

วารสาร มจร

พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

JMBR : Journal of MCU Buddhist Review

ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม 2566

Vol. 7 No. 3 September – December 2023

คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อาคารเรียนรวม โซน D

79 หมู่ 1 กม. 55 ถ.พหลโยธิน

ต.ลำไทร อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา 13170

Print ISSN: 2586-8144
Online ISSN: 2730-339X

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

Journal of MCU Buddhist Review

ปีที่ 7 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2566)

Vol. 7 No. 3 (September – December 2023)

Print ISSN: 2586-8144 E-ISSN: 2730-339X

วัตถุประสงค์ของวารสาร

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานบทความวิจัย บทความวิชาการ บทความทั่วไป และวิจารณ์หนังสือที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีด้านพระพุทธศาสนา บาลีสันสกฤต ศาสนาปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเชิงบูรณาการณ เพื่อการประยุกต์ใช้ในชีวิต ชุมชน และสังคม

2. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ นวัตกรรมทางการวิจัยและวิชาการ ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา บาลีสันสกฤต ศาสนาปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเพื่อเป็นต้นแบบเป็นแนวทางในการปฏิบัติ การดำเนินชีวิต การเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาหรือหาทางออกของสังคมร่วมกัน

3. เพื่อส่งเสริมสนับสนุนผลงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนา บาลีสันสกฤต ศาสนาปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อให้แพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ

บทความที่พิมพ์ในวารสารนี้ เป็นบทความด้านพระพุทธศาสนา บาลีสันสกฤต ศาสนาปรัชญา วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่เกิดจากการบูรณาการณ เพื่อการประยุกต์ใช้ในชีวิต ชุมชน และสังคม ซึ่งวารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์จัดอยู่ในกลุ่มของศาสตร์ในด้านสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้เปิดรับบทความทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง โดยบทความที่ดีพิมพ์เผยแพร่ลงวารสารได้ผ่านการพิจารณาและประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างน้อย 2 ท่าน วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ (Journal of MCU Buddhist Review) ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ได้รับการจัดให้อยู่ใน **วารสารกลุ่มที่ 2 : วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI (จนถึง 31 ธันวาคม 2567)** ทั้งนี้ทางวารสารได้ยกเลิกการเผยแพร่ในลักษณะรูปเล่มเอกสารโดยจะเน้นการเผยแพร่ในระบบออนไลน์ ซึ่งท่านสามารถดาวน์โหลดบทความฉบับสมบูรณ์ได้ที่ <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmb>

ในการเผยแพร่แบบออนไลน์ในวารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ รูปแบบการเสนอบทความวิชาการ หรือ บทความวิจัยตามหลักเกณฑ์ของวารสารอย่างเคร่งครัด และต้องยึดหลักเกณฑ์จรรยาบรรณหรือจริยธรรมของการวิจัย ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยนำเสนอเผยแพร่ซ้ำซ้อนหรือกำลังอยู่ในระหว่างเสนอตีพิมพ์ในวารสารอื่นใดมาก่อน ผลการศึกษาที่ค้นพบ ทรรศนะหรือเนื้อหาข้อความที่ปรากฏในบทความผู้เขียน ถือเป็นความยินยอมรับทราบและเป็นความรับผิดชอบของ

ผู้เขียนบทความ และไม่ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์
แต่อย่างใด

สังกัดวารสาร

คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 79 หมู่ 1 ถนนพหลโยธิน ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

โทรศัพท์ 035-248-000, 035-354-711 โทรสาร 035-248-006

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

พระธรรมวัชรบัณฑิต (สมจินต์ สมมาปญฺโ), ศ.ดร.	ประธานที่ปรึกษา
พระเทพปวรเมธี (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), รศ.ดร.	ที่ปรึกษา
พระเทพวิสุทธิมุนี วิ. (บุญชิตานสฺวโร) รศ.ดร.	ที่ปรึกษา
พระเทพเวที (พล อากาศโร), รศ.ดร.	ที่ปรึกษา
พระเทพวิธานจารย์ (เทียบ สิริโณ), รศ.ดร.	ที่ปรึกษา
พระสุธีรัตนบัณฑิต (สุทิตย์ อากาศโร), รศ.ดร.	ที่ปรึกษา
พระสุวรรณเมธาภรณ์, ผศ.	ที่ปรึกษา
ศ.ดร. จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์	ที่ปรึกษา
ศ.ดร. วัชรระ งามจิตรเจริญ	ที่ปรึกษา
ผศ.ดร. สุรสิทธิ์ ไทยรัตน์	ที่ปรึกษา
รศ.ดร. สำเนียง เลื่อนใส	ที่ปรึกษา
ดร. พิพัฒน์ ยอดพฤติการ	ที่ปรึกษา

บรรณาธิการ

รศ.ดร. ณัฏฐ์ ศรีดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์: 084-451-9351

Assoc. Prof. Dr. Naddhira Sridee

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

อีเมล: Kratai_im@yahoo.com

กองบรรณาธิการ

พระเมธีวราภรณ์, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาสุขสันต์ สุขวฑฺฒโน, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาบุญเกิด ปญาปจฺจุตฺติ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหายุทธนา นรเชฏฺโ, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหามงคลกานต์ ตธมโม, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาหมื่นวินทร์ ปุริสุตฺตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(ค)

พระศรีวินยาภรณ์, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาดิเดช สติวโร, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร. วังระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รศ.ดร. ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รศ.ดร. สำเนียง เลื่อมใส	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รศ.ดร. ชีโรจน์ เกิดแก้ว	มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
รศ.ดร. กฤต ศรียะอาจ	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร. สุวิญ รักษัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ.ดร. ศุภกาญจน์ วิชานาดี	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผศ.ดร. มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ผศ.ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร. หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ผศ.ดร. สมบัติ มั่งมีสุขศิริ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ดร. ภัทรชัย อุทาพันธ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

- พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ.ดร. ผู้ช่วยบรรณาธิการ
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์: 087-829-6423 อีเมล: khwanchai.hem@mcu.ac.th
- พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโน, ผศ.ดร. ผู้ช่วยบรรณาธิการ
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์/Line: 092-556-4635 อีเมล: Duangden.tun@mcu.ac.th

ออกแบบปก (Cover designed)

พระจาดุรงค์ อาจารย์สุโก, ดร.
โทรศัพท์: 082-707-0588 อีเมล: Rong2553@yahoo.com

จัดรูปเล่ม (Content designed)

พระมหาดวงเด่น ฐิตญาโน, ผศ.ดร. ผู้ช่วยบรรณาธิการ
โทรศัพท์/Line: 092-556-4635 อีเมล: Duangden.tun@mcu.ac.th

กำหนดออกเผยแพร่ 3 ฉบับทุก 4 เดือน

ฉบับที่ 1 มกราคม-เมษายน, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม, ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ (Journal of MCU Buddhist Review) ย่างเข้าสู่ปีที่ 7 และฉบับนี้เป็นฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2566) ซึ่งทางคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการจัดพิมพ์วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนาออกเผยแพร่สู่สาธารณชน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือ เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของผู้บริหาร คณาจารย์ และนิสิตระดับบัณฑิตศึกษาของคณะพุทธศาสตร์ และนิสิตของคณะอื่นๆ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตลอดจนนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาภายนอกของมหาวิทยาลัย ในวารสารฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิจัย และบทความวิชาการ เช่น

บทความวิจัย เรื่อง “มโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข” โดยผู้วิจัย ได้แก่ พระมหาพรชัย สิริวิโร และคณะ บทความนี้ชี้ให้เห็นถึง 1) แนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลามล้วนชี้ไปที่การพิจารณาความหมายมิตรภาพนั้นได้สร้างศีลธรรมแกนกลาง มุ่งไปที่ประเด็นเหล่านี้ คือ (1) หลักความเป็นมนุษย์ (2) การยอมรับความหลากหลาย (3) มนุษย์ผู้มีคุณธรรม 2) การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองศาสนาพบว่า ก. การเข้าใจกัน ข. วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ค. การสร้างสังคมอุดมคติ ง. การสร้างความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน จ. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ฉ. การยอมรับค่าสากลทางสังคม ฉ. สร้างสังคมพหุวัฒนธรรม และเป้าหมายของสังคมสันติสุขที่เกิดขึ้นจะมีรูปแบบ ดังนี้ ก. สังคมที่มีความเสมอภาค ข. สังคมที่มีความเข้าใจกันและกัน ค. สังคมแห่งการให้เกียรติกัน ง. สังคมที่มีคุณธรรม จ. สังคมที่มีสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ฉ. สังคมที่ไม่มีศัตรู ช. สังคมมีความเท่าเทียม ซ. สังคมพหุวัฒนธรรม ฉ. สังคมอุดมคติ 3) กลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา พบว่า การสร้างมิตรภาพและสันติสุขผ่านมุมมองศาสนาเชิงปฏิบัติแสดงให้เห็นผลกระทบทางด้านมุมมองและการเงื่อนไขทางสังคมที่มีหลักการทางศาสนาเป็นรากฐาน คือ 1) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของแต่ละศาสนา ได้สร้างผลกระทบต่อ ก. ความคิดของศาสนาคริสต์ ข. อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ค. วิถีชีวิตของศาสนาฮินดู และ ง. วัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม และ 2) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของทุกศาสนาในภาพรวมเป็นการแสดงหาคุณค่าร่วมกัน คือ ก. ผลกระทบความคิดเรื่องความไม่มีตัวตน ข. ผลกระทบต่อคุณค่าหลัก และ ค. ผลกระทบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

บทความวิชาการ เรื่อง **บทวิเคราะห์เรื่องกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท** โดยผู้วิจัยได้แก่ คุณสุรชัย พุดชู และ คุณอริสา สายศรีโกศล โดยบทความชี้ให้เห็นว่า หลักกรรมในพุทธปรัชญาเป็นแนวคิดสำคัญที่มีความลึกซึ้ง เพราะเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า กรรมนิยาม กรรมสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ในที่นี้จำแนกเป็น 7 ลักษณะ แต่ละลักษณะมีปรากฏทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ทั้งนี้เพื่อเป็นการอธิบายกรรมและผลของกรรมให้มีความเข้าใจง่ายขึ้น ในบทความนี้ได้วิเคราะห์กรรมใน 3 ด้าน คือ 1) กรรมและประเภทของกรรม 2) องค์ประกอบของกรรม 3) เหตุให้เกิดกรรม ทั้งสามด้านพบองค์ความรู้

(จ)

ใหม่ ดังนี้ 1) ประเด็นกรรมเหนือกรรมดีและชั่ว พบว่า กรรมทั้ง 7 กลุ่ม สามารถสรุปเป็น 2 ประเภทหลัก คือ กรรมดี (บุญ) และกรรมชั่ว (บาป) แต่ก็มีบางกรรมที่อยู่เหนือกรรมดีและกรรมชั่ว นั่นคือ กรรมที่เป็นการกระทำของพระอรหันต์ 2) ประเด็นกรรมฝ่ายสนับสนุนและคัดค้าน พบว่า องค์ประกอบของกรรมทั้งสมบัติ 4 และวิบัติ 4 สามารถสรุปเป็นฝ่ายส่งเสริมและฝ่ายคัดค้านเหมือนกรรม 12 คือ (1) ข้ออุปถัมภ์กรรม (กรรมสนับสนุน) มีลักษณะคล้ายกรรมฝ่ายส่งเสริม (2) ข้ออุปปีฬกรรม (กรรมบีบคั้น) และข้ออุปฆาตกรรม (กรรมเข้าไปตัดรอน) มีลักษณะคล้ายฝ่ายคัดค้าน (ห้าม) 3) ประเด็นกรรมฝ่ายพึงพอใจและไม่พึงพอใจ พบว่า เหตุให้เกิดกรรมสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) อธิฐารมณฺ์ หมายถึง อารมณ์ที่พึงพอใจ ซึ่งเกิดจากความหลงผิดในกิเลสฝ่ายโลภะ (2) อนิฐารมณฺ์ หมายถึง อารมณ์ที่ไม่พึงพอใจ ซึ่งเกิดจากความหลงผิดในกิเลสฝ่ายโทสะ กิเลสทั้งฝ่ายโลภะและโทสะเกิดจากกิเลสฝ่ายโมหะเป็นต้นตอและสัมพันธ์กับองค์ประกอบของกรรมทั้งด้านสมบัติและวิบัติ

โดยรวมทั้งหมดจัดว่าเป็นผลงานที่ผ่านการพัฒนาองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องในเชิงวิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่มุ่งพัฒนามหาวิทยาลัย เป็นศูนย์กลางการศึกษาพระพุทธศาสนาในระดับชาตินานาชาติ โดยจัดการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ให้นำไปสู่การพัฒนาจิตใจและสังคมอย่างยั่งยืน ในฐานะบรรณาธิการของวารสารมีความเชื่อมั่นว่า บทความที่พิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทั้งหลายตามสมควร และจะได้รับความไว้วางใจ และความเชื่อถือของนักวิชาการ ดังจะเห็นได้จากบทความที่นำมาเผยแพร่เป็นบทความที่มาจากหลากหลายสถาบันหรือหน่วยงาน มีทั้งบทความทางวิชาการที่เป็นภาคภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ซึ่งกองบรรณาธิการได้รับเกียรติจากผู้ทรงคุณวุฒิทางวิชาการจำนวนมากได้ร่วมส่งบทความทางวิชาการ เพื่อเข้าร่วมตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่ในวารสาร

กองบรรณาธิการ **วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์** ขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่าน ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ ตลอดจนนิสิต นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยต่างๆ ที่ได้ส่งบทความวิชาการเข้าร่วมตีพิมพ์เผยแพร่ และกองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นกองบรรณาธิการขออ้อมรับไว้ด้วยความยินดี

ขอแสดงความนับถือ

(รศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี)

บรรณาธิการ

วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
วัตถุประสงค์วารสาร	ก
บทบรรณาธิการ	ง
สารบัญ	ฉ

บทความวิจัย : Research Articles

- มนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข : A Concept of Friendship in Philosophy of Religions and Its building a Happy Society 1-14
พระมหาพรชัย สิริวโร, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, พระธรรมวชิรมุนี (บุญชิต ญาณลัมโร), เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย, นฤมล จิววัฒนาสุข และธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย : Phramaha Pornchai Sirivaro, Phramaha Khwanchai Kittimedhi, Phradhammavajiramuni (Boonchit Yanesangvaro), Penphan Fuangooloy Narumon Jiwattanasuk and Dhammaadhisthana Pornbandalchai
- สัมมาวาจา: พุทธบูรณาการเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม : Right Speech : Buddhist Integrated Approach for Multicultural Communication 15-30
พระมหาญยทุธ อีรธมโม, พระเจริญ วฑฒโน, พระวรพนธ์ วรธมโม, พระสุชีคม สีสเดช ปุตติโย, พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม, และ นฤมล จิววัฒนาสุข : Phramaha Yongyut Dhiradhammo, Phra Charoen Vaddhano, Phra Woraponte Varadhammo, Phra Sukheesom Silatechaputtiyo, Phramaha Mongkhokan Thitadhammo and Narumon Jiwattanasuk
- เพลงลูกทุ่งอีสาน: ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษา : Isan Country Songs: The Representation of Socio-Culture and Language Strategies 31-43
นิตานาจ โสภาพล และ ไวกูณฐ์ ครองยุทธ : Nisanart Sopapon and Waikoon Krongyuth
- การยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรม คุณธรรมจริยธรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน : Upgrading the Training System the Overseas Dhammaduta Bhikkhus for the Development of Skills in Develop Skills in Innovation, Morality, Ethics for Community Development for the purpose of the Sustainable Propagation of Buddhism 44-58

พระครูธรรมธรรวเรชา อคฺคเตโช, พระมหายงฺยุท กนฺตาโม และ พระมหาคักค์ชาโย
 โกวิโท : Phrakhrudhammathon Waradecha Aggatejo, Phramaha Yongyut
 Kantapho and Phramaha Sakchaiy Kovido

การวิเคราะห์ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปัตตกัมมสูตร : An Analysis of Benefits which One
 should get from Wealth in Pattakamma Sutta 59-75

สุพัตรา อินทนะ, พระเทพวัชรจารย์, พระมหาอดิเดช สติวโร และ อธิเทพ ผาธา :
 Supatra Indana, Phra Devvajracarya, Phramaha Adidej Sativaro and
 Athitthep Phatha

การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนา
 คุณภาพชีวิตระหว่างพุทธศาสนิกชนและคริสต์ศาสนิกชนในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลูก
 จังหวัดเพชรบูรณ์ : A Comparative Analysis on the Model of the Religious
 Multicultural Learning for the Quality of Life Development between the
 Buddhists and the Christianity in Ban Klang Subdistric, Lomsak District,
 Petchaboon Province 76-87

ภัสสร่า มณฑนาธรรม, แสวง นิลนามะ และ สุกัลยา สุวรรณพจน์ : Passara
 Montanatham, Sawaeng Nilnoma and Sukanya Suwannapoch

ทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนา
 กำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล : Desired Skills for Dhammaduta to Overseas Buddhism
 Propagation for the Develop Workforce in the Digital Citizen 88-102

พระมหาทองเก็บ ญาณพล และ กิตติมาศ ศิริไชย : Phramaha Thongkeb
 Yanapalo and Kittamas Sirichai

ศึกษาวิเคราะห์ฐานสูตรเพื่อนำไปใช้เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินชีวิต : An Analytical Study of
 the Thānasutta to be Used as a Tool for Living Life 103-115

พระจามร กตคุโณ, สุเทพ พรหมเลิศ และ พระมหาอดิเดช สติวโร : Phra Jamorn
 Kataguno, Suthep Promlert and Phramaha Adidej Sativaro

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและ
 พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน : A Comparative Study of Explanation form the
 Abbamadhaddhamma in Theravada Buddhism and Mahayanna Buddhism 116-129

สิริกร สิงห์ และ แสวง นิลนามะ : Sirigorn Singhol and Sawaeng Nilnama

ศึกษาเปรียบเทียบหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทยในโรงเรียนบ้านฝายนาแซง
 กับคริสต์ศาสนา ในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์อำเภอลำลูก จังหวัดเพชรบูรณ์ :
 A Comparative Study of the Principle of Buddhist Learning for Thai Youth in Ban 130-143

Fai Na Sang School and Christian Learning in Mettachanupatham School, Lom Sak District Phetchabun Province

พระจิรวัดน์ อมรธมฺโม, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, แสวง นิลนามะ และบุญลือ มุลคลัง :

Phra Jirawat Amaradhammo, Phramaha Khwanchai Kittimetee, Sawaeng

Nilnama and Boonlue Munklang

สร้างโมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบ 144-155

พึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐ : Create Model of Preventing and Reducing the Redundant Symptoms for the Buddhist Monk With Diabetes and Hypertension by Self-Reliance to Support the Reduction Budget by the Government

ไพรัตน์ เอิบสำโรง : *Phairat Oebsamrong*

ศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมในโบสถ์ของพุทธศาสนาเถรวาทและพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนา 156-170

คริสต์นิกายโรมันคาทอลิก : A Comparative Study of the Rites in the Uposatha of Theravada Buddhism and in the Church of Roman Catholic Christianity

พระสิทธิพงษ์ พัชราภา, แสวง นิลนามะ และกฤต ศรียะอาจ : *Phra Sitthiphong*

Phatcharapha, Sawaeng Nilnama and Kit Sriya-ad

ภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก:กรณีศึกษา 172-186

กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครึ่งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี : Comparison of Religious Leadership in Theravada Buddhism and Catholic Christianity: A Case Study of Lao Khrang Ethnic Group in Doem Bang Nang Buat, Suphanburi Province

พระครูโกมุทสุวรรณาภรณ์ และ พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมฺโม : *Phrakhru*

Komutsuwannaphon and Phramaha Mongkholkhan Thitadhammo

การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิมเขต 187-199

เทศบาลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา : A Comparative Study of Sustainable Community Development Model of Buddhists and Muslims in Singhanakhon District, Songkhla Province

พระสุริยัน ชุตินฺธโร และธีรโชติ เกิดแก้ว : *Phra Suriyan Chutindharo and*

Teerachoot Kerdkaew

การศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพระพุทธศาสนากับ 200-210

ศาสนาขงจื้อ : A Comparative Study of Ethical Principle for Peaceful Coexistence in Buddhism and Confucius

พระครูสุวัฒนภัทรารักษ์, พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี และ กฤต ศรียะอาจ : Phrakhru
Suwatthanapattharaporn, Phramaha Khwanchai Kittimetee and Kit
Sriya-ad

การออกแบบผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์- 211-224
อุทัยธานี : Design and Layout of Buddhist Archeological Sites in the Dvaravati
Period in Nakhon Sawan-Uthai Thani Province

พระราชรัตนาลงกรณ์, อธิเทพ ผาธา, สมบัติ มั่งมีสุขศิริ, อยุษกร งามชาติ, สันทยา
ประภารัตน์ และ ธนัญชาภาวี ชัยประภา : Phrarajrattanalongkorn, Athithep
Phatha, Sombat Mangmeesuksiri, Ayusakorn Ngamchat, Santhaya
Praparat and Thanunchapa Chaiprapa

เปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศวรวันคเณจตุรฤกษ์ในศาสนา 226-238
พราหมณ์-ฮินดู : Comparison of the Tradition of Holding the Buddha Image in
Buddhism with the Floating Ceremony of Ganesha on the Day of Ganeshturthi
in Brahmin-Hinduism

दनัย สีธีวรากล, พระมหามงคลกานต์ กลางพนม และคงสฤษฏ์ แพงทรัพย์ : Danai
Sithivarakul, Phramaha Mongkhokan Khlangpanom and Khongsaris
Pangthrap

วิเคราะห์องค์คุณการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร : An Analysis of the Elements of 239-255
Being Noble One in Vatthūpama Sutta

พระครูภาวนาธีรรวคุณ (ธรรมชาติ), พระเทพวัชรจารย์, พระมหาอดิเดช สติวโร และ
อธิเทพ ผาธา : Phrakhrupawwanateerawarakun (Thammachad), Phra
Debvajracarya, Phramaha Adidej Sativaro and Athithep Phatha

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน : Buddhist 256-270
Tourism Promotion of the Temples in Nan Municipality, Nan Province

พระครูปลัดอุทัย อคฺคปญฺโญ, ชำนาญ เกิดช่อ, ฐิติพร สะสม และ กชพรรณ จันทรา :
Prakhrupalad Autai Akkapanayo, Chamnarn Kerdchor, Thitiporn Sasom
and Kochchapun Chantra

บทความวิชาการ : Academic Articles

บทวิเคราะห์เรื่องกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท : The Analysis of Kamma in Theravāda 1-15
Buddhist Philosophy

สุรัชย์ พุดชู และ อริสา สายศรีโกศล : Surachai Phutchu and Arisa Saisrikosol

(ญ)

การรู้เท่าทันผัสสายตนะในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท : Phassāyatana Conciousness in Paticcasmuppāda 16-30

พระธนายพงศ์ อาสนธิ์, พระมหาอุทธนา นรเชษฐโฐ และ นนทิวัต ไล่เลิศ : Phra Dhanāyupong Āsondhi, Phra Mahayuthanā Norachetto and Nontiwat Lileart

การประยุกต์ใช้มหาสติปัฏฐานเพื่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในยุคดิจิทัล : The Application of Mahasatipatthana for the Development of Human Potential in the Digital Age 31-45

พระวรพนธ์ วรธมโม, พระสุชีคม สีสเตชบุตติโย และ พระมหาทองเก็บ ญาณพล : Phra Woraponte Varadhammo, Phra Sukheesom Silatechaputtiyo and Phramaha Thongkeb Yanapalo

มโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข

A Concept of Friendship in Philosophy of Religions and Its building a Happy Society

¹พระมหาพรชัย สิริวโร, ²พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ³พระธรรมวชิรมุนี (บุญชิต ญาณส่วโร),

⁴เพ็ญพรรณ เพ็ญฟูลอย, ⁵นฤมล จิววัฒนสุข และ ⁶ธรรมอริชฐาน พรบันดาลชัย

¹Phramaha Pornchai Sirivaro, ²Phramaha Khwanchai Kittimedhi

³Phradhammavajiramuni (Boonchit Yanesangvaro), ⁴Penphan Fuangooloy

⁵Narumon Jiwattanasuk and ⁶Dhammaadhisthana Pornbandalchai

¹บัณฑิตวิทยาลัย, ^{2,3}คณะพุทธศาสตร์, ⁴วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ,

⁵พุทธศาสตร์นานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Graduate School, ^{2,3}Faculty of Buddhism, ⁴Suphanburi-Srisuvarnabhumi Buddhist College,

⁵International Buddhist studies college, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁶นักวิชาการอิสระ

⁶Independent Scholar

¹Corresponding Author's Email: Khwanchai.hem@mcu.ac.th

Received: October 30, 2023; **Revised:** December 15, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม 2) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม 3) เพื่อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในศาสนาที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลามล้วนชี้ไปที่ การพิจารณาความหมายมิตรภาพนั้นได้สร้างศีลธรรมแกนกลาง มุ่งไปที่ประเด็นเหล่านี้ คือ (1) หลักความเป็นมนุษย์ (2) การยอมรับความหลากหลาย (3) มนุษย์ผู้มีความคุณธรรม 2) การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองศาสนาพบว่า ก. การเข้าใจกัน ข. วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ค. การสร้างสังคมอุดมคติ ง. การสร้างความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน จ. ความอ่อนน้อมถ่อมตน ฉ. การยอมรับค่าสากลทางสังคม ฉ. สร้างสังคมพหุวัฒนธรรม และเป้าหมายของสังคมสันติสุขที่เกิดขึ้นจะมีรูปแบบ ดังนี้ ก. สังคมที่มีความเสมอภาค ข. สังคมที่มีความเข้าใจกันและกัน ค. สังคมแห่งการให้เกียรติกัน ง. สังคมที่มีคุณธรรม จ. สังคมที่มีสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ฉ. สังคมที่ไม่มีศัตรู

ข. สังคมมีความเท่าเทียม ข. สังคมพหุวัฒนธรรม ณ. สังคมอุดมคติ 3) กลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา พบว่า การสร้างมิตรภาพและสันติสุขผ่านมุมมองศาสนาเชิงปฏิบัติแสดงให้เห็นผลกระทบทางด้านมุมมองและการเงื่อนไขทางสังคมที่มีหลักการทางศาสนาเป็นรากฐาน คือ 1) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของแต่ละศาสนา ได้สร้างผลกระทบต่อ ก. ความคิดของศาสนาคริสต์ ข. อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ค. วิถีชีวิตของศาสนาฮินดู และ ง. วัฒนธรรมของศาสนาอิสลาม และ 2) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของทุกศาสนาในภาพรวม เป็นการแสดงหาคุณค่าร่วมกัน คือ ก. ผลกระทบความคิดเรื่องความไม่มีตัวตน ข. ผลกระทบต่อคุณค่าหลัก และ ค. ผลกระทบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง

คำสำคัญ: มิตรภาพ; ปรัชญาศาสนา; สังคมสันติสุข

Abstract

The three objectives of this research were purposely made: 1) to study the concepts of friendship and principles for building up a peaceful society in the viewpoints of Buddhism, Christianity, Hinduism and Islam, 2) to analyze the processing model in forming friendship and a peaceful society in the viewpoints of Buddhism, Christianity, Hinduism and Islam, and 3) to propose the mechanism in forming friendship and a peaceful society in accordance with religious viewpoints. This research employed the qualitative research methodology done by studying documents and by interviewing expertise in the related religions.

In the research, it was clearly found that 1) the concepts of friendship and principles for building up a peaceful society in the viewpoints of Buddhism, Christianity, Hinduism and Islam are basically pointed to the consideration of the meanings of friendship on which certain core morality is built up as follows: 1) the principle of being a human being 2) diversities are endorsed 3) a human being is by nature endowed with morality. 2) As far as the analyzing on the processing model in forming friendship and a peaceful society, it is analyzed through these processes as follows: A. mutual understanding, B. methods for solving certain conflict, C. building up ideal society, D. interrelatedness, E. humility, F. an acceptance of social universal values, G. a creation of a multicultural society and end of a peaceful society which might be in the forms of: A. an equal society, B. social mutual understanding, C. honorable and respectable society, D. a moral society, E. interrelated society, F. a society without enemy, G. an equal society, H. a multicultural society, and I. Ideal society respectively. 3) In the mechanism in forming friendship and a peaceful society according to related religious viewpoints, it is considerably shown that forming friendship and a peaceful society through practical religion gives rise to the impact on certain perspectives and social conditions which are rooted on religion as follows: 1) the proposal on friendship and a peaceful society given by each religion has the impact on: A. it is proposed by concept of the Christian, B. it has the impact on ideology of Buddhism, C. it has the impact on way of life of Hinduism, and D. it has the impact on culture of Islam, 2) Overall, as far as the proposals on friendship and a peaceful society of all religions are concerned, they are basically pointed out to the core value: A. it is concerned with the concept of no-self, B. it has the impact on the shared value, C. it has the impact on conflict solution

Keywords: Friendship; Philosophy of Religions; Happy Society

บทนำ

สังคมที่มีสันติสุขเป็นสังคมในอุดมคติ สันติสุขของสังคมอาจก่อกำเนิดได้หลายทาง ดังจะพบการกล่าวถึงความสงบสุขและการอยู่ร่วมกันด้วยดีจากคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “เราจะยังไม่ปรินิพพานตราบเท่าที่อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของเรา ตราบเท่าที่อุบาสิกทั้งหลายผู้เป็นสาวิกของเรา ยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับการแนะนำไม่แก่ล้า ล้า ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วแต่ก็ยังบอก แสดงบัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้งายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปฏิหาริย์ปราบปรบวาทที่เกิดขึ้นให้เรียวร้อยโดยชอบธรรมไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/167/113) การที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงสาวกของพระองค์จะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการเข้าใจหลักปฏิบัติที่ถูกต้องและชัดเจนเป็นหลักสำคัญในการรวมกันทางสังคมที่จะช่วยสร้างอัตลักษณ์บางอย่างที่ชัดเจน ขณะที่ในคัมภีร์พันธสัญญาใหม่ว่า “ความสุขมีแก่ผู้มีจิตใจบริสุทธิ์ ความสุขมีแก่ผู้สร้างสันติ เพราะเขาจะได้ชื่อว่าบุตรของพระเจ้า เพราะอาณาจักรสวรรค์เป็นของเขาแล้ว” (พระคริสตธรรมคัมภีร์, 2550) เป็นข้อพิจารณาอีกแง่หนึ่งในการเชื่อมโยงบุคคลที่มีจิตใจดีเข้ากับอาณาจักรของพระเจ้า อันเป็นสันติสุขทางสังคมอย่างแท้จริง อีกทั้งรูปแบบของศาสนาฮินดูที่กล่าวถึงสันติวิธีนั้นยังเชื่อมโยงไปถึงรูปแบบของนักบวช ที่เสนอแนวทางแบบมหาत्मคานธีที่วางไว้บนรูปแบบของการไม่กระทำ ซึ่งถูกถือว่าเป็นการกระทำที่หลีกเลี่ยงการกระทำรูปแบบอื่นๆ โดยวิธีการปล่อยวางตามแบบวิธีการบำเพ็ญตบะ (อรชุน อับปาคุรย, 2562) อันเป็นการนำหลักสันติวิธีทางศาสนามาใช้ในสังคมแบบฆราวาสได้เช่นกัน

แนวทางปรัชญาศาสนาได้นำเสนอผ่านหลักศาสนาสำคัญๆ ในโลกนั้นที่มีกระบวนการที่แตกต่างกันในบางเรื่อง แต่หากพิจารณาลักษณะร่วมของทุกศาสนาบนพื้นฐานความเชื่อ และพิสูจน์จะพบว่า ทุกศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาเป็นปัญหาเล็กน้อย ตามที่พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะวิจัยพบว่าความขัดแย้งนั้นเกี่ยวข้องกับหลากหลายทั้งด้านกฎหมาย เศรษฐกิจ และชาติพันธุ์ เมื่อสามารถแก้ไขได้ย่อมนำไปสู่ความยั่งยืน หากเรามีระบบการศึกษาศาสนาร่วมกันอย่างจริงจัง แนวทางนี้คือกระบวนการศึกษาพินิจพิจารณาคำสอนทางศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ และที่ปรากฏจากการปฏิบัติจริงในชุมชนศาสนา โดยใช้กระบวนการวิธีทางปรัชญาเพื่อสังเคราะห์เอาแก่นของศาสนาออกมาเสนอว่า ตามแนวทางของศาสนานั้นๆ เราจะสามารถมีสังคมที่สันติสุขได้อย่างไร เพราะที่ผ่านมาได้มีการนำหลักศาสนาใช้ในการเชื่อมโยงสังคมเข้าด้วยกัน (พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี และคณะ, 2561) ญัฐพงศ์ธัช กุรัตนธรรมาและคณะ ได้อธิบายถึงการพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ด้วยหลักธรรมไว้ในแง่ของการนำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและแก้ปัญหอย่างเป็นระบบ โดยได้เสนอแนะการพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง ส่วนแสง ปวงจักรทาและคณะ ได้เสนอเรื่องการใช้หลักธรรมในทางศาสนาคริสต์มาประยุกต์ใช้ผ่านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง และพัฒนาด้านการเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นของตนเองแล้ว มีการทดลองทำกิจกรรมค่ายครอบครัว โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานมากขึ้น (ญัฐพงศ์ธัช กุรัตนธรรมา และคณะ, 2560)

ส่วนแนวคิดเรื่องมิตรภาพเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติที่สำคัญที่เราสามารถศึกษา และตีความได้จากคัมภีร์ของทุกศาสนา ซึ่งนักวิชาการมองว่าเป็นพื้นฐานของการเป็นมนุษย์ เพราะเมื่อโลกเปลี่ยนก็ทำให้ความเชื่อหรืออุดมการณ์ของแต่ละคนก็จะเปลี่ยนไปตาม นำไปสู่ความขัดแย้งกันแต่มนุษย์ยังคงมีความเป็นเพื่อนไม่เปลี่ยนแปลง (แสง ปวงจักรทา และคณะ, 2559) ซึ่งมองดังกล่าวนี้นี้สะท้อนให้เห็นผ่านนักปรัชญาศาสนาอีกว่า มิตรภาพเป็นกระบวนการที่เชิงอุดมคติสำหรับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการปลูกฝังของมนุษย์ผู้มีเหตุผล การระบุถึงศักยภาพของมิตรภาพปรากฏอยู่ในความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างมาตั้งแต่แรกเริ่ม (Schwartz, 2007) ฉะนั้น สิ่งนี้จะเป็นแนวทางหนึ่งที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายคือการมีสังคมที่ประกอบด้วยสันติสุข โดยจะศึกษาพระพุทธศาสนา ศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม และสังคมที่ประกอบด้วยสันติสุขที่โครงการนี้เข้าใจคือสังคมโลกทั้งหมด รวมทั้งสังคมไทยเราด้วย ดังที่ปัญญา เทพสิงห์วิจัยถึงการผสมผสานใจสามัคคีเป็นพลังสู่ความสันติและความเข้มแข็ง ซึ่งเหตุการณ์ที่พุทธและมุสลิมนี้ใช้ชีวิตร่วมกันมานาน แต่เมื่อรัฐกิจกรรมที่พยายามเสนอเรื่องพหุวัฒนธรรม และสันติภาพเป็นการยื้อแย่ง เพราะคำเหล่านี้ทำให้พุทธและมุสลิมกลายเป็นความแปลกแยกต้องทำให้สามัคคีกัน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจึงเป็นเรื่องการเข้าไปสร้างภาพตัวแทนของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งคณะผู้วิจัยเข้าใจและทราบดีว่า ศาสนาสำคัญๆ ในโลกนั้นคิดต่างกันในบางเรื่อง

บทความวิจัยนี้ จึงเป็นการพิจารณาลักษณะร่วมของทุกศาสนาบนพื้นฐานความเชื่อ และจะพิสูจน์ให้เห็นในงานวิจัยว่า ทุกศาสนาเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาเป็นปัญหาลึกซึ้ง และยากแก้ไขได้อย่างยั่งยืน หากเรามีระบบการศึกษาศาสนาร่วมกันอย่างจริงจัง งานวิจัยนี้ส่วนหนึ่งทำในฐานะที่เป็นโครงการศึกษาศาสนาด้วยกันที่ว่านั้น โดยอาศัยเครื่องมือคือกระบวนการทางปรัชญา (ปัญญา เทพสิงห์และคณะ, 2562) ในการพิจารณาหลักมิตรภาพในฐานะเป็นหลักการแรก (First Principle) ที่ถูกนำเสนอในฐานะเป็นรากฐานของความเป็นมนุษย์ก่อน แล้วจึงถูกนำเสนอผ่านการยอมรับว่าหลักการดังกล่าวนี้เป็นหลักการเบื้องต้นในการเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ที่ถูกพัฒนาต่อมาจนเป็นสังคมได้ และหากสังคมมีการเข้าใจหลักการแรกได้ถูกต้องก็จะขับเคลื่อนสังคมมนุษย์ไปสู่เป้าหมายคือความเป็นสังคมสันติสุขได้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม
3. เพื่อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง มโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้รับหนังสือรับรองจริยธรรมจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.80/2566 วันที่รับรอง 20 มีนาคม 2566 มีหลักการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) ด้วยวิธีการสืบค้นจากเอกสาร (Documentary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ประกอบด้วย งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานมิตรภาพในแต่ละศาสนา ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม รูปแบบการนำเสนอเรื่องสังคมสันติสุข เป็นต้น และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนา (Interreligious dialogue)

ขั้นตอนที่ 2 ประชากร/พื้นที่วิจัย 1) กลุ่มตัวแทนพระพุทธศาสนา จำนวน 7 ท่าน ตัวแทนศาสนาคริสต์ จำนวน 7 ท่าน ตัวแทนศาสนาฮินดู 7 ท่าน ตัวแทนศาสนาอิสลาม จำนวน 7 ท่าน คัดเลือกแบบไม่เจาะจง และแบบสโนบอล (Snowball) เป็นผู้มีความสามารถให้ข้อมูลได้ 2) พื้นที่การวิจัย ได้แก่ 1) วัดในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) โบสถ์คริสต์ 3) โบสถ์ฮินดู 4) มัสยิด ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา สมาชิกศาสนาและนักวิชาการทางศาสนา ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับมิตรภาพกับการสร้างสังคมสันติสุข ใช้การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อค้นหาตัวชี้วัดมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข โดยมีลักษณะแบบสัมภาษณ์ 3 แบบ คือ 1) แบบสัมภาษณ์ผู้นำศาสนา 2) แบบสัมภาษณ์สมาชิกศาสนา 3) แบบสัมภาษณ์นักวิชาการทางศาสนา

ขั้นตอนที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย คือ 1) เก็บข้อมูลเชิงเอกสารนั้นเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากแหล่งวิจัย เช่น ห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น 2) เก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และกระบวนการกลุ่ม สนทนา แล้วทำการวิเคราะห์มิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม เพื่อค้นหาตัวชี้วัดในการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์และสรุปผล 1) การวิเคราะห์ วิเคราะห์เอกสารต่างๆ ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องมิตรภาพและการสร้างสังคมสันติสุขด้วยประเด็นข้อโต้แย้ง (Argument) ตามกรอบของปรัชญาศาสนา และวิเคราะห์บทสัมภาษณ์กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 7 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาคริสต์ จำนวน 7 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาฮินดูจำนวน 7 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลาม จำนวน 7 ท่านในข้อเสนอเรื่องมิตรภาพระหว่างนิกายและการสร้างสังคมสันติสุขในแง่ของการบริหารจัดการวัดและชุมชน 2) สังเกตการณ์รูปแบบการนำเสนอเรื่องมิตรภาพและสังคมสันติสุขผ่านกระบวนการสนทนา

เพื่อนำเสนอให้เห็นรูปแบบการเชื่อมโยงกันทางศาสนาในมิติของการเสนอความเห็นในประเด็นเรื่องนี้ผ่านกลุ่มตัวแทนศาสนา 1 ครั้ง จำนวนผู้เข้าร่วมสาธนาเสวนา 5 ท่าน ประกอบด้วย ตัวแทนพระพุทธศาสนา จำนวน 2 ท่าน ตัวแทนศาสนาคริสต์จำนวน 1 ท่าน ตัวแทนศาสนาฮินดู จำนวน 1 ท่าน ตัวแทนศาสนาอิสลาม จำนวน 1 ท่าน 3) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาทั้งข้อมูลเอกสาร การสัมภาษณ์กลุ่มและการสาธนาเสวนามาเปรียบเทียบใช้การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Content Analysis) และสังเคราะห์ หาข้อสรุปที่เป็นกลไกการสร้างสังคมสันติสุขในมิติศาสนาในสังคมไทย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม เป็นการพิจารณาความหมายมิตรภาพนั้นได้สร้างศีลธรรมแกนกลาง (Core Morality) ที่ถูกเรียกว่า ศีลธรรมแบบบาง (Thin Morality) (Kung, 1990) เป็นการอธิบายศีลธรรมแกนกลางด้วยการรวบรวมความเหมือนกันทางด้านคำสอนหลัก อันเสนอหลักการอธิบายเรื่องมิตรภาพและการสร้างสังคมสันติสุข ดังนี้

1. หลักมิตรภาพในพระพุทธศาสนา กล่าวถึงองค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพในประเด็นเรื่อง ก. ความเป็นมนุษย์ ในแง่ของรายละเอียดที่มนุษย์จะต้องประกอบด้วยคุณธรรมและการปฏิบัติดีต่อกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ผู้ร่วมเกิด แก่ เจ็บและตาย (องค์ทะโลลามะกับฟรินซ์ อัลท์, 2564) ข. การยอมรับความหลากหลาย เป็นการยอมรับความแตกต่างและมนุษย์ที่มีความเชื่อแตกต่างกันไปแต่ล้วนมีเป้าหมายเดียวกันคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ ค. ความจริงใจ มิตรนั้นคือผู้แสดงออกทั้งกายและวาจาและความคิดที่ดีต่อกัน

2. หลักมิตรภาพในศาสนาคริสต์ กล่าวถึง องค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพในประเด็นเรื่อง คือ ก. ความสัมพันธ์กัน เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ที่ขับเคลื่อนมาจากความรักแบบสากล (Julian, 1949) และความสัมพันธ์ทางจิตใจที่ปรารถนาดีต่อกัน ข. การยอมรับความหลากหลาย เป็นการยอมรับมนุษย์มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไป และมีความไม่สมบูรณ์ แต่มีความเกี่ยวข้องกันด้วยพระเจ้า มนุษย์จะต้องช่วยกันเพื่อก้าวไปสู่ความสมบูรณ์อีกครั้ง ค. ความเป็นมนุษย์ เป็นการอธิบายมนุษย์เชิงอุดมคติที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้าและการเป็นมนุษย์ในทางสังคมที่เชื่อมโยงกับการปฏิบัติดีต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

3. หลักมิตรภาพในศาสนาฮินดู กล่าวถึง องค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพมาจากการนำพระเจ้านามสู่จิตวิญญาณจึงเป็นการมิตรภาพต่อพระเจ้าและเป็นการเข้าร่วมกันของทุกสิ่งในโลก โดยนำไปสู่การที่จิตใจของมนุษย์นั้นไม่เป็นอิสระแต่จะสัมพันธ์กับสรรพสิ่งที่เป็นของพระเจ้า (Dasgupta, 1952) ผ่านประเด็นเรื่อง ก. หลักธรรมเป็นการใช้หลักธรรมในการวางเป็นหลักในการปฏิบัติตน ข. การยอมรับความหลากหลายเป็นการยอมรับต่อความแตกต่างภายนอก ผ่านการช่วยเหลือสงเคราะห์และอดทนต่อความเชื่อและการอยู่ร่วมกันในสังคม ค. ความเป็นมนุษย์ เป็นการยอมรับว่าทุกคนต่างเป็นเพื่อนมนุษย์ที่เป็นพวกเป็นกลุ่มเดียวกันรวมถึงการเข้าใจว่าทุกอย่างสามารถรวมเข้าด้วยกันได้

4. หลักมิตราภาพในศาสนาอิสลาม กล่าวถึง องค์รวมของแนวคิดเรื่องมิตรภาพมาจากการที่ศาสนทูตของพระเจ้าอย่างนบีมุฮัมมัดได้สร้างความเป็นพี่น้องขึ้นในหมู่มุสลิมโดยเฉพาะในระหว่างผู้อพยพและผู้ช่วยเหลือทำให้เกิดความรักใคร่และใกล้ชิดกันมาก ดังที่ท่านได้พาเอาพี่น้องผู้อพยพท่านหนึ่งไปที่บ้านแล้วกล่าวว่า “ท่านทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างไปหมดแล้ว บ้านนี้พร้อมกับทุกสิ่งที่อยู่ในบ้านเป็นของเราทั้งสองคน นอกจากนี้ ท่านยังไม่มีภรรยาที่นี้ในขณะที่ฉันมีสองคน ท่านชอบคนไหน ฉันจะให้ท่านได้แต่งงานกับเธอ” ความเป็นพี่น้องจึงเป็นความลึกซึ้งจริงใจและเหนียวแน่นอย่างยิ่ง (Gulen, 2014) ในประเด็นเรื่อง ก. ความเป็นพี่น้อง เป็นการเชื่อมร่วมกันว่ามนุษย์มาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ในแง่ของการปฏิบัติเราจึงต้องเข้าใจผู้อื่นที่แตกต่างจากเราในฐานะของพี่น้อง ข. การยอมรับความหลากหลาย เป็นการมองว่ามนุษย์มีความหลากหลาย เพื่อให้มนุษย์หาวิธีสัมพันธ์รู้จักกันและกัน ค. ความเป็นมนุษย์ เป็นการเข้าใจมนุษย์ในแง่ของอุดมคติที่มีความรักต่อกันและการเข้าใจว่าทุกคนมาจากที่เดียวกัน อีกทั้งยังเป็นเรื่องของสังคมที่จะต้องมีการอยู่ร่วมกันจึงต้องมีวิธีปฏิบัติด้วยดีต่อมนุษย์ทุกคน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า

1. การสร้างสังคมสันติสุขในทางพระพุทธศาสนา ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น (Stewart and Shaw, 1994) แต่รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (end) ประกอบด้วย ก. สังคมที่มีความเสมอภาค เป็นความเสมอภาคที่มีหลักธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างสังคม ข. สังคมที่มีความเข้าใจกันและกัน เป็นสังคมที่แสดงออกถึงความเป็นหนึ่งเดียวกัน ไม่มีความหวาดระแวง ค. สังคมแห่งการให้เกียรติ เป็นการพึ่งพาอาศัยกัน มีความเคารพนับถือความแตกต่างหลากหลายในสังคม 2) การใช้มิตราภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. การเข้าใจกัน เป็นการสร้างความไว้วางใจกันผ่านการเข้าใจในหลักศาสนาของตนและของคนอื่น การเข้าไปมีส่วนร่วมกับศาสนาอื่น ข. การเผชิญกับปัญหา เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมในการแก้ปัญหาาร่วมกัน ไม่ทอดทิ้งหรือปล่อยว่าไม่ใช่เรื่องของตน ค. การสร้างสังคมอุดมคติ เป็นการวางรูปแบบชุมชนในแบบศาสนาที่วางไว้บนศักยภาพของมนุษย์และมีแนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องกัน

2. การสร้างสังคมสันติสุขในศาสนาคริสต์ ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (End) ประกอบด้วย ก. สังคมที่มีคุณธรรม เป็นสังคมแห่งความเมตตาเป็นพื้นฐานและมีหลักปฏิบัติที่ทำให้สังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข ข. สังคมที่มีสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน เป็นสังคมที่มีการสร้างสันติจากการทำงานร่วมกัน ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ค. สังคมที่ไม่มีศัตรู เป็นการระบุงการมองทุกคนบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ ความเป็นเพื่อน ความเป็นพี่น้อง ไม่ได้มองว่าทุกคนเป็นอย่างอื่นจากนี้ 2) การใช้มิตราภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. ไม่ขัดแย้งกับผู้อื่น เป็นการมองว่าความขัดแย้งเป็นกิเลสที่ไม่ได้มาจากพระเจ้า ทุกคนต้องไม่มีวาระซ่อนเร้น มีแต่ความบริสุทธิ์ใจต่อกัน ข. ความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน เป็นการใช้กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ทั้งในระดับครอบครัว สังคม และความขัดแย้งต่างๆ ค. ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นการแสดงออกถึงความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ง. การยอมรับคุณค่าสากล เป็นการยอมรับสังคมมีกฎระเบียบ ต้องยอมรับกฎเกณฑ์เหล่านั้นว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ไม่ต่างจากกฎทางศาสนา

3. การสร้างสังคมสันติสุขในทางศาสนาฮินดู ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (End) ประกอบด้วย ก. สังคมมีความเท่าเทียม เป็นการสร้างความสมานฉันท์จากการใช้หลักธรรมเป็นหลักการสอนให้เกิดความเที่ยม ข. สังคมที่มีคุณธรรม เป็นการใช้หลักธรรมในการแก้ไขปัญหา และมองว่าความแตกต่างเป็นเรื่องภายนอก ไม่ใช่เรื่องจิตใจที่มีความดีเสมอกัน ค. สังคมพหุวัฒนธรรม เป็นการใช้การแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่างในการพัฒนาร่วมกัน ไม่แตกแยกเพราะความแตกต่าง 2) การใช้มิติภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง เป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกันในหลักศาสนาระหว่างกัน อย่าใช้หลักศาสนาทำให้เกิดความขัดแย้ง ข. การเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน เป็นการใช้หลักการพูดคุยอย่างละเอียดและรอบคอบในการพิจารณาเรื่องละเอียดอ่อน ค. การสร้างสังคมอุดมคติ เป็นการมุ่งหมายหลักสังคมในทางศาสนาที่เน้น “สัตย์” คือความจริงใจต่อกัน

4. การสร้างสังคมสันติสุขในศาสนาอิสลาม ได้อ้างถึงการใช้นิเวศนิยมผสมผสาน (Syncretism) ที่พิจารณาพื้นฐานของสังคมไม่ใช่แค่ศาสนาและพิธีกรรมเท่านั้น แต่รวมถึงวัฒนธรรมต่างๆ ไปที่เกิดขึ้นในทางสังคมในประเด็นดังนี้ 1) เป้าหมายสังคมสันติสุข (End) ประกอบด้วย ก. สังคมพหุวัฒนธรรม ที่มีความหลากหลาย ให้เกียรติและยอมรับกันและกัน มีปฏิบัติสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ข. สังคมอุดมคติ เป็นสังคมตามหลักศาสนาที่มีความร่วมมือกัน สงบ สันติและปลอดภัย ค. สังคมแห่งการเคารพสิทธิ เป็นการเคารพสิทธิที่พระเจ้ามอบให้ สิทธิในชีวิตของแต่ละคน สัตว์แต่ละชนิด ไม่ควรละเมิดสิทธิที่พระเจ้ามอบให้ด้วยสิทธิของตนเอง กำหนดเอาเอง ง. สังคมที่มีคุณธรรม เป็นสังคมที่มนุษย์ไม่มีอคติ และปฏิสัมพันธ์ต่อกัน รับฟังกันได้ มีความอดทนต่อกัน 2) การใช้มิติภาพในการสร้างสังคมสันติสุข (Mean) ประกอบด้วย ก. สร้างสังคมพหุวัฒนธรรม ด้วยการแบ่งปัน ความบริสุทธิ์ใจต่อกัน ไม่มีผลประโยชน์ใดๆ แอบแฝง อยู่ร่วมกันได้ในฐานะของมิตร ข. สร้างสังคมอุดมคติ ด้วยการไม่มีตัวตนหรือเห็นแก่ตัว มุ่งประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ค. สร้างความสัมพันธ์กัน เป็นการสร้างสังคมผ่านกิจกรรมทางศาสนาในการเยี่ยมศาสนาอื่น แสดงออกถึงความเป็นมิตรและเปิดเผยต่อกัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ข้อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา พบว่า การสร้างมิตรภาพและสันติสุขในมุมมองศาสนาจากวิธีการใช้วิธีการสานเสวนาในการนำเสนอการแลกเปลี่ยนศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Religion) (ปีเตอร์ ซิงเงอร์, 2566) ที่ถูกนำเสนอผ่านการปฏิบัติของแต่ละศาสนาได้เสนอกิจกรรมเชิงสังคมจนนำไปสู่พื้นที่ของการแลกเปลี่ยนทางสังคม รวมถึงการสร้างผลกระทบต่อสังคมในประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของแต่ละศาสนา ก. กระทบความคิด (Concept) ผ่านทางศาสนาคริสต์ที่เปลี่ยนมุมมองในการที่มิตรได้สร้างผลกระทบต่อความกล้า การลงมือปฏิบัติด้วยการได้อาศัยมิตรนั้นเป็นผู้กระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติตามแนวทางหลักคำสอนได้อย่างจริงจัง ข. กระทบด้านอุดมการณ์

(Ideology) ของพระพุทธศาสนาที่เสนอให้เห็นว่า แนวคิดทางด้านอุดมการณ์ของแต่ละศาสนานั้นล้วนเหมือนกัน แต่ต่างกันแค่วิถีปฏิบัติ และการสอนนั้นทุกคนสามารถรับคำสอนได้เพราะทุกคนต่างรับรู้ทุกข์และความดับทุกข์ได้เสมอเหมือนกัน ค. ผลกระทบด้านวิถีชีวิต (Way of Life) เป็นการเสนอของศาสนาฮินดูในการเสนอให้เกียรติ ยกย่อง ประนีประนอมต่อกัน ใช้หลักธรรมที่เกิดจากการอบรมจิตและปัญญาเป็นเครื่องช่วยในการดำเนินชีวิต ง. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม (Culture) เป็นของศาสนาอิสลามที่เสนอให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในแง่ของการสร้างครอบครัวเดียวกัน การสร้างความสัมพันธ์แบบภายใน มีจิตใจที่เป็นมนุษย์ร่วมกันในการเอาชนะสิ่งต่างๆ สร้างความรู้สึกร่วมกันในการอยู่ร่วมกัน

2. ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของทุกศาสนาในภาพรวม เป็นการเสนอให้เห็นผลกระทบต่อการสร้างสังคมสันติสุขที่นำไปสู่ผลกระทบ คือ ก. ผลกระทบความคิดเรื่องความไม่มีตัวตน (Concept of no-Self) เป็นการมองไปที่ความจริงนั้นเป็นสิ่งสำคัญ ส่วนตัวตนนั้นเป็นบ่อเกิดความลำเอียง ความทะเลาะ ความบาดหมางจึงควรจะละเสีย และวิถีปฏิบัติที่ทุกศาสนาต่างสอนเสมอเหมือนกัน ข. ผลกระทบต่อคุณค่าร่วมกัน (Shared Value) เป็นการสร้างกิจกรรมการปฏิบัติร่วมกันทั้งในด้านวิชาการที่หาเวทีแลกเปลี่ยนกัน และการมีกิจกรรมร่วมกันทำในนามศาสนา ค. ผลกระทบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Conflict Solution) เป็นการเสนอให้เกิดการสานเสวนาตั้งแต่ระดับชุมชน จนถึงระดับนานาชาติ มีการพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอทั้งคนที่อยู่ระดับล่างจนถึงระดับผู้บริหารเพื่อสร้างความเข้าใจกันและกันให้มากยิ่งขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยที่ 1 พบว่า แนวคิดเรื่องมิตรภาพและหลักการสร้างสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม พบว่า หลักมิตรภาพกับการสร้างสังคมสันติสุขนั้น มุ่งเน้นไปที่ประเด็น คือ

1. หลักความเป็นมนุษย์ ทุกศาสนาสนใจร่วมกันในเรื่องมนุษย์ เพราะมนุษย์มีหลักเชิงอุดมคติทางศาสนาที่มีความเป็นมาเกี่ยวข้องกันและอาศัยกันเป็นสังคมจึงต้องมีหลักการปฏิบัติต่อกันเพื่อการอยู่ร่วมกัน สอดคล้องกับเดเนียล ชวาร์ตซ์ (Daniel Schwartz) เสนอเรื่องนี้ไว้ว่า มิตรภาพเป็นกระบวนการที่คนเชิงอุดมคติสำหรับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการปลุกฝังของมนุษย์ผู้มีเหตุผล การระบุถึงศักยภาพของมิตรภาพปรากฏอยู่ในความเป็นมนุษย์ที่ถูกสร้างมาตั้งแต่แรกเริ่ม โดยมิตรภาพนั้นเป็นคุณค่าแฝง (Potential) ที่ทำให้ตนเองสามารถเป็นมิตรกับผู้อื่น รวมถึงเทวดาและพระเจ้าด้วยที่อ้างถึงการสามารถรับรู้ถึงกันและกันผ่านกิจกรรมความรู้สึกและการเลือกต่างๆ ที่มนุษย์ทำนั้นจะเชื่อมโยง (Schwartz, 2007)

2. การยอมรับความหลากหลาย ทุกศาสนายอมรับว่ามนุษย์มีความแตกต่างกันในแง่ความเชื่อและวิธีการปฏิบัติต่อกัน เพราะความหลากหลายเป็นวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามแต่มนุษย์แต่ละคน การยอมรับว่ามีความหลากหลายจึงเป็นวิธีการเรียนรู้เพื่อการสร้างการอยู่ร่วมกัน ไม่ใช่การเรียนรู้และขัดแย้งกัน สอดคล้องกับจอห์น ฮิก (John Hick) มองว่า สมมติฐานของแนวคิดพหุวัฒนธรรมมาจากศรัทธาที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นจริงที่สะท้อนในเรื่องเดียวกันแต่มีความสัมพันธ์

กันในแง่ของความเป็นมนุษย์ และภายในของแต่ละคนได้เปลี่ยนแปลงความเป็นมนุษย์จากการที่มีตัวเองเป็นศูนย์กลาง (Self-Centredness) ไปสู่ความมีความเป็นจริงเป็นศูนย์กลาง (Reality-Centredness) ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการสร้างพื้นที่การอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าชายหรือหญิงต่างค้นพบความหลุดพ้นหรือเสรีภาพหรือความจริงสูงสุดได้ไม่ต่างกัน (Hick, 1989)

3. การมีคุณธรรม ทุกศาสนายอมรับร่วมกันว่า มิตรภาพและสังคมสันติสุขจะมีคุณธรรมพื้นฐาน คือ ความรัก ความจริงใจ ความเป็นพี่น้อง ความเกื้อกูลและปรารถนาดีต่อกัน เป็นการเสนอวิธีการแสดงออกของบุคคลทั้งทางกาย วาจา ส่วนใจนั้นเป็นหลักการที่อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาจิตใจตนเองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับหลักคุณธรรมเหล่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยแสง ปวงจักรทาและคณะได้เสนอเรื่องการประยุกต์หลักศาสนธรรมเพื่อการฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของคนในหมู่บ้านไต้ร้อง ในฐานะที่ชุมชนบ้านไต้ร้องนับถือศาสนาคริสต์จึงมีการใช้หลักคำสอนและการใช้การมีส่วนร่วมกับชุมชนผ่านการเรียนรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเอง และพัฒนาด้านการเปลี่ยนแปลงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันส่งผลให้ชุมชนมีความรักในท้องถิ่นของตนเองแล้ว มีการทดลองทำกิจกรรมค่ายครอบครัว โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทั้งร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานและร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานมากขึ้น (แสง ปวงจักรทา และคณะ, 2559)

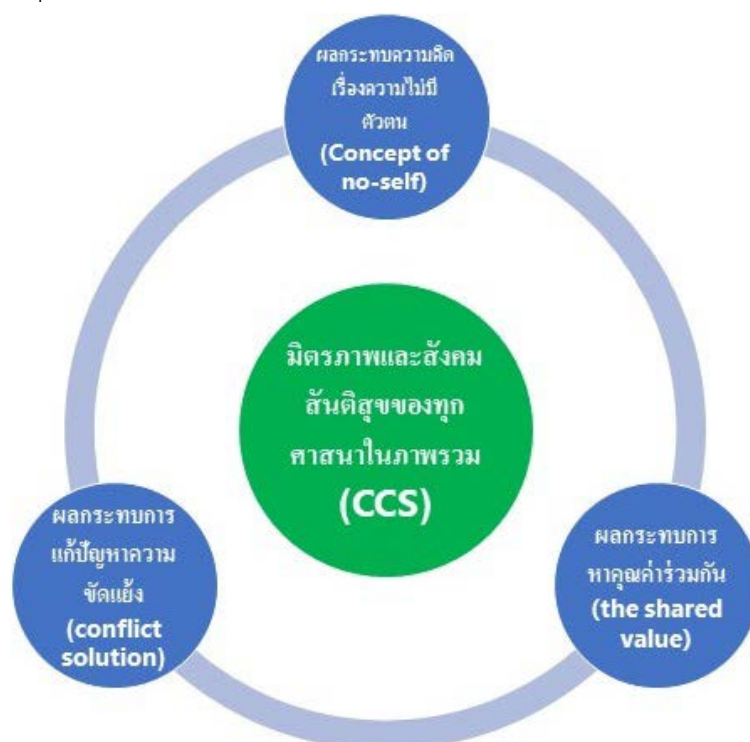
ผลจากการวิจัยที่ 2 พบว่า วิเคราะห์รูปแบบกระบวนการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในมุมมองพระพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาฮินดูและศาสนาอิสลาม พบว่า กระบวนการสร้างมิตรภาพในศาสนานั้นถูกมองว่าเป็นเครื่องมือ (Mean) มีกระบวนการเหล่านี้คือ ก. การเข้าใจกัน ข. วิธีการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง ค. การสร้างสังคมอุดมคติ ง. การสร้างความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน จ. ความอ่อนน้อมถ่อมตน จ. การยอมรับค่าสากลทางสังคม ฉ. สร้างสังคมพหุวัฒนธรรม และเป้าหมายคือสังคมสันติสุข (end) มีรูปแบบดังนี้ ก. สังคมที่มีความเสมอภาค ข. สังคมที่มีความเข้าใจกันและกัน ค. สังคมแห่งการให้เกียรติกัน ง. สังคมที่มีคุณธรรม จ. สังคมที่มีสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน ฉ. สังคมที่ไม่มีศัตรู ช. สังคมมีความเท่าเทียม ซ. สังคมพหุวัฒนธรรม ฌ. สังคมอุดมคติ เป็นเสนอเสนอรูปแบบเชิงอุดมคติทางศาสนาที่สอดคล้องกับเป็นการเสนอวิธีสร้างการนำศาสนามาประยุกต์เข้ากับสังคมสอดคล้องกับงานของชาร์ลส สจ๊วต (Charles Stewart) ที่เสนอแนวคิดผสมผสาน (Syncretism) มาจากแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลง หรือสิ่งแปลกใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะการทำให้สิ่งบริสุทธิ์นั้นเสียหายหรือเปลี่ยนไปจากเดิม เมื่อนำมากล่าวถึงผ่านการที่ศาสนาอย่างเข้าไปสู่วัฒนธรรมที่หลากหลายในแต่ละสังคมที่ต่างกัน จนกลายเป็นพื้นฐานทางความคิดใหม่ที่ควบคู่ไปกับสังคม (Stewart and Shaw, 1994)

ผลจากการวิจัยที่ 3 พบว่า ข้อเสนอกลไกการสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขตามมุมมองศาสนา พบว่า การสร้างมิตรภาพและสันติสุขในมุมมองศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Religion) ที่ได้เสนอให้เห็นผลกระทบทางด้านมุมมองและการสร้างเงื่อนไขทางสังคมศาสนา คือ 1) ข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของแต่ละศาสนาที่สะท้อนผ่าน ก. ความคิด (Concept) ข. ผลกระทบด้านอุดมการณ์ (Ideology) ค. ผลกระทบด้านวิถีชีวิต (Way of Life) และ ง. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม (Culture) เป็นการเสนอให้เห็นการปฏิบัติทาง

ศาสนานั้นไม่อาจจะใช้หลักการที่มนุษย์เป็นผู้กำหนดในการวางไว้แต่ต้องอาศัยวิธีการสร้างผลกระทบจากการปฏิบัติ และข้อเสนอมิตรภาพและสังคมสันติสุขของทุกศาสนาในภาพรวมที่สะท้อนผ่าน ก. ผลกระทบความคิดเรื่องความไม่มีตัวตน (Concept of no-Self) ข. ผลกระทบต่อคุณค่าร่วมกัน (Shared Value) และ ค. ผลกระทบต่อการแก้ปัญหาความขัดแย้ง (Conflict Solution) อันเป็นวิธีการสร้างคุณค่าองค์รวม (Shared Value) ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมและตัวตนของแต่ละศาสนาว่าเป็นสิ่งที่ควรอยู่ร่วมกันได้และมีผลที่ทุกคนต่างได้รับร่วมกัน สอดคล้องกับปีเตอร์ ซิงเงอร์ (Peter Singer) ที่เสนอจริยศาสตร์ภาคปฏิบัติผ่านการเสนอของนักศีลธรรมในสมัยก่อนต้องการเสนอมุมมองความเป็นสากลตามที่ศาสนาคริสต์เรียกว่า กฎทอง (Golden Rule) ว่า “ปฏิบัติต่อผู้อื่น ดังที่ท่านปรารถนาให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน” เป็นการให้น้ำหนักกับผู้อื่นเท่ากับตนเองและถูกสื่อไปในสถานการณ์ในการปฏิบัติกับผู้อื่นว่า เราต้องรักเพื่อนบ้านเหมือนรักตนเอง เป็นสร้างอุดมคติเชิงจริยธรรมที่เป็นสากลได้ แต่จริยธรรมนั้นต้องถูกปฏิบัติได้และให้ผลที่เป็นไปในแง่สิทธิส่วนบุคคล ความเป็นธรรม ความศักดิ์สิทธิ์ ความยุติธรรม ความบริสุทธิ์และคุณค่าอื่นๆ ที่ทำให้ทุกท่านรู้สึกเท่าเทียมกันจึงจะถือว่าการปฏิบัติได้และเหมาะสมในการสร้างคุณค่าได้อย่างแท้จริง (ปีเตอร์ ซิงเงอร์, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

การสร้างมิตรภาพและสังคมสันติสุขในรูปแบบศาสนาเชิงปฏิบัติ (Practical Religion) ต่อสังคม ได้สร้างผลกระทบต่อสังคมสันติสุขตามโมเดล (CCS) ดังนี้

ภาพที่ 1 : ภาพการสร้างมิตรภาพของศาสนาฮินดู ศาสนาอิสลาม

การเสนอของทุกศาสนาในภาพรวมได้เสนอให้เห็นผลของแนวคิดในการเข้าใจความจริงอันเกี่ยวข้องกับ ความหมายของการไม่ยึดติดในตัวบุคคล แต่มุ่งไปที่ความจริงเป็นหลัก และการค้นหาหลักความจริงนี้จึงนำไปสู่การ สร้างคุณค่าร่วมของศาสนาที่มีหลักการเดียวกัน ขณะเดียวกันก็นำหลักการนั้นไปปฏิบัติในการวางระบบการ แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างศาสนาและสังคมในภาพรวมได้

สรุป

จากมโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุขได้พัฒนามาจากการ มองว่ามนุษย์นั้นมีความเหมือนกันในแง่อุดมคติ แต่มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล แต่ยังเป็นความเป็นอัน เดียวกันผ่านการยกย่องหลักการทางศาสนา มิตรภาพจึงเป็นหลักการที่ถูกนำเสนอเพื่อให้มนุษย์เห็น ความสัมพันธ์ระหว่างกันและสร้างการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย ทุกศาสนาจึงได้นำ หลักการ ดังนั้นมาร่วมกันแสดงความคิดเห็นผ่านการเริ่มต้นด้วยการแลกเปลี่ยนกันกันทางการพูดคุยตั้งแต่ ระดับชุมชน ขยายไปสู่ชาติและนานาชาติ มีการพูดคุยกันตั้งแต่นักบวชที่ไม่มีพื้นที่พูดคุยไปจนถึงผู้บริหาร ศาสนาระดับสูง ด้วยวิธีการอย่างปราศจากตัวตนและเงื่อนไขหรือวาระซ่อนเร้นใดๆ ทั้งนี้สิ่งหนึ่งที่จะช่วยสร้าง ผลกระทบให้กับสังคมจริงๆ แล้วคือการนำเอาหลักศาสนาที่เป็นคุณค่าร่วมกันมาคุยกันเป็นหลัก ส่วนวิธีปฏิบัติ ตนจะแตกต่างกันก็เป็นเรื่องของแต่ละศาสนา แต่ควรเปิดโอกาสให้เห็นว่าหากสังคมมีกฎเกณฑ์ที่สามารถยืดหยุ่น ได้ก็ควรมีพื้นที่สำหรับความเข้าใจนั้นทั้งแก่ศาสนิกในศาสนานั้น รวมถึงศาสนิกต่างศาสนาด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การสร้างมิตรภาพระหว่างศาสนาและการสร้างสันติสุขทางสังคมถือเป็นพื้นฐานในการมูลค่าให้กับ ส่วนอื่นๆ และทำให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่เศรษฐกิจและการเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในระดับครอบครัวจนถึงประเทศชาติ จึงถือเป็นความจำเป็นที่ทั้งภาครัฐและชุมชนจะต้องเห็นความสำคัญ และช่วยกันรณรงค์ให้เกิดขึ้น ฉะนั้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องควรตระหนักและหามาตรการในการรักษาด้วยการออกนโยบายเพื่อป้องกันและแก้ไข ซึ่งพอจะแนะนำได้ ดังนี้

1. ฝ่ายวัฒนธรรม ควรวางรูปแบบการจัดการสานเสวนาระดับชุมชนและระดับชาติ อย่างเป็นระบบ เข้าไปตรวจสอบและเสนอแนะวิธีการที่จะช่วยเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรมให้มีราคาเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชนใน พื้นที่ ไม่ให้เยาวชนออกมาอยู่ชุมชนเมือง ซึ่งจะยิ่งทำให้เกิดปัญหาผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาแต่ขาดการสืบสานให้ เกิดมูลค่าได้อย่างน่าเสียดาย อีกทั้งต้องประชาสัมพันธ์ให้สังคมร่วมรับรู้ถึงวัฒนธรรมเหล่านี้ว่าเป็นสมบัติของ ชาติต่อไป

2. ฝ่ายการศึกษา ควรเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับความเข้าใจด้านวัฒนธรรม ประเพณี พระพุทธศาสนาอัน เป็นรากฐาน อีกทั้งรูปแบบการนำเสนอที่เหมาะสม

3. ฝ่ายมนุษยและสังคม ควรมีการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีในแต่ละภูมิภาคเพื่อให้เห็นถึงรูปแบบการบริหารจัดการ การพัฒนาสินค้าและการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนวัฒนธรรมอื่น และบูรณาการให้เกิดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์รักษาในภาพรวมของประเทศไทยต่อไป

4. ฝ่ายพระสงฆ์ ควรแนะนำและให้แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ประเพณีของคนไทย มีองค์ความรู้ทั้งในแง่ของหลักธรรมและจริยธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

5. การส่งเสริมและสนับสนุนนโยบายภาครัฐอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมถึงเข้ามามีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรม ส่งเสริมพหุวัฒนธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อีกทั้งเผยแพร่ให้ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การศึกษามิตรภาพและสังคมสันติสุขใน 5 ศาสนาในจังหวัดชลบุรี

2.2 การบูรณาการหลักมิตรภาพทางศาสนากับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2.3 การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดมิตรภาพและการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- ณัฐพงศ์ธัช กุรัตนธรรมา และคณะ. (2560). *การพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการ*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.
- ปัญญา เทพสิงห์และคณะ. (2562). *บทบาทผู้นำศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปีเตอร์ ชิงเจอร์. (2566). *จริยศาสตร์ภาคปฏิบัติ*. แปลโดย เหมือนมาด มุกข์ประดิษฐ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา (โครงการจัดพิมพ์คบไฟ).
- พระคริสตธรรมคัมภีร์. (2550). *พระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาใหม่*. กรุงเทพฯ: องค์การกิตติยาส์อินเตอร์เนชันแนล.
- พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานีและคณะ. (2561). *การผสมผสานวิถีทางพุทธศาสนาเพื่อสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในประชาคมอาเซียน: กรณีศึกษาไทยกับกลุ่มประเทศอินโดจีนและเมียนมาร์*. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แสวง ปวงจักรทา และคณะ. (2559). *การประยุกต์หลักศาสนธรรมเพื่อการฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของคนในหมู่บ้านใต้ร่อง*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น.

- องค์ทะไลลามะกับฟรันซ์ อัลท์. (2564). *บ้านหลังเดียวของเรา: คำวิงวอนเพื่อโลกและภูมิอากาศ*. แปลโดย
นัยนา นาควัชร. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีมา.
- อรชุน อปฺปาคุรีย. (2562). *ศีลธรรมแห่งการปฏิเสธ*. แปลโดย ทศพล ศรีพุ่ม. ศาสนากับความรุนแรง.
บรรณาธิการโดย ปรีดี หงษ์สตัน และอัมพร หมายเด็น. กรุงเทพฯ: Illuminations Editions.
- Dasgupta, S. (1952). *A History OF Indian Philosophy Volume III*. New York: Cambridge
University Press.
- Gulen, M.F. (2014). *วิเคราะห์ชีวิตของท่านศาสดา ศาสนทูตของพระเจ้า ศาสดามุฮัมมัด*. แปลโดย บรรจง
บินกาซัน. Clifton: Tugha Books.
- Hick, J. (1989). *An Interpretation of Religion: Human Responses to the Transcendent*.
London: Macmillan.
- Julian, L. (1949). *Philosophy in Literature*. New York: Syracuse University Press.
- Kung, H. (1990). *Global Ethic for Global Politics*. London: Routledge.
- Schwartz, D. (2007). *Aquinas on Friendship*. Oxford: Clarendon Press.
- Stewart, C. & Shaw, R. (1994). *Syncretism Anti-syncretism: The politics of religious synthesis*.
London and New York: Routledge.

สัมมาวาจา: พุทธบูรณาการเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม

Right Speech : Buddhist Integrated Approach for Multicultural Communication

¹พระมหายงยุทธ์ อีธรรโม, ²พระเจริญ วฑฺฒโน, ³พระวรพนธ์ วรธมโม, ⁴พระสุชีตม สีลเตชปุตติโย,

⁵พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, และ⁶ณมล จิวัฒนาสุข

¹Phramaha Yongyut Dhiradhammo, ²Phra Charoen Vaddhano,

³Phra Woraponte Varadhammo, ⁴Phra Sukheesom Silatechaputtiyo,

⁵Phramaha Mongkholkhan Thitadhammo and ⁶Narumon Jiwattanasuk

^{1,5}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,5}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

^{2,3,4,6}ธรรมสถานมูลนิธิพุทธะมหาเมตตา

^{2,3,4,6}Buddhamahametta Foundation.

¹Corresponding Author's Email: Yongyutpolman@gmail.com

Received: November 28, 2023; **Revised:** December 21, 2023; **Accepted:** December 21, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม 2) เพื่อศึกษาหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารในมุมมองพระพุทธศาสนา 3) เพื่อนำเสนอพุทธบูรณาการหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาและนำเสนอแนวทางการสื่อสารแบบบูรณาการเชิงพหุวัฒนธรรม

ผลการวิจัย พบว่า 1) หลักการ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม ได้แก่ ต้องรู้จักเนื้อหาประเด็นอ่อนไหวที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง องค์ประกอบสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร ช่องทางในการส่งสาร และผู้รับสาร การสื่อสารที่ดีต้องสะท้อนคุณค่า ทศนคติ พฤติกรรม และวิถีชีวิตของสังคมที่ไม่ใช้ความรุนแรง สร้างการยอมรับในความแตกต่าง เคารพสิทธิ ยุติธรรมเท่าเทียม สร้างทัศนคติที่ดีต่อกัน ใช้เหตุและผลป้องกันและจัดการความขัดแย้ง ไม่คุกคาม ด้อยค่า และกีดกัน 2) หลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารในพระพุทธศาสนาเป็นไปเพื่อการขัดเกลาจิตใจ สรรพคุณ เพื่อประโยชน์สุข ต้องสื่อสารด้วยความอดทนอดกลั้น ไม่เบียดเบียนทำร้าย ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย มูลเหตุของความขัดแย้งมาจากความไม่รู้ ไม่เข้าใจกัน ตัณหา มานะ ทิฐิ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ มีความลำเอียง ดังนั้นการสื่อสารที่ดีควรอยู่ภายใต้กรอบ สัมมาวาจา วาจาสุภาสิต วจีสุจริต 4 ศีล 5 สาราณียธรรม 6 ฆราวาสธรรม 4 โดยรวมการสื่อสารจะมีลักษณะถูกกาล จริ่ง อ่อนหวาน มีประโยชน์และสื่อสารด้วยเมตตา 3) พุทธ

บูรณาการหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม พบว่า (1) การสื่อสารเพื่อป้องกันความขัดแย้ง ต้องเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น เคารพให้เกียรติกัน เชิดชูคุณค่า สร้างสรรค์ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักสภาพตน รู้จักประมาณ รู้จักกาลเวลา รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล (2) การสื่อสารเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ต้องยึดหลักความรัก ไม่ตรี โยนิโสมนสิการ คือ มุ่งรื้อฟื้นความสัมพันธ์ เปิดใจกว้างปราศจากอคติ ฟังอย่างมีสติและตั้งใจ ให้อภัย (3) การสื่อสารเพื่อการส่งเสริมพัฒนา ต้องสร้างการมีส่วนร่วม ความไว้วางใจ เชื่อใจ ความยุติธรรม สิทธิและเสรีภาพ ยอมรับความแตกต่าง ไม่กระตุ้นความโลภ ความโกรธ ความหลง (4) การสื่อสารเพื่อสนับสนุนรักษาสืบต่อ ต้องหมั่นประชุมพบปะหารือร่วมกัน ย้ำเตือนสติให้เห็นคุณและเห็นโทษ ประโยชน์และไม่ใช้ประโยชน์

คำสำคัญ: สัมมาวาจา; พุทธบูรณาการ; การสื่อสาร; พหุวัฒนธรรม

Abstract

This research has the objective 1) To study the principles, concepts, and theories of multicultural communication. 2) To study the principles of right speech for communication from the perspective of Buddhism. 3) To present integrated Buddhist principles of right speech for multicultural communication. It is a document research. Study, analyze content, data, compile and present the results as an integrated approach.

The research results found that 1) Principles, concepts, and theories of multicultural communication: Multicultural communication must know the content regarding sensitive issues that will lead to conflict. Communication has components: the sender, the content of the message, the channel for sending the message, and the receiver. Good communication must reflect the values, attitudes, behaviors, and way of life of a society that does not use violence. Create acceptance of differences, respect rights, and equal justice. Create good attitudes, use reason. Prevent and eliminate conflicts, not threatening, depreciated and deprivation. 2) Principles of right speech for communication in Buddhism is for the purification of defilements, and create merit for the benefit and happiness, Communicate with patience and tolerance. Do not harass, destroy, do not slander, do not harm. However, the root cause of conflict comes from ignorance, not understanding, lust, mana, pride, greed, anger, delusion, wanting, wanting to be big, being narrow-minded, and being biased. Therefore, good communication should be within the framework of right speech, proverbial speech, 4 honest speech, 5 precepts, 6 Saraniyadhamma, lay dhamma, 4 bias. Overall, communication will have the characteristics of speaking at the right time, speaking truthful words, speaking sweet words, speak useful words and speak with a kind mind. 3) Buddhist integration of the principles of right speech for multicultural communication: (1) Communication for conflict prevention must learning and understanding other people's cultures, Respect, uphold values, think creatively, know cause, know effect, know one's condition, know moderation, know time, know community, know person. (2) Communication to resolve conflicts must adhere to the principles of love, goodwill, principles of Yonisomanasikāra is, aiming to revive relationships, open the mind without bias, listen mindfully and attentively respect, forgive. (3) Communication to promote development through participation in decision making, mutual trust, fairness, Rights and freedoms, acceptance of differences, do not stimulate greed, anger, or delusion. (4) Communication to support and maintain must regularly meet and discuss together. Remind the mindful, point out the good and the bad, benefits and non-benefits.

Keywords: Right Speech; Buddhist Integrated; Communication; Multicultural

บทนำ

สภาพปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ ที่มีความเจริญทางด้านวัตถุเทคโนโลยีและการสื่อสาร การสื่อสารและข้อมูลข่าวสารได้ปลูกเร้ากระตุ้น อารมณ์ ความคิด ความวิตกกังวล ความเครียด ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ความรัก ความโกรธ ความเบียดเบียน เป็นต้น ซึ่งก็ล้วนเป็นสาเหตุความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจกัน ทั้งนี้การสื่อสารที่ขาดปัญญา และการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ขาดสติปัญญาการใคร่ครวญ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน (มาลีวัล เลิศสาครศิริ, 2559) อีกทั้งสังคมก็มีพฤติกรรมซับซ้อนของความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น กล่าวคือ ด้านกายกรรม มีปฏิสัมพันธ์กันในทางที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น ด้านวจิกรรม มีการพูดปดหลอกลวงใช้เล่ห์เพทุบายทำให้เกิดการไขว่เขวมากขึ้น ด้านมโนกรรม มีการอิจฉาริษยาคอยแต่จะใส่ร้ายป้ายสีกันตลอดเวลา ปัจจุบันการสื่อสารและเทคโนโลยีมีความรวดเร็วมาก เป็นเหตุให้มนุษย์ได้กล่าวโต้ตอบกันได้รวดเร็วและขาดความรอบครอบ มีการใช้มโนวาจาใส่ร้ายป้ายสี ใช้สื่อโจมตีหรือแย้งชิงผลประโยชน์ เอาเปรียบกัน หลอกลวงให้เกิดการหลงเชื่อเพื่อหาประโยชน์จากผู้อื่น ก่อนให้เกิดปัญหาสังคม และปัญหาด้านจริยธรรมมากมาย กล่าวโดยรวมก็คือ เกิดการใช้วจิทุจริตเป็นสาเหตุของปัญหาความสับสนวุ่นวายในสังคมปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการสื่อสาร มีหลักสัมมาวาจาเป็นหลักการพื้นฐานของการสื่อสาร สื่อสารอย่างมีสติ เห็นคุณค่าเห็นโทษ อีกทั้งยังเป็นหลักพื้นฐานทางจริยธรรม เป็นแม่แบบแผนเชิงโครงสร้างการสื่อสารทางสังคม เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนสังคมสู่ความสงบสุข เพื่อการปรองดองกัน ไม่ประสงคให้สังคมเกิดความขัดแย้งหรือทะเลาะวิวาทกัน ดังนั้น หลักสัมมาวาจาจึงเป็นหลักธรรมพื้นฐานของการสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งความคิด และพฤติกรรม ดังจะเห็นได้จากกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงพระนิพนธ์พระปฐมยุวญาณ คือ พระเจ้าศากยกับพระเจ้าโกลิยะวิวาทกันกรณีแย่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/197/94) และยังทรงแสดงให้เห็นความสำคัญของการระงับข้อขัดแย้งว่า “บุคคลผู้เชื่อมประสานหมู่คณะซึ่งแตกกันแล้วให้สามัคคีกัน จะประสบบุญอันประเสริฐ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 24/40/92)

หลักสัมมาวาจาจึงเป็นหลักธรรมพื้นฐานของการสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทั้งความคิด และพฤติกรรม หลักสัมมาวาจาประกอบด้วย 4 อย่างหรือเรียกว่าวจิสุจริต เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 34/328/91) กล่าวคือ 1) อมฺุสวาท เว้นขาดจากมฺุสวาท พูดแต่ความจริงรักษาความสัตย์ มั่นคงในคำพูด มีคำพูดควรเชื่อถือได้ ไม่แก่งกล่าวให้ผิดต่อโลก 2) อปิสุณฺวาท เว้นขาดจากคำส่อเสียด ได้ฟังจากฝ่ายนี้แล้ว ไม่เก็บไปบอกแก่ฝ่ายโน้น เพื่อแตกจากฝ่ายนี้หรือได้ฟังจากฝ่ายโน้นแล้ว ไม่เก็บมาบอกแก่ฝ่ายนี้ เพื่อแตกจากฝ่ายโน้น 3) อมฺุรฺสวาท เว้นขาดจากการกล่าว คำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะโสต ให้เกิดความรัก 4) อสฺมึปฺปลาทฺวาท เว้นขาดจากคำพูดเพ้อเจ้อ กล่าวแต่ในเวลาอันสมควร กล่าวแต่คำจริง เป็นประโยชน์ กล่าวแต่วาจาที่มีที่ตั้ง มีหลักฐานที่อ้างอิง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย: 9/83/103) สอดคล้องกับหลักวาจาสุภาสิต ที่ว่า การใช้วาจาจะต้องยึดหลักความจริง ไพเราะ น่าฟัง มีเหตุผล มีสาระประโยชน์ ถูกกาลเทศะ ก่อให้เกิดความสุข สมานสามัคคี หรืออีกนัยยะหนึ่ง สัมมาวาจา คือ การพูดโดยชอบ, ดี, ถูกต้อง, ถูกถ้วน, สมบูรณ์, จริง, แท้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2553) จะเห็นได้ว่าหลักสัมมาวาจาในทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักการสื่อสารที่มีความชัดเจนและเป็นระบบ

บริบทของสังคมปัจจุบันมีความหลากหลายด้านพหุวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีสื่อช่วยกระตุ้นส่งเสริมให้เกิด การเห็นคุณค่า ทศนคติ และพฤติกรรมที่นำไปสู่ความสงบ ส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม สนับสนุนด้านการ เคารพสิทธิมนุษยชน ความเท่าเทียมระหว่างหญิงและชาย ส่งเสริมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมความ เข้าใจอันดีระหว่างกัน ชันติธรรมและความสมานฉันท์ การขจัดสงครามและความรุนแรง การสื่อสารส่งเสริมความ เข้าใจอันดีต่อกัน สังคมต้องมีการเรียนรู้ความแตกต่าง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแลกเปลี่ยนข้อมูล ระหว่างกัน และส่งเสริมการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการจำกัดความ รุนแรงในสื่อ เป็นต้น การสื่อสารจะเป็นทั้งเครื่องมือและช่องทางที่ช่วยให้เกิดแนวทางการสร้างสรรค์วัฒนธรรมใน สังคม กล่าวคือ เกิดการเคารพต่อชีวิต สิทธิและศักดิ์ศรีของแต่ละบุคคลให้ความเคารพต่อชีวิตทั้งมวล เคารพใน ชีวิตและศักดิ์ศรีของแต่ละบุคคลโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นหรืออคติใด ๆ รับฟังผู้อื่นเพื่อเกิดความเข้าใจกัน โดย มีเสรีภาพในการแสดงออกและยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังผู้อื่นได้ (ศศิวิทย์ วีระไวทยะ, 2554)

การสื่อสารระหว่างพหุวัฒนธรรม คือ การสร้างความเข้าใจกัน การเห็นอกเห็นใจ มุ่งสร้างประโยชน์สุข ต่อกัน และลดช่องว่างของความแตกต่าง นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่สำคัญในการสื่อสาร ได้แก่ผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง และผู้รับสาร ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสื่อสารที่ผิดพลาดมาจากเรื่องทัศนคติ, อคติอันมาจากผู้ส่งสาร, ผู้รับสาร ซึ่งปัจจัยเหล่านี้มาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ การสื่อสารระหว่างกัน การตีความความหมายที่ต่างกันอย่างล้นทำให้เกิดการผิดเพี้ยนเข้าใจไม่ตรงกัน รวมถึงความชอบไม่ชอบของผู้ส่งและผู้รับสาร ก็มีผลต่อการสื่อสารเช่นกันเป็นการยังผลให้การสื่อสารล้มเหลวได้ (แพมลา วัฒนเสถียร, 2557) ดังนั้น ผู้ส่งสาร,รับสารและวิธีการ ต้องมีวิถีที่ดี ทางออกของปัญหาหรือแนวทางปฏิบัติต้องยึดหลัก สัมมาวาจาเป็นกรอบในการสื่อสารเพื่อการแก้ปัญหาการสื่อสาร ป้องกันปัญหาความขัดแย้ง สร้างความสันติสุข ความรักความสามัคคี หลักสัมมาวาจา คือ เจริญชอบ มิได้หมายความว่า เจริญคือพูดที่พอใจ แต่หมายความว่าพูดจากถูกต้อง เว้นเสียจากการพูดมุสา เว้นจากพูดจาส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อไม่มี ประโยชน์ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, 2540) ปรากฏจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหกหลอกลวงตบตรอนประโยชน์หรือแกล้งทำลายใส่ร้ายกัน ดังปรากฏในสารัมภชาดก ว่า “...บุคคลพึงเปล่ง วาจาตามเท่านั้น ไม่พึงเปล่งวาจาชั่วเลย การเปล่งวาจาตามยังประโยชน์ให้สำเร็จ ผู้เปล่งวาจาชั่วย่อมเดือดร้อน ในภายหลัง...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 27/88/30)

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรมตามศาสตร์ร่วม สมัยและศึกษาหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารในมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาท พร้อมทั้งต้องการวิเคราะห์ นำเสนอพุทธบูรณาการหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม ทั้งนี้ด้วยหวังว่าหลักสัมมาวาจาจะ

เป็นพื้นฐานสำคัญที่ก่อให้เกิดการสื่อสารที่เป็นแบบอย่าง ช่วยเสริมสร้างให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ท่ามกลางความหลากหลายของสังคมที่มีความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันในปัจจุบันและในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารในมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์และนำเสนอพุทธบูรณาการหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง สัมมาวาจา: พุทธบูรณาการเพื่อการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวกับการสื่อสารว่าด้วยหลักสัมมาวาจา การบูรณาการ การสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมเพื่อเป็นแนวทางการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยมีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจเอกสาร (Documentary Research) แนวคิดทฤษฎี หลักการการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม เป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) ทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมจากมุมมองของนักวิชาการตะวันตก ตะวันออก ร่วมสมัย รวมถึงแนวทางการอบรม พัฒนา การส่งเสริม การนำไปประยุกต์ใช้ด้วยการบูรณาการหลักการแนวคิดผ่านระบบรูปแบบการสื่อสารร่วมสมัยใหม่ บริบทสภาพปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารของสังคมปัจจุบัน

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจเอกสาร (Documentary Research) แนวคิดทฤษฎีหลักการการสื่อสารในพระพุทธศาสนา ในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยจะทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บริบท แนวคิด หลักการ เทคนิค วิธีการขั้นตอน ในกระบวนการการหลักสัมมาวาจา หลักการทางพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้อง เช่น หลักสัมมาทิฐิ สัมมาวาจา สัมมาสติ วาจาสุภาสิต และอคติ 4 เป็นต้น เป็นการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ทั้งที่เป็นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และอรรถกถา และจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ งานวิจัย ตำราวิชาการ และเอกสารคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาพุทธวัฒนธรรม ศึกษาบริบทการสื่อสารท่ามกลางสังคมหรือบุคคลที่มีความแตกต่างกันด้านความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม วิธีการดำเนินชีวิต หลักการความรพให้เกียรติ การยอมรับในความแตกต่างกัน การรับฟังอย่างตั้งใจ การให้ความสำคัญต่อบุคคลคนอื่น ข้อควรสื่อสารหรือปฏิบัติต่อกันอย่างไร

ขั้นตอนที่ 4 ประมวลวิเคราะห์ ศึกษาวิเคราะห์ความหมาย ลักษณะและประเภทของสัมมาวาจา จนถึงหลักธรรมที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุน และหลักเกณฑ์การวินิจฉัยความเป็นสัมมาวาจา ตามที่ปรากฏในหลักคำสอนของพุทธศาสนา และบูรณาการผสมศาสตร์หลักสัมมาวาจา และแนวคิดการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นแนวทางการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมที่มีความแตกต่างด้านพุทธวัฒนธรรม มีการที่มุ่งเน้น การศึกษาการสื่อสารระหว่างบุคคลที่ทำให้เกิดความสงบสุข การนำหลักการแนวคิดแบบตะวันตก มาผสานกับแนวพุทธคือ เพื่อให้เกิดการสื่อสารแบบพุทธวิธี เพื่อให้เกิดแนวทางการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างสังคมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

ขั้นตอนที่ 5 นำเสนอผสมผสานทำการจัดหมวดหมู่ แบ่งประเภท เปรียบเทียบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ สังเคราะห์บูรณาการ ทำเป็นโมเดล นวัตกรรมองค์ความรู้ใหม่ กล่าวคือ อธิบาย ตีความ นำข้อมูลที่ได้มา กำหนดเป็นกรอบออกแบบเพื่อสร้างแนวทางการพุทธบูรณาการเพื่อการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม และตีพิมพ์เผยแพร่ผ่านรูปเล่มเอกสาร หรือไฟล์สื่อออนไลน์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. หลักการ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมตามศาสตร์ร่วมสมัย พบว่า การสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม ต้องรู้จักเนื้อหาสาระที่จะเป็นประเด็นอ่อนไหวที่จะนำไปสู่ความขัดแย้ง รู้จักการสื่อสารเชิงป้องกัน การแก้ไขเยียวยาข้อโทษ การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และส่งเสริมเชิดชูคุณค่ากันและกัน รู้จักใช้สื่อสารนำพาสังคมสู่การเรียนรู้ร่วมกัน ชี้นำพาให้เกิดการรู้จักการคิดวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเหตุผลอย่างรอบด้าน เพื่อการแก้ปัญหาสังคม ตลอดจนการสื่อสารยังแสดงบทบาท การช่วยเหลือผู้อื่น ประยุกต์ใช้ก่อให้เกิดประโยชน์สุข ทำให้สามารถเข้าใจผู้อื่นเกิดความเห็นอกเห็นใจกันและกันได้ การสื่อสารมีองค์ประกอบได้แก่ ผู้ส่งสาร เนื้อหาของสาร ช่องทางในการส่งสาร และผู้รับสาร ซึ่งแต่ละส่วนมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ตามทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berlo) มี 4 ประการตามทฤษฎี SMCR ของเบอร์โล (Berlo) คือ (1) ผู้ส่งสาร (Sender) คือ บุคคลที่ส่งสารเป็นคนแรกไปยังผู้รับสาร (2) สาร (Message) คือ เรื่องราวที่มีความหมาย ที่แสดงออกมาทางภาษาหรือสัญลักษณ์ (3) ช่องทางสื่อสาร (Chanel) คือ สื่อหรือช่องทางการสื่อสาร (Media) เช่น วิทยุ โทรศัพท์ หนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสื่อกลางที่ผู้ส่งใช้ในการสื่อไปยังผู้รับ สื่อเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับผู้ส่งเป็นหลักว่า จะส่งสารใด และ (4) ผู้รับสาร (Receiver) การที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสาร ข้อมูลโดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การลิ้มรส หรือการได้กลิ่น ผู้รับสารหรือผู้ฟัง ดัชนีชี้วัดประสิทธิภาพการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากการสื่อสารทั่วไปเพราะมีความอ่อนไหวด้านอารมณ์ความรู้สึก การที่จะชี้วัดว่าการสื่อสารลักษณะอย่างไรจึงจัดว่าเป็นการสื่อสารเชิงวัฒนธรรม มีเกณฑ์ชี้วัดที่พอประมวลได้ ดังนี้ 1) เป็นเรื่องสะท้อนของคุณค่า ทศนคติ พฤติกรรม และวิถีชีวิต ที่ไม่ใช่ความรุนแรง 2) เป็นเรื่องสะท้อนความใกล้ชิดกลมกลืนกันของลักษณะ ทศนคติ คุณค่า ความเชื่อ และแบบแผนการปฏิบัติในการใช้ชีวิตและสังคม 3) เป็นเรื่องสะท้อนการป้องกัน ขจัดความขัดแย้ง แนวทางวิธีการคลี่คลายเหตุปัจจัยของปัญหาโดยไม่ให้เกิดการเผชิญหน้า 4) เป็นเรื่องสร้าง

ภูมิคุ้มกัน สร้างการเรียนรู้ตระหนัก ไม่ให้ใช้ความรุนแรง 5) เป็นเรื่องไม่คุกคามละเมิดสิทธิ ไม่บุกรุกพื้นที่ ความรู้สึกความเป็นตัว ไม่เพิ่มความเครียดความกดดัน ความหวาดกลัว ความระแวง ไม่ปลอดภัย 6) เป็นเรื่อง สร้างทัศนคติที่ดีต่อกันและกัน อย่าด้วยคำ การกีดกัน อาจเป็นสถานการณ์ใหญ่โตหรือรุนแรง เพิ่มขยายวง ความขัดแย้ง

การสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมควรมุ่งเน้นให้สังคมได้เกิดสำนึกและมีส่วนร่วมช่วยสังคมเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมแห่งความหลากหลาย ค้นพบแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคม ผู้สื่อสารต้องเข้าใจในจิตวิทยา พฤติกรรม การรับรู้ของผู้รับสาร เข้าใจในความหลากหลายในการดำเนินวิถีชีวิตที่มีความเหมือนและความต่างจากวัฒนธรรม เชื่อมประสานการอยู่ร่วมกันและการยอมรับซึ่งกันและกัน ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธวัฒนธรรมในสังคม ลดความรังเกียจตียดฉันท์ เช่น เชื้อชาติ ทัศนคติ หรือวัฒนธรรม นำทางไปสู่ความเห็นอกเห็นใจ การสื่อสารต้องเป็นเครื่องมือในการสร้างการยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม และนำไปสู่การเคารพในสิทธิของความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคม เน้นความเสมอภาค มุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคมแบบพหุลักษณะ

2. หลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารในมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การสื่อสารในพระพุทธศาสนาเพื่อการขัดเกลาจิตใจ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นไปเพื่อทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว เพื่อสร้างประโยชน์และความสุขแก่มหาชน เพื่ออนุเคราะห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย สื่อสารไม่ยกตนข่มท่านและไม่เสียสืบท่าผู้อื่นหลักการพื้นฐานการสื่อสารอยู่ภายใต้กรอบบทโอวาทปาฏิโมกข์ คือ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 เมื่อจะสื่อสารจะต้องมีความอดทนอดกลั้นต่ออารมณ์ภายในและภายนอก ต้องไม่เบียดเบียนผู้อื่น ต้องอยู่ในที่สงบสงัด ทางกาย วาจาและใจ การสื่อสารไม่เป็นไปเพื่อทำร้ายผู้อื่นผู้เบียดเบียนผู้อื่น สื่อสารต้องเป็นไปเพื่อการทำกุศลให้ถึงพร้อม ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย ต้องไม่ฟังทำผู้อื่นให้ลำบากด้วยการเบียดเบียนทำความทุกข์กายหรือทุกข์ทางใจ ผู้สื่อสารพึงเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิตกทั้งหลายมีความโลภ โกรธ หลง ไม่โจมตีดูถูกความเชื่อผู้อื่น การไม่ทำร้ายข่มขู่ให้หวาดกลัว ไม่ใช้กำลังบังคับข่มขู่ วิธีการสื่อสารโดยรวมจะเน้นกล่าววาจาสุภาพ พูดความจริง พูดด้วยความปรารถนาดีต่อกัน แนะนำ สั่งสอน ตักเตือนกันด้วยความหวังดี สื่อสารตามหลักสัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) คือ การสื่อสารด้วยการพูดจาชอบในทางที่ถูกที่งาม อันประกอบด้วยองค์ประกอบการสื่อสารที่พึงเว้นจากวจีทุจริต 4 ประการ คือ 1) มุสาวาทา คือ การสื่อสารพินิจจากคำเท็จ คำหลอกลวง ที่ไม่เป็นจริง 2) ปิสุณวาจา คือ การสื่อสารพินิจจากคำพูดส่อเสียดเพื่อให้ผู้อื่นเจ็บใจ และการพูดยุแหย่เพื่อให้เกิดความแตกแยก 3) ผรุสวาจา คือ การสื่อสารพินิจจากคำพูดคำหยาบ 4) สัมผัปปลาปะ คือ การสื่อสารพินิจจากการพูดกลับคำ พูดกลับใจกลับมา เจตนาตบตาจากพูดเพื่อเจ้า จับสาระไม่ได้ นอกจากนี้ยังมีหลักวาจาสุภาสิตเป็นเกณฑ์พิจารณาเวลาจะทำการใดๆ ต้องใช้วาจาให้ถูกต้อง ถูกธรรม ถูกเวลา และมีประโยชน์ ลักษณะของวาจาสุภาสิตว่ามี 5 ประการ คือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบด้วยประโยชน์และพูดด้วยจิตเมตตา ส่วนหลักธรรมที่ส่งเสริมการสื่อสารยังมีอีกเป็นจำนวนมาก เช่น หลักสาราณียธรรม ขรวาสนธรรม อคติ 4 เป็นต้น ทั้งหมดล้วนตั้งอยู่บนกรอบตามหลักโอวาทปาฏิโมกข์ คือ สื่อสารเป็นไปเพื่อการไม่สร้าง

บาปอกุศล สื่อสารมุ่งสร้างแต่กุศลความดี เป็นไปเพื่อการกำจัดทุกข์สร้างประโยชน์สุขร่วมกัน ปัจจุบันการสื่อสารก็ยังมีอุปสรรคปัญหา กล่าวคือ มูลเหตุของความขัดแย้งมาจากความไม่รู้ ความไม่เข้าใจกัน สื่อสารกันด้วยตัณหา มานะ ทิฐิ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอยากได้ อยากใหญ่ ใจแคบ มีความลำเอียง ดังนั้น การสื่อสารเป็นการทำให้สังคมลดความขัดแย้ง ลดความเกลียดชังผูกเวร สร้างสังคมแห่งการถักทอความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเป็นการฝึกฝนขัดเกลาจิตใจภายในตน

3. พุทธบูรณาการหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม พบว่า

3.1 การสื่อสารเพื่อป้องกันความขัดแย้ง เป็นการสื่อสารวิธีการที่เราจะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ต้องเกิดจากการเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น เป็นผู้รู้กาลเทศะ รู้อะไรที่ควรทำหรืออะไรที่ไม่ควรทำ ทำที่การสื่อสารต้องมีลักษณะสะท้อนความเคารพให้เกียรติกันและกัน เป็นการสื่อสารด้วยความเทิดทูนยกย่องเชิดชูกันและกัน ต้องตั้งอยู่บนความเคารพ การให้เกียรติด้วยการเคารพทางกาย เคารพทางวาจา เคารพทางจิตใจ กล่าวคือ 1) ยึดมั่นในการเคารพให้เกียรติกัน ท่ามกลางบริบทสังคมที่มีความแตกต่างด้านพุทธวัฒนธรรม การสื่อสารต้องประกอบด้วยเคารพให้เกียรติ การมีความเคารพเป็นสิ่งสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง การสื่อสารด้วยการมองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้อง การสื่อสารด้วยความจริงใจใส่ใจ 2) สื่อสารเชิงบวกส่งเสริมแต่ทางที่ดี 3) เป็นผู้รู้บริบทสังคม ผู้สื่อสารต้องมีวุฒิภาวะ เป็นคนมีปัญญา เป็นผู้รู้จักเหตุ จักผล เป็นผู้รู้จักสภาพตนเอง เป็นผู้รู้จักประมาณ เป็นผู้รู้จักกาลเวลา เป็นผู้รู้จักชุมชน เป็นผู้รู้จักบุคคลสอดคล้องกับหลักสัพปรีธรรม

3.2 การสื่อสารเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง สื่อสารต้องยึดมั่นในหลักการความรัก ความมีเมตตา ความปรารถนาดี ความอยากให้ผู้อื่นมีความสุข และประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ มีเมตตา วิธีการขั้นตอนการสื่อสารต้องใช้วุฒิภาวะ มีสติ มีการใคร่ครวญให้รอบครอบ การสื่อสารมีทั้งคุณและโทษ ในขณะที่พูดคุยสื่อสารต้องใช้วิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ผู้สื่อสารและผู้รับสารต้องสื่อสารไม่มีโทษ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อกุศล รู้จักพิจารณาใคร่ครวญพิจารณาเลือกเสพ รู้จักแยกแยะหรือให้เหตุผลกับสารนั้นด้วยความเข้าใจตามความเป็นจริง การสื่อสารหรือข้อมูลที่ไม่สามารถนำความขัดแย้งหรือความรุนแรงมากระทบตนและสังคม ไม่ขยายผลจากสารที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง หรือพยายามลดความรุนแรงไปสู่สังคม กล่าวคือ 1) มุ่งรื้อฟื้นความสัมพันธ์กันใหม่ เปิดกว้างปราศจากอคติ หลักการฟัง ต้องตั้งใจฟังด้วยใจที่เปิดกว้างปราศจากอคติ ได้แก่ ฟังอย่างมีสติและตั้งใจ ต้องฟังอย่างมีสติ เพื่อค้นหาคุณค่าหรือความจริงของสิ่งที่กำลังมีคนพูดอยู่ต่อหน้า ฟังอย่างมีจิตว่าง และ เคารพสิทธิและความเท่าเทียม ได้แย้งอย่างมีอารยะสร้างสรรค์ ได้แย้งมีเหตุมีผล มีวุฒิภาวะ มีความสุภาพและให้เกียรติในการรับฟังความคิดเห็น เข้าใจในประเด็นหรือเรื่องในการสื่อสารพูดคุย 2) การให้อภัย การสื่อสารสร้างบรรยากาศของการเสริมสร้าง รู้สึกกลมเกลียว สมานฉันท์ (Reconciliation) เกิดขึ้น เราารู้สึกอยากรู้จักกันและกันมากขึ้น ให้ออกาสให้อภัยแก่กันและกัน มุ่งเอาใจเขามาใส่ใจเรา 3) ถักทอความสัมพันธ์กันใหม่ เปิดใจรับฟังอย่างไม่มีเงื่อนไข เปิดเผยในพื้นที่ปลอดภัยของวงสื่อสารพูดคุย ค้นพบปัญหา และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องที่สำคัญ เมื่อเราทราบปัญหา สาเหตุและความต้องการของกัน

และกันแล้ว ขอโทษภัยให้ออกาสกันและกัน กระทำคืนตอบสนองความต้องการ และเริ่มประสานความร่วมมือกันใหม่โดยไม่ไปสื่อสารย่ำซ้ำเติมเรื่องราวเหตุการณ์ในอดีต เป็นการมองอนาคตใหม่ของสังคมร่วมกัน

3.3 การสื่อสารเพื่อการส่งเสริมพัฒนา มีหลักการ คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสร้างสรรค์ ร่วมกันเพื่อที่จะแก้ปัญหา การตัดสินใจอย่างโปร่งใส สะท้อนบอกถึงความไว้วางใจกัน 2) ความไว้วางใจและความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ (Trust) และความสัมพันธ์ (Relationship) 3) ความยุติธรรม (Justice) ต้องตั้งอยู่บนความยุติธรรม สิทธิและเสรีภาพ ความรู้สึกไม่ยุติธรรมที่เกิดขึ้นในจิตใจ ดังนั้น การเสริมสร้างความรู้สึกยุติธรรมให้เกิดขึ้นนั้น ควรยึดหลักความเสมอภาคเที่ยงธรรม (Equity) ความเท่าเทียม (Equality) และความจำเป็น (Need) ส่วนวิธีการขั้นตอนการสื่อสารให้ยึดหลักการสากล ได้แก่ 1) ศิล 5 หลักธรรมสากล เจตนารมณ์ของศาสนาต้องการให้มีความรักความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ สื่อสารมุ่งพัฒนาสติและธรรมะที่สูงขึ้นไป ได้แก่ สมาธิ และปัญญา 2) สื่อสารเคารพสิทธิ เคารพในวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ได้แก่ (1) การยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น (2) เคารพในความแตกต่าง (3) อดทนอดกลั้นในความแตกต่าง (4) เชื่อในความเท่าเทียมของมนุษย์ (5) เคารพสิทธิของผู้อื่น และ (6) ใช้เหตุและผล ยึดมั่นในหลักสิทธิมนุษยชนเท่าเทียม ความเท่าเทียมทางเพศสภาพ ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา การมีอิสระ เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ ความทนกันได้ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน 3) ส่งเสริมความสามัคคี ความพอใจร่วมกันและความเห็นพ้องกัน ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม และกระทำโดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม 4) ส่งเสริมขันติธรรม มีความอดทน การวางใจเป็นกลาง ยึดมั่นในกฎระเบียบกติกา การมีสติการใคร่ครวญพิจารณา สติ (Mindfulness) ขณะพูดและฟัง ต้องมีสติ เป็นการควบคุมอารมณ์ คอยควบคุมโทสะและความระแวง มีทัศนคติที่ดี ไม่มีอคติ 5) ไม่กระตุ้นความโลภ ความโกรธ ความหลง การสื่อสารต้องหาทางจัดหรือทำให้โลภะ โทสะ โมหะ เบาบางลงจนไม่ปรากฏ

3.4 การสื่อสารเพื่อสนับสนุนรักษาสีบตอ การสื่อสารที่มุ่งเน้นให้ตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของความสามัคคีกัน เป็นหลักการที่จะนำไปสู่สันติสุขแก่มนุษย์และสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน การสื่อสารชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสามัคคีธรรมตามแนวของอปริหานิยธรรม เพื่อให้ทุกคนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เป็นแนวทางเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว และหลักการเอื้อเพื่อสงเคราะห์แบ่งปันตามหลักสังคหวัตถุ 4 กล่าวคือ 1) สื่อสารถักทอสามัคคี ความสามัคคี คือความพร้อมเพรียงกัน การสื่อสารต้องมุ่งความพร้อมเพรียงเป็นหนึ่งเดียวกัน สร้างประโยชน์สุข 2) สื่อสารสงเคราะห์แบ่งปัน 3) สื่อสารน้อมนำยุติธรรมสู่สังคม การสื่อสารด้วยความซื่อสัตย์สุจริต กตัญญู มีความ پاکเพียร รู้รักสามัคคี อดทน มุ่งมั่น ยึดธรรมะและความถูกต้อง ภายใต้หลักการปกครองของทศพิธราชธรรม 4) สื่อสารกัลยาณมิตร การสื่อสารในบริบทพุทธวัฒนธรรม คือ การสื่อสารถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ค่อยย้าเตือนสติให้กับสังคมเห็นคุณและเห็นโทษ ชี้บอกสิ่งที่เป็นประโยชน์และไม่ใช้ประโยชน์ เป็นดุจดังกัลยาณมิตรหรือมิตรแท้คอยเชื่อเหลือปรารถนาดีต่อกัน

อภิปรายผลการวิจัย

1. การศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมตามศาสตร์ร่วมสมัย พบว่า การสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรมมีองค์ประกอบ 1) ผู้ส่งสาร 2) สาร 3) ช่องทางสื่อสาร และ 4) ผู้รับสาร เคารพในความแตกต่าง อดทนอดกลั้นในความแตกต่าง เชื่อในความเท่าเทียมของมนุษย์ เคารพสิทธิของผู้อื่น ใช้เหตุและผล มีกติกาสังคม ช่วยกันสร้างสรรค์สังคม สะท้อนของคุณค่า ทักษะคติ พฤติกรรม และวิถีชีวิต ไม่ใช้ความรุนแรง ป้องกันขจัดการความขัดแย้ง สร้างภูมิคุ้มกัน สร้างการเรียนรู้ตระหนัก ไม่คุกคามละเมิดสิทธิ ไม่บุกรุกพื้นที่ ความรู้สึกความเป็นตัว ไม่เพิ่มความเครียดความกดดัน ความหวาดกลัว ความระแวง ไม่ปลอดภัย สอดคล้องกับ พินิจทอง แมนสุมิตรชัย (2560) ได้ทำการศึกษา “รูปแบบการสื่อสารอย่างสันติเชิงพุทธจิตวิทยา” พบว่า การสื่อสารตามหลักจิตวิทยาประกอบด้วย การสังเกต รู้สึก ต้องการ ขอร้อง และความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น ตามหลักพระพุทธศาสนาให้ผู้ส่งสาร และผู้รับสารทำการสื่อสารบนพื้นฐานของการมีความเข้าใจร่วมกัน เพื่อยังประโยชน์ให้เกิดทั้งสองฝ่าย รวมทั้งประโยชน์ตนและประโยชน์ส่วนรวม สอดคล้องกับ พัทธธีรา นาโคไรรัตน์ (2565) ที่ได้วิจัยเรื่อง การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในชุมชน พหุลักษณะ: ชายแดนใต้บนฐานคิดสิทธิทางวัฒนธรรมและสุขภาวะองค์กรเพื่อสันติภาพ พบว่า การฟื้นฟูความสัมพันธ์และนำสมาชิกในชุมชนพหุลักษณะชายแดนใต้ที่เผชิญกับความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจ กลับมาปฏิสัมพันธ์และอยู่ร่วมกันได้ วางอยู่บนฐานการไม่เลือกปฏิบัติไม่ว่าจะด้วยเหตุใดตามหลักการสิทธิมนุษยชนสากลและ หลักการมนุษยธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุลักษณะชายแดนใต้อย่างเคารพยอมรับในอัตลักษณ์ของกันและกันอย่างเสมอภาคจำเป็นต้องใส่ใจในคุณค่า และเป็นพื้นที่ให้อัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลาย ได้มีพื้นที่สาธารณะในการแสดงออกมากกว่ามากว่าที่เป็นอยู่ เพื่อลดความรู้สึกเหลื่อมล้ำหรือถูกเลือกปฏิบัติ

2. การศึกษาหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารในมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า หลักการพื้นฐานการสื่อสารอยู่ภายใต้กรอบบทโอวาทปาฏิโมกข์ คือ หลักการ 3 อุดมการณ์ 4 วิธีการ 6 วิธีการสื่อสารที่ควรยึดความอดทนอดกลั้น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย พึงเป็นผู้มีจิตใจสงบจากอกุศลวิตกทั้งหลายมีความโลภ โกรธ หลง ไม่โจมตีดูถูกความเชื่อผู้อื่น การไม่ทำร้ายข่มขู่ให้หวาดกลัว ไม่ใช่กำลังบังคับข่มขู่ หลักการมี 2 แนวทาง คือ 1) สื่อสารเพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ประกอบด้วยกุศล เช่น สัมมาวาจา วาจาสุภาสิต วจีสุจริต 4 2) สื่อสารเพื่อปฏิบัติหลุดพ้นจากทุกข์ คือ การสื่อสารเพื่อขัดเกลากิเลส ซึ่งต้องประกอบด้วยเมตตา เช่น สาราณียธรรม 6 หรือ ขันติ สอดคล้องกับ พระมหานภดล ปุณณสุวฑฒโก (2560) ได้วิจัยเรื่อง การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม พหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตนางรัก กรุงเทพมหานคร พบว่า การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมยังต้องประกอบด้วย 1) การเข้าใจและยอมรับซึ่งความแตกต่างในเรื่องของเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และลัทธิความเชื่อ 2) การอยู่ร่วมกันจะต้องมีการให้หรือเสียสละ การพูดจาที่ไพเราะ ทำตนให้เป็นประโยชน์ การเปิดกว้างอย่างเท่าเทียมกัน และการให้ทุกคนในสังคมหันมาเข้าใจในความแตกต่าง และสนใจที่จะเรียนรู้ความแตกต่างกับความรู้ที่มีอยู่ และ 3) ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ส่งเสริมความมีระเบียบเรียบร้อย และประพฤติปฏิบัติตามหลักการศาสนาอย่างจริงจัง สอดคล้องกับวราภรณ์ สามโกเศศ

(2566) ที่ได้ศึกษาวิจัยพบว่า สังคมสันติวัฒนธรรม (culture of peace) นั้นต้องประกอบด้วย 6 ปัจจัย ได้แก่ 1) การยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น 2) เคารพในความแตกต่าง 3) อดทนอดกลั้นในความแตกต่าง 4) เชื่อในความเท่าเทียมของมนุษย์ 5) เคารพสิทธิของผู้อื่น และ 6) ใช้เหตุและผล โดยมีกติกาสังคมเป็นฉันทามติร่วมกัน

3. การวิเคราะห์และนำเสนอพุทธบูรณาการหลักสัมมาวาจาเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม พบว่า 1) การสื่อสารเพื่อการป้องกันความขัดแย้ง ต้องเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้อื่น เป็นผู้รู้กาลเทศะ เกิดพินัยยอกยั้งเชิดชูกันและกัน ต้องรู้เหตุผล ความรู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล กล่าวแต่ วาจาสุภาสิต คือ พุทธกถา พุทธคำจริง พุทธคำอ่อนหวาน พุทธคำประกอบด้วยประโยชน์ และพูดด้วยจิตเมตตา 2) การสื่อสารเพื่อแก้ไขความขัดแย้ง ต้องยึดมั่นในหลักการความรัก ความมีไมตรี 3) การสื่อสารเพื่อการส่งเสริมพัฒนา เน้นการมีส่วนร่วม สร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์ ความยุติธรรม สิทธิและเสรีภาพ 4) การสื่อสารเพื่อสนับสนุนรักษาสืบต่อ สื่อสารชักจูงสัมมาคัมภีร์ด้วยการให้สังเคราะห์ พุทธวาจาที่ไพเราะ การกระตุ้นให้สังคมมีจิตอาสา และความคุ้นเคยกัน สอดคล้องกับปฐมมาศ โชติบัณ (2558) ที่ได้ศึกษาวิจัยพบว่า การสื่อสารอย่างสันติเป็นเครื่องมือที่ช่วยบ่มเพาะความกรุณาขึ้นในใจเรา การสื่อสารอย่างสันติ คือ ภาษาแห่งความกรุณา เป็นการสื่อสารที่ผู้พูดจะรับผิดชอบต่อความรู้สึกของตนเอง ผู้พูดจะปล่อยวางการตัดสินใจ การวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่นลง รวมทั้งพยายามทำความเข้าใจอีกฝ่ายว่าเขารู้สึกอย่างไร และต้องการอะไร การเข้าถึงความต้องการนี้เอง เป็นหัวใจที่สำคัญ ที่ช่วยให้เราเข้าใจคนอื่นอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับ ไพรินทร์ โชติสกุลรัตน์ ที่ได้วิจัยโดยพบว่า หลักการของแนวคิดการสื่อสารอย่างสันติ ได้แก่ 1) การสังเกต 2) การรู้สึก 3) การหาความต้องการที่แท้จริง และ 4) การขอร้อง การสื่อสารอย่างสันติ เป็นความฉลาดทางอารมณ์ (EQ) สามารถเกิดขึ้นได้ โดยการสังเกต รู้สึกละความต้องการ และร้องขอ และสอดคล้องกับ เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2566) ที่ได้ศึกษาวิจัยพบว่า ตัวบ่งชี้สังคมที่มีสันติวัฒนธรรมนั้นต้องประกอบด้วย 1) สิทธิมนุษยชนเท่าเทียม 2) การศึกษาที่เท่าทัน 3) การพัฒนาที่มีส่วนร่วม 4) การมีส่วนร่วมกับการกระบวนการปกครองระบอบประชาธิปไตยและธรรมาภิบาล 5) ความเท่าเทียมทางเพศสภาพ ชนชั้น เชื้อชาติ ศาสนา 6) การมีอิสระเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ 7) ความทนกันได้ ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน 8) ระบบความมั่นคงปลอดภัยของสังคม 9) ความสมบูรณ์ของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

องค์ความรู้ใหม่

จากการให้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลและบูรณาการการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ใหม่จากการสื่อสาร ในมิติของพหุวัฒนธรรมที่องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) สติใคร่ครวญ 2) เหมาะกาลเวลา 3) เมตตาไม่กล่าวร้าย 4) มุ่งก่อการกุศล 5) ชันติภูมิคุ้มกันภัย 6) เข้าใจเข้าถึงพัฒนา 7) ทำที่กัลยาณมิตร ดังโมเดลและรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 1 : พุทธบูรณาการเพื่อการสื่อสารเชิงพุทธวัฒนธรรม

1. สติใคร่ครวญ การสื่อสารท่ามกลางความแตกต่างด้านพุทธวัฒนธรรม ย่อมย่อมเสี่ยงก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกัน หรือ ขัดแย้งกันได้ง่าย ผู้ที่ทำการสื่อสารต้องมีสติระมัดระวังเป็นกรณีพิเศษในระดับที่มีทักษะผ่านการฝึกฝนมาแล้ว ต้องเข้าใจในกระบวนการสื่อสารได้เป็นอย่างดี ต้องมีสติควบคุมสำรวจการกระทำ คำพูดและความรู้สึกนึกคิดของตน ตรึงตรองข้อมูล รู้จักสิ่งที่ดีที่ชั่ว ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นหรือไม่ รู้จักแบบสืบสาวเหตุปัจจัย แยกแยะองค์ประกอบ เข้าใจปัญหา สาเหตุ กำหนดเป้าหมายของตนและคนอื่น เป็นไปได้หรือไม่ ข้อดีข้อเสีย และทางแก้ไขหาทางออก มีประโยชน์ มีคุณค่า มีสาระประโยชน์อะไรบ้าง และต้องรู้จักการสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้คิดแบบเร้ากุศล สื่อสารให้คนเกิดความรัก ความสงสาร เมตตา เสียสละแบ่งปันต่อกันและกัน

2. เหมาะกาลเวลา การสื่อสารหลักการพื้นฐาน คือ พูดถูกกาล พูดคำจริง พูดคำอ่อนหวาน พูดคำประกอบด้วยประโยชน์ และพูดด้วยจิตเมตตา หัวใจที่สำคัญที่สุดคือ การสื่อสารที่ต้องให้ความสำคัญกับการพูดถูกกาล การสื่อสารต้องรู้กาลเวลา ว่าเวลาใดควรพูด เวลาใดสมควรนิ่ง พูดในเวลาที่เหมาะสม พูดในสถานที่เหมาะสม พูดถูกกาล จึงหมายถึง ความเหมาะสมหรือจังหวะ เหมาะแก่กาลเวลา สอดคล้องกับพระพุทธรเจ้าที่ทรงตรัสว่า ตถาคตรู้ว่าจากที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และเวลานั้นเป็นที่รัก เป็นที่พอใจของคนอื่น ในขณะนั้น ตถาคตก็ต้องจรรู้กาลที่จะกล่าววาทะนั้น

3. เมตตาไม่กล่าวร้าย การสื่อสารจะต้องปราศจากความรุนแรง คือ ต้องมีความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่นด้วยความจริงใจ มีความหวังดีเพื่อให้ผู้อื่นมีความสุข แม้ไม่ตรีจิตต่อผู้อื่น มีความสงสารให้ความช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ อยากให้ผู้อื่นมีความสุขและประสบแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ ไม่เบียดเบียนคนอื่น วางตนเป็นกลาง วางเฉย มีจิตที่ตรงเที่ยงธรรม ความปรารถนาดีเป็นการสื่อสารที่ปราศจากความรุนแรง การสื่อสารที่ไม่มีความรุนแรง คือ การสื่อสารสุภาพ ไพเราะ ไม่หยาบคาย ทำให้ผู้พูดผู้ฟังสงบ ทำให้บุคคลอื่นพอใจ ไม่เกิดโทษโทสะ

4. มุ่งก่อการกุศล ลักษณะการสื่อสารในบริบทพุทธวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจะเป็นไปเพื่อมุ่งสร้างกุศลความดี สร้างอารมณ์ความรู้สึกเชิงบวก เป็นการก่อการดีส่งเสริมความเจริญอกงาม และเสริมสร้างปัญญาปลายทางของการสื่อสารคือผลลัพธ์ต้องเป็นกุศลความดีเท่านั้น จึงเป็นสิ่งที่ควรกล่าวหรือสื่อสารร่วมกัน การสื่อสารต้องเป็นไปเพียรเพื่อทำให้จิตสงบ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การสื่อสารเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการกับความขัดแย้ง คือ บาปอกุศลภายในใจ

5. ขันติภูมิคุ้มกันภัย การสื่อสารที่ไม่ลุแก่อานาจหรือไม่ไหลไปตามอารมณ์ความรู้สึกอคติจำเป็นต้องมีเครื่องกัน คือ ขันติธรรม ความอดทนอดกลั้น เป็นเครื่องป้องกันการสื่อสารกันด้วยความรุนแรงทางวาจา ผู้ทำการสื่อสารต้องมีใจที่ประกอบด้วยขันติ จะทำให้การสื่อสารเกิดการยับยั้ง ไม่เกิดการโต้ตอบด้วยคำพูดรุนแรง สามารถประคองอารมณ์ชี้แจงด้วยเหตุผล ก่อเกิดเมตตาไม่หลุดปากสื่อสารด้วยการกล่าวร้าย กล่าวโดยรวมก็คือ ต้องมีความอดทนต่อถ้อยคำไม่ได้ตอบด้วยคำพูดรุนแรง

6. เข้าใจเข้าถึงพัฒนา สังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายสังคมต้องรู้จักการประสานกลมกลืนเข้าด้วยกัน คือ เข้ากันได้ดี ทุกอย่างประสานกลมกลืน ทั้งนี้อาจยึดหลัก ความเป็นมนุษย์ที่เสมอเหมือนกัน รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันฉันใด ก็ไม่ควรเบียดเบียนกันและกัน เอาใจเขามาใส่ใจเรา เป็นมนุษย์ที่จะต้องมองเห็น เข้าใจให้ความนับถือเสมอกัน การทำร้ายและทำลายชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าจะมิสึงกัดใดหรือไม่ เป็นความไม่ดี ไม่งามทั้งสิ้น แบ่งปันความรัก ความปรารถนาดี ประโยชน์สุขแก่มนุษย์ทั่วทุกคนเสมอเหมือนกัน โดยไม่มีการจำกัดหรือแบ่งแยกให้การเคารพ ยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคล

7. ทำที่กัลยาณมิตร ความเป็นมิตรคือความอบอุ่นปลอดภัย ทำทางที่แสดงออกเพื่อการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออก ทำทางทางกาย หรือทาง สีนัย กิริยาทำทางโดยการใช้ศีรษะและมือ บุคลิกภาพของผู้พูด อิริยาบถในการพูด การใช้ภาษาในการพูด ความรู้ ความคิด และทัศนคติของผู้พูด ต้องเป็นท่าทีของความ เป็นมิตร ปลอดภัย ไม่คุกคาม กล่าวคือ ต้องตั้งอยู่บนหลักเมตตาต่อกันทางกาย ทางวาจา ทางใจ การแสดงไมตรีและหวังดี การพูดต่อกันด้วยเมตตา พูดกันด้วยความรัก ความปรารถนาดี

สรุป

การสื่อสารเพื่อการอยู่ร่วมกันของสังคมบนความหลากหลายทางด้านพุทธวัฒนธรรม ผลลัพธ์ต้องเชื่อมโยงไปถึงความสงบเย็นและเป็นประโยชน์สุข เป็นไปเพื่อทำความดี ไม่สร้างความเดือดร้อน สื่อสารต้องเพียรระวังไม่ให้เกิดความโกรธ ความมัวเมาลุ่มหลง ระวังเหตุแห่งความขัดแย้ง ต้องมีความรอบครอบ มีขันติธรรม กล่าวคือ สื่อสารเชิงป้องกันความขัดแย้ง ได้แก่ การสื่อสารที่ต้องมุ่งเสริมสร้างความสามัคคีปรองดอง เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตามหลักสัมมาวาจา วาจาสุภาสิต สื่อสารด้วยความรักความเมตตาต่อกัน จริ่งใจหวังประโยชน์สุขต่อกัน บนพื้นฐานเหตุและผล พร้อมทั้งข้อมูลข้อเท็จจริง ส่วนการสื่อสารเพื่อแก้ไขปัญหหรือเยียวยาหาทางออก ได้แก่ การสื่อสารไม่พูดเท็จ ไม่พูดคาหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ ต้องมีสติพูดด้วยความระมัดระวัง เน้นการฟังกันและกันเป็นหลัก เป็นการสื่อสารเพื่อค้นหาความจริง หาช่องทางแก้ไข ฟังอย่างผู้รู้ คือ รู้ทุกข์ รู้เหตุแห่งทุกข์ รู้ความดับทุกข์ และรู้ทางพ้นทุกข์ ทำให้เกิดประตุไปสู่ความสามัคคี

ซึ่งต้องเปิดใจกว้างปราศจากอคติ มีการคิดพิจารณาอย่างมีสติ ความเคารพให้เกียรติ ยอมรับในสิทธิและความเท่าเทียมกัน ไม่โจมตีโต้เถียงที่ตัวบุคคล แต่เป็นวิธีโต้ตอบที่มีการใช้เหตุผลประกอบ เป้าหมายสุดท้ายคือการกลับมาคืนดีกัน ให้อภัยต่อกันและกัน มองหาอนาคตใหม่ของสังคมร่วมกัน ส่วนการสื่อสารเชิงการเสริมสร้างพัฒนา ได้แก่ การสื่อสารที่ยึดกรอบของศีล 5 เป็นหลักไม่เบียดเบียนทั้งทางกาย วาจา และใจ และการสื่อสารเชิงรักษาสืบต่อ ได้แก่ การมุ่งสร้างรักษาสัมพันธภาพที่ดีต่อกันไว้ รักษาจุดร่วม สงวนจุดต่าง ปลุกฝังส่งเสริมแนวทางศึกษาเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจ กล่าวคือ สุตมยปัญญา ฟังกันให้มากขึ้น จินตามยปัญญา สื่อสารกันด้วยเหตุผล มีสติคิดใคร่ครวญ และภาวนามยปัญญา คือ สื่อสารสร้าง ความรู้ สร้างสังคมอุดมปัญญา มีขันติธรรมภูมิคุ้มกันสังคม ไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้าย เคารพและการยอมรับนับถือในวัฒนธรรมที่หลากหลาย อดทนต่อความคิดเห็น ไม่มีเลือกปฏิบัติ

โดยสรุป ท่ามกลางความแตกต่างด้านพหุวัฒนธรรม ย่อมมีเสียงก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกัน หรือขัดแย้งกันได้ง่าย ผู้ที่ทำการสื่อสารต้องมีสติระมัดระวังให้มาก รู้กาลเวลา เน้นข้อมูลที่เป็นจริง สื่อสารด้วยสภาพอ่อนหวาน ประกอบด้วยประโยชน์ และมีจิตเมตตาปรารถนาดีในการสื่อสาร สื่อสารด้วยความรุนแรง ไม่ฟังก่อกองทะเลาะ ไม่เบียดเบียนคนอื่น วางตนเป็นกลาง มุ่งสร้างกุศลความดี เสริมสร้างปัญญา เชื่อมประสานความสามัคคีปรองดอง ให้การเคารพในบุคคลและสังคม ยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค

ข้อเสนอแนะ

พุทธบูรณาการเพื่อการสื่อสารเชิงพหุวัฒนธรรม เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร รวบรวมแนวคิด วิเคราะห์สังเคราะห์ประมวลเป็นแนวทางปฏิบัติกับแนวทางของพระพุทธศาสนา เป็นต้น ดังนั้นผลการวิจัยที่ได้ย่อมเป็นประโยชน์เป็นแนวทางให้หน่วยงานอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางวิธีการ กล่าวคือ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 สถาบันการคณะสงฆ์ นักการศึกษา นักเผยแผ่ศาสนา เช่น วัด สำนัก มูลนิธิเกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น สามารถนำแนวทางดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการเผยแพร่คำสอนหรือ เป็นแนวทางในการพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสื่อสารของคนในสังคมได้ เป็นเครื่องมือของการฝึกฝนพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เป็นการสอนธรรม คือ สัมมาวาจา สติ ศีล สมาธิ ปัญญา และโยนิโสมนสิการ เป็นต้น เป็นการเอาธรรมะไปใช้ในการสื่อสารไปใช้จริงๆ ในการดำเนินชีวิต อีกทั้งเพื่อให้สังคมไม่เกิดความขัดแย้ง เกิดความเข้าใจกัน มีความเมตตา รู้จักความสัมพันธ์กับคนอื่น ปลุกฝังการรู้จักรับผิดชอบ มีวุฒิภาวะในการควบคุมอารมณ์ของตนเอง เป็นการไม่ประมาทในการสื่อสารกับคนอื่นที่มีความเห็นแตกต่าง

1.2 หน่วยงานราชการฝ่ายปกครองผู้นำท้องถิ่น ได้เข้าใจหลักการ แนวทาง วิธีการสื่อสารกับคนในชุมชนของตนเอง จะได้เกิดการป้องกัน แก้ไข และพัฒนาส่งเสริมความเป็นพหุวัฒนธรรมผ่านเครื่องมือแนวทางการสื่อสาร ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ก่อเกิดการสร้างภูมิคุ้มกันป้องกันความขัดแย้ง ทำให้เกิดการตระหนักรู้ใจ และเคารพในสิทธิและเสรีภาพ สร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับ

ตนเองและคนอื่น มีความรับผิดชอบ รู้จักความเหมาะสม ไม่ประมาท รอบคอบ ใส่ใจและมีทักษะในการพูดคุยสื่อสารร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัย การสื่อสารเพื่อการไกล่เกลี่ยคู่พิพาทที่มีความแตกต่างขัดแย้งทางด้านวัฒนธรรม เหตุเพราะความขัดแย้งอาจมีสาเหตุเกิดจากศาสนา ดังนั้นมิติการสื่อสารจำเป็นต้องมีการศึกษาหาแนวทางที่สอดคล้องกับหลักการของแต่ละศาสนา

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัย บทบาทการสื่อสารของนักการศาสนาในโลกยุคใหม่ เหตุเพราะว่า สังคมมีความหลากหลายทางเพศ นักการศาสนาจำเป็นต้องมีทักษะที่รอบด้าน สามารถเผยแพร่ธรรมะหรือคำสอนให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป เพื่อให้การเผยแพร่คำสอนมีประสิทธิภาพและเป็นที่ยอมรับ

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัย พุทธจิตวิทยาการให้คำปรึกษาช่วยเหลือเยียวยาผู้ประสบความเดือดร้อน เหตุเพราะสังคมมีการทอดทิ้งไม่ช่วยเหลือกัน บทบาทศาสนาควรเข้ามาเป็นสื่อกลางในการประสานพูดคุยและติดต่อหน่วยงานต่างๆ เพราะศาสนายูอยู่ในชุมชน ย่อมพบปัญหาและเป็นสถาบันที่น่าเชื่อถือไว้วางใจ ความเป็นสถาบันศาสนาสามารถดูแลตนเอง สังคม ชุมชน เป็นที่พึ่งพาอาศัยให้กับสังคมได้ ดังนั้น บุคลากรด้านศาสนาจึงจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะสื่อสารชี้แนะบอกกล่าวแนวทางหรือปัญหาทางออกให้กับสังคม

บรรณานุกรม

- ปฐมา มาศ โขติบัณฑิต. (2558). การสื่อสารอย่างสันติเพื่ออยู่ร่วมกันบนความหลากหลาย. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและสาธารณสุขภาคใต้*. 2(1), 79-90.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิกจำกัด.
- พระมหานกตล ปุณฺณสุวฑฺฒโก. (2560). *การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมพหุวัฒนธรรม: กรณีศึกษาชุมชนเขตบางรัก*. รายงานการวิจัย พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์.
- พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์ และซิมซู สาอุ. (2565). การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในชุมชนพหุลักษณะ: ชายแดนใต้บนฐานคิดสิทธิทางวัฒนธรรมและสุขภาวะองค์กรร่วมเพื่อสันติภาพ. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 10(3), 954-960.
- พินิจทอง แมนสุมิตรชัย. (2560). รูปแบบการสื่อสารอย่างสันติเชิงพุทธจิตวิทยา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 5(3), 76-77.
- เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. สันติวัฒนธรรม. สืบค้น 20 กันยายน 2566 จาก <http://www.peace.mahidol.ac.th/th/document/learn/PBPS101/Peace%20Culture.ppt>.
- แพมมาลา วัฒนเสถียร. (2557). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหาการสื่อสารในองค์กร*. บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มาลีวัล เลิศสาครศิริ. (2559). ประสิทธิภาพของโปรแกรมการฝึกสมาธิ ต่อพหุปัญญาของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ วารสารพยาบาลทหารบก. *Journal of The Royal Thai Army Nurses*. 17 (13), 25-59.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2566). ชูสังคมสันติวัฒนธรรม ทางออกประเทศไทย. สำนักข่าวอิสรา. สืบค้น 30 กันยายน 2566 จาก <https://www.isranews.org/thaireform-news-conscious/12394-2010-12-08-13-26-25.html>
- ศศิรัศม์ วีระไวทยะ. (2554). *การนำเสนอยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างสันติวัฒนธรรม โดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (2540). *หลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

เพลงลูกทุ่งอีสาน: ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษา

Isan Country Songs: The Representation of Socio-Culture and Language Strategies

¹นิศานาจ โสภาพล และ²ไวภูณัฐ ครองยุทธ

¹Nisanart Sopapon and ²Waikoon Krongyuth

^{1,2}คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

^{1,2}Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University.

¹Corresponding Author's Email: Nisanart.s@ubru.ac.th

Received: October 30, 2023; **Revised:** December 18, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในเพลงลูกทุ่งอีสาน และ 2) เพื่อศึกษาการใช้ภาษาของเพลงลูกทุ่งอีสาน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพลงที่นำมาวิเคราะห์มาจาก YouTube เป็นเพลงลูกทุ่งล้านนา จำนวน 20 บทเพลง โดยมีกรอบแนวคิดภาพตัวแทนและแนวคิดการใช้ภาษา ผู้ศึกษานำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมของเพลงลูกทุ่งอีสาน ผู้ประพันธ์นำเสนอภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรม โดยใช้กรอบแนวคิดภาพตัวแทนในการวิเคราะห์เนื้อหาเพลงเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม แบ่งได้ 5 ด้าน คือ ด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านค่านิยม ซึ่งพบว่าภาพตัวแทนในเพลงลูกทุ่งอีสานด้านครอบครัว พบมากที่สุด โดยจะพบในเรื่องของความรัก และการดำเนินชีวิต รองลงมาคือด้านอาชีพ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านค่านิยม ตามลำดับ โดยจะแสดงให้เห็นถึงภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรม และชี้ให้เห็นถึงภาพตัวแทนที่หลากหลายของผู้คนในสังคม ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจและติดตามเนื้อเพลงต่อไป 2) ด้านการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งอีสาน แบ่งได้ออกเป็น 2 ประเด็นคือ กลวิธีการใช้คำ และกลวิธีใช้โวหารภาพพจน์ พบว่า (1) กลวิธีการใช้คำ ประกอบด้วย การใช้คำภาษาถิ่น การใช้คำซ้ำและประโยคซ้ำ การใช้คำหยاب การใช้คำภาษาต่างประเทศ และ (2) กลวิธีใช้โวหารภาพพจน์ พบ 6 ประเภท ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ อธิพจน์ บุคลาธิษฐาน และ ปฏิพจน์ ทั้งนี้ยังพบว่าภาษาที่ใช้ในบทเพลงลูกทุ่งอีสานผู้ประพันธ์ใช้คำภาษาถิ่น ทำให้เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา

และยังแสดงความเป็นท้องถิ่นอีสาน การดำเนินชีวิต ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามไว้ ผู้ฟังได้รับ อรรถรสและสำนึกบ้านเกิด รวมทั้งข้อคิดและการดำเนินชีวิตไว้ในบทเพลง

คำสำคัญ: ภาพตัวแทน; กลวิธีการใช้ภาษา; เพลงลูกทุ่งอีสาน

Abstract

The purposes of this qualitative research paper were 1) to study the representation of socio-culture in Isan country songs, and 2) to study language strategies used in Isan country songs. This is a qualitative research. The 20 songs with million views were obtained from YouTube, while the conceptual frameworks were the representation and language strategies. Additionally, the descriptive analytics was used to present the research findings.

The results of the study, on the one hand, found that a songwriter presented five representations of socio-culture and analyzed them by using the conceptual frameworks. The five aspects of Isan country song were family, career, religion and beliefs, tradition and values aspects. It was found that the most representation used in the songs was the family aspect relevant to area of love, and lifestyle, followed by careers, religion and beliefs, tradition and value aspects, respectively. It also indicated the representations of socio-culture and diversity of people in society. This would make the song listener interested in the lyrics. On the other hand, the language strategies used in the songs consisted of two issues: language strategy and figurative language. It was found that 1) language strategies used in the songs were dialects, reduplication including words and sentences, swear words, and foreign languages, and 2) six types of figurative language also used in the study that were simile, metaphor, symbol, hyperbole, personification, and rhetorical question, respectively. In fact, they had been found that language used in the songs was understood easily, express the song meanings directly includes local Isan, lifestyles, beliefs, and valued traditions. In addition, the song listeners would experience and were proud consciousness of their hometown, thoughts, and ways of living through the songs.

Keywords: Representation; Language Strategies; Isan Country Songs

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมและเป็นผู้แต่งวรรณกรรมนั้น ๆ มนุษย์ในสังคมหนึ่ง ๆ จะบันทึกเรื่องราวหรือ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมแต่ละยุคสมัยเอาไว้อย่างละเอียด ทั้งสั่งสมประสบการณ์จากการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม ทั้งเรื่องราวหรือเนื้อหาของวรรณกรรมที่ผู้แต่งนำมาเผยแพร่ นั้น ย่อมมาจากประสบการณ์ทางสังคมที่ผู้เขียนได้ ประสบจากดำรงชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังนั้น วรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์กับสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังคำกล่าวของ เจตนา นาควัชระ (2521) กล่าวว่า วรรณกรรมยังเป็นการแสดงความคิดปรัชญาความจริงในสังคม ด้วยความสนใจและความรับผิดชอบ วรรณกรรมจึงมีอิทธิพลต่อสังคมรวมทั้งพลังในสังคมมนุษย์ ถึงแม้ว่านักเขียน จะเลือกเขียนเฉพาะประสบการณ์หรือบางส่วนของเหตุการณ์ในสังคมมาใช้เป็นข้อมูลและประเด็นในงานเขียน โดยการผ่านมุมมองของตนเองที่เห็นความสำคัญของวรรณกรรม วรรณกรรมยังมีภาพสะท้อนสังคมยุคสมัยนั้น ๆ

ออกมาจากวรรณกรรมอีกด้วย นอกจากนี้ วรรณกรรมยังสะท้อนสังคมผ่านการสื่อสารด้วยถ้อยคำ ทำนอง และจังหวะดนตรี ก่อให้เกิดความซาบซึ้ง ตลอดจนถ่ายทอดเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวของสังคม จากความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาในรูปแบบของวรรณกรรมประเภทบทเพลง

เพลงมีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั้งด้านจิตใจและยังเป็นเครื่องมือสื่อสารเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก รวมทั้งยังสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย โดยผู้แต่งได้เรียงร้อยถ้อยคำที่สละสลวยและมีศิลปะ โดยมีผู้ขับร้องบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ ประกอบกับทำนองและจังหวะดนตรี เมื่อได้ฟังทำให้ผู้ฟังเกิดความซาบซึ้งและรับรู้เรื่องราวของสังคมในช่วงนั้น ๆ ผ่านบทเพลง กล่าวได้ว่า เพลงมีบทบาทสำคัญของมนุษย์ในการดำเนินชีวิตทุกยุคทุกสมัย (วรรณษา คุณตระกูล, 2558) ได้กล่าวว่า เพลงเป็นวรรณกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้สื่อในการถ่ายทอดความรู้สึก อารมณ์ ทศนคติ เพื่อผู้อื่นได้รับทราบ โดยใช้คำร้องบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ และใช้ทำนอง จังหวะดนตรีเป็นส่วนเสริมด้านอารมณ์ความรู้สึกเพลงจึงเป็นศิลปะทั้งในด้านคีตกรรมและวรรณกรรมที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจให้มนุษย์เกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น รื่นเริง เศร้าสร้อย ฮึกเหิม สร้างความผิดชอบปลุกปลอบให้กำลังใจมนุษย์มีมานะที่จะต่อสู้กับอุปสรรค หรือปัญหาต่าง ๆ ได้ เพลงจัดเป็นวรรณกรรมที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ในวงกว้าง นอกจากนี้วรรณกรรมเพลงใช้ในการสื่อสาร เพลงมีคุณค่าต่อชีวิตของมนุษย์ทุกยุคสมัย ด้วยเหตุนี้เพลงจึงเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้บันทึก ถ่ายทอดเรื่อยมา ซึ่งสะท้อนเรื่องราว สังคมวัฒนธรรมของวิถีชีวิตของมนุษย์ไว้ และเพลงที่ได้รับความนิยมคือ เพลงลูกทุ่ง และเพลงลูกทุ่งอีสาน

เพลงลูกทุ่งอีสาน ถือว่าอยู่ในประเภทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากการปรับปรุงเพลงไทยเดิม และเพลงพื้นบ้านให้มีลักษณะคล้ายตามการแพร่ของวัฒนธรรม แต่ขณะเดียวกันก็ยังคงมีลักษณะเดิมไว้อยู่ เพลงลูกทุ่งอีสานไม่เพียงแต่เป็นผลผลิตของบุคคลจากสังคมท้องถิ่นนั้น แต่ยังได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในท้องถิ่นอีสานไปจนถึงท้องถิ่นอื่น ๆ เนื้อหาและส่วนประกอบของเพลงก่อให้เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของชาวอีสานได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งการเล่าเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี รวมไปถึงเรื่องราวของความรักของชาวอีสาน เพลงลูกทุ่งอีสานหลายเพลงได้นำเสนอให้เห็นถึงสภาพสังคม ความเป็นอยู่และวัฒนธรรมไทย บางเพลงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย บางเพลงเป็นหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของประเทศ บางเพลงเป็นที่รวมของภูมิปัญญาท้องถิ่น (พิรพงษ์ เคนทรภักดิ์ และโสภี อุ่นทะยาน, 2564)

ในปัจจุบันเพลงลูกทุ่งอีสานได้รับความนิยมจากกลุ่มคนฟังอย่างมาก ซึ่งเพลงลูกทุ่งอีสาน เกิดเพลงแนวใหม่ ทั้งมีจังหวะ ดนตรี ตลอดทั้งเนื้อหาใหม่ ๆ ที่เกิดจากรีวิววิถีชีวิตของมนุษย์ และสามารถเลือกฟังเพลงในช่วงเวลาที่ผู้ฟังสะดวกและหาฟังได้ง่าย ซึ่งมีแหล่งฟังเพลงจากสื่อสังคมออนไลน์ เช่น Facebook, YouTube, IG, เว็บไซต์ และสื่อออนไลน์ต่าง ๆ และช่องทางที่เลือกฟังเสียงและเห็นภาพได้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะเว็บไซต์ YouTube ที่ทำให้เกิดเพลงลูกทุ่งแนวใหม่ ๆ ขึ้น รวมทั้งมีศิลปินลูกทุ่งอีสานหน้าใหม่ ๆ ได้ผลิตผลงานเพลงให้ผู้คนได้ฟังในช่องทางนี้เป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้ฟังเพลงสามารถเลือกช่องทางการฟังมีทางเลือกมากกว่าในสมัยก่อนเนื่องจากเพลงลูกทุ่งอีสานมีเรื่องราว เนื้อหาที่สะท้อนวิถีชีวิตของคนอีสาน และมีภาษาเอกลักษณ์ ปรากฏการณ์ใน

เพลงลูกทุ่งอีสานได้เล่าเรื่องราวของสังคมที่ถูกดึงให้เข้ากับภาษา จนทำให้ผู้ฟังสนใจเพลงลูกทุ่งอีสาน ผู้แต่งได้เรียบเรียงเพลงลูกทุ่งอีสานในสมัยปัจจุบัน ได้นำเรื่องราวของสังคมและวัฒนธรรม ผสมผสานกับความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการผ่านการปฏิบัติการทางภาษา (พิรพงษ์ เคนทรภักดี และโสภี อุณหะยา, 2564)

นอกจากนั้นบทเพลงลูกทุ่งอีสานได้นำเสนอภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมผ่านเนื้อหาของบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ให้เกิดเป็นภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรม ภาพตัวแทน (Representation) คือ เป็นภาพที่สร้างความหมายโดยใช้สัญลักษณ์หรือการนำเสนอความคิดผ่านภาษาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน เมื่อได้ฟังก็จะเกิดการรับรู้เรื่องราวที่สะท้อนวิถีชีวิตของถิ่นฐานบ้านเกิด ทำให้เกิดความรักและห่วงแหนในวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งการนำเสนอภาพตัวแทนภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดภาพตัวแทน ของวัชรวิโรไชยยานต์ (2566) ได้ให้ความหมายของภาพแทนไว้ว่า เป็นการสร้างความหมายโดยใช้สัญลักษณ์หรือเป็นการนำเสนอความคิดผ่านระบบสัญลักษณ์กำหนดและจัดการความประพฤติปฏิบัติการตามความหมายของภาษาซึ่งมีผลในการกำหนดบรรทัดฐานและกฎต่าง ๆ เพื่อควบคุมหรือสั่งการชีวิตผู้คน ซึ่งมีงานวิจัยภาพตัวแทนในบทเพลงในงานวิจัยอื่นนั้น ได้แสดงให้เห็นภาพตัวแทนในบทเพลงในบริบทอื่น เช่น งานวิจัยเรื่อง การสื่อสารภาพตัวแทนของผู้หญิงชนบทในเพลงลูกทุ่งที่ขับร้องโดย ตึกแตน ชลดา ของพันธกานต์ ทานนท์ (2559) พบว่ามีการสร้างความหมายต่อผู้หญิงชนบทให้เป็นภาพตัวแทนของความยากจน ความลำบาก ระดับการศึกษาต่ำ สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ เป็นแรงงานถูก มีอำนาจการต่อรองน้อย การถอดรหัสด้วยจุดยืนเดียวกันกับผู้หญิงชนบทในเพลงลูกทุ่ง โดย ตึกแตน ชลดา หรือเรียกว่า Preferred reading แสดงให้เห็นภาพตัวแทนของผู้หญิงชนบทในเพลงลูกทุ่ง ส่วนใหญ่นั้นมีการประกอบสร้างความจริงทางสังคมจากพื้นฐานความเป็นจริง หรือเป็นภาพสะท้อนความเป็นจริงของผู้หญิงชนบทในชีวิตจริงขึ้นมาสู่การรับรู้ของผู้คนในสังคม และยังมีการศึกษาเพลงลูกทุ่งของสิริขญา คอนกริต (2560) ศึกษาเรื่อง กลวิธีทางภาษาในเพลงลูกทุ่งเพื่อสื่อสาร อัตลักษณ์และการเมืองเชิงวัฒนธรรมของคนอีสานพลัดถิ่น ได้ศึกษากระบวนการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของคนอีสานพลัดถิ่นผ่านภาษาในเพลงลูกทุ่ง และชี้ให้เห็นว่าเพลงลูกทุ่งไม่ใช่เพียงสื่อบันเทิง หากแต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่กลุ่มคนอีสานพลัดถิ่นเลือกนำมาใช้เพื่อช่วงชิงความหมายในการนิยามตัวตนของพวกเขาและยังเป็นเครื่องมือของการเมืองเชิงวัฒนธรรมของคนอีสานพลัดถิ่น แบ่งประเด็นการศึกษาเป็น 2 ประเด็นหลักคือ 1) การใช้คำและกลุ่มคำ 2) การใช้ภาพพจน์เพื่อนำเสนอภาพชีวิตของคนอีสานพลัดถิ่น ผลการวิจัยพบว่า มีการใช้ถ้อยคำภาษาถิ่นเพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสื่อสารประสบการณ์ร่วมระหว่างคนอีสานพลัดถิ่น มีการใช้ภาษาถิ่นปะปนไปกับภาษาไทยมาตรฐานและภาษาต่างประเทศ เพื่อสื่อสารเรื่องราวกับคนนอก มีศิลปะของการใช้ภาษาทั้งการใช้ถ้อยคำและการใช้ ภาพพจน์ ทั้งนี้กลวิธีทางภาษาและวรรณศิลป์ดังกล่าวเป็นเครื่องมือประกอบสร้างอัตลักษณ์ของคน อีสานพลัดถิ่นให้มีลักษณะของนักสู้ขั้นแรงงาน และบอกเล่าความทุกข์ของคนอีสานจากความ เหลื่อมล้ำทางสังคม

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า ปัจจุบันสังคมไทยให้ความสนใจและทำความรู้จักกับเพลงลูกทุ่งอีสานมากขึ้น ผู้วิจัยสังเกตว่าส่วนมากเพลงลูกทุ่งอีสานเป็นคำร้อยกรองที่ฟังแล้วมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความครอบครัว

อาชีพ ศาสนาและความเชื่อ ฟังแล้วได้ทั้งความสนุกสนานและรู้สึกคล้อยตามไปบทเพลง และอีกประการหนึ่งเกิดจินตนาการ เกิดความรักในบ้านเกิดและท้องถิ่นของตนตามไปด้วย จากการศึกษาพบว่าบทเพลงลูกทุ่งอีสานมีการนำเสนอทั้งด้านเนื้อหา การร้องและภาษาที่โดดเด่น และเป็นพื้นที่ในการทางวัฒนธรรม ทำให้บทเพลงดังกล่าวนี้มีคุณค่าทางด้านจิตใจ มีอิทธิพลต่อจิตใจมนุษย์ให้ดำรงตนเป็นคนประพฤติดี มีสติ เกิดความรัก ความสามัคคี และมีบทบาทในวิถีชีวิตสังคมอีสาน

ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในเพลงลูกทุ่งอีสาน ในลักษณะการวิเคราะห์ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมของเพลงลูกทุ่งอีสานและวิเคราะห์กลวิธีทางภาษา โดยเลือกเพลงลูกทุ่งอีสานจาก YouTube เป็นข้อมูลในการศึกษา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในเพลงลูกทุ่งอีสาน
2. เพื่อศึกษากลวิธีการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งอีสาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ มีการศึกษาแนวคิดเพื่อเป็นกรอบในการวิจัย รวมทั้งศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาเพลงลูกทุ่งอีสาน: ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษา ผู้วิจัยได้คัดเลือกบทเพลงที่มีคนชื่นชอบมาจาก YouTube เป็นเพลงลูกทุ่งล้านวิว จำนวน 20 บทเพลง มีวิธีดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมบทเพลงลูกทุ่งอีสาน มีคนชื่นชอบมาจาก YouTube เป็นเพลงลูกทุ่งล้านวิว จำนวน 20 บทเพลง ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทเพลงลูกทุ่งอีสาน

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน วิเคราะห์ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาพตัวแทน การวิเคราะห์เนื้อหาของบทเพลงลูกทุ่งอีสานที่สะท้อนภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรม โดยใช้กรอบแนวคิดภาพตัวแทนในการวิเคราะห์เนื้อหาของเพลงเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ โดยจัดกลุ่มแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านค่านิยม

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการใช้ภาษา การวิเคราะห์เนื้อหาของบทเพลงลูกทุ่งอีสานที่สื่อสารผ่านถ้อยคำและภาษา โดยจำแนกออกเป็น 2 ประเด็นคือ 1) กลวิธีการใช้คำ จัดกลุ่ม ได้แก่ การใช้คำซ้ำและประโยคซ้ำ การใช้ภาษาถิ่น การใช้คำ

หายาบ ละการใช้ภาษาต่างประเทศ และ 2) กลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ จัดกลุ่มได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ อธิพจน์ บุคลาธิษฐาน และปฏิพจน์

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ตีความ สรุปผล อภิปรายผลและนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษาในบทเพลงลูกทุ่งอีสานร่วมสมัย การวิเคราะห์ครั้งนี้ มีบทเพลงจำนวน 20 เพลง จาก YouTube โดยคัดเลือกจากความนิยมจากการเข้าฟังเพลง ลูกทุ่งล้านวิว และมีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม มีผลการวิเคราะห์ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ผลการวิเคราะห์พบว่า ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนสังคมวัฒนธรรมผ่านเนื้อหาเพลงลูกทุ่งอีสาน ทำให้เกิดเป็นภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรม ภาพตัวแทน คือ เป็นภาพที่สร้างความหมายโดยใช้สัญลักษณ์หรือการนำเสนอความคิดผ่านภาษาที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน เมื่อได้ฟังก็จะเกิดการรับรู้ รักและหวงแหน คิดถึงถิ่นฐานบ้านเกิดจากเนื้อหาบทเพลงที่ถ่ายทอดมายังผู้ฟัง จำนวน 20 เพลง ได้แก่ 1) เพลงกอดเสาเถิง 2) ขอโอกาสแห่เต๊อ 3) ขอบใจเต๊อ 4) อีหล่าเอ๋ย 5) บุญผลา 6) ให้เคอริมาส่งไต่บ่ 7) สัญญาน้ำตาแม่ 8) คำเว้าสู่ขวัญ 9) โควิทกะย่าน คนอยู่บ้านกะอยากเมื่อกอด 10) แปลว่าฮัก 11) คู่ครอง 12) เปรต (สัมภเวสี) 13) ฝนเทลงมา 14) ฝากใบลา 15) สิมายังหยังตอนนี 16) งานแต่งคนจน 17) มันแปลว่าฮัก 18) ฝ่ายผูกแขนเปื้อนเหงื่อ 19) อ้ายเก่ากะด้อ และ 20) ไ้อ์ละน้อ ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรม แบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านค่านิยม ในเพลงลูกทุ่งอีสาน ได้นำเสนอภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรม ดังนี้

1.1 ด้านครอบครัว พบมากที่สุด ได้แก่ เพลงสัญญาน้ำตาแม่ บุญผลา คู่ครอง อ้ายเก่ากะด้อ สิมายังหยัง

ตอนนี้ ฝากใบลา และเพลงขอโอกาสแห่เต๊อ ซึ่งด้านครอบครัว แยกเนื้อหาได้ 7 เรื่อง ได้แก่ ความรักของแม่ที่มีต่อลูก ความรักแบบมีเหตุผล ความรักแบบบุพเพสันนิวาส ความรักแบบเสนหา ความรักแบบเสียสละ ความรักที่ไม่สมหวัง และความรักที่กลับไปเป็นเหมือนเดิมไม่ได้ ซึ่งนำเสนอเนื้อหาความรักความอบอุ่นของครอบครัว รักเพื่อสร้างครอบครัว และครอบครัวถือเป็นสถาบันหลักที่สำคัญ ความรักถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้ครอบครัวอบอุ่น ความรักที่นำเสนอผ่านเนื้อเพลง คือ ความรักของแม่ที่มีต่อลูก ในเพลงลูกทุ่งอีสาน สะท้อนผ่านเนื้อหาเพลงสัญญาน้ำตาแม่ ของ มนต์แคน แก่นคูณ ดังตัวอย่าง

“เป็นลูกผู้ชายแท้แท้ เฮ็ดให้แม่ต้องเสียน้ำตา คือชั่วแท้ชาตินี้เกิดมาขอเอาน้ำตา

ล้างตืนให้แม่ เป็นบักคำผาลาญ ที่คนสำ หยตน้ำตาแม่ทำให้แครงแม่คงเจ็บหนัก ลูกมันชั่วคัก

ที่ลืมนวล บักโตปัญหาคนเดิม สีเป็นคนดีแล้วแต่แม่สีตั้งใจลบ เอ็ดดี้กลบขาดผล สีบให้แม่
เสียใจ น้ำนมแม่เลี้ยงมาพาใหญ่ ลูกตอบแทนด้วยน้ำตา เอ็ดดี้ให้แม่ต้องนำแก้ปัญหาก็ลูกชาย
ก่อไว้ ลูกไทบ้านหาเงินให้แม่ แต่ลูกหาแต่เรื่องให้ใหญ่จนหมาเลียกันไม่ได้ ยังพอกำก่า
เป็นลูกผู้ชายแท้แท้ เอ็ดดี้ให้แม่ต้องเสียน้ำตาคือชั่วแท้ชาตินี้เกิดมา ขอเอาน้ำตาล้างตีนให้แม่”

(เพลงสัญญา น้ำตาแม่. มนต์แคน แก่นคูณ: YouTube)

จากตัวอย่างบทเพลงข้างต้นแสดงภาพตัวแทนด้านครอบครัว ในเรื่องความรักของแม่ที่มีต่อลูกชาย ที่ไม่ว่า
ลูกชายจะทำให้แม่ต้องเสียใจ ทำให้น้ำตาไหลก็ครั้งลูกจะทำชั่วก็หน แม่ก็พร้อมให้อภัยกับลูก และแม่คอยช่วยเหลือ
และดูแลลูกเมื่อมีปัญหา จากบทเพลงนี้ผู้แต่งเพลงได้ถ่ายทอดเนื้อหาภาพตัวแทนด้านครอบครัวผ่านความรักของ
แม่และให้กำลังใจลูกที่ทำตัวไม่ดี เมื่อได้ฟังเพลงนี้แล้วเกิดสำนึกผิด กลับใจมาทำความดี กตัญญูรู้คุณแม่ สำหรับ
ความรักแม่ที่มีต่อลูกนั้นมากมาย ลูกควรมีความกตัญญู กตเวทิต์ กับพ่อแม่ และดูแลท่าน เพราะครอบครัวสิ่งสำคัญ
คือความรักของพ่อและแม่ ความรักและเอาใจใส่กันและกัน

1.2 ด้านอาชีพ การทำมาหากินหรือการประกอบอาชีพในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน พบในเนื้อหาเพลง ได้แก่
เพลงฝนเทลงมา เพลงโควิดกะย่าน คนอยู่บ้านกะอยากเมื่อทอด และเพลงให้เคอร์รี่มาส่งได้บ่ การประกอบอาชีพ
ส่วนใหญ่จะเป็นอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ทำประมงและหาของป่ามาขาย เป็นต้น
ซึ่งต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลักบางปีฝนฟ้าตกดี บางปีฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล แต่พอถึงฤดูทำนาชาวนาก็จะต้อง
ทำเพราะเป็นวิถีชีวิตของพวกเขา ดังเพลงฝนเทลงมา ของ การ์เน็ต สะเลอปี

“เป็นลูกชาวนา พ่อแม่เพิ่นพาเฮ็ดนาแต่น้อย อยากฟ้าใหญ่เป็นบ่าว
มันจึงได้ขอยืมฟ่อนนา ตกลงปีนี้ คือแล้งแท้หนอน้ำฝนน้ำบ่กะบ่พอใส่
เฮ็ดจั่งใดหว่า ฝนจั่งสิตก จำเพลงครูสอน ตอนเรียนอนุบาลซีโก้ไป
ที่เคยร้องเล่นเต้นโซ่ว มามาเอิ้นฝนส่อยกัน”

(เพลงฝนเทลงมา. การ์เน็ต สะเลอปี: YouTube)

จากบทเพลงนี้กล่าวถึงภาพของเด็กคนหนึ่งที่เขาเกิดเป็นลูกชาวนา พ่อแม่พาทำนาตั้งแต่เด็ก พอโตขึ้นเขา
ก็ได้ช่วยพ่อแม่เป็นประจํา แต่พอมาปีนี้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล น้ำน้อยไม่เพียงพอในการทำไร่ทำนา เขาไม่รู้จะ
ทำอย่างไรเลยร้องเพลงที่ครูเคยสอนเพื่อให้ฝนตก ซึ่งแสดงให้เห็นภาพตัวแทนด้านอาชีพที่ส่งผลต่อความรักในอาชีพ
ถือเป็นสังคมวัฒนธรรมที่ปลูกฝังให้ลูกหลานได้เรียนรู้การทำนา เพื่อนำข้าวที่ได้มาไว้สำหรับเลี้ยงชีพของคนใน
ครอบครัว สะท้อนให้เห็นการอยู่พร้อมหน้าพร้อมตาพ่อแม่ลูกช่วยกันทำนาอย่างมีความสุข

จากการศึกษาภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในเพลงลูกทุ่งอีสาน จำนวน 20 เพลง พบว่า 1) ด้านครอบครัว
พบมากที่สุด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสถาบันครอบครัว ครอบครัว เป็นสิ่งที่สำคัญในเรื่องความรักถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้
ครอบครัวมีความสุขและอบอุ่น ความกตัญญูต่อพ่อแม่เป็นวัฒนธรรมที่ดีงามและส่งผลต่อการอยู่ร่วมกันของคนใน
สังคมไทย สถาบันครอบครัวทำหน้าที่ให้ความรัก นอกจากนี้ยังมีหน้าที่อบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวให้เป็น

พลเมืองดี ครอบครัวยังเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดของสังคม ถ้าหากครอบครัวเข้มแข็งสังคมก็จะเข้มแข็ง รองลงมา 2) ด้านอาชีพ ซึ่งสะท้อนวิถีความเป็นอยู่ของคนไทยในการประกอบอาชีพ เหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงส่งผลต่อการดำเนินชีวิต ทำให้คนในสังคมต้องดิ้นรนเพื่อเอาตัวรอด 3) ด้านศาสนาและความเชื่อ สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยมีความเคารพและศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์รวมและยึดเหนี่ยวจิตใจของคนสังคมไทยให้อยู่อย่างมีความสุข 4) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณีเราเป็นคนไทยเราควรที่จะอนุรักษ์และสืบทอดเอาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักการถ่ายทอดผ่านบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ทำให้เกิดความรอบรู้ สะท้อนให้เห็นว่าขนบธรรมเนียมประเพณีไทยของเราอยู่คู่คนไทยไปตลอดไม่เคยสูญหายและคนรุ่นใหม่ก็ควรอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นสมบัติของชาติต่อไป และ 5) ด้านค่านิยม สะท้อนผ่านเพลงลูกทุ่งอีสาน เป็นค่านิยมเกี่ยวกับการสั่งสอนให้คนรู้จักสิ่งผิดชอบชั่วดี ไม่ว่าจะเป็นการสอนให้รักตัวเอง สอนให้รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง ซึ่งได้เรียงตามลำดับใน การนำเสนอภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในเพลงลูกทุ่งอีสานไว้อย่างน่าสนใจ ทั้งได้สอดแทรกข้อคิด และการดำเนินชีวิตของคนอีสานในเพลงไว้ให้ผู้ฟังได้ฟังอย่างไพเราะและมีความสุข

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาการใช้ภาษาของเพลงลูกทุ่งอีสาน ผลวิเคราะห์พบว่า เพลงแต่ละเพลงจะมีกลวิธีการใช้ภาษาที่แตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับเนื้อร้องและทำนองของแต่ละบทเพลงนั้น ๆ การวิเคราะห์การใช้ภาษาในบทเพลงลูกทุ่งอีสานให้สอดคล้องกับเนื้อหาของเพลง จาก 20 บทเพลง แบ่งการวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษา มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) กลวิธีการการใช้คำ ประกอบด้วย การใช้คำภาษาถิ่น การใช้คำซ้ำและประโยคซ้ำ การใช้คำหยาบ การใช้คำภาษาต่างประเทศ พบว่ามีการใช้คำภาษาถิ่นมากที่สุด รองลงมาการใช้คำซ้ำและประโยคซ้ำ การใช้คำหยาบ และภาษาต่างประเทศตามลำดับ และ 2) กลวิธีการใช้โวหาร พบ 6 ประเภท ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ อธิพจน์ บุคลาธิษฐาน และปฏิพจน์ โดยการใช้ภาพพจน์อุปมา มีการนำมาใช้มากที่สุด รองลงมาคืออุปลักษณ์ อธิพจน์ บุคลาธิษฐาน สัญลักษณ์ และปฏิพจน์ตามลำดับ โดยวิเคราะห์ตามประเด็นพร้อมยกตัวอย่างดังต่อไปนี้

กลวิธีการใช้คำ พบการใช้คำภาษาถิ่นมากที่สุด ภาษาถิ่น เป็นถ้อยคำภาษาที่เข้าใจกันเฉพาะคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เท่านั้น ไม่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปสำหรับบทเพลงลูกทุ่งอีสานจะมีภาษาถิ่นอยู่แทบทุกเพลงขึ้นอยู่กับภาษาประจำถิ่นของผู้แต่ง ตัวอย่างภาษาถิ่นดังบทเพลงต่อไปนี้

แนมไปกองเพียงได้เห็นแต่หน้าขาวขาว เมากะเมาพอดายยังเห็นแต่ภาพเก่าเก่ากุศิดฮอด
เขา โอโ้ยมันเจ็บพอบานสีใจขาดพัดไปกับสายลมสลัวหลุดไปคือว่าที่เอาคืนบ่ได้
ห่ายเหล้าเข้าปากสะมึกจนน้ำตาไหลฮ้องเอิ้นใส่เสียง มาเด้อขวัญเอย

(เพลงกอดเสาเถียง. ปรีชา ปัตถียะ: YouTube)

จากบทเพลงนี้จะเห็นได้ว่ามีภาษาถิ่นอีสานเกือบทุกคำ เช่นคำว่า แนม หมายถึง มองดู

กองเพียง หมายถึง กองฟาง ฟางข้าวสำหรับเอาไว้เป็นอาหารให้กับวัวควาย คำว่า ห่ายเหล้า หมายถึง การดื่มเหล้า คำว่า สะมึก หมายถึง การสำลัก และคำว่า ฮ้อง ที่แปลว่า ร้องให้ หรือการตะโกน

การใช้โวหารภาพพจน์ เป็นศิลปะการใช้ภาษาอย่างหนึ่ง เป็นการใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดในงานประพันธ์ เมื่อได้ฟังจะทำให้เกิดจินตนาการ และทราบความหมายและเข้าถึงความคิดของผู้แต่งได้อย่างประทับใจ การวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในเพลงลูกทุ่งอีสาน มี 6 ลักษณะ 6 บทเพลง ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ อติพจน์ บุคลาธิษฐาน และปฏิพจน์ โดยจะขอยกตัวอย่างมา 2 ลักษณะ คือ อุปมา และอุปลักษณ์ ดังนี้

อุปมา เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งที่ การเปรียบเทียบเพื่เน้นให้เห็นจริงว่า เหมือนอย่างไร ในลักษณะใด ในเพลงลูกทุ่งอีสานมักใช้คำว่า “ปาน” เพื่อเป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฮะโอ ฮะโอ ฮะโอ ฮะโอ สีให้ไปอินตือหยังกำลังสิดายมึงฮู้บ

บ่ได้สนมื่อสันวันดี ไผลิมี่แองกะสงเถาะ บ่ไปเหยียบ ตามระเบียบเสร็จเขาจนได้

ญาติผู้ใหญ่คือสีหน้าบานปานกระดั่ง กะฮักสิดายแต่สุดท้ายยังหลุดไค้ง

(เพลงกอดเสาเถียง. ปรีชา ปัดภัย: YouTube)

ในบทเพลง กอดเสาเถียงของ ปรีชา ปัดภัย ที่เปรียบเทียบผู้ใหญ่ของฝ่ายผู้หญิงว่าหน้าบานเป็นกระดั่ง ซึ่งมีความหมายว่า มีความสุขมากจนแสดงออกมาทางใบหน้า

อุปลักษณ์ เป็นการเปรียบเทียบด้วยการการกล่าวว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ใช้คำเปรียบ คือคำว่า เป็น คือ ใน เถ่า ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งอีสาน ตัวอย่างดังนี้

เป็นตาฮักปานนี้ ให้เคอริมาส่งได้บ่ สั่งซื้อไสหนอ ยี่ห้อฮิยัง

ปกติกะเป็นคนเจียบ ๆ นั้งพับเพียบคือผ้าพับไว้ เป็นสาวสไต้ล่กุลสตรี

(เพลงให้เคอริมาส่งได้บ่. เบลล์ นิภาดา: YouTube)

จากบทเพลงข้างต้นพบว่าผู้ประพันธ์ได้เปรียบเทียบผู้หญิงคนหนึ่งที่ถูกถึงผู้ชายส่งของว่าน่ารัก เพลงนี้ถือว่าการเปรียบเทียบผู้หญิงที่มีความทะล้น ที่แอบชอบผู้ชายก็จะมีอาการอ้อก้อกันตามประสาวัยรุ่นหนุ่มสาว

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษา เพลงลูกทุ่งอีสาน: ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษา จำนวน 20 เพลง พอสรุปได้ว่า ทำให้เห็นความสามารถของผู้ประพันธ์ที่นำเสนอภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมของคนในสังคม

ซึ่งปรากฏอยู่ในบทเพลง แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ได้แก่ ด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านค่านิยม ตามลำดับ

1. ศึกษาภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมของเพลงลูกทุ่งอีสาน พบว่า ภาพตัวแทนด้านครอบครัวพบมากที่สุด ซึ่งนำเสนอผ่านความรักความอบอุ่นของครอบครัว รักเพื่อสร้างครอบครัว ได้แก่ ความรักของแม่ที่มีต่อลูก ความรักแบบมีเหตุผล ความรักแบบบุพเพสันนิวาส ความรักแบบเสนหา ความรักแบบเสียสละ ความรักที่ไม่สมหวัง และความรักที่กลับไปเป็นเหมือนเดิมไม่ได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิศพงษ์ เคนทรภักดี (2564) เรื่องวาทกรรมความรักในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ซึ่งจำแนกวาทกรรมความรัก ออกเป็น 6 ลักษณะคือ 1) ความรักคือความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างเพศชายกับหญิง 2) ความรักคือความทุกข์ 3) ความรักเป็นบุพเพสันนิวาส 4) ความรักคือความอิสระเสรี 5) ความรักคือความเสียสละ และ 6) ความรักขึ้นอยู่กับเงินตราและชนชั้นทางสังคม จากภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมที่นำเสนอผ่านภาพตัวแทนด้านครอบครัว ผู้ประพันธ์เพลงลูกทุ่งอีสานให้ความสำคัญกับครอบครัว เพราะเป็นสถาบันหลักที่สำคัญส่งผลต่อความรักความเข้าใจของคนในครอบครัวให้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

2. ศึกษากลวิธีการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งอีสาน พบว่ากลวิธีการใช้คำที่ใช้ในเพลงลูกทุ่งอีสาน ผู้ประพันธ์ได้ใช้คำภาษาถิ่น ทำให้เข้าใจง่าย ตรงไปตรงมา และยังแสดงความเป็นท้องถิ่นอีสาน ส่วนใหญ่เป็นคนเรียบง่าย แทรกภาษาถิ่นอีสานทำให้ผู้ฟังได้รับอารมณ์และสำนึกรักบ้านเกิดของตน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย เอี่ยม อามาตย์มุลตรี (2560) เรื่องกลวิธีทางภาษา: การสื่อความทางเพศในเพลงลูกทุ่งอีสาน ได้กล่าวว่า การใช้คำภาษาถิ่น การเลือกใช้คำสื่อความหมายทางเพศในเพลงลูกทุ่งอีสานส่วนใหญ่เป็นคำเรียบง่าย มักไม่ค่อยมีคำศัพท์ยาก มักมีการสอดแทรกภาษาท้องถิ่นไว้ด้วยลักษณะดังดังกล่าวนี้จะช่วยให้ผู้ฟังได้รับอารมณ์ในการฟังอย่างเต็มที่เนื่องจากผู้ที่นิยมฟังเพลงลูกทุ่งส่วนใหญ่มักเป็นคนต่างจังหวัดมีการใช้ภาษาถิ่น และ

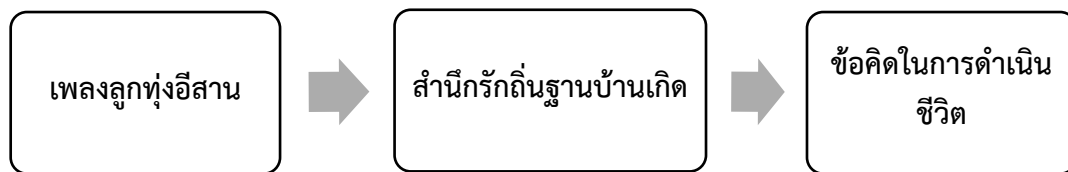
ส่วนกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ในเพลงลูกทุ่งอีสาน เป็นการช่วยสร้างสุนทริยภาพ ความงามและจินตนาการให้กับผู้ฟัง ในการวิเคราะห์การใช้ภาพพจน์ในเพลงลูกทุ่งอีสาน มี 6 ลักษณะ 6 บทเพลง ได้แก่ อุปมา อุปลักษณ์ สัญลักษณ์ อติพจน์ บุคลาธิษฐาน และปฏิพจน์ และพบว่าการใช้ภาพพจน์อุปมาพบมากที่สุด การใช้ภาพพจน์เป็นการสื่อให้เห็นภาพ การกล่าวเกินจริงในเพลงลูกทุ่งอีสาน ยังเป็นการเน้นความรู้สึกและอารมณ์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกทราบซึ้งในเพลงที่ฟัง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ ฉายกั และจันทนา แก้ววิเชียร (2561) ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์แนวคิดและศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งที่แต่งโดยสลา คุณวุฒิ การใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมยมากที่สุดนั้นเพราะว่าทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความเข้าใจถ้อยคำที่ใช้อย่างเกิดจินตนาการ และมองเห็นภาพกระจ่างชัดขึ้น ก่อให้เกิดความไพเราะสร้างอารมณ์สะท้อนใจร่วมไปกับบทเพลง

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง เพลงลูกทุ่งอีสาน: ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษา ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ พบว่า เมื่อฟังเพลงลูกทุ่งอีสานแล้วสิ่งที่ผู้ฟังได้รับคุณค่า คือ

1. **สำนึกรักถิ่นฐานบ้านเกิด** เมื่อฟังเพลงลูกทุ่งอีสานทำให้เกิดความรักในที่อยู่ของตน เกิดความรักและหวงแหนถิ่นฐานบ้านเกิด และสืบทอดวัฒนธรรมในท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลานของตน

2. **ข้อคิดในการดำเนินชีวิต** เพลงลูกทุ่งอีสานสามารถสื่อสารข้อคิดจากการฟังเพลงลูกทุ่งจากเนื้อหาเพลงลูกทุ่งอีสาน ข้อคิดเกี่ยวกับภาพตัวแทนความรักของครอบครัว ข้อคิดการดำเนินชีวิตอย่างไรให้มีความสุข เพื่อเป็นแนวทางหรือใช้เตือนตนเองในการดำเนินชีวิต เป็นแรงผลักดันในการต่อสู้ชีวิต เช่น ข้อคิดเกี่ยวกับครอบครัวเรื่องความรัก ความรักของแม่ของแม่ที่มีต่อลูก ความกตัญญู ความอดทน ความขยัน เป็นต้น ผู้ประพันธ์ได้สะท้อนเนื้อหาเรื่องราวผ่านบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ทำให้เกิดเป็นภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 : คุณค่าของบทเพลงลูกทุ่ง

สรุป

ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมของเพลงลูกทุ่งอีสาน ผู้แต่งสะท้อนจากความคิด อารมณ์ความรู้สึก และจินตนาการผ่านเนื้อหาเพลงบทเพลงลูกทุ่งอีสาน ทำให้เกิดเป็นภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน เมื่อได้ฟังก็จะเกิดการรับรู้ รักและหวงแหน คิดถึงถิ่นฐานบ้านเกิดจากเนื้อหาบทเพลงที่ถ่ายทอดมายังผู้ฟัง สามารถแบ่งได้ 5 ด้าน ได้แก่ ด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านค่านิยม ในเพลงลูกทุ่งอีสาน จำนวน 20 เพลง ได้นำเสนอภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมด้านครอบครัวพบมากที่สุด ซึ่งนำเสนอผ่านความรักความอบอุ่นของครอบครัว รักเพื่อสร้างครอบครัว กลวิธีการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งอีสาน มี 2 ประเด็น คือ กลวิธีการใช้คำ และกลวิธีการใช้โวหารภาพพจน์ ซึ่งเพลงลูกทุ่งอีสานได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน สามารถฟังได้ทุกเพศทุกวัย จากสื่อออนไลน์ รวมทั้งยูทูบ ที่เป็นช่องทางที่ได้รับความนิยม เนื้อหาเพลงลูกทุ่งอีสาน ส่วนใหญ่เป็นคำเรียบง่าย มักไม่ค่อยมีคำศัพท์ยาก มีการใช้คำภาษาถิ่น เป็นถ้อยคำภาษาที่เข้าใจกัน

เฉพาะคนในท้องถิ่นนั้น ๆ เท่านั้น การใช้ภาพพจน์เป็นการสื่อให้เห็นภาพ ยังเน้นความรู้สึกและอารมณ์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกทราบซึ่งในเพลงที่ฟัง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยพบว่า ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมพบเนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านความเชื่อ ด้านค่านิยม ครูและอาจารย์สามารถนำเนื้อหาเพลงลูกทุ่งอีสานไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับวรรณกรรมปัจจุบัน และวิชาการอ่านวิเคราะห์และตีความ และกลวิธีการใช้ภาษาในเพลงลูกทุ่งอีสาน แยกเป็นการใช้คำและการใช้โวหาร ภาพพจน์ที่ใช้ในเพลงลูกทุ่งอีสาน ทำให้ผู้ฟังเข้าใจถ้อยคำที่ใช่ง่าย ตรงไปตรงมา และมองเห็นภาพกระจ่างชัดขึ้น สร้างอารมณ์สะท้อนใจร่วมกับเพลง ครูและอาจารย์สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนเรื่องสุนทรียภาพทางภาษาในวรรณกรรม และการใช้ภาษาในวรรณกรรม

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการวิจัยครั้งนี้มีแนวทางในการศึกษาภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการทางภาษาที่สำคัญ คือ ภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษาในบทเพลงลูกทุ่งอีสาน สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลวิธีการใช้ภาษาในสื่ออื่น ๆ สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ

2.1 การศึกษาเปรียบเทียบภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษาในบทเพลงของ ผู้ประพันธ์ท่านอื่น ๆ เพื่อสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมและกลวิธีการใช้ภาษาที่เปลี่ยนแปลงไป

2.2 ควรมีการศึกษาการสื่อความหมายของสัญลักษณ์กับการสะท้อนอัตลักษณ์ในเพลงลูกทุ่งอีสาน เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบการสื่อสารของเนื้อหาเพลงลูกทุ่งอีสาน

บรรณานุกรม

เจตนา นาควัชระ. *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล, 2521.

พันธกานต์ ทานนท์ (2559). *การสื่อสารภาพตัวแทนของผู้หญิงชนบทในเพลงลูกทุ่ง*. ขับร้องโดย ตึกแตน ชลดา.

วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรทิพย์ ฉายกั และจันทนา แก้ววิเชียร. (2561). *วิเคราะห์แนวคิดและศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่ง*

แต่งโดย สลา คุณวุฒิ. *วารสารเพชรบูรณ์สาร*. 20(1), 91-99.

พิรพงษ์ เคนทรภักดี. (2564). *วาทกรรมความรักในบทเพลงลูกทุ่งอีสานร่วมสมัย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- พิรพงษ์ เคนทรภักดี และโสภี อุ่นทะยา. (2564). กลวิธีทางภาษาในบทเพลงลูกทุ่งอีสานร่วมสมัย. *วารสารศิลปการจัดการ*. 5(2), 442-457.
- วัชรวิทย์ ไชยยานนตร์. (2566). การวิเคราะห์ภาพตัวแทนของผู้หญิงล้านนาในละครโทรทัศน์แนวย้อนยุคบริบทภาคเหนือ. นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณษา คุณตระกูล. (2558). การวิเคราะห์เนื้อเพลงที่สะท้อนความเชื่อและค่านิยม: กรณีศึกษาโครงการเพชรในเพลง. *วารสารจันทร์เกษมสาร*. 21(40), 49-57.
- สิริชญา คอนกรีต. (2560). กลวิธีทางภาษาในเพลงลูกทุ่งเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์และการเมืองเชิงวัฒนธรรมของคนอีสานพลัดถิ่น. *Veridian E-Journal*. 10(2), 1576-1594.
- เอี่ยม อามาศย์มุลตรี. (2560). กลวิธีทางภาษา: การสื่อความทางเพศในเพลงลูกทุ่งอีสาน. *วารสารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*. 6(2), 196-205.

**การยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการพัฒนาทักษะด้าน
นวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน**

**Upgrading the Training System the Overseas Dhammaduta Bhikkhus for the
Development of Skills in Develop Skills in Innovation, Morality, Ethics for
Community Development for the purpose of
the Sustainable Propagation of Buddhism**

¹พระครูธรรมธรรวเดชา อคฺคเตโช, ²พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ และ
³พระมหาศักดิ์ชาย โกวิท

¹Phrakhruddhammathon Waradecha Aggatejo, ²Phramaha Yongyut Kantapho
and ³Phramaha Sakchaiy Kovido

^{1,2,3}วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Dhammaduta College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: Wpa2546@mcu.ac.th

Received: December 2, 2023; **Revised:** December 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ 2) เพื่อพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรมของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน ศึกษาพระภิกษุผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมพระธรรมทูต วิทยาลัยพระธรรมทูต มจร อุดรธานี เครื่องมือใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ จำนวน 27 รูป/คน วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ของวิทยาลัยพระธรรมทูต มีหลักการ วิธีการ แนวทางการบริหารจัดการและปฏิบัติในการฝึกหัดพระธรรมทูตสายต่างประเทศอยู่ในขั้นที่ควรสานต่อ, ทักษะของผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมมีอยู่ในขั้นที่ควรสนับสนุน ได้แก่ (1) ทักษะด้านวิชาการ (2) ทักษะด้านสาธารณูปการ (3) ทักษะด้านวิปัสสนากรรมฐาน 2) หลักจริยธรรมมีองค์แปดเป็นหลักพุทธธรรม ในการวิเคราะห์ปัญหา สรุปได้ 3 ข้อ ได้แก่ (1) ศีล สำรวมกาย วาจา ใจ (2) สมาธิ ตั้งใจมั่น (3) ปัญญา รอบรู้ 3) กระบวนการพัฒนาแก้ไข้ปัญหา ระบบการฝึกอบรม ได้แก่ (1) ระยะเวลาฝึกอบรม (2) ตารางฝึกอบรม (3) วิธีการฝึกอบรม (4) แนวทางพัฒนาทักษะ (5) แนวทางเผยแผ่ธรรม (5) วิชาการทางพระพุทธศาสนา

4) กิจกรรมสร้างสรรค์ประสบการณ์พิเศษนอกสถานที่ 5) ใต้องค์ความรู้ใหม่ ได้แก่ (1) ด้านสังคม คือ พึ่งพาอาศัยกันได้ (2) ด้านวิทยาศาสตร์ คือ สามารถพิสูจน์ได้ (3) ด้านพัฒนา คือ ปรับปรุงแก้ไขปัญหา (4) ด้านสร้างสรรค์นวัตกรรม คือ ลงมือทำนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า (5) ด้านระยะเวลา คือ เป้าหมายที่แน่นอน (6) ด้านตาราง คือ กำหนดการที่ชัดเจน (7) ด้านวิธีการ คือ สามารถฝึกอบรม (8) ด้านแนวทางพัฒนา คือ พัฒนาทักษะผู้เข้ารับการฝึกอบรม (9) ด้านแนวทางเผยแพร่ คือ การบอกต่อธรรม และ (10) ด้านทักษะวิชาการ คือ เชี่ยวชาญนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรม

คำสำคัญ: ระบบฝึกอบรม; พระธรรมทูตสายต่างประเทศ; นวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรม

Abstract

This research have aims: 1) To study the upgrading of the training system for the Overseas Dhammaduta Bhikkus; 2) To cultivate the moral and ethical innovation skills for the Overseas Dhammaduta Bhikkus; 3) To present the upgrading of the training system for the Overseas Dhammaduta Bhikkus to cultivate the moral and ethical innovation skills for community development and sustainable propagation of Buddhism. Studying monks who underwent the training for the Overseas Dhammaduta by Dhammaduta College, MCU Ayutthaya, Mahachula Ashram Dhamma Practice Center, MCU Nakhon Ratchasima, and Camp Son Religious Development Center at MCU Phetchabun. The tool used was the open-ended questionnaires, collected and analyzed using the frequency distribution and the percentage. The group were 27 monks. The analysis and presentation of the descriptive research.

The research found that 1) the managing of the training system for the Overseas Dhammaduta Bhikkus of Dhammaduta Vidyalaya is suitable and at the stage of further upgrading, The skills of trainees are at a stage that should be supported, including (1) academic skills, (2) Public utility skills, (3) Vipassana meditation skills 2) The Noble Eightfold Path as the Buddhist principle in analyzing problems, three points can be summarized: (1) morality, (2) concentration, (3) wisdom. 3) Problem solving development process for the training system includes (1) training period, (2) training schedule, (3) training methods, (4) Guidelines for developing skills, (5) Guidelines for spreading Dhamma, (6) Buddhist academics 4) Improve and develop activities to create special experiences outside the venue. 5) Gain new knowledge includes: (1) Social aspect involves interdependence, (2) Science aspect involves that can be proven, (3) Development aspect involves improvement and problem solving, (4) The aspect of creating innovation involves taking action that leads to better change, (5) The aspect of time involves the definite goals, (6) Schedule aspect involves a clear schedule, (7) Method aspect involves training effectiveness, (8) The development approach involves the development of the skills of the trainees, (9) The propagation approach involves spreading the words of Dhamma, and (10) academic skills involves the expertise in innovation, morality, and ethics.

Keywords: Training System; Overseas Dhammaduta Bhikku; Ethical Innovation skill.

บทนำ

พระธรรมทูตสายต่างประเทศ หมายถึงผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตรโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จากวิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เข้ารับการอบรมโดยตรงด้านคุณธรรมจริยธรรมตามนโยบายคณะสงฆ์ไทยและวัตถุประสงค์ของโครงการอบรม ฯ ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ผู้ที่เข้ารับการฝึกอบรมหลังจากเสร็จสิ้นจากภารกิจการเข้ารับการฝึกอบรมแล้ว จะเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจ ณ ต่างประเทศตามพุทธดำรัสที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/32/39-4)

พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ต้องขวนขวายแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้พร้อมด้วยองค์ประกอบที่สำคัญทั้งทางด้าน ก) บทบาท ข) หน้าที่ ค) พันธกิจ และง) คุณสมบัติที่สำคัญ ก) ด้านบทบาท ได้แก่ 1) บทบาทด้านวิชาการ 1) บทบาทด้านสาธารณูปการ 3) บทบาทด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน 4) บทบาทด้านการพัฒนา 5) บทบาทด้านติดต่อประสานงาน เป็นต้น ข) ด้านหน้าที่ ได้แก่ 1) หน้าที่ด้านความเป็นภิกษุสงฆ์ 2) หน้าที่ด้านความเป็นพระธรรมทูต 3) หน้าที่ด้านความเป็นพลเมืองของไทย เป็นต้น ค) ด้านพันธกิจ ได้แก่ 1) ฝึกอบรมตนเองให้มีความรู้ความสามารถ มีจริยวัตรอันงดงาม และความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศ 2) เตรียมความพร้อมด้านคุณสมบัติที่เหมาะสม 3) สนองงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศตามมติของคณะสงฆ์ไทย (วิทยาลัยพระธรรมทูต, 2566)

การทำหน้าที่ปฏิบัติงานของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ มีสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามเศรษฐกิจ สังคม ของแต่ละพื้นที่ภูมิประเทศ บางแห่งมีจำนวนพระธรรมทูตอยู่ประจำจำนวนมาก บางแห่งมีพระธรรมทูตจำนวนน้อย ขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของแต่ละสำนัก อาจเกิด ปัญหาสาเหตุ อุปสรรค หากไม่ดำเนินการไปตามหลักการของพระพุทธเจ้า ได้แก่ 1) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ 2) เราจักแสดงอรรถ 3) เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู 4) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม 5) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/159/263)

ปัจจุบันการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ดำเนินไปตามขั้นตอน มีระบบการฝึกอบรมตามประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง ภารกิจ อำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนงานในมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2557 ประกาศ ณ วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2557 ข้อ 18 วิทยาลัยพระธรรมทูต มีภารกิจเกี่ยวกับงานการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพระธรรมทูต จัดการฝึกอบรมพระธรรมทูต วิจัยพัฒนารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ (วิทยาลัยพระธรรมทูต, 2566)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคใหม่ มีหลักการตามลักษณะของหลักสูตร คือ 1) ภาควิชาการ ประกอบด้วย ศาสนพิธี/พิธีการ, การต่างประเทศ, เทคโนโลยี, วิชาการ, การบริหารงาน/เงิน, การบริหารคน 2) ภาควิชาการสาธารณูปการ ประกอบด้วย กิจกรรมภาคสนาม 3) ภาควิชาวิปัสสนากรรมฐาน กิจกรรมฝึกปฏิบัติ

วิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ภายใต้การกำกับดูแลของพระวิปัสสนาจารย์ 4) ภาคฝึกทักษะ/ปฏิบัติธรรม และฝึกประสบการณ์พิเศษ กิจกรรมเพื่อฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม การบริหารจัดการ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทักษะมนุษยสัมพันธ์ มีจิตอาสา จิตสาธารณะ มีศรัทธาในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) ภาควิชาการ (เพิ่มเติม) และสาธารณูปการกิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการเกี่ยวกับพระธรรมทูตในต่างประเทศ และ 6) ภาคปัจฉิมนิเทศ งานกตัญญูต่อสถานที่ กิจกรรมสามัคคีธรรมอาลา

โดยมีแนวคิดตามหลักการ 3 คือ 1) ไม่ทำบาปทั้งปวง 2) ทำกุศลให้ถึงพร้อม 3) ทำจิตใจให้ผ่องใส (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/90/50) อุดมการณ์ 4 คือ 1) อุดทน 2) ไม่เบียดเบียน 3) สงบกาย วาจา และใจ 4) ดับทุกข์ และ วิธีการ 6 คือ 1) ไม่ว่าร้ายกัน 2) ไม่ล้างผลาญกัน 3) สำรวมในพระปาติโมกข์ 4) รู้จักประมาณในการบริโภค 5) นั่งและนอนอยู่ในที่สงบ 6) ทำใจให้สงบอยู่เสมอ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/90/50)

ตามด้วยหลักทฤษฎีด้านการยกระดับระบบการฝึกอบรมตาม หลักพุทธธรรมอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งสรุปลงเป็น 3 ได้แก่ คือ 1) ศีล การสำรวมกาย วาจา และใจ 2) สมาธิ ความตั้งใจมั่น และ 3) ปัญญา ความรอบรู้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/375/157) และด้านการพัฒนาผู้เผยแผ่ศาสนาในยุคใหม่ ภาคฝึกทักษะ/ปฏิบัติธรรม และฝึกประสบการณ์พิเศษ กิจกรรมเพื่อฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม การบริหารจัดการ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทักษะมนุษยสัมพันธ์ มีจิตอาสา จิตสาธารณะ มีศรัทธาในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ทักษะด้านหลักการแนวคิดตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ 1) ศีลสิกขา 2) สมาธิสิกขา และ 3) ปัญญาสิกขา ทฤษฎีการพัฒนาทักษะด้านวัตรกรรมคุณธรรมจริยธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/375/157) ตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ (เห็นชอบ) 2) สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ) 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4) สัมมากัมมันตะ (การงานชอบ) 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีวิตชอบ) 6) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) 8) สัมมาสมาธิ (ตั้งใจชอบ) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/375/157) และ การเผยแผ่เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม มีความรอบรู้หลักใหญ่ ๆ 3 ด้าน คือ 1) ด้านทฤษฎี/วิชาการ 2) ด้านสาธารณูปการ และ 3) ด้านวิปัสสนากรรมฐาน

ผลการวิจัย ทำให้เกิดการเพิ่มขึ้นของคุณธรรมจริยธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งเป็นผลตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ สรุปเป็น 3 ข้อได้แก่ 1) ศีล 2) สมาธิ และ 3) ปัญญา ผลการวิจัยที่ได้จะนำไปใช้ประโยชน์ด้านพัฒนาทักษะที่สำคัญตามเป้าหมายที่วางไว้หลายด้าน ได้แก่ 1) ด้านวิชาการ 2) ด้านสาธารณูปการ 3) ด้านวิปัสสนากรรมฐาน 4) ด้านภาษา 6) ด้านเทคโนโลยี 6) ด้านการเผยแผ่ 7) ด้านการพัฒนา 8) ด้านเศรษฐกิจ 9) ด้านสังคมศาสตร์ 10) ด้านวิทยาศาสตร์

จากข้อมูลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้ประสบปัญหาด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการวิจัย การยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพื่อพัฒนาทักษะด้านวัตรกรรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน ในปี 2566 เพื่อเป็นผลงานด้านการวิจัยและนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
2. เพื่อพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรม คุณธรรม จริยธรรม ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้วิจัยตามหัวข้อเรื่องวิจัย โดยได้แจกแบบสอบถามแบบปลายเปิดกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 27 รูป เป็นการวิจัยแบบพรรณนา เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในช่วงเดือนสุดท้ายก่อนปิดโครงการฝึกอบรม ซึ่งการดำเนินการงานการวิจัยนี้ ได้รับการอุปถัมภ์ทุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้รับหนังสือรับรองจริยธรรมจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ อว 8007/ว. 217 วันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2566 ใช้แนวคิดตามหลักสูตร โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ วิทยาลัยพระธรรมทูต มจร พ.ศ. 2566 ตามขั้นตอนประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา บริบท ความเป็นมา ของโครงการฝึกอบรม และ สังคมก่อนดำเนินการ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพปัญหาในอดีต การดำเนินการกิจกรรมกระบวนการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ กิจกรรมหลักปัจจุบัน ระดับภาควิชาการ คือ ศาสนพิธี/พิธีการ การต่างประเทศ/ภาษา เทคโนโลยี วิชาการ การบริหารงาน/เงิน การบริหารคน ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

1.1 ด้านศาสนพิธี/พิธีการ องค์กรประกอบ ได้แก่ การฝึกอบรมด้านการจัดเตรียมสถานที่ การต้อนรับอาคันตุกะ การเรียนเบื้องต้นก่อนเข้าสู่การฝึกอบรม และงานอื่น ๆ ที่ได้รับมอบหมาย เป็นเวลา 14 วัน แบ่งกลุ่มฝึกการทำงาน การวางแผน การตัดสินใจ และจิตอาสาต้อนรับ และช่วยงานมอบทุนการศึกษามจร ณ อาคารหอประชุม มวก. 48 พรรษา มจร อยุธยา

1.2 ด้านการต่างประเทศ/ภาษา องค์กรประกอบ ได้แก่ การฝึกอบรมด้านการเขียน การพูด การฟัง การคิด การถามตอบ การติดต่อประสานงานด้วยภาษาต่างประเทศ จากวิทยากรภายในและภายนอกที่ได้รับ การเชิญมาถวายความรู้ ตลอดระยะเวลาที่กำหนดไว้

1.3 ด้านเทคโนโลยี องค์กรประกอบ ได้แก่ การฝึกอบรมด้านการสื่อสาร ไอที อินเทอร์เน็ต การคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาตนเอง การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1.4 ด้านวิชาการ (ในห้องเรียน) องค์กรประกอบ ได้แก่ การฝึกอบรมด้านกิจกรรมการเรียนการสอนตามหัวข้อที่ตั้งเอาไว้ในแต่ละวัน จากวิทยากรทั้งภายในและภายนอก

1.5 ด้านการบริหารงาน/เงิน องค์กรประกอบ ได้แก่ การฝึกอบรมการจัดแบ่งงานออกเป็นระบบเป็นสัดส่วนเพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติหน้าที่ของการทำงานตามโครงการอบรม ฯ การฝึกอบรมด้านวิชาการ การบริหารงานทั้งงานส่วนตนและงานส่วนรวม/เงินปัจจัยที่สำคัญต่อการครองชีพ

1.6 ด้านการบริหารคน องค์ประกอบ ได้แก่ การฝึกอบรมการจัดแบ่งคนทำงานออกเป็นกลุ่มเป็นทีมเป็นฝ่ายตามความเหมาะสมต่อการรับผิดชอบ

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาวิเคราะห์ พื้นที่การวิจัย และถอดบทเรียนเพื่อให้ได้องค์ความรู้ในแต่ละวัน รวมไปถึงองค์ความรู้ที่ได้จากกิจกรรมฝึกอบรมกระบวนการพัฒนาทักษะที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี วิธีการ พื้นที่การวิจัยเชิงเอกสาร และเชิงภาคสนาม การศึกษาดูงาน เริ่มตั้งแต่กิจกรรม ทำวัตรสวดมนต์ปฏิบัติธรรมเจริญสมาธิภาวนา และลงมือปฏิบัติงานภาคสนาม เช่น ซ่อมแซม ทาสี หมู่กุฏิกรรมฐาน จำนวน 13 หลัง เป็นต้นไปจนกว่าจะแล้วเสร็จ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2

ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาผู้เข้ารับการฝึกอบรม โดยผู้วิจัยศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 ในภาควิปัสสนากรรมฐาน กิจกรรมฝึกอบรมปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ภายใต้การกำกับดูแลของพระวิปัสสนาจารย์ เป็นเวลา 30 วัน เพื่อเจริญสติและเพื่อให้ได้แนวทางในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อพัฒนาทักษะด้านคุณธรรมจริยธรรม

ขั้นตอนที่ 4 การบูรณาการกิจกรรมภาคฝึกทักษะ/ปฏิบัติธรรม และฝึกประสบการณ์พิเศษให้เหมาะสมกับปัญหา อุปสรรค บริบทโครงการฝึกอบรม โดยผู้วิจัยศึกษาดูแลกิจกรรมฝึกอบรมทักษะผู้เข้ารับการอบรม จัดทำเครื่องมือวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งการทำงานเป็นทีม แบ่งกลุ่มเพื่อการบริหารจัดการ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ฝึกทักษะมนุษยสัมพันธ์ มีจิตอาสา จิตสาธารณะ มีศรัทธาในงานเผยแผ่

ขั้นตอนที่ 5 สร้างกระบวนการพัฒนาทักษะเพื่อยกระดับการฝึกอบรมภาควิชาการ และภาคสนาม (เพิ่มเติม) วิเคราะห์ข้อมูลตาม สรุปผลข้อมูล เพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการเกี่ยวกับพระธรรมทูตในต่างประเทศ 31 วัน (หักพิธีเปิด 1 พิธีปิด 1 สรุป 1 บูรณาการ 7 รวมเป็น 10 วัน เหลือบรรยายและกิจกรรมวิชาการ 21 วัน) และนำช่วยงานกิจกรรมสังคมที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 6 สรุปกระบวนการวิจัย และการประเมินผล (ก่อนปิดโครงการอบรมฯ) กิจกรรมการอบรมมีลักษณะการบูรณาการระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การศึกษาดูงานนอกสถานที่ การบรรยายอภิปราย ซักถาม การประชุมกลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมอบหมายงานให้ศึกษาค้นคว้า การฝึกปฏิบัติ ทักษะศึกษา และการประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย ผลการศึกษายกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศเพื่อพัฒนานวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยอื่น ๆ ทำให้ทราบผล ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 สถานการณ์สภาพการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศในอดีตจากเอกสารวิทยาลัยพระธรรมทูต ทำให้ทราบสถานการณ์ ได้แก่

1.1 จุดแข็ง (S=Strength) จากแนวคิดตามสภาพการฝึกอบรมทำให้มองเห็นจุดแข็ง กล่าวคือ เป็นการวางรากฐานการฝึกอบรมเพื่อให้มีพระธรรมทูตรุ่นต่อมาสืบสานต่อ จากการฝึกอบรมแบบธรรมดาดำเนิน

นำไปสู่การยกระดับระบบฝึกอบรมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป ตามที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้จัดโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ขึ้นร่วมกันทั้งสองนิกาย คือ มหานิกาย และ ธรรมยุตินิกายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2509-2510 และได้หยุดลงด้วยเหตุปัจจัยจำเป็นบางประการ แต่ความต้องการพระธรรมทูตไปต่างประเทศกลับเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

1.2 จุดอ่อน (W=Weakness) สถานการณ์ทำให้มองเห็นจุดอ่อน เมื่อพระสงฆ์ไทยไปเผยแผ่ พระพุทธศาสนาต่างแดนมากขึ้น แต่ทว่าการจัดฝึกอบรมได้ชะงักลงไปแล้ว มหาเถรสมาคมภายใต้การ สนับสนุนของกรมการศาสนา จึงให้มีการรื้อฟื้นโครงการนี้ขึ้นมาใหม่ มอบให้สมเด็จพระพุทธาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ) กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นกรรมการอำนวยการฝึกอบรมพระสงฆ์ ฝ่ายมหานิกาย และ สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (ประจวบ กนต์จาโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เป็นกรรมการอำนวยการฝึกอบรม พระสงฆ์ ธรรมยุตินิกาย พระมหาเถระทั้งสองได้มอบภาระงานนี้ แก่มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยลำดับเป็นหน่วยงานดำเนินการ

1.3 โอกาส (O=Opportunity) สถานการณ์เริ่มดีขึ้นเริ่มมองเห็นโอกาส มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร ได้จัดให้มีกิจกรรมการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ปีละ 1 ครั้ง เริ่มอบรม รุ่นที่ 1 พ.ศ. 2538 จำนวนผู้ผ่านการอบรม 49 รูป มีการอบรมมาถึงรุ่นที่ 20 ตรงกับ พ.ศ. 2557 เมื่อมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีประกาศการจัดตั้งวิทยาลัยพระธรรมทูตขึ้น โดยมีพระ โสภณวิชราภรณ์ ดำรงตำแหน่งรักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยพระธรรมทูต ได้ดำเนินการจัดฝึกอบรมต่อเป็น รุ่นที่ 21 พ.ศ. 2558 มีผู้ผ่านการอบรมจำนวน 98 รูป รุ่นที่ 22 พ.ศ. 2559 มีผู้ผ่านการอบรมจำนวน 111 รูป รวมสถิติการฝึกอบรมพระธรรมทูตตั้งแต่รุ่นที่ 1-22 จำนวนที่ผ่านการอบรมแล้ว 1,658 รูป

1.4 สิ่งคุกคาม (T=Threat) ถึงแม้ว่าจะมีการจัดกิจกรรมการอบรมพระธรรมทูตและส่งไปเผยแผ่ ณ ต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่ยังมีสิ่งคุกคามที่เกิดขึ้นก็คือ ยังมีพระธรรมทูตที่ยังขาดความมั่นใจในตัวเอง ไม่มีความความมั่นคง อ่อนไหวต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นรอบตัว ทำให้ล้มเป้าหมายและอุดมการณ์

วัตถุประสงค์ที่ 2 โดยแจกแบบสอบถามแบบปลายเปิด ทำให้ทราบผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้รับการ พัฒนาทักษะด้านนวัตกรรม คุณธรรม จริยธรรม ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ตามขั้นตอนกิจกรรม ได้แก่

2.1 มีความรอบรู้และทักษะการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ

1. มีความรอบรู้ด้านแนวคิด ตามหลักการ 3 คือ 1) ไม่ทำบาปทั้งปวง 2) ทำกุศลให้ถึงพร้อม 3) ทำ จิตใจให้ผ่องใส, อุดมการณ์ 4 คือ 1) อุดทน 2) ไม่เบียดเบียน 3) สงบกาย วาจา และใจ 4) ดับทุกข์ และ วิธีการ 6 คือ 1) ไม่ว่าร้ายกัน 2) ไม่ล้างผลาญกัน 3) สรรวมในพระปาติโมกข์ 4) รู้จักประมาณในการบริโภค 5) นั่งและนอนอยู่ในที่สงบ 6) ทำใจให้สงบอยู่เสมอ

2. มีทักษะด้านหลักการแนวคิดตามหลัก ไตรสิกขา ได้แก่ 1) ศีลสิกขา 2) สมาธิสิกขา และ 3) ปัญญา สิกขา ทฤษฎีการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรม ตามหลัก อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่

1) เห็นชอบ 2) ดำริชอบ 3) เจจ่าชอบ 4) การงานชอบ 5) เลี้ยงชีวิตชอบ 6) พยายามชอบ 7) ระลึกชอบ 8) ตั้งใจชอบ และ การเผยแผ่เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม มีความรอบรู้หลักใหญ่ ๆ 3 ด้าน คือ 1) ด้าน ทฤษฎี/วิชาการ 2) ทางด้านสาธารณูปการ และ 3) ด้านวิปัสสนากรรมฐาน

2.2 มีความสามารถบริหารทีมงานการจัดองค์การหลายด้าน คือ

1. ด้านบทบาท ได้แก่ 1) บทบาทด้านวิชาการ 2) บทบาทด้านสาธารณูปการ 3) บทบาทด้านการ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และ 4) บทบาทด้านการพัฒนา 5) บทบาทด้านวางแผน ติดต่อประสานงาน เป็นต้น

2 ด้านหน้าที่ ได้แก่ 1) หน้าที่ด้านความเป็นภิกษุสงฆ์ 2) หน้าที่ด้านความเป็นพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศ 3) หน้าที่ด้านความเป็นพลเมืองของไทย เป็นต้น

3. ด้านพันธกิจ ได้แก่ 1) ฝึกอบรมตนเองให้มีความรู้ความสามารถ มีจริยวัตรอันงดงาม และความ มั่นใจในการปฏิบัติศาสนกิจในต่างประเทศยิ่งขึ้น 2) เตรียมความพร้อมด้านคุณสมบัติที่เหมาะสมพร้อมที่จะ เดินทางไปต่างประเทศ 3) สนองงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศตามมติของคณะสงฆ์ไทย

4. ด้านคุณสมบัติ ได้แก่ 1) ด้านคุณวุฒิ 2) ด้านความประพฤติ 4) ด้านศักยภาพ 5) ด้านความ รับผิดชอบ 5) ด้านการเผยแผ่

2.3 มีจิตอาสาและสร้างสัมพันธภาพทางพระพุทธศาสนากับสังคมพหุวัฒนธรรม

โดยเป็นไปตามหลักสูตรที่ได้รับการพัฒนาระบบการบริหารในอดีต ให้เป็นการยกระดับระบบฝึกอบรม การบริหารจัดการใหม่ โดยแบ่งเป็นแต่ละภาคของการฝึกอบรมที่สำคัญ ได้แก่

1. ภาควิชาการ ประกอบด้วย ศาสนพิธี/พิธีการ การต่างประเทศ เทคโนโลยี วิชาการ การ บริหารงาน การบริหารคน ภาคพิธีการ

2. ภาคสาธารณูปการ กิจกรรมภาคสนาม ออกเดินทางตั้งแต่วันพฤหัสบดี ที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2566 เดินทางไป มจร อาศรม เข้ารับการฝึกอบรม และปฏิบัติงานสาธารณูปการ เช่น ทาสี ซ่อมแซมหมู่กุฏิ กรรมฐาน จำนวน 13 หลัง

3. ภาควิปัสสนากรรมฐาน กิจกรรมฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามหลักสติปัฏฐาน 4 ภายใต้การ กำกับดูแลของพระวิปัสสนาจารย์ เป็นเวลา 30 วัน เพื่อเจริญสติ และเพื่อให้ได้แนวทางในการปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานอย่างเป็นระบบ ณ มจร ศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน

4. ภาคฝึกทักษะ/ปฏิบัติธรรม และฝึกประสบการณ์พิเศษ กิจกรรมเพื่อฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม การบริหารจัดการ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทักษะมนุษยสัมพันธ์ มีจิตอาสา จิตสาธารณะ มีศรัทธาในงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา 4.1 ฝึกทักษะด้านการปฏิบัติงานปฏิบัติ พิธีประสาทปริญญาและงานปฏิบัติต่างประเทศ อย่างน้อย 9 วัน 4.2 ฝึกทักษะ/ปฏิบัติธรรมและศึกษาดูงานกิจการต่างประเทศ

5. ภาควิชาการและสาธารณูปการ (เพิ่มเติม) กิจกรรมเพื่อพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเชิงวิชาการ เกี่ยวกับพระธรรมทูตในต่างประเทศ 31 วัน (หักพิธีเปิด 1 พิธีปิด 1 สรุปรูป 1 บูรณาการ 7 รวมเป็น 10 วัน เหลือบรรยายและกิจกรรมวิชาการ 21 วัน) และร่วมช่วยงานวิสาขบูชา ณ มจร อยุธยา

6. กิจกรรมและการประเมินผลฝึกอบรม (ก่อนปิดโครงการอบรม ฯ) กิจกรรมการอบรมมีลักษณะ การบูรณาการระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การศึกษาดูงานนอกสถานที่ การบรรยาย อภิปราย ชักถาม การประชุมกลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมอบหมายงานให้ศึกษาค้นคว้า การฝึกปฏิบัติ และการ ประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 การนำเสนอแนวทางการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับ การพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน มีแนวทางในการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ กับการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรม คุณธรรมจริยธรรม ได้แก่

3.1 แนวทางการยกระดับระบบฝึกอบรม ฯ ได้แก่

1. กิจกรรมการสนทนาประจำกลุ่ม 1.1 สนทนาธรรมก่อนฝึกอบรมภาคพิธีการ ศาสนพิธี กลุ่มที่ 7 และกลุ่มที่ 8 เป็นการสนทนา ถามไถ่ สุขทุกข์ สวตมน์แผ่เมตตาประจำกลุ่ม ประชุมกันอยู่เนื่อง ๆ ตั้งแต่ เริ่มต้นเข้าสู่ภาคพิธีการ เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้ง 2 กลุ่ม กับอาจารย์ผู้ดูแลประจำกลุ่ม โดยสนทนาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการจัดสถานที่ การพิธีการ เป็นต้น โดยทั้ง 2 กลุ่ม ได้แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ ดูแล สถานที่ การเตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็นที่ต้องใช้ประจำ การเชิญ การต้อนรับอาคันตุกะ 1.2 สนทนา ธรรมหลักฝึกอบรมภาควิชาการ การสนทนาธรรมเป็นกิจวัตรประจำของกลุ่มที่ 7 และกลุ่มที่ 8

2. กิจกรรมทบทวนธรรม ทบทวนธรรมก่อนและหลังฝึกอบรมภาควิปัสสนากรรมฐาน และตาม สถานการณ์ การทบทวนธรรมเป็นนโยบายของโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ในทุก ๆ รุ่น จะมี กิจกรรมทบทวนธรรมเป็นประจำ เริ่มจากการทบทวนธรรม บทสวดมนต์ เช่น โยจักขุมา ฯลฯ เป็นต้น ตามที่ โครงการ ฯ ได้กำหนดไว้ การทบทวนธรรมเริ่มในเวลาที่เหมาะสมซึ่งจะมีผลดีต่อการฝึกสมาธิภาวนา

3. กิจกรรมแบบประเมินก่อนและหลัง 3.1 ประเมินความรู้ก่อนและหลังเข้ารับฝึกอบรม การ ประเมินความรู้ก่อนการเข้ารับการอบรม ประเมินโดยเจ้าหน้าที่ดำเนินการการแจ้งให้ผู้สมัครเข้าสอบวัดความรู้ ได้ทราบถึงการเข้ารับการสอบวัดความรู้ ทั้งสอบข้อเขียน และสอบสัมภาษณ์ โดยมีหลักฐานการสอบที่ชัดเจน เป็นการทดสอบวัดความรู้ก่อนเข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรโครงการอบรม ฯ 3.2 ประเมินความรู้หลังภาค วิชาการ การประเมินความรู้หลังภาควิชาการ อาจารย์ผู้ดูแลประจำกลุ่มเป็นผู้ควบคุมดูแลทั้งทางด้าน พฤติกรรม การแสดงออก ปฏิกริยา ท่าที ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีต่อโครงการอบรม ฯ

3.2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ สามารถแบ่งออกเป็นข้อ ดังต่อไปนี้

1. องค์ความรู้ด้านทฤษฎี/วิชาการ จากการเริ่มต้นของโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเอาการยกระดับระบบฝึกอบรมรูปแบบ โครงการอบรมที่เกิดองค์ความรู้ที่เกิดจากกิจกรรมด้านวิชาการ คือ ความรู้ที่เกิดจากการอบรมในภาค วิชาการหรือภาคทฤษฎี โดยใช้ห้องประชุมเสียดอร์โซน (C) ซี อาคารเรียนรวม มจร อุดยธา

2. องค์ความรู้ด้านสาธารณูปการ ความรู้ที่ได้จากการเข้ารับการอบรมในภาคสาธารณูปการ และการทำวัตร สวดมนต์ เจริญสมาธิ จิตภาวนา ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาจุฬาลงกรณ ตำบลพญาเย็น อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ตลอดระยะเวลา 1 เดือน พร้อมกับลงมือปฏิบัติงานจริง ด้วยการปฏิสังขรณ์เสนาสนะ หมู่กุฏิสงฆ์ จำนวน 13 หลัง เช่น การทำความสะอาด การทาสีใหม่ทั้งหลัง เป็นต้น

3. องค์ความรู้ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ความรู้ที่เกิดจากการเข้ารับการอบรมในภาคปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานหรือภาวสนา ณ ศูนย์พัฒนาศาสนาแม่ปัสสน ตำบลแม่ปัสสน อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ เจริญสมาธิ วิปัสสนากรรมฐาน โดยมี วิปัสสนาจารย์ คณาจารย์ บรรยายถวายความรู้อย่างสม่ำเสมอ

4. องค์ความรู้ด้านการเผยแผ่ ด้านการเผยแผ่เกิดจากการที่ผู้เข้ารับการอบรม มีความรู้ ประสบการณ์ มีความสามารถ ทั้งในด้านวิชาการและการปฏิบัติ ผูกพันอบรมตนเองดีแล้ว จึงพร้อมที่จะออก ปฏิบัติการด้านการเผยแผ่ได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังต้องหมั่นแสวงหาประสบการณ์เพิ่มเติมเพื่อนำไปใช้ในการเผยแผ่อีกด้วย ซึ่งการเผยแผ่เป็นหัวใจสำคัญของการอบรมพระธรรมทูต

5. องค์ความรู้ด้านการพัฒนา ด้านการพัฒนา ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความสามารถด้านพัฒนา ทักษะนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรม ผ่านการฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง ผ่านวิกฤตการณ์ต่าง ๆ นับว่าได้พัฒนาตนเองบ้างแล้ว ผู้วิจัยในฐานะอาจารย์ที่ดูแลประจำ ยังสังเกตเห็นข้อบกพร่องของผู้เข้ารับการอบรมหลายท่าน ที่ยังต้องฝึกฝนอบรมตนเองเพิ่มเติมอีกมากในทุก ๆ ด้าน

6. องค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจ เกี่ยวกับเศรษฐกิจและสังคม นับว่าเป็นเรื่องสำคัญ โครงการอบรม ฯ ได้ดำเนินการไปได้ด้วยก็เพราะได้อาศัยความพร้อมด้านเศรษฐกิจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งที่เกิดจากส่วนที่เป็นโครงการ ฯ และส่วนที่ได้รับการสนับสนุนจากแหล่งหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาคคณะสงฆ์ไทย ภาครัฐบาล ประชาชน เอกชน รวมถึงสถานที่ที่ใช้ในการจัดกิจกรรม

7. องค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาในด้านต่าง ๆ 1) ด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจ คือ ความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตอยู่ของมนุษย์ เมื่อเหตุการณ์ปกติ การดำรงชีวิตเป็นไปตามปกติ ไม่มีเหตุการณ์เลวร้ายเกิดขึ้น เศรษฐกิจจะดีไม่มีปัญหา แต่ถ้าหากมีเรื่องไม่ปกติเกิดขึ้น เช่น มีโรคภัยไข้เจ็บ โรคระบาดเกิดขึ้น จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจอย่างแน่นอน 2) ด้านสังคม สังคมอยู่ที่ความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์เป็นผู้สังคมขึ้นมา สังคมจะสงบหรือเลวร้ายก็อยู่ที่มนุษย์เป็นกำหนด 3) และด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อโลกไม่ถูกทำร้าย มีสิ่งแวดล้อมดี ไม่มีการทำลายธรรมชาติ เกิดความสงบสุข

8. องค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์ จากการศึกษากระบวนการยกระดับระบบการอบรมพระธรรมทูตสายประเทศ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันทำให้ทราบถึงความเกี่ยวข้องของความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างสังคมต่อสังคม ปัจจัยที่สำคัญของสังคมก็คือการอาศัยกัน ความเป็นอยู่ การติดต่อประสานงาน โดยเฉพาะสังคมของพระภิกษุสงฆ์ มีความเป็นระเบียบวินัย มีการพึ่งพาเมตตาดูแลซึ่งกันและกัน

9. องค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ การทดลองด้วยการศึกษาผู้เข้ารับการฝึกอบรม ตามหลักการทางวิทยาศาสตร์เป็นไปตามเงื่อนไขของทดลองก่อนจะทราบถึงความเป็นจริง นักวิทยาศาสตร์จะไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ ถ้าหากยังไม่มีผลการพิสูจน์ให้เห็นความเป็นจริงก่อน การทดลองตามหลักวิทยาศาสตร์จึงมีลักษณะคล้ายหลักการคำสอนทางพระพุทธศาสนาตรงที่ว่า ถ้ายังไม่ลงมือปฏิบัติอย่าด่วนเชื่อเรื่องนั้น

10. องค์ความรู้ด้านพัฒนาทักษะ/ด้านภาษา เกี่ยวกับการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ที่เน้นทางด้านภาควิชาการ ภาคสาธารณูปการ และภาคปฏิบัติการ ซึ่งการอบรมในแต่ละภาคนั้น เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการอบรม ที่ได้วางไว้แล้วตามกำหนดและแผนงาน ทำให้งานด้านการอบรมลื่นไหลไปได้ดี ส่งผลให้ผู้ทำงานและผู้ร่วมงานมีอิสระในการคิด ก่อนให้เกิดทักษะในการทำงาน

11. การสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า โครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็นการสร้างสรรค์นวัตกรรมด้านกาย ด้านวาจา และด้านจิตใจ เป็นการพัฒนานวัตกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรมนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาให้เจริญรุ่งเรืองสงบสุข

อภิปรายผลการวิจัย

1. ตามที่ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้มีประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง ภารกิจ อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของส่วนงานในมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2557 ประกาศ ณ วันที่ 29 เมษายน พ.ศ. 2557, ข้อ 1.8 วิทยาลัยพระธรรมทูต มีภารกิจเกี่ยวกับงานการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาพระธรรมทูต จัดการฝึกอบรมพระธรรมทูต วิจัยพัฒนารูปแบบและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ, 1.8.1) สำนักงานวิทยาลัย มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับงานบริหาร และงานสารสนเทศของวิทยาลัย และปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย, 1.8.2) สำนักงานวิชาการ มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ เกี่ยวกับงานวางแผนและพัฒนาหลักสูตร งานวิจัยและพัฒนา และปฏิบัติงานอื่นที่ได้รับมอบหมาย สอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวภา ปัญจจริยะกุล ประเด็นหลักสูตรฝึกอบรม การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ฯลฯ มีองค์ประกอบ 7 ประการ คือ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ 3) โครงสร้างขอหลักสูตร 4) แนวทางการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม 5) สื่อที่ใช้ประกอบการฝึกอบรม 6) การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม และ 7) เกณฑ์การผ่านหลักสูตรฝึกอบรม (เสาวภา ปัญจจริยะกุล, 2561) สอดคล้องกับแนวคิดของ ฝ่ายฝึกอบรม ตามประเด็นการดำเนินการจัดโครงการฝึกอบรม แบ่งเป็น 10 ขั้นตอนในแต่ละกิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมก่อนการฝึกอบรม เริ่มต้นจาก ขั้นตอนที่ 1) ร่างหลักสูตร สรรหาวิทยากรและสถานที่ ขั้นตอนที่ 2) เขียนโครงการและขออนุมัติโครงการ ขั้นตอนที่ 3) ประมาณการค่าใช้จ่าย ฯลฯ (ฝ่ายฝึกอบรม, 2558) สอดคล้องกับแนวคิดของณัฐพงษ์ เพราแก้ว ตามประเด็นการยกระดับคุณภาพ มาตรฐานวิชาชีพครู อาจารย์ (1) เพื่อผลิตและพัฒนาครูผู้สอนในทุกกระดับและประเภทการศึกษาให้เป็นครูที่มีคุณธรรม มีจิตวิญญาณความเป็นครู มีสมรรถนะสูง สอดคล้องกับ

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ (2.) เพื่อพัฒนาสมรรถนะของครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา (3.) เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าในอาชีพ (ณัฐพงษ์ เพราแก้ว, 2561)

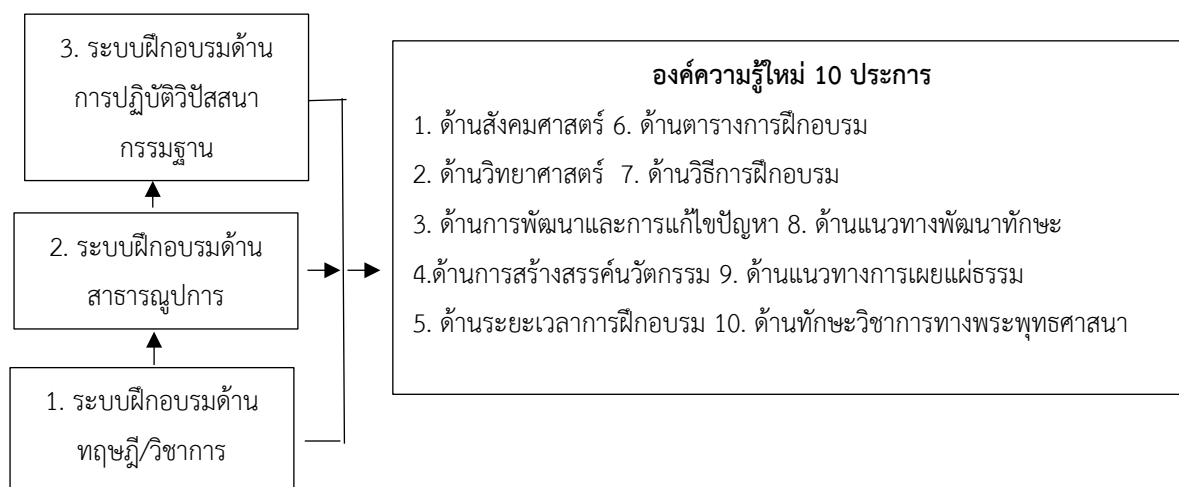
2. กิจกรรมการอบรมมีลักษณะการบูรณาการระหว่างภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การศึกษาดูงาน สังเวชนียสถาน การบรรยาย อภิปราย ชักถาม การประชุมกลุ่มย่อย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมอบหมายงาน ให้ศึกษาค้นคว้า การฝึกปฏิบัติ และการประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน สอดคล้องกับ งานวิจัยของ กุลธิดา นกุลธรรม และคณะ ตามประเด็นการสร้างหลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง การกำหนดว่าจะ ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดความรู้ ความเข้าใจทักษะ และทัศนคติ ในเรื่องอะไรบ้าง โดยเทคนิค และวิธีการ อย่างไร และจะต้องใช้เวลาอย่างน้อยเพียงใด จึงจะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม (กุลธิดา นกุลธรรม และคณะ, 2554) สอดคล้องกับแนวคิดของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ตามประเด็น หลักพุทธธรรมที่มีแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยความเชื่อที่ว่า ชีวิตคือการศึกษา (Life is Education) มีชีวิตอยู่ก็ต้องมีการศึกษาตลอดเวลา คนทุกคนที่เกิดมาต้องได้รับการพัฒนา การพัฒนาแนวพุทธ นั้น มุ่งพัฒนาแบบองค์รวม คือ วิถีไตรสิกขา, (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และคณะ 2550) สอดคล้องกับแนวคิดของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ตามประเด็นการเผยแผ่แสดงตามแนวพุทธคุณ และเห็นควรแยกเป็น 2 ส่วน คือ เป็นคุณสมบัติที่ปรากฏออกมาภายนอก อันได้แก่บุคลิกภาพอย่างหนึ่ง และคุณสมบัติภายใน อันได้แก่ คุณธรรมต่าง ๆ บุคลิกภาพ ทรงมีลักษณะสง่างามแห่งพระวรกาย พระสุรเสียงที่โน้มน้าวจิตใจ และ พระบุคลิกลักษณะอันควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ 1. ทรงมีพระมหาบุรุษลักษณะ 32 ประการ (พระ พรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556).

3. วิธีการที่ดีในการพัฒนาทักษะบุคคล ได้แก่ กิจกรรมการฝึกอบรมตามหลักสูตรโครงการอบรมพระ ธรรมทูตสายต่างประเทศ ที่มีระบบการฝึกอบรมประกอบด้วยลักษณะของหลักสูตร เช่น ภาคพิธีการ ภาคสาธารณูปการ ภาควิปัสสนากรรมฐาน ภาคกิจกรรมและประเมินผลฝึกอบรม การสร้างสรรค์นวัตกรรมที่ หลากหลาย ได้แก่ ความสามารถในการนำเสนอการเรียนการสอน ที่เกี่ยวข้องกับทักษะนวัตกรรม พุทธวิธีที่ เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์และการพัฒนานวัตกรรม ได้แก่ การนำเอาหลักธรรม หัวข้อธรรมทางพุทธศาสนา มาเป็นเครื่องมือในการนำเสนอเป็นสื่อการเรียนการสอนที่เอื้อต่อความคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมพัฒนาทักษะ นวัตกรรม ได้แก่ ฝึกอบรมพัฒนาทักษะนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ กมล โพธิเย็น ตามประเด็นการพัฒนาทักษะ ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับมนุษย์ และเป็นคุณสมบัติที่พึง ปรารถนาในทุกสังคม ฯลฯ ดังนั้นบุคคลจึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีความคิดสร้างสรรค์เพื่อที่จะสามารถคิด แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ตลอดจนการพัฒนาตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น (กมล โพธิเย็น, 2563) สอดคล้องกับแนวคิดของ ปิยะฉัตร จิตต์ธรรม และคณะ ตามประเด็นการพัฒนาผู้เรียนต้องพัฒนาทั้ง ทางใจและการควบคุมอารมณ์ให้สามารถทำงานร่วมกันและยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างของสมาชิกในกลุ่ม (ปิยะฉัตร จิตต์ธรรม และคณะ, 2563) สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แคมณี ตามประเด็น การนำนวัตกรรม การสอนไปใช้ในแก้ปัญหาหรือพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นจำเป็นอย่างยิ่ง (ทิศนา แคมณี, 2557)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยทั้งภาควิชาการ สาธารณูปการ และวิปัสสนากรรมฐาน องค์ความรู้ใหม่ ได้แก่

- 1. ด้านสังคมศาสตร์** คือ การพึ่งพาอาศัยกันได้ มนุษย์มีความเป็นอยู่แบบหมู่คณะมีการร่วมมือทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง ช่วยเหลือเผื่อแผ่แบ่งปัน สามัคคีปรองดอง เมตตาต่อกัน
 - 2. ด้านวิทยาศาสตร์** คือ การปฏิบัติที่สามารถพิสูจน์ได้ การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต้องผ่านการลงมือทำก่อนจนเกิดผลประจักษ์ชัดจึงจะสามารถเชื่อถือและพูดได้ในภายหลัง
 - 3. ด้านการพัฒนา** คือ ปรับปรุงแก้ไขปัญหในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเบื้องต้นมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของการพัฒนาก่อนที่จะไปพัฒนาอย่างอื่น
 - 4. ด้านสร้างสรรค์นวัตกรรม** คือลงมือทำเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่า การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่สร้างสรรค์และเกิดประโยชน์ เช่น เปลี่ยนแปลงความคิดไปสู่การกระทำที่ดีงาม
 - 5. ด้านระยะเวลา** คือ เป้าหมายการฝึกอบรมในโครงการฝึกอบรมพระธรรมทูต สายต่างประเทศ ระยะเวลาของการอบรมเป็นไปตามที่กำหนดการที่ได้วางเอาไว้อย่างเป็นระบบ
 - 6. ด้านตาราง** คือ ตารางการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ มีกิจกรรมการเรียนการสอนการอบรมที่วางเอาไว้อย่างแน่นอนตามขั้นตอนของระบบการอบรมเป็นการวางแผนไว้ล่วงหน้า
 - 7. ด้านวิธีการ** คือ การฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ แนวความคิดที่จะนำไปสู่การลงมือกระทำที่ได้วางแผนเอาไว้แล้วซึ่งสามารถที่ปฏิบัติตามแผนการ
 - 8. ด้านแนวทางพัฒนา** คือ ช่องทางพัฒนาทักษะสาธารณูปการของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ แผนการที่ได้วางเอาไว้ล่วงหน้าซึ่งสามารถปฏิบัติไปสู่เป้าหมายที่ดีมีประโยชน์
 - 9. ด้านแนวทางเผยแผ่** คือ การบอกต่อธรรมโดยพระธรรมทูตสายต่างประเทศ การวางแผนการเผยแผ่ด้วยการแนะนำสั่งสอนพุทธศาสนาให้เป็นไปตามแผนการ
 - 10. ด้านทักษะวิชาการ** คือ เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาและวิชาการทั่วไป มีความรอบรู้ และเข้าใจอย่างแท้จริงทางทฤษฎีพระพุทธศาสนา สามารถเผยแผ่แนะนำสั่งสอนได้
- จากแนวคิดทฤษฎีดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอแผนภาพแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 : ความสัมพันธ์องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

สรุป

กระบวนการฝึกอบรมผู้เข้ารับการฝึกอบรม ตามวัตถุประสงค์ การยกระดับระบบฝึกอบรมพัฒนาให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ให้มีศีล สมาธิ และปัญญา เป็นเบื้องต้น ซึ่งจะสามารถเป็นผู้นำในทุก ๆ ด้าน จากการศึกษาวิจัยทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้พัฒนาทักษะจากองค์ความรู้หลักใหญ่ ๆ เช่น องค์ความรู้ด้านพิธีการ ทฤษฎี/วิชาการ การฝึกปฏิบัติ จากการเริ่มต้นของโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ มจร อยุธยา ได้นำเอาการยกระดับระบบฝึกอบรมรูปแบบโครงการอบรมที่เกิดองค์ความรู้ที่เกิดจากกิจกรรมด้านวิชาการ ส่วนการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรม คุณธรรม จริยธรรม ของพระธรรมทูตสายต่างประเทศ จากกิจกรรมด้านสาธารณูปการ องค์ความรู้ที่ได้จากการเข้ารับการฝึกอบรม ภาคสนาม การทำวัตร สวดมนต์ เจริญสมาธิ จิตภาวนา ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาจุฬาลงกรณ จังหวัดนครราชสีมา ตลอดระยะเวลา 1 เดือน พร้อมกับลงมือปฏิบัติงานจริง ด้วยการปฏิสังขรณ์เสนาสนะ กุฏิสงฆ์ และองค์ความรู้ด้านการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ความรู้ที่เกิดจากการเข้ารับการอบรมในภาคปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานภาคสนาม ณ ศูนย์พัฒนาศาสนาแคมป์สน มจร จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดระยะเวลาที่พักอยู่ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ เจริญสมาธิ วิปัสสนากรรมฐานเป็นต้น และแนวทางการยกระดับระบบฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการพัฒนาทักษะด้านนวัตกรรมคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนและเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน การฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ เป็นการฝึกอบรมระยะเวลายาวนาน 3 เดือนกว่า ๆ เพื่อคัดเลือกลำดับเฉพาะพระภิกษุสงฆ์ที่มีศรัทธา วิริยะ อุตสาหะ เพียรพยายาม จริ่งจกกับการเข้ารับการฝึกอบรม โดยได้รับการยกระดับทางพฤติกรรมทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ จนมีความสามารถนำเอาวิชาความรู้ที่ได้รับไปพัฒนาตัวเอง ชุมชน โดยเฉพาะงานการเผยแพร่พุทธศาสนาทั้งในและต่างประเทศ ผู้ที่ผ่านการอบรมไปแล้ว นับว่าเป็นผู้ประเสริฐ เปรียบเสมือนเพชรเม็ดงามที่ได้ผ่านการขัดสีบดแต่งจนแล้วเสร็จ สามารถที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และแสดงต่อสาธารณชนได้ด้วยมีความสุขใจ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่าระบบการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ได้ข้อคิดหลายประการทั้งด้านวิชาการ สาธารณูปการ และวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้มองเห็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องเพื่อการพัฒนาต่อไป

ประการที่ 2 ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการวิจัยเรื่อง “พระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการพัฒนาสติปัญญาและการเรียนรู้เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา” เพราะสติปัญญามีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาตนเองและสังคม

2.2 ควรมีการวิจัยเรื่อง “พระธรรมทูตสายต่างประเทศกับการพัฒนาทักษะเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” เพราะทักษะมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถ

บรรณานุกรม

- กุลธิดา นกุลธรรม และคณะ. (2554). *การศึกษาความต้องการการฝึกอบรมของครูในโรงเรียนเขตภาคกลางตะวันตก*. รายงานการวิจัย คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วช. กำแพงแสน.
- ณัฐพงษ์ เพราแก้ว. (2561). *การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. การจัดทำงบประมาณในลักษณะบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์. ประจำปีงบประมาณ 2561.
- ปิยะฉัตร จิตต์ธรรม และคณะ. (2563). *การขับเคลื่อนและหนุนเสริมโครงการเพาะพันธุ์ปัญญาเพื่อความยั่งยืน*. รายงานการวิจัย ศูนย์พิสัยโครงการเพาะพันธุ์ปัญญาสถาบันนวัตกรรมการเรียนรู้: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ฝ่ายฝึกอบรม. (2558). *คู่มือการปฏิบัติงานการจัดโครงการฝึกอบรม*. กรุงเทพฯ: เอกสารการจัดการความรู้ KM กรมการเจ้าหน้าที่ กรมการจัดหางาน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 18. พิมพ์เป็นธรรมทาน. กรุงเทพฯ: วัดญาณเวศกวัน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ทิตนา แคมมณี. (2557). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: สำนักนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสาวภา ปัญจจริยะกุล. (2561). *การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียนเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน*. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และคณะ. (2550). *การบริหารจัดการแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การวิเคราะห์ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปัตตกัมมสูตร

An Analysis of Benefits which One should get from Wealth in Pattakamma Sutta

¹สุพัตรา อินทนะ, ²พระเทพวชิราจารย์, ³พระมหาอดิเดช สติวโร และ⁴อธิเทพ ผาธา

¹Supatra Indana, ²Phra Devvajracarya, ³Phramaha Adidej Sativaro and⁴Athitthep Phatha

^{1,2,3,4}สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Tipitaka Studies, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6401201066@mcu.ac.th

Received: สิงหาคม 31, 2023; **Revised:** ธันวาคม 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้าง และสาระสำคัญของปัตตกัมมสูตร 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมในปัตตกัมมสูตร 3) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมอันเป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาในปัตตกัมมสูตรการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยนำข้อข้อมูลที่ศึกษามาวิเคราะห์ และนำเสนอผลวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) โครงสร้างปัตตกัมมสูตร ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 21 มีเนื้อหาสาระสำคัญเกิดขึ้นจากพระพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาธิคุณต่ออนาถบิณฑิกคหบดีตรัสประทานตรัสธรรม 4 ประการ ในทางโลกที่หายากด้วยการอ้อนวอนขอพร ได้แก่ ทรัพย์ ยศ อายุยืน และสุคติโลกสวรรค์ ซึ่งจะมีได้โดยการเพียรกระทำเพื่อความถึงพร้อมด้วยธรรม 4 ประการ ให้ดำรงอยู่ด้วยธรรมคือ ศรัทธา ศีล ทาน ปัญญา 2) หลักธรรมในปัตตกัมมสูตร ธรรมที่เป็นสิ่งน่าใคร่ น่าปรารถนาหาได้ยากทางโลกเป็นศรัทธาที่ประพฤติปฏิบัติตามคัมภีร์พระเวทด้วยการอ้อนวอนขอ ธรรมที่เกิดจากความเพียร 4 ประการ ศัทธาสัมปทา ศีลสัมปทา จาคสัมปทา ปัญญาสัมปทานิ वर्ณ 5 เป็นธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี สติปัญญา 4 เป็นธรรมเพื่อให้สติสัมปชัญญะสมบูรณ์รู้ชัด ภาวนามืออังก์แห่งฉนวน 5 ทำให้นิ वर्ณ 5 สงบลงได้ด้วยอำนาจสมาธิ การละกิเลสได้ด้วยดำรงอยู่ในธรรม 4 ประการคือ ศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา เมื่อกิเลสเบาบางลงส่งผลให้ทำแต่สิ่งที่สมควรทำเป็นผลดีต่อชีวิต เมื่อใกล้ตายก็ไม่กลัวความตาย ได้ไปเกิดในสวรรค์ และ 3) หลักธรรมอันเป็นประโยชน์ที่ควรถือเอาในปัตตกัมมสูตรพบว่า ธรรมที่เป็นสิ่งน่าใคร่ น่าปรารถนาหาได้ยากทางโลกเกิดจากการเพียรเพียรในกามคุณ 5 ด้วยอำนาจกิเลสครอบงำพระพุทธเจ้าจึงทรงนำหลักธรรมนี้ขึ้นมาสอน เพื่อให้รู้ถ่วงแท้เพื่อแยกแยะ ประโยชน์ คุณ โทษ เมื่อรู้แล้วจึงละกิเลสให้หมดไป เป็นเป้าหมายอันสูงสุดของพุทธศาสนา คือ นิพพาน ดังนั้น ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปัตตกัมมสูตร สามารถปฏิบัติด้วยธรรม 4 ประการ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา จึงจะได้สิ่งที่หาได้ยากทั้ง 4 ประการคือ ทรัพย์ ยศ อายุยืน และสุคติโลกสวรรค์

คำสำคัญ: ประโยชน์ที่ควรถือเอา; ปัตตกัมมสูตร

Abstract

This Article aimed at 1) Studying the background and essence of Pattakamma Sutta. 2) Studying the principles in Pattakamma Sutta. 3) Analyzing the wealth gained through work in Pattakamma Sutta. The research was Documentary analysis and presented by descriptive result.

The results of the research were: 1) The structure of Pattakamma Sutta appears in the Tripitaka, volume 21, There is an important content that arises from the Lord Buddha being gracious to Anathapindika, a householder, giving the teaching of 4 Dhammas in a rare worldly way by asking for blessings, namely wealth, rank, long life, and happiness in the heavenly world. which can be obtained by diligently working in order to attain the four virtues to live with the virtues, namely faith, morality, generosity and wisdom. 2) The 4 Principles in the Pattakamma Sutta to be dhamma about desirable, hope, rare in the world, it is faith that acts according to the Vedas with supplications. The four virtues that arise from perseverance are the five virtues that prevent the mind from attaining goodness; The Five Jhanas calm the five hindrances through the power of concentration. The abandonment of defilements can be achieved by living in the four virtues, namely faith, morality, generosity and wisdom. When he died, he did not fear death and finally was born in the heaven world. And 3) Dhamma related to benefits which one should get from wealth in the Pattakamma Sutta are found to be dhamma about desirable, hope, rare in the world, caused by enjoying the 5 sense pleasures with the power of defilements. The Buddha therefore brought up this principle to teach for know the truth to analyze, apply, virtues, and harms; It is the highest aim of Buddhism is Nirvana, therefore the benefits which one should get from wealth in the Pattakammara Sutra able to practice with the four virtues are faith, morality, generosity, and wisdom, thus finally obtaining the four rare things are wealth, rank, long life, and happiness in the heavenly world.

Keywords: The Benefits that should be Equated; Pattakamma Sutta

บทนำ

ปัตตกัมมสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยการกระทำอันสมควร พระสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนอนาถบิณฑิกคหบดี โดยยกเรื่อง พร หรือธรรม 4 ข้อ ที่เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากทางโลกขึ้นมาเป็นเรื่องอุปมา เปรียบเทียบกับ ธรรม อันเป็นการกระทำที่ต้องแสวงหาด้วยความเพียร 4 ข้อ ให้ได้ซึ่งความถึงพร้อมด้วยธรรม 4 ข้อคือ สัทธาสัมปทา สีลสัมปทา จาคะสัมปทา ปัญญาสัมปทา เป็นพระสูตรที่สอนให้รู้ว่าการจะได้สิ่งใดมา ไม่ใช่การอ้อนวอนร้องขอพรใด ๆ แต่เกิดจากการแสวงหาด้วยความเพียร เปรียบเทียบธรรมกับการแสวงหาทรัพย์ รักษาทรัพย์ ใช้ทรัพย์ที่ได้มาการกระทำที่สมควรที่เป็นกุศลกรรมบถ 10 เมื่อสิ้นชีวิตลง จะนำไปสู่สุคติบนภพสวรรค์ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยเน้นพระไตรปิฎกเล่มที่ 21 พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 13 อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ทุติยปิณฑาสกั หมวด 50 สูตรที่ 2 ชื่อปัตตกัมมวรรค (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 21/61-62/101-105)

หากพิจารณาถึงบทบาทของมนุษย์ในสังคมอินเดียในสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธองค์ทรงมิได้อุบัติมาเพื่อสอนพระภิกษุ หรือภิกษุณี หรือกลุ่มคนที่เป็นนักบวชเท่านั้น แต่ทรงอุบัติมาเพื่อการสอนสรรพสัตว์ในฐานะที่ทรงเป็นครูของสัตว์ทั้งหลาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 32/272/617) ดังนั้น การสอนของพระพุทธองค์จึงไม่ได้สอนเฉพาะกลุ่มพระ นักบวชเท่านั้นแต่ทรงยังสอนคนธรรมดาทั่ว ๆ ไปที่เรียกว่า ปุถุชน หมายถึง คนที่หนาแน่นไปด้วยกิเลส คนที่ยังมีกิเลสมาก หมายถึงคนธรรมดาทั่ว ๆ ไป

ซึ่งยังไม่เป็นอริยบุคคลหรือพระอริยะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) อีกด้วย ซึ่งผู้คนที่เป็นปุถุชนหรือชาวบ้านทั่ว ๆ ไปนั้นพระองค์ก็ทรงสอนด้วยทั้งนี้ เพื่อที่จะให้เขาเหล่านั้นได้พึงธรรมแล้วมีสติปัญญาสามารถที่จะนำเอาคำสอนนั้นไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำเนินชีวิตของตนได้สามารถที่จะดำเนินชีวิตไปตามแนวทาง หรือวิถีของความเป็นปุถุชนได้ ซึ่งในการสอนปุถุชนนั้นก็ทรงสอนในทุก ๆ เรื่อง ทั้งในส่วนของหลักธรรมเพื่อการบรรลุ และหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตไม่ให้ลำบากโดยเฉพาะในเรื่องของการทำความเข้าใจในเรื่องของ “ธรรมชาติความเป็นมนุษย์ในระดับของปุถุชน” ที่จะต้องมีความอยาก และมีความปรารถนามากน้อยแตกต่างกันไปเป็นปกติ โดยเฉพาะความปรารถนาในเรื่องของ “ทรัพย์สินหรือโภคสมบัติ” ถือว่าเป็นยอดของความปรารถนาของทุกคน เพราะสามารถนำเงินไปแลกกับสิ่งที่เราต้องการได้ ซึ่งเรื่องนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตของปุถุชนโดยทั่วไป (Harari, 2018)

สำหรับเนื้อหาในเรื่องของคำสอนที่เกี่ยวข้องกับ 1) ความปรารถนาของมนุษย์ทั่ว ๆ ไป 2) ความต้องการในเรื่องของโภคสมบัติ 3) มูลเหตุที่จะได้โภคะมา 4) เมื่อได้โภคะมาแล้วจะบริหารโภคสมบัติอย่างไรดี ถึงจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขนั้น พระพุทธองค์ทรงสอนไว้ในพระไตรปิฎกในหลายพระสูตร แต่ที่ชัดเจนนั้นก็มิปรากฏในปตตกัมมสูตร ในอังกุตตรนิกาย จตุกนิบาต ในส่วนของปตตวรรค ซึ่งในตอนต้น ของพระสูตรนี้ทรงแสดงสิ่งที่น่าปรารถนาของมนุษย์โดยทั่วไปนั้นมีอยู่ 4 ประการ คือ 1) โภคะ 2) ยศ 3) อายุ 4) สுகติโลกสวรรค์ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนากันมากอยากได้ อยากมีอยากเข้าถึง แต่ก็เป็นเรื่องที่ยากที่ความน่าปรารถนาทั้ง 4 ประการนั้นจะมีใครสามารถหามาได้โดยง่าย กล่าวคือ บางคนเกิดมามีโภคะ มียศ แต่อายุไม่ยืนก็เป็นสิ่งที่น่าเสียดาย หรือบางคนเกิดมามีโภคะ (ร่ำรวย) มียศ มีอายุยืนยาว แต่หาได้กระทำความดีไม่ สุดท้ายก็ตกนรกเปรต อสุรกายไม่ได้ไปสวรรค์อันนี้ก็ถือว่าเป็นการเกิดที่ไม่คุ้มค่า การที่คนเราเกิดมาจะได้ครบทั้ง 4 ประการดังที่กล่าวมานั้นก็ถือว่าเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก

ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงตรัสถึง “กรรมอันควร” หมายถึง การกระทำที่จะ 1) ก่อให้เกิดทรัพย์อีกด้วย ความพร้อมมูลของเหตุ 4 ประการคือ (1) สัทธาสัมปทา (2) สีลสัมปทา (3) จาคะสัมปทา (4) ปัญญาสัมปทา และ 2) การกระทำที่จะทำให้ทรัพย์ที่หาได้ด้วย ความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบเหงื่อต่างน้ำ ประกอบด้วยธรรมได้มาโดยธรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 21/61-62/103) (1) มีประโยชน์ในชาตินี้ และ (2) ส่งผลที่ดีกับชาติหน้า หรือเป็นเสบียงให้ไปสู่ชาติหน้าด้วย หรืออีกอย่างหนึ่งว่าทำทรัพย์ให้เกิดในโลกนี้ และใช้ทรัพย์ไปเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์กับตนเองในชาติหน้าด้วย

บทความเรื่อง “การวิเคราะห์ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปตตกัมมสูตร” ผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมในปตตกัมมสูตรนี้ เป็นหลักธรรมที่สอนให้กับบุคคลธรรมดา ซึ่งหากสามารถนำมาปฏิบัติใช้ได้แล้วจะทำให้ชีวิตมีความสุข ดังนั้นผู้วิจัยจึงทำการศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของปตตกัมมสูตร เพื่อเป็นกระบวนการทำความเข้าใจในหลักคิด และใช้เอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมประกอบเพื่อขยายได้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น จึงปรากฏเป็นหลักธรรมในปตตกัมมสูตร จากนั้นวิเคราะห์ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปตตกัมมสูตร เพื่อให้เข้าใจเนื้อความพระพุทพจน์ของพระสูตรนี้ถึงความถึงพร้อม และประโยชน์ที่ควรถือเอาในปตตกัมมสูตร โดยนำหลักธรรมนั้นมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี และมีคุณธรรมที่ดีขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของปิตตกัมมสูตร
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมในปิตตกัมมสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปิตตกัมมสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี หลักการที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกเล่มที่ 21 พระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ทุติยปัณณาสก์ หมวด 50 สูตรที่ 2 ในปิตตกัมมวรรค ชื่อปิตตกัมมสูตร ว่าด้วยกรรม หรือการกระทำอันสมควร 3 อย่าง อย่างละ 4 ประการ และคัมภีร์หรือเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในปิตตกัมมสูตร โดยนำข้อมูลต่าง ๆ มารวบรวมข้อมูล ทำระบบการบันทึกจัดเก็บ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์กรอบแนวคิด วิเคราะห์คำศัพท์ ศึกษาความหมาย จัดหมวดหมู่เนื้อหา แยกกลุ่มแยกประเภท หาความสัมพันธ์ พิจารณาความเป็นเหตุเป็นผล ประมวลความเข้าใจ คิดรูปแบบการแสดงผลข้อมูลที่ผู้อ่านจะเข้าใจได้ง่าย พิจารณาประโยชน์การนำไปใช้ ประกอบกับทฤษฎีแนวคิดและความเห็นของผู้วิจัย ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วนำเสนอเชิงพรรณนา วิเคราะห์พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อธิบายขยายนัยจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารขั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ อรรถกถา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และอินเทอร์เน็ต จากนั้นนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาศึกษาวิเคราะห์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาอภิปราย เสนอองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัยครั้งนี้ และสรุปผลการวิจัยที่ได้ทำการศึกษาทั้งหมดในรูปแบบการพรรณนา พร้อมนำเสนอข้อเสนอแนะต่อไป เพื่อสามารถนำไปต่อยอดกับงานวิจัยอื่น

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า

1. มูลเหตุการณเกิดปิตตกัมมสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยกรรมอันสมควร มูลเหตุที่ตรัสพระสูตรเกิดขึ้น ณ เขตวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล เหตุการณ์เกิดขึ้นเมื่ออนาถปิณฑิกคบหาเข้าเฝ้า

พระพุทธเจ้าเพื่อความเป็นมงคลกับตนเอง พระพุทธเจ้าจึงได้สอนอนาถปิณฑิกคหบดีด้วยหลักปัดตกัมมสูตร เพื่อชักชวนนำไปประพฤติปฏิบัติ ชัดเจนจิตใจตนเอง ทำให้เกิดความถึงพร้อมในธรรม 4 ประการ โดยเฉพาะธรรมสัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ถือเอาในเบื้องต้น โดยรูปแบบคำสอน ในลักษณะอุปมาเปรียบเทียบ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 อุปมาธรรมอันน่าปรารถนาทางโลก สำหรับธรรมอันน่าปรารถนาของทางโลกที่ทำได้ยาก ให้เห็นภาพเบื้องต้น ทรงเปรียบธรรมกับการหาทรัพย์ และการใช้จ่าย พระพุทธเจ้าตรัสยกธรรมทางโลก 4 ประการ โดยการขอพรให้มีทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบธรรมเกิดขึ้นแก่ตนเอง เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ขอให้เกิดกับครอบครัว บริวาร ยศ ศักดิ์ทางสังคม เมื่อมีพร้อมแล้ว ก็ขอให้ได้มีชีวิตยืนยาวได้ใช้ทรัพย์นั้นไปนาน ๆ และแม้สุดท้ายจะเสียชีวิตไป ขอเข้าถึงสุคติ สรวงสวรรค์

1.2 อุปมาธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อได้ธรรม 4 ประการ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสธรรมทางโลก 4 ประการแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงยกธรรม 4 ประการ ขึ้นมาตรัสโดยเป็นธรรมสัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ถือเอาในเบื้องต้น เพื่อเป็นเป้าหมายในการประพฤติ ปฏิบัติ ชัดเจนและพัฒนาตนเองให้ถึงพร้อมเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ประกอบด้วย 1) สัทธาสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศรัทธา 2) สีลสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศีล 3) จาคสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ และ 4) ปัญญาสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยปัญญา โดยรู้ตนเองว่าเหตุเพราะจิตใจถูกอุปกิเลสและนิวรณ์ 5 ครอบงำทำให้จิตเศร้าหมอง ย่อมกระทำให้สิ่งที่ไม่ควรทำ จึงควรใช้ปัญญาละทิ้งโดยใช้ศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 และภาวนา 2 (สมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา) สร้างอุปนิสัยในตัวบุคคลให้มีธรรมะเกิดขึ้นในจิตใจ ประพฤติ และพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นอริยบุคคลได้ในที่สุด โดยไม่จำเป็นต้องสวดอ้อนวอนขอพระเจ้าให้ประทานให้ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่มีเหตุผล

2. โครงสร้างปัดตกัมมสูตร จัดลำดับพระสูตรเข้าเป็นหมวดหมู่ตามจำนวนหัวข้อธรรม เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษา (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2559) ปัดตกัมมสูตร จึงถูกจัดรวบรวมตามโครงสร้างในพระสูตร ดังนี้

ธรรม 4 ประการ เป็นสิ่งน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก	ธรรม นำไปสู่การทำให้พร้อมพร้อมด้วยธรรม 4 ประการ	การกระทำอันสมควร 4 ประการ
1. ขอทรัพย์ ยศ ศักดิ์ให้บังเกิดขึ้น	1. สัทธาสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศรัทธา	ฐานะที่ 1 การบำรุงตนเอง มารดา บิดา บุตร ภรรยา กรรมกรคนรับใช้ อำมาตย์ให้เป็นสุขโดยชอบธรรม
2. ขอบริวารสมบัติให้เพียงพอแก่ตนเอง ญาติ และมิตร	2. สีลสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศีล	ฐานะที่ 2 ย่อมป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือทายาท ด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้
3. ขอให้ตนเองจงมีอายุอยู่ยืนนาน	3. จาคสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ	ฐานะที่ 3 ย่อมพลีกรรม 5 ประการคือ ญาติพลี อดิพลี ปุพพเปตพลี ราชพลี

4. ขอให้หลังความตายขอให้เข้าสู่สุคติโลกสวรรค์	4. ปัญญาสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยปัญญา	ฐานะที่ 4 บำเพ็ญทักษิณาที่มีผลสูงขึ้นไป เป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดี มีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ ใช้ทรัพยากรอุปฐากต่อสมณพราหมณ์
---	---	--

3. เนื้อหาสาระสำคัญในปัตตกัมมสูตร

3.1 ธรรม 4 ประการ เป็นสิ่งปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในทางโลก ได้แก่ 1) ขอโภคะ คือความพรั่งพร้อมด้วยทรัพย์สมบัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) ให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง ครอบครัว และคนรอบข้าง พร้อมความชอบธรรม 2) เราได้โภคทรัพย์พร้อมกับความชอบธรรมแล้ว ขอยศ หมายถึง บริวารสมบัติ จงเฟื่องฟูแก่เราพร้อมด้วยญาติ มิตร สหาย 3) เราได้โภคทรัพย์พร้อมกับความชอบธรรม ได้ยศ หมายถึงบริวารสมบัติ พร้อมด้วยญาติมิตร สหายแล้ว ขอเราจะมีชีวิตอยู่ยาวนาน รักษาอายุให้ยั่งยืน 4) เราได้โภคทรัพย์พร้อมกับความชอบธรรม ได้ยศพร้อมด้วยญาติมิตร สหาย มีชีวิตอยู่ยาวนาน รักษาอายุให้ยืนแล้ว หลังตายจากแล้ว ขอให้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ สาระสำคัญจึงเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าตรัสธรรมเพื่อเป็นแนวทางประพฤติ ปฏิบัติตาม ธรรมจึงให้ผลกรรม หรือการกระทำได้สมพร หรือปรารถนาในสิ่งที่ปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในทางโลก คือ เมื่อเสียชีวิตลง ทำให้เข้าถึงสุคติในโลกลสวรรค์ในเบื้องต้น ในสิ่งที่ขอพรไว้ ให้ได้ตามสมปรารถนา

3.2 ธรรมที่นำไปปฏิบัติเพื่อให้สมประสงค์ สมปรารถนา ด้วยธรรม 4 ประการ หรือสัมปรายกัตถสังวัตตนิกธรรม 4 ประการ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น, ธรรมที่เป็นเหตุให้สมหมาย, อำนวยประโยชน์สุขขั้นสูงขึ้นไป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) ซึ่งธรรม 4 ประการ ที่หาได้ยากในโลก ได้แก่ 1) สัทธาสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศรัทธา 2) สีสสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยศีล เว้นขาดจากการทำผิดศีล 3) จาคสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ ยินดีในการสละ และ 4) ปัญญาสัมปทา คือความถึงพร้อมด้วยปัญญา การมีสติรู้เท่าทันถึงกิเลสที่เป็นอุปสรรคขัดขวางความถึงพร้อมด้วยปัญญา โดยแสดงรายละเอียด ตามภาพที่ 1 ดังนี้

ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา				
1) บุคคลเมื่อใจถูก อภิขมาวิสมโลภะ คือความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของผู้อื่นครอบงำอยู่	ยอมทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ยินดีสิ่งที่ควรทำ ย่อมนำไปสู่ความเสื่อมจากยศ และความสุข	กำหนดรู้ชัดอภิขมาวิสมโลภะ ทำให้จิตเศร้าหมอง	จึงเพียรละอภิขมาวิสมโลภะทั้งเสีย	เมื่อนั้นอริยสาวกนี้จึงชื่อว่ามีปัญหา มาก มี ปัญญา กว้างขวางมองเห็นแนวทางสมบูรณ์ด้วยปัญญา เหล่านี้เรียกว่า ปัญญาสัมปทา
2) บุคคลเมื่อใจถูก พยาบาท คือความคิดร้ายครอบงำอยู่		กำหนดรู้ให้ชัด พยาบาท ทำให้จิตเศร้าหมอง	จึงเพียรละพยาบาท ทั้งเสีย	
3) บุคคลเมื่อใจถูก ถีนมิทธะ คือความหดหู่ เชื่องซึม ครอบงำอยู่		กำหนดรู้ให้ชัด ถีนมิทธะ ทำให้จิตเศร้าหมอง	จึงเพียรละถีนมิทธะ ทั้งเสีย	
4) บุคคลเมื่อใจถูก อุทธัจจกุกกจะ คือความฟุ้งซ่าน และร้อนใจ ครอบงำอยู่		กำหนดรู้ให้ชัด อุทธัจจกุกกจะ ทำให้จิตเศร้าหมอง	จึงเพียรละอุทธัจจกุกกจะ ทั้งเสีย	

(5) บุคคลเมื่อใจถูก วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย ครบถ้วนอยู่		กำหนดรู้ให้ชัดวิจิกิจฉา ทำให้จิตเศร้าหมอง	จึงเพียรละ วิจิกิจฉา ทั้งเสีย	
--	--	---	-------------------------------	--

ภาพที่ 1 : ปัญญาสัมปทาความถึงพร้อมด้วยปัญญา

3.3 กรรมอันสมควร 4 ประการ ด้วยโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรอย่างสุจริต ประกอบด้วยธรรม ต้องมีจิตใจดำรงอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ประการ ในการดำเนินชีวิต ดังนั้นกรรมอันสมควร 4 ประการ ประกอบด้วย 1) ฐานะที่ 1 อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ย่อมบำรุงตนเอง ผู้คนรอบข้างด้วยการบริหารให้เป็นสุข ชอบด้วยโภคทรัพย์หามาด้วยความขยันหมั่นเพียรได้มาโดยธรรม ดำรงอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 มีผลมาจากการเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรมคือ ศรัทธา 2) ฐานะที่ 2 อริยสาวกย่อมป้องกันอันตรายใกล้ตัว ชอบด้วยโภคทรัพย์หามาด้วยความขยันหมั่นเพียรได้มาโดยธรรม ดำรงอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 มีผลมาจากการเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรมคือ ศีล 3) เป็นฐานะที่ 3 อริยสาวกย่อมทำพลี 5 คือ ญาติพลี อดิถิปลิ ปุพเพเปตพลี ราชพลี และเทวตาทพลี ชอบด้วยโภคทรัพย์หามาด้วยความขยันหมั่นเพียรได้มาโดยธรรม ดำรงอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 มีผลมาจากการเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรมคือ จาคะ 4) ฐานะที่ 4 อริยสาวกบำเพ็ญทักษิณาทรมีผลมีสุขเป็นผล ให้เกิดในสวรรค์ ชอบด้วยโภคทรัพย์หามาด้วยความขยันหมั่นเพียรได้มาโดยธรรม ดำรงอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 มีผลมาจากการเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรมคือ ปัญญา

3.4 ผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม โดยในขณะที่จะสิ้นชีวิต ผู้กำลังจะต้องตาย เมื่อได้ระลึกคำนึงถึงว่าโภคทรัพย์ทั้งหลายเราได้บริโภครแล้ว คนที่ควรเลี้ยงเราได้เลี้ยงแล้ว อันตรายทั้งหลายเราได้ข้ามพ้นแล้วทักษิณาทรมีผลสูงขึ้นไปเราได้ให้แล้ว และพลีกรรม 5 อย่าง อยู่ในศีล ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว ประโยชน์ที่บัณฑิตผู้อยู่ครองเรือนปรารถนาได้บรรลุแล้ว กรรมนั้นไม่ก่อความเดือดร้อนให้ในภายหลัง การกระทำเหล่านี้จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรม เมื่อกระทำอันสมควรควรประพฤติ ปฏิบัติเสมอ ๆ จนเคยชินติดเป็นนิสัย ให้ฝังรากลึกลงภายในจิตใจให้เป็นกุศลธรรม เป็นกรรมที่เคยชิน เมื่อสิ้นชีวิตด้วยจิตเป็นกุศลที่ฝึกเป็นนิสัย กำหนดระลึก คำนึงถึงในการกระทำที่สมควรทำในจิต มีสติกำหนดลมหายใจสุดท้าย เมื่อหมดลม กระแสแห่งจิต ส่งผลให้ไปเกิดในโลกสวรรค์

4. พระสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักกรรม เป็นพระสูตรที่มีปัญหาในการบริหารทรัพย์ที่ได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียร ได้มาอย่างสุจริตชอบธรรมในประโยชน์ 5 ประการ คือ 1) บำรุงเลี้ยงตนเอง และครอบครัวมีความสุขไม่อดอยาก 2) บำรุงเลี้ยงมิตรสหายให้เป็นความสุขไม่อดอยาก 3) ป้องกันอันตรายต่าง ๆ ให้ปลอดภัยจากอันตรายนั้น 4) ทำพลี และ 5) ใช้ทรัพย์ที่หามาได้ให้ทานแก่ผู้มีศีล ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ปฏิบัติเพื่อความหมดจดจากกิเลส ทำให้เกิดในสวรรค์ได้รับความสุขสมปรารถนา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ในการศึกษาหลักกรรมในปิตกัมมสูตร มีประเด็นดังนี้

1. ธรรมที่เป็นสิ่งที่ปรารถนาหาได้ยากทางโลก ได้แก่ 1) ขอโภคะจงเกิดขึ้นแก่เราโดยทางธรรม เพราะฉะนั้น การเจริญสติเป็นการรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง 2) เมื่อได้โภคะทั้งหลายโดยทางธรรมแล้ว ขอยศจงเฟื่องฟูแก่เรา พร้อมด้วยญาติและมิตรสหาย มีอสิริยศ เกียรติยศ บริวารยศ ในชีวิตนี้ทุกคนไม่สามารถอยู่คนเดียวในโลกได้ บางครั้งจึงจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น การมียศจะสามารถมีผู้ที่

อำนวยความสะดวกให้ได้ ทุกคนจึงต้องการในบวรารยศ 3) เมื่อเราได้โภคทรัพย์พร้อมกับความชอบธรรม ได้ยศพร้อมด้วยญาติมิตร สหายแล้ว ขอเราจะมีชีวิตอยู่นาน รักษาอายุให้ยั่งยืน และ 4) เมื่อเราได้โภคทรัพย์ พร้อมกับความชอบธรรม ได้ยศพร้อมด้วยญาติมิตร สหาย มีชีวิตอยู่นาน รักษาอายุให้ยั่งยืนแล้ว หลังจากตาย สุตติโลกสวรรค์ คือผู้ที่เจริญสติเพื่อละกิเลส เพื่อละอกุศลธรรม จะสามารถระลึกรู้สภาพธรรมที่เกิดขึ้น จึงมีชีวิตที่เป็นสุข สรุปความว่า ธรรมที่เป็นสิ่งที่น่าปรารถนาหาได้ยากทางโลก วิธีการที่จะได้มาซึ่งสิ่งที่ปรารถนาหาได้ยากทางโลกนั้น ต้องทำความถึงพร้อมด้วยศีล 5 ศีล 10 ไม่ละเมิดกุกุศลกรรมบถ 10 เพื่อให้ได้มา

2. ธรรมเพื่อความถึงพร้อม ได้แก่ 1) สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา (เชื่อว่าทำดีได้ดี) 2) ศีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล (รักษากาย วาจาเรียบร้อย) 3) จาคะสัมปทา ถึงพร้อมด้วยจาคะ (เสียสละเอื้ออาทร) 4) ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา (รู้จักบาปบุญคุณโทษ) โดยกรรมอันควรกระทำ 4 ประการ พุทธศาสนิกชนคนไทยที่มีรากฐานจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทางวัฒนธรรม จารีตประเพณี ยังคงประพฤติปฏิบัติให้เห็นในวิถีชีวิตประจำวันในปัจจุบัน

3. ความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรม 2 ประเภท ได้แก่

3.1 ธรรมที่ทำให้สมปรารถนา ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงความปรารถนา มีทั้งหมด 3 ระดับ คือ 1) มนุษย์สมบัติ 2) สวรรค์สมบัติ 3) นิพพานสมบัติ โดยความปรารถนาในมนุษย์สมบัติแบ่งออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ 1) เรื่องโภคะ คือ การมีทรัพย์สมบัติมากในทัศนะทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า เพราะในอดีตชาติบุคคลนั้นเคยให้ทานด้วยทรัพย์เงินทอง จึงส่งผลให้เกิดมาในชาตินี้มีทรัพย์สมบัติมาก 2) เรื่องยศ แบ่งออกเป็น บวรารยศ และเกียรติยศจะต้องมีการปฏิบัติตามหลักธรรม 7 ประการ คือ ความขยันหมั่นเพียร มีสติ มีการงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนทำ สำรวม ดำรงชีวิต โดยธรรม และไม่ประมาท จะทำให้องค์กร หรือ สถานที่นั้น ๆ ประสบความสำเร็จ 3) เรื่องอายุ มนุษย์ทุกคนปรารถนาจะให้มีอายุยืน ปราศจากความเศร้าหมองขัดเคืองใจทุกอย่าง จึงต้องทำสุขภาพจิตและสุขภาพกายให้แข็งแรงจึงจะมีอายุยืน และ 4) เรื่องความสุข ได้แก่ กายิกสุข เจตสิกสุข และคิหิสุข 4 ประการ เป็นความสุขในโลกโลกียภูมิ ซึ่งความสุขย่อมมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ ไม่ทำให้พ้นทุกข์ จึงควรแสวงหาโลกุตระสุขอันเป็นความสุขที่สูงขึ้นไป

3.2 ธรรมที่ทำให้ถึงพร้อม เป็นเหตุปัจจัยของความสมปรารถนา 4 ประการ ได้แก่ 1) สัทธาสัมปทา คือ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา เมื่อมีศรัทธาแล้วจะมุ่งมั่นทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา 2) ศีลสัมปทา คือ ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ถ้าบุคคลมีศีลแล้วไม่มีการเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น 3) จาคะสัมปทา คือ การถึงพร้อมด้วยการเสียสละ เพราะการเสียสละเป็นการลดความตระหนี่ถี่เหนียวของตน และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และ 4) ปัญญาสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยปัญญา เพราะปัญญาเป็นธรรมเครื่องส่องทางดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติให้เจริญรุ่งเรืองและสันติสุข ยิ่งๆ ขึ้นไป

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ในการวิเคราะห์ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปัทมัมสูตร ผู้วิจัยแยกเป็นประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. วิเคราะห์เรื่องมนุษย์กับความต้องการที่เป็นไปได้ยาก จากผลการศึกษาโครงสร้าง และสาระสำคัญ หลักธรรม ในประเด็นของธรรมที่น่าปรารถนา นำใคร่ของชีวิตหาได้ยากในโลก 4 ประการในปัทมัมสูตร สามารถวิเคราะห์ประเด็นได้ 3 หัวข้อ ดังนี้

1) ความปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ หาได้ยากในโลก เกิดจากพื้นฐานธรรมชาติในตัว ที่เพิลิตเพิลิน ในกามคุณ 5 ที่เป็นส่วนนำใคร่ นำปรารถนา ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นอารมณ์ทำให้รู้สึกถึงความยินดีที่มากกระทบกับส่วนรับรู้ภายใน นำมาซึ่งเวทนา 3 คือทุกข์ สุข อทุกข์ขมสุขเวทนาในชีวิตตัวบุคคลตามด้วยตัณหาหรือความอยากได้ เมื่ออยากได้จะตามด้วยความยึดติดจึงเกิดการแสวงหาขึ้น เป็นที่มาของธรรมที่น่าปรารถนา นำใคร่ของชีวิตหาได้ยากในโลก 4 ประการ คือ ทรัพย์ ยศ อายุยืน และสุคติโลกสวรรค์

2) ความปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ หาได้ยากในโลกประกอบกับศรัทธา เนื่องจากความเชื่อในบริบทของปัทมัมสูตรที่เกิดความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่เป็นรากฐานความเชื่อของผู้คนในอนุชมพูทวีปตั้งแต่แรกเกิดโดยสอนในคัมภีร์พระเวท โดยเฉพาะคัมภีร์ยชุรเวทที่เป็นบทสวดอันอ่อนในพิธีบูชายัญเมื่อบูชายัญครบถ้วนเป็นที่พึงพอใจของพระเจ้าแล้ว พระเจ้าจะประทานพรให้สมความปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ หาได้ยากในโลก (ยุติ เสือใหญ่, 2556) พระพุทธเจ้าจึงให้แนวคิดใหม่ว่าการสอนเช่นนี้ไม่สามารถที่จะสมความปรารถนาได้จริง จึงสอนหลักธรรมที่สามารถปฏิบัติแล้วจะได้สมความปรารถนาด้วยธรรม 4 ประการ คือ การมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา

3) ความปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ หาได้ยากในโลก เป็นข้ออุปมาในปัทมัมสูตร การที่พระพุทธเจ้าทรงยกธรรมอันน่าปรารถนาทางโลกขึ้นมาเปรียบเทียบ เพื่อประกอบการอธิบายธรรมเพื่อให้ได้ธรรม 4 ประการ ที่ประกอบด้วยสัทธาสัมปทา ศีลสัมปทา จาคะสัมปทา ปัญญาสัมปทา ท้ายที่สุดก็จะเป็นผู้ดำรงอยู่ในศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา เปลี่ยนเป็นบุคคลที่มีการกระทำด้วยความสำรวมในการกระทำทางกาย วาจา จิตใจ โดยการกระทำนั้นให้ผลเป็นการกระทำอันสมควรให้ประโยชน์ในปัจจุบัน และอนาคตหรือหากเสียชีวิตลงแล้วส่งผลให้ มีสวรรค์ในเบื้องตนเป็นที่ไป

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นจริงของธรรมที่น่าปรารถนาของชีวิตหาได้ยากในโลก พบประเด็นในการศึกษาวิจัยธรรมที่ปรากฏว่า 1) ศรัทธาที่ไม่สมดุลกับปัญญา เมื่อศรัทธาไม่สมดุลกับปัญญาจะนำมาซึ่งโมหะครอบงำ ก่อให้เกิดมิจฉาทิฐิ เพราะขาดการพิจารณาความจริงโดยแยบคาย แยกแยะสิ่งที่เป็นหรือไม่เป็นประโยชน์ แต่ถ้าศรัทธาไปในทางที่ถูกจะนำชีวิตไปในเส้นทางถูกต้อง ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ไปในทางกุศลกรรมบถ 10 จนถึงหลุดพ้นจากสังสารวัฏ และหากมีศรัทธาเกิดขึ้นย่อมข่มนิวรณ์ทั้งหลายได้ จิตที่ปราศจากนิวรณ์ เป็นจิตที่ผ่องใส ทำให้มีปัญญาเกิดตามมาทำให้มีมาน 5 ที่เป็นปรปักษ์กับนิวรณ์ 5 ดังนั้น พระพุทธองค์จึงทรงยกธรรม 4 ประการ เพื่อให้ปัญญาขึ้นนำแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ย่อมสมหวังในสิ่งน่าปรารถนา นำใคร่ นำพอใจ หาได้ยากในโลกขึ้นมาในที่สุด และ 2) พระพุทธศาสนาอุบัติเสมือนแสงพระอาทิตย์ส่องไปในที่มืดด้วยอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีศรัทธาในการอันนวยอนสรรเสริญต่อพระผู้เป็นเจ้า แต่ปัญญาของ

พระพุทธเจ้าทำให้ประชาชนตาสว่างดวงตาเห็นธรรม สามารถนำพาตนเองหลุดพ้นจากวิญญูได้ เพราะพระพุทธพจน์สามารถหักล้างด้วยเหตุผลตามความเป็นจริงแล้ว รับธรรมนำมาประพจน์ ปฏิบัติ อย่างเข้มงวดด้วยความเพียร ทำให้ละกามคุณ 5 ได้ ส่งผลให้บุคคลนั้นเปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็นคนใหม่ในปัจจุบัน 2) วิเคราะห์มูลเหตุที่จะให้มนุษย์ได้สิ่งที่ได้ยาก เพราะทุกคนย่อมปรารถนาที่จะมีความสุข เพราะความสุขทั้งกายและจิตใจจะรู้สึกอึดอัดสบาย ดังนั้นพระพุทธองค์ทรงสอนมูลเหตุที่จะให้มนุษย์ได้สิ่งที่ได้ยากไว้ในพระไตรปิฎกในหลายพระสูตร แต่ที่ชัดเจนปรากฏในปิตกัมมสูตรที่ทรงแสดงสิ่งที่น่าปรารถนาของมนุษย์ทั่วไปมี 4 ประการ คือ

1) โภคะ ในเรื่องความปรารถนาของมนุษย์สมบัติในเรื่องโภคะ ความร่ำรวยหรือความสำเร็จในด้านหน้าที่การงานของมนุษย์สำหรับทางพระพุทธศาสนา กล่าวว่า ผลของการที่บุคคลนั้น ๆ ทำทานไว้ดีแล้วทั้งอดีต และปัจจุบัน จะส่งผลให้บุคคลนั้น ๆ สมปรารถนาในสิ่งที่หวัง (พระมหากันดินันท์ เสงสกุล, 2564) และพระพุทธเจ้าไม่เคยห้ามเรื่องระดับความมั่งคั่งของฆราวาส แต่สอนให้ครอบครองความมั่งคั่งนั้นอย่างมีสติที่นำมาซึ่งกุศลจิตมากกว่าอกุศลจิต ดังนั้นการได้ทรัพย์มา ต้องแสวงหาทรัพย์ด้วยอาชีพที่สุจริตที่ไม่เป็นไปในการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมื่อได้ทรัพย์มาแล้วต้องมีการรักษาทรัพย์ พระองค์ก็ทรงแสดงเรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ให้เหมาะสม ให้เป็นประโยชน์ คือ เมื่อได้ทรัพย์มา แบ่งเป็น 4 ส่วน 2 ส่วนเก็บไว้ทำกิจการงาน อีกส่วนสำหรับทำบุญ และส่วนสุดท้ายเก็บไว้เมื่อคราวมีภัยหรือรักษาตนเอง สรุปได้ว่าทั้งการได้ทรัพย์ การรักษาทรัพย์ ล้วนจะมีไม่ได้เลยหากขาดปัญญา นำทางความคิดที่ถูกต้อง เพราะหากไม่มีปัญญาแล้ว จะหาทรัพย์ไม่ได้ และต่อให้หามาได้ก็จะไม่สามารถเก็บรักษาทรัพย์ได้ โภคะ จึงเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา แต่หาได้ยาก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

2) ยศ ในเรื่องความปรารถนามนุษย์สมบัติในเรื่องยศ ดังพระพุทธพจน์ในอัฐสุตตรว่า ยศที่น่าปรารถนาว่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก มี 2 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) คือ 1) บริวารยศที่ต้องปฏิบัติตามหลักธรรม 7 ประการ คือ ความขยันหมั่นเพียร มีสติ มีภาระงานสะอาด ใคร่ครวญก่อนทำ สำรวมดำรงชีวิตโดยธรรม และไม่ประมาท จะทำให้องค์กร หรือสถานที่นั้น ๆ ประสบความสำเร็จมีมิตรและบริวารมากตามที่ตนปรารถนาไว้ และ 2) เกียรติยศ คือ ยศที่มีเกียรติ ได้แก่ เกียรติโดยฐานะตำแหน่งหน้าที่ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550) ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า ยศย่อมเจริญแก่ผู้มีความหมั่น มีสติ มีภาระงานสะอาด ใคร่ครวญแล้วทำ ระวังดีแล้ว เป็นอยู่โดยธรรม และไม่ประมาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/12/15-17) ดังนั้นสามารถสรุปได้ว่า ยศที่เกิดจากคุณความดี ประพจน์มั่นในศีล เจริญภาวนาเป็นประจำ แต่เนื่องจากยศนั้นประพจน์ได้ยาก หาได้ยาก จึงเป็นความปรารถนาในมนุษย์สมบัติต้องปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรแก่การได้มนุษย์สมบัติด้วย ไม่ใช่ตั้งความปรารถนาอย่างเดียวแล้วจะได้ การตั้งความปรารถนาเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้น ส่วนการปฏิบัติเป็นส่วนสำคัญในการที่จะได้มาซึ่งสมบัติตามที่ตนได้ปรารถนาเอาไว้

3) อายุ ในเรื่องการมีอายุยืนอย่างมีความสุข เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา เพราะสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน การจะมีอายุยืนหรือสั้น ขึ้นอยู่กับกรรมที่ได้กระทำไว้ ทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม ตั้งแต่พินธุกรรม

ไปจนถึงการดำเนินชีวิต การดูแลร่างกายให้แข็งแรง อาหารที่รับประทาน ความเครียด สิ่งแวดล้อม ที่เป็นมูลเหตุที่ส่งผลให้มีอายุยืนและสั้น

4) สุตติโลกสวรรค์ ในเรื่องความปรารถนามนุษย์สมบัติในเรื่องความสุข คือ ความสุข 2 ประการ คือ กายิกสุข เจตสิกสุข และคิหิสุข 4 ประการ เป็นความสุขในโลกโลกียภูมิ แต่ความสุขเป็นสิ่งที่หาได้ยาก เพราะมีการเปลี่ยนแปลงตามกฎไตรลักษณ์ ไม่ทำให้พ้นทุกข์ จึงควรแสวงหาโลกุตระสุขอันเป็นความสุขที่สูงขึ้นไป

3. วิเคราะห์หลักการใช้ทรัพย์เพื่อประโยชน์ในชาตินี้ เนื่องจากทรัพย์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต ดังนั้นมนุษย์จึงมีความปรารถนาสมบัติในเรื่องโภคะ เพราะเป็นสิ่งที่หาได้ยาก เมื่อโภคทรัพย์หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกให้ชีวิตดำเนินไป เช่น ปัจจัย 4 อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และทรัพย์สมบัติต่าง ๆ เป็นสิ่งมีค่า หาได้แล้ว จึงจำเป็นมีวิธีการในการรักษาทรัพย์ไว้ โดยใช้หลักธรรมในการบริหารจัดการทรัพย์ คือ

1) หลักโภควิภาค 4 เป็นหลักการบริโภคใช้จ่ายทรัพย์ทางพระพุทธศาสนาหรือหลักโภควิภาค 4 ได้แก่ ทรัพย์หนึ่งส่วน (ร้อยละ 25) ใช้เพื่อบริโภคเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว ทรัพย์สองส่วน (ร้อยละ 50) นำไปลงทุนประกอบอาชีพ และทรัพย์อีกหนึ่งส่วน (ร้อยละ 25) ออมไว้ในยามจำเป็นและใช้ทำบุญ การบริโภคใช้จ่ายอย่างถูกต้องเหมาะสมและพอเพียง โดยให้ความสำคัญด้านคุณค่ามากกว่ามูลค่าและเน้นคุณประโยชน์มากกว่าความคุ้มค่า และมีจุดมุ่งหมายเพื่อประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคม นอกจากนี้การจะรักษาทรัพย์ไว้ ไม่ให้หมดไปนั้น ต้องละเว้นจากอบายมุขทั้งปวง เพื่อเป็นการป้องกันโภคทรัพย์ไม่ให้เกิดหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ ซึ่งหลักการประพฤติดุโดยการเว้นจากอบายมุขมี 6 ประการ ได้แก่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544) 1) การชอบเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย 2) การชอบเที่ยวไปตามตรอกชอกชอยในเวลากลางคืนเป็น อบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย 3) การชอบเที่ยวดูมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย 4) การชอบเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย 5) การคบคนชั่วเป็นมิตรเป็นอบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย และ 6) การเกียจคร้านเป็นอบายมุขแห่งโกศะทั้งหลาย สรุปได้ว่า ผู้ประกอบธุรกิจส่วนมากที่ประสบผลสำเร็จจะเป็นผู้สนใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้รับประโยชน์จากการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตจริง ในการประกอบธุรกิจของตน มาปรับให้เข้ากับยุคสมัย

2) หลักการประกอบสัมมาชีพ ในคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ประกอบสัมมาชีพสุจริต โดยให้เว้นจากการค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม ที่เรียกว่า ธุรกิจมิฉฉาวณิชา หรือกรณีฉฉาวณิชา คือ การค้าขายที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสห้ามไม่ให้ทำ 5 ประการ คือ 1) สัตตวณิชา คือ การค้าขายอาวุธ 2) สัตตวณิชา คือ การค้าขายมนุษย์ 3) มังสวณิชา คือ การค้าขายสัตว์เพื่อนำไปฆ่า 4) มัชชวณิชา คือ การค้าขายของมีนเมา 5) วิสวณิชา คือ การค้าขายยาพิษ โดยการค้าขาย 5 ประเภทนี้ เป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับอุบาสกคือผู้ที่เข้าถึงพระรัตนตรัย และถือศีล 8 เพราะธุรกิจทั้ง 5 ประการได้ผลกำไรตอบแทนดี แต่เบียดเบียนชีวิต และคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีวิบากกรรมที่ต้องไปชดใช้ทั้งในโลกหน้าและระหว่างการเดินทางเวียนว่ายตายเกิดอีกยาวนาน พระพุทธองค์ทรงเห็นด้วยญาณทัสสะ จึงตรัสห้ามไม่ให้ไปประกอบอาชีพทั้ง 5 ประการนี้

4. วิเคราะห์คุณธรรมที่ปรากฏในปัตตกัมมสูตร จากข้อมูลที่ศึกษาวิจัย เมื่อนำมาวิเคราะห์ พบว่า ธรรมนำไปสู่ความถึงพร้อมด้วยธรรม 4 ประการ หรือธรรมสัมปรายิกัตถะ หรือ สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) ธรรม 4 ประการ ประกอบด้วย 1) สัทธาสัมปทา (เมื่อมีศรัทธา ลักษณะแล่นไป ขับเคลื่อนไปทำให้เลื่อมใสด้วยดี บุคคลย่อมมีความเพียรเพื่อก้าวถึงธรรมที่ยังไม่ถึง) 2) สีลสัมปทา (การรักษาศีลหรือกุศลกรรมบถ 10 เป็นกรอบบัญญัติในการประพฤติปฏิบัติ ไม่ละเมิด) 3) จาคะสัมปทา (สร้างอุปนิสัยการให้ทาน และการเสียสละความเป็นตนเองเพื่อขัดเกลากิเลสให้เบาบางลง) 4) ปัญญาสัมปทา (ธรรมที่ใช้สติปัญญา 4 เข้ามาพิจารณาตามความเป็นจริง ภาวนา 2 ประการ เป็นเครื่องมือนำมาข่มนิวรณ์ 5 และบาปอกุศลทั้งหลายสงบ) เป็นธรรมที่เป็นประโยชน์ภายนอก ประโยชน์ชั้นสูงขึ้นไป เป็นธรรมที่มีทำให้จิตใจ เจริญองงามด้วยคุณธรรมความดี ทำให้ชีวิตมีค่า มีหลักประกันชีวิตในภพหน้า ซึ่งสำเร็จได้ด้วยธรรม 4 ประการนี้

5. วิเคราะห์คุณค่าที่เกิดจากการศึกษาในปัตตกัมมสูตร ในการปฏิบัติสัมปรายิกัตถะ ประโยชน์เบื้องต้น ทำให้มีความสุขทางจิตใจ การรู้จักปิติสุขที่ประณีตด้านใน ตลอดจนคุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิต คือ ฌาน สมบัติ แยกเป็นประเด็นได้ว่า

1) **คุณค่าเพื่อการดำเนินชีวิต** โดยสัมปรายิกัตถะประโยชน์ 4 ต่อการกระทำอันควรทางด้านจิตใจ วาจา และกาย โดยสัมปทา 4 เป็นประโยชน์หรือเป็นปฏิปทา เครื่องให้บรรลุประโยชน์ คือ เพราะเมื่อบุคคล บำเพ็ญพยายามดำเนินตาม ย่อมได้บรรลุ ส่วนประโยชน์ หรือผล คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ และสวรรค์ เป็นผล ที่ได้จากการบำเพ็ญพยายามดำเนินตามประโยชน์ในภพหน้าได้ ได้แก่ สมบัติ 3 คือ 1) มนุษย์สมบัติ 2) สวรรค์ สมบัติ 3) นิพพานสมบัติ

2) **คุณค่าเพื่อสังคม สัมปรายิกัตถะ** เป็นการสงเคราะห์ให้สังคมมีความสุข ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น

3) **คุณค่าเพื่อความไม่ประมาท ปรมัตถะ** เป็นวิธีการสงเคราะห์ด้านจิตใจ เพื่อให้บุคคลมีความมั่นคง สงบสุข ปฏิบัติแล้วรู้เท่าทันคติธรรมดาของสังขารธรรม ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิต มีจิตใจเป็นอิสระโปร่ง โล่งผ่องใส ไม่ถูกบีบคั้นด้วยความยึดติดถือมั่นหวาดหวั่นของตนเอง ปราศจากกิเลสที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัว อยู่อย่างไร้ทุกข์ ประจักษ์แจ้งความสุขที่สะอาดบริสุทธิ์สิ้นเชิง ทำให้ตนเองไม่เป็นผู้ประมาทในการดำเนินชีวิต สามารถสรุปได้ว่า "ความไม่ประมาท" หรือ "อัปมาทะ" คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือความเพียรที่มี สติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม (พระเทพเวที, 2535)

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยพบว่า ปัตตกัมมสูตร หมายถึง ธรรมที่แสดงถึงความต้องการพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ ในโลกนี้และในภพหน้า ซึ่งเป็นความปรารถนาขั้นพื้นฐานของมนุษย์ 4 ประการ ได้แก่ 1) ขอให้มั่งคั่ง 2) ขอ เจริญในยศ 3) ขอให้มียาวยืน และ 4) ตายแล้วขอให้ไปสู่คติโลกสวรรค์ โดยต้องปฏิบัติด้วยความถึงพร้อม 4 ประการคือการมีศรัทธา สีล จาคะ ปัญญา ถึงจะมีอานิสงส์ให้ผู้ประพฤติสามารถได้ในสิ่งที่ปรารถนาทั้ง 4 ประการ

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาเป็นวิธีปฏิบัติขั้นที่สามารถลด ละ เลิกกิเลสได้ด้วยความมุ่งมั่น เนื่องด้วยเริ่มจากการมีศรัทธา จากนั้นจะประพจน์ตัวอย่างมีศีล ควบคุมตนเองได้อย่างมีสติสัมปชัญญะทำให้เกิด ปัญญาขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของโสมณ ขำทัฬห (2560) ในงานวิจัยเรื่อง “สัมปรายิกัตถะ: พุทธธรรมเพื่อการ ดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ว่า สัมปรายิกัตถะ 4 คือหลักธรรมที่สำคัญหมวดหนึ่ง ที่ต้องศึกษาและต้องปฏิบัติตาม เพื่อฝึกหัดกาย วาจา จิตใจ และสติปัญญาให้สูงขึ้น ซึ่งถือเป็นระบบในการดำเนิน ชีวิตที่ทำให้มนุษย์มีการพัฒนาอย่างบูรณาการ และทำให้มนุษย์เป็นองค์รวมของการพัฒนาอย่างมีคุณภาพและ ยั่งยืน

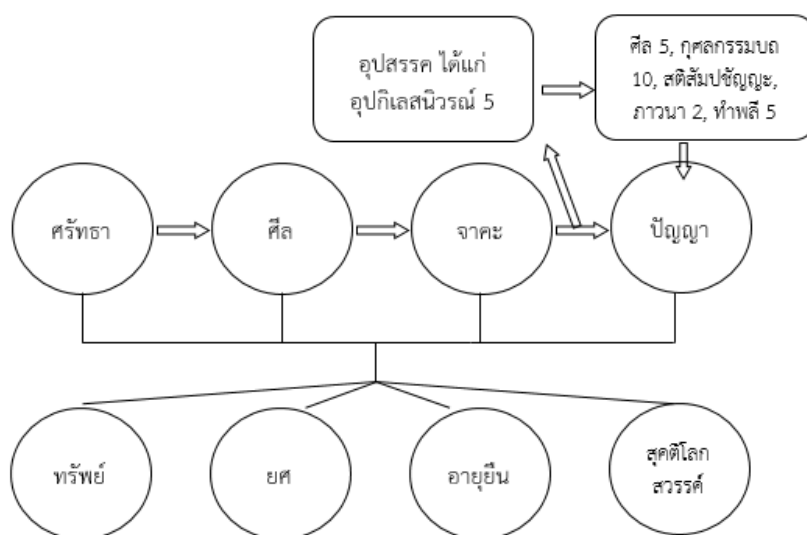
2. จากผลการวิจัยพบว่า การที่เราจะดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ให้เป็นไปตามธรรม จิตที่ ประกอบด้วยธรรม 4 คือ มีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ปัญญาที่เกิดขึ้นแก้ไขได้ จะไม่ให้เรื่องราวสถานการณ์ ต่าง ๆ นั้นเติบโตไปในทางร้าย สามารถดับลงได้ด้วยธรรมะ ในส่วนนี้สอดคล้องกับแนวคิดของพระครูสมุห์ นพพล ปิยธมโม (เขาแก้ว) (2561) ในงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้สมชวีธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทย ปัจจุบัน” ที่ว่า ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ศรัทธาในสิ่งถูกต้องเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจและกำลังใจใน การดำเนินชีวิต ศีลเป็นส่วนป้องกันความชั่วร้ายและปัญหาหนักที่จะเกิด จาคะการเสียสละ มุ่งประโยชน์ที่เป็น ธรรม ทำให้เกิดการเอื้อเฟื้อ จิตอาสา ส่วนปัญญาเป็นกุญแจสำคัญที่ต้องพัฒนาไปร่วมกัน ปัญญาต้องตั้งอยู่บน หลักสัจธรรมและความมีเหตุผลเสมอ โดยนำไปใช้เป็นประจำทุกวัน ทุกสัปดาห์ ทุกเดือน และทุกปี ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนอนาถปิณฑิกเศรษฐีไว้ว่า สิ่งที่ปรารถนาสามารถแสวงหาให้ได้มาซึ่งความสุขอันเป็นที่ น่าปรารถนารักใคร่ชอบใจ หาได้โดยยากในโลก จะทำอะไรให้ได้มาซึ่งความสุขในชีวิตเหล่านี้ จุดเริ่มต้นที่ สามารถทำเองได้ในปัจจุบัน เป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนธรรมที่เหมาะสมแก่ฆราวาสผู้ครองเรือน แก่ผู้ที่ยัง ยินดีด้วยกาม ที่เมื่อพึงประกอบในธรรมอันเป็นรากฐานนี้แล้ว ทั้งนี้จะเป็นแนวทางดำเนินชีวิตให้เป็นไป เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขในปัจจุบัน (ทิฐฐธรรม) และความสุขในภายหน้า (สัมปรายะ) ปัตตกัมมสูตรเป็น หลักคำสอนที่ว่า ต้องปฏิบัติตามหลักสัมปรายิกัตถประโยชน์ ถึงจะมีความสุขในชีวิตนี้ได้ และเมื่อตายไปแล้วก็ ยังมีสุขในชีวิตหน้าได้อีกด้วย

3. จากผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในปัตตกัมมสูตร คือ ธรรม 4 ประการ ที่เป็นไปเพื่อ ประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขในปัจจุบัน คือ 1) อุฏฐานสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยความขยัน) 2) อารักขสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการรักษา) 3) กัลยาณมิตตตา (ความมีมิตรดี) และ 4) สมชวีตา (ความเลื่อมใสอย่างสม่ำเสมอ) และธรรม 4 อย่าง ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขในภายหน้า คือ 1) สัทธาสัมปทา (ความถึงพร้อม ด้วยศรัทธา) 2) สีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) 3) จาคะสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) และ 4) ปัญญาสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) ซึ่งเป็นการเจริญภาวนา 2 เพื่อให้เกิดปัญญา สติปัฏฐาน 4 ฝึกเพื่อให้มีสติ สัมปชัญญะ มีความไม่หลง ซึ่งสอดคล้องกับกับงานวิจัยของพระวุฒิกโร สิริสาโร (ตาโธสง) (2561) พบว่า การเจริญวิปัสสนาภาวนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 นั้น คือ การใช้สติและปัญญาพิจารณากำหนด รู้อรูป นาม สภาวธรรมทางกาย เวทนา จิต และธรรม ตามความเป็นจริง จนหยั่งรู้ถึงความเปลี่ยนแปลง แปรปรวนไปของสภาวธรรมทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลตัวตนเราเขา ผู้ที่เจริญวิปัสสนาภาวนาตามแนวสติปัฏฐาน อย่างจริงจังและต่อเนื่องย่อมทำให้จิตใจเกิดความสงบเยือกเย็น

เป็นสุข โดยหลักธรรมเหล่านี้สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ ไม่ว่าจะผ่านไปกี่ยุคก็สมัยจนกระทั่งถึงปัจจุบันก็ยังสามารถนำมาประพจน์ใช้ได้กับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย และหลักธรรมที่เป็นอุปสรรคต่อธรรม 4 อย่าง ที่ประโยชน์เพื่อความสุขในภายหน้า ได้แก่ อุปกิเลส และนิวรณ์ 5 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอุปกิเลส และนิวรณ์ 5 ทำให้จิตใจของเรานั้นมีความทุกข์ใจ มีความไม่สบายใจ ทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน ไม่มีสติและสมาธิเกิดขึ้น ทำให้ปัญญาไม่เกิด คิดในสิ่งที่ควรทำไม่ได้

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปัตตกัมมสูตร เป็นเนื้อหาที่คนธรรมดาทั่วไปสามารถกระทำได้ เพื่อให้ได้ธรรม 4 ประการนี้ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนไว้ครบถ้วนแล้ว จึงไม่มีการวิเคราะห์ให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ เพียงนำมาใช้ให้เกิดเป็นนิสัยในชีวิตประจำวัน จะทำให้สมความปรารถนาทั้ง 4 ประการได้ โดยการนำไปปฏิบัติ แม้ในการปฏิบัติอาจมีอุปสรรคมาขวางกั้นแต่ก็สามารถนำหลักธรรมมาแก้ไขสามารถสรุปได้ ดังแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 2 : แผนผังอุปสรรคในการสมปรารถนาใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก

สิ่งที่ปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ได้แก่ ทรัพย์ ยศ อายุยืน และสุตติโลกสวรรค์ สามารถหาได้จากการปฏิบัติสัมปรายิกัตถสังวัตตนิกรม 4 ประการ คือ ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เนื่องจากหลักธรรมนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า โดยเริ่มจากการมีศรัทธา จากนั้นจึงเกิดความถึงพร้อมด้วยศีล เมื่อมีศีลแล้วการถึงพร้อมด้วยการเสียสละจะมีมากขึ้น จะทำให้เกิดปัญญาในที่สุด แต่อุปสรรคในการเกิดปัญญาคือการที่มีอุปกิเลส หรือนิวรณ์ 5 ได้แก่ อภิชฌาวิสมโลภะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ วิจิกิฉา เหล่านี้ทำให้จิตเศร้าหมอง จึงควรละทิ้ง กิเลสเหล่านี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 รักษาศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 และกระทำภาวนา 2 คือ สมถะภาวนา วิปัสสนาภาวนา รวมทั้งการทำพละ 5 อย่างต่อเนื่อง

จนเป็นนิสัย จะทำให้เกิดความถึงพร้อมด้วยปัญญา เพราะปัญญาทำให้การดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง

สรุป

มูลเหตุเกิดจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสประทานธรรมแก่นาถปิณฑิกคหบดีให้นำไปประพฤติปฏิบัติพัฒนาตนเอง โดยโครงสร้างเรียบเรียงไว้ในปตตกัมมสูตร ว่าด้วยกรรมอันสมควร โครงสร้างลำดับเนื้อหาประกอบด้วยสถานที่ การสนทนาระหว่างตัวละคร ลำดับเนื้อเรื่องธรรม 4 ประการที่หาได้ยากในโลก ด้วยการทำความถึงพร้อมคือศรัทธา ศีล ทาน ปัญญา โดยเนื้อหาสาระสำคัญในปตตกัมมสูตร คือพระพุทธเจ้าทรงตรัสประทานธรรมแก่นาถปิณฑิกคหบดีตรัสธรรม 4 ประการ คือการขอพรให้มีทรัพย์ มียศเพื่อตนเอง ญาติบริวาร มิตรสหาย มีอายุยืนนานเพื่อใช้ทรัพย์ เมื่อสิ้นชีวิตไปขอให้ไปเกิดยังสุคติแดนสวรรค์ เป็นพรที่เกิดขึ้นได้ยากทางโลก โดยธรรม 4 ประการนี้เพื่อให้ได้มาควรปฏิบัติธรรม 4 ประการ คือสัทธาสัมปทา, สีลสัมปทา, จากสัมปทา, ปัญญาสัมปทา เมื่อทำความถึงพร้อมแล้วเป็นผู้ดำรงอยู่ด้วยธรรม คือศรัทธา, ศีล, ทาน, ปัญญา มีศีล 5 กุศลธรรม 10 ประการ เมื่อไม่ละเมิดกุศลกรรมบถ 10 ถือเป็นผู้รู้ทันกิเลส จึงเป็นบุคคลเป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยธรรมจะสามารถหาธรรมทั้ง 4 ประการได้

ธรรม 4 ประการที่เป็นสิ่งที่ปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ หาได้ยากในโลก ได้แก่ ทรัพย์ ยศ อายุยืน และสุคติโลกสวรรค์ สามารถหาได้จากการปฏิบัติสัมปรายิกตถสัจจัตตนิยธรรม 4 ประการ เนื่องจากเป็นธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น โดยเริ่มจากการมีศรัทธาซึ่งเป็นความมุ่งมั่นในการกระทำสิ่งนั้นอย่างเต็มที่อยู่ในธรรมด้วยความสุจริต จากนั้นจึงเกิดความถึงพร้อมด้วยศีลตามมาโดยไม่มีการเบี่ยงเบนตนเองและผู้อื่น จึงเกิดเป็นความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ ลดความตระหนี่ของตนเอง และช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์มากขึ้น การกระทำเหล่านี้จะทำให้เกิดปัญญาได้ แต่อุปสรรคในการเกิดปัญญาคือการมีกิเลสที่เป็นนิวรณ์ 5 ซึ่งสามารถแก้ไขได้ด้วยการเจริญสติ รักษาศีล 5 กุศลกรรมบถ 10 และกระทำภาวนา 2 คือ สมถะภาวนา วิปัสสนาภาวนา รวมทั้งการทำสมาธิ 5 อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย จะทำให้เกิดความถึงพร้อมด้วยปัญญา เพราะปัญญาเป็นธรรมเครื่องส่องทางดำเนินชีวิตของผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขยิ่งๆ ขึ้นไป ทั้งนี้เมื่อมีปัญญาแล้วจะสามารถบริหาร รักษาทรัพย์ รู้จักวิธีได้ยศ สามารถทำให้ตัวเองมีความสุขทั้งกายและใจทำให้อายุยืนได้ และเมื่อถึงขณะใกล้ตาย จะรู้ว่าตนเองควรกระทำสิ่งใด เพื่อให้ตนเองไปสู่สุคติโลกสวรรค์ได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า การมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นหนทางสู่การบรรลุนิพพาน และยังเป็นพื้นฐานสำคัญเพื่อการเจริญไปถึงความถึงพร้อมในปตตกัมมสูตร ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากกับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ในชีวิตประจำวันของทุกคนไม่มากก็น้อย ซึ่งการปฏิบัติ

ธรรมนี้ มีคุณค่าอย่างมากหากกระทำควบคู่ไปกับการใช้ชีวิตทุกวัน เนื่องจากจะสามารถทำให้ชีวิตของตนเอง และครอบครัวมีความสุข สวัสดิ์ดี ปลอดภัย จนกระทั่งทำให้ได้มาซึ่งความยั่งยืนของทรัพย์ ยศ อายุ สุขคติ สวรรค์ในที่สุด

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ประโยชน์ที่ควรถือเอาในปตตกัมมสูตร” นี้ ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมอีกจึงขอเสนอไว้เพื่อศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

2.1 ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ใช้เพิกถอนหลักธรรมที่ขัดขวางธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ ยศ อายุ สุขคติ สวรรค์

2.2 ศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตตามปตตกัมมสูตรต่อพฤติกรรมความเชื่อของคนไทยในปัจจุบัน เพื่อพัฒนาวิถีชีวิตในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). *หนังสือพระสูตรต้นตอปิฎก*. พิมพ์ครั้งที่ 2.

พระนครศรีอยุธยา: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูสมุห์นพดล ปิยะมโ (เขาแก้ว). (2561). *การประยุกต์ใช้สมชวีธรรมกับการครองเรือนในสังคมไทยปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระชัยพร จนทวิโส (จันทวงศ์). (2555). *ศึกษาศรัทธาในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา ตามแนวสติปัฏฐาน 4*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532). *การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย*. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินติ้ง.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยธรรมปิฎก.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). *ศัพท์วิเคราะห์*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2544). *ธรรมนุญชีวิต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระพุทฺธโสมสเถระ. (2555). *คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากันดินันท์ เสงสกุล. (2564). เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารการศึกษา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*. 3(1), 1-10.

พระมหาสมศักดิ์ หนตจิตโต (แสงงาม). (2565). *ศึกษาเปรียบเทียบความต้องการขั้นพื้นฐานในปัตตกัมมสูตร กับทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวุฒิไกร สิริสาโร (ตาโธสง). (2561). *ศึกษาประโยชน์ 3 ที่มีผลต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยุวดี เสือใหญ่. (2556). *การศึกษาดนตรีประกอบพิธีกรรมเสริญองค์พระรัตนไตรในชีวิตประจำวันของสภากมนานาชาติเพื่อศิษย์จิตสำนึก กรุงเทพฯ*. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

โสภณ ขำทัพ. (2560). *สัมปรายิกัตถะ: พุทธธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตที่ดีตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. วารสารวิจัยและพัฒนา วไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 12(1), 191-203.

Harari, Y. N. (2018). *Money*. First edition. London: Vintage.

การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนา
เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างพุทธศาสนิกชนและคริสต์ศาสนิกชน
ในตำบลบ้านกลาง อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

A Comparative Analysis on the Model of the Religious Multicultural Learning
for the Quality of Life Development between the Buddhists and the
Christianity in Ban Klang Subdistric, Lomsak District, Petchaboon Province

¹ภัสตรา มณฑนาธรรม, ²แสวง นิลนามะ และ ³สุกัลยา สุวรรณพจน์

¹Passara Montanatham, ²Sawaeng Nilnoma and ³Sukanya Suwannapoch

^{1,2}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³โรงเรียนประสิทธิ์วิทยา จังหวัดเพชรบูรณ์

³Prasitvittaya School, Phetchabun Province.

¹Corresponding Author's Email: Passara.mont@gmail.com

Received: August 18, 2023; **Revised:** December 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชน 2) เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาของคริสต์ศาสนิกชน 3) เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชน และคริสต์ศาสนิกชนในตำบลบ้านกลาง อำเภอห่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ว่ามีความเหมือนและต่างกัน เป็นงานวิจัยแบบมีผู้มีส่วนผานวิธี ผ่านการสัมภาษณ์ศาสนิกของทั้งสองศาสนา กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป็น 2 กลุ่ม ฝ่ายละ 10 คน รวม 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล 1) แบบสัมภาษณ์ และ 2) การสนทนา วิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชน ใช้โครงการหมู่บ้านศีล 5 มีวัดเป็นศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและสุขภาวะเชิงพุทธ นำหลักปฏิบัติตามปณิธาน 3 ของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ 1) เรียนรู้ศาสนาของตนให้ถ่องแท้ 2) เรียนรู้ศาสนาของผู้อื่น 3) ร่วมกันดีดโลกออกจากวัฏฏะนิม 2) การศึกษารูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาของคริสต์ศาสนิกชน พบว่า การใช้หลักบัญญัติ 10 ประการ โดยมีโบสถ์และโรงเรียน เป็นสถานที่ให้ความรู้ทุกวันอาทิตย์ ช่วยให้มนุษย์ได้รับความรอดและมีสุขภาพ พัฒนาระดับจิตใจให้สูงขึ้น เป็นลักษณะคำสอนแห่งการแสดงออก มีความสดชื่นเป็นคำสอนแห่งชีวิตหรือ คำสอนอันมีชีวิตชีวา และแนวทางการปฏิบัติ ได้แก่ 1) แก่นของศาสนาเป็นหนึ่งเดียวกัน

2) ยึดหลักการของการเจรจาและการทำความเข้าใจ 3) สร้างศาสนิกของแต่ละศาสนาเพื่อทำความเข้าใจหลักธรรมของตน จึงทำให้เข้าใจผู้อื่น และอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่มีความหวาดระแวงสงสัย 3) การเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างพุทธศาสนิกชนและคริสต์ศาสนิกในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการเรียนรู้ไม่มีความแตกต่างเพราะผู้นำของทั้งสองศาสนา เน้นสร้างเหตุแห่งความสุข คือ สงบ สันติ เบิกบานใจ อยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้อง มีความแตกต่างกันเพียงความศรัทธาในศาสนาของตนไม่ก้าวล่วงวิถีปฏิบัติทางศาสนาของบุคคลอื่น

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนรู้; พุทธวัฒนธรรมทางศาสนา; คุณภาพชีวิต

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the religious multicultural learning style of Buddhists 2) to study the religious multicultural learning style of Christians 3) To compare religious multicultural learning styles of Buddhists, and Christians that there are similarities and differences It is Mixed Method research, and through interviews with Buddhists and Christians in Ban Klang sub-district, Lom Sak district, Phetchabun province. The sample group was divided into 2 groups: 10 Buddhists/person, 10 Christians total 20 photos/person, data collection tools 1) Interview form and 2) discussion, descriptive analysis

The results of the research were as follows: 1) Buddhist religious multicultural learning style Using the village project, the 5 precepts. Temple is a learning center for sufficiency economy and Buddhist well-being. Follow the 3 aspirations of Lord Buddhadasa Bhikkhu: 1) to learn one's religion thoroughly and to reach the essence of religion 2) Learn other people's religions that every religion teaches selflessness is the key. 3) Together pulling the world away from materialism. 2) The study of religious multicultural learning patterns of Christians found that the use of the 10 commandments, there are churches and schools. It is a place to educate religious people every Sunday. Help people to be saved and free. Not only materially, but rehabilitating and elevating the mind to a higher level. His preaching amazes and arouses interest. Because the nature of the expression is refreshing, unparalleled. Call it the teaching of life. The lively teachings and the practice guidelines are: 1) The essence of religion is one. 2) Adhere to the principle of dialogue and understanding. Carefulness in interpreting teachings, must check in each situation. 3) Build the religion of each religion to understand their principles. Thus making it possible to understand others and can live together without doubt, us with generosity. 3) Comparison of Religious Multicultural Learning Model for Quality of Life Development between Buddhists and Christians in Ban Klang Subdistrict, Lom Sak District, Phetchabun Province It was found that was no difference in learning, the leaders of both religions focused on creating the cause of happiness, i.e. peace, cheerfulness, living together as brothers and sisters. there is only difference. faith in their religion Do not violate other people's religious practices.

Keywords: learning style; religious multiculturalism; quality of life

บทนำ

สังคมปัจจุบันที่มีการสื่อสารแบบไร้พรมแดน อินเทอร์เน็ต โทรคมนาคม ผ่านช่องทางออนไลน์ มีการขยายตัวอย่างไม่จำกัด การเดินทางไปมาหาสู่กันที่สะดวกและรวดเร็ว เกิดวัฒนธรรมต่าง ๆ จากการเคลื่อนย้ายของผู้คน เกิดการค้าเสรี การสื่อสารไร้พรมแดน กลายเป็นหมู่บ้านโลก การเคลื่อนไหวของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Multicultural) ทางด้านภาษา ด้านศาสนา ด้านเศรษฐกิจ และการเมืองอันมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เกิดช่องว่างทางสังคม เอารัดเอาเปรียบกัน แย่งแข่งขัน จับจ้องเอาผลประโยชน์จากคนรอบข้าง จนนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจกัน ปัญหาเด็กและเยาวชนขาดความเคารพยำเกรงบิดามารดา ตีดยาเสพติด ขาดความยับยั้ง ก้าวร้าวรุนแรง เกิดช่องว่างในครอบครัว ในขณะเดียวกันการเรียนรู้เทคโนโลยีจากต่างประเทศนั้น ช่วยสร้างงานสร้างรายได้ ช่วยให้มีสุขภาพและคุณภาพชีวิตดีขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงแนวคิด และทัศนคติมุมมองในเรื่องกฎเกณฑ์ของระหว่างศาสนิกด้วย

วิธีการเรียนรู้รูปแบบพหุวัฒนธรรมทางศาสนา โดยผู้นำของแต่ละศาสนาต้องเข้ามา สนทนาร่วมกิจกรรมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ปรับทัศนคติ สร้างความคุ้นเคยแบบเพื่อน ร่วมกันแก้ไขปัญหา และแนะนำแนวทางปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้ศาสนิกในศาสนาของตนรู้แนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักศาสนาของตน รวมถึงการเรียนรู้ภาษาที่แตกต่าง กับผู้คนจากประเทศต่างๆ สังคมพหุวัฒนธรรมช่วยให้เราได้มีส่วนร่วมับวัฒนธรรมใหม่ๆ ได้เข้าถึงวิถีชีวิตของคนต่างถิ่น สร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมทางศาสนาของตน สร้างการยอมรับและเคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่าง รักษา และภาคภูมิใจในอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนเอง และสิ่งสำคัญ คือได้มีโอกาสเรียนรู้วัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ประวัติความเป็นมาที่เป็นบ่อเกิดแห่งความแตกต่าง ตลอดจนการครอบงำของกลุ่มวัฒนธรรมหลัก และการถูกผลักดันให้เป็นชายขอบของวัฒนธรรมย่อยกลุ่มอื่นๆ และฝึกให้ทุกคนมี ความสามารถในการป้องกันตนเองและครอบครัวจากปัญหาต่างๆ ได้ (ธรรมบุญ มณีเกิด และคณะ, 2563)

ในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลูก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประชากรหลากหลายกลุ่มชน คนพื้นเมืองที่เรียกตนเองว่าไทหล่ม ใช้ภาษาลาวหลวงพระบาง มีวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรม การพูด การแต่งกายเป็นอัตลักษณ์ของตนเอง กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าลูกหลานชาวจีนที่มาอาศัยอยู่ในเมือง ได้นำสินค้ามาจำหน่ายชุมชน กลุ่มชาวต่างชาติที่ย้ายมาอยู่กับครอบครัวคู่สมรส เกิดพหุวัฒนธรรมทางศาสนา (Religious Multicultural) โดยมีทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และความเชื่อแบบโบราณ มีศาลเจ้าพ่อเมืองกลางเมืองไกล เป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านกลางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,532 ครัวเรือน จำนวน 9,884 คน ชายจำนวน 4,839 คน คิดเป็นร้อยละ 48.96 จำนวนหญิง 5,045 คน คิดเป็นร้อยละ 41.04 ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร (นายสมพงษ์ มาลา, 2566)

ในตำบลบ้านกลาง มีปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาในการอยู่ร่วมกันของหลากหลายกลุ่มชนได้แก่ การแบ่งเขาแบ่งเรา มองศาสนิกต่างศาสนาด้วยความหวาดระแวง ขาดความเมตตาเอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่เคารพ ไม่ให้เกียรติคนต่างศาสนาแสดงออกทางกาย และวาจาดูหมิ่นล่วงเกิน ขาดความรักสามัคคี ไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทางศาสนา จึงเป็นพื้นที่น่าศึกษาว่าจะใช้วิธีการเรียนรู้รูปแบบพหุวัฒนธรรมทางศาสนาและ

นำมาปฏิบัติเพื่อการเสริมสร้างรูปแบบการเรียนรู้ โดยพุทธศาสนิกชนนำหลักศีล 5 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/445/140) หลักพรหมวิหาร 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/586/50) หลักสังคหวัตถุ 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 21/32/50) และปณิธาน 3 ประการของท่านพุทธทาส (พุทธทาสภิกขุ, 2549) และคริสตศาสนิกชนนำหลักบัญญัติ 10 ประการ (พระคัมภีร์คาทอลิก อพย 20: 1-7) หลักความรัก (พระคัมภีร์คาทอลิก ยน 3:16) ผ่านการเสวนาทางศาสนา และหลักการของศาสตราจารย์ ดร.จอห์น อิก ในการแปลความหมายในแต่ละสถานการณ์มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา และวิธีการปฏิบัติเพื่อส่งเสริมรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมพุทธวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551) ผลที่ได้จากการสานเสวนา คือ ศาสนิกของแต่ละศาสนาจะ อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขได้ด้วย ความเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ให้เกียรติยกย่องเชิดชู มีจิตอาสาพัฒนาชุมชน ตามคำสอนของท่านพุทธทาสภิกขุ แสวงหาจุดร่วม สงวนจุดต่าง สร้างสันติสุขโดยแท้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชนในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลักษ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคริสตศาสนิกชนในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลักษ์ จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ระหว่างพุทธศาสนิกชนกับคริสตศาสนิกชน มีความเหมือนกันหรือต่างกัน และถอดบทเรียนเป็นองค์ความรู้จากงานวิจัย พัฒนาการเรียนรู้รูปแบบพุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืนในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลักษ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างพุทธศาสนิกชนและคริสต์ศาสนิกชน ในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลักษ์ จังหวัดเพชรบูรณ์” การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) คือ ใช้เชิงปริมาณร่วมกับเชิงคุณภาพ แบบมีส่วนร่วม (PAR) ผ่านการสัมภาษณ์พุทธศาสนิกชน และคริสตศาสนิกชน ในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลักษ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบผลการวิจัยจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผสมผสานกับแบบสัมภาษณ์และการดำเนินโครงการสานเสวนา มีลำดับการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เก็บข้อมูลจากเอกสาร แบ่งเป็นปฐมภูมิ ทุติยภูมิของทั้งสองศาสนา พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือ ชีวิตลิขิตได้ คิดให้รู้จักพอ และการทำดีต้องไม่มีพ้อ แก่นพุทธศาสตร์ ปณิธาน 3 สุขภาวะองค์รวม หลักความเชื่อของชาวคริสต์คาทอลิก ศาสนาเปรียบเทียบ ระหว่างพระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา หลักธรรมคำสอนคาทอลิก และการเผยแพรศาสนาคริสต์ในประเทศไทย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 สานเสวนา 1 ครั้ง 18 มีนาคม 2565 ที่บ้านไร่ยายจันทร์ มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมคณาจารย์ นิสิตคณะพุทธศาสตร์ทั้งส่วนกลางและวิทยาเขตพูนผาเมือง ชาวบ้าน ผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 70 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูล/กลุ่มประเภทประชากร เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยจะดำเนินการจัดเก็บ ข้อมูลตามขั้นตอน การสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างจากผู้นำและพุทธศาสนิกชนจำนวน 10 รูป/คน ผู้นำ คริสตศาสนา และ คริสตศาสนิกชน 10 คน มีกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มวัยทำงานและนักเรียนอายุระหว่าง 9-12 ปี รวมทั้งหมด 20 คน ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือผ่านการตรวจคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการตรวจคุณภาพให้ ใช้แบบสอบถามในการลงพื้นที่ครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 4 ลงพื้นที่ตำบลบ้านกลาง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ สัมภาษณ์ผู้นำทางศาสนา พุทธ 1 รูป ได้แก่เจ้าคณะตำบล บ้านกลาง ผู้นำทางศาสนาคริสต์ 1 ท่าน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนเมตตา อุปถัมภ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกลาง ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 พุทธศาสนิกชน จำนวน 7 คน และ คริสตศาสนิกชนจำนวน 9 คน และสานเสวนา 1 ครั้ง วันที่ 18 มีนาคม 2565 ณ บ้านไร่ยายจันทร์ มีผู้เข้าร่วม สานเสวนาจำนวน 70 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 5 รวบรวมข้อมูล รวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย หนังสือ เอกสารที่ เกี่ยวข้องทั้งหมดจากหอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการสานเสวนาจะมีการบันทึกวิดีโอ ถอดเทปโดยผู้วิจัยมีการบันทึกเก็บไว้เป็นหลักฐานตลอดถึงการบันทึกภาพบุคคล สถานที่ และกิจกรรมที่ เกี่ยวข้อง แบบสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ จากการศึกษาในตำบลบ้านกลาง ซึ่งมีปัญหาความขัดแย้งทางศาสนาใน การอยู่ร่วมกันของหลากหลายกลุ่มชนได้แก่ การแบ่งเขาแบ่งเรา มองศาสนิกต่างศาสนาด้วยความหวาดระแวง ขาดความเมตตาเอื้อเฟื้อต่อกัน ไม่เคารพไม่ให้เกียรติคนต่างศาสนาแสดงออกทางกาย และวาจาดูหมิ่นล่วงเกิน ขาดความรักสามัคคี ไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทางศาสนา โดยพุทธศาสนิกชนนำหลักศีล 5 หลัก พรหมวิหาร 4 หลักสังคหวัตถุ 4 และปณิธาน 3 ประการของท่านพุทธทาส และคริสตศาสนิกชนนำหลัก บัญญัติ 10 ประการ หลักความรัก ผ่านการเสวนาทางศาสนา และหลักการของศาสตราจารย์ ดร.จอห์น อิก ในการแปลความหมายในแต่ละสถานการณ์มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา และวิธีการปฏิบัติเพื่อส่งเสริม รูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมพุทธวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา โดยไม่มีการแบ่งเขาแบ่ง

เรา อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขเอื้อเพื่อ แบ่งปัน ให้เกียรติยกย่องเชิดชู มีจิตอาสาพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืนได้ตาม วัตถุประสงค์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า รูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ พุทธศาสนิกชน ใช้หลักศีล 5 ได้แก่ 1) ปาณาติปาตา เวรมณี การไม่ฆ่าสัตว์ 2) อทินนาทานา เวรมณี การไม่ลัก ทรัพย์ 3) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี การไม่ประพฤติดิฉินในกาม 4) มุสาวาทา เวรมณี การไม่พูดจาโกหก พูดจา ส่อเสียด พูดจาเพื่อเจ้า 5) สุราเมรัยมัชชะปะมาทัฏฐานา เวรมณี การไม่เสพสุราของมีนเมา และปฏิบัติตาม หลักปณิธาน 3 ของท่านพุทธทาสได้แก่ 1) เรียนรู้ศาสนาของตนให้ถูกต้อง 2) เรียนรู้ศาสนาของผู้อื่น 3) ร่วมกันดึงโลกออกจากวัตถุนิยม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และ ทางปัญญา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของพุทธศาสนิกชน ไม่เน้นด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ จำเป็นต้องพัฒนาทั้ง ทางกายและทางจิตไปด้วยกัน สำหรับพระสงฆ์ พระองค์ทรงหวังให้พระสงฆ์ที่รู้ว่าตัวเองขาดเรื่องอะไร ต้องเติม ในเรื่องนั้น ผู้ที่ขาดการศึกษา ต้องเรียนหนังสือ ผู้ที่เรียนแล้วก็ต้องแบ่งปันความรู้ด้วยการออกเทศน์ ออกสอน ด้วยความเป็นธรรม ไม่ว่าคนยากดีมีเงิน เราเทศน์สอนให้ทั้งหมดโดยไม่ลำเอียง เราสอนทุกฝ่ายให้รักสามัคคีกัน ในการลงพื้นที่วิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอให้ชาวชุมชนบ้านกลางจัดทำงานภาพวาดฝาผนังโบสถ์ วัดสว่างอรุณ โดยได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการวัดสว่างอรุณให้ดำเนินการวาดภาพได้ เป็นการรวบรวมกลุ่มอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรม และผู้นำจิตอาสาในการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สามารถนำมาเป็นต้นแบบ ในเรื่อง การสร้างสันติภาพของคนต่างศาสนาให้มีความคิดเห็นตรงกันและอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ไม่มีการก้าวล่วงเกิน กัน มีแต่การให้เกียรติและเคารพกันการเสริมสร้างคนในสังคมให้มีการเรียนรู้วิชาการและทักษะต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนเองให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความ เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศวิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้มีความเกรงกลัวและละอายต่อการประพฤติผิดมิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยั้งคิด พิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำ บนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอเหมาะ พอประมาณกับสถานภาพ บทบาทและ หน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้ จนตนสามารถทำตนให้เป็นที่ยังของ ตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ที่ 2 การศึกษารูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ คริสตศาสนิกชน คือ การปฏิบัติตามบทบัญญัติ 10 ประการ ได้แก่ 1) จงนมัสการ องค์พระผู้เป็นเจ้า พระเจ้า พระองค์เดียวของท่าน 2) อย่าออกพระนามพระเจ้าโดยไม่สมเหตุ 3) อย่าลืมนิยามวันพระเจ้าเป็นวันศักดิ์สิทธิ์ 4) จงนับถือบิดามารดา 5) อย่าฆ่าคน 6) อย่าผิดประเวณี 7) อย่าลักขโมย 8) อย่าพูดเท็จใส่ร้ายผู้อื่น 9) อย่า

ปลงใจผิดประเวณี 10) อย่างมักได้ทรัพย์สินของผู้อื่น และการได้สัมผัสประสบการณ์ หลักความรัก พระเป็นเจ้า รักเรารักแบบไม่มีข้อแม้ไม่ว่าเราจะดีจะชั่วอย่างไร พระเจ้าก็ยังรักเรารอคอยให้เราได้รับรู้และสัมผัสความรักของพระองค์ เพื่อที่เมื่อเราได้รับสัมผัสและตอบสนองความรักของพระองค์ด้วยการรู้จักรักผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เพราะเรามีพระเจ้าที่รักเราเปี่ยมล้นอยู่แล้ว ชาวคริสต์ปฏิบัติด้วยการรักคนอื่นเหมือนรักตัวเอง การให้อภัย ให้ความรัก การรักพระเป็นเจ้าสุดจิตใจ สุดวิญญาณ สุดสติปัญญา และสุดกำลังของท่าน และจงรักเพื่อนมนุษย์เหมือนเป็นตนเอง ยอมลดความเป็นตัวเอง เสียสละ เพื่อให้ผู้อื่นสามารถสร้างสรรค์สิ่งดีๆ การที่สามารถเป็นทุกอย่างเพื่อทุกคน

ในมุมมองของคริสตชน ถึงเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แท้จริง ก็คือการภาวนา ด้วยว่าการภาวนาในพระคัมภีร์ เผยให้เรารู้ถึงความเป็นจริงของมนุษย์ที่เราแสดงออกมาด้วยความรู้สึกในรูปแบบต่างๆ ในการภาวนา ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกส่วนบุคคลหรือส่วนรวมก็ตาม เพื่อความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งกับพระเจ้า และเพื่อความต้องการของชีวิตมนุษย์ทั้งระดับธรรมชาติและระดับเหนือธรรมชาติ การภาวนาเป็นประสบการณ์ที่เจริญขึ้นเรื่อยๆ ในความสัมพันธ์สนิทกับพระเจ้าในดวงใจเรา ซึ่งสมบูรณ์แบบในชีวิตหน้า การภาวนาเป็นการยกจิตขึ้นหาพระเจ้าด้วยความเชื่อ ความไว้วางใจและความรัก เพราะว่า

1. พระเจ้าทรงอยู่เหนือเรา พระองค์ไม่ทรงอยู่ระดับเดียวกับมนุษย์ พระองค์ทรงอยู่เหนือธรรมชาติ ในการภาวนาพระองค์ทรงเสด็จมาหามนุษย์ ทรงโน้มจิตใจมนุษย์เข้าหาพระองค์อาศัยพรจากพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระจิตเจ้าดลใจ และทรงสอนเราให้ภาวนา

2. ในการภาวนาเราต้องใช้ความพยายาม เพื่อให้เราหลุดพ้นจากสิ่งสร้างมวลรวมทั้งตัวเราเอง ด้วย เพื่อเราจะได้จดจ่อแต่พระเจ้านั้น “ความพยายามของเราเป็นการตอบสนองพระองค์ และเป็นการร่วมมือกับพระพรของพระเจ้าในขณะภาวนา” การภาวนาจึงไม่ได้เป็นการกระทำและความพยายามของเราฝ่ายเดียวเท่านั้น

3. การตอบสนองของเราอยู่ที่จิตใจของเราเป็นสำคัญ คนเราจะสามารถรักผู้ใดหรือสิ่งใด ก็เมื่อได้รู้จักและเข้าใจผู้นั้นหรือสิ่งนั้นแล้ว แต่การภาวนาไม่ใช่เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับพระเจ้านักบุญเทเรซาเจ้า (ค.ศ.1515-1582) ผู้เป็นอาจารย์แห่งการภาวนาได้กล่าวไว้ว่า สิ่งสำคัญในการภาวนา ไม่ใช่อยู่ที่การคิดมาก หากแต่อยู่ที่รักมากจุดหมายของการภาวนา คือ การพบปะกับพระเจ้าในความรัก ดวงใจของเราจึงมีบทบาทสำคัญมากในการภาวนา เพราะความรักจะทำให้เราเข้าใจในสิ่งที่สติปัญญาของเราไม่อาจเข้าใจได้ เป็นต้นว่าเรื่องธรรมลึกซึ้งเกี่ยวกับพระเจ้า

รูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อคุณภาพชีวิต ของชาวคริสต์ ในการเข้าถึงหลักธรรมของพระเยซูคริสต์เจ้า ผ่านความรักของพระองค์ด้วยการสละชีวิตบนไม้กางเขน ทำชาวคริสต์ทั่วโลกรับรู้ได้ถึงความรัก ผ่านความดีของชาวคริสต์แต่ละคน ให้ความเคารพและยกย่องผู้อื่นเสมอ ชาวคริสต์จะไม่ใช้ความรุนแรงแม้เมื่อต้องเผชิญกับความรุนแรง ความเต็มใจที่จะสละสิ่งที่ตนมี เพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่นที่ไม่ใช่ชาวคริสต์ด้วยกันก็ตาม รูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมจะเน้นเรื่องการไปเยี่ยมเยียน พุดคุยในฐานะพี่น้องถึงความเป็นอยู่ และให้ความช่วยเหลือทันที โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เพราะฉะนั้น คือการแสดงตอบต่อความรัก

ของพระเป็นเจ้า เพื่อให้พระองค์พอพระทัยในการแสดงต่อความรักของพระองค์ เพื่อที่เมื่อเวลาจากโลกนี้ไปจะได้ไปอยู่กับพระเป็นเจ้าบนสวรรค์ อันเป็นสิ่งสูงสุดชั่วฉับนิรันดร์

วัตถุประสงค์ที่ 3 เปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างพุทธศาสนิกชนกับคริสต์ศาสนิกชน ในตำบลบ้านกลาง อำเภอลำลูกเกด จังหวัดเพชรบูรณ์ มีความเหมือนกันหรือต่างกัน ได้แก่

1. เปรียบเทียบรูปแบบการปฏิบัติส่งเสริม รูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามหลักพุทธศาสนา คือ ศีล 5 หลักพรหมวิหาร 4 และหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ เพื่อการพัฒนาปัญญา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา ใช้ชีวิตตามความเป็นจริง ตามหลักคริสต์ศาสนา คือ ด้วยหลักความรัก ผ่านความดีของชาวคริสต์แต่ละคน ให้ความเคารพและยกย่องผู้อื่นเสมอ ชาวคริสต์จะไม่ใช้ความรุนแรงแม้เมื่อต้องเผชิญกับความรุนแรง ความเต็มใจที่จะละสิ่งที่ดีตนมี เพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่นที่ไม่ใช่ชาวคริสต์ด้วยกันก็ตาม

ในมุมมองของผู้วิจัยจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้นำและสังเกตการณ์โดยการเข้าร่วมกิจกรรมกับประชาชนพบว่าชาวบ้านกลางเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น รวมถึงชาวคริสต์ในตำบลบ้านกลางส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวบ้านกลาง ที่เปลี่ยนศาสนา และชาวต่างชาติที่สมรสได้มาอาศัยในชุมชน และมีวิธีการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน คือ เมื่อเราอยู่ร่วมกัน ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน เข้าใจถึงความแตกต่างไม่ยกตนข่มท่าน ที่ส่งผลให้เกิดการเปรียบเทียบในความแตกต่าง อันจะก่อให้เกิดความแตกแยกต่อไปได้ โดยใช้วิธีการที่จะเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน คือ การยึดมั่นในความรักและความอดทน ต่อทุกสิ่งเพราะความรักยิ่งใหญ่ที่สุด และสามารถยืดหยุ่นให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข¹ โดยไม่ความรังเกียจ ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม เรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยกันโดยสันติ ทั้งยังให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีเสมอ ชาวบ้านกลางเรียนรู้และนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในการประกอบอาชีพ และพัฒนาจิตใจ ความเป็นอยู่ที่ดี มีกำลังใจเข้มแข็ง มีชุมชนที่ปลอดภัย เพราะยังมีผู้เฒ่าที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านช่วยชี้แนะ และให้คำปรึกษาการทำบายศรี การสู่ขวัญ การละเล่นต่าง ๆ เป็นขวัญกำลังใจให้ลูกหลานสืบสานประเพณีต่อไป อีกทั้งมีสถานีดารวจอยู่ใกล้ชิด มีตลาดนัดเป็นพื้นที่เศรษฐกิจที่ดี เป็นชุมชนที่น่าอยู่อีกชุมชนหนึ่งในจังหวัดเพชรบูรณ์

2. เปรียบเทียบเป้าหมาย รูปแบบการเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธศาสนา ได้แก่ กายภาวนาหมายถึง การพัฒนาทางกายภาพ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม สีลภาวนา หมายถึง การพัฒนาทางสังคม คือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ พัฒนาความประพฤติ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย เป็นการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยการเกื้อกูลกัน จิตภาวนา หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจให้มีสุขภาวะ คือ การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรม ปัญญาภาวนา หมายถึง การพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายต่างอิงอาศัยกัน

และกัน การพัฒนาปัญญา คือ การฝึกเจริญสติ เสริมสร้างความรู้ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา แยกแยะ รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา ใช้ชีวิตตามความเป็นจริง เพื่อให้เกิดความสุขทางกาย ทางใจ ทางสังคม และสร้างเสริมปัญญา และปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญา รู้เท่าทันแบบมันคงและยั่งยืน

เป้าหมายศาสนาคริสต์ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แท้จริง ก็คือการภาวนา เป็นการยกจิตขึ้นหาพระเจ้าด้วยความเชื่อ ความไว้วางใจและความรัก เพราะว่าพระเจ้าทรงอยู่เหนือเรา ทรงโน้มจิตใจมนุษย์เข้าหาพระองค์อาศัยพรจากพระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระจิตเจ้าตรัสใจ และทรงสอนเรา พระคริสต์เจ้าไม่ทรงบังคับผู้ใดให้มีความเชื่อในพระองค์ แต่ทรงเสนอพระองค์แก่มนุษย์ทุกคนให้ยึดมั่นในพระองค์ด้วยใจอิสระ คริสต์ศาสนาถ่ายทอดโดยการปฏิบัติจนได้ประสบการณ์เอง ยิ่งกว่าโดยการยึดตามตัวอักษร พระเยซูออกเผยแพร่โดยการแสดงตัวเป็นหลักฐานยืนยันตาของผู้มีความเชื่อ ด้วยการรักษาผู้ป่วยและช่วยเหลือผู้ยากไร้ สิ่งในโลกได้คือ ความรัก คือความเชื่อมั่นคงในความดีของแต่ละคน ความเคารพ ความปรารถนาที่จะเสวนา การไม่ยอมใช้ความรุนแรงแม้เมื่อต้องเผชิญกับความรุนแรง ความเต็มใจที่จะสละสิ่งที่ตนมีเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น สุดท้ายความหวังของเรามีพื้นฐานในความรักที่พระเจ้าทรงมีต่อมนุษย์ทุกคน พระองค์ทรงคำจูน ช่วยเหลือกิจการต่างๆ ของเรา และประทับอยู่ในหมู่เราด้วยพระอานุภาพตลอดพระชนม์ของพระองค์

อภิปรายผลการวิจัย

1. การเรียนรู้พุทธวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ ใช้หลักศีล และปฏิบัติตามหลักปณิธาน 3 ของท่านพุทธทาสและหลักปณิธาน 3 ประการของท่านพุทธทาสภิกขุ ได้แก่ 1) เรียนรู้ศาสนาของตนให้ถูกต้อง 2) เรียนรู้ศาสนาของผู้อื่น 3) ร่วมกันดึงโลกออกจากวัตถุนิยม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา

2. การปฏิบัติตามบทบัญญัติ 10 ประการ และการได้สัมผัสประสบการณ์ หลักความรัก พระเป็นเจ้า รักเรารักแบบไม่มีข้อแม้ไม่ว่าเราจะดีจะชั่วอย่างไร พระเจ้าก็ยังรักเรารอคอยให้เราได้รับและสัมผัสความรักของพระองค์ เมื่อได้รับสัมผัสและตอบสนองความรักของพระองค์ด้วยการรู้จักรักผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนให้อภัย เสียสละ การรักพระเป็นเจ้าสุดจิตใจ สุดวิญญาณ สุดสติปัญญา และสุดกำลังของท่าน และยอมลดความเป็นตัวเอง เสียสละ เพื่อให้ผู้อื่นสามารถสร้างสรรค์สิ่งดีๆ การที่สามารถเป็นทุกอย่างเพื่อทุกคน

3. ศีล 5 หลักพรหมวิหาร 4 และหลักสังคหวัตถุ 4 ประการ เพื่อการพัฒนาปัญญา คือ การฝึกอบรมเจริญปัญญา เสริมสร้างความรู้ความคิด ความเข้าใจ ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณา และแก้ปัญหา ใช้ชีวิตตามความเป็นจริง ตามหลักคริสต์ศาสนา คือ ด้วยหลักความรัก ผ่านความดีของชาวคริสต์แต่ละคน ให้ความเคารพและยกย่องผู้อื่นเสมอ ชาวคริสต์จะไม่ใช้ความรุนแรงแม้เมื่อต้องเผชิญกับความรุนแรง เต็มใจที่จะสละสิ่งที่ตนมีเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่นแม้ไม่ใช่ชาวคริสต์ด้วยกันก็ตาม

ในมุมมองของผู้วิจัยจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้นำและสังเกตการณ์โดยการเข้าร่วมกิจกรรมกับประชาชนพบว่าชาวบ้านกลางเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น รวมถึงชาวคริสต์ใน

ตำบลบ้านกลางส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวบ้านกลาง ที่เปลี่ยนศาสนา และชาวต่างชาติที่สมรสได้มาอาศัยในชุมชน และมีวิธีการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ชาวบ้านกลางเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารี มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น รวมถึงชาวคริสต์ในตำบลบ้านกลางส่วนใหญ่เป็นบุตรหลานของชาวบ้านกลาง ที่เปลี่ยนศาสนา และชาวต่างชาติที่สมรสได้มาอาศัยในชุมชน และมีวิธีการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างกัน คือ เมื่ออยู่ร่วมกัน ต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน เข้าใจถึงความแตกต่างไม่ยกตนข่มท่าน ที่ส่งผลให้เกิดการเปรียบเทียบในความแตกต่าง อันจะก่อให้เกิดความแตกแยกต่อไปได้ โดยใช้วิธีการที่จะเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน คือ การยึดมั่นในความรักและความอดทน ต่อทุกสิ่งเพราะความรักยิ่งใหญ่ที่สุด และสามารถยืดเหนี่ยวให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขโดยไม่ความรังเกียจ ไม่ดูหมิ่นเหยียดหยาม เรียนรู้ที่จะอยู่ด้วยกันโดยสันติ ทั้งยังให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

องค์ความรู้ใหม่

จากการลงพื้นที่วิจัยได้ผลสรุปเกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้พัฒนาธรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตระหว่างพุทธศาสนิกชน และคริสต์ศาสนิกชน ในตำบลบ้านกลางอำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่งเสริมให้ศาสนิกทุกศาสนาเข้ามาเรียนรู้ที่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงและสุขภาวะเชิงพุทธ เน้นเรื่องการไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการดูแลรักษาจิตใจให้มีความเข้มแข็ง การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม รู้จักให้เกียรติ เอื้อเฟื้อแบ่งปันด้วยความเมตตา รู้จักเสียสละด้วยจาคะ ไม่แบ่งเขาแบ่งเรา มีความจริงใจทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้วยการลดความเห็นแก่ตัว เพิ่มการแบ่งปันให้มากขึ้น ลดทิฐิมานะ เพิ่มการชมเชยและให้เกียรติผู้อื่นตามสถานการณ์ที่ควรจะเป็น

สรุป

หลักศีลหลักสากล ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนิกชน หรือศาสนิกอื่นๆ สามารถที่นำหลักศีล ก่อให้เกิดความรักความเมตตา เอื้อเฟื้อแบ่งปัน มาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ศาสนิกทุกศาสนาจะสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างสงบไม่สร้างความเดือดแก่ครอบครัว ด้วยการการไม่ฆ่าสัตว์ไม่เบียดเบียนกันทางกาย วาจาและทางใจ ไม่ลักขโมย เพราะมีการแบ่งปันกันไม่ประพฤติดินในกาม ด้วยการให้เกียรติและเชิดชูคุ้มครองของตนและคุ้มครองของผู้อื่น ไม่พูดจาโกหกหลอกลวง พูดจาส่อเสียด ก้าวร้าวเพราะมีมิตรไมตรีต่อกัน ไม่เสพสุราของมึนเมาเพราะได้รับความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพเป็นอย่างดี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง 4 ด้าน คือ ทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางปัญญา ด้วยการลดความเห็นแก่ตัว เพิ่มการแบ่งปันให้มากขึ้น ลดทิฐิมานะ เพิ่มการชมเชยและให้เกียรติผู้อื่นตามสถานการณ์ที่ควรจะเป็น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัยพบว่าศาสนิกทุกศาสนาจะสามารถอยู่ในสังคมได้ ต้องลดความเห็นแก่ตัว เพิ่มการแบ่งปันให้มากขึ้น ลดทิฐิมานะ เพิ่มการชมเชยและให้เกียรติผู้อื่นตามสถานการณ์ที่ควรจะเป็น
2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย ประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นหัวข้อเกี่ยวกับ
 - 2.1 ชื่อหัวข้อการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เหตุผลอธิบาย เพื่อสืบสานการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างรายได้และส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
 - 2.2 ชื่อหัวข้อวิจัย การขยายเครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่สากลอธิบาย ให้ความรู้และหลักการที่ทันสมัยสู่ระดับอินเตอร์
 - 2.3 ชื่อหัวข้อวิจัย การฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสังคมเศรษฐกิจอธิบาย ให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจในระดับท้องถิ่น โดยแบ่งตามภูมิภาคว่าแต่ละท้องถิ่นมีวัฒนธรรมและประเพณีใดควรจัดให้มีขึ้นเพื่อส่งเสริมต่อไป

บรรณานุกรม

- กิริติ บุญเจือ. (2529). *หลักความเชื่อของชาวคริสต์คาทอลิก*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตธรรม แผนกพระคัมภีร์. (2514). *พระคัมภีร์คาทอลิก ฉบับสมบูรณ์ ภาคพันธสัญญาเดิม และภาคพันธสัญญาใหม่*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตธรรม แผนกพระคัมภีร์.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2548). *ศาสนาเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา*. กรุงเทพฯ: หจก. สำนักพิมพ์และสายส่งดวงแก้ว.
- เดือน คำดี. (2529). *การเผยแผ่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเดียน.
- บาทหลวงยอแซฟ วุฒิเลิศ แห่ล้อม. (2012). *หลักธรรมคำสอนคาทอลิก*. จังหวัดเชียงใหม่: สำนักมิชชันคาทอลิก.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). *แก่นพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *ปณิธาน 3 ประการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *สุขภาวะองค์รวมแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: บริษัท สหมิตรพรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2562). *ความสุขที่ยั่งยืน*. กรุงเทพฯ: หจก. สามลดา.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2550). *คิดให้รู้จักพอ และการทำดีต้องไม่มีพอ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์นปรัตน์.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2558). *ชีวิตลิขิตได้*. กรุงเทพฯ: บริษัทแสงสว่างเวิลด์เพรส จำกัด.

ทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล

Desired Skills for Dhammaduta to Overseas Buddhism Propagation for the Develop Workforce in the Digital Citizen

¹พระมหาทองเก็บ ญาณพล และ²กิตติมาศ ศิริไชย

¹Phramaha Thongkeb Yanapalo and²Kittamas Sirichai

¹วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Dhammaduta College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

²คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

²Faculty of Education, Kasetsart University.

¹Corresponding Author's Email: Thongkeb.suk@mcu.ac.th

Received: September 12, 2023; Revised: December 22, 2023; Accepted: December 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล 2) เพื่อสร้างภาพในอนาคต ของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต 3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) เพื่อศึกษาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล พบว่ามีองค์ประกอบ 3 ทักษะซึ่งครอบคลุมทุกประเด็นสำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล คือ 1.1) ทักษะการเรียนรู้และพัฒนา 1.2) ทักษะชีวิต 1.3) ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัล 2) เพื่อสร้างภาพในอนาคตของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต และ 3) เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต ซึ่งพบว่าเมื่อการศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งจากผลการวิจัยทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ในการพัฒนาทักษะจำเป็นสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเป็นการปรับกระบวนการทัศนคติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคสมัย และรองรับการพัฒนาคนทางศาสนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: ทักษะที่พึงประสงค์; พระธรรมทูต; พลเมืองดิจิทัล

Abstract

Research study 1) to study desirable skills for Thai missionary monks for manpower development in the digital citizen era; 2) to create a picture of the future of skills required for Thai missionary monks to develop manpower in the digital citizen era in the future; 3) to analyze the changing trends and drive skills required for Thai missionaries to develop manpower in the digital citizen era in the future. This is a qualitative research. The analysis and presentation of the descriptive research.

The results of the research were: 1) to study the desired skills for Thai missionaries for human resource development in the digital citizenship era. It was found that there are 3 skill components that cover all issues for missionary missionaries who spread Buddhism abroad for the development of manpower in the digital citizen age: 1.1) learning and development skills, 1.2) life skills, 1.3) skills necessary for being Digital Citizen 2) to create a vision for the future of desirable skills for Thai missionaries to develop manpower in the future digital citizen era and 3) to analyze trends in change and drive desired skills for Thai missionaries to develop manpower in the digital citizen era in the future. It was found that when studying the feasibility and appropriateness of the desired skills for missionary missionaries who spread Buddhism abroad for the development of manpower in the digital citizen era. It was found that the overall level was at a high level. From the research results, new knowledge has been gained in developing the necessary skills for propagating Buddhism abroad, adjusting the paradigm for propagating Buddhism to suit the modern era and supports the sustainable development of religious manpower.

Keywords: Desirable Skills; Dhammaduta; Digital Citizens

บทนำ

นับแต่เริ่มมีแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปีแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติและแผนการปฏิรูปประเทศส่งผลให้ประเทศไทยมีทิศทางและเป้าหมายในการพัฒนาประเทศที่ชัดเจนมากขึ้น กลไกสำคัญที่จะทำให้การขับเคลื่อนพัฒนานั้นสำเร็จบรรลุได้ตามเป้าหมาย ย่อมหนีไม่พ้น “การอุดมศึกษา” ซึ่งเป็นแหล่งผลิตและพัฒนากำลังคนระดับสูง และยังเป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้เทคโนโลยีและนวัตกรรม อันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อยกระดับขีดความสามารถทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม และเพื่อนำพาประเทศให้ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างทันยุคสมัยทัดเทียมกับนานาชาติอารยประเทศ ทิศทางการพัฒนาประเทศ คือการสร้างคนที่มีคุณภาพและมีคุณธรรม รวมไปถึงมีทักษะและความสามารถแห่งอนาคตที่จำเป็นต่อการยกระดับเทคโนโลยีไทยไปสู่ยุคอุตสาหกรรมแห่งอนาคตการผลิตและพัฒนากำลังคนของการอุดมศึกษา นับจากนี้จึงเป็นการผลิตอย่างมีจุดมุ่งหมาย ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างบุคลากรที่ตอบโจทย์ความต้องการในการพัฒนาประเทศแล้ว ยังเป็นการสร้างทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่จะเติบโตและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขท่ามกลางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่ดีที่ทุกคนร่วมกันสร้างสรรค์ขึ้น (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักนโยบายและแผนการอุดมศึกษา, 2564) ตามที่คณะรัฐมนตรีภายใต้การบริหารราชการแผ่นดินของ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้แถลงนโยบายต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2557 ด้านการเพิ่มศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ข้อ 6.18 ต้องการให้มีการส่งเสริมภาคเศรษฐกิจดิจิทัลและวางรากฐานของเศรษฐกิจดิจิทัลให้เริ่ม

ขับเคลื่อนได้อย่างจริงจัง ซึ่งจะทำให้ทุกภาคเศรษฐกิจก้าวหน้าไปได้ทันโลกและสามารถแข่งขันในโลกสมัยใหม่ได้ ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าผู้ที่มีความสามารถทางด้านการใช้ดิจิทัลได้มากกว่า ย่อมเป็นผู้ได้เปรียบในสังคม เนื่องจากสามารถใช้ประโยชน์จากดิจิทัล เพื่อเพิ่มคุณค่าให้กับชีวิต สร้างสรรค์นวัตกรรมและสิ่งใหม่ได้มากกว่า ทำให้พัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าได้ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นโยบายของทุกประเทศจึงพยายามเพิ่มขีดความสามารถทางด้านการใช้ดิจิทัลให้กับประชาชน และพยายามลดช่องว่างทางดิจิทัลระหว่างประชาชนในชุมชนเมืองและชุมชนห่างไกล ที่เรียกว่า ช่องว่างดิจิทัล (Digital Divide) ดังนั้น การลดช่องว่างดิจิทัลของประเทศไทย จึงเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนและผลักดันนโยบายเศรษฐกิจดิจิทัลของรัฐบาล ในการขับเคลื่อนนโยบายฯ ดังกล่าว ไปสู่การเป็น Digital Thailand จำเป็นอย่างยิ่งที่นอกจากจะเร่งสร้างทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สร้างโอกาสในการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องเทคโนโลยีเกิดใหม่ที่สำคัญ เช่น คลาวด์ อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things) ที่ทำให้ชีวิตที่ smarter พร้อมก้าวสู่สังคมดิจิทัล และการบริการภาครัฐผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ในประชาชนทุกกลุ่มวัยแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องเร่งสร้างทักษะและความตระหนักรู้ถึงประโยชน์และโทษ ตลอดจนการใช้งานอย่างสร้างสรรค์ และรับผิดชอบต่อสังคม (กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2564)

หลักการแนวความคิดการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใสเคารพ ยำเกรง ในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2565) พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอน เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไป หลักการต่าง ๆ ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทักษะของผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เช่นเดียวกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

ทักษะที่พึงประสงค์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน ในยุคที่มีความสลับซับซ้อนของเทคโนโลยีดิจิทัล จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการพัฒนาทักษะทางเทคโนโลยี เพื่อความอยู่รอดเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต และการประกาศพระพุทธศาสนา นอกจากนี้เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมและเตรียมพร้อมสู่การเป็นพลเมืองดิจิทัลในอนาคต พระธรรมทูตไทยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งควรได้รับการพัฒนาความรู้ ทักษะด้านต่าง ๆ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน พระธรรมทูตไทยในฐานะกำลังคนกลุ่มสำคัญสาขาเฉพาะผู้ประกาศพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์มีภารกิจต่อพุทธศาสนิกชนทั้งชายและหญิงที่เรียกว่า อุบาสกและอุบาสิกา ในการถ่ายทอดพระธรรมคำสั่งสอน เพื่อให้อุบาสกอุบาสิกาได้รับทราบและรู้เข้าใจในพระธรรมในระดับที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขในการดำรงชีวิต และถึงประโยชน์สุขในทางธรรมอันเป็นเป้าหมายสำคัญและสูงสุดในการประกาศพรหมจรรย์ขององค์พระศาสดา เพื่อเป็นการตอบแทนอุบาสก

อุบาสิกาสังฆได้อุปถัมภ์พระธรรมทูตในด้านต่าง ๆ ให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ทั้งแก่พุทธศาสนิกชนไทยและประเทศที่ไปประกาศพระพุทธศาสนา (พระธรรมทูตสายต่างประเทศ, 2566) ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล เพื่อเป็นประโยชน์สูงสุดในการทำภารกิจหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต และเตรียมพร้อมสู่การเป็นพลเมืองดิจิทัลในอนาคต การพัฒนาประเทศและประชาคมวิจัยในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล
2. เพื่อสร้างภาพในอนาคต ของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต
3. เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล มีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในรูปแบบการวิจัยเชิงอนาคตโดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบ EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) และใช้วิธีการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) เพื่อให้ได้รายละเอียดของข้อมูลต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและตรงตามสภาพที่เป็นจริงมากที่สุดที่สามารถตอบคำถามวิจัยได้

-ประชากร/กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยคัดเลือกแบบเจาะจงโดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกจากกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล

-ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 รูป/คน โดยผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้บริหารระดับสูง โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ กลุ่มนักวิชาการที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

ขั้นตอนที่ 2 หน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) พื้นที่ศึกษาวิทยาลัยพระธรรมทูตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ความต้องการในการการพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการวิจัยครั้งนี้และช่วยให้คณะผู้วิจัยสามารถเขียนแผนการดำเนินการวิจัยและประเด็นสำคัญ ตามที่ต้องการวิจัย โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เป็นพื้นที่ในการทดลองพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง มีข้อมูลหลายส่วนที่ต้องทำการรวบรวมข้อมูลมาประกอบกันให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) และผู้วิจัยนัดหมายเพื่อสอบถามข้อมูล หรือเชิญผู้ให้ข้อมูลเพื่อมาร่วมพูดคุยกันเป็นกลุ่มซึ่งสามารถตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยร่วมกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและจัดทำรายงานผลการวิจัยตามที่ได้กำหนด การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ด้วยการใช้อธิบายผลการวิจัยหาค่าสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และคำถามปลายเปิด ด้วยการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล จากการศึกษาข้อมูลและจัดทำร่างประเด็นทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล สามารถพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์ดังนี้ จากการพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ซึ่งประกอบด้วย 3 ทักษะซึ่งครอบคลุมทุกประเด็นสำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล โดยมีรายละเอียดองค์ประกอบแต่ละทักษะดังนี้

1) ทักษะการเรียนรู้และพัฒนา (Learning and Development Skills)

- 1.1) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking)
- 1.2) การแก้ปัญหา (problem solving)
- 1.3) ความริเริ่มสร้างสรรค์ (creativity)

2) ทักษะชีวิต (Life skills)

- 2.1) การตัดสินใจ (Decision making)

2.2) ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ (Interpersonal relationship)

2.3) ความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-awareness)

2.4) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy)

2.5) การจัดการอารมณ์ (Coping with emotion)

2.6) การจัดการความเครียด (Coping with Stress)

3) ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship Skills)

3.1) ทักษะพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (Technology Basics)

3.2) ทักษะดิจิทัล (Digital Citizenship)

3.3) ทักษะการจัดการสารสนเทศ (Information Management)

3.4) ทักษะการสร้างสรรคเนื้อหา (Content Creation)

3.5) ทักษะด้านการสื่อสาร (Communication)

3.6) ทักษะด้านการทำงานร่วมกัน (Collaboration)

3.7) ความมั่นคงและการรักษาความปลอดภัย (Safety and Security)

สรุปผลจากการพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล โดยนำข้อมูลทักษะที่ได้ไปสร้างภาพในอนาคตของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อสร้างภาพในอนาคต ของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนาคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต จากการศึกษาข้อมูลและจัดทำร่างประเด็นทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนาคนในยุคพลเมืองดิจิทัล สามารถสร้างภาพในอนาคตการพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์ตามรูปภาพดังนี้

ทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ
เพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล

ภาพที่ 1: แสดงภาพอนาคตทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูต

จากการพัฒนาทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ซึ่งประกอบด้วย 3 ทักษะซึ่งครอบคลุมทุกประเด็นสำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ทักษะการเรียนรู้และพัฒนาประกอบไปด้วยทักษะย่อย ๆ 3 ด้าน ซึ่งทักษะย่อยดังกล่าวจะทำให้มีแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมีการพัฒนาเป็นกำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลที่สำคัญทางศาสนา 1) ความริเริ่มสร้างสรรค์ (Creativity) และนวัตกรรม (Innovation) หมายถึง การคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่ใช้งานได้และเป็นสิ่งที่ไม่เคยมีมาก่อน บางอย่างอาจเป็นความคิดต่อยอดและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิมที่จะนำไปสู่การสร้างผลงานใหม่ที่ไม่เหมือนผู้อื่น การคิดสร้างสรรค์สามารถเกิดขึ้นได้ในทุกงานทุกองค์กรไม่ว่าจะเป็นวิธีการทำงาน ความสัมพันธ์หรือแม้แต่การพัฒนานวัตกรรม ล้วนแล้วแต่ต้องมีการคิดสร้างสรรค์เป็นพื้นฐานทั้งสิ้น 2) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) การคิดอย่างผู้เชี่ยวชาญ (Expert Thinking) คือ ความตั้งใจหรือความพยายามที่จะคิดและตัดสินใจในสิ่งต่างๆ โดยอาศัยเหตุผล หลักฐาน หรือข้อสนับสนุนโดยไม่ใช้อารมณ์ความเชื่อดั้งเดิมประสบการณ์ และอคติในการคิดและการตัดสินใจนั้น เพื่อที่สุดท้ายจะทำให้คำตอบหรือสิ่งที่เราตัดสินใจมีโอกาสที่จะถูกต้องมากขึ้นหรือดียิ่งขึ้น และ 3) การแก้ปัญหา (Problem Solving) ทักษะการแก้ปัญหา Problem Solving คือ ความสามารถในการระบุและค้นหาต้นตอของปัญหา จัดลำดับความสำคัญและวิเคราะห์แนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อนำข้อมูลไปสร้างเป็นแผนการดำเนินงานให้แก้ไขปัญหาที่ต้องการแก้ไขได้สำเร็จ ซึ่งทักษะย่อยทั้ง 3 ด้านนี้ เป็นคุณสมบัติที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูต

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อนทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในอนาคต พบว่า การศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ผู้วิจัยได้ดำเนินการการวิเคราะห์ ข้อมูลความเป็นไปได้และความเหมาะสมของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลจากผู้เชี่ยวชาญ และกลุ่มตัวอย่างพระธรรมทูตในปี 2566 จำนวน 136 รูป ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ระดับความเหมาะสมของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลในการท่องเที่ยวเชิง จ्ञานศึกษาประเด็นจาก 3 ทักษะ ได้แก่ 1) ทักษะด้านการเรียนรู้และพัฒนา 2) ทักษะชีวิต 3) ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัลของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ พบว่าระดับความเหมาะสมของทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัลโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.41$, S.D. = 0.23) โดยระดับความเหมาะสมทักษะในด้านการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.50$, S.D. = 0.28) เมื่อพิจารณาด้านทักษะชีวิตอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$, S.D. = 4.40) และทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัลของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศพบว่าอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.20) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแต่ละทักษะในด้านการเรียนพบว่าระดับความเหมาะสมทักษะในด้านการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = 0.28) โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าความริเริ่มสร้างสรรค์ (creativity) และนวัตกรรม (innovation) ซึ่งหมายถึง การประยุกต์ใช้จินตนาการและการประดิษฐ์อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.55, S.D. = 0.21) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) การคิดอย่างผู้เชี่ยวชาญ (expert thinking) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.31) และการแก้ปัญหา (Problem solving) อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.45, S.D. = 0.22) ตามลำดับ

เมื่อวิเคราะห์เป็นรายข้อในด้านทักษะชีวิตพบว่าระดับความเหมาะสมด้านทักษะชีวิต โดยรวมอยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.40 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.17 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ด้านการตัดสินใจ (Decision making) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.30 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.17 ทักษะการสร้างสัมพันธ์ภาพ (Interpersonal relationship) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.40 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.15 ความตระหนักในตนเอง (Self-awareness) อยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.55 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.21 ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.25 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.24 การจัดการอารมณ์ (Coping with emotion) อยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.50 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.21 การจัดการความเครียด (Coping with Stress) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.30 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.27 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาด้านทักษะที่จำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัลของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศพบว่าระดับความเหมาะสมทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัลของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ โดยรวมอยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.39 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.20 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่าทักษะพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (Technology Basics) โดยรวมอยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.30 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.28 ทักษะการเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.20 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.19 ทักษะการจัดการสารสนเทศ (Information Management) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.20 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.12 ทักษะการสร้างสรรค์เนื้อหา (Content Creation) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.35 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.17 ทักษะด้านการสื่อสาร (Communication) อยู่ในระดับมากที่สุด คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.55 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.19 ทักษะด้านการทำงานร่วมกัน (Collaboration) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.35 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.24 ความมั่นคงและการรักษาความปลอดภัย (Safety and Security) อยู่ในระดับมาก คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.40 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.19 ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูต ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนา กำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ซึ่งประกอบด้วย 3 ทักษะซึ่งครอบคลุมทุกประเด็นสำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนา กำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ทักษะการเรียนรู้และพัฒนา หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์ การปฏิบัติเป็นองค์ความรู้เชิงลึก (Deep Knowledge) ที่อิงอยู่กับบริบทเชิงพื้นที่และนำไปใช้สำหรับการพัฒนาตนเอง พัฒนาระบบการทำงาน พัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดจนการสร้างสร้งสรรค์นวัตกรรมต่อไป การพัฒนาให้มีทักษะการเรียนรู้และพัฒนา นับว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการไปสู่สังคมอนาคตที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการสร้างสร้งสรรค์นวัตกรรม ที่ไม่สามารถอยู่กับสิ่งเดิมๆ โดยไม่เปลี่ยนแปลงไม่ปรับตัวอีกต่อไป การส่งเสริมให้มีทักษะการเรียนรู้และพัฒนาจะเป็นรากฐานของการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2551) ได้กล่าวไว้ในคุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ว่าพุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้นย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ (Homsombat et al., 2021) ที่ศึกษาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนิสิตในมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาบทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการจัดการเรียนรู้ที่เน้นลักษณะพึงประสงค์ (LMDC) ของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยพุทธในประเทศไทยโดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ผลการวิจัยพบว่า LMDC ในมหาวิทยาลัยพุทธดำเนินการตามกรอบคุณวุฒิ ได้แก่ 1) การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม 2) ความรู้ 3) ทักษะทางปัญญา 4) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และความรับผิดชอบ 5) ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและข้อมูล ทักษะทางเทคโนโลยี และ 6) วิธีวิทยาการจัดการเรียนรู้ (เพิ่มในหลักสูตรวิชาชีพครู) โดยบูรณาการเข้ากับความสามารถทางดิจิทัลและคุณลักษณะ 9 ประการ

2. ทักษะชีวิต คือ ความสามารถที่ช่วยให้สามารถเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น พร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต เพื่อที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้กำหนดทักษะชีวิตสำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศไว้ 6 ประการ ได้แก่ 1) การตัดสินใจ (Decision Making) การตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตได้อย่างเหมาะสม เป็นความสามารถอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้ประเมินทางเลือกและผลที่จะได้รับจากการตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ไม่สร้างภาระทางความคิดและความรู้สึกให้กับตัวเองและผู้อื่น ซึ่งสามารถฝึกได้ 2) ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ (Interpersonal Relationship) ทักษะการสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) เป็นความสามารถที่เป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และมากกว่านั้นคือการรักษา

ความสัมพันธ์ไว้ให้ได้ยาวนาน 3) ความตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Awareness) จะช่วยให้ค้นหา รู้จักและเข้าใจตนเอง รู้ข้อดีข้อด้อยของตนเอง รู้ความต้องการและสิ่งที่ไม่ต้องการของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้สามารถเผชิญกับความเครียดหรือสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทักษะอื่นๆ เช่น การสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพ การตัดสินใจ และความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น 4) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) ทักษะการเข้าใจผู้อื่น (Empathy) ถือเป็นทักษะสำคัญของคนยุคปัจจุบัน เป็นความสามารถที่พึงมีในการเข้าใจความเหมือนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคล ไม่ว่าจะเป็นเพศสภาพ สปีชีส์ การศึกษา ศาสนา อาชีพ ความคิด ความเชื่อ ซึ่งการยอมรับความแตกต่างหลากหลายนี้จะทำให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล ลดความขัดแย้งรุนแรง และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันในโลกของความเป็นจริง 5) การจัดการอารมณ์ (Coping with Emotion) ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (Coping with Emotion) จะทำให้สามารถรับรู้อารมณ์ของตนเองและผู้อื่นได้ดีขึ้น รู้ว่าอารมณ์มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมอย่างไร และรู้วิธีจัดการอารมณ์ที่สับสนนั้น ก่อนที่มันจะส่งผลกระทบต่อตัวเองและคนรอบข้าง 6) การจัดการความเครียด (Coping with Stress) ทักษะการจัดการความเครียด (Coping with Stress) เป็นความสามารถของแต่ละคนในการรับรู้ถึงสาเหตุของความเครียด รู้จักวิธีผ่อนคลาย และแนวทางในการควบคุมไม่ให้เครียดจนสร้างปัญหาด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตให้กับตัวเอง ซึ่งทักษะชีวิตนี้เป็นหัวใจสำคัญสำหรับพระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพราะเป็นพื้นฐานในการจัดการตัวเองก่อนที่จะปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้เกิดจริยวัตรอันน่าศรัทธา เลื่อมใส สอดคล้องกับงานวิจัยด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ (พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี, 2556) ที่กล่าวถึงวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอภัตติกถาแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤตทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็ว ทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน และวิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรม เพราะบุคลิกภาพที่สง่างาม น่ามองน่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษดังมีจิงกิพรหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่าง น่าดูน่าเลื่อมใสมีพระฉวีวรรณผ่องยิ่งนักดุจพรหม มีพระวรกายดุจพรหม โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก” การเผยแผ่พระพุทธศานานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้ว คุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้ บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดใจยังความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น นอกจากนี้ทักษะชีวิตยังมีความสำคัญในการปฏิรูปการศึกษาพุทธศาสนาและมนุษยศาสตร์ในมหาวิทยาลัยอเมริกันจากการศึกษาวิจัยของ (Wu, 2022)

3. ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัล ความเป็นพลเมืองดิจิทัล (Digital Citizenship) แนวคิดความเป็นพลเมืองดิจิทัลพูดถึงความสามารถในการใช้อินเทอร์เน็ตเพื่อมีส่วนร่วมในสังคมเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ มีความรับผิดชอบ และปลอดภัย การปฏิวัติเทคโนโลยีการสื่อสารได้เปิดโอกาสและหยิบยื่นความท้าทายใหม่ๆ ให้กับพลเมืองดิจิทัล เราสามารถเข้าถึงข้อมูลโดยไร้ข้อจำกัดเชิงภูมิศาสตร์ เข้าร่วมชุมชนที่มีความสนใจร่วมกัน สร้างสรรค์แนวคิดใหม่ๆ ในการแก้ไขปัญหา และทำให้เสียงของพลเมืองดังขึ้นในสังคม แต่เราก็ต้องเผชิญกับความเสี่ยงใหม่ๆ เช่น การสอดแนมความเป็นส่วนตัว อาชญากรรมคอมพิวเตอร์ ดังนั้นเราในฐานะพลเมืองดิจิทัลจึงต้องตระหนักถึงโอกาสและความเสี่ยงในโลกดิจิทัล พัฒนาทักษะและความรู้ที่จำเป็นในโลกใหม่ และเข้าใจถึงสิทธิและความรับผิดชอบในโลกออนไลน์ โดยจากการศึกษาวิจัยผู้วิจัยได้แบ่งทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัลของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ได้ 7 ด้าน ดังนี้ 1) ทักษะพื้นฐานด้านเทคโนโลยี (Technology Basics) เริ่มตั้งแต่การใช้งาน Web Browser เข้าใจคอนเซ็ปต์การติดตั้งซอฟต์แวร์ การเชื่อมต่อ Network เบื้องต้น การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต การจัดการกับฮาร์ดแวร์ เช่น การตั้งค่าเครื่องพิมพ์ ซึ่งเป็นความรู้พื้นฐาน การรู้วิธีทำงานเบื้องต้นของระบบต่าง ๆ จะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเองได้ 2) ทักษะดิจิทัล (Digital Citizenship) หมายถึงเมื่อต้องใช้ชีวิตไปพร้อม ๆ กับเทคโนโลยี แน่นอนว่าต้องมีทั้งประโยชน์ และข้อควรระวัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการจัดการข้อมูลส่วนบุคคล พฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี ควรต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี นโยบายการใช้งานต่าง ๆ การให้ความยินยอมในการเข้าถึงข้อมูล ทุกสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องระวังตัว 3) ทักษะการจัดการสารสนเทศ (Information Management) การค้นหาข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพไม่ว่าจะเป็นการค้นหาข้อมูลในไฟล์ ข้อมูลบนเว็บเพจ รวมไปถึงการทำความเข้าใจเกี่ยวกับข้อจำกัดต่าง ๆ การเข้าถึงและนำไปใช้ในแง่ของลิขสิทธิ์ เพราะทุกผลงานไม่ว่าจะจะเป็นงานเขียน ศิลปะ เพลง ภาพถ่าย หรือข้อมูลใดก็ตามที่ได้รับการสร้างสรรค์รวบรวมขึ้นเป็นชิ้นงานใหม่ ทุกอย่างล้วนมีลิขสิทธิ์ในตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องจดลิขสิทธิ์ ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องทราบว่าสิ่งใดนำมาใช้ได้ สิ่งใดนำมาใช้ไม่ได้ ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนหรือไม่ 4) ทักษะการสร้างสรรค์เนื้อหา (Content Creation) ทักษะการสร้างสรรค์เนื้อหาในที่นี้หมายถึงรวมถึงคอนเทนต์ทุกประเภทไม่ว่าจะเป็นงานเอกสาร งานนำเสนอ งานด้านคำนวณกับการทำงานบนสเปรดชีต การจัดระเบียบเรียงเนื้อหา ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา การนำเสนอเนื้อหาสื่อดิจิทัลทั้งแบบภาพนิ่ง และเคลื่อนไหว 5) ทักษะด้านการสื่อสาร (Communication) ทักษะด้านการสื่อสาร (Communication) ในทางดิจิทัล คือ การเริ่มต้นตั้งแต่การเลือกแพลตฟอร์มที่เหมาะสมในการสื่อสาร เพราะไม่ว่าจะสื่อสารเรื่องอะไรก็แล้วแต่การเลือกช่องทาง และกลุ่มผู้รับสารที่เหมาะสมจะช่วยให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้สิ่งสำคัญคือการเรียนรู้ว่าวิธีการสื่อสารตอบโต้ในสื่อต่าง ๆ แบบไหนมีดี แบบไหนไม่ดี แบบไหนที่อาจมีผลกระทบตามมา รวมไปถึงการสื่อสารกับพุทธศาสนิกชนของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ จำเป็นจะต้องมีความรู้เบื้องต้น ข้อควรระวังความปลอดภัย ทุกสิ่งล้วนเกี่ยวข้องกับการสื่อสารทั้งสิ้น 6) ทักษะด้านการทำงานร่วมกัน (Collaboration) ทักษะด้านการทำงานร่วมกัน การทำงานร่วมกันกับการเป็นพลเมืองดิจิทัล สิ่งที่จะพูดถึงนี้ไม่ใช่การทำงานร่วมกันในแง่ของความสัมพันธ์

ระหว่างบุคคล แต่คือการแชร์ไฟล์เพื่อทำงานร่วมกันบนเครือข่ายต่าง ๆ โดยเฉพาะบนระบบ Cloud ซึ่งเมื่อคลาวด์ช่วยให้สามารถทำงานจากที่ไหนก็ได้ที่มีอินเทอร์เน็ตนั้นเป็นเรื่องที่ดี แต่ก็มีข้อที่ต้องระวังเช่นกันหากต้องทำงาน หรือใช้ไฟล์ร่วมกันกับเพื่อนร่วมทีมคนอื่น ๆ แน่นอนว่าเมื่อทำงานไปสักพักย่อมจะเกิดคำถามว่าใครปรับแก้ตรงไหน ใครใช้งานคนล่าสุด ถ้าทำงานพร้อมกันไฟล์งานจะทับกันจนข้อมูลหายไหม สิ่งเหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ วิธีการทำงานของระบบเพื่อที่จะได้สามารถใช้งานเครื่องมือต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงมารยาทในการทำงานร่วมกับผู้อื่นก็เป็นอีกเรื่องที่ควรใส่ใจ เช่น เมื่อมีการประชุมหรือสัมมนาออนไลน์ ควรที่จะเป็นผู้รับฟังที่ดีเมื่อเพื่อนร่วมงานคนอื่น ๆ เป็นฝ่ายนำเสนอ ปิดไมค์ และสอบถามเมื่อถึงช่วงเวลา ไม่พูดแทรก ไม่ขัดจังหวะ และในขณะเดียวกันเมื่อเราต้องเป็นฝ่ายนำเสนอ ก็ควรจะมีปฏิสัมพันธ์กับระบบต่าง ๆ ให้พร้อม เพื่อให้ไม่ติดขัดในการทำงานร่วมกัน ถึงจะเป็นทักษะเล็กน้อย แต่ก็ช่วยรักษาระดับความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี 7) ความมั่นคงและการรักษาความปลอดภัย (Safety and Security) เมื่อชีวิตก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลก็จำเป็นต้องใส่ใจเรื่องความปลอดภัยทั้งในแง่ของอุปกรณ์ และความปลอดภัยของตัวบุคคล เพราะโลกดิจิทัลนั้นเชื่อมต่อถึงกันได้หมด ดังนั้น ความเสี่ยงในการถูกฉ้อโกงความปลอดภัยจึงมีช่องโหว่มากขึ้น การจะเป็นพลเมืองดิจิทัลที่ดีนั้นควรรู้ว่าวิธีไหนที่สามารถรักษาความปลอดภัยให้กับข้อมูลของตนเองได้ ตั้งแต่วิธีพื้นฐานอย่างการตั้งรหัสผ่านเพื่อป้องกันผู้ไม่เกี่ยวข้อง การปกป้องข้อมูลจากไวรัส หรือสิ่งอื่นที่จะมาเจาะข้อมูลของเรา นอกจากนี้สิ่งสำคัญที่จะต้องปกป้องคือ การปกป้องสุขภาพและจิตใจที่อาจเกิดขึ้นจากการได้รับผลกระทบจากโลกดิจิทัล ไม่ว่าจะเป็นการเสพติดอุปกรณ์ดิจิทัล ความทรุดโทรมของร่างกายเมื่อต้องใช้งานอุปกรณ์ดิจิทัลในระยะยาว (ออฟฟิศซินโดรม) ผลกระทบจากการโพสต์สื่อเชิงลบหรือไม่เหมาะสม การถูกรังแกบนโลกออนไลน์ การถูกคุกคามทางออนไลน์ ซึ่งการเป็นพลเมืองดิจิทัลเป็นผลดีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่นงานวิจัยของ (พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาโร, 2564) ได้ศึกษาการจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายการจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามยุคสมัยปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ยุคดิจิทัลพุทธศาสนิกชนจะใช้ชีวิตในโลกออนไลน์ หรืออินเทอร์เน็ต เพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยใช้อุปกรณ์เทคโนโลยี เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ตและโทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลของคณะสงฆ์ไทยจึงควรจะต้องมีพระสงฆ์ที่ศึกษาและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้มากขึ้น ควรจัดให้มีการฝึกอบรมแก่พระสงฆ์สามเณร และพุทธศาสนิกชนที่สนใจ เกี่ยวกับการใช้ คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต ในการเข้าถึงและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รวมถึงกำหนดแนวปฏิบัติในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเครือข่าย การส่งข้อมูล ไร้พรมแดน ส่งเสริมและสนับสนุนให้วัด สำนักสงฆ์ที่มีความพร้อมเป็นศูนย์การศึกษาเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านระบบ E-Learning รวมถึงจัดเป็น สถานที่ปฏิบัติธรรมด้วย และเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัลในช่องทางสื่อโซเชียลต่าง ๆ เช่น ในเฟซบุ๊ก, ไลน์, ยูทูบ, และเว็บไซต์, โดยใช้เป็นทำภาผนัง สื่อวิดีโอสั้น หรือไลฟ์สดกิจกรรมที่วัด เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา งานวันมาฆบูชา งานวันวิสาขบูชา งานวันอาสาฬหบูชา งานสวดมนต์ ข้ามปี เป็นต้น อีกทั้งควรสอดแทรกหัวข้อธรรมนั้น ๆ และขยายใจความข้อธรรมให้เข้าใจง่าย เพื่อให้พุทธศาสนิกชน

ได้ฟังธรรมผ่านช่องทางดิจิทัล เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับพุทธศาสนิกชนหรือบุคคลที่สามารถเข้าถึง สื่อสารสนเทศได้เป็นข้อคิดคติธรรม ละเว้นจากการทำความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และประพฤติ ปฏิบัติธรรมตามหลักคำสอนในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข นอกจากนี้การเตรียมพร้อมเป็นพลเมืองดิจิทัลจะ ช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

องค์ความรู้ใหม่

ผลการศึกษาผู้วิจัยได้สรุปทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาใน ต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ซึ่งประกอบด้วย 3 ทักษะซึ่งครอบคลุมทุกประเด็น สำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเพื่อการพัฒนากำลังคนในยุคพลเมืองดิจิทัล ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอาทิ องค์กรทางพระพุทธศาสนา ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะจำเป็นสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เป็นการปรับกระบวนการทัศนคติการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคสมัย และรองรับการพัฒนากำลังคนทางศาสนาที่ยั่งยืน ในการพัฒนาต่อไปเพื่อรองรับการพัฒนากำลังคนที่ยั่งยืน ในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลง โดยเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทกับการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก และในขณะเดียวกันเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทุกคนจำเป็นต้องเรียนรู้รวมทั้งพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ จำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามเทคโนโลยีนั้นมีทั้งคุณประโยชน์และโทษในเวลาเดียวกัน เพื่อให้มีความรู้และสามารถใช้ เทคโนโลยีได้อย่างมีประโยชน์และปลอดภัย ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้และ ทักษะในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ทักษะในด้านการเรียนรู้และพัฒนา ทักษะชีวิต ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็น พลเมืองดิจิทัลของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุป

ทักษะการเรียนรู้และพัฒนา โลกปัจจุบันของเรามีการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อย่างรวดเร็วและรุนแรง สืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นสำคัญ ส่งผลทำให้ลักษณะของงานมีการเปลี่ยนแปลง ไป มีทักษะใหม่ๆ ที่ทุกคนต้องเรียนรู้และปรับประยุกต์ใช้ในการทำงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ และบริบท ที่แตกต่างกัน ทักษะการเรียนรู้และพัฒนาเป็นทักษะสำคัญทำให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาระบบการเรียนรู้และ พัฒนานตนเองอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความสำคัญเพื่อการพัฒนาซึ่งจะทำให้มีแนวโน้มการ เปลี่ยนแปลงของพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมีการพัฒนาเป็นกำลังคนในยุคพลเมือง ดิจิทัลที่สำคัญทางศาสนา ทักษะชีวิตเป็นความสามารถที่ช่วยให้สามารถเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน ชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น พร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต เพื่อที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งทักษะที่สำคัญและเป็นพื้นฐานสำหรับพระธรรมทูตผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศจึงควรได้รับการ

พัฒนาอย่างเร่งด่วน เพื่อให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพสูงสุด ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัล เป็นทักษะในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ แทปเล็ต โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสื่อสาร การปฏิบัติงาน และการทำงานร่วมกัน หรือใช้เพื่อพัฒนากระบวนการทำงาน หรือระบบงานในองค์กรให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพ โดยทักษะนี้เป็นทักษะจำเป็นสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเป็นการปรับ กระบวนทัศน์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้ากับยุคสมัย ทั้งนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีส่วนร่วมในการ พัฒนาต่อไปเพื่อรองรับการพัฒนากำลังคนที่ยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่าทักษะที่พึงประสงค์สำหรับพระธรรมทูตไทยที่ควรได้รับการพัฒนาในยุคพลเมืองดิจิทัล ได้แก่ 1) ทักษะการเรียนรู้และพัฒนา 2) ทักษะชีวิต ทักษะชีวิตเป็นความสามารถที่ช่วยให้สามารถเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น 3) ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัล ทักษะจำเป็นสำหรับการเป็นพลเมืองดิจิทัล เป็นทักษะในการนำเครื่องมือ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีอยู่ในปัจจุบัน อาทิ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ แทปเล็ต โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และสื่อออนไลน์ มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ องค์กรทางพระพุทธศาสนา ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนา ผูกอบรมทักษะต่อไป เพื่อรองรับการพัฒนากำลังคนที่ยั่งยืนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 เทคนิคการเผยแผ่พระธรรมทูตในยุคพลเมืองดิจิทัล เพราะในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลง โดยเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทกับการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก

2.2 การเรียนรู้หลักหลักศาสนา และเผยแผ่เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตในสังคมพหุวัฒนธรรม จำเป็นต้องเรียนรู้ศาสนาและวัฒนธรรมอื่น และปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามเทคโนโลยีนั้นมิทั้งคุณประโยชน์และโทษในเวลาเดียวกัน เพื่อให้มีความรู้และสามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประโยชน์และปลอดภัย ดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้หลักศาสนา และสามารถประยุกต์ใช้เป็นเทคนิคสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2564). *พลเมืองดิจิทัลกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม*.

ม.ป.ท.: ม.ป.พ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: เอสอาร์

พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

- พระมหาประกาศิต อาจารย์ปาลี. (2556). พุทธบัญญัติเกี่ยวกับนักบวชนอกศาสนา. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 6(1), 228-309.
- พระครูวินัยธรปัญญา ปญญาโร. (2564). การจัดการเผยแผ่พระพุทธศาสนาศักดิ์สิทธิ์. *Journal of Social Science and Buddhistic Anthropology.* 6(4), 423-433.
- วิทยาลัยพระธรรมทูต. (2566). *รายงานคู่มือพระธรรมทูตสายต่างประเทศ 2566*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สำนักงานนโยบายและแผนการอุดมศึกษา. (2564). *แผนด้านการอุดมศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ พ.ศ. 2564-2570*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542. *เผยแผ่กับเผยแพร่* นำไปใช้ต่างกันอย่างไร. สืบค้น 30 ตุลาคม 2565 จาก <http://legacy.orst.go.th/?knowledges81>
- สุวรรณี ไวก์. (2564). มนุษย์กับความเป็นพลเมืองดิจิทัล. *Journal of MCU Humanities Review.* 7(2), 339-335.
- Homsombat, P. et al.. (2021). *Learning Management Emphasizing Desirable Characteristics of Students in Buddhist University*. Linguistics and Culture Review.
- Jiang Wu and Robert Edward Gordon. (2022). *Buddhism and Humanities Education Reform in American Universities*. Humanities.

ศึกษาวิเคราะห์ฐานสูตรเพื่อนำไปใช้เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินชีวิต An Analytical Study of the Thānasutta to be Used as a Tool for Living Life

¹พระจามร กตคุโณ, ²สุเทพ พรหมเลิศ และ³พระมหาอดิเดช สติวโร

¹Phra Jamorn Kataguno, ²Suthep Promlert and ³Phramaha Adidej Sativaro

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: Mornin9way@gmail.com

Received: August 12, 2023; **Revised:** December 22, 2023; **Accepted:** December 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของฐานสูตร 2) เพื่อศึกษาหลักธรรมในฐานสูตร และ 3) เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในฐานสูตร เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์และนำเสนอเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ฐานสูตรเป็นพระสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงธรรมที่บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ควรพิจารณาเรื่อง ๆ 5 ประการ ได้แก่ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก และกรรม 2) หลักธรรมที่ปรากฏในฐานสูตร มี 4 ประการ คือ (1) อปปรมาท ความไม่ประมาณ (2) ไตรลักษณ์ ลักษณะ 3 ประการ (3) สติปัฏฐาน ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสติ และ (4) ปฏิจจสมุปบาท ความเกิดขึ้นตั้งอยู่อาศัยกัน 3) การพิจารณาหลักธรรมในฐานสูตรทั้ง 5 ประการโดยความเห็นว่าเป็นธรรมตาเสมอ ย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์ 2 ประการ คือ (1) ช่วยพัฒนาตนเองให้บรรลุธรรม การพิจารณาเพื่อความเห็นแจ้งในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งในเรื่องทุกข์ สาเหตุและกำจัดทุกข์ ความปล่อยวางและความว่าง เข้าใจลักษณะที่เป็นกระบวนการของการเกิด - ดับ เกิดสภาวะที่เรียกว่าความหลุดพ้น เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ นิพพาน และ (2) เป็นอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต การพิจารณาให้เห็นถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งชีวิตอยู่เสมอ ย่อมได้อานิสงส์ คือ (1) ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง (2) เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาณ และ (3) เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต หลักธรรมดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อกำจัดและบรรเทาความมัวในวิญญูมธุรส ความไม่มีโรคร้ายไข้เจ็บในชีวิต ความมัวในความกำหนัด, ความพอใจ, ความรัก, ความชอบ สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนในระดับปัจเจกชน ให้ประกอบสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ส่วนระดับอริยบุคคล สามารถปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมรรคผลนิพพานได้ในที่สุด

คำสำคัญ: ฐานสูตร; ความแก่; ความเจ็บ; ความตาย; ความพลัดพราก

Abstract

This research paper has objectives: 1) to study the structure and essence of the T̥hānasutta, 2) to study of the principles in the T̥hānasutta, and 3) to analytical study of T̥hānasutta. It is documentary research. Analyze and present descriptively.

The results of the study were as follow: 1. The T̥hānasutta is the 7th sutra in Nivara-naphak Dutiyapannask, Suttanta Pitaka, volume 22, Panchakanibat, Angkuttanikaya. It is a sutra that explains the dharma that a layman or layman should contemplate on 5 things, namely Egging, Sickness, Death, Separation from loved ones, and Karma. 2. There are 4 principles that appear in the Sutras: (1) Appamāda that is earnestness, (2) Tilakkhaṇa that is the Three Characteristics (3) Satipaṭṭhāna that is the foundations of mindfulness and (4) Paṭicca-samuppāda that is the Dependent Origination. 3. An analysis of the value of the principles in the sutra bases found that considering the 5 principles in the sutra bases was always normal, inevitably produces two virtues, that is, (1) Helping to develop oneself to attain dharma a consideration for insight into the interrelationships of various phenomena, both in suffering and causes and solutions to eliminate suffering to get out of suffering letting go and emptiness to understand the nature of the process of birth and extinction, a state called liberation arises, reach the ultimate goal, Nirvana. (2) It is a support in life that we always consider the realities of life resulting in virtues: 1) to understand the reality of life, 2) to remind us not to be careless, and 3) to be a tool or device for self-teaching in living, create prosperity in life. Such principles are aimed at eliminating and relieving the dullness of youth. Absence of sickness in life the dullness of lust, satisfaction, love, and liking can change the behavior of people at the lay level to practice honesty in body, speech, and mind, as for the noble person level, can be practiced to eventually reach the path, results, and nirvana.

Keywords: T̥hānasutta; Egging; Sickness; Death; Separation from loved ones

บทนำ

มนุษย์เป็นผู้ที่มีความต้องการที่สลับซับซ้อนกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วยคิดว่าตนเองนั้นมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด จะเห็นได้ถึงการดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดของชีวิต ตามกระแสของโลกาภิวัตน์ มนุษย์จึงสร้างสิ่งต่างๆ ขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการ ความทะเยอทะยาน ความสละสลวย และความอยากที่มีไว้เกินความต้องการ จากความเชื่อ ความเข้าใจผิด การถือปฏิบัติไม่ตรงตาม ธรรมชาติของชีวิต ทำให้ต้องเผชิญกับปัญหามากมาย เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการแตกความสามัคคี ปัญหาการเกิดภัยจากธรรมชาติ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาโรคระบาด ปัญหาการค้ำมนุษย์ ล้วนเป็นผลจากการกระทำตามความต้องการหรือตัณหา เมื่อมนุษย์มีตัณหาจึงนำไปสู่ความทุกข์คือ การเกิด แก่ เจ็บ และตาย วนเวียนอยู่ในวัฏสงสาร (จิตรพันธ์ รักษาพันธ์, 2558) ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างได้มาสู่ชีวิต ล้วนเป็นไปตามกฎแห่งเหตุผล ซึ่งสัมพันธ์กันอยู่ภายในหรือกฎปัจจัยการ สิ่งที่มีมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ต่างก็ดิ้นรนกระเสือกกระสนตามอำนาจแห่งตัณหา คือ ความอยากของตน และต้องตกอยู่ในอำนาจของตัณหานั้น ตัณหาจึงเป็นเหตุของความทุกข์ทั้งหลาย คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/58/412) หมายความว่า สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการต่าง ๆ เหล่านั้นล้วนเป็นไปตามหลักธรรมดาของโลก

ฐานสูตร เป็นพระสูตรที่แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งในโลกมนุษย์ต้องปรากฏอยู่ในวัฏวนของความเกิด ความแก่ ความตาย ความพลัดพราก การมีกรรมเป็นของตน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 22/57/99-104) เป็นธรรมดาของมนุษย์ที่จะต้องพบเจอ ส่วนในอรรถกถา และฎีกา เรียกว่าอภินิพจน์จิตตัพพัญญูฐานสูตรตถา (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 44/3/25-26) คือ อรรถกถาพรรณนาพระสูตรว่าด้วยฐานะที่พึงพิจารณาเนื่อง ๆ ซึ่งสิ่งทั้ง 5 ประการดังกล่าว เป็นธรรมดาที่ทุกคนต้องเจอ ถึงอย่างไรก็แล้วแต่ ก็ไม่มีใครอยากจะประสบพบเจอ ดังนั้น เราจะเข้าใจสิ่งเหล่านั้นแล้ว จะวางใจอย่างไรได้ ว่าวันหนึ่งเราต้องเจอแน่นอน ความแก่ ความเจ็บ ความตาย แต่เจอแล้ววางใจอย่างไร อยู่กับใจได้อย่างไร เข้าใจแล้ววางใจเป็นใหม่ อยู่กับมันได้หรือเปล่า ถ้าทำได้นี้ต่างหากถือว่าเข้าใจธรรมที่แท้จริงของพระพุทธเจ้า

นอกจากนั้นเพราะสูตรดังกล่าวสื่อให้เห็นถึงหลักธรรมอื่นๆ เช่น 1) อับบาท ความไม่ประมาท คือ ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ ความไม่เพลา ไม่ละเลยโอกาสที่จะทำเหตุแห่งความดีและความเจริญ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) 2) หลักไตรลักษณ์ ว่าด้วยธรรมชาติของสรรพสิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลกล้วนตกอยู่ภายใต้กฎหนึ่ง ซึ่งไม่อาจมีใครฝืนได้ พระพุทธศาสนาได้ให้ชื่อกฎนี้ว่า “กฎไตรลักษณ์” ประกอบไปด้วย 3 อย่างคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 18/1/1) ก็คือ ความไม่เที่ยง แล้วก็คงทนอยู่ไม่ได้ มันไม่สามารถบังคับบัญชาได้ ไม่เป็นของใครคนใดคนหนึ่งได้ คำว่า ไตรลักษณ์นั้นมีไวพจน์ หรือคำที่ใช้เรียกใช้กันหรือเขียนต่างกันมีอยู่หลายคำ หนึ่งในนั้นเรียกว่า สามัญลักษณะ สามัญลักษณะ (พุทธทาสภิกขุ, 2535) หมายถึง ลักษณะที่เป็นธรรมดา ที่เกิดขึ้นกับสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม อย่างไรก็ดีในบรรดาทั้งหมดทั้งหมดนี้ เราเชื่อมั่นว่าสิ่งมีชีวิตว่าตกอยู่ภายใต้กฎสามัญลักษณะแน่นอน 3) หลักสติปัฏฐาน ฐานหรือที่ตั้งอันเป็นที่รองรับของการกำหนดสติอย่างประเสริฐ เพราะเป็นการตามระลึกอารมณ์ปรมาตม (รูป-นาม) ที่เกิดขึ้นตามฐาน ซึ่งมี 4 ฐานด้วยกัน คือ กาย เวทนา จิต และธรรม ผู้ใดที่มีการปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักของสติปัฏฐาน ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิปัสสนาปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) และ 4) หลักปฏิจจนสมุปบาท คือ ภาวะที่อาศัยกันเกิดขึ้นซึ่งเป็นระบบการกำเนิดของชีวิตอันเป็นกฎเกณฑ์แห่งชีวิต ศาสนาสอนว่าชีวิตทุกชีวิตมีส่วนเป็นเหตุเป็นผลอาศัยกันเกิดขึ้นเนื่อง กันไม่ขาดสายเมื่อสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น ก็เป็นเหตุให้อีก สิ่งหนึ่งเกิดขึ้นสืบต่อกันเป็นลูกโซ่ไม่รู้จบจักสืบ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: 16/20/34-35)

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า ฐานสูตรนั้น มีความสำคัญในการนำไปพิจารณาเพื่อไม่ให้หลงมัวเมาอยู่ในสังขารร่างกาย ทำให้คนที่นำไปฝึกฝนพิจารณาอยู่เสมอมีภูมิด้านทานทางด้านจิตสูง เพราะสามารถที่จะเห็นภัยอันเกิดขึ้นแต่สังขารได้ทันต่อเหตุการณ์ทั้งความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความสูญเสียสิ่งที่รัก และการรู้จักพิจารณาถึงความมีเหตุและผลแห่งความประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ฐานสูตร เพื่อที่จะเข้าใจถึงความเป็นธรรมดาที่สิ่งมีชีวิตจะต้องเจอ 5 ด้าน ที่เป็นความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก การมีกรรมเป็นของตน เมื่อเข้าใจแล้วจะรู้ว่า สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่ชั่วขณะหนึ่ง มิได้เกิดขึ้นแล้วจะตั้งอยู่เช่นนี้ตลอดไป เมื่อถึงจุดหนึ่งมันก็จะดับไปตามกาลเวลาของมัน เมื่อเข้าใจได้เช่นนี้ ย่อมได้ชื่อว่า เป็นการเข้าใจการดำรงตนในโลกได้อย่างถูกต้องตามวิถีทางพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญของฐานสูตร
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมในฐานสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมในฐานสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา เรื่อง “ศึกษาวเคราะห์ฐานสูตร” โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ซึ่งแนวทางการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร โดยจะรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary) และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องและสื่อทางอินเทอร์เน็ตเป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การเรียบเรียงและจัดลำดับข้อมูลเกี่ยวกับฐานสูตรตามที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลชั้นปฐมภูมิและข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

ขั้นตอนที่ 3 วิเคราะห์ฐานสูตร โดยจำแนกข้อมูลแยกออกเป็นประเด็นตามความมุ่งหมายของการวิจัย ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ แล้วสรุปผลการวิจัยเป็นประเด็น โดยใช้แนวคิดทฤษฎีงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ขอคำแนะนำปรึกษาและความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอผลการศึกษาวิจัยในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลที่ได้จากการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ และประเด็นที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาพบผลการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ฐานสูตร เป็นพระสูตรที่ 7 ในนิเวศวรรค ทุติยปิณฑสก์ พระสูตรต้นตปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตตรนิกาย จากการศึกษาฐานสูตรในพระไตรปิฎก ใน 4 ประเด็น คือ (1) ความหมายของฐานสูตร (2) ความเป็นมาและความสำคัญของฐานสูตร (3) โครงสร้างของฐานสูตร และ (4) พระสูตรที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฐานสูตร สรุปได้ว่า ฐานสูตรเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยเหตุที่บุคคลพึงพิจารณาอย่างสม่ำเสมอถึงชีวิตของสรรพสิ่งบนโลกนี้ตามความเป็นจริง เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย โดยมีสาระสำคัญคือ เรื่องฐานะ 5 ประการที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ได้แก่ ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ การมีกรรมเป็นของตนและตนต้องรับ

ผลของกรรมนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/57/99-100) โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ฝึกปฏิบัติได้พิจารณาเนื่อง ๆ ถึงฐานะ 5 ประการ ได้แก่ (1) ความแก่ ภาวะที่เป็นความคร่ำคร่า เป็นภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปจากความเป็นหนุ่มสาว (2) ความเจ็บ ความเจ็บไข้เป็นทุกข์ประจำสังขาร เป็นสภาพที่ครอบงำสัตว์ทั้งหลาย (3) ความตาย เป็นสภาพที่ครอบงำย่ำยีสัตว์ให้ถึงความพินาศไปแห่งกายสังขาร ไม่มีใครอาจหลีกเลี่ยงได้ (4) ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก คือ การรู้จักสลดความเยื่อใยในความรักความผูกพัน และ (5) กรรม กรรมคือ การกระทำ ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามคุณภาพของกรรม คือ อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล เมื่อสามารถที่จะฝึกจิตจนชำนาญแล้ว ย่อมทำให้คนที่น่าสนใจไปฝึกฝนพิจารณาอยู่เสมอมิมีภูมิด้านทานทางด้านจิตสูง เพราะสามารถที่จะเห็นภัยอันเกิดขึ้นแต่สังขารได้ทันต่อเหตุการณ์ ทั้งความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความสูญเสียสิ่งที่รัก และการรู้จักพิจารณาถึงความมีเหตุและผลแห่งความประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

โครงสร้างของฐานสูตรคือ เบื้องต้นเป็นการพิจารณาถึงหลักความเป็นจริงแห่งชีวิต 5 ประการ คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก และกรรม เมื่อฝึกปฏิบัติจนเป็นอาจินณกรรมแล้ว สามารถที่จะยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาก้าวเข้าถึงโลกุตระธรรม คือ การพ้นจากกิเลสตัณหา นอกจากนั้น ยังมีพระสูตรอีก 3 สูตร คือ ฐานสูตร เป็นพระสูตรที่ 8 มุณฑาราวรรค แห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตรนิกาย กล่าวถึงด้วยฐานะที่ใคร ๆ ไม่พึงได้ หมายถึงความปรารถนาในสิ่งที่ตรงกันข้ามกับสิ่งที่เกิดขึ้นแก่คนทุกคน มี 5 ประการ คือ (1) อย่าแก่ (2) อย่าเจ็บไข้ (3) อย่าตาย (4) อย่าสิ้นไป (5) อย่าฉิบหาย ทรงแสดงว่า ฐานะแต่ละอย่างเกิดขึ้นทั้งแก่ปุถุชนและอริยสาวก แต่ปุถุชนไม่มีปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งเหล่านี้ตามความเป็นจริง ตรงกันข้ามกลับถูกสิ่งเหล่านี้ครอบงำจนเกิดทุกข์กายและทุกข์ใจ ส่วนอริยสาวกมีนัยตรงกันข้ามกับปุถุชน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/48/70-72) โกศลสูตร ว่าด้วยพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นพระสูตรที่ 8 มุณฑาราวรรค แห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตรนิกาย คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงฐานะ 5 ประการที่ใคร ๆ ไม่พึงได้แก่พระเจ้าปเสนทิโกศลผู้ทรงเกิดทุกข์โหม่นสเพราะทราบข่าวการสวรรคตของพระนางมัลลิกาเทวี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/49/73) และ นารทสูตร ว่าด้วยพระนารทะ เป็นพระสูตรที่ 9 มุณฑาราวรรค แห่งพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 ปัญจกนิบาต อังคุตรนิกาย คือ ท่านพระนารทะได้แสดงฐานะ 5 ประการที่ใคร ๆ ไม่พึงได้แก่พระราชาพระนามว่ามุณฑะผู้ทรงเกิดทุกข์โหม่นสเพราะพระนางภัททาราชาเทวีสวรรคต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/50/74-76) ซึ่งพระสูตรทั้ง 3 มีนัยที่สอดคล้องกันมีเป้าหมายเพื่อลดความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวมีตน พิจารณาสรรพสิ่งตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถถอนความทุกข์เพราะเหตุนั้นได้ สามารถที่จะเข้าถึงเป้าหมายคือ โลกุตระธรรมได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การดำรงชีวิตโดยรู้จักตนเอง คือ การอยู่กับปัจจุบันทุกขณะจิต เป็นการกระทำได้อย่างคนที่หลงมัวเมาไปกับชีวิต เรียกว่า การใช้ชีวิตด้วยความประมาท ฐานสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงการรู้จักใช้ชีวิตให้เป็น คือ การรู้จักตัวเองทุกลมหายใจ ด้วยการมีอุปมาพารมม คือ การไม่

ประมาณในลมหายใจของตนเอง จากการศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในฐานสูตร โดยมีการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น คือ อปัมพาท ไตรลักษณ์ สติปัฏฐาน และ ปฏิจจสมุปบาท สรุปได้ดังนี้

1. อปัมพาท ความไม่ประมาณ การรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกาย และทางจิต เพราะว่าชีวิตนี้น้อยนัก ชีวิตเป็นของน้อยด้วยเหตุ 2 ประการ คือ 1) ชีวิตเป็นของน้อย เพราะดำรงอยู่ช่วงเวลาเพียงเล็กน้อย 2) ชีวิตเป็นของน้อย เพราะมีคุณค่าเพียงเล็กน้อย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 29/39/142) ดังนั้น ไม่ควรประมาณในชีวิต การฝึกสติให้เป็นคนไม่ประมาณนั้น ต้องได้รับการอบรมสั่งสมพฤติกรรมที่ดีมาเป็นปัจจัยก่อนจึงจะได้ผลที่ดี ดังมีขั้นตอนในการฝึกสติต่อไปนี้ (1) มีสติระลึกถึงการละเว้นทุจริตทางกาย วาจา ใจ อยู่เนืองๆ มิได้ขาด จะไปทำบาปทำชั่วอะไรเข้า ก็มีสติระลึกได้ทันทีว่าสิ่งที่กำลังทำนั้นเป็นบาปหรือไม่ ถ้าเป็นบาปก็ไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด (2) มีสติระลึกถึงการประพฤติดุจจริตทางกายวาจา ใจ อยู่เนืองๆ มิได้ขาด จะทำอะไร ก็มีสติระลึกได้เสมอว่า สิ่งที่กำลังทำนั้นเป็นบุญเป็นกุศลหรือไม่ถ้าเป็นกุศลจึงทำ (3) มีสติระลึกถึงความทุกข์ในอบายภูมิอยู่เนืองๆ มิได้ขาด มีสติระลึกได้เสมอว่า การเกิดในอบายภูมิ เป็นสัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉานนั้นเป็นทุกข์มากเพียงไร เมื่อระลึกได้เช่นนี้แล้วก็ไม่ยอมทำชั่วเลย เพราะเกรงว่าจะต้องไปเกิดในอบายภูมิเช่นนั้น

2. หลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น เพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาญาณตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ สามารถที่จะตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุด (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2546) ไตรลักษณ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติวิปัสสนา เพราะไตรลักษณ์ เป็นจุดบรรจบของสภาวะสัจจะหรือความจริงตามสภาวะสำหรับปัญญาให้เกิดความหลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นจุดกำเนิดของจริยธรรม ทำให้เว้นชั่ว ทำดี จนในที่สุดรู้แจ้งชัดในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โดยสมบูรณ์ ทำให้สามารถดำรงจิตเป็นอิสระ ปลอดโปร่ง หลุดพ้น เป็นเสรีโดยสิ้นเชิง เป็นจุดสุดยอดของจริยธรรม เป็นที่บรรจบของโลกียธรรม และ โลกุตระธรรม และคุณค่าทางจริยธรรมของไตรลักษณ์เป็นหลักประกันของศีลธรรมที่สมบูรณ์ซึ่งได้ผลแน่นอนและมั่นคงเด็ดขาด ดังนั้น ไตรลักษณ์ คือ คุณค่าด้านการทำจิตหรือคุณค่าเพื่อความเป็นอิสระหลุดพ้นของจิต ความรู้เท่าทันสังขารมองเห็นไตรลักษณ์ย่อมทำให้จิตใจเป็นอิสระ

3. หลักสติปัฏฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติ เป็นฐานที่ตั้งที่รองรับของการกำหนดสติอย่างประเสริฐ เพราะเป็นการตามระลึกรู้อารมณ์ปรมาตม (รูป-นาม) ที่เกิดขึ้นตามฐาน ซึ่งมี 4 ฐานด้วยกัน คือ กาย เวทนา จิต และธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546) ผู้ใดที่มีการปฏิบัติเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักของสติปัฏฐาน ย่อมเป็นเหตุให้เกิดวิปัสสนาปัญญา อันเป็นปัญญาที่เข้าถึงสภาวะธรรมของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาได้ในที่สุด ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 สามารถทำลายวิปัสสนาธรรม 4 ประการได้ เป็นทางสายเอกในการปฏิบัติ อันควรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน กล่าวคือ เห็นธรรมใดคือ สติระลึกรู้เท่าทันในธรรมคือ ในกาย หรือ เวทนา หรือจิต หรือธรรมใดก่อน ก็ปฏิบัติไปตามธรรมนั้นๆ อันมีสติเห็นเวทนา หรือ เวทนานุปัสสนา (สติระลึกรู้เท่าทันในเวทนา)

4. หลักปฏิจจนูปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริง การดำเนินของชีวิตย่อมเกี่ยวเนื่องกันเป็นลูกโซ่ทั้งระบบเหมือนเครื่องยนต์ปฏิจจนูปบาท ซึ่งหมายถึงภาวะที่อาศัยกันเกิดขึ้นดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็มีไม่ได้ เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงดับไป สิ่งนี้จึงดับ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 16/20/46-47)

สรุปได้ว่า อปฺปมาท แสดงให้เห็นถึงการรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกายและทางจิต นำสติพิจารณาให้เห็นถึงหลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น เพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ และตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุดสำหรับหลักสติปฏิฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติ และหลักปฏิจจนูปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริงหลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ ช่วยขยายความของฐานสูตรให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ฐานสูตรเป็นการพิจารณาให้ถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิต แล้วนำหลักสติมาควบคุมเพื่อยกระดับขึ้นสู่การพิจารณาให้เห็นความเกิดดับของสังขารตามความเป็นจริงด้วยระบบของปฏิจจนูปบาท สามารถที่จะตัดวงจรแห่งสังสารวัฏฏ์ได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมในฐานสูตรทั้ง 5 ประการ คือ ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความพลัดพราก และหลักกรรม โดยวิเคราะห์ถึงการพิจารณาเป็นปัจจุบันขณะตลอดถึงอานิสงส์การนำไปใช้ในปัจจุบันต่อไป

1. วิเคราะห์การพิจารณาความแก่เป็นธรรมดา ความแก่หรือว่าความชราเป็นความเสื่อมสลายอันเป็นธรรมชาติของชีวิต พระพุทธองค์เสด็จทรงผนวชด้วยแรงบันดาลใจจากการทอดพระเนตรเห็นคนแก่คนเจ็บ และคนตาย ความเกิด ความแก่ และความตายเป็นความจริงของชีวิต มนุษย์จะหลีกเลี่ยงไม่ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 19/511/322) และถ้ามนุษย์ขาดหลักดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแล้ว เมื่อร่างกายเริ่มเสื่อมโทรมแปรปรวนไปก็จะรู้สึกหวั่นวิตก พลัดพราก ผิดหวังหรือหมดโอกาสที่จะครองชีวิตอย่างมีความสุข ภายหลังเมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วจึงมุ่งสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจความจริงมูลฐานว่า ชีวิตคือ อะไร? ความแก่ชราคือ อะไร? ควรปฏิบัติตนอย่างไรเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ดังนั้น ชีวิตและความชราในพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญ พระพุทธศาสนาสอนให้ทุกคนพิจารณาถึงภัยหรือความทุกข์คือ ความชรา เมื่อพิจารณาเห็นแล้วก็ไม่ควรประมาทในการดำเนินชีวิตควรที่จะใช้เป็นอนุสติในการเร่งชวนขยายปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุพระนิพพานหรือความหลุดพ้นโดยพลัน แต่ถ้าไม่ได้เช่นนั้นก็ควรสร้างความดีให้เกิดขึ้นกับตนในขณะที่ร่างกายยังแข็งแรง ดังนั้น มนุษย์ทั้งหลายอาศัยข้อเท็จจริงเรื่องความชรานี้สามารถที่จะนำไปเป็นอนุสติในการพิจารณาเพื่อการปฏิบัติธรรมให้เกิดผลได้

2. วิเคราะห์การพิจารณาความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ความเจ็บไข้ หรือ ที่เราเรียกว่า ป่วย พระพุทธศาสนาเถรวาทมองบุคคลที่ป่วย คือ บุคคลที่ถูกพยาธิทุกข์ (ความทุกข์ที่เกิดจากการเจ็บป่วย) เข้าครอบงำ ท่วมทับ รัดรั้ง ย่ำยีอย่างหนัก ทำให้บุคคลนั้นเกิดความทุกข์กาย หรือทุกข์ใจ ความเจ็บป่วยที่เกิดจากความพากเพียรเกินกำลัง ความเจ็บป่วยที่เกิดจากผลกระทบ ความเจ็บป่วยที่เกิดจากความหนาว ความร้อน

ความหิว ความกระหาย ปวดอุจจาระ และปวดปัสสาวะ ความเจ็บป่วยหรือความทุกข์ที่เกิดจากสัมผัสแห่ง เหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เป็นต้น ส่วนโรคทางจิตใจ หรือความเจ็บป่วยทางใจ เช่น ความเจ็บป่วยหรือความทุกข์ที่เกิดจากญาติพี่น้องตาย มารดา บิดาตาย พี่ชายน้องชายตาย พี่สาวน้องสาวตาย บุตรธิดาตาย ความเจ็บป่วยที่เกิดจากความพินาศของญาติ โภคทรัพย์พินาศ เสียหายที่เกิดจากโรค (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 29/5/22) การที่เราพิจารณาให้เห็น ถึงความเจ็บไข้เป็นธรรมดาที่จะเกิดขึ้นแก่สังขารร่างกายอันเป็นรังแห่งโรคนี้ ทำให้เราสามารถที่จะบรรเทา ทุกขเวทนา ซึ่งเป็นสิ่งบีบคั้นทางกาย ที่เรียกว่า พยาธิทุกข์ คำว่า “พยาธิทุกข์” คือ ทุกข์เพราะความเจ็บป่วย ได้แก่ ทุกขเวทนาที่เกิดจากอาการของโรคบีบคั้นทำให้ ร่างกายเจ็บปวดรวดร้าว ร่ำร้อน รู้สึกไม่สบาย ในเวทนา 5 เรียกความทุกข์ทางด้านร่างกายนี้ว่า “ทุกข์” หรือเรียกชื่อเต็มว่า “ทุกขินทรีย์” อินทรีย์คือ ความทุกข์กาย ความไม่สบายทางกาย ความเจ็บปวดทางกายหรือร่างกายที่คันรน กระเสือกกระสน ทุนทุราย ห้วนไหว สั่นเทา กระสับกระส่ายที่เกิดจากจากโรคบีบคั้น (พยาธิ) อย่างหนัก หรืออย่างรุนแรง ที่ตรงกับทาง การแพทย์แผนปัจจุบันเรียกว่า “อาการระยะสุดท้ายของโรค”

3. วิเคราะห์การพิจารณาความตายเป็นธรรมดา ชีวิต คือ ความเป็นทั้งหมดของกายและใจ (รูปและนาม) ที่สัมพันธ์กัน มนุษย์ควรมีท่าทีต่อความตาย ใส่ใจความตายด้วยท่าทีต่อข้อเท็จจริง เพื่อเข้าใจความกลัวที่มีต่อความตาย ไม่มองความตายว่าเป็นจุดสุดท้ายของชีวิตที่น่ากลัวและไร้คุณค่า ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เป็นทาสของเวลาเพื่อที่จะดำรงอยู่ในโลกนี้ให้นานที่สุด แต่หากมนุษย์รับรู้ข้อเท็จจริงของความตายโดยปราศจากความยึดติดใด ๆ เห็นความตายเป็นหนึ่งเดียวกับชีวิต ก็จะหลุดพ้นจากพันธนาการของชีวิต คือ ความทุกข์ทั้งหลาย จุดมุ่งหมายของคำสอนนี้เพื่อให้เข้าใจชีวิตที่เป็นจริง เมื่อพิจารณาความตายนั่นอยู่เนืองๆ ย่อมละความมัวเมาในชีวิตได้ หรือทำให้เบาบางลง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/57/100) การพิจารณาถึงความตายเป็นอารมณ์ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้คนเรายอมรับความตายหรือการเผชิญต่อความตายอยู่ในหลายมิติ ทั้งนี้สืบเนื่องจากพระพุทธศาสนายอมรับว่าความตายเป็นเรื่องที่น่ากลัวสำหรับมนุษย์ เพราะความตายนั่นเป็นสิ่งที่จะยุติกิจกรรมอันจะก่อให้เกิดความสุขกับมนุษย์ดังนั้นมนุษย์จึงไม่อยากตาย แต่ถึงอย่างนั้นพระพุทธศาสนาก็ได้มีความพยายามที่จะหาทางออกหรือมีแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้มนุษย์นั้นสามารถที่จะเข้าใจ และเผชิญกับความตายได้อย่างมีความสุข ซึ่งถือว่าเป็นการเสนอแนวทางในการที่เหมาะสม และสร้างทัศนคติที่ดีต่อความตายหรือการยอมรับที่จะตายอย่างมีความสุขทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่และในขณะที่กำลังจะตาย

4. วิเคราะห์การพิจารณาเรื่องความพลัดพรากจากสิ่งที่ชอบใจ ทุกสิ่งอย่างที่อุบัติขึ้นมาในโลกนี้มีความเกี่ยวเนื่องกัน เมื่อมีการกระทบสัมผัสก็ย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่เป็นสุขเป็นทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/54/63-65) คือ มีความเกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง และดับไปในที่สุด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะมีสภาวะหนึ่งเกิดขึ้นเรียกว่า ทุกขลักษณะ “สัตว์โลกนี้ถึงความคับแค้น จึงเกิด แก่ ตาย จูติและอุปติ จึงไม่พ้นจากทุกข์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/57/31) ความพลัดพราก ทอดทิ้ง เปลี่ยนแปลง จากของรักของชอบใจทุก

อย่างเป็นทุกข์ควรพิจารณาในธรรมทั้งหลาย คือ อริยสัจ อย่างนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/267-268/199-200) แม้อุปธิทั้งหลาย หมายเอา ชันธ กิเลส อภิสังขาร และกามคุณ เป็นเหตุแห่งทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 13/154-155/171-174) ดังนั้น ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจหรือสิ่งที่รักที่ชอบใจ ก่อให้เกิดความทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนาและหลักแห่งความจริงของโลก ที่ควรตระหนักรู้อยู่ทุกขณะจิตว่า สักวันหนึ่งเราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งไม่มีความจริงยั่งยืน อันจะทำให้เราสร้างจากความทุกข์ที่จะมาถึงได้

5. วิเคราะห์การพิจารณาเรื่องกรรมเป็นของตน กรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแสดงเอาไว้ในแต่ละคราวนั้น มีความหมายเป็นนัยเดียวกัน ก็คือ ต้องประกอบด้วยเจตนา และจะแสดงออกได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ อย่างในนิพเพธิกสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงคุณลักษณะของกรรมเอาไว้ว่า “เรากล่าวไว้เช่นนั้นแล้ว เธอทั้งหลายพึงทราบกรรม ฯลฯ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งกรรม (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/63/571) เพราะอาศัยเหตุอะไรเราจึงกล่าวไว้เช่นนั้น ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการด้วยกาย วาจา ใจ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/63/577) กรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีเจตนาที่ประกอบด้วยกิเลสตามหลักของวิภูษิตสังสาร เมื่อมีกิเลสเป็นตัวขับเคลื่อน ก็จะเกิดเป็นกรรม และต้องเสวยวิบากกรรมต่อไป และทำให้เกิดกิเลสและต้องสร้างกรรมกันต่อไป แต่ก็มีกรรมบางประเภทที่เกิดโดยที่ไม่ได้เจตนาได้ด้วยเช่นกัน

การพิจารณาธรรมทั้ง 5 ประการในฐานสูตรโดยความเป็นว่าเป็นธรรมดาอยู่ตลอดลมหายใจ คือ พิจารณาถึงความแก่ พิจารณาถึงความเจ็บ พิจารณาถึงความตาย พิจารณาถึงความพลัดพราก และพิจารณาถึงหลักกรรม โดยความเห็นว่าเป็นทุกสิ่งทุกอย่างมีความเป็นเช่นนั้นเอง ซึ่งเราไม่สามารถที่จะไปตัดทานได้ นอกจากเราจะทำตนให้หลุดพ้นจากวงจรนั้นที่เรียกว่า วงจรแห่งสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิดได้ เป็นการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา เข้าสู่ภาวะแห่งโลกุตระ แต่ในเมื่อขณะที่เรายังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ เราควรพิจารณาให้เห็นตามสภาพความเป็นจริง เพื่อให้คลายความโศกที่จะมาถึงซึ่งจะเป็นผลานิสงส์ที่จะได้รับในชีวิต กล่าวคือ

1. ช่วยพัฒนาตนเองให้บรรลุนิพพาน การที่ฝึกเจริญจิตพิจารณาถึงหลักของฐานสูตรทั้ง 5 ประการคือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก การมีกรรมเป็นของตน การพิจารณาเพื่อความเห็นแจ้งในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทั้งในเรื่องทุกข์ สาเหตุและการแก้ไขกำจัดทุกข์ เพื่อให้พ้นทุกข์ ความปล่อยวางและความว่าง เข้าใจลักษณะที่เป็นกระบวนการของการ เกิด ดับ นั้น เกิดสภาวะที่เรียกว่าความหลุดพ้น เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ นิพพาน

2. เป็นอุปกรณ์ในการดำรงชีวิต การที่เราพิจารณาให้เห็นถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งชีวิตอยู่เสมอ ก่อให้เกิดคุณานิสงส์คือ 1) ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง 2) เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท และ 3) เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

1. ฐานสูตรเป็นพระสูตรที่ว่าด้วยเหตุ ที่บุคคลพึงพิจารณาอย่างสม่ำเสมอถึงชีวิตของสรรพสิ่งบนโลกนี้ ตามความเป็นจริง เป็นพระสูตรที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย โดยมีสาระสำคัญคือ เรื่องฐานะ 5 ประการที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิตควรพิจารณาเนื่อง ๆ ได้แก่ ความแก่ ความเจ็บไข้ ความตาย ความพลัดพรากจากของรักของชอบใจ การมีกรรมเป็นของตนและตนต้องรับผลของกรรมนั้น เมื่อสามารถที่จะฝึกจิตจนชำนาญแล้ว ย่อมทำให้คนที่นำไปฝึกฝนพิจารณาอยู่เสมอมีภูมิด้านทานทางด้านจิตสูง เพราะสามารถที่จะเห็นภัยอันเกิดขึ้นแต่สังขารได้ทันต่อเหตุการณ์ทั้งความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความสูญเสียสิ่งที่รัก และการรู้จักพิจารณาถึงความมีเหตุและผลแห่งความประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สอดคล้องกับงานวิจัยของแม่ชีภคพร ธรรมญาณี (2555) ที่กล่าวว่า วิธีการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย ควรฝึกจิตให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิอยู่ตลอดเวลา เช่น ฝึกตามหลัก สติสัมปชัญญะ ในระหว่างทำงาน และว่างการทำงาน หรือในด้านการดำเนินชีวิตปัจจุบันเป็นต้น ฝึกให้จิตตั้งมั่นอย่างสม่ำเสมอด้วยสติ เมื่อจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิในระดับใดระดับหนึ่งแล้ว ก็หันมาเจริญปัญญาวิปัสสนาโดยการยกจิตพิจารณาถึงหลักอภินิหารปัจเจกชน คือ เราไม่ล่วงพ้นความแก่ เจ็บ ตาย การพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น และเรามีกรรมเป็นของตนเอง ชั่ว ก็ตาม ดีก็ตามจะต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น ๆ ธรรมทั้ง 5 ประการนี้ ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ทุกวัน เพื่อให้ใจเกิดความคุ้น เคย จะเป็นเหตุให้รับเร่งทำ ความดี และเพื่อไม่ให้เกิดความมัวเมาทั้งปวงในความไม่มีโรค ในความเป็นหนุ่มสาว และมัวเมาในชีวิต ให้ดำเนินชีวิตด้วยความอดุสหาหะผู้นั้นจะมีความเจริญในชีวิต

2. การรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกายและทางจิต นำสติพิจารณาให้เห็นถึงหลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น เพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาญาณตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ และตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุด ลงมือปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติ และหลักปฏิจจสมุปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริง หลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ ช่วยขยายความของฐานสูตรให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ฐานสูตรเป็นการพิจารณาให้ถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิต แล้วนำหลักสติมาควบคุมเพื่อยกระดับขึ้นสู่การพิจารณาให้เห็นความเกิดดับของสังขารตามความเป็นจริงด้วยระบบของปฏิจจสมุปบาท สามารถที่จะตัดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ในที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปโนน) (2561) ที่กล่าวว่า คนในสังคมจะต้องเข้าใจหลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจตา สังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และอนัตตตา สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นสามัญลักษณะ คือ มีลักษณะเหมือนกันของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เมื่อรู้แล้วก็ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นก็จะเป็นทุกข์ในชีวิตประจำวันทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น ทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากกิเลส คือ โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธและโมหะ ความหลง เมื่อเกิดกิเลสทั้ง 3 ประการนี้ จึงเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ลักทรัพย์ผู้อื่น ประพฤติผิดในสามภรรยาผู้อื่น พุดเท็จหลอกลวงผู้อื่น และเสพของมีนเมาอันเป็นเหตุให้เกิดความประมาท นอกจากนี้ มาจากกามคุณ 5 ประการ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และการสัมผัส เมื่อมีกิเลสทั้ง 3 ประการ ครอบงำจิตใจแล้ว และมีความลุ่มหลงในกามคุณ 5 นี้ การดำเนิน

ชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันจึงเกิดทุกข์ การจะดำเนินชีวิตให้มีความสุขนั้น จะต้องตัดกิเลสทั้ง 3 ประการ คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ไม่ยึดมั่นในกามคุณ 5 และปฏิบัติในศีล 5 ข้อ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่เสพของมีนเมา ก็จะบรรเทาทุกข์ได้ สรุปได้ว่า แนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์ ในการบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน คือ จะต้องรู้หลักไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง รู้ว่าสังขารทั้งปวงเป็นของไม่เที่ยง ทุกขตา รู้ว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และอนัตตา รู้ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นของไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตนของเราเมื่อรู้หลักไตรลักษณ์แล้วก็ปฏิบัติในทางสายกลาง ได้แก่ มรรคมรรค 8

3. การพิจารณาอภินิหารปัจเจกชน ทั้ง 5 ประการโดยความเป็นว่าเป็นธรรมดาอยู่ตลอดลมหายใจ คือ พิจารณาถึงความแก่ พิจารณาถึงความเจ็บ พิจารณาถึงความตาย พิจารณาถึงความพลัดพราก และพิจารณาถึงหลักกรรม โดยความเห็นว่ ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเป็นเช่นนั้นเอง ซึ่งเราไม่สามารถที่จะไปตัดทานได้ นอกจากเราจะทำตนให้หลุดพ้นจากวงจรนั้นที่เรียกว่า วงจรแห่งสสารวัฏ คือ การเวียนว่ายตายเกิดได้ เป็นการหลุดพ้นจากกิเลสตัณหา เข้าสู่ภาวะแห่งโลกุตระ สอดคล้องกับงานวิจัยของพระเจนท์จันทร์ จนทปญโญ (แสงคำ) (2560) ที่กล่าวว่า วิธีการดับทุกข์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ช่วยทำให้มีองค์ความรู้ต่อการดำเนินชีวิต ช่วยสร้างความเข้าใจในโลกและชีวิต ให้บุคคลมีทัศนคติที่ถูกต้องและตระหนักรู้อย่างยิ่งว่า ธรรมชาติของชีวิตเป็นทุกข์เพราะแก่ เจ็บ และตาย รวมถึงธรรมดามีการพลัดพรากจากของรักหรือประสบของที่ไม่รัก หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องอยู่กับโลกธรรมต่าง ๆ ว่าเป็นสิ่งที่ต้องกำหนดรู้พิจารณาในปัจจุบันตามเป็นจริง โดยตระหนักถึงพฤติกรรมของตัณหาที่สามารถก่อให้เกิดทุกข์ เพื่อจะได้คลายออกหรือดับเสียซึ่งความยึดถือมั่นด้วยกิเลสตามหลักปฏิบัติในส่วนของปัญญาคือ โยนิโสมนสิการ

องค์ความรู้ใหม่

นอกจากเป้าหมายเพื่อการบรรลุคุณธรรมตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว การที่เราพิจารณาให้เห็นถึงสภาวะความเป็นจริงแห่งชีวิตอยู่เสมอ ทำให้เราเกิดภาวะจิตที่รับรู้มนุษย์และเข้าใจมนุษย์ในโลกนี้มากยิ่งขึ้น ว่าทุกคนจะต้องอยู่ในภาวะเช่นนี้เสมอกัน อยู่ที่ว่าใครจะพ้นจากบ่วงแห่งมารนี้ได้ เป็นเครื่องมือในการฝึกปฏิบัติให้เราอยู่ในโลกนี้ได้ เป็นอุปการคุณในการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันได้ โดยหลักแห่งคุณูปการ ดังนี้

1. ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง การทำความเข้าใจในหลักธรรมต่าง ๆ เรื่องชั้น 5 คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ความเกิดขึ้นแห่งขันธ และความดับแห่งขันธ หลักอริยสัจ 4 และ กิจ 4 ศึกษาให้เข้าใจในเรื่องของทุกข์ เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ การดับทุกข์ และหนทางที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์

2. เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท ทำให้ได้เข้าใจถึงความตายที่เกิดขึ้นในชีวิตตน และคนอื่น เผชิญหน้ากับความตายอย่างรู้เท่าและรู้ทัน มองตามหลักไตรลักษณ์หรือลักษณะ 3 เห็นอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา หมั่นเจริญสติด้วยหลักอภินิหารปัจเจกชน เพื่อคลายความยึดมั่นถือมั่น ปลอ่ยวาง ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ตามหลักอปมาทธรรม เตือนสติตนเองให้รีบเร่งทำความดี ยอมรับความตายที่จะมาถึง

3. เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต ยึดหลักไตรลักษณ์ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และโยนิโสมนสิการเพื่อให้เกิดปัญญา กำจัดอวิชชา

เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม โดยมีมรรคมีองค์ 8 เป็นกรอบ และยึดหลักกรรม เพื่อให้ประพฤติกุศล ละเว้นความชั่ว รวมถึงการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน และการพิจารณาสุกกรรมฐาน พิจารณาร่างกายซึ่งเป็นที่ประชุมของขันธ 5 ตามหลักไตรลักษณ์ว่าวันหนึ่งก็จะเสื่อมสลายกลับคืนสู่ธรรมชาติ

สรุป

ฐานสูตรคือเบื้องต้นเป็นการพิจารณาถึงหลักความเป็นจริงแห่งชีวิต 5 ประการ คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความพลัดพราก และกรรม เมื่อฝึกปฏิบัติจนเป็นอาจินณกรรมแล้ว สามารถที่จะยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาก้าวเข้าถึงโลกุตตรธรรม คือ การพ้นจากกิเลสตัณหา อปปมาท ความไม่ประมาท การรู้จักใช้สติในปัจจุบันขณะ ทำให้ไม่เกิดความพลั้งเผลอทั้งทางกายและทางจิต นำสติพิจารณาให้เห็นถึงหลักแห่งไตรลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงการทำความเข้าใจความจริงแท้แห่งสังขารตามความเป็นจริง ไม่ให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นเพื่อก้าวพ้นความทุกข์อันเกิดแต่สังขารก่อให้เกิดปัญญาญาณตามรู้ทุกขณะจิต สามารถยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาญาณ สามารถที่จะตัดสังโยชน์ทั้ง 10 ประการได้ในที่สุด สำหรับหลักสติปัฏฐาน 4 ว่าด้วยการเจริญสติและหลักปฏิจจสมุปบาท ว่าด้วยการพิจารณาเห็นสภาพเกิดดับตามความเป็นจริง หลักธรรมทั้ง 2 ประการนี้ช่วยขยายความของฐานสูตรให้เด่นชัดยิ่งขึ้น คือ ฐานสูตรเป็นการพิจารณาให้ถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิตแล้วนำหลักสติมาควบคุมเพื่อยกระดับขึ้นสู่การพิจารณาให้เห็นความเกิดดับของสังขารตามความเป็นจริงด้วยระบบของปฏิจจสมุปบาท สามารถที่จะตัดวงจรแห่งสังสารวัฏได้ในที่สุด

การพิจารณาธรรมทั้ง 5 ประการในฐานสูตรโดยความเป็นว่าเป็นธรรมดาอยู่ตลอดลมหายใจ คือพิจารณาถึงความแก่ พิจารณาถึงความเจ็บ พิจารณาถึงความตาย พิจารณาถึงความพลัดพราก และพิจารณาถึงหลักกรรม ดังนั้น หลักธรรมดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อกำจัดและบรรเทาความมัวในวัยหนุ่มสาว ความไม่มีโรภักย์ใช้เจ็บ ในชีวิต ความมัวในความกำหนด ความพอใจ ความรัก ความชอบ กายทุจริต วาจาทุจริต มโนทุจริต สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมคนในระดับปุถุชนให้เป็นประกอบสุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ ส่วนระดับอริยบุคคล สามารถปฏิบัติเพื่อเข้าถึงมรรค ผล นิพพานได้ในที่สุด ย่อมก่อให้เกิดอานิสงส์ 2 ประการ คือ ช่วยพัฒนาตนเองให้เข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ นิพพาน และ เป็นอุปการคุณในการดำรงชีวิต 3 ประการ คือ ทำให้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง เป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท และ เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ในการสอนตนเองในการดำเนินชีวิต สร้างความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิต

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรนำหลักอภินิหารปัจเจกบุคคลที่ปรากฏในฐานสูตร เป็นองค์ธรรมหลักในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักปฏิบัติธรรมและบุคคลทั่วไป ควรมีการขยายผลการศึกษาหลักธรรมในฐานสูตรให้บุคคลทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ง่าย โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำในการเผยแพร่และนำกิจกรรมพาปฏิบัติ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัย “การนำหลักธรรมในฐานสูตรไปใช้ในการฝึกปฏิบัติกรรมฐานเพื่อบรรลุมรรค”

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัย “การนำหลักธรรมในฐานสูตรไปใช้ในการดำรงชีวิตปัจจุบันของประชาชนทั่วไป”

บรรณานุกรม

- จิตราพันธ์ รักษาจันทร์. (2558). *ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องตัณหาในพระพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสุตจินดาภรณ์ (ยงยุทธ ญาณสมปนฺโน). (2561). *การศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์เพื่อบรรเทาทุกข์ของคนในสังคมปัจจุบัน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเจนท์จันทร์ จนทปญโญ (แสงคำ). (2560). *ศึกษาวิเคราะห์วิธีการดับทุกข์ตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม ช่วงที่ 1)*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2535). *คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: ธรรมสภาจัดพิมพ์เผยแพร่. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีภคพร ธรรมญาณิ. (2555). *ศึกษาแนวทางการใช้หลักอภินิหารปัจเจกชนในการฝึกจิตผู้สูงวัย*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรม

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาหายน

A Comparative Study of Explanation form the Abbamadhadhamma

in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism

¹สิริกร สิงห์ และ²แสวง นิลนามะ

¹Sirigorn Singhol and²Sawaeng Nilnama

^{1,2}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6301101009@mcu.ac.th

Received: September 10, 2023; **Revised:** December 22, 2023; **Accepted:** December 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในพระพุทธศาสนาหายน 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนาหายน งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยเน้นศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารและการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) ความไม่ประมาทมีคุณค่าอย่างยิ่งในการดำเนินชีวิต จะต้องมึสติระลึกรู้ในการละเว้นจากความชั่ว และไม่ควรพลาดโอกาสในการทำความดีงามให้สมบูรณ์ที่สุดด้วยการรักษาศีลและบำเพ็ญบารมี 2) พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานเน้นศีล 5 เป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน แต่พระพุทธรูปมหายานได้เพิ่มหลักโพธิสัตว์ศีล บารมี 6 ของพระโพธิสัตว์เป็นวิถีฝึกพัฒนาตนให้เป็นผู้มีสติคือไม่ประมาทหรือมีอัปมาทธรรมและเกิดปัญญา พิจารณาปัจจัยธรรมตลอดถึงเจริญมรรณสตติเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสทั้งหลายด้วย 3) เมื่อเปรียบเทียบการอธิบายอัปมาทธรรมทั้งสองนิกายพบว่า หลักดังกล่าวสามารถนำมาเป็นต้นแบบการทำให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องบนพื้นฐานของความไม่ประมาทในโลกปัจจุบัน เพราะคนส่วนใหญ่มักปล่อยใจไปตามกระแสและไม่รู้เท่าทันผัสสะอารมณ์ความรู้สึกของตน จนถูกข้อมูลข่าวสารในสังคมท่วมทับหลักอัปมาทธรรมจะช่วยจุดรั้งให้เกิดที่พึงพอใจ คือ เกิดสันติสุขภายในและเกิดสันติภาพภายนอกหรือสร้างภูมิคุ้มกันในตัวมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม

คำสำคัญ: อัปมาทธรรม; พระพุทธศาสนา; เถรวาท; มหายาน

Abstract

This research paper has objectives: 1) To study of explanation form of the Appamadadhamma in Theravada Buddhism; 2) to study of explanation form of the Appamadadhamma in Mahayana Buddhism; 3) comparative study of the format of explaining the Appamadadhamma in Theravada and Mahayana Buddhism. This research is a qualitative study. Emphasis is placed on studying documentary information and conducting discussions. The analysis and presentation of the descriptive research.

The findings found that 1) Carelessness is the great worth in life. There must be a mindfulness to abstain from evil and also, we should not abandon the opportunity to do good deeds to the fullest by keeping the precepts (Practicing of Sila) and performing the meritorious acts. 2) The five precepts are the basic principles of ethics in both Theravada and Mahayana Buddhism, but Mahayana added the Bodhisattva precepts, the six prestige's of the Bodhisattva as a way of training and developing oneself to be mindful, not being heedless or having carelessness and gaining wisdom, including the consideration of the truth as well as the development of the mindful death for the extinction of all defilements. 3) When comparing the descriptions of the two sects, it was found that “such principles can be used as a model for making life proceed in the right way based on carelessness in today's world. Because most people tend to neglect their minds go along with the worse trend and even, they do not know how to touch their right emotions until they are overwhelmed by information in society. The principles of carelessness will be helping to bring about spiritual reliance; that is, inner peace and outer peace, together with building immunity in human beings at the individual, family, community, and social levels.

Keywords: Abbamadhadhamma; Buddhism; Theravada; Mahayanna

บทนำ

การที่มนุษย์ได้รับผลกระทบมาจากการขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายจากการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ อันเป็นปัญหาสำคัญในการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันอย่างมาก หลักธรรมดังกล่าวนี้ คือความไม่ประมาท อันเป็นหลักที่พระพุทธองค์ได้เสด็จปรินิพพานแล้ว ได้รับสั่งเป็นปัจฉิมวาจาว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/218/166) ซึ่งได้สอนให้รู้จักทุกข์ เรียนรู้ทุกข์และให้กลับไปแก้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ ด้วยการยอมรับกับสิ่งเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ซึ่งตรงกับหลักธรรมในข้อสมุทัยของอริยสัจสี่ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2556) พระพุทธเจ้าตรัสสอนเรื่องความไม่ประมาทเป็นโอวาทสุดท้าย ในที่อื่นทรงสั่งสอนว่า กุศลธรรมทั้งหมด รวมลงในความไม่ประมาท เมื่อรอยเท้าสัตว์เดินดินต่าง ๆ รวมลงในรอยเท้าช้าง ฉะนั้น ความไม่ประมาทจะเป็นเหตุให้เราเตือนใจ ตามคำสอนที่ทรงเตือนไว้ว่า “วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่” เราจะได้หมั่นพิจารณาดูตน และหาโอกาสเพิ่มพูนคุณงามความดี และความชั่วให้ลดน้อยลง ความไม่ประมาท จะเตือนให้เราไม่ลืมนั่น เห็นความเป็นจริงกับชีวิตในโลก ประหนึ่งว่าจะดำรงอยู่ชั่วกับชั่วกัลป์ ในที่สุดทุกคน จะต้องจบลงด้วยความตาย เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ เราเคยบอกเธอไว้ก่อนมิใช่หรือว่า ความพลัดพราก ความทอดทิ้ง ความแปรเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทุกอย่างจะต้องมี ฉะนั้น จะพึงหาได้อะไรจากที่ไหนในสังขารนี้ สิ่งที่เกิดขึ้น มีขึ้น ถูกปัจจัย

ปรุ้งแต่งขึ้น มีความแตกสลายเป็นธรรมดา เป็นไปไม่ได้ที่จะปรารภว่า ขอสิ่งนั้นจงอย่าแตกสลายไปเลย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/183/130)

พระพุทธศาสนาเถรวาท มองความไม่ประมาทว่า เป็นพระธรรมคำสั่งสอนทั้งหมดในพระศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงเน้นตรงไปที่การฝึกฝนให้มีสติคอยระวังอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบในชีวิตประจำวันของแต่ละคนโดยเฉพาะ บรรดาคำสั่งสอนทั้งหมดของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้ทรงประกาศตั้งแต่ได้ตรัสรู้ จนถึงวันเสด็จดับขันธปรินิพพาน รวมเป็นเวลา 45 ปีนั้น สามารถสรุปลงเหลือเป็นข้อสำคัญได้ คือ อปัมาทธรรม ซึ่งหมายถึงความไม่ประมาทหมัวเมาในอารมณ์ทั้งปวง พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงรูปแบบการอธิบาย อปัมาทธรรม คือ ความระลึกรู้สึกตัวอยู่เสมอจำเป็นต้องใช้ในกิจกรรมทุกอย่าง ตั้งแต่การทำงานตามปกติ ควรเริ่มจากการกลับมาตั้งสติให้ระลึกอยู่กับปัจจุบัน สติคือความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง การมีสติอยู่เสมอ ก็เพื่อการปรับตัวอยู่กับเหตุการณ์ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โอวาทสุดท้ายของพระพุทธองค์ที่แสดงในสาลวโนทยาน เมืองกุสินาราก็คือ “อปัมาทธรรม” หรือความไม่ประมาท เป็นการสอนให้สาวกทั้งหลายครองตนอยู่ในความไม่ประมาทในการใช้ชีวิต และหาทางปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์โดยรอบคอบ ในการที่จะเรียนรู้ทุกข์ และการแก้เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์จากจิตใจที่ดิ้นรน ไม่ยอมรับความจริงในการเปลี่ยนแปลง ควรเริ่มจากการกลับมาตั้งสติให้ระลึกอยู่กับปัจจุบันสติ คือความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เผลอ การคุมใจไว้กับกิจ หรือคุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง การมีสติอยู่เสมอก็เพื่อการปรับตัวอยู่กับเหตุการณ์ตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การประพฤติกัมมัฏฐานโดยมีสติกำกับอยู่เสมอ นั้น มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่าอปัมาท คือความไม่ประมาท การเป็นอยู่โดยไม่ขาดสติระมัดระวังอยู่เสมอ เมื่อเรามีสติในการดำเนินชีวิต ทำให้เราทราบว่า ปัจจุบันควรต้องปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ในทางพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท การฝึกจิตให้อยู่กับปัจจุบันไม่ต้องกังวลถึงอดีต และอนาคตที่ยังไม่เกิด การฝึกสติเป็นพุทธวิธีที่ช่วยดูแลทั้งร่างกายและจิตใจได้ดีความมีสติจะช่วยสร้างเสริมภูมิ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยความเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา มีหลักธรรมคำสอนประกอบด้วยเหตุและผล ทนต่อการพิสูจน์แม้การบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณของพระพุทธเจ้า สำเร็จได้ด้วยอาศัยความไม่ประมาท ธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะที่ยอดเยี่ยม เราบรรลุด้วยความไม่ประมาท และหลักคำสอนของพระพุทธองค์ทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ที่ทรงประกาศตลอด 45 พรรษา ย่อมประมวลลงในคำสอน อปัมาทธรรม คือ ความไม่ประมาท เพราะฉะนั้น หลักอปัมาทธรรมนี้กล่าวได้ว่า เป็นหลักคำสอนที่เป็นรากฐานของความดีงามทั้งปวง ชื่อว่าเป็นอุดมมงคลของชีวิต (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2547)

ความไม่ประมาทนี้ปรากฏเป็นหลักปฏิบัติในทางพระพุทธมหายานยืนยันความคิดเรื่องอัมตรภาพ ที่เป็นภาพที่อยู่ระหว่างภพเดิม กับภพที่จะไปเกิดใหม่ อันเป็นช่วงเวลาหลังจากตายก่อนไปเกิดใหม่ (ประภากรพนัสติขุ, 2564) จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ตรัสถึงภัยของความตายเพื่อโยงไปหาความไม่ประมาท ซึ่งเป็นเหตุนำไปสู่การเจริญมรณสติ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า มรณสติ หมายถึง การระลึกถึงความตายอันจะมีมาถึงตนเป็นธรรมดา ควรพิจารณาและเตือนตนอยู่เสมอว่าเราทุกคนต้องตายในที่สุด เพราะความตายไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอนการระลึกถึงความตายจึงเป็นการกระตุ้นเตือนให้ไม่ประมาททำกิจที่ควรทำ ไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงเลยไปใช้เวลาที่เหลืออยู่ให้เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นอย่างเต็มที่ (นลินี คณนะนา, พระครูโสภณรัตนบัณฑิต

และพระครูวิจิตรศีลาจารย์, 2563) มีสายน้ำทอดยาวอยู่ข้างหน้า มนุษย์มองเห็นเป็นน้ำ เปรตมองเห็นเป็นน้ำ หนองและเลือด ปลามองเห็นเป็นที่อยู่อาศัย เทพธิดามองเห็นเป็นที่เต็มไปด้วยอัญมณีหลากชนิด ในขณะที่ท่าน โดเคน แห่งนิกาย โซโตะนิยมใช้วิธีซาเซน คือการนั่งสมาธิพิจารณาภายในตน แต่ไม่ใช่การนั่งด้วยจิตใจที่ว่างเปล่าปราศจากการรับรู้อารมณ์ภายใน และภายนอก ซาเซนคือการนั่งเงียบ ๆ ด้วยความหยั่งรู้สรรพสิ่ง แต่ไม่มีการพูดถึงสิ่งที่เกิดขึ้น ความหยั่งรู้นี้เกิดขึ้นโดยความคิดไม่แบ่งแยกระหว่างตัวเรากับโลกภายนอก ระหว่างจิตกับอารมณ์ (กาญจนา จิตต์วัฒน์, 2553) การพัฒนาสติให้รับรู้ทุกอย่างตามจริงเป็นเบื้องต้นในการทำให้ตนเองดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ตามที่ท่านดิช นัท ฮันท์ พระเวทย์นามในนิกายเซน จะเรียกสติว่าเป็นการตื่นอยู่เสมอท่านบอกว่า แม้เวลากินส้ม หรือล้างจาน ก็ให้กำหนดจิตให้อยู่ที่การปอกเปลือก การแกะกลีบส้ม การเอาส้มเข้าปาก การเคี้ยว และการกลืนส้มในที่สุด หรือในการล้างจานก็ให้กำหนดจิต อยู่ตามขั้นตอนต่าง ๆ ของการทำความสะอาดจานชามท่านเรียกการมีสติ คือการตื่นอยู่เสมอ กล่าวคือให้มีสติในทุกกิริยาของชีวิตทีเดียวเมื่อคนเรามีสติในการกระทำต่าง ๆ เสียแล้ว เราสามารถดำรงชีวิตด้วยความไม่ประมาทได้ เราสามารถมองเห็นบทบาทของสติ และความไม่ประมาทในการข้ามถนนคนข้ามถนน ต้องมีสติหรือตื่นอยู่เสมอ ดูซ้ายดูขวาให้ดี เห็นพอมือช่องว่าง และมีระยะพอข้ามไปได้ จึงเดินข้าม อย่างนี้เรียกว่า ไม่ตั้งอยู่ในความประมาทในการเดินข้ามถนน ในทางตรงกันข้ามถ้าเดินข้ามถนน ด้วยความประมาทไม่ตั้งสติดูซ้ายขวาวิ่งข้ามเพราะขาดสติ เรียกว่าเป็นการตั้งอยู่ในความประมาท ในการเดินข้ามถนนการฝึกจิตให้มีสมาธิ หรือเป็นจิตที่ตื่นอยู่เสมอ เรียกว่า สมาธิ ท่านดิช นัท ฮันท์ ให้กำหนดจิตให้รู้ตัวทุกขั้นตอน ของทุกกิริยาบทก็ว่าได้ เป็นการกำหนดจิตให้ตื่นรู้ตัวอยู่เสมอเช่นเดียวกัน (ดิช นัท ฮันท์, ม.ป.ป.) การระลึกถึงความตาย คือฝึกใจให้ไม่ประมาทท่านเตือนให้ระลึกถึงความตายของชีวิตและความไม่ประมาท ดังคำกล่าวที่ว่า “อายุสังขารจะพลอยประมาทไปกับมนุษย์ทั้งหลาย ที่ยืน เดิน นั่ง นอน อยู่ก็หาไม่” มีความประมาทไม่ชวนชวายทำสิ่งที่ควร ปลอยเวลาผ่านไป อายุสังขารของเราหาได้ประมาทตามเราไปด้วยไม่ คือ อายุสังขารเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ มีความไม่เที่ยง มีความทุกข์ หนีอยู่ไม่ได้ และมีความเป็นอนัตตา ไม่อยู่ในอำนาจของเรา มันเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเราจึงควรไม่ประมาท ชีวิตที่เหลืออยู่นี้ควรทำหน้าที่ของตนและไม่พึงประมาท นำความรู้ที่เป็นธรรมดานั้นมาใช้ในทางที่เป็นกุศลให้เป็นประโยชน์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2545)

จากการศึกษาข้อมูลในเบื้องต้นนี้ทำให้ทราบว่า หลักธรรมว่าด้วยความไม่ประมาทหรืออัปมาทธรรม เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญของพระพุทธศาสนาทั้งนิกายเถรวาทและนิกายมหายาน เพราะเป็นหลักธรรมที่เน้นการพิจารณานำมาปรับประยุกต์ใช้ด้วยสติและสัมปชัญญะหรือปัญญาที่รู้เท่าทันในชีวิตทั้งการรู้ทันความคิด คำพูด และการกระทำหรือพฤติกรรมของตนเองอย่างละเอียดเพื่อระงับดับทุกข์จนถึงบรรลุธรรมคือพระนิพพานในที่สุด ซึ่งในปัจจุบันนี้มีพระนักปราชญ์ชาวพุทธเชื่อว่า เราสามารถมีพระนิพพานชิมลองหรือพระนิพพานสะสมได้ทุกวันได้หรือมีนิพพานพื้นฐานแบบธรรมดาด้วยการรู้แล้วละ หรือรู้เท่าทันกิเลสที่เกิดจากผัสสะจนกิเลสหยุดหลุดหายไป เมื่อประพาสเป็นนิสัยประจำวันก็เท่ากับฝึกความไม่ประมาทในชีวิตหรือมีอัปมาทธรรม ดังนั้น การศึกษาเปรียบเทียบในประเด็นเรื่องรูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในสองนิกายจึงเป็นที่น่าสนใจทั้งในเชิงวิชาการและนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายอภิปมาทธรรมในพระพุทธานุสสาเถรวาท
2. เพื่อศึกษารูปแบบการอธิบายอภิปมาทธรรมในพระพุทธานุสสาเถรวาท
3. เพื่อศึกษาความคล้ายคลึงและแตกต่างกันของรูปแบบการอธิบายอภิปมาทธรรมในพระพุทธานุสสาเถรวาทและพระพุทธานุสสาเถรวาทเมื่อนำมาปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการเสนอแบบวิธีการศึกษาวิเคราะห์ (Analytical Method) และเปรียบเทียบ โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎก และพุทธานุสสาเถรวาท ประกอบด้วย งานวิจัยวิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา ในประเด็นเกี่ยวกับหลักอภิปมาทธรรมในพระพุทธานุสสาเถรวาทเพื่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันขณะของสังคมไทยเปรียบเทียบกับนิคายเถรวาทกับนิคายมหายาน

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ประเด็น (Thematic Analysis) เพื่อตรวจสอบเนื้อหาและเหตุผลของข้อมูลในแต่ละฝ่าย

ขั้นตอนที่ 3 นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเนื้อหาามาเปรียบเทียบ การคัดเลือกข้อมูลแล้ววิเคราะห์สังเคราะห์ เปรียบเทียบเพื่อหารูปแบบการอธิบายและการประยุกต์ใช้หลักอภิปมาทธรรมในพระพุทธานุสสาเถรวาทและพระพุทธานุสสาเถรวาทเพื่อการดำเนินชีวิตปัจจุบันในสังคมไทยมาความคล้ายคลึงและแตกต่าง

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนออธิบายและประยุกต์ใช้ในรายละเอียดปลีกย่อยจนได้ข้อสรุปหรือได้ผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยในเบื้องต้นแล้วรายงานผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องนี้ มาเป็นตัวพัฒนาส่งผลให้สังคมเกิดสติ ในเชิงรุก (Active Mindfulness) และเชิงรับ (Passive Mindfulness) อันส่งผลต่อการ สร้างสันติภาพและการแสดงออกทางพฤติกรรม สติช่วยในการควบคุมความคิด ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมทางกาย ทางวาจาและใจ คือช่วยในการควบคุมตนเองก่อน โดยที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น จะส่งผลที่ดีใน 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจและ ด้านปัญญา และการฝึกสติหรือการใช้หลักความไม่ประมาทนั้น เป็นวิธีการฝึกปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธานุสสาเถรวาท การฝึกปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น ผลการศึกษา พบว่า

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ความไม่ประมาทมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต มีสติระลึกถึงการละเว้นทุจริตทางกาย วาจา ใจ อยู่เนืองๆ มิได้ขาด จะไปทำชั่วทำบาปอะไรเข้า ก็มีสติระลึกได้ทันที ว่าสิ่งที่กำลังจะทำนั้นเป็นบาปหรือไม่ ถ้าเป็นบาปก็ไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด การมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำสิ่งใดๆ

ไม่ยอมถลำลงไปในทางที่เสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสในการทำความดี ตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้องทำ ถึงกรรมที่ต้องเว้นใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำอย่างจริงจังและดำเนินรุดหน้าอยู่ตลอดเวลา ความไม่ประมาทเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่งทำให้มีความแจ่มชัดยิ่งขึ้นก็อาจพูดได้ว่า คือ การพัฒนาชีวิต การพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องนั้นแหละเป็นธรรมอยู่ในตัวเมื่อใดเราไม่ประมาทชีวิตก็มีการพัฒนาดีขึ้น ก็คือการปฏิบัติธรรมทำให้ชีวิตเจริญงอกงามหรือฝึกฝนให้เจริญยิ่งขึ้นไป คำสำคัญที่ใช้กับการทำชีวิตให้เจริญงอกงาม ได้แก่คำว่าภาวนาได้สิ่งที่พัฒนาเป็นรูปธรรมภายนอก เช่นพัฒนาวัตถุ พัฒนาสังคม พัฒนาบ้านเมือง พัฒนากิจการต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงของสังคม ความเจริญทางสังคมนี้เป็นปัจจัยสำคัญ เราจึงต้องวิเคราะห์ปัญหาทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจด้วย

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า รูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในพระพุทธานุญาต มหายานกล่าวถึงความสำคัญของหลักอัปมาทธรรม ในการดำเนินชีวิตตามคำอธิบายตามหลักของมหายาน ว่าการรักษาโพธิสัตว์ศีลนี้ชื่อว่าได้พัฒนาสมาธิและปัญญาไปด้วย ไปในตัวเองด้วย เพราะเมื่อมีศีลแล้ว สมาธิย่อมเกิด และเมื่อสมาธิเกิดแล้ว ปัญญาก็น่าจะเกิดขึ้นมาพร้อมกัน และได้ชื่อว่าได้ดำเนินสู่ทางอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ทั้งยังเป็นผู้ที่ได้ ชื่อว่า เป็นธรรมทายาทด้วยโพธิสัตว์ศีลในฐานะเป็นวิถิแห่งการฝึกหัดพัฒนาเป็นผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญมรรณสสดี เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายแรงกล้าเพื่อช่วยเหลือสรรพ สัตว์ชีวิตในโลกไปสู่ความพ้นทุกข์ เพราะแนวคิดเช่นนี้ของมหายานที่จะเป็นจุดข้อดีในการเสริมสร้างสันติและความสุขให้แก่โลกด้วยการบำเพ็ญบารมี เป็นจริยศาสตร์ของพระโพธิสัตว์มุ่งพระโพธิญาณบารมธรรมที่พระโพธิสัตว์ ควรบำเพ็ญให้บริบูรณ์จึงจะได้ตรัสรู้คือบารมี 6 ดังที่ ลังกาวตารสูตรกล่าวว่า ความเป็นพระพุทธเจ้าจะบรรลุได้ก็ด้วยการบำเพ็ญบารมี 6 (Suzuki, 2553) พระสูตรมหายานแทบทั้งหมดต่างพรรณนาถึงความสำคัญถึงบารมีเหล่านี้

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า คำสอนเรื่องสังสารวัฏพบได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่ผูกโยงกับภพและการเวลาอันยาวนานโดยมี อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นเครื่องผูกมัดตั้งนั้นหลักคำสอนเรื่องสังสารวัฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญกับการ ดำเนินชีวิตของมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย สังสารวัฏคือหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิเลส กรรม วิบาก เป็นสมุฏฐานในการทำดีทำชั่ว ทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ผู้ที่ต้องการจะพ้นจาก สังสารวัฏ จึงต้องพัฒนาตัวเองให้พ้นจากกฎเกณฑ์ดังกล่าว ด้วยการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท นำหลักอัปมาทธรรมในพระพุทธานุญาตมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ตั้งสติสัมปชัญญะรู้ตัว ทัวพร้อมอยู่เสมอ เพราะว่าหลักธรรมคือ อัปมาทธรรมพระผู้มีพระภาคทรงยกย่องว่า เลิศกว่ากุศลธรรมทั้งหลาย

ในมุมมองของมหายานถึงเป้าหมายการใช้หลักความไม่ประมาทจะพูดถึงเรื่องสติเพราะหลักธรรมในการบำเพ็ญทานบารมีนั้น เป็นกระบวนการแปรสภาพจากสังสารวัฏ ที่ให้ผลในฝ่ายไม่ดี แต่ในที่นี้จะได้กล่าวถึงสังสารวัฏ ในฐานะที่เป็นเครื่องพัฒนาอัปมาทธรรม ซึ่งให้ผลเป็นทางบวกหลักบารมีธรรม จึงเป็นหลักพระโพธิสัตว์เชื่อมวิถีชีวิตแบบฆราวาสและแบบบรรพชิตเข้าด้วยกันทำให้พระพุทธศาสนาไม่เป็นกิจกรรมของบรรพชิตแต่ฝ่ายเดียว จากการศึกษา สามารถเปรียบเทียบเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. รูปแบบการอธิบายอภิปมาธรรมในพระพุทธานุภาพและพระพุทธานุภาพ

1) **วิธีการอธิบายความรู้หลักธรรม** ในพระพุทธานุภาพในพระพุทธานุภาพ มองความไม่ประมาทว่า พระธรรมคำสั่งสอนทั้งหมดในพระศาสนาซึ่งพระพุทธรูปทรงเน้นตรงไปที่ การฝึกฝนให้มีสติ คอยระวังอารมณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบในชีวิตประจำวันของแต่ละคนในทางพระพุทธานุภาพได้กล่าวถึง รูปแบบการอธิบายอภิปมาธรรม คือ ความระลึกความรู้สึกตัวอยู่เสมอจำเป็นต้องใช้ในกิจกรรมทุกอย่าง ตั้งแต่การทำงานตามปกติ ควรเริ่มจากการกลับมาตั้งสติให้ระลึกอยู่กับปัจจุบัน

2) **วิธีการเรียนรู้การใช้หลักอภิปมาธรรม** ปรากฏเป็นหลักปฏิบัติในทางพระพุทธานุภาพยืนยัน ความคิดเรื่อง อัมตรภาพ ที่เป็นภาพที่อยู่ระหว่างภาพเดิม กับภาพที่จะไปเกิดใหม่ อันเป็นช่วงเวลาหลังจากตาย ก่อนไปเกิดใหม่หลักมรณสติการระลึกถึงความตาย คือฝึกใจให้ไม่ประมาทท่านเตือนให้ระลึกถึงความตายของชีวิตและมีความไม่ประมาท

3) **หลักธรรมการอธิบายหลักอภิปมาธรรม** ในทางพระพุทธานุภาพอภิปมาธรรมจึงสัมพันธ์กับธรรมอื่นทุกอย่าง ในบทนี้ผู้วิจัยศึกษาอภิปมาธรรมกับสติ อภิปมาธรรมในไตรลักษณ์ อภิปมาธรรมในคารวะ อภิปมาธรรมในอธิปัตติธรรม อภิปมาธรรมในมงคลสูตร และในอภิปมาธรรมในอริยมรรคมีองค์ 8 อย่างไรก็ตามความสำคัญของอภิปมาธรรมนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องจริยธรรมในวงกว้างเกี่ยวกับความประพฤติปฏิบัติของชีวิตกำหนดตั้งแต่ระดับศีล ถึงสมาธิในขบวนการพัฒนาปัญญาอภิปมาธรรมเป็นตัวเร่งอยู่ภายนอกเมื่อถึงขั้นนี้การพิจารณาก็ต้องแคบเข้ามา เป็นเรื่องของกระบวนการของจิตใจสอนเรื่องสติให้อยู่กับปัจจุบันหลักมรณสติก็มีพื้นฐาน ส่วนในพระพุทธานุภาพหลักธรรมที่ใช้กับหลักอภิปมาธรรมจริยธรรมแห่งพระพุทธานุภาพอย่างสมบูรณ์ เมื่อนำองค์ประกอบทั้งสองส่วนที่สำคัญของพระพุทธานุภาพมาตามที่ได้กล่าวมาคือ แนวคิดเรื่องพุทธานุภาพ และแนวคิดทางจริยธรรมซึ่งมีबारมี 6 มหายานจึงมีปณิธานมุ่งพุทธานุภาพเพื่อชนสัตว์ให้พ้นทุกข์จนหมดสิ้น จึงมีหลักคำสอนสำคัญของแต่ละนิกายที่แยกออกมา นิกายหลักๆ ก็คือ นิกายมหายานิก เน้นหลักธรรมศูนยตา และปฏิเสธสมุพบาทโดยมีวิธีการถ่ายทอดเป็นวิภาววิธี นิกายโยคจาร เน้นอภิปมาธรรม เน้นพีชะ การปฏิบัติทางจิต นิกายวัชรยานเน้นรหัสที่จะเข้าถึงสภาวะที่แท้ เน้นการปฏิบัติที่ต้องผ่านพลังพุทธทะ นิกายสุชาวดี เน้นการทำบุญการระลึกถึงพระอมิตาพุทธะ การเปล่งคำและการรักษาจิตใจให้เคร่งครัด และนิกายเซน เน้นการฝึกจิตที่ถ่ายทอดทางโกอัน มอนโด ซาเซน เพื่อบรรลุ ซาโตริ

2. **หลักธรรมในการปฏิบัติรูปแบบอธิบายอภิปมาธรรมในพระพุทธานุภาพและพระพุทธานุภาพ** พบว่า มีนัยสอดคล้องกันคือ ศีล 5 อริยสัจ 4 สติปัฏฐาน 4 หลักอภิปมาธรรม 4 ของพระโพธิสัตว์หรือพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ไพร่ฟ้าประชาชนก็จะอยู่อย่างร่มเย็นและมีความสุข บ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรืองในที่สุด หลักबारมี 6 หลักอภิปมาธรรมมีคุณค่า เป็นหลักธรรมสูงสุดรวมหลักธรรมทั้งหมดลงในหลักอภิปมาธรรม จึงนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ตามความเหมาะสมใน

ทางด้าน การเมือง เศรษฐกิจ สังคม เป็นหลักธรรมที่สูงส่ง หัวใจธรรมในพระพุทธศาสนา จึงประมวลลงในความไม่ประมาท (อัปมาทธรรม)

3. วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบรูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันตาม

แนวพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงจิตโดยมุ่งประเด็นเพื่อ ชำระจิตให้หลุดพ้นจากกิเลสตัณหาและอุปาทาน พื้นฐานของจิตเป็นธรรมชาติรับรู้ อารมณ์อยู่ตลอดเวลา เกิดดับสืบต่อเป็นสันตติ เป็นตัวนำกำหนดพฤติกรรม และเป็นเหตุให้เกิดนามรูป สรรพสิ่งในโลกทั้งรูปและนามไม่มีสิ่งใดมีตัวตนอยู่โดยแก่นแท้ของมันเอง ต้องอิงอาศัยเหตุอาศัยปัจจัย วิธีการปฏิบัติพัฒนาจิตของเถรวาทมีข้อปฏิบัติที่ ชัดเจนเป็นระบบ จิตหรือใจเป็นธรรมชาติที่ฝึกได้ แต่จะฝึกได้ยาก ดังนั้น การฝึกจิตที่ควบคุมได้ยาก เปลี่ยนแปลงง่าย ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา จัดว่าเป็นความดี เพราะจิตที่ฝึกแล้วย่อมนำสุขมาให้ ผู้มีปัญญาควรรักษาจิต ที่เห็นได้ยากยิ่ง ละเอียดยิ่ง ชอบใฝ่หาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา เพราะจิตที่คุมครองแล้วย่อมนำสุขมาให้

กล่าวถึงหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามหายาน ได้แก่ หลักคุณธรรม เป็นหลักคำสอนในการบำเพ็ญเรียกว่า บารมี ซึ่งมี 6 ข้อ จึงเรียกว่า บารมี 6 ได้แก่ 1) ทานบารมี 2) ศีลบารมี 3) ขันติบารมี 4) วิริยบารมี 5) สมาธิบารมี และ 6) ปัญญาบารมี หลักมหาปณิธาน 4 เป็นอุดมคติของพระโพธิสัตว์ ซึ่งต้องตั้งไว้ในใจ ดังนี้ 1 ต้องโปรดสัตว์ทั้งหลายให้สิ้น 2) ต้องละกิเลสทั้งหลายให้หมด 3) ต้องศึกษาอบรมในธรรมทั้งหลายให้เจนจบ และ 4) ต้องบรรลุพุทธภูมิให้จงได้หลักธรรมของพระพุทธศาสนามหายาน ตามที่กล่าวมา เป็นหลักคำสอนหรือโพธิสัตว์ มรรค ที่สามารถใช้เป็นแนวทางที่พระโพธิสัตว์ปฏิบัติที่นำมาสร้างเสริมสันติสุข ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมหรือบารมี 6 หลักมหาปณิธาน 4 หลักคุณสมบัติ 3 และหลักอัปมัญญา 4 วิธีแห่ง พุทธมหายานจะเป็นอีกแนวทางที่สร้างสันติสุขให้จิตใจผู้คนได้ การประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต แบบคำสอนของพระพุทธศาสนามหายาน จะนำความเอื้ออาทรเกื้อกูลอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ที่ กล่าวมาย่อมสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคม

4. เป้าหมายการศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการอธิบายอัปมาทธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน

จากการอธิบายตามคัมภีร์ทางศาสนาผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเป้าหมายของการใช้หลักอัปมาทธรรม คือการนำหลักธรรมทั้งหลายนำมาปฏิบัติให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกิดขึ้นสร้างความกังวลและหวาดกลัวแก่คนในสังคม ในโลกของยุคปัจจุบันเปลี่ยนไปตามกระแสนิยมขาดความเข้าใจความเป็นมาหรือรากเหง้าของตนเอง เพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมในด้านการศึกษานั้นถือได้ว่าเป็นเรื่อง หลักหรือถือเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาเป้าหมายของชีวิตหรืออุดมคติ “จุดหมายสูงสุดที่บุคคล หรือสังคมมุ่งบรรลุถึง” คำว่าเป้าหมายหรือจุดมุ่งหมายของชีวิตในที่นี้หมายถึงเป้าหมายสูงสุดซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการมากที่สุดในชีวิต ดังนั้น อุดมคติจึงหมายถึง ความจริงอันสูงสุดที่มนุษย์ทุกคนถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน เป็นความจริงอันสูงสุดที่เป็นแรงจูงใจให้มนุษย์ทุกคนพยายามบรรลุถึงเป็นจินตนาการที่ถือว่าเป็นมาตรฐาน แห่งความดี ความงามและความจริงในทางใดทางหนึ่งที่มนุษย์ถือว่าเป็นเป้าหมายแห่งชีวิตของตน

ส่วนเป้าหมายในการใช้หลักอแปปมาทธรรมในมหายานมองไปที่ความเป็นหนึ่งเดียวกัน ภาวะที่เหมือนกันระหว่างตนกับผู้อื่นช่วยเหลือผู้อื่นในทันที มุ่งความหลุดพ้นของมหาชนหรือการเป็นพระโพธิสัตว์ในทัศนะของมหายาน ชาวพุทธมหายานถือว่า การรักษาโพธิสัตว์ศีลนี้ชื่อว่าได้พัฒนาสมาธิและปัญญาไปด้วยไปในตัวเองด้วย เพราะเมื่อมีศีลแล้ว สมาธิย่อมเกิด และเมื่อสมาธิเกิดแล้ว ปัญญาก็ย่อมเกิดขึ้นมา พร้อมกันตนมีขันติอดทน มีสัจจะตั้งอยู่ในพรหมจรรย์ความมีสติความตื่นรู้ความไม่ประมาท เมื่อค้นหาแนวทางการศึกษาปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าสอนเรื่องสติปัฏฐาน 4 คือการดำรงสติให้อยู่กับตัวโดยไม่มีกิเลสมาครอบงำด้วยการมีสติอยู่ที่กาย การมีสติที่เวทนา การมีสติที่จิตความไม่ประมาทมีประโยชน์ต่อครอบครัวคุณพ่อคุณแม่และผู้มีคุณูปการแก่โลกทั้งหลายเพื่อบริหารตนบุตรหลานและกัลยาณชนให้เกิดบุญกุศลสูงสุดทั้งในโลกนี้และในโลกหน้าโดยไม่ประมาท

จากมุมมองของทั้งสองนิกาย สามารถนำมาเป็นต้นแบบการทำให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้องโดยนัยทางธรรมคือความเป็นเหตุเป็นผล คือ การทำให้ชีวิตเจริญงอกงามขึ้นไปจนถึงจุดหมายของชีวิตจุดหมายของชีวิต คืออิสรภาพ หรือภาวะไร้ปัญหา ไร้ทุกข์ ความเต็มอิ่มที่ชีวิตไม่มีความพร่อง ไม่มีความขาดแคลน เป็นชีวิตที่มีความเต็มในตัวของมันเองขึ้นไปจนกว่าจะถึงจุดหมายแห่งความเป็นอิสระ ไร้ปัญหา ไร้ทุกข์ มีความไม่ประมาทคือ สติ ในทางพระพุทธศาสนาเพราะเป็นคุณธรรมที่ควรมีไม่ว่าใครก็ตาม จะยากดีมีจนก็จำเป็นต้องใช้สติในการดำเนิน ชีวิตฉะนั้นแล้วความยับยั้งชั่งใจหรือ การมีสติเท่ากับความไม่ประมาทไม่สามารถแยกออกจากการมีสติไปได้

อภิปรายผลการวิจัย

1. การประยุกต์ใช้หลักอแปปมาทธรรมในการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท หลักสำคัญของการดำเนินชีวิตหลักธรรม คือ การดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทมีธรรมเป็นที่พึ่ง 1) อายุสสธรรม 2) สปปายะ 3) พรหมวิหาร 4) อิทธิบาท 5) โพชฌงค์ ความไม่ประมาท ระลึกในสิ่งที่เป็นกุศลธรรมทั้งหลายให้ได้มาซึ่งสัมมาทิฐิ สามารถมองเห็นปัญหาและหาทางออกได้อย่างรู้เท่าทันกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ปฏิภาณเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นเองได้หากขาดการฝึกฝน เรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนปัญญา อย่างสม่ำเสมอสอดคล้องกับพระครูประสิทธิ์สริคุณ (บุริน ธิตธมโม) (2545) การมีชีวิตอยู่อย่างไม่ขาดสติหรือการใช้สติอยู่เสมอในการดำรงชีวิต อแปปมาท(ความไม่ประมาท) เป็นตัวการทำให้เกิดการระมัดระวังตัว ป้องกันไม่ให้ตกไปในทางชั่วหรือทางเสื่อม คอยยับยั้งไม่ให้เพลินเพลินมัวเมาหลุ่มหลงทำให้สำนึกในหน้าที่การงาน ความไม่ประมาทเป็นเหตุเบื้องต้นในการทำความดี สร้างกุศลธรรมให้เกิดขึ้นกับชีวิต การพัฒนานิยให้เกิดขึ้นกับตัวเอง ความไม่ประมาทเป็นคำสอนรวมยอดของพระพุทธศาสนา ความไม่ประมาทเป็นต้นเหตุและเป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมความดีทั้งหลาย กุศลธรรม ทำให้เกิดการพัฒนาจิตให้เป็นคนรอบคอบ มีสติ มีเหตุผล มีความละเอียดรอบาป ทำความดีอยู่ตลอดเวลา นำความรู้ในการไม่ประมาทมาพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นฝึกตนไม่ให้ประมาทในการละความชั่ว และสร้างความดี ละกายทุจริต ละวาจทุจริต ละมโนทุจริต ไม่ทำความชั่วทางความคิด

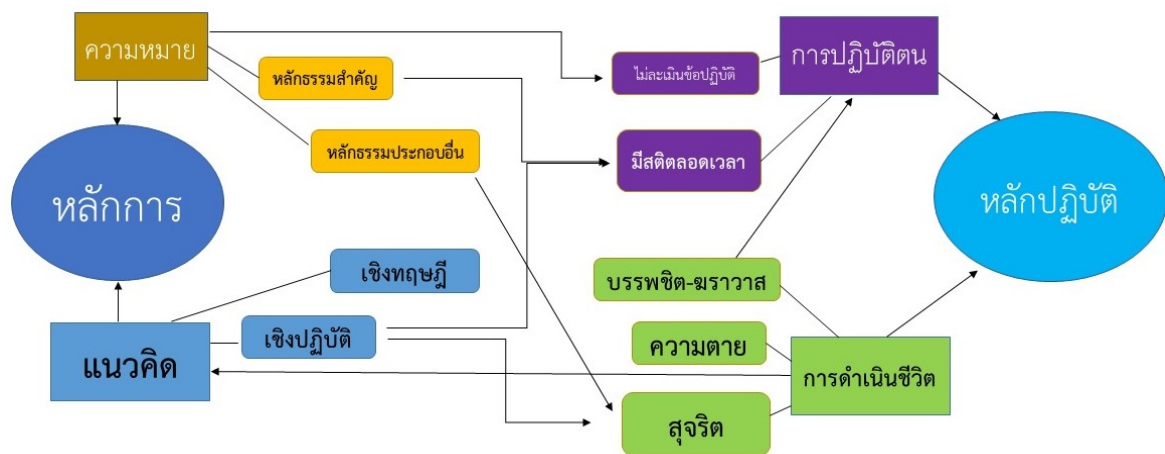
ละความเห็นผิดไม่หลงงมงายมีความเห็นถูกต้องว่าสิ่งทั้งหลายเกิดแต่เหตุ ความเห็นถูกต้องตามทำนองครองธรรม เชื่อกรรม เชื่อบุญบาปว่าทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรื่องการเวียนว่ายตายเกิดมีจริง

2. อธิปไตยธรรมในมหายานที่ทำให้ทุกคนในสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมก็นำคำสั่งสอนมาปฏิบัติตาม ซึ่งนั่นก็หมายถึงหลักธรรมที่ประกอบด้วยหลักอภิปมาธรรมซึ่งมีหลักธรรมที่ส่งเสริมกันมากมาย แต่ที่เป็นหัวใจหลักคือการมีสติ หรือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เป็นการป้องกันความประมาทด้วยการฝึกตนให้มีสติตลอดเวลา วิธีชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก เราดำเนินชีวิตอย่างเร่งรีบมีการแข่งขันสูง ในทุกด้าน การเรียน การงาน เศรษฐกิจของประเทศโดยรวมไม่สู้ดี ค่าครองชีพสูงขึ้น มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุมากเกินไป การมองสิ่งต่าง ๆ รอบข้างเราก็เป็นวัตถุไปหมดดังนั้นคนส่วนใหญ่ก็จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นมาด้วยวัตถุหรือเงินนำมาซึ่งความสุข แต่แท้จริงแล้วอาจไม่ใช่อย่างที่คิดกัน ความสุขที่แท้จริงมาจากจิต ที่มีความระมัดระวังอยู่ตลอดเวลาไม่ไหลไปตามกระแสต่าง ๆ เมื่อมีปัญหาใช้ปัญญาเป็นตัวแก้โดยการพิจารณาถึงความจริงมี 5 ประการโดยการพิจารณาบ่อยๆ ให้เป็นกิจวัตรประจำวันด้วยสติก็จะเห็นและเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ผลก็คือความเป็นผู้ที่ไม่อยู่ในความประมาท สอดคล้องกับพระกฤตกร จุฬาเกียรติ และ พินิจ ลาภธนานนท์ (2563) ที่กล่าวว่า พระพุทธศาสนามหายานมีแนวคิดในแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนาคือความเที่ยงแท้ความสุข ความเป็นแก่นสาร และความบริสุทธิ์การเรียนรู้แก่นคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่ในความจริงทุกสรรพสิ่ง ทุกช่วงเวลา และทุกสถานที่ ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องในความสะอาดบริสุทธิ์และความเสมอภาคตามความจริง นำมาซึ่งการปฏิบัติหรือการเปลี่ยนเครื่อง อาศัยของจิตอันปราศจากการปรุงแต่งความเป็นมาของสิ่งต่างๆ หรือการสร้างทวิลักษณ์จึงเกิดเป็นอริยปัญญาที่อยู่เหนือความมีและความไม่มี

3. เป้าหมายในการใช้หลักอภิปมาธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมนั้น เป็นสิ่งที่มีปัญหาเนื่องจากการที่มนุษย์ถูกรอบงำด้วยตัณหาคือความทะยานอยาก และอวิชชา คือความไม่รู้ ทำให้มนุษย์ที่ไม่ใช้สติปัญญาในการพิจารณาก็จะต้องประสบกับปัญหาต่าง ๆ หลายประการ เช่น ปัญหาการเบียดเบียนกัน ปัญหาการทำร้ายร่างกายและจิตใจกันและกัน สอดคล้องกับทศพร คุ่มภัย (2565) ที่กล่าวว่าปัญหาการขาดการควบคุมอารมณ์อันเป็นเหตุทำให้เกิดการทำร้ายกันขึ้น เป็นต้นปัญหาเหล่านี้ พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางความไม่ประมาทที่สำคัญมาแก้ไขปัญหาดังนี้ ปัญหาด้านสังคมสำหรับปัญหานี้พระพุทธศาสนาได้เสนอกรอบของการดำเนินชีวิต ไม่ให้เกิดปัญหาในสังคม คือ การเบียดเบียนหรือทำร้ายกัน ก็คือหลักศีล 5 อันเป็นหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน 5 ประการ คือ (1) การงดเว้นจากการเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น โดยจะต้องมีความเมตตาต่อกัน มุ่งหวังความสุขให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน ไม่ทำร้ายกันและกัน (2) งดเว้นจากการถือเอาทรัพย์สินเป็นเครื่องปลื้มใจหรือหวงแหนของผู้อื่น มีความเคารพในสิทธิความเป็นเจ้าของไม่เข้าไปละเมิดทรัพย์สินของบุคคลอื่น เป็นต้น (3) งดเว้นจากการล่วงละเมิดสามีหรือภรรยาของผู้อื่น ซึ่งถือเป็นข้อปฏิบัติที่จะ นำไปสู่ความขัดแย้งและการประทุพผิตศีลธรรมและจริยธรรมระหว่างกัน (4) งดเว้นจากการพูดปด เพื่อหวังหลอกลวงให้ผู้อื่นเชื่อ แล้วตนเองจะได้มาซึ่งสิ่งที่เกิดจากการพูดปดนั้น (5) งดเว้นจากการดื่มน้ำเมาอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทและก่อให้เกิดโทษกับร่างกาย

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่องนี้ สรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

ภาพที่ 1: ประเด็นองค์ความรู้ใหม่เชิงวิชาการ

1. หลักการ โดยมีประเด็นรอง 2 ประเด็น คือ

1.1 ความหมาย แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

ก. **หลักการสำคัญ** ดังข้อความว่า หลักธรรมทั้งหลายรวมลงในความไม่ประมาท ถ้าจะทำความดี ถ้าประมาทอยู่ก็ทำไม่ได้ในขณะเดียวกัน ถ้าทำความชั่วแสดงให้เห็นว่าละทิ้งความไม่ประมาทไป มันเชื่อมโยงทั้งหมด อัปมาทธรรมหรือว่าความไม่ประมาทเกี่ยวกับปณิธานของพระโพธิสัตว์นี้มันจะครอบคลุมทั้งในเรื่องของประโยชน์ตนและประโยชน์ของคนอื่น

ข. **หลักธรรมประกอบอื่น** ดังข้อความว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงอัปมาทธรรม หรือความไม่ประมาทเป็นหลักธรรมที่บูรณาการเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น ๆ อย่างมีคุณค่า หลักการในการบำเพ็ญทั้งประโยชน์ตัวเองและประโยชน์ของผู้อื่นและก็ครอบคลุมในเรื่องของหลักอัปมาทธรรมด้วยทั้งเรื่องของการกำจัดกิเลส การศึกษาปฏิบัติธรรมและเป้าหมายปณิธานสูงสุดก็คือทั้งหมดทั้งปวงที่ทำมานี้เรามุ่งไปที่การบรรลุเป็นพระพุทธเจ้าปรารถนาพุทธภูมิ

1.2 แนวคิดทั้ง 2 นิยาย แบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ

ก. **เชิงทฤษฎี** ดังข้อความว่า อัปมาทธรรมหรือความไม่ประมาทเกี่ยวกับหลักสติ หลักโยนิโส มนสิการ หลักปรโตโมหะ หลักกัลยาณมิตตา หลักธรรมชูดอธิหานิยธรรม หลักธรรมชูดการะหรือหลักธรรมชุดมรรคมีองค์ 8 โลกก็คือชั้น 5 ทำให้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารก็ได้ อาศัยชั้น 5 บรรลุพระนิพพานก็ได้ แนวคิดของนาคารชุนในมหายิมะที่มองสิ่งต่างๆ เป็นสุญญตา โลกกลับนิพพานก็คือตัวเดียวกัน

ข. **เชิงปฏิบัติ** ดังข้อความว่า อัปมาทธรรมหรือความไม่ประมาทนี้ การที่ประพฤติกายสุจริต ประพฤติวจีสุจริต ประพฤติมนัสสุจริต ชั้น 5 รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ซึ่งมันเกี่ยวข้องอยู่กับชีวิตา

ก็ชีวิตคนนั้นแหละที่ต้องใช้ชีวิตอยู่ตลอดเวลาผ่าน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นอายตนะภายใน 6 ที่กระทบอายตนะภายนอก 6

2. หลักปฏิบัติ ทั้ง 2 นิกาย มีประเด็นรอง 2 ประเด็นคือ

2.1 การปฏิบัติตน แบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ

ก. ไม่ละเมิดข้อปฏิบัติ ดังข้อความว่า ในพระวินัยจะยุ่งเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติตนของพระภิกษุว่าทำอย่างไรจะไม่ให้ล่วงละเมิดพระวินัย

ข. มีสติตลอดเวลา ดังข้อความว่า การเจริญมรณานุสติเป็นการเจริญสติในการตายทุกๆ ขณะจิต

2.2 การดำเนินชีวิต แบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ

ก. บรรพชิต-ฆราวาส ทำบุญ ดังข้อความว่า ไม่ว่าจะเป็นเพศบรรพชิตไม่ว่าจะเป็นเพศคฤหัสถ์ความไม่ประมาทมีความสำคัญเท่ากัน ไม่ว่าจะเป็นพระหรือฆราวาสก็แล้วแต่ล้วนต้องฝึกสติ

ข. ความตาย ดังข้อความว่า อัปมาทธรรมเป็นปณิธานของการดำเนินชีวิต หากทำอะไรแล้วจะไม่ยอมถอยแต่มุ่งมั่นในการตัดสินใจเด็ดขาดแม้จะต้องตายก็ตาม

ค. สุจริต ดังข้อความว่า อัปมาทธรรมหรือความไม่ประมาทนี้เป็นการที่เราประพฤติกายสุจริต ประพฤติวจิสุจริต ประพฤติมนสุจริต

สรุป

พระพุทธศาสนาเถรวาท มองว่า ความไม่ประมาทมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิต มีสติระลึกถึง การละเว้นทุจริตทางกาย วาจา ใจ อยู่เนืองๆ มิได้ขาด จะไปทำชั่วทำบาปอะไรเข้า ก็มีสติระลึกได้ทันที ว่าสิ่งที่กำลังจะทำนั้นเป็นบาปหรือไม่ ถ้าเป็นบาปก็ไม่ยอมทำโดยเด็ดขาด การมีสติกำกับตัวอยู่เสมอ ไม่ว่าจะคิด จะพูด จะทำอะไร ไม่ยอมถลาลงไปในทางที่เสื่อม และไม่ยอมพลาดโอกาสในการทำความดี ตระหนักดีถึงสิ่งที่ต้องทำ ถึงกรรมที่ต้องเว้นใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่ ไม่ปล่อยปละละเลย กระทำอย่างจริงจังและดำเนินรุดหน้าอยู่ตลอดเวลา ความไม่ประมาทเป็นคุณธรรมที่สำคัญยิ่งทำให้มีความแจ่มชัดยิ่งขึ้นก็อาจพูดได้ว่า คือการพัฒนาชีวิต การพัฒนาชีวิตให้ดำเนินไปอย่างถูกต้องนั้นแหละเป็นธรรมอยู่ในตัวเมื่อใดเราไม่ประมาทชีวิตก็มีการพัฒนาดีขึ้น ก็คือการปฏิบัติธรรมทำให้ชีวิตเจริญองงามหรือฝึกฝนให้เจริญยิ่งขึ้นไป คำสำคัญที่ใช้กับการทำชีวิตให้เจริญองงาม ได้แก่คำว่าภาวนาได้สิ่งที่พัฒนาเป็นรูปธรรมภายนอก เช่นพัฒนาวัตถุ พัฒนาสังคม พัฒนาบ้านเมือง พัฒนากิจการต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงของสังคม ความเจริญทางสังคมนี้เป็นปัจจัยสำคัญ เราจึงต้องวิเคราะห์ปัญหาทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์ทางจิตใจด้วย

ชาวพุทธมหายานกล่าวถึงความสำคัญของหลักอัปมาทธรรมในการดำเนินชีวิตตามคำอธิบายตามหลักของมหายานว่าการรักษาโพธิสัตว์ศีลนี้ชื่อว่าได้พัฒนาสมาธิและปัญญาไปด้วย ไปในตัวเองด้วย เพราะเมื่อมีศีลแล้ว สมาธิย่อมเกิด และเมื่อสมาธิเกิดแล้ว ปัญญาก็ก่ยอ่เกิดขึ้นมา พร้อมกัน และได้ชื่อว่าได้ดำเนินสู่ทางอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ ทั้งยังเป็นผู้ที่ได้ ชื่อว่า เป็นธรรมทายาทด้วยโพธิสัตว์ศีลในฐานะเป็น

วิถีแห่งการฝึกหัดพัฒนาเป็นผู้ไม่ประมาท ย่อมเจริญมรรณัสสติ เพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายแรงกล้า เพื่อช่วยเหลือสรรพ สัตว์ชีวิตในโลกไปสู่ความพ้นทุกข์ เพราะแนวคิดเช่นนี้ของมหายานที่จะเป็นจุดข้อดีในการเสริมสร้าง สันติและความสุขให้แก่โลกด้วยการบำเพ็ญบารมีเป็นจริยศาสตร์ของพระโพธิสัตว์มุ่งพระโพธิญาณ บารมธรรมที่พระโพธิสัตว์ ควรบำเพ็ญให้บริบูรณ์จึงจะได้ตรัสรู้คือบารมี 6 ดังที่ ลังกาวดารสูตรกล่าวว่า ความ เป็นพระพุทธเจ้าจะบรรลุได้ก็ด้วยการบำเพ็ญบารมี 6 พระสูตรมหายานแทบทั้งหมดต่างพรรณนาถึง ความสำคัญถึงบารมีเหล่านี้ อัปมาทธรรมสามารถนำมาเป็นต้นแบบการทำให้ชีวิตดำเนินไปในวิถีที่ถูกต้อง บนพื้นฐานของความไม่ประมาทในโลกปัจจุบัน เพราะคนส่วนใหญ่มักปล่อยใจไปตามกระแสและไม่รู้เท่าทัน ผัสสะอารมณ์ความรู้สึกของตนจนถูกข้อมูลข่าวสารในสังคมท่วมทับ หลักอัปมาทธรรมจะช่วยอุดรั้งให้เกิดที่ พึงทางใจคือเกิดสันติสุขภายในและเกิดสันติภาพภายนอกหรือสร้างภูมิคุ้มกันในตัวมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจก บุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 ควรมีนำหลักอัปมาทธรรมเพื่อพัฒนาเป็นแบบเรียนในสังคมปัจจุบัน

1.2 ควรนำหลักอัปมาทธรรมมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบรูปแบบการการอธิบายหลักอัปมาทธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาดังคม

2.2 ควรมีการศึกษาเรียนรู้หลักอัปมาทธรรมเพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อความสุขในครอบครัว และสังคมที่มีความสงบสุข

บรรณานุกรม

กาญจนา จิตต์วัฒน์. (2553). *การบูรณาการการเตรียมตัวตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับวัชรยาน*.

กรุงเทพฯ: สยามการพิมพ์.

ดิช นัท ฮันท์. (ม.ป.ป.). *ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นรู้อยู่เสมอ*. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย.

ทศพร คัมภี. (2565). รูปแบบการปฏิบัติตามแนวทางคฤหัสถ์โพธิสัตว์ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร มหาคุฬานาครทรรณ*. 9(9), 381.

นลินี คณนา, พระครูโสภณรัตนบัณฑิต และพระครูวิจิตรศีลาจาร. (2563). การประยุกต์ใช้หลักคำสอนเรื่อง มรณสติในชีวิตประจำวัน. *วารสารมหาคุฬานาครทรรณ*. 7(5), 117.

ประภากร พนัสดิษฐ์. (2564). แนวคิดเรื่องอันตรายภายหลังความตายในคัมภีร์อภิธรรมของแต่ละนิกาย. *ธรรม ธาราวารสารวิชาการทางพุทธศาสนา ศูนย์พุทธศาสตร์ศึกษา DCI*. 7(2), 1-15.

พระกฤตกร จุฑาเกียรติ และ พินิจ ลาภธนานนท์. (2563). *พุทธภาวะในพระคัมภีร์มหายานและความเข้าใจของคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทยเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม*. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูประสิทธิ์สรคุณ (บุริน ธิตธมโม). (2545). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความไม่ประมาทในพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2545). *มรณกถา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2556). *จาริกบุญ จาริกธรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. (2547). *วิพากษ์แนวคิดพระพุทธศาสนาสำหรับโลกยุคใหม่*. รายงานวิจัยสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 10*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Suzuki, D.T. (2553). *สังกาวตารสูตร*. แปลโดย พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

**ศึกษาเปรียบเทียบหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย
ในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงกับคริสตศาสนา ในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์
อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์**

**A Comparative Study of the Principle of Buddhist Learning for Thai Youth in
Ban Fai Na Sang School and Christian Learning in Mettachanupatham School,
Lom Sak District Phetchabun Province**

¹พระจิววัฒน์ อมรธมโม, ²พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี,

³แสวง นิลนามะ และ ⁴บุญลือ มุลคลั่ง

¹Phra Jirawat Amaradhammo, ²Phramaha Khwanchai Kittimeteetee,

³Sawaeng Nilnama and ⁴Boonlue Munklang

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴โรงเรียนบ้านฝายนาแซง

⁴Fai Na Sang School

¹Corresponding Author's Email: Jirawatb07896@gmail.com

Received: July 20, 2023; **Revised:** December 24, 2023; **Accepted:** December 24, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนบ้านฝายนาแซง 2) เพื่อศึกษาหลักการเรียนรู้ในคริสตศาสนาโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ และ 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทยในโรงเรียนบ้านฝายนาแซง กับหลักการเรียนรู้คริสตศาสนาในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอห่มสั๊ก จังหวัดเพชรบูรณ์ งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 44 คน สันทนากลุ่ม 15 คน ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอผลวิจัยเชิงพรรณนา

ผลวิจัยพบว่า 1) หลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในโรงเรียนบ้านฝายนาแซง พบว่า เยาวชนได้ดำเนินตามหลักธรรมทำให้ตัวเองและสังคมรอบข้างมีการพัฒนาดีขึ้น หลักธรรมที่ช่วยทำให้ชีวิตของเยาวชนและสังคมในโรงเรียนมีความสุข เจริญอกงาม ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา 2) หลักการเรียนรู้คริสตศาสนาโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ พบว่า เยาวชนได้ประพฤติปฏิบัติคำสอน อย่างเคร่งครัดทำให้เกิดการพัฒนาตนเองได้เกิดการเรียนรู้ เกิดการปลูกฝังเยาวชนให้เป็นคนดีของครอบครัวและสังคม นักเรียนเป็นผู้มีความรัก ความ

เมตตา รู้จักเสียสละ และการให้อภัย วันคริสต์มาสมีการจัดกิจกรรมมอบของขวัญเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ทุกวันอาทิตย์จะมีพิธีกรรมให้นักเรียนได้มีโอกาสบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม 3) เปรียบเทียบความเหมือนและแตกต่างกันในด้านการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาของเยาวชนในโรงเรียน พบว่าเยาวชนพระพุทธศาสนาได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอน คือ การทำดี ละเว้นทำชั่ว เป็นหนทางแห่งความสุข ความเจริญ มีความไม่ประมาทในการดำรงชีวิต ส่วนเยาวชนคริสต์ศาสนานับความรัก มีความเชื่อในพระเป็นเจ้าผู้บริสุทธิ์ ปฏิบัติตามพระบัญญัติ 10 ประการอย่างเคร่งครัดและรู้จักให้ทานแก่คนยากไร้ สิ่งเหมือนกันของทั้งสองศาสนา คือ ความรัก ความสามัคคี การมีส่วนร่วมในทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามศาสนาของตน และมีจิตอาสาเพื่อผู้อื่น สิ่งที่แตกต่างกัน คือ พระพุทธศาสนาสอนให้ไม่ยึดติดใน ทุกสิ่งเพราะว่าทุกสิ่งไม่มีความยั่งยืน มีเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ทุกอย่างล้วนเป็นอนัตตา ส่วนคริสต์ศาสนาสอนให้อธิษฐานนึกถึงพระเจ้า ทำเพื่อพระเจ้าเมื่อตายไปก็จะไปอยู่กับพระเจ้า ทั้ง 2 โรงเรียนมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพด้านสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษาให้แก่เยาวชนในโรงเรียนด้วย

คำสำคัญ: หลักการเรียนรู้; เยาวชน; โรงเรียนบ้านฝายนาแซง; โรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์

Abstract

This thesis research article has objectives: 1) to study the principles of Buddhist learning of the youth in Ban Fai Na Saeng School, 2) the study the principles of Christian learning of the youth in Mettachanupatham School, and 3) to comparatively study the principle of Buddhist learning of the youth in Ban Fai Na School and the principle of learning of the youth in Mettachanupatham School in Lomsak District, Phetchabun Province. This research is a qualitative field research. 44 key informants, 15 focus groups, using interview tools. Analyze data and present descriptive research results.

In the research, it was clearly found that 1) The principles of Buddhist learning of the youth of Ban Fai Na Saeng School was found that when the youth practiced ethical principles making themselves and the surrounding society also developed. It made the life of people who live in society peaceful and prosperous. Applying the principles of morality, concentration, and wisdom to daily life to improve the quality of living, for progressing, and for saving in life. 2) The principles of Christianity learning of the youth in Mettachanupatham School was found that when the youth strictly adhered to the Golden Rules, they also developed of themselves and others. The Christians in the school cultivated the youth to be good people of their families and society, to be loved, merciful, sacrificed, and forgiving. Christmas, in particular, is a day of remembrance of God. Gift-giving events are held every Sunday to perform religious rituals. The school has cultivated teachings of Christianity and also clearly contributes to the public in the school. 3) The comparison of the similarities and differences between Buddhist learning of the youth of Ban Fai Na Saeng School and Christian learning of the youth of Mettachanupatham School in Lomsak District, Phetchabun Province was found that the youth in the school practiced the doctrines-to do good, to refrain from doing evil, as a way of happiness and prosperity. The aspect of their family and the surrounding society has lived in heedfulness, and safety in living. Whereas Christianity is the religion of love, love is the greatest. Christian decision is based on the belief in Holy God. And they must strictly follow the Ten Commandments and must know the sacrifice their own things to the impoverished people. The things that are similar between both religions are love, unity, and participation in various activities according to their respective religions and have a volunteer spirit for others. The difference is that Buddhism teaches not to be attached to Everything because everything is not

sustainable. It arises and disappears. Everything is Anatta. As for Christianity, it teaches us to pray and think about God. Do it for God. When you die, you will go to live with God.

Keywords: Learning; Youth; Ban Fai Na Sang School; Mettachanupatham School

บทนำ

เยาวชนในโรงเรียนไทยในปัจจุบันเกิดความสับสนยุ่งยาก วุ่นวายไม่สงบสุขเท่าที่ควร ปัญหาเกิดจากการขาดคุณธรรมจริยธรรม เช่น ขาดความรัก ขาดระเบียบวินัย เห็นแก่ตัว ขาดความซื่อสัตย์ ขาดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ขาดความสามัคคี ขาดสันติสุขและสันติภาพ เป็นต้น นอกจากนั้นแล้ว เยาวชนจำนวนมากไม่เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรมเท่าที่ควร ไม่ยึดมั่นในคุณธรรมและไม่ประพฤติปฏิบัติตามจริยธรรมทำให้เยาวชนในโรงเรียนเสพติดทางด้านวัตถุมาก จึงเกิดการเห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น ขาดความเอื้ออาทร ขาดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขาดความรักและการให้อภัยกัน ไม่เห็นความสำคัญของศาสนาขาดคุณธรรมจริยธรรม และไม่เชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ดังนั้น จึงส่งผลกระทบให้สภาพของเยาวชนของโรงเรียนไทยโดยรวมมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาด้านการเรียนรู้ของเยาวชนไทยในโรงเรียนตามมา(พระอภัย อภิชาติ, 2554) ปัญหาโรงเรียนจึงเป็นผลของความบกพร่องหรือภาวะขัดข้องของกระบวนการต่างๆ ของโรงเรียน ปัญหาเยาวชนในโรงเรียนเกิดขึ้นระหว่างการเปลี่ยนแปลงและรวมสิ่งทั้งหลาย ที่มีลักษณะแตกต่างกันอยู่อย่างมากมาย เข้าไว้ด้วยกัน ปัญหาเยาวชนในโรงเรียนเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นได้ถึง ความผิดแปลกไปจากระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้แล้วปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้มักเรียกว่า “ความไม่เป็นระเบียบของโรงเรียน”

ปัญหาเยาวชนในโรงเรียน จึงถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทุกคนในโรงเรียนจะต้องคำนึงถึง เพราะทุกโรงเรียนต้องการความสงบสุขมีระเบียบเรียบร้อย ไม่มีบุคคลใดหรือโรงเรียนใดที่ต้องการให้โรงเรียนของตนเองเกิดปัญหา เพราะมีปัญหาในโรงเรียนแล้ว โรงเรียนนั้นก็ยากที่จะหาความสงบได้ เพราะทุกคนในโรงเรียนมีส่วนช่วยในการป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นด้วยกันทั้งนั้น เพราะถ้าทุกคนช่วยกันป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นย่อมจะมีความสุขเกิดขึ้นในโรงเรียนได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าเยาวชนในโรงเรียนไม่ช่วยกันแก้ไขปัญหานั้น แต่กลับสร้างปัญหาให้กับโรงเรียน โรงเรียนนั้นย่อมมีแต่ความเดือดร้อนไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ดังนั้น ปัญหาในโรงเรียนจึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกคนต้องช่วยกันป้องกันและแก้ไขปัญหานั้นของโรงเรียนที่ตนเองอยู่ (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มนุษย์กับสังคม, 2552)

โรงเรียนบ้านฝายนาแขมมีปรัชญาการศึกษา คือ วิชาจรณสัมปันโน ความรู้ คุณธรรม มีวิสัยทัศน์ คือ เพิ่มผลสัมฤทธิ์ พิชิตอ่านเขียน โรงเรียนน่าอยู่ เชิดชูคุณธรรม ติดตามนิเทศภายใน ใส่ใจระบบประกัน สร้างสรรค์ความร่วมมือ ฝึกปรือความพร้อมปฐมวัย มีพันธกิจ คือ (1) ส่งเสริมพัฒนาศักยภาพครู ผู้เรียนทุกคน มุ่งผลสัมฤทธิ์ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต และทักษะอาชีพ (2) พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนภาษาไทยให้เยาวชนทุกคนอ่านออกเขียนได้ (3) พัฒนาสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกให้สะอาดร่มรื่นสวยงาม ปลอดภัย น่าดูน่าอยู่ น่าเรียน (4) พัฒนาคุณธรรมผู้เรียนโดยใช้โครงการคุณธรรม (5) พัฒนาระบบการนิเทศ กำกับ ติดตาม ตรวจสอบ วิจัย

และพัฒนา (6) ส่งเสริมระบบคุณภาพภายในโรงเรียนให้มีมาตรฐานและเข้มแข็งพร้อมกับการประเมินคุณภาพภายนอก (7) ส่งเสริมให้คณะครูและบุคลากรทางการศึกษาได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานอื่นตลอดถึงการใช้ทรัพยากรร่วมกันในการจัดการศึกษาของโรงเรียน โดยยึดหลักเข้าใจ เข้าถึง พัฒนา ตามพระราชดำรัสในหลวง รัชการที่ 9 (8) ครูและผู้เรียนในระดับปฐมวัยได้รับการพัฒนาความพร้อมตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย มีเป้าประสงค์ คือ (1) ผู้เรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาทุกด้าน (2) บุคลากรมีความรู้ สามารถนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน (3) ผู้เรียนมีพื้นฐานงานอาชีพ สามารถดำรงชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ (4) ท้องถิ่นชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีอัตลักษณ์ คือ ยิ้มให้ หายทุกข์ รู้รักสามัคคี มีความซื่อสัตย์ และเอกลักษณ์ คือ โรงเรียนสะอาด มารยาทดีงาม(โรงเรียนบ้านฝายนาแซง, สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 2) เยาวชนในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงในพื้นที่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ยึดมั่นในพระรัตนตรัย ให้ความเคารพศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ แต่เนื่องจากสภาพโรงเรียนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคและสมัย ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ ไม่มีความสนใจในการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเท่าที่ควรจึงทำให้โรงเรียนเกิดปัญหาหลายอย่างตามมาเช่น การไม่เคารพ การไม่มีมารยาท การลักขโมย และการพูดเป็นต้น เนื่องจากการขาดคุณธรรมจริยธรรมในเยาวชนตลอดถึงการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน ทำให้โรงเรียนเกิดความไม่สงบสุขเท่าที่ควร

โรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อยู่ภายใต้มูลนิธิบ้านแห่งความเมตตา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ก่อตั้งโดยมีนิมิตร่วมกันในการรับใช้พระเจ้าในประเทศไทย ระหว่างครอบครัวของ นายโรเบิร์ต และจีน เฮนรี่ตั้งชาวออสเตรเลีย กับ นางสาวภาวิณี อึ้งน้อย ประธานมูลนิธิบ้านแห่งความเมตตาเป็นผู้รับใบอนุญาตโรงเรียน มีปรัชญา คือ ความรู้ อยู่คู่คุณธรรม มิวสิคทัศน์ (VISION) คือ โรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ เป็นโรงเรียนวิถีสตรีมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษานำความรู้ควบคู่กับการพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พันธกิจ (MISSION) คือ (1) จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะที่จำเป็นตามหลักสูตร (2) จัดกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรมและระเบียบวินัย ตามหลักคริสต์ศาสนาและศาสนาที่ตนเองนับถือ (3) พัฒนาครูให้มีความรู้ สามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (4) จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมทักษะการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (5) ส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชน องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน ในการพัฒนาและบริหารจัดการศึกษา นำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และ (6) ส่งเสริมการจัดระบบการประกันคุณภาพภายในที่มีประสิทธิผล มีอัตลักษณ์ คือ สุภาพอ่อนโยน มีน้ำใจ และวัตถุประสงค์ โรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ เป็นโรงเรียนเอกชนการกุศล จัดการศึกษา เพื่อเด็กด้อยโอกาส(โรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์, สังกัดพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 2) เยาวชนคริสตศาสนิกชนในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ เป็นเยาวชนในพื้นที่ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และยึดมั่นข้อปฏิบัติของหลักคำสอนในศาสนาคริสต์ ที่มีความรักและความสามัคคีในโรงเรียนมีการบูรณะศาสนสถานของชาวคริสต์ เป็นศูนย์รวมและประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เยาวชนในโรงเรียนมีความรักและความเมตตาต่อกันในโรงเรียน แต่มีเยาวชนบางกลุ่มยังไม่เข้าใจหลักศาสนาอย่างสงสัย ลังเล หลักศาสนาว่าดี

อย่างไร นำไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างไร การเรียนรู้ศาสนาจากการเรียนรู้ของโรงเรียนทั้ง 2 จะพบว่ายังขาดความมีส่วนร่วมกันทำให้เกิดความเข้าใจว่าแต่ละศาสนาต่างมีกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างกันไป และจากแง่มุมนี้จะพบว่าการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทยในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงและคริสต์ศาสนาของเยาวชนไทย ในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ มีปัญหาในด้านการเรียนรู้และแสดงออกด้านศาสนาที่ตนนับถือบนพื้นฐานของวัฒนธรรมและประเพณีที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองศาสนาก็มุ่งหวังในการพัฒนาบุคคลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข ทั้งของตนเอง และโรงเรียน

ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นเหตุผลทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบ หลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย ในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงกับคริสต์ศาสนาของเยาวชนไทย ในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ว่ามีความสอดคล้องหรือมีความแตกต่างกันอย่างไร เพื่อเป็นการค้นพบปัจจัยเงื่อนไขในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ในด้านการเรียนรู้ ตลอดจนทัศนคติในการยอมรับ วางตัว และทำดีในการปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อการแสดงออกและอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมเชิงศาสนาของเยาวชนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนโรงเรียนบ้านฝายนาแซง อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อศึกษาหลักการเรียนรู้ในคริสต์ศาสนาของเยาวชนโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชน ในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงกับหลักการเรียนรู้คริสต์ศาสนาของเยาวชน ในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย ในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงกับคริสต์ศาสนาในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์” เป็นโครงการวิจัยย่อยในระดับปริญญาโท สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนทางศาสนาพุทธและคริสต์ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นหลักเบญจศีล เบญจธรรม ไตรสิกขา ภาวนา 4 และบทบัญญัติ 10 ประการ ตลอดจนหลักการ วิธีการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ของเยาวชนทางศาสนา ดังมีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาตำราด้านเอกสาร ทั้งที่เป็นแนวคิดทฤษฎี หรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ 1) ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์สำคัญของศาสนาคริสต์ศาสนา คือ คัมภีร์ไบเบิล พันธสัญญาเดิม และพันธสัญญาใหม่ 2) ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่เอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา

และผลงานทางวิชาการของนักการศาสนาและหลักการแนวคิดทฤษฎีจากนักวิชาการทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตำรา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนามในพื้นที่กรณีศึกษา (Field Study) ได้แก่ โรงเรียนบ้านฝายนาแขงเป็นโรงเรียนทางพระพุทธศาสนา และโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์เป็นโรงเรียนทางคริสต์ศาสนา อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งสองเป็นโรงเรียนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการที่ได้นำหลักการทางศาสนามาเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการเก็บข้อมูลประกอบการวิจัย มีประชากรผู้ให้ข้อมูลที่หลากหลายประเภท ได้แก่ นักการศาสนา จำนวน 4 รูป/คน ผู้บริหารและครูโรงเรียนจำนวน 10 คน นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนา จำนวน 15 คน นักเรียนที่นับถือคริสต์ศาสนา จำนวน 15 คน รวมทั้งหมด 44 รูป/คน ทั้งนี้ใช้การสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล และการสังเกตเป็นรายกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ ดังกล่าวได้ผ่านการรับรองในการตรวจเครื่องมือจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ตำรา และการสัมภาษณ์จากทุกภาคส่วน ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูล แยกประเด็นความเหมือนความต่าง จุดเด่น จุดด้อย จัดกลุ่มหมวดหมู่แบ่งประเภท พร้อมทั้งเปรียบเทียบจัดเรียงลำดับเชื่อมโยงความสำคัญ สะท้อนคุณค่าประโยชน์

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลและอภิปรายผลการศึกษาวิจัย และ แนะนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนโรงเรียนบ้านฝายนาแขงพบว่า

1. หลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โรงเรียนได้จัดการศึกษาเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาหรือข้อปฏิบัติ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกว่าศีล สมาธิ ปัญญา (1) ศีล คือ ข้อสำหรับอบรมความประพฤติทางกาย วาจา เพื่อให้สามารถดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่ และมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสัมพันธ์กับสังคมในทางเกื้อกูลประโยชน์ (2) สมาธิคือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมด้านคุณภาพและสมณภาพของจิต เพื่อให้เกิดคุณธรรม หรือสมาธิอย่างสูง ทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง แน่วแน่ควบคุมตนได้ดีมีสมาธิดีสงบบริสุทธ์ผ่องใส เหมาะสมกับการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง (3) ปัญญาคือข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาตามหลักไตรสิกขา คือ การศึกษา การฝึกอบรม ได้แก่ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับฝึกอบรมพัฒนากาย พัฒนาวาจา พัฒนาจิตใจ และพัฒนาปัญญา ให้เจริญงอกงาม ดังนี้ (1) การฝึกศึกษาในด้านความประพฤติระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ (2) การฝึกศึกษาทางจิตใจ

พัฒนาคุณธรรม สร้างความสุข เสริมคุณภาพจิตและรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนสมาธิ (3) การฝึกศึกษาทางปัญญา ทำให้เกิดความรู้ที่สามารถชำระจิตให้บริสุทธิ์สมได้

2. กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ด้านจิตใจโรงเรียนมีการส่งสมคุณสมบัติต่างๆ คุณภาพและสมรรถภาพของจิต เช่น การละบาปอกุศลกรรม ด้วยการประพจน์ที่ดีหรือไม่เป็นไปในทางที่ทำลายเบียดเบียน เน้นสร้างสรรค์ เน้นสร้างกุศลกรรม คือ ความประพจน์ที่แสดงออกไปในทางที่ดี เป็นความประพจน์ที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ทางบุคลิกภาพ จากการกระทำต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออก ทำที่ การวางตนปรับตัวที่เหมาะสม เยาวชนหรือทุกคนได้เรียนรู้ภายใต้กรอบศีล ได้แก่ การปฏิบัติตามศีล 5 รู้จักเลี้ยงชีพด้วยสัมมาชีพ ทำให้มีสติและสมาธิที่ตั้งงามแล้ว ส่งผลให้จิตใจสูงขึ้นเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ และพร้อมที่จะใช้งานในทางปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด เช่นการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างไม่ประมาท รู้จักเพื่อแผ้ว มีจิตอาสาชวนช่วยสร้างประโยชน์สุขต่อผู้อื่น มีจิตใจ ผ่องใส และสดชื่นเบิกบาน

3. ผลการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา การเรียนรู้ของเยาวชนในพระพุทธศาสนาซึ่งมีหลักธรรมที่หล่อหลอมจิตใจให้กระทำทำความดี คือ “ภาวนา” เป็นหลักของการปฏิบัติทั้ง 4 แล้ว ก็เข้าใจ “ภาวนิต” ที่เป็นคุณสมบัติของผู้ปฏิบัติธรรมทั้ง 4 ข้อ ดังนี้ 1) ภาวนิตกาย ผู้ได้เจริญกาย คือ ได้ฝึกอบรมพัฒนาความสัมพันธ์กับธรรมชาติโดยเฉพาะให้การรับรู้ทางอินทรีย์ 5 เช่น ดู ฟัง เป็นไปด้วยสติและเพื่อปัญญา และให้การใช้สอยเสพบริโภคต่างๆ ไม่ลุ่มหลงมัวเมา มิให้เกิดโทษ แต่ให้เป็นคุณ มิให้ถูกบาปอกุศลครอบงำ แต่หนุนให้กุศลธรรมงอกงาม 2) ภาวนิตศีล ผู้ได้เจริญศีล คือ ได้พัฒนาความประพจน์มีการเรียนรู้ตั้งงามในความสัมพันธ์ทางสังคม มีระเบียบวินัย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่ใครๆ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์สังคม 3) ภาวนิตจิต ผู้ได้เจริญจิต คือ ได้ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ให้สดใส เบิกบาน เป็นสุข ด้วยคุณธรรมทั้งหลาย จึงเกิดศรัทธา มีน้ำใจเมตตากรุณา กตัญญูตเวทีตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใช้ชีวิตอย่างมีสติมีสมาธิเป็นต้น 4) ภาวนิตปัญญา ผู้ได้เจริญปัญญา คือ ได้ฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหามีจิตใจเป็นอิสระสุขเกษมไร้ทุกข์ หากได้ปฏิบัติศีล สมาธิ ปัญญา ถือว่าเป็นเยาวชนที่สมบูรณ์แล้ว กล่าวโดยรวม ผลลัพธ์ที่เกิดกับเด็กเยาวชนได้ปรากฏ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาวนา คือ เด็กเยาวชนสามารถดูแลตนเองได้ ปิดกวด จัดเก็บข้าวของ การทานอาหารเป็นระเบียบและมีมารยาทในการทานอาหาร ด้านศีลภาวนา คือ เด็กเยาวชนสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ เป็นคนไม่ก้าวร้าวขกต้อย ไม่ขโมยของ ให้เกียรติเพื่อน ไม่เป็นคนโกหก มีความระมัดระวังด้านจิตภาวนา คือ เด็กเยาวชนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความสุภาพ ซื่อสัตย์ มีความกตัญญูเคารพผู้ใหญ่ด้านปัญญา คือ เด็กเยาวชนมีความรู้ความจำที่ดี รู้จักแยกแยะสิ่งไหนดีสิ่งไหนไม่ดี ตามกระบวนการสร้างภาวนา 4 การฝึกอบรมตนในด้านความประพจน์ทางกาย ความประพจน์ทางจิต และความสามารถทางปัญญา เพื่อไม่ตกอยู่ในความอยากได้ ความอยากมี ความลุ่มหลงในตัวเอง ซึ่งการศึกษาและอบรมตน เป็นการฝึกฝนวิธีการใช้องค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านร่างกาย จิตใจ และปัญญา ให้ทำหน้าที่อย่างมี

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาหลักการเรียนรู้ในคริสต์ศาสนาของเยาวชนโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์พบว่า การเรียนรู้โดยไตร่ตรองปฏิบัติเป็นการนำกระบวนการสอนแบบอภิปรัชญาเข้ามาใช้ในศตวรรษที่ 21

ซึ่งพัฒนาขึ้นจากพื้นฐานความรู้ความเข้าใจร่วมสมัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ และการสอนที่เหมาะสมสำหรับเยาวชนทุกคนที่ปรารถนาจะสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเยาวชน ซึ่งเป็นศูนย์กลางของพระเยซูคริสต์ผู้ทรงเป็น “หนทาง ความจริง และชีวิต” การศึกษาคาทอลิกจึงมีอัตลักษณ์ที่เด่นชัด เพื่อนำเสนอหลักการเบื้องต้นของการจัดการศึกษาตามอัตลักษณ์ของคาทอลิกให้ตรงตามเจตนารมณ์เป้าหมาย คือ ให้เยาวชนได้มีการพัฒนาบุคลิกภาพ เพิ่มพูนวุฒิภาวะสู่ความเป็นเยาวชนที่สมบูรณ์ สามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความหมาย มีจิตวิญญาณ จิตใจ สติปัญญา และร่างกายที่มีดุลยภาพ ผสมกลมกลืนกันในความเป็นเยาวชนที่สมบูรณ์แบบ พระเยซูคริสต์เป็นรากฐานที่ปรากฏเด่นชัดด้วยการบูรณาการวัฒนธรรมกับความเชื่อของชีวิตครอบคลุมความใส่ใจใน 4 ด้าน คือ 1) บรรยากาศทางการศึกษา 2) การพัฒนาความเป็นมนุษย์ของเยาวชนเป็นรายบุคคล 3) ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมกับชาวดีของพระคริสต์ 4) การให้ความกระจ่างความรู้ทั้งปวงด้วยแสงแห่งความเชื่อได้เพิ่มพูนความตระหนักถึงบริบทและสิ่งท้าทายการเรียนรู้ของสังคมไทยปัจจุบันดังมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักการเรียนรู้ในคริสตศาสนา การเรียนรู้แบบปัจเจกทั้งเยาวชนและคนทั่วไปเป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการของนักบวชที่เรียนรู้ในการพัฒนาตนเองไปตามเป้าหมาย โดยจะพบผ่าน คำว่า Priest หรือนักบวชในกลุ่มศาสนาอับราฮัม ซึ่งมีที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา ในฐานะเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับพระยะโฮวาห์บุโรหิตในศาสนายูดาห์เรียกโดยทับศัพท์ว่าโคเฮน 1) ศาสนศักดิ์ ในฐานะทางศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ของสภาคริสตจักรในประเทศไทยที่สามารถดำรงฐานะได้ตลอดชีพ ได้แก่ ศาสนาจารย์ 2) ศาสนาจารย์ ผู้ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้า เพื่ออุทิศตนรับใช้พระองค์ในคริสตจักรและชุมชน 3) ผู้ปกครอง ผู้ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้าเพื่อ อุทิศตนรับใช้พระองค์ในคริสตจักรและชุมชน 4) ศิษยาภิบาล ผู้ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้าเพื่ออุทิศตนรับใช้พระองค์ในคริสตจักรและชุมชน ปฏิบัติหน้าที่ครูศาสนา 5) ครูศาสนา ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้าเพื่ออุทิศตนรับใช้พระองค์ในคริสตจักรและชุมชนเป็นผู้สอนพระวจนะ 6) อนุศาสนาจารย์ ผู้ที่สำเร็จหลักสูตรทางด้านคริสตศาสนศาสตร์จากสถาบันที่สภาคริสตจักรในประเทศไทยรับรอง และผ่านการสอบศาสนาจารย์จากกรรมการ หน้าที่ เป็นผู้สอนพระวจนะของพระเจ้า 7) มัคทายก ผู้ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้าเพื่ออุทิศตนรับใช้พระองค์ในคริสตจักรและชุมชน 8) อนุศาสนิก ผู้ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้าเพื่ออุทิศตนรับใช้พระองค์ในหน่วยงานของสภาคริสตจักรในประเทศไทย 9) ผู้ประกาศเผยแผ่พระกิตติคุณ ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้าให้ออกไปทำพันธกิจด้านการเผยแผ่พระกิตติคุณนอกชุมชนของตน 10) มิชชันนารี ที่ได้รับการทรงเรียกจากพระเจ้าให้ออกไปปฏิบัติพันธกิจด้านต่างๆ นอกชุมชนของตน ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นการเรียนรู้เพื่ออนาคตของเยาวชนหากได้ศึกษาไว้เพื่อเป็นบุคลากรของศาสนาสืบไป

2. กระบวนการเรียนรู้ในคริสตศาสนา กระบวนการเรียนรู้ของคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ตีพิมพ์บทความ หลักธรรมที่สำคัญที่ช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ของชาวคริสต์ สรุปความได้ว่ามีด้วยกัน 3 ประการ คือ 1) การปฏิบัติตัวเอง ด้วยการประพฤติดี ทำใจให้สบาย ตั้งใจศรัทธาให้จิตสงบ และเชื่อและศรัทธาในพระเจ้าและปฏิบัติตามพระบัญญัติ 10 ประการ 2) การปฏิบัติตัวต่อผู้อื่น ด้วยการไม่เอาเปรียบผู้อื่นให้รักคนอื่นเหมือนรักตนเอง ช่วยเหลือคนอื่นเท่าที่จะช่วยได้ 3) การปฏิบัติตัวต่อธรรมชาติ มนุษย์

ต้องอาศัยธรรมชาติและปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างสมดุล รักษาธรรมชาติไว้ ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเท่าที่จำเป็นต่อชีวิตของเยาวชน ส่วนเรื่องหลักธรรมของความรัก เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุด ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่า เป็น ศาสนาแห่งความรัก ความรักที่พระเยซูทรงสอนมีอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับที่ 1) เป็นความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า ซึ่งความรักในระดับนี้พระเยซูสอนว่า พระเจ้ามิได้เป็นพระเจ้าของชาวยิวเท่านั้น หากแต่เป็นพระเจ้าของมนุษย์ทั้งโลก และพระเจ้าได้ ทรงรักมนุษย์เหมือนบิดารักบุตร ระดับที่ 2) เป็นความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ทั้งนี้หมายถึงมนุษย์ทั้งโลก เพราะ มนุษย์ทุกคนล้วนเป็นบุตรของพระเจ้า จึงต้องมีความรักกันฉันพี่น้อง และนอกจากจะสอนให้มี ความรักต่อพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ พระเยซูยังได้ทรงสอนให้มีความรักแม้กระทั่งศัตรู

3. ผลการเรียนรู้ในคริสตศาสนา ผลของการเรียนรู้ของเยาวชนในคริสตศาสนาที่ได้ศึกษาหลักคุณธรรมสูงสุดของพระองค์ คือ ความรัก ความเมตตา กรุณา ความอ่อนโยน ความถ่อมตน ความอดทนต่อความทุกข์ทั้งปวง ความชอบ ความยุติธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความสงบและความบริสุทธิ์ ทั้งกาย วาจา และใจ หากเยาวชนได้เข้าถึงจริยธรรมในการดำเนินชีวิตแล้วเชื่อได้ว่าผลของการดำเนินชีวิตจะราบรื่น ซึ่งมีอิทธิพลต่อเยาวชนที่มีความรักซึ่งกันและกัน มีการเสียสละสิ่งของให้คนยากไร้ มีการให้อภัยต่อผู้หลงผิด และการบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น หากเยาวชนประพฤติปฏิบัติตามพระบัญญัติ 10 ประการ จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อการเปรียบเทียบหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย ในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงกับคริสตศาสนา ในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ หลักการเรียนรู้ของทั้ง 2 ศาสนาด้านกันตามหลักธรรมคำสอน แต่สิ่งที่เหมือนกันชัดเจนคือเรื่องเมตตา การศึกษา โดยมีหลักศีลของทั้ง 2 ศาสนา เมื่อได้ศึกษาพบว่า ได้พบประเด็น อยู่ 3 ประเด็นดังนี้

1. หลักการเรียนรู้ พบว่า กรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ตั้งแต่วันเกิดจนถึงวันตาย เป็นการแสดงออกมาทำให้ผู้อื่นสามารถรับรู้ได้ทั้งภายในและภายนอก ได้แก่การกระทำของเยาวชนซึ่งเป็นการกระทำทั้งดีและชั่ว หรือเรียกอีกอย่างเป็นการเรียนรู้แบบทดลอง ว่าสิ่งที่ไม่ดีควรละเสียสิ่งที่ดีควรปฏิบัติสืบไป ส่วนศาสนาคริสต์กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นการเรียนรู้แบบรายบุคคล ซึ่งนำไปสู่ในระดับสังคมเปรียบเทียบเสมือนเป็นโรงเรียนฝึกหน้าที่ข องแต่ละคน ซึ่งมีครูหรือคนสอนในตำแหน่งและหน้าที่ต่าง ๆ เมื่อเรียนจบหรือสอบผ่านแล้วสามารถไปทำหน้าที่ของตนไปรับใช้ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นเยาวชนหรือคนทั่วไปสามารถทำให้สังคมน่าอยู่มากขึ้นได้

2. กระบวนการเรียนรู้ ทศนะของพระพุทธศาสนากล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ ทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิต เมื่อเยาวชนหรือทุกคนได้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาแล้วจะนำพาสู่การรอบรู้ในกายและใจจะทำให้ทราบผลของกุศลและอกุศลละชั่วทำดี ซึ่งเป็นหนทางเข้าสู่นิพานภายในภาคหน้าได้ ส่วนศาสนาคริสต์กล่าวว่า พระเจ้านั้นสอนให้เชื่อในเรื่องของความรักเพราะว่าทุกสิ่งล้วนแล้วแต่เป็นไปโดยพระเจ้า และเชื่อว่าพระเจ้าจำนำพามาซึ่งละบาปได้หลักธรรมของคริสตศาสนาและ

สามารถทำให้ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และจิตวิญญาณ ตามแนวคริสต์ศาสนา

3. ผลลัพธ์การเรียนรู้ ทศนะของพระพุทธศาสนากล่าวว่า เยาวชนไทยในพระพุทธศาสนาได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนคือการทำดีละเว้นทำชั่วเป็นหนทางแห่งความสุขความเจริญ ในด้านตัวเองครอบครัว และสังคมรอบข้าง ทำให้การดำเนินชีวิตอยู่ในความไม่ประมาท คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปดพูดโกหกและไม่เสพสารเสพติด เป็นต้น ดังนั้นเยาวชนหรือคนทั่วไปควรจำไว้ว่าการดำเนินชีวิตเป็นการตัดสินใจอันยิ่งใหญ่และควรตัดสินใจให้ดีเพื่อความอยู่รอดและปลอดภัยในการใช้ชีวิต ส่วนศาสนาคริสต์กล่าวว่า ศาสนาคริสต์เป็นศาสนาแห่งความรัก แต่ความรักนั้นยิ่งใหญ่ที่สุด การตัดสินใจของชาวคริสต์ต้องอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในพระเป็นเจ้าผู้บริสุทธิ์ และจะต้องปฏิบัติตามพระบัญญัติ 10 ประการอย่างเคร่งครัดและต้องรู้จักให้ทานแก่คนอนาถายากไร้ จึงจะถือได้ว่าเป็นความรักที่แท้จริง

อภิปรายผลการวิจัย

1. หลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนา โรงเรียนได้จัดการศึกษาเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาหรือข้อปฏิบัติ 3 ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาเน้นการละบาปอกุศลกรรม คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ ไม่เบียดเบียน เน้นสร้างสรรค์สร้างกุศลกรรม การปฏิบัติตามศีล 5 ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเด็กเยาวชนได้ปรากฏ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ คือ เด็กเยาวชนสามารถดูแลตนเองได้ ปัดกวาด จัดเก็บข้าวของ การทานอาหารเป็นระเบียบและมีมารยาทในการทานอาหาร ด้านศีลภาพ คือ เด็กเยาวชนสามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ เป็นคนไม่ก้าวร้าวขกต้อย ไม่ขโมยของ ให้เกียรติเพื่อน ไม่เป็นคนโกหก มีความสำรวมระมัดระวัง ด้านจิตภาพ คือ เด็กเยาวชนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความสุภาพ ซื่อสัตย์ มีความกตัญญูเคารพผู้ใหญ่ ด้านปัญญา คือ เด็กเยาวชนมีความรู้ความจำที่ดี รู้จักแยกแยะสิ่งไหนดีสิ่งไหนไม่ดี สอดคล้องกับ ไสธรรักษ์ ชุนรักญาติได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาการดำเนินการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถิพุทธและปัญหาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถิพุทธผลการวิจัยพบว่า การจัดหลักสูตรโรงเรียนวิถิพุทธมีจุดเน้นสะท้อนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา (ศีลสมาธิปัญญา) มีการจัดสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาที่ชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยการจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์เน้นการจัดกิจกรรมส่งเสริมการ “กินอยู่ดูฟังเป็น” การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรเน้นการประสานความร่วมมือกับวัด/คณะสงฆ์และชุมชนในการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งกาย (กายภาพ) ความประพฤติ (ศีลภาพ) จิตใจ (จิตภาพ) และปัญญา (ปัญญาภาพ) (ไสธรรักษ์ ชุนรักญาติ, 2546) และสอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการที่เสนอแนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสม 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ คือ การจัดอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้สภาพแวดล้อม เป็นต้น 2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ กิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระก่อนเข้าเรียนและก่อนเลิกเรียนประจำสัปดาห์ (เพื่อใกล้ชิดศาสนา) มีกิจกรรมรับศีลหรือทบทวนศีลทุกวัน มีกิจกรรมทำสมาธิ 3) ด้านการเรียนการสอน คือ การบูรณาการพุทธธรรมเข้าในทุกกลุ่มสาระ มีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น”

“กิน อยู่ ดู ฟังเป็น” 4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ การเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเมตตากรุณาต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน การลด ละ เลิกอบายมุข การเสียสละ เป็นต้น 5) ด้านการบริหารจัดการ คือ การจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเน้นเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขา กระตุ้นให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟังเป็นดำเนินชีวิตด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

2. หลักการเรียนรู้คริสต์ศาสนาโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ เน้นประพฤติปฏิบัติตามคำสอนอย่างเคร่งครัด ปลุกฝังเยาวชนให้เป็นคนดีของครอบครัวและสังคม ส่งเสริมให้มีความรัก ความเมตตา รู้จักเสียสละ และการให้อภัย รู้จักเสริมสร้างความสัมพันธ์ต่อผู้อื่น สอดคล้องกับ พระมหาดวงเด่น จิตตยาโณ ที่ได้วิจัยเรื่องการบูรณาการองค์ความรู้หลักการ และวิธีปฏิบัติตามแนวทางศาสนา พบว่า การพัฒนามนุษย์เพื่อให้เกิดสันติสุข ศาสนาทุกศาสนาล้วนมีอุดมการณ์เพื่อให้มวลมนุษยชาติอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ดังนั้นคำสอนสามารถปฏิบัติร่วมกันได้เพื่อการปฏิบัติ การพัฒนาทั้งด้านกายภาพ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตภาพ และด้านปัญญาภาพ เช่น เว้นจากการทำความชั่วและมุ่งทำแต่ความดี ให้ความรัก ความเมตตา ให้อภัยต่อกัน การให้เสียสละแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การสงเคราะห์ พร้อมทั้งการมีจิตอาสาเพื่อมุ่งสร้างประโยชน์สุขต่อผู้อื่น (พระมหาดวงเด่น จิตตยาโณ, 2559)

3. เปรียบเทียบความเหมือนและแตกต่างกันในด้านการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาของเยาวชนในโรงเรียน พบว่า เยาวชนพระพุทธศาสนาได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอน คือ การทำดี ละเว้นทำชั่ว เป็นหนทางแห่งความสุขความเจริญ มีความไม่ประมาทในการดำรงชีวิต ส่วนเยาวชนคริสต์ศาสนาเน้นความรัก มีความเชื่อในพระเป็นเจ้าผู้บริสุทธิ์ ปฏิบัติตามพระบัญญัติ 10 ประการอย่างเคร่งครัดและรู้จักให้ทานแก่คนยากไร้ สิ่งเหมือนกันของทั้งสองศาสนา คือ ความรัก ความสามัคคี การมีส่วนร่วมในทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามศาสนาของตน และมีจิตอาสาเพื่อผู้อื่น สิ่งที่แตกต่างกัน คือ พระพุทธศาสนาสอนให้ไม่ยึดติดใน ทุกสิ่ง เพราะทุกสิ่งไม่มีความยั่งยืน มีเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ทุกอย่างล้วนเป็นอนัตตา ส่วนคริสต์ศาสนาสอนให้อธิษฐานนึกถึงพระเจ้า ทำเพื่อพระเจ้าเมื่อตายไปก็จะไปอยู่กับพระเจ้า สอดคล้องกับหลักการแนวคิดของพุทธทาสภิกขุที่ได้กล่าวไว้ว่า เมตตาความรักสากล การให้ความรักและความจริงใจต่อกันและกันของสมาชิกในชุมชน ไม่ว่าจะมีความเชื่อหรือศาสนาที่แตกต่างกันอย่างไร ต้องมีความรักชีวิตผู้อื่น ไม่เลือกหน้า ไม่มีขอบเขตจำกัด ไม่มีเขา ไม่มีเรา ทุกศาสนาก็ต้องการอย่างนี้ แม้แต่จริยธรรมก็ต้องการอย่างนี้ ให้มีความรักให้ผู้อื่นเสมอ กับความรักตน เป็นเพื่อนด้วยกันทั้งหมดทุกคน ไม่ว่าเขาจะเป็นคนชาติไหน ภาษาไหน หรือจะเป็นศาสนาไหนก็ตาม เราต้องรักผู้อื่นด้วยกันทั้งหมด ในฐานะเป็นเพื่อนสนิทกัน เป็นความรักสากลอย่างนี้ เป็นความไม่เห็นแก่ตัว (พุทธทาสภิกขุ, 2550)

องค์ความรู้ใหม่

จากการได้ศึกษา หลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทย ในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงกับคริสต์ศาสนา ในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำให้ผู้วิจัยค้นพบแนวทางปฏิบัติที่เกิดจากการบูรณาการจากหลายฝ่ายร่วมมือประสานไปในทิศทางเดียวกัน จึงจะทำให้การเรียนรู้ของเยาวชนมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนทั้งในห้องเรียนและในครอบครัวชุมชน กล่าวคือ

1. สถาบันครอบครัว ต้องเป็นต้นแบบของการแสดงออกถึงความรักความสามัคคีและการอยู่ร่วมกัน ชื่นชมกัน ไม่วิวาทกัน ยึดมั่นในกฎระเบียบในสังคม ความมีวินัย เว้นขาดจาก การฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมา คือทำตัวอย่างให้เด็กเยาวชนลูกหลานได้เห็น ประพฤติความดีให้คงที่ สื่อสารส่งเสริมความประพฤติดีทางกายและวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษากฎตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่ปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกาย วาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีพ

2. สถาบันศาสนา ในฐานะผู้นำจิตวิญญาณความเชื่อ ต้องสอนสั่งให้สังคมเกิดการพัฒนาด้านการ คัมครองสิทธิ การส่งเสริมอาชีพหน้าที่ ส่งเสริมความมีชีวิตที่ปลอดภัยมีสันติภาพทั้งภายในกับสันติภาพ ภายนอก ด้วยเหตุที่ว่าทุกคนและสัตว์เหล่าอื่นรักตนมากเช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควร เบียดเบียนผู้อื่น ส่งเสริมพหุวัฒนธรรมที่ดี เคารพในวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของกันและกัน ควรกระตุ้นให้สังคมได้เกิดสำนึก คุณค่า ความเชื่อที่ไม่ส่งเสริมความรุนแรง ความเป็น มิตรการมองคนอย่างเท่าเทียมมีค่ามีศักดิ์ศรี เอื้อต่อความสมานฉันท์และการอยู่ร่วมกัน ความเคารพผู้อื่นว่าเสมอ กับตน ความมีขันติธรรม เชื่อมประสานมนุษย์ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างทางอัตลักษณ์และ ความเชื่อ ช่วยเป็นสะพานเชื่อมลดช่องว่างระหว่างกันมากขึ้น ยอมรับความแตกต่างที่เกิดขึ้น อดทนอดกลั้นใน ความแตกต่าง เชื่อในความเท่าเทียมของมนุษย์ เคารพสิทธิของผู้อื่น

3. สถาบันการศึกษา สร้างภูมิคุ้มกันให้กับสังคมด้วยการส่งเสริมความสามัคคี ความพอใจร่วมกัน และความเห็นพ้องกัน ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม และกระทำโดยคำนึงถึง ประโยชน์ส่วนรวม การพึ่งพาเกื้อกูล การดูแล ปกป้อง การรักษาเพื่อความอยู่ดีมีสุขร่วมกัน ส่งเสริมการศึกษา สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ทำต่อกันด้วยเมตตา พูดต่อกันด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็น ประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน แบ่งกันกินกันใช้ คือ แบ่งปันลาภผลที่ ประพฤติ ให้ดีเหมือนเขา คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม รักษาระเบียบวินัยของส่วนรวม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ และ ปรับตัวให้เข้ากันได้ คือ เคารพรับฟังความคิดเห็นกันมีความเห็นชอบ มีความ อดทน การวางใจเป็นกลาง ยึดมั่นในกฎระเบียบกติกา การมีสติการใคร่ครวญพิจารณา ควบคุมอารมณ์ คอย ควบคุมโทสะและความระแวง มีทัศนคติที่ดี ไม่มีอคติ เอาใจเขามาใส่ใจเรามากขึ้น

สรุป

การเรียนรู้ของเยาวชนในฐานที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ควรมุ่งสอนหลักการที่เหมือนกัน เน้นข้อมูลที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ ประกอบด้วยความรัก ความเมตตา ส่งเสริมกิจกรรมที่จะอยู่ ร่วมกันได้ทุกคน ต้องมีความจริงใจต่อกัน พูดกันด้วยความรัก ความปรารถนาดีต่อกัน หวังให้คนอื่นมีความสุข การมุ่งพูดความจริงต่อกัน กิจกรรมหรือแนวทางการเรียนรู้ดังกล่าวจะช่วยสร้างความน่าเชื่อถือ ความน่าเคารพ ความไว้วางใจกันและกัน ความไว้วางใจ (Trust) และความสัมพันธ์ (Relationship) ถือว่าเป็นอีกส่วนหนึ่งที่มี สำคัญในการจัดการศึกษาของสถาบันการศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องหรือ สร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้ง ความคุ้นเคยกัน ความเข้าใจกันและกัน ความไว้วางใจนั้นเปรียบเสมือน กาวใจ ที่ยึดโยงความสัมพันธ์ระหว่างกันเข้าด้วยกัน และความสัมพันธ์นี้เองเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาการ เรียนรู้ของนักเรียน หรือแม้แต่กระทั่งสังคมและองค์กรก็เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า การศึกษาสอดคล้องกับหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือการพัฒนา สอดคล้อง 4 ด้าน ทั้งด้านกายภาพ พฤติภาพ จิตภาพ และปัญญาภาพ แต่ทั้งนี้กิจกรรมอาจมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สถาบันการศึกษา โรงเรียน ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ประจำหมู่บ้าน ตำบลที่โรงเรียนตั้งอยู่ ควรมีการถอดบทเรียนแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ในการสอนต่อเยาวชนที่ แม้ว่าจะแตกต่างศาสนา แต่สาระสำคัญเป้าหมายในการสอนนั้นล้วนมีเจตจำนงค์เดียวกัน การได้แลกเปลี่ยน บอกเล่าเรียนรู้ร่วมกันระหว่างอาจารย์หรือครูผู้สอน จะทำให้การสอนมีทักษะประสบการณ์ที่มีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ

2.1 ควรวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างการเคารพสิทธิและเสรีภาพในเยาวชนโรงเรียน ด้วยว่า ในโรงเรียนมี นักเรียนที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา ความเชื่อ ประเพณีที่แตกต่างกัน การสอนการเคารพสิทธิ เป็นการ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนเพื่อป้องกันความขัดแย้งในอนาคต

2.2 ควรวิจัยเรื่อง เทคนิคการสื่อสารเพื่อการรับฟังปัญหาของเยาวชนในโรงเรียน ด้วยว่า ความขัดแย้ง หรือความกลัวบางอย่างทำให้เด็กและเยาวชนไม่กล้าสื่อสารบอกกล่าว เพราะเหตุไม่รู้วิธีในการสื่อสารบอกเล่า เรื่องราว อีกทั้งสถาบันการศึกษาก็ไม่มีบุคลากรที่พร้อมที่จะเป็นผู้รับฟังหรือให้คำปรึกษาที่เชี่ยวชาญ ดังนั้น การฝึกทักษะการสื่อสารทั้งครูอาจารย์เจ้าหน้าที่และนักเรียน จะทำให้เกิดการรับรู้ปัญหาและความต้องการที่ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ ร.ส.พ..
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *มนุษย์กับสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ผลิตัฒม์.

- พระมหาดวงเด่น ชูตญาโณ. (2559). การบูรณาการองค์ความรู้หลักการ และวิธีปฏิบัติตามแนวทางศาสนา เพื่อการพัฒนากระบวนการสร้างสันติภาพ. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอภัย อภิชาโต (ชูขุนทด). (2554). การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิชญ์รัชต์ บุญช่วย. (2549). การศึกษากระบวนการสร้างภavana 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2550). สารนิพนธ์พุทธทาสว่าด้วยสมานฉันท์และสันติวิธี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท ตาตาพับลิเคชั่น จำกัด.
- โสธรรักษ์ ชุนรักญาติ. (2546). การศึกษาการดำเนินงานการจัดหลักสูตรของโรงเรียนวิถิพุทธ. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

**สร้างโมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน
โรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐ**
**Create Model of Preventing and Reducing the Redundant Symptoms for the
Buddhist Monk With Diabetes and Hypertension by Self-Reliance to Support
the Reduction Budget by the Government**

ไพรัตน์ เอ็บสาโร

Phairat Oebsamrong

วิทยาเขตนครราชสีมา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Nakhon Ratchasima Campus, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

Corresponding Author's Email: Joybenyapajoy@gmail.com

Received: October 9, 2023; **Revised:** December 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) การสร้างต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง 2) สร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐ วิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 รูปหรือคน โดยใช้วิธีการเลือกสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า 1) การสร้างต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ได้แก่ (1) การดูแลตัวเอง ด้วยการเรียนรู้สร้างความเข้าใจเพื่อปรับพฤติกรรม การฉันอาหาร ฉันยา ออกกำลังกาย และควบคุมอารมณ์ (2) การจัดทำฐานข้อมูล ดำเนินการรวบรวมข้อมูล พระสงฆ์ที่ป่วยในพื้นที่เพื่อนำข้อมูลมาใช้เพื่อรักษาสิทธิ์ของผู้ป่วย ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ (3) ปฏิทินสุขภาพ วางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน การฉันอาหาร ออกกำลังกาย ลงมือปฏิบัติให้เกิดความต่อเนื่อง (4) ความร่วมมือ ร่วมริเริ่ม ร่วมคิด วางวิสัยทัศน์ กำหนดทิศทาง ร่วมปฏิบัติตามแนวทาง ร่วมประเมิน และร่วมแก้ไขปรับปรุง (5) เครือข่าย ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ คณะสงฆ์ วัดในพื้นที่ เพื่อเชื่อมต่อความร่วมมือลดอาการป่วยของพระสงฆ์ 2) สร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์การบริหารส่วนตำบล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล คณะสงฆ์วัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำวัด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกันเป็นผู้ให้คำแนะนำให้

ความรู้ ประชาสัมพันธ์ให้พระสงฆ์รับรู้เรื่องการส่งเสริมสุขภาพ สนับสนุนงบประมาณดูแลสุขภาพโครงการ กองทุนหลักประกันสุขภาพ สนับสนุนการวิจัย ให้เกิดแนวคิดสนับสนุนพระสงฆ์ไทยหากไกลโรค ส่งผลให้เกิด ความร่วมมือดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในด้านต่างๆ มากขึ้น

การดูแลสุขภาพตนเองของพระสงฆ์ตามแนวปฏิบัติการดูแลสุขภาพของตนเอง การบริโภคอาหาร การจัดการความเครียด สามารถรักษาสุขภาพตนเองได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม รวมทั้งการสร้างเครือข่าย เพื่อเชื่อมโยงแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน วัด การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย ส่งผลให้พระสงฆ์ที่ป่วยสามารถพึ่งพาตนเองได้และสามารถลดภาระ งบประมาณภาครัฐได้อีกด้วย

คำสำคัญ: โมเดล; การป้องกัน; การป่วยซ้ำซ้อน; โรคเบาหวาน; โรคความดันโลหิตสูง

Abstract

The objectives of this research article are to: 1) Create a model to prevent and reduce recurring illnesses for monks with diabetes and high blood pressure in a self-reliant manner. Support reducing the budget burden 2) Create a network to prevent and reduce recurring illnesses for monks with diabetes and high blood pressure to be self-reliant. This is a qualitative research. The Supports reducing the government budget burden There were 30 important informants or people and Using a purposive sampling method. The research tools used were interviews, using a descriptive data analysis method.

The results of the research found that: 1. Model to prevent and reduce repeated illnesses for monks with diabetes and high blood pressure by self-reliance. Supports reducing the budget burden, including 1) taking care of yourself By learning to create understanding in order to adjust behavior, diet, medicine, exercise, and emotional control. 2) Creating a database. Carry out data collection Sick monks in the area to use information to preserve the rights of the sick Under budget support from the government 3) Health calendar, planning daily activities, eating, exercising, taking action to ensure continuity. 4) Cooperation, jointly initiating, jointly thinking, setting vision, setting direction, jointly following guidelines, jointly evaluating, and jointly. Amend and improve 5) Network to coordinate cooperation between government agencies, monks, temples in the area to connect and reduce sickness among monks. 2. Create a network to prevent and reduce repeated illnesses among monks with diabetes and high blood pressure. high self-reliance Supports reducing the burden on government budgets, including public health officials. Subdistrict Administrative Organization Subdistrict health promotion hospital, temple clergy, temple public health volunteers Mahachulalongkornrajavidyalaya University Let's work together to provide advice and knowledge. Public relations for monks to be aware of health promotion. Support the health care budget for the Health Insurance Fund project. Research support Create ideas to support Thai monks if they are free from disease. This has resulted in more cooperation in caring for the health of monks in various areas.

Taking care of the self-health of monks according to the guidelines for taking care of their own health. food consumption stress management Able to maintain one's health correctly and appropriately Including creating a network to connect and exchange news together. Conduct joint activities between government agencies and the private sector, measuring the participation of all members in the network. As a result, sick monks can be self-reliant and can reduce the burden on the government budget as well.

Keywords: Model; Preventing; Redundant Symptoms; Diabetes; Hypertension

บทนำ

จากสถิติคนไทยเป็นเบาหวานแล้วกว่า 3 ล้านคน ตายวันละ 19 คน นอกจากนี้เบาหวานยังเป็นสาเหตุของการป่วยและตายก่อนวัยอันควร จากโรคแทรกซ้อนทางตา ไต ระบบประสาท หัวใจและหลอดเลือดสมองด้วย ในปี 2565 พบว่าคนไทยเป็นโรคเบาหวานเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 8.9 คิดเป็นผู้ป่วยเบาหวานจำนวนมากถึง 4.8 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี 2565 ซึ่งพบเพียงร้อยละ 6.9 หรือประมาณ 3.2 ล้านคน โรงพยาบาลของรัฐในประเทศไทยขาดทุนเพราะสาเหตุหนึ่ง คือ ค่าใช้จ่ายโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การบริหารการเงินกองทุนหลักประกันสุขภาพที่ไม่มีประสิทธิภาพ และไม่มีประสิทธิผลเป็นอันตรายต่อประชาชนและการเงินการคลังของประเทศ ยิ่งโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลที่รับส่งต่อ คือเวลาโรงพยาบาลเล็ก ๆ ที่เป็นโรงพยาบาลต้นสังกัด รักษาไม่ได้ เพราะไม่มีแพทย์เชี่ยวชาญ ไม่มีเครื่องมือ ไม่มียา ฯลฯ โรงพยาบาลเล็กก็จะส่งคนไข้ไปโรงพยาบาลใหญ่ โรงพยาบาลใหญ่รักษาเสร็จก็จะเรียกเก็บเงินกับโรงพยาบาลเล็ก (ต้นสังกัด) แต่เวลาเรียกเก็บกลับเรียกไม่ได้ตามค่าใช้จ่ายจริง เพราะทุกอย่างจะเป็นราคาประเมิน (กรมอนามัย, 2565)

โรงพยาบาลของรัฐในประเทศไทยขาดทุนเพราะสาเหตุหนึ่ง คือ ค่าใช้จ่ายโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า การบริหารการเงินกองทุนหลักประกันสุขภาพที่ไม่มีประสิทธิภาพ และไม่มีประสิทธิผลโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า หรือ “บัตรทอง” 30 บาทรักษาทุกโรค ที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร เมื่อ พ.ศ. 2545 กลับมาเป็นประเด็นหลังเกิดกระแสว่ามีความพยายามที่จะแก้ไข พ.ร.บ. จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง หรืออาจถึงขั้นยกเลิกสิทธิประโยชน์ที่เคยมี กรมบัญชีกลางปรับปรุงระบบเบิกจ่ายตรงค่ารักษาพยาบาลประเภทผู้ป่วยนอก โดยให้ผู้มีสิทธิและบุคคลในครอบครัวใช้บัตรประชาชนในการพิสูจน์ตัวตนเพื่อใช้สิทธิเบิกจ่ายตรงแทนรูปแบบเดิม สามารถเข้ารับการรักษาได้ที่สถานพยาบาลที่เข้าร่วมโครงการทุกแห่งทั่วประเทศได้ทันที ตั้งแต่วันที่ 4 พฤษภาคม 2561 เป็นต้นไป แนวโน้มตามจำนวนผู้ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงเพิ่มขึ้น ภาระหนี้โรงพยาบาลสูงขึ้น แต่เมื่อสร้างต้นแบบระบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงในจังหวัดนครราชสีมา จะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมรับผิดชอบนี้โรงพยาบาล เริ่มต้นจากการทำกิจกรรมของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลสร้างระบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ให้เป็นต้นแบบผู้ป่วยรายอื่นช่วยลดจำนวนผู้ป่วย ลดกลุ่มเสี่ยงเท่ากับลดหนี้สะสมส่วนหนึ่งของโรงพยาบาล (วัลลา ตันตโยทัย และอดิษฐ์ สงดี, 2563)

พระพุทธศาสนาอยู่คู่กับสังคมไทยมานาน วิถีชีวิตของชาวไทยส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ชาวไทยร้อยละ 95 นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งได้นำหลักการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม และเอกลักษณ์มรดกของชาติไทยตราบนานทุกวันนี้คำสอนในพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยและเป็นแบบอย่างแห่งการดำเนินชีวิตจนก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมขึ้นมา (ทินพันธุ์ นาคะตะ, 2543) โดยมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางในการนำพระธรรมคำสั่งสอนไปสู่การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เพื่อให้จิตใจปลอดโปร่งเบิกบานผ่องใส มีความเจริญงอกงามด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/63/111)

พระสงฆ์ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุพระสงฆ์เกือบ 1 ใน 5 เจ็บป่วยเป็นโรคเรื้อรังและมีโรคประจำตัว คุณภาพชีวิตโดยรวมเท่ากับ 57.23 (ภัทรพล ตันเสถียร, 2550) ได้แกโรคความดันโลหิตสูง เบาหวาน โรคหัวใจ สาเหตุที่สำคัญ ส่วนหนึ่งมาจากอาหารที่ใส่บาตรทำบุญ เช่น แกงกะทิชาหมูนมหวานต่าง ๆ เป็นต้น สุรพันธ์ สุวรรณศรี, ทรงคุณ จันทจร และพระสุทธิสารโสภณ (2552) รายงานว่า พระสงฆ์ร้อยละ 26-38 มีพฤติกรรมการสูบบุหรี่มากกว่า ร้อยละ 50 ดื่มน้ำหวาน 8 ถ้วยและดื่มเครื่องดื่มชูกำลังเกินกว่า 2 ขวดต่อวันและส่วนใหญ่ดื่มน้ำสะอาดไม่ถึงวันละ 6 แก้ว นอกจากนี้กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดแนวนโยบายในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์โดยมีนโยบายสนับสนุนวัดทั่วประเทศกว่า 34,000 แห่งจัดตั้งศูนย์สุขภาพประจำวัด เพื่อให้การดูแลสุขภาพพระภิกษุสามเณรเป็นการเฉพาะ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการ โดยสนับสนุนเครื่องวัดความดันโลหิต เครื่องชั่งน้ำหนัก ยาสามัญ ประจำบ้าน รวมทั้งการดูแลสุขภาพสิ่งแวดล้อมในวัด ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ซึ่งรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ควรมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ 1) การประเมินสภาวะสุขภาพและการคัดกรองโรค 2) จัดเวทีคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน 3) จัดทำแผนปฏิบัติงานและดำเนินการส่งเสริมสุขภาพโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน (สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ, 2553) รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนควรจะบูรณาการงานร่วมกันด้วย และที่สำคัญต้องผสมผสานการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ตามพุทธวิธีแบบองค์รวม ทั้งโรคทางกายและโรคทางใจ ในมิติของการป้องกันและการรักษาที่สอดคล้องกับ หลักพุทธธรรม และวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ไทย หากสามารถดำเนินการครอบคลุมในทุกพื้นที่จะส่งผลให้พระภิกษุสงฆ์และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างมีความสุข (ปราชญ์ บุญยวงศ์วิโรจน์ และคณะ, 2551)

ดังนั้น ทำการศึกษาวิจัยสร้างโมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐขึ้น เป็นการศึกษาในประเด็นการดูแลสุขภาพพระสงฆ์จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญที่จะต้องได้รับการแก้ไข ปัญหาทางด้านสุขภาพของพระสงฆ์เป็นปัญหาที่กำลังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับพระสงฆ์เป็นกลุ่มคนที่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงการบริการสุขภาพ ทั้งเรื่องความสะดวกในการเดินทางมาขอรับบริการความเฉพาะของความเป็นสงฆ์ที่จะต้องอยู่ในระเบียบวินัยของสงฆ์และเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสถาบันศาสนา หากไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วนจะส่งผลกระทบต่อการทำงานของพระสงฆ์รวมทั้งการเข้าถึงบริการรักษาพยาบาลในสถานบริการสาธารณสุขการส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสภาพที่พระสงฆ์ไม่สามารถดูแลตนเองได้และที่สำคัญที่สุดสังคมจะต้องมีการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่มีการเจ็บป่วย และสูญเสียทรัพยากรของประเทศชาติเป็นจำนวนมากในการดูแลสุขภาพพระสงฆ์จึงจำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการทำงานเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ร่วมกัน ดังนั้นสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการวิจัยเพื่อสร้างต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงและสร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง
2. เพื่อสร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง สร้างโมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐ ใช้วิธีการวิจัยแบบคุณภาพ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เป็นการศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎีและการรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ มาสร้างโมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐ โดยเน้นการสร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐ จากนั้นผู้วิจัยได้บูรณาการสู่กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ทำหนังสือประสานงานเก็บข้อมูลต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูง ประสานงานผู้บริหารองค์กรเครือข่ายจากภาครัฐ ภาคเอกชน วัด ประชุมชี้แจงตัวแทนองค์กรเครือข่ายถึงหลักการเหตุผล วัตถุประสงค์ กระบวนการศึกษาวิจัยและแนวทางประสานความร่วมมือในการสร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐ เตรียมความพร้อมทีมวิจัย ผู้สังเกตการณ์การประชุมและบรรยายภาค การทำงานแบบมีส่วนร่วม ผู้สัมภาษณ์ ผู้สนทนากลุ่ม และวิทยากรกระบวนการ เตรียมเครื่องมือการวิจัย ศึกษาบริบทพื้นที่ วัดที่เข้าร่วมโครงการ ประพฤติ สุขภาพของพระสงฆ์ในพื้นที่วิจัย ดำเนินการประเมินสภาพปัญหา ความต้องการ และพฤติกรรมการดูแล สุขภาพองค์รวมของพระสงฆ์

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์การสร้างต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง เพื่อวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการค้นหาทางเลือก ตัดสินใจ กำหนดแนวทางและแผนพัฒนาต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงโดยเน้นการสร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐ

ขั้นตอนที่ 4 การปฏิบัติตามแผนพัฒนา คณะผู้วิจัย และภาคีเครือข่าย ดำเนินการพัฒนาตามภารกิจรูปแบบการดูแลสุขภาพ แผนงานและโครงการของที่ประชุม โดยบูรณาการเข้ากับงานประจำอย่างเหมาะสม

กับบริบทของพื้นที่และพระธรรมวินัย โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการติดตามและประเมินผลกิจกรรมและความสำเร็จของโครงการย่อยเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อรับฟังปัญหาอุปสรรค ให้การสนับสนุนและอำนวยความสะดวกในการทำงานตามโครงการ ทำการการวิเคราะห์ ตีความ สรุป ความเชื่อมโยงให้สัมพันธ์เชิงเหตุผล นำข้อมูลมาสะท้อนผลสู่พื้นที่วิจัยเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ พระสงฆ์ผู้เป็นตัวแทน จำนวน 5 รูป ผู้นำชุมชนในเขตพื้นที่วัดด้านเกวียน อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา และ วัดดอนขวาง อ.เมือง จ.นครราชสีมา จำนวน 5 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำวัด (อสว.) จำนวน 10 คน เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) 10 คน รวมจำนวน 30 รูปหรือคน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) แบบมีโครงสร้าง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เพื่อศึกษาต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตอนที่ 2 ต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง เป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างการสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ ระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ถูกสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 6 วิธีเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่นัดสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมทั้งขอเอกสารต่าง ๆ ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ พร้อมอธิบายเอกสารชี้แจงข้อมูลแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย ตามหลักปฏิบัติที่แจ้งขอต่อคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ และลงนามในใบยินยอมให้ทำการวิจัย วัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ ขออนุญาตในการบันทึกเสียงและถ่ายภาพขณะสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 7 การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผู้วิจัยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นตามแต่ละประเด็น แล้วนำมาเปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างของผู้สัมภาษณ์แต่ละคน ก่อนจะนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์ และสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การสร้างต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ได้แก่ 1) การดูแลตัวเอง พระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงมีแนวทางและวิธีการจัดการการดูแลตนเองของพระสงฆ์อาพาธ ด้วยการเรียนรู้สร้างความเข้าใจเพื่อปรับพฤติกรรม การฉันอาหาร การฉันยา การออกกำลังกาย การควบคุมอารมณ์ 2) การจัดทำฐานข้อมูล ดำเนินการรวบรวมข้อมูล พระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิต ในพื้นที่เพื่อนำข้อมูลมาใช้ปฏิบัติการและการลดปัญหาพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงมีภาวะแทรกซ้อน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนหลักประกันสุขภาพ สนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สมบูรณ์ทั้งทางกาย

จิต ปัญญาและสังคม ตลอดจนการจัดสิ่งแวดล้อมในวัดเอื้อต่อสุขภาพและความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชน ส่งผลให้พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข 3) ปฏิทินสุขภาพพระสุขภาพดี พระสงฆ์ปรับพฤติกรรมตนเองลดอาการป่วยแทรกซ้อนโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โดยการพิจารณาด้วยปัญญา 4 อย่างคือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช และใช้โยนิโสมนสิการเพื่อเป็นปีแห่งพระสุขภาพที่ดี ด้วยการจัดปฏิทินพระสุขภาพดี ตั้งเป้าหมาย วางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน ทั้งการฉันอาหาร และออกกำลังกายตามพระธรรมวินัย ลงมือปฏิบัติแต่ละวันให้เกิดความต่อเนื่อง 4) ความร่วมมือ กำหนดประเด็นความร่วมมือ 5 ด้าน ได้แก่ ร่วมริเริ่ม ร่วมคิดวางแผนวิสัยทัศน์ กำหนดทิศทาง ร่วมปฏิบัติตามแนวทาง ร่วมประเมิน ร่วมแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน เป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับคณะสงฆ์แกนนำเพื่อให้พระสงฆ์ เจ็บป่วยแล้วจะได้รับการดูแลและใช้สิทธิรักษาพยาบาล 5) เครือข่าย พระสงฆ์ผู้เชื่อมโยงเครือข่าย คือ ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ภาครัฐกับคณะสงฆ์และวัดในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา อาศัยการขับเคลื่อนผ่านองค์กรภาครัฐที่ให้การสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ ได้แก่ กองทุนหลักประกันสุขภาพ เขต 9 นครราชสีมา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเทศบาล สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) กระทรวงสาธารณสุข นำเสนอแนวทางประยุกต์หลักพระสงฆ์นักพัฒนากับพัฒนาระบบสุขภาพพระสงฆ์

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การสร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับภาระงบประมาณภาครัฐ ได้แก่ สร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับภาระงบประมาณภาครัฐ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์กรการบริหารส่วนตำบล/เทศบาล โรงพยาบาล/โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล คณะสงฆ์/วัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำวัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกันเป็นผู้ให้คำแนะนำ ให้ความรู้ การประชาสัมพันธ์ให้พระสงฆ์ได้รับรู้เรื่องการส่งเสริมสุขภาพผ่านช่องทางต่าง ๆ สนับสนุนงบประมาณดูแลสุขภาพโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพ และสนับสนุนหน่วยงานในการวิจัย เกิดแนวคิดสนับสนุนพระสงฆ์ไทยหากไกลโรค ส่งผลให้เกิดความความร่วมมือดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในด้านต่างๆ มากขึ้น โดยอาจทำในรูปการประชุมประชาคมดึงเครือข่ายต่าง ๆ มาร่วมกันกำหนดเป็นแผนสุขภาพตำบลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ ตระหนักสถานการณ์พระสงฆ์อาพาธด้วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงและโรคอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น เกิดแนวคิดสนับสนุนพระสงฆ์ไทยหากไกลโรค ต่อมาเกิดเป็นความร่วมมือทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กรภาคประชาชน คณะสงฆ์จัดทำธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ ส่งผลให้เกิดความริเริ่มความร่วมมือดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ มากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. การสร้างต้นแบบป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง ได้แก่ 1) การดูแลตัวเอง พระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง มีแนวทางและวิธีการจัดการการดูแล

ตนเองของพระสงฆ์อาพาธ ด้วยการเรียนรู้สร้างความเข้าใจเพื่อปรับพฤติกรรม การฉันอาหาร การฉันยา การออกกำลังกาย การควบคุมอารมณ์ 2) การจัดทำฐานข้อมูล ดำเนินการรวบรวมข้อมูล พระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานและโรคความดันโลหิต ในพื้นที่เพื่อนำข้อมูลมาใช้ปฏิบัติการและการลดปัญหาพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงมีภาวะแทรกซ้อน ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนหลักประกันสุขภาพ สนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี สมบูรณ์ทั้งทางกาย จิต ปัญญาและสังคม ตลอดจนการจัดสิ่งแวดล้อมในวัดเอื้อต่อสุขภาพและความเชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชน ส่งผลให้พระแข็งแรง วัดมั่นคง ชุมชนเป็นสุข 3) ปฏิทินสุขภาพพระสุขภาพดี พระสงฆ์ปรับพฤติกรรมตนเองลดอาการป่วยแทรกซ้อนโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง โดยการพิจารณาด้วยปัญญา 4 อย่างคือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัช และใช้โยนิโสมนสิการเพื่อเป็นปีแห่งพระสุขภาพที่ดี ด้วยการจัดปฏิทินพระสุขภาพดี ตั้งเป้าหมายวางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน ทั้งการฉันอาหาร และออกกำลังกายตามพระธรรมวินัย ลงมือปฏิบัติแต่ละวันให้เกิดความต่อเนื่อง 4) ความร่วมมือ กำหนดประเด็นความร่วมมือ ได้แก่ ร่วมริเริ่ม ร่วมคิดวางวิสัยทัศน์ กำหนดทิศทาง ร่วมปฏิบัติตามแนวทาง ร่วมประเมิน ร่วมแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน เป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับคณะสงฆ์แกนนำเพื่อให้พระสงฆ์ เจ็บป่วยแล้วจะได้รับการดูแลและใช้สิทธิรักษาพยาบาล 5) เครือข่ายพระสงฆ์ผู้เชื่อมโยงเครือข่าย คือ ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคณะสงฆ์และวัดในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา อาศัยการขับเคลื่อนผ่านองค์กรภาครัฐที่ให้การสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ ได้แก่ กองทุนหลักประกันสุขภาพ เขต 9 นครราชสีมา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเทศบาล สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) กระทรวงสาธารณสุข นำเสนอแนวทางประยุกต์หลักพระสงฆ์นักพัฒนากับการพัฒนาระบบสุขภาพพระสงฆ์ สอดคล้องกับ Pender (1996) กล่าวว่า การบรรลุถึงการใช้ ศักยภาพของบุคคลที่ติดตัวมาแต่กำเนิดและได้รับการพัฒนาบุคคลสามารถบรรลุภาวะนี้ ได้จากปฏิบัติพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย การใช้ความสามารถในการดูแลตนเอง และมีความพึงพอใจในสัมพันธภาพกับบุคคลรอบข้าง ในขณะที่เดียวกันบุคคลมีการปรับตัวเพื่อรักษาเสถียรภาพหรือความมั่นคง สอดคล้องกับ สมพันธ์ เตชะอธิก และ วินัย วงศ์อาสา (2555) ได้วิจัยเรื่อง สุขภาวะชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุข ผลการวิจัยพบว่า ผลลัพธ์จากการสร้างเสริมสุขภาวะ สามารถบรรเทาความทุกข์ทางร่างกายและจิตใจได้บ้าง ด้านสังคม ผู้สูงอายุรู้สึกตนเองมีคุณค่า เกิดความร่วมมือกับองค์กรท้องถิ่น ด้านปัญญา เกิดการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา การติดต่อทางปัญญาวิเคราะห์หาสาเหตุ จากการเรียนรู้ในการทำตัวชีวิต ข้อมูล แผนสุขภาพ นโยบาย ยุทธศาสตร์ และโครงการทำให้ชุมชน และอบต. เกิดความเข้าใจในท้องถิ่นของตนเองมากขึ้น สมจิต หนูเจริญกุล (2536) กล่าวว่า การดูแลตนเอง เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนางานสาธารณสุขในปัจจุบันการส่งเสริมการดูแลตนเองเป็นกลวิธีที่จะทำให้ประชาชนรู้จักดูแลสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาลเบื้องต้น ตลอดจนการส่งเสริมสุขภาพให้ กับตนเองและครอบครัวเครือข่ายทางสังคมในชุมชน การดูแลตนเอง คือ การปฏิบัติกิจกรรมที่บุคคลเริ่มและกระทำด้วยตนเองเพื่อรักษาชีวิตสุขภาพและความผาสุกของตนเอง ลักษณะการปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละบุคคลจะแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของแต่ละคน ที่จะเรียนรู้ถึงวิธีการปฏิบัติให้สัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ ที่มากระทบการเรียนรู้ถึงการดำรงชีวิตประจำวันในสิ่งแวดล้อมต่างๆ

2. การสร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล โรงพยาบาล/โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล คณะสงฆ์/วัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำวัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกันเป็นผู้ให้คำแนะนำให้ความรู้ การประชาสัมพันธ์ให้พระสงฆ์ได้รับรู้เรื่องการส่งเสริมสุขภาพผ่านช่องทางต่าง ๆ สนับสนุนงบประมาณดูแลสุขภาพโครงการกองทุนหลักประกันสุขภาพ และสนับสนุนหน่วยงานในการวิจัย เกิดแนวคิดสนับสนุนพระสงฆ์ไทยหากไกลโรค ส่งผลให้เกิดความความร่วมมือดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในด้านต่างๆ มากขึ้น โดยอาจทำในรูปการประชุมประชาคมตั้งเครือข่ายต่าง ๆ มาร่วมกันกำหนดเป็นแผนสุขภาพตำบลเพื่อใช้เป็นแนวทางในการขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ ตระหนักสถานการณ์พระสงฆ์อาพาธด้วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงและโรคอื่น ๆ เพิ่มมากขึ้น เกิดแนวคิดสนับสนุนพระสงฆ์ไทยหากไกลโรค ต่อมาเกิดเป็นความร่วมมือทั้งองค์กรภาครัฐ องค์กรภาคประชาชน คณะสงฆ์จัดทำธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติ ส่งผลให้เกิดความริเริ่มความร่วมมือดูแลสุขภาพพระสงฆ์ในด้านต่าง ๆ มากขึ้น สอดคล้องกับประภาเพ็ญ สุวรรณ (2538) กล่าวว่า พฤติกรรมป้องกันโรค เป็นการปฏิบัติ ของบุคคลเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดโรคขึ้นเช่น การออกกำลังกาย การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ การไม่ สูบบุหรี่ เป็นต้น การยอมรับพฤติกรรมป้องกันโรค การที่บุคคลจะยอมปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่เพื่อป้องกันโรคต่าง ๆ นั้น สมพันธ์ เตชะอธิก และวินัย วงศ์อาสา (2555) ได้วิจัยเรื่อง สุขภาวะชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุข ผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนกับ อบต. เริ่มจากการสร้างความสนใจ ความตระหนัก และต้องการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีสุขภาวะที่ดี ชุมชนและอบต. เห็นความสำคัญร่วมเป็นเจ้าของโครงการ อีกทั้งบรรจุข้อบัญญัติงบประมาณ เพื่อดำเนินงาน สอดคล้องกับ วิฑูรย์ แสงสิงแก้ว (2538) กล่าวว่า ระบบสุขภาพต้องเชื่อมโยงโรงพยาบาลทุกระดับ สถานบริการทุกระดับรวมทั้งแหล่งสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จะช่วยให้ ผู้ป่วยเรียนรู้ ในการดูแลตนเองเพื่อไม่ให้ต้องกลับเข้าโรงพยาบาลบ่อยๆ

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยการสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึกและมีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่ศึกษา โดยโมเดลป้องกันและลดอาการป่วยซ้ำซ้อนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 1) การดูแลตัวเอง ด้วยการเรียนรู้สร้างความเข้าใจเพื่อปรับพฤติกรรม การฉันอาหาร ฉันยา ออกกำลังกาย และควบคุมอารมณ์ 2) การจัดทำฐานข้อมูล ดำเนินการรวบรวมข้อมูลพระสงฆ์ที่ป่วยในพื้นที่เพื่อนำข้อมูลมาใช้เพื่อรักษาสีห์ของผู้อยู่ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐ 3) ปฏิทินสุขภาพ วางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน การฉันอาหาร ออกกำลังกายตามพระธรรมวินัย ลงมือปฏิบัติให้เกิดความต่อเนื่อง 4) ความร่วมมือ ร่วมริเริ่ม ร่วมคิด วางวิสัยทัศน์ กำหนดทิศทาง ร่วมปฏิบัติตามแนวทางร่วมประเมิน และร่วมแก้ไขปรับปรุง 5) เครือข่าย ประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคณะสงฆ์และวัดในพื้นที่ เพื่อเชื่อมต่อความร่วมมือลดอาการป่วยของพระสงฆ์สามารถนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อเป็น

แนวทางในสร้างโมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐ

สรุป

โมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐเป็นการการดูแลตัวเองของพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง มีแนวทางและวิธีการจัดการการดูแลตนเองของพระสงฆ์อาพาธ ด้วยการเรียนรู้สร้างความเข้าใจเพื่อปรับพฤติกรรม รับรู้ถึงอาการ และภาวะแทรกซ้อนโดยการศึกษาด้วยตนเอง การจัดทำฐานข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูลดูแลสุขภาพพระสงฆ์เป็นการแก้ไขปัญหาจากการปกปิดข้อมูลรักษาสีห์ผู้ป่วยทำให้การปฏิบัติการแก้ไขปัญหา ปฏิทินสุขภาพ ด้วยการจัดปฏิทินพระสุขภาพดี ตั้งเป้าหมาย วางแผนกิจกรรมในแต่ละวัน ทั้งการฉันอาหาร และออกกำลังกายตามพระธรรมวินัย ความร่วมมือ กำหนดประเด็นความร่วมมือ ได้แก่ ร่วมริเริ่ม ร่วมคิดวางแผนวิสัยทัศน์ กำหนดทิศทาง ร่วมปฏิบัติตามแนวทาง ร่วมประเมิน ร่วมแก้ไขปรับปรุงวิธีการทำงาน เครือข่าย พระกลไกหลักประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคณะสงฆ์และวัดในพื้นที่ จังหวัดนครราชสีมา เชื่อมต่อความร่วมมือระดับประเทศความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับคณะสงฆ์และวัดในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมาอาศัยการขับเคลื่อนผ่านองค์กรภาครัฐที่ให้การสนับสนุนการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ได้แก่กองทุนหลักประกันสุขภาพ เขต 9 และธรรมนูญพระสงฆ์ สนับสนุนจัดตั้งกลุ่มพระอาสาสมัครส่งเสริมสุขภาพประจำวัด (อสม.) จัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพในการดูแลจัดการสุขภาพตัวเอง ช่วยให้พระสงฆ์มีสุขภาพแข็งแรง ป้องกันการเจ็บป่วย ลดภาวะแทรกซ้อนพึ่งพาตนเองได้สร้างเครือข่ายป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง รองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐ ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่สาธารณสุข องค์กรบริหารส่วนตำบล/เทศบาล โรงพยาบาล/โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล คณะสงฆ์/วัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำวัด อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และโรงเรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

การสร้างโมเดลป้องกันและลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบพึ่งพาตนเอง พัฒนาการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ร่วมกันด้วยความรักความเอื้ออาทรและการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อที่จะได้รูปแบบการดูแลสุขภาพพระสงฆ์ที่เป็นองค์รวมตามที่พึงประสงค์ สามารถรองรับการลดภาระงบประมาณภาครัฐได้ ดังนั้น โรงพยาบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล อบต. เทศบาล และหน่วยงานอื่น ๆ ควรมีส่งเสริมงบประมาณดูแลสุขภาพพระสงฆ์อาพาธภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนหลักประกันสุขภาพเทศบาล ควรมีการจัดประชุมขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ โดยคณะสงฆ์จังหวัด

นครราชสีมาภายใต้การขับเคลื่อนเชิงนโยบายของคณะสงฆ์ภาค 11 รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีและเกิดความยั่งยืนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยในประเด็นเรื่อง “การศึกษาพบพฤติกรรมดูแลสุขภาพพระสงฆ์ลดการป่วยซ้ำซ้อนพระสงฆ์ป่วยโรคเบาหวานโรคความดันโลหิตสูงแบบ พึ่งพาตนเอง รองรับการผลิตภาระงบประมาณภาครัฐ” ทั้งนี้ก็เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความรอบรู้สุขภาพ ด้านการมีกิจกรรมทางกาย จึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญเพื่อให้พระสงฆ์มีองค์ความรู้ที่ถูกต้องในการปฏิบัติ กิจกรรมทางกาย กิจกรรมทางใจ ที่พึงประสงค์สำหรับพระสงฆ์ที่ไม่ขัดกับหลักพระพุทธศาสนา

2.2 ควรวิจัยในประเด็นเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการสุขภาพของพระสงฆ์ตามธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์แห่งชาติของพระสงฆ์ในจังหวัดนครราชสีมา” ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์มีความสามารถพัฒนาความรู้ความสามารถในการดูแลสุขภาพพึ่งพาตนเองได้ตามความต้องการ

บรรณานุกรม

- กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. (2562). *คู่มือการคัดกรองผู้ป่วยเบาหวาน ความดันโลหิตสูง*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- จาริณี ยศปัญญา และวันเพ็ญ ศิวารมย์. (2550). *การวิจัยการดูแลสุขภาพองค์รวมของพระภิกษุสามเณรในวัดส่งเสริมสุขภาพ*. ขอนแก่น: ศูนย์อนามัยที่ 6.
- ทินพันธุ์ นาคะตะ. (2543). *พระพุทธศาสนากับสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สหยาบถ์ลอกและการพิมพ์.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. (2538). *การส่งเสริมสุขภาพ: การปรับบทบาทใหม่ของสุขศึกษา เอกสารประกอบการประชุมวิชาการสุศึกษาแห่งชาติ ณ โรงแรมเจริญโฮเต็ล ขอนแก่น*.
- ปราชนธ์ บุญยวงศ์วิโรจน์ และคณะ. (2551). *การขับเคลื่อนงานสาธารณสุขมูลฐาน ให้คนไทย มีสุขภาพดีถ้วนหน้าในปี พ.ศ. 2558*. นนทบุรี: สำนักงานสารนิเทศและประชาสัมพันธ์ กระทรวงสาธารณสุข.
- ปณณธร ชัยวรรัตน์. (2553). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมสุขภาพของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดพะเยา*. รายงานการวิจัย พะเยา: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีนีพะเยา.
- ภัทรพล ต้นเสถียร. (2550). *คุณภาพชีวิตของพระสงฆ์ที่อาพาธด้วยโรคเรื้อรังที่มารับบริการทางการแพทย์ ณ โรงพยาบาลสงฆ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัลลา ตันตโยทัย และ อติสัย สงติ. (2563). *“การพยาบาลผู้ป่วยเบาหวาน” ใน การพยาบาลอายุรศาสตร์ เล่ม 4*. รวบรวมโดย สมจิต หนูเจริญกุล. กรุงเทพฯ: วิเจ พรินติ้ง.
- วิฑูร แสงสิงแก้ว. (2538). *การประชุมวิชาการโรคไม่ติดต่อ*. กรุงเทพฯ: กรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข.

- สมจิต หนูเจริญกุล. (2536). *การดูแลตนเอง: ศาสตร์และศิลปะทางการแพทย์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: วีเจ พรินติ้ง.
- สมพันธ์ เตชะอธิก และ วินัย วงศ์อาสา. (2555). “สุขภาวะชุมชนเพื่อความอยู่ดีมีสุข” *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์*. 29(2), 191-205.
- สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. (2553). *คู่มือปฏิบัติงานกองทุนหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่น หรือพื้นที่*. กรุงเทพฯ: สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ.
- สุรพันธ์ สุวรรณศรี, ทรงคุณ จันทจร และพระสุทธิสารโสภณ. (2552). *การสร้างความสุขในสังคม: การศึกษาแนวทางการบูรณาการกระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาในภาคอีสาน*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- Jean, G. & David, E.G. (1970). *Motivation and Modern Management*. Massachusetts: Addison – Wesley Publishers.
- Pender, N.J. (1996). *Health Promotion in Nursing Practice*. 2nd ed. Connecticut: Appleton and Lange.
- Sanfords, F.H. & Sman, L.W. (1970). *Psychology*. 3rded. Belmont: Brooks Cols.
- Steers, R.W. & Porter, L.W. (2015). *Motivation and work behavior*. 3rd ed. New York: Mc Graw – Hill.

ศึกษาเปรียบเทียบพิธีกรรมในโบสถ์ของพุทธศาสนาเถรวาทและพิธีกรรม ในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

A Comparative Study of the Rites in the Uposatha of Theravada Buddhism and in the Church of Roman Catholic Christianity

¹พระสิทธิพงษ์ พัทธราภา, ²แสง นิลนามะ และ³กฤต ศรียะอาจ

¹Phra Sitthiphong Phatcharapha, ²Sawaeng Nilnama and ³Kit Sriya-ad

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6301201002@mcu.ac.th

Received: December 8, 2023; **Revised:** December 21, 2023; **Accepted:** December 21, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาท 2) เพื่อศึกษาพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก 3) เพื่อเปรียบเทียบพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาทกับพิธีกรรมในโบสถ์ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาวิเคราะห์ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยพรรณนาวิธี

ผลการศึกษาพบว่า 1) พิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาทหรืออุโบสถกรรม ที่จัดเป็นสังฆกรรม โดยเฉพาะที่จะต้องประชุมร่วมกันทำในโบสถ์เท่านั้น พบว่ามีพิธีกรรม ได้แก่ พิธีอุปัสมบท คือ การบวชพระ พิธีสวดพระปาฏิโมกข์ คือ สวดสาธยายพระวินัยของสงฆ์ ฐานพิธี คือ การอยู่ปริวาสกรรมเพื่อชำระศีล และพิธีกรานกฐิน คือ การรักษาผ้าครองกฐิน ซึ่งเป็นไปตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้าอันจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความสามัคคีของหมู่สงฆ์ 2) พิธีกรรมของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกที่จะต้องทำในโบสถ์ ได้แก่ พิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ 7 ข้อ ประกอบด้วย 1) ศีลล้างบาป 2) ศีลกำลัง 3) ศีลภักดี 4) ศีลมหาสนิท 5) ศีลเจิมคนไข้ หรือเจิมครั้งสุดท้าย 6) ศีลสมรส 7) ศีลบวชหรืออนุกรม ซึ่งเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า 3) เปรียบเทียบพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาทกับพิธีกรรมในโบสถ์ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก พบว่า การบวชพระกับศีลบวชหรืออนุกรม และการสวดปาฏิโมกข์กับพิธีศีลล้างบาปหรือศีลจุ่ม ฐานพิธีกับศีลล้างบาป ทั้งหมดมีความสอดคล้องกันในด้านคุณค่า คือ ช่วยให้เกิดการเว้นชั่วกลัวบาป หมั่นเพียรสร้างกุศลความดี และประโยชน์ทางด้านจิตใจ คือ ช่วยให้เกิดความสบายใจ มีความมั่นใจในความดีที่ตนทำ ส่วนด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจ มีเมตตา มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ทั้งนี้พิธีกรรมที่เป็นทางการส่วนใหญ่แล้วจะประกอบพิธีในโบสถ์ ส่วนนัยยะที่ต่างกันจะเป็นด้านองค์ประกอบและเงื่อนไขช่วงเวลาลำดับขั้นตอน และผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

คำสำคัญ: พิธีกรรม; โบสถ์; พุทธศาสนาเถรวาท; ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

Abstract

This research paper has objectives: 1) to study of the rites in the Uposatha of Theravada Buddhism 2) to study of the rites in the Church of Roman Catholic Christianity 3) to compare the rites in the Uposatha of Theravada Buddhism and the Church of Roman Catholic Christianity. This thesis is documentary research and proposes the findings by the descriptive method.

The findings found that: 1) The rites in the Uposatha of Theravada Buddhism are the formal act of monastic rituals that Buddhist monks incorporate to meet together to practice of Uposatha's rituals with a mark demarcating the area in the Vinaya commandments such as a full ordination (Upasampadà), a recitation of the Fundamental Precepts of the Buddhist monks (Pāṇimokkhuḍḍesa), emergence method; āpattidesanā (the confession of an Offence), the Kathin ceremony (Kaṇhina). 2) The rites of Christianity that must be performed in the church are "Sacraments" 7 items, consisting of: 1) Baptism, 2) Strength, 3) Penance, 4) Eucharist, 5) Last anointing of the sick, 6) Marriage, 7) Ordination. 3) The rituals of Theravada Buddhism and Catholic church rituals are being a consistency in valuable core and psychological benefits, which is a mental anchor. Furthermore, both are performing the ceremony in main temple only (Upasampadà and Catholic Church). Although the both-implications are different in terms of compositions, processes, conditions, and Master of Ceremonies only.

Keywords: Rites; Uposatha; Theravada Buddhism; Church; Roman Catholic Christianity

บทนำ

พิธีกรรมทางศาสนาหรือที่เรียกว่าศาสนพิธีนั้น แม้จะมีใช้กันแต่ของศาสนาเหมือนกับคำสั่งสอน แต่ก็มีส่วนช่วยให้สิ่งที่เป็นแก่นสารอยู่และเจริญเติบโตได้ จุดดั่งเปลือกไม้ที่ห่อหุ้มแก่นไม้อยู่ เพื่อให้ต้นไม้ทั้งต้นดำรงอยู่และเจริญเติบโตได้ ศาสนพิธีเป็นระเบียบแบบแผนทางศาสนาที่กำหนดขึ้นไว้เพื่อให้ศาสนิกชนได้ยึดถือปฏิบัติเป็นแบบอย่างเดียวกัน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะทำคุณงามความดีในขั้นสูงๆ ขึ้นตามลำดับ ศาสนพิธีจึงเป็นกระบวนการขั้นต้นในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของคนได้เป็นอย่างดี ที่ถือปฏิบัติจนเป็นประเพณีในการประกอบหรือรวมอยู่ในพิธีของประชาชนทั่วไป พิธีกรรมนับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่มีอยู่ทุกๆ สังคมและศาสนาในสังคมนั้นๆ เพราะพิธีกรรมเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงศาสนาให้ดำรงอยู่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งก่อให้เกิดประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละสังคมอีกด้วย พิธีกรรมนับว่าเป็นผลมาจากความเชื่อของมนุษย์ เมื่อเชื่อในสิ่งใดก็มักจะให้ความเคารพบูชาและบนบานเพื่อขอความช่วยเหลือจากสิ่งเหล่านั้น ไม่ว่าสิ่งดังกล่าวจะอำนวยประโยชน์ให้หรือไม่ก็ตามและกลายเป็นพิธีกรรมเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ในสิ่งที่ตนนับถือ ผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของท้องถิ่นตามภาคต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ชุมชนให้ความนับถือเมื่อมีการจัดพิธีดังกล่าวขึ้น คนในชุมชน ที่มาร่วมพิธีจะเกิดความรักความสามัคคีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการสร้างความเจริญรุ่งเรืองและสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ชุมชนอย่างดียิ่ง พิธีกรรม คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใด ๆ ก็ตามต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา (กรมการศาสนา กระทรวง

วัฒนธรรม, 2552) เป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์หรือธรรมเนียมประเพณีให้กระทำ และเพื่อให้ความหมาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524) เป็นมาตรฐานทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่กระทำในโอกาสต่าง ๆ หรือหมายถึงพฤติกรรมทางสังคมอันละเอียดอ่อนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยขนบธรรมเนียม กฎหมาย หรือระเบียบของสังคม ซึ่งแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของคุณค่านิยมหรือความเชื่อ พิธีกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของพิธีการ แต่ไม่ได้มีความหมายตรงกันนัก ข้อแตกต่างที่สำคัญคือพิธีการเป็นการปฏิบัติในสังคมที่มีคนจำนวนมากว่าหนึ่งคน แต่พิธีกรรมอาจจะปฏิบัติเพียงคนเดียวก็ได้ นอกจากนี้ พิธีการมักจะจัดให้มีขึ้นในเหตุการณ์สำคัญ ๆ ลักษณะสำคัญของพิธีกรรมคือส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับศาสนา และมักเกี่ยวข้องกับการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการแสดงความหมาย และมีการแสดงให้เห็นความมหัศจรรย์หรือความสำคัญของสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลเกิดความเกรงขามหรือเคารพนับถือด้วย (สมิทธิ์ สระอุบล, 2534)

พระพุทธศาสนาถึงแม้จะเป็นศาสนาแบบ อเทวนิยมที่ปฏิเสธความมีอยู่ของพระเจ้าและพิธีกรรม แต่ก็ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมของโบสถ์ ไว้ว่า สังฆกรรมเป็นเรื่องสำคัญ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสแนะนำพระมหากัสสปะเถระ คิดจะไม่ไปทำอุโบสถด้วยคิดว่าตนเองนั้นบริสุทธิ์อยู่แล้วว่า “พราหมณ์ พวกเธอไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาซึ่งอุโบสถ พราหมณ์ เธอจงไปทำอุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้ เธอจงไปทำสังฆกรรม จะไม่ไปไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/137/214) แสดงให้เห็นว่าพระองค์ให้ความสำคัญแก่สีมา (สีมา) แปลว่า "เขต หรือ แดน" สีมา 2 ประเภท 1) พัทธสีมา แดนที่ผูก หมายถึง เขตที่สงฆ์กำหนดขึ้นเอง โดยจัดตั้งนิมิต คือ สิ่งที่เป็นเครื่องหมายกำหนดเอาไว้ 2) อพัทธสีมา แดนที่ไม่ได้ผูก หมายถึง เป็นแดนที่สงฆ์ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว กำหนดเอาตามทางบ้านเมืองกำหนดไว้ สงฆ์มีอำนาจเพียงถือเอาเป็นเขตประชุมสงฆ์ เพื่อทำสังฆกรรมเท่านั้น ไม่มีสิทธิ์ที่จะยึดถือเป็นเจ้าของ) อย่างมากในฐานะเป็นเครื่องมือของการปกครองคณะสงฆ์ ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดความพร้อมเพรียงแก่หมู่คณะ และที่สำคัญการลงอุโบสถต้องทำภายในสีมาและอุโบสถเท่านั้น ถ้าวัดไหนไม่มีสีมาและอุโบสถ พระสงฆ์ในวัดนั้นต้องไปรวมกันทำอุโบสถกับพระสงฆ์ในวัดที่มีสีมาที่ใกล้ที่สุด ซึ่งเป็นการลำบากมากสำหรับวัดที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารที่ไม่มีสีมา และสีมายังมีความสำคัญแก่พระสงฆ์ในการทำสังฆกรรมหรือพิธีกรรมในอุโบสถ เช่น 1) การอุปสมบทหรือการบวช เป็นสังฆกรรมและพิธีกรรมที่จะนำพาไปสู่การละเว้นปลึกตัวออกไปจากการเบียดเบียน และปลึกตัวออกจากกาม ทั้งกิเลสกามและวัตถุกาม ด้วยสงฆ์ 5 รูปขึ้นไป 2) พิธีกฐิน เป็นวินัยกรรมที่พระสงฆ์ที่จำพรรษาถ้วนไตรมาสแล้ว สามารถกรานกฐินในอุโบสถด้วยสงฆ์ 5 รูปขึ้นไป 3) พิธีกฐิปปาฏิโมกข์ เป็นพิธีสวดพระปาฏิโมกข์หรือลงอุโบสถด้วยสงฆ์ 4 รูปขึ้นไป 4) พิธีอุทฺธานวิธี แปลว่า การเรียกเข้าหมู่ หมายถึง การที่สงฆ์อนุญาตให้ภิกษุผู้อยู่ปริวาส และประพฤตินันตครบราตรีที่กำหนดแล้ว ให้กลับเข้ามาในหมู่สงฆ์เป็นปกติตติภิกษุอย่างเดิม ต้องใช้สงฆ์ วิสติวรคในการทำวินัยกรรม พระสงฆ์ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2551)

ศาสนาคริสต์ ก็เป็นหนึ่งในหลายศาสนาที่เกิดขึ้นมาเพื่อติดต่อกับอำนาจเหนือธรรมชาติหรือสามารถติดต่อกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้นได้ รวมทั้งยังช่วยทำให้เกิดความสงบหรือความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นในสังคมจากคำสอนของศาสนา โดยจะแสดงออกมาในรูปของพิธีกรรม และสัญลักษณ์ที่ประกอบพิธีกรรมนั้น ๆ

ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการที่มนุษย์พยายามจะสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ และด้วยขอบเขตทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ก็ย่อมจะใช้พิธีกรรมและสัญลักษณ์ที่ประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นไปสร้างความคิด และทัศนคติของคนในสังคมให้ไปในทางเดียวกัน ศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาคริสต์ได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งความรัก พระเยซูได้เน้นถึงความรักว่าสำคัญที่สุด มีความรักอย่างเดียวก็เพียงพอแล้ว รักพระเจ้า รักเพื่อนมนุษย์ รักเพื่อนบ้าน รักครอบครัว แล้วจะได้ความรักตอบแทนซึ่งมีค่ากว่าสมบัติใด ๆ ให้รักโลกทำตนเป็นคนของโลก (กรมการศาสนา, 2547) คริสต์ศาสนิกชนเชื่อว่าศีลศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องหมายและเครื่องมือนำความรอด เพื่อให้เราได้รับความรอดปลอดภัย อาศัยเครื่องหมายและสัญลักษณ์ภายนอกแบบมนุษย์ เพื่อเป็นสื่อความหมายสร้างความสัมพันธ์กับพระเจ้า โดยทางความเชื่อภายใน เป็นความสัมพันธ์ที่มีต่อกันระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ การทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อช่วยให้ได้มีส่วนในความศักดิ์สิทธิ์ และสัมผัสกับความรักของพระเจ้า

พิธีกรรมที่กระทำในโบสถ์ในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เรียกว่า “ศีลศักดิ์สิทธิ์” อันหมายถึงเครื่องหมายภายนอกที่พระเยซูคริสต์ทรงตั้งขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้คนไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ ศีลศักดิ์สิทธิ์ มี 7 ข้อได้แก่ 1) ศีลล้างบาป เป็นพิธีกรรมที่บาทหลวงทำพิธีล้างบาป เพราะมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีบาปติดตัวมาตั้งแต่เกิด 2) ศีลกำลัง พระสังฆราชเจมน้ำมันที่หน้าผากของเด็กโตที่รับรู้รับผิดชอบแล้ว เป็นรูปกางเขน พิธีที่แสดงว่าพระจิตเจ้าเข้าสู่จิตผู้ผู้นั้นแล้ว ถือเป็นคริสต์ชนโดยสมบูรณ์ 3) ศีลอภัยบาป หรือศีลสารภาพบาป คุณเข้าลงต่อหน้าบาทหลวงและสารภาพความผิดที่ได้กระทำไป เป็นการปลดปล่อยบาปของตน แสดงความพอใจหรือความสบายใจหลังจากการได้สารภาพบาปแล้ว 4) ศีลมหาสนิท การไปร่วมในโบสถ์ทุกวันอาทิตย์ที่เรียกว่า “มิสซา” เพื่อระลึกถึงชีวิตและคำสอนของพระเยซู 5) ศีลเจิมคนไข้ หรือเจิมครั้งสุดท้าย เป็นพิธีเจิมคนไข้ด้วยน้ำมันโดยบาทหลวง ต้องการให้คนไข้ระลึกถึงพระเจ้า เพื่อให้มีกำลังใจ ที่จะเอาชนะความเจ็บไข้ได้ป่วย 6) ศีลสมรส การประกอบพิธีแต่งงานในโบสถ์ระหว่างคู่บ่าวสาวโดยมีบาทหลวงเป็นผู้กระทำพิธีให้และ เป็นสามีภรรยาโดยถูกต้องตามกฎหมายของศาสนา 7) ศีลบวชหรืออนุกรม การประกอบพิธีบวชเป็นบาทหลวง โดยมีพระสังฆราชเป็นผู้กระทำพิธี ในพิธีกรรมเหล่านี้ จะประกอบด้วยสิ่งของหรือสถานที่ต่างๆที่เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนา เช่น สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ประกอบพระวาจา สถานที่สำหรับนักขับ แท่นบูชา ตูศีล กายาน น้ำเสก น้ำมัน รูปภาพ-รูปปั้น ฯลฯ แต่ละอย่างในพิธีกรรมนั้นมีความเป็นมาและความหมายแตกต่างกันไป แต่พิธีกรรมที่กระทำในโบสถ์นั้นล้วนมีความสำคัญทั้งหมด (เสถียร พันธรั้ง, 2563)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญที่ควรศึกษาพิธีกรรมของศาสนาพุทธเถรวาท ได้แก่ พิธีอุปสมบท การสวดพระปาฏิโมกข์ และฐานานวาระ พิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ได้แก่ พิธีศีลบวช พิธีศีลล้างบาป พิธีสารภาพบาป ว่ามีความหมายสื่อถึงคุณค่าต่าง ๆ สอนให้มนุษย์มีความเชื่อความศรัทธาที่แตกต่างกัน จะมีคำสอนจำนวนหนึ่งในทุกศาสนาที่ไม่สามารถตรวจสอบด้วยประสาทสัมผัส และคำสอนของศาสนาต่าง ๆ ที่ขัดแย้งกันก็มักจะได้อีกคำสอนในส่วนที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เมื่อไม่สามารถพิสูจน์ได้ เราก็ควรยอมรับว่าคำสอนที่ตรงกันข้ามเหล่านี้มีฐานะเท่าเทียมกันในแง่ที่ต่างก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าจริงเท่า ๆ กัน และนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาท
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก
3. เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาทกับพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ศึกษาโดยใช้แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาทและพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก เช่น การอุปสมบท และศีลอนุกรรม เป็นต้น เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์และนำเสนอผลการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ ซึ่งแนวทางการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาหลักการ แนวคิด กระบวนการ ขั้นตอนเกี่ยวกับพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาทที่ปรากฏเนื้อหาในตำราด้านเอกสาร กล่าวคือ 1) ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2) ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ เอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำราและผลงานทางวิชาการของนักการศาสนาและหลักการแนวคิดทฤษฎีจากนักวิชาการทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตำรา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาหลักการ แนวคิด กระบวนการ ขั้นตอนเกี่ยวกับพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ที่ปรากฏเนื้อหาในตำราด้านเอกสาร กล่าวคือ 1) ชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์สำคัญของศาสนา คือ คัมภีร์ไบเบิล พันธสัญญาเดิม และพันธสัญญาใหม่ 2) ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ เอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำราและผลงานทางวิชาการของนักการศาสนาและหลักการแนวคิดทฤษฎีจากนักวิชาการทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตำรา สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การรวบรวมข้อมูล เมื่อได้ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ตำราจากทุกภาคส่วนแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล ทำการศึกษาข้อมูล แยกประเด็นความเหมือน ความต่าง จุดเด่น จุดด้อย จัดกลุ่มหมวดหมู่แบ่งประเภทของข้อมูลแต่ละศาสนา พร้อมทั้งเปรียบเทียบจัดเรียงลำดับเชื่อมโยงความสำคัญ สะท้อนคุณค่า ประโยชน์และสาระเป้าหมายของพิธีกรรม

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการให้ความหมาย การอธิบายขยายความหยิบยกอุปมาอุปมัยเพื่อให้เข้าใจในแก่นสาระของพิธีกรรม สะท้อนคุณค่า ประโยชน์ ให้แก่วิถีชีวิตที่ควรปฏิบัติ จัดลำดับอธิบายขั้นตอน ชี้แสดงกฎระเบียบข้อห้ามที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในโบสถ์ของทั้งสองศาสนา

ขั้นตอนที่ 5 สรุปผลการศึกษาวิจัย จัดเรียงประเด็นให้สั้นกระชับ ประมวลร้อยเรียงด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย พร้อมทั้งสรุปแง่คิดโน้มน้าวเพื่อให้เกิดการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ชุมชนและสังคมอื่นๆ นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอผลการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนาผ่านเอกสารรูปเล่มวิทยานิพนธ์ห้องสมุดออนไลน์ และเผยแพร่ผ่านบทความวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาทและพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก” พบผลการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า พิธีกรรมในอุโบสถของศาสนาพุทธเถรวาท หรืออุโบสถกรรม มีความเป็นมาจากการที่พระเจ้าพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลว่าสำนักอื่นๆ มีการลงสวดอุโบสถกรรมกัน ขอให้พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้ลงสวด เพื่อความเลื่อมใสศรัทธาแห่งพุทธบริษัท พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่ามีประโยชน์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์ลงอุโบสถกรรมสวดพระปาฏิโมกข์ การสวดปาฏิโมกข์เป็นการทบทวนศีล 227 ข้อ ของพระภิกษุ โดยจะมีการสวดทุก 15 วัน คือ ในวันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 15 ในเดือนเต็ม หรือวันแรม 14 ค่ำ ในเดือนขาด การฟังปาฏิโมกข์เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญ และเป็นสังฆกรรมเฉพาะพระภิกษุเท่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสห้ามมิให้สวดปาฏิโมกข์โดยมีคฤหัสถ์ปนอยู่ในท่ามกลางหมู่ภิกษุสงฆ์ หมายความว่าไม่พึงสวดปาฏิโมกข์ในบริษัทที่มีคฤหัสถ์ปนอยู่ด้วย รูปใดสวดต้องอาบัติทุกกฏ การฟังปาฏิโมกข์เป็นกิจสงฆ์ที่สำคัญ และเป็นสังฆกรรมเฉพาะพระภิกษุเท่านั้น แม้สามเณรก็เข้าร่วมไม่ได้ ในระหว่างที่กำลังสวดปาฏิโมกข์ หากมีผู้มีใช้ภิกษุเข้ามาในหัตถบาตต้องเริ่มสวดปาฏิโมกข์ใหม่ เพราะเป็นสังฆกรรมวิบัติ พระพุทธองค์ทรงประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกันเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/194/93) การทำโบสถ์ คือ การสวดพระปาฏิโมกข์ หรือ การฟังพระปาฏิโมกข์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายทำในครั้งแรกนั้นเรียกว่า สังฆอุโบสถซึ่งเป็นการอนุญาตสำหรับภิกษุผู้พร้อมเพรียงกันตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป ต่อมาเมื่อการประกาศพระศาสนาได้แพร่หลายออกไปภิกษุมีจำนวนมากขึ้น วัดก็มีเพิ่มขึ้นมากด้วย พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตการทำอุโบสถสำหรับภิกษุ 3 รูป 2 รูป และรูปเดียวจึงได้เกิดมีประเภทแห่งการทำอุโบสถเพิ่มมากขึ้นซึ่งรวบรวมแล้วได้ 5 ประเภทด้วยกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/132/207) คือ (1) สังฆอุโบสถ ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป จะต้องตั้งญัตติแล้วสวดพระปาฏิโมกข์โดยชอบธรรม (2) ปาติสสุทธิอุโบสถ ชนิดที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุ 3 รูปจะต้องตั้งญัตติก่อนเช่นกันแล้วจึงบอกปาติสสุทธิ คือบอกความบริสุทธิ์ตามความเป็นจริงต่อกัน (3) คณะอุโบสถ อุโบสถชนิดที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุ 2 รูป ให้บอกปาติสสุทธิต่อกันได้เลย โดยไม่ต้องตั้งญัตติ (4) อธิษฐานอุโบสถ อุโบสถที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุรูปเดียว ให้อธิษฐานอุโบสถ มีคำอธิษฐานว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถของเรา (5) สามัคคีอุโบสถ อุโบสถที่ทรงอนุญาตในกรณีพิเศษสำหรับสงฆ์ที่เกิดความบาดหมางเกิดความทะเลาะวิวาทแตกแยกกันขึ้น ถ้าสงฆ์สามารถประสานความสามัคคีกันได้ในวันใด ก็ให้ทำสามัคคีอุโบสถในวันนั้นได้ โดยมีการสวดพระปาฏิโมกข์

ดังนั้น พิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาพุทธเถรวาท หรืออุโบสถกรรม คือกิจหรือสังฆกรรมที่พระสงฆ์ในศาสนาพุทธเถรวาทจะต้องประชุมร่วมกันทำในโบสถ์ ที่มีเครื่องหมายกำหนดเขตในพระวินัยเรียกว่านิมิต เป็นการแสดงถึงความพร้อมเพรียงของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า

วัตถุประสงค์ที่ 2 พิธีกรรมของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก พบเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นมาของโบสถ์ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ไบเบิลของพันธสัญญาเดิม และพันธสัญญาใหม่โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าถึง อาณาจักรพระเจ้า (ฝ่ายงานอภิบาลและธรรมทูตอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ แผนกคริสตศาสนธรรมอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ, 2006) เป็นศาสนาแห่งความรักและแบบอย่างของการใช้ชีวิตในการทำลายความชั่ว คือความโกรธความแค้น ความอาฆาตอันเป็นสาเหตุของการก่อภัยอันตรายต่างๆ กับตนเองและผู้อื่น ในการที่จะนำความทุกข์กายทุกข์ใจมาให้ พระองค์ทรงหวังให้มนุษย์ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และได้ไปสวนสวรรค์ในอ้อมกอดของพระเจ้าทุกคนหลังจากได้ตายไปแล้ว และพระองค์ยังทรงเป็นแบบอย่างของการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ประสบความเจ็บไข้ต่างๆ เป็นต้น

ศาสนาคริสต์ให้ความสำคัญต่อพิธีมิสซาบูชาขอบพระคุณ พิธีกรรมดังกล่าวไม่ใช่แค่พิธีกรรมทางสังคม ไม่ใช่งานสังสรรค์ระหว่างคริสตชนที่ต้องมาร่วม คุณค่าความหมายของพิธีกรรมนี้สอดคล้องกับคุณค่าความหมายของชีวิต มิสซาบูชาขอบพระคุณเป็นการระลึกถึงพระเยซูคริสต์เจ้าบนไม้กางเขน การถวายพระเยซูคริสต์เจ้าแด่พระบิดาตามแผนการความรอดหนึ่งเดียว เป็นสายสัมพันธ์แห่งความรักของประชากรพระเจ้า ซึ่งทุกคนได้รับเรียกเข้าสู่ “ความสัมพันธ์สามัคคีธรรม” กับพระเจ้าโดยดำเนินชีวิตสนิทสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ มิสซาบูชาขอบพระคุณ คือการเลี้ยงปัสกา คือการรับศีลมหาสนิท การรับพระเยซูคริสต์เจ้า (เสฐียรพันธุ์, 2563)

วัตถุประสงค์ที่ 3 การเปรียบเทียบพิธีกรรมในโบสถ์มีความสำคัญต่อศาสนาพุทธเถรวาทเป็นเขตแดนที่กำหนดในการทำสังฆกรรม (ราชบัณฑิตยสถาน, 2544) เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ มีความเกี่ยวเนื่องกันกับสัมาอย่างแยกกันไม่ได้ นอกจากที่กล่าวมาแล้วโดยทั่วไปยังใช้เรียกอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรม เช่นโบสถ์โบสถ์และโบสถ์คำทั้งสามนี้พระธรรมธีรราชมหามุนีได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า พระโบสถ์สำหรับใช้เรียกวัดหลวง โบสถ์หรือโบสถ์สำหรับใช้เรียกวัดราษฎร์ ส่วนมากจะเรียกตามภาษาชาวบ้านสั้น ๆ ว่า โบสถ์ เป็นที่รู้จักกันดี โบสถ์ เป็นที่ประกอบสังฆกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งของพระพุทธองค์ที่ต้องการให้มีการทบทวนพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์อยู่เสมอ ทั้งให้พระสงฆ์สาวกได้มีการปรึกษาหารือกันเพื่อแก้ปัญหาหรือทำสังฆกรรมร่วมกัน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารมาทูลขอให้พระสงฆ์สาวกประชุมกันกล่าวธรรมตามพวกปริพาชก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/132/207) นักบวชภายนอกพระศาสนาพุทธเถรวาท พระองค์จึงทรงอนุญาตและทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาฏิโมกข์ การอุปสมบทพระภิกษุ การกรานกฐิน และการปวารณากรรม เป็นต้นโดยกำหนด ให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว ส่วนโบสถ์ในคริสต์ศาสนา หมายถึง สิ่งก่อสร้างสาธารณะแบบสถาปัตยกรรมโรมันลักษณะหนึ่ง เช่นเดียวกับศาลของกรีก ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในเมืองโรมัน ในเมืองกรีก มหาวิหารเริ่มปรากฏราว 2 ศตวรรษก่อนคริสต์ศักราช หลังจากจักรวรรดิโรมันหันมานับถือศาสนาคริสต์ ความหมายของคำก็ขยายไปคลุม

โบสถ์ใหญ่และสำคัญที่ได้รับแต่งตั้งโดยพระสันตะปาปา ฉะนั้นในปัจจุบันคำว่า “มหาวิหาร” จึงมีความหมายทั้งทางสถาปัตยกรรมและศาสนา

พระพุทธเจ้าและพระเยซูมีลักษณะแห่งการเป็นผู้นำทางศาสนาที่คล้ายคลึงกัน คือ มีบุคลิกภาพที่สามารถดึงดูดคนได้ (Charismatic) แต่ในด้านวิธีการเผยแผ่โดยภาพรวมแล้ว จะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เริ่มตั้งแต่การตัดสินใจสั่งสอนศาสนิกชนของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งที่จะหา แสวงหาพระสาวกมาสืบต่อคำสอน ซึ่งมีฐานะเป็นนักบวช คือ พระภิกษุก่อน และได้มีพระดำริถึง อุปนิสัย (คุณสมบัติ) ใช้ญาณคือปัญญาเป็นเครื่องตัดสินใจคัดเลือกพระสาวกในระยะแรก และทรงบัญญัติ ระเบียบให้พระสาวกใช้คัดเลือกคนเข้าบวช แม้ว่าพระองค์จะมีอุบาสกที่เป็นสาวกฆราวาสก่อนก็ตาม ส่วนพระเยซูได้ตัดสินใจสั่งสอนตามธรรมศาลาเรื่อยๆ หากประสบโอกาสผู้ที่ท่านต้องการเป็นพระสาวก (ซึ่งไม่ได้ระบุคุณสมบัติ) พระเยซูจะเข้าไปชักชวน หรือบางครั้งก็มีผู้ มาสมัครใจติดตามท่านไปเอง พระเยซูไม่ได้มุ่งที่จะหาสาวกที่เป็นนักบวชแต่ทรงรับคนทั่วไป เช่น นักประมง คนเก็บภาษี เป็นต้นมาเป็นสาวก

ความแตกต่างกันของทั้งสองศาสนานั้น ศาสนาพุทธเถรวาทมีเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน เป็นสิ่งที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ในชีวิตปัจจุบัน หรือในชาตินี้ และบุคคลที่บรรลุพระนิพพานจะไม่มี ความสงสัยสิ่งใดๆ ในคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว เพราะคำสอนของพระองค์เป็นแนวการสอนให้เข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ด้วยหลักอริยสัจ 4 เมื่อบุคคลใดบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือพระนิพพานแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องอบรมสั่งสอนซ้ำอีก สาวกก็สามารถออกไปเผยแผ่คำสอนได้เลย ฉะนั้น สถานภาพที่รองรับบุคคลประเภทนี้ คือ นักบวช พระพุทธเจ้าจึงทรงเน้นการสร้างสถาบันสงฆ์ขึ้น เพื่อช่วยเผยแผ่พระศาสนาพุทธเถรวาทแทนพระองค์

ส่วนพระเยซูเป้าหมายสูงสุด คือ การเข้าสู่อาณาจักรของพระเจ้า เป็นสภาพที่พ้นจากโลกนี้ไปแล้วและรออยู่นกว่าจะถึงวันพิพากษา จึงจะสามารถเข้าถึงอาณาจักรของพระเจ้าได้ ฉะนั้น พื้นฐานในโลกปัจจุบันนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำให้สามารถไปถึงเป้าหมายนี้ได้ จึงไม่จำเป็นมากนักที่จะต้องรับสร้างสถาบันนักบวชมา เพราะสถาบันนักบวชในคริสตศาสนาเป็นเหมือนศูนย์ฝึกอบรมผู้ทำหน้าที่เผยแผ่ คริสตศาสนา ไม่ได้เป็นสถาบันรองรับบุคคลที่บรรลุเป้าหมายสูงสุดเหมือนในศาสนาพุทธ ซึ่งพระเยซูเป็นผู้รับคำบัญชาจากพระเจ้าเน้นที่กระบวนการหรือขั้นตอนในการอบรม โดยใช้ระยะเวลาการฝึกฝนอบรมในการเผยแผ่พระวจนะของพระเจ้าเป็นศาสดาแบบตัวแทน ดังนั้นสถาบันนักบวชของคริสตศาสนาจึงเป็นเหมือนใบประกาศรับรองสถานภาพของผู้นำทางวิญญาณและผู้เผยแผ่ศาสนาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

เพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้น ผู้วิจัยขอสะท้อนผลวิจัยด้านพิธีกรรมในโบสถ์ผ่านรูปแบบตาราง โดยการเปรียบเทียบพิธีกรรมในศาสนาพุทธเถรวาทกับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

พิธีกรรม	ศาสนาพุทธเถรวาท	ศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก	ความต่าง	ความเหมือน	คุณค่า ประโยชน์
1. การบวช	พิธีอุปสมบท - วัตถุประสงค์ 1. เพื่อสร้างองค์กรสงฆ์ 2. ปัจจุบันเป็นประเพณีนิยม	ศีลบวชหรือศีลอนุกรม - วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างศาสนทายาท - ขั้นตอนกิจกรรม	- การบวช เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นด้วย คณะสงฆ์ 5 รูป ขึ้นไป	- เป็นพิธีกรรม ประกอบใน โบสถ์แก่บุคคล ประสงค์จะเป็น	เพื่อสร้าง องค์กร นักบวชที่จะ ศึกษา หลักการทาง

	-ขั้นตอนกิจกรรม 1.ยุคแรกพระพุทธเจ้าทรงประทานเอง 2.ปัจจุบันเป็นพิธีสังฆกรรม พระสงฆ์ประกอบพิธีกรรมในโบสถ์ด้วยสงฆ์ 5 รูปขึ้นไป -เป้าหมายผลลัพธ์ 1.เพื่อเพิ่มจำนวนหมู่สงฆ์ 2.เพื่อสนองเจตนารมณ์ของผู้ต้องการปลีกวิเวก	ประกอบพิธีกรรมในโบสถ์โดยสังฆราชให้ศีลให้บวช -เป้าหมายผลลัพธ์ 1.เพิ่มจำนวนหมู่คณะ 2.กำหนดกติกาให้เป็นเพศพรหมจรรย์	-ศาสนาคริสต์ มีสังฆราชเป็นผู้ประกอบพิธี	นักบวชในทางศาสนา -ผู้ถือบวชต้อง ถือเพศพรหมจรรย์	ศาสนาและนำพาผู้อื่นปฏิบัติในทางศาสนพิธีที่ถูกต้องตามหลักศาสนานั้น ๆ
2. การชำระบาป	การสวดพระปาฏิโมกข์ -วัตถุประสงค์ 1.เป็นการทบทวนพระวินัย 2.เป็นการร่วมกิจกรรมของหมู่คณะ -ขั้นตอนกิจกรรม พระสงฆ์ 4 รูปขึ้นไปร่วมกันในอุโบสถ มีพระผู้ทรงวินัย กล่าวญัติติเผด็จสงฆ์ สวดทวนพระปาฏิโมกข์ -เป้าหมายผลลัพธ์ เพื่อทวนความบริสุทธิ์ของพระวินัย เมื่อภิกษุรูปใดรู้สำนึก ก็สามารถแสดงความบริสุทธิ์ต่อคณะสงฆ์ได้	พิธีศีลล้างบาป -วัตถุประสงค์ เพื่อชำระบาปที่เข้าใจว่ามีตั้งแต่กำเนิดเรียกว่าบาปกำเนิดให้หมดไปด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ประทานจากพระเจ้า -ขั้นตอนกิจกรรม 1.บาทหลวงประกอบพิธีทำนํ้ามนต์ในโบสถ์ 2.พรมนํ้ามนต์ให้ศาสนิกที่ต้องการล้างบาป -เป้าหมายผลลัพธ์ เพื่อสร้างกำลังใจศาสนิกที่คิดว่าตนมีบาปติดตัว คลายความกังวลใจ	-การสวดปาฏิโมกข์ เป็นการทบทวนถึงพระวินัยที่พระสงฆ์ถือปฏิบัติเมื่อรู้ว่พลาดก็แสดงสำนึกในที่ประชุมสงฆ์ -พิธีล้างบาป เป็นพิธีกรรมเพื่อชำระบาปตั้งแต่อดีตด้วยน้ำ ตามความเชื่อในคำสอนของศาสนา	เป็นการประกอบพิธีในโบสถ์เพื่อแสดงถึงการยอมรับในกฎกติกาที่ศาสดาประทานไว้	เป็นการทบทวนตนตามกติกาของสังคมและสร้างความสุขต่อส่วนรวม
3.แสดง ความบริสุทธิ์	วฏฐานพิธี -วัตถุประสงค์ เพื่อยอมรับผู้สารภาพผิดเข้าหมู่คณะ -ขั้นตอนกิจกรรม 1.สงฆ์กำหนดให้พระที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส	พิธีสารภาพบาป -วัตถุประสงค์ เพื่อแสดงความผิดแล้วเริ่มต้นชีวิตใหม่ -ขั้นตอนกิจกรรม	-พุทธศาสนา เป็นพิธีกรรมของพระสงฆ์เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ต่อหมู่คณะ -คริสต์ศาสนา	ประกอบพิธีกรรมในโบสถ์ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของบุคคล	1.เป็นการแสดงการยอมรับกฎกติกาของบุคคล 2.เป็นการให้โอกาสผู้

เข้าถือน้ำตามกำหนดและถือน้ำนัต	1.บอกบาปของตนแก่บาทหลวงในห้องสารภาพบาป	เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ของศาสนิกชนต่อบาทหลวงผู้ประกอบพิธี		ยอมรับผิดขององค์กร
2.ประกอบพิธีเรียกเข้าหมู่ด้วยสงฆ์ 20 รูปขึ้นไป	2.บาทหลวงประทานพรและกล่าวยกโทษนามพระเจ้า			
-เป้าหมายผลลัพธ์ให้เกียรติ	-เป้าหมายผลลัพธ์ทำให้ผู้รับได้กลับคืนดีกับพระ และอยู่ในชีวิตพระหรรษทาน สำนึกถึงความรักของพระ			

จากข้อมูลในตารางดังกล่าวข้างคือพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การบวชพระกับศีลวาทหรืออนุกรม และการสวดปาฏิโมกข์กับพิธีศีลล้างบาปหรือศีลจุ่ม ฐานพิธีกับศีลล้างบาป เป็นต้น ทั้งหมดมีความสอดคล้องกันในด้านคุณค่า กล่าวคือ ช่วยให้เกิดการเว้นชั่วกลับบาป หมั่นเพียรสร้างกุศลความดี และประโยชน์ทางด้านจิตใจ คือ ช่วยให้เกิดความสบายใจ มีความมั่นใจในความดีที่ตนทำ ส่วนด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจ มีเมตตา มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ทั้งนี้พิธีกรรมที่เป็นทางการส่วนใหญ่แล้วจะประกอบพิธีในโบสถ์ ส่วนนัยยะที่ต่างกันจะเป็นด้านองค์ประกอบและเงื่อนไขช่วงเวลา ลำดับขั้นตอน และผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. โบสถ์หรืออุโบสถ เป็นศาสนสถานที่พระพุทธรูปองค์ทรงประธานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ครั้งแรกภิกษุทั้งหลายประชุมกันแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวบ้านจะฟังธรรมก็ไม่ได้ฟังจึงติเตียนพระพุทธรูปองค์จึงทรงอนุญาตให้ประชุมกันเพื่อกล่าวธรรม และทรงพระดำริว่า ลีลาบาทที่ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลายควรอนุญาตให้สวดเป็นปาฏิโมกข์ และจักเป็นโบสถ์กรรม คือการทำโบสถ์ของภิกษุเหล่านั้นจึงทรงบัญญัติตามที่ทรงพระดำรินั้น ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพระสามพรหมเถโร ที่กล่าวว่า พระโบสถ์กรรมเป็นเปรียบเหมือนหัวใจของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญแก่พระสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ เช่น การอุปสมบท เป็นต้น โบสถ์กรรมเป็นพระบรมอนุญาตเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะซึ่งต้องกระทำในโบสถ์ โบสถ์กรรมมีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยตรงในฐานะต่าง ๆ กัน เช่น การสวดปาฏิโมกข์ เป็นต้น เป็นกิจวัตรที่พระสงฆ์ ภายในวัดทุกรูปต้องทำเป็นประจำ ในเรื่องความสำคัญของโบสถ์กรรม พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตโบสถ์กรรมเพื่อความสามัคคีของหมู่คณะ และทรงบัญญัติพระวินัยของสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับโบสถ์กรรม มีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือในการทำสังฆกรรมต่างๆของพระสงฆ์ เรียกว่า กิจจาธิกรณ์ โบสถ์กรรม มีความสำคัญในฐานะเป็นพิธีกรรมของสงฆ์ ในการปกครองคณะสงฆ์โดยผ่านทางอำนาจในการบริหารและอำนาจตุลาการของพระสงฆ์ และโบสถ์กรรมมีความสำคัญในการเป็นเครื่องมือระงับวิวาทาธิกรณ์ของพระสงฆ์ เมื่อมีความขัดแย้งกันการระงับอธิกรณ์จัดเป็นสังฆกรรมประเภทยุติพิพัตติกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในโบสถ์กรรมเท่านั้นในส่วนของคุณค่าของโบสถ์กรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โบสถ์มีความสำคัญสำหรับพระสงฆ์ในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

ในปัจจุบันโบสถ์กรรมมีความสำคัญ 2 ส่วน คือส่วนพระวินัยที่เป็นพุทธบัญญัติและส่วนที่เป็นวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมไทย (พระสามร พรหมเถร, 2561) และสอดคล้องกับหลักการแนวคิดของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึงสีมาไว้ใน “วินัยมุข เล่ม 3” สรุปความได้ว่า สีมา หมายถึง เขตแดนที่พระสงฆ์กำหนดหมายรู้กันมี 2 ประเภทคือ 1) พัทธสีมา แปลว่า แดนที่ผูก 2) อพัทธสีมา แปลว่า แดนที่ไม่ได้ผูกพระพุทธรูปเจ้าทรงอนุญาตให้กำหนดนิमितสมมติสีมาทำโบสถ์ก็ดี ปวารณาก็ดี สังฆกรรมก็ดี เพื่อความพร้อมเพรียงของสงฆ์เพื่อความสามัคคีของหมู่คณะการสมมติสีมานั้นต้องไม่เล็กเกินไปใหญ่เกินไป ถ้าทำไม่ถูกต้องอาจเป็นสีมาวิบัติและการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสีมาและได้กล่าวถึงการทำสังฆเภทคือการทำลายสงฆ์ให้แตกกันซึ่งเป็นกรรมหนักที่พระเทวทัตได้เคยทำมาแล้ว (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2538)

2. โบสถ์คริสต์ เป็นศาสนสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และการเฝ้าพระเจ้าในทัศนะของคริสต์ศาสนิกชน การไปโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก จะถือวันเสาร์เป็นวันพระ และวันเริ่มต้นของสัปดาห์เหมือนอย่างศาสนาอื่น เพื่อง่ายเปลี่ยนเป็นวันอาทิตย์ในสมัยของเซนต์ปอล และถือกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเพื่อประกอบพิธีกรรมศีลศักดิ์สิทธิ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของศิริพจน์ สุกุลทอง ที่กล่าวถึงพิธีกรรม “ศีลศักดิ์สิทธิ์” ของชาวคริสต์โรมันคาทอลิกที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่ความเชื่อศรัทธาและการดำเนินธุรกิจแบบมีจริยธรรม เพื่อการเป็นชุมชนชาวคริสต์ที่เข้มแข็ง ซึ่งผลการศึกษาวิจัยพบว่า 1) การใช้สัญลักษณ์ในพิธีกรรมและความหมายของศีลศักดิ์สิทธิ์ 7 ประการ มีประวัติ ความเป็นมาอย่างมีระเบียบแบบแผน ที่เป็นหนึ่งเดียวกับพระศาสนจักรโรมันคาทอลิก ซึ่งมีการถ่ายทอดอย่างเที่ยงตรง มีการอธิบายความหมายไว้อย่างถูกต้อง ได้รับการรับรองจากพระศาสนจักร คาทอลิก ซึ่งเป็นจารีตพิธีกรรมของศีลศักดิ์สิทธิ์ ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ 2) กระบวนการถ่ายทอดความรู้ สัญลักษณ์ของบาทหลวง (พระสงฆ์คาทอลิก) ได้ให้ความหมายทั้งนัยตรงและนัยแฝง ที่เด่นชัดตามความหมายแท้ของพิธีกรรม แต่ละพิธีกรรมศีลศักดิ์สิทธิ์อย่างถูกต้อง 3) ชุมชนชาวคริสต์ได้รับรู้และให้ความหมายดังกล่าว ค่อนข้างสอดคล้องกับเจตนาของบาทหลวง ซึ่งก่อให้เกิดศรัทธาและการดำเนินชีวิตทางธุรกิจแบบมีจริยธรรม ซึ่งทำให้ชุมชนชาวคริสต์ มีความเข้มแข็งเป็นอย่างดี 4) ปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญทำให้การดำเนินชีวิตมีความเชื่อ คือ ความสม่ำเสมอของการ เข้าร่วมพิธีกรรม “ศีลศักดิ์สิทธิ์” คือ “เวลา” ความสามารถจัดเวลาของตนเข้าร่วมพิธีกรรมได้มากหรือน้อย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางเศรษฐกิจของผู้นั้น ผู้วิจัยสรุปว่า การเข้าร่วมพิธีกรรมบ่อย ๆ ก่อให้เกิดความเชื่อศรัทธา และมีการดำเนินชีวิตแบบมีจริยธรรม กล่าวคือ เขจะมีคุณสมบัติของ การมีคุณธรรม ความรัก ความเมตตา ความยุติธรรม การให้อภัย และการแบ่งปันซึ่งกันและกันอยู่ในระดับค่อนข้างดี (ศิริพจน์ สุกุลทอง, 2546) และสอดคล้องกับแนวคิดของสมคิด จิรทัศน์กุล ได้กล่าวถึงพระโบสถ์ไว้ในหนังสือ “รูปแบบพระโบสถ์และพระวิหาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” สรุปความได้ว่า คำว่า โบสถ์นั้นความหมายทางพระพุทธศาสนามีใช้เพียงอาคารที่เรียกว่าโบสถ์หรือพระโบสถ์เท่านั้น หากแต่ยังมีความหมายอื่นๆ เช่น เป็นชื่อของพระปาฏิโมกข์พุทธทศ ดังนั้นโดยนัยแล้วคำว่า โบสถ์ ซึ่งเป็นวันที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาจึงมีความหมายว่า หมายถึงวันพระ หมายถึงการแสดงพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ทุกๆ กึ่งเดือน หมายถึงการรักษาศีลแปดของคฤหัสถ์ในวันพระ หมายถึงสถานที่ซึ่งพระสงฆ์ทำสังฆกรรมเช่น อุปสมบท เป็นต้น ส่วนพระโบสถ์ซึ่งหมายถึงสถานที่ที่พระสงฆ์ทำ

สังฆกรรมนั้นจึงน่าที่จะเป็นการนำคำที่เป็นชื่อพิธีกรรม มาใช้เรียกสิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อสนองกิจกรรมของพิธีกรรมนั่นเอง โดยเรียกว่าโรงพระโบสถ์ ต่อมาเรียกสั้นเข้าว่าพระโบสถ์และตัดให้สั้นลงเข้าไปอีกเป็นคำว่าโบสถ์ อันเป็นคำเรียกระดับพื้นบ้าน (สมคิด จิรทัศน์กุล, 2547)

3. โบสถ์มีความสำคัญต่อพุทธศาสนา เป็นเขตแดนที่กำหนดในการทำสังฆกรรม เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ มีความเกี่ยวเนื่องกันกับสีมาอย่างแยกกันไม่ได้ นอกจากที่กล่าวมาแล้วโดยทั่วไปยังใช้เรียกอาคารที่ใช้ทำสังฆกรรม เช่น โบสถ์ ส่วนโบสถ์ในคริสต์ศาสนา หมายถึงสิ่งก่อสร้างสาธารณะแบบสถาปัตยกรรมโรมันลักษณะหนึ่ง เช่นเดียวกับศาลของกรีก ซึ่งมักจะตั้งอยู่ในเมืองโรมัน ในเมืองกรีก มหาวิหารเริ่มปรากฏราว 2 ศตวรรษก่อนคริสต์ศักราช หลังจากจักรวรรดิโรมันหันมานับถือศาสนาคริสต์ ความหมายของคำก็ขยายไปคลุมโบสถ์ใหญ่และสำคัญที่ได้รับแต่งตั้งโดยพระสันตะปาปา ฉะนั้นในปัจจุบันคำว่า “มหาวิหาร” จึงมีความหมายทั้งทางสถาปัตยกรรมและศาสนา

การประกอบพิธีกรรมในโบสถ์ของพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาคริสต์ มีเป้าประสงค์เพื่อสนองเจตนารมณ์ของศาสดา และเป็นการระลึกถึงพระคุณของท่านพระพุทธเจ้าและพระเยซูมีลักษณะแห่งการเป็นผู้นำทางศาสนาที่คล้ายคลึงกัน คือ มีบุคลิกภาพที่สามารถดึงดูดคนได้ (Charismatic) แต่ในด้านวิธีการเผยแผ่โดยภาพรวมแล้ว จะแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เริ่มตั้งแต่การตัดสินใจสั่งสอนศาสนิกชนของพระพุทธเจ้าทรงมุ่งที่จะหา แสวงหาพระสาวกมาสืบต่อคำสอน ซึ่งมีฐานะเป็นนิกบวช คือพระภิกษุก่อน และได้มีพระดำริถึง อุบาสย (คุณสมบัติ) ใช้ญาณคือปัญญาเป็นเครื่องตัดสินใจเลือกพระสาวกในระยะแรก และทรงบัญญัติ ระเบียบให้พระสาวกใช้คัดเลือกคนเข้าบวช แม้ว่าพระองค์จะมีอุบาสกที่เป็นสาวกฆราวาสก่อนก็ตาม ส่วนพระเยซูได้ตัดสินใจสั่งสอนตามธรรมศาลาเรื่อย ๆ ไป หากสบโอกาสผู้ที่ท่านต้องการเป็นพระสาวก (ซึ่งไม่ได้ระบุคุณสมบัติ) พระเยซูจะเข้าไปชักชวน หรือบางครั้งก็มีผู้ มาสมัครใจติดตามท่านไปเอง พระเยซูไม่ได้มุ่งที่จะหาสาวกที่เป็นนิกบวชแต่ทรงรับคนทั่วไป เช่น นักประมง คนเก็บภาษี เป็นต้นมาเป็นสาวก สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูบวรสิกขการ ได้กล่าวถึงพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าและพระเยซูคริสต์ มีความแตกต่างกันในด้านหลักการ กล่าวคือพระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาฝ่ายเถวนิยม มีพระจริยาวัตรเป็นไปตามพระปรีชาญาณอันเกิดจากปัญญาตรัสรู้ ส่วนพระเยซูคริสต์เป็นพระศาสดาฝ่ายเทวนิยม มีพระจริยาวัตรเป็นไปตามสิทธิอำนาจ อันเกิดจากพระวิญญาณบริสุทธิ์ของพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า โดยผ่านมาทางพระบุตร แต่ในด้านอุดมการณ์ และวิธีการมีลักษณะเดียวกัน คือประสงค์ความสงบและสันติสุขแก่มนุษยชาติ (พระครูบวรสิกขการ, 2547) และสอดคล้องกับแนวคิดของเสฐียร พันธรั้งที่ได้กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เรียกว่า “ศีลศักดิ์สิทธิ์” อันหมายถึงเครื่องหมายภายนอกที่พระเยซูคริสต์ทรงตั้งขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้คนไปสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ ศีลศักดิ์สิทธิ์ มี 7 ข้อ ดังนี้ 1) ศีลล้างบาป 2) ศีลกำลัง 3) ศีลถ้อยคำ 4) ศีลมหาสนิท 5) ศีลเจิมคนไข้ 6) ศีลสมรส 7) ศีลบวชหรืออนุกรม ทั้งหมดเป็นการประกอบพิธีในโบสถ์ นิกายโรมันคาทอลิกนั้น มีพิธีกรรมที่สำคัญเกี่ยวข้องกับสิ่งของหรือสถานที่ต่างๆ ที่เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรมทางคริสต์ศาสนา ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ประกอบพระวาจา สถานที่สำหรับนักขับ แท่นบูชา ตู้ศีล กายาน น้ำเสก น้ำมัน รูปภาพ-รูปปั้น ฯลฯ แต่ละอย่างในพิธีกรรมนั้น มีความเป็นมาและความหมายแตกต่างกันไปซึ่งบางกิจกรรมก็อาศัยโบสถ์ (เสฐียร พันธรั้ง, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับพิธีกรรมในโบสถ์ของพุทธศาสนาเถรวาทและพิธีกรรมในโบสถ์ของศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก” ได้พบองค์ความรู้ใหม่ดังนี้

1. โบสถ์อัตลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจของชุมชน: โบสถ์เป็นศูนย์รวมจิตวิญญาณของคนในชุมชน คำสอนทางศาสนาถูกถ่ายทอดในภายในอาคารสถานที่ ดังนั้น โบสถ์จึงเป็นการก่อสร้างจากรุ่นสู่รุ่น จากปู่ย่าตายายถึงรุ่นลูกหลาน สามารถเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของคนในพื้นที่ เป็นสถานที่หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรศาสนานำมาเป็นเครื่องมือเสริมสร้างสามัคคีของหมู่คณะหรือชุมชนได้ กล่าวคือ พิธีกรรมที่ทุกคนสามารถทำร่วมกันเป็นหมู่คณะทำให้มีโอกาสพบปะพูดคุยกันของคนในชุมชน การมีประเด็นและมติที่จะช่วยกันทำช่วยกันคิด ย่อมประสบความสำเร็จได้ง่าย ทำให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี

2. โบสถ์พิธีกรรมสะท้อนวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: ในยุคกระแสการท่องเที่ยวพิธีกรรมสามารถสร้างรายได้เศรษฐกิจให้กับชุมชนได้ การเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เข้าไปเยี่ยมชม เข้าร่วมศึกษาสังเกตจะทำให้พิธีกรรมเกิดความแพร่หลาย และสถานที่เป็นที่รู้จักกันมากขึ้น อีกทั้งเป็นสถานที่นัดพบเพื่อถกทอความสัมพันธ์ของคนในชุมชนด้วยการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกชุมชน

3. โบสถ์สถานเพื่อการศึกษาและปฏิบัติธรรม: การเข้าสู่พิธีกรรมบางอย่างทำให้คนในชุมชนได้ฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเองตามหลักคำสอนทางศาสนา พัฒนาตนให้มีคุณภาพ เช่น พิธีประพาศวิญญูฐานวิธี พิธีสารภาพ ทำให้คนเกิดสำนึกที่ดีต่อตนและมีความรับผิดชอบต่อสังคม นอกจากการเปิดโอกาสได้สร้างบุญบารมีตามคติความเชื่อทางศาสนา กล่าวคือ มีโอกาสประกอบบุญพิธี เช่น พิธีอุปสมบท นอกจากมีพิธีสงฆ์ยังมีพิธีของศาสนิกชนที่สนับสนุนพิธีกรรมนั้น ๆ ด้วย และพิธีชำระบาป ยังเป็นสถานศึกษาคำสอนผ่านดนตรี ภาพวาด ศิลปะสถาปัตยกรรม

4. โบสถ์ประสานเครือข่ายบ้าน วัด โรงเรียน: การพัฒนาชุมชนที่มีประสิทธิภาพ คือ การมีส่วนร่วมทั้งหน่วยงานภาครัฐและชุมชน การที่ศาสนสถานเปิดพื้นที่ทางศาสนาหรือให้ความร่วมมือประสานกับหน่วยงานภาครัฐ ก็จะทำให้การพัฒนาชุมชนเข้าถึงปัญหาได้ครอบคลุมทุกมิติ เพราะศาสนาเองจะเป็นเครื่องตรวจสอบความโปร่งใส และการผนึกกำลังกันย่อมทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน

สรุป

พิธีกรรมในโบสถ์ของพุทธศาสนาเถรวาทหรืออุโบสถกรรม ที่จัดเป็นสังฆกรรมโดยเฉพาะที่จะต้องประชุมร่วมกันทำในโบสถ์เท่านั้น พบว่ามีพิธีกรรม ได้แก่ พิธีอุปสมบท คือ การบวชพระ พิธีสวดพระปาฏิโมกข์ คือ สวดสาธยายพระวินัยของสงฆ์ ฐานานพิธี คือ การอยู่ปริวาสกรรมเพื่อชำระศีล และพิธีกรานกฐิน คือ การรักษาผ้าครองกฐิน ซึ่งเป็นไปตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้าอันจะเป็นเหตุนำมาซึ่งความสามัคคีของหมู่สงฆ์ พิธีกรรมของศาสนาคริสต์ที่จะต้องทำในโบสถ์ ได้แก่ พิธีศีลศักดิ์สิทธิ์ประกอบด้วย ศีลล้างบาป ศีลกำลัง ศีลอภัยบาป ศีลมหาสนิท ศีลเจิมคนไข้ หรือเจิมครั้งสุดท้าย ศีลสมรส ศีลบวชหรืออนุกรม ซึ่งเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์ ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า พิธีกรรมในโบสถ์ของพุทธศาสนาเถรวาทกับพิธีกรรมในโบสถ์

ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก พบว่า การบวชพระกับศีลบวชหรืออนุกรม และการสวดปาฏิโมกข์กับพิธีศีลล้างบาปหรือศีลจุ่ม ฐานพิธีกับศีลล้างบาป ทั้งหมดมีความสอดคล้องกันในด้านคุณค่า คือ ช่วยให้เกิดการเว้นชั่วกลัวบาป หมั่นเพียรสร้างกุศลความดี และประโยชน์ทางด้านจิตใจ คือ ช่วยให้เกิดความสบายใจ มีความมั่นใจในความดีที่ตนทำ ส่วนด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสบายใจ มีเมตตา มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ทั้งนี้ พิธีกรรมที่เป็นทางการส่วนใหญ่แล้วจะประกอบพิธีในโบสถ์ ส่วนนัยยะที่ต่างกันจะเป็นด้านองค์ประกอบและเงื่อนไขช่วงเวลา ลำดับขั้นตอน และผู้ประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

พิธีกรรมทางศาสนาที่ประกอบมีขึ้นในโบสถ์ มีการบวชพระกับศีลบวชหรืออนุกรม และการสวดปาฏิโมกข์กับพิธีศีลล้างบาปหรือศีลจุ่ม ฐานพิธีกับศีลล้างบาป เป็นต้น ทั้งหมดก่อให้เกิดคุณค่าคือช่วยให้เกิดการเว้นชั่วกลัวบาป หมั่นเพียรสร้างกุศลความดี และประโยชน์ทางด้านจิตใจคือ ช่วยให้เกิดความสบายใจ มีความมั่นใจในความดีที่ตนทำ มีเมตตา มีจิตอาสาช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ดังนั้น กรมการศาสนาหรือสำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัด ควรเข้ามาร่วมใช้พื้นที่โบสถ์เป็นเครื่องหล่อหลอมพัฒนาคนในชุมชนสังคมให้เกิดความรักความผูกพันต่อกัน เพราะกิจกรรมที่อบรมในโบสถ์ย่อมเกิดความตั้งใจ เกิดการเรียนรู้อย่างมีสติและสมาธิ ด้วยผู้เข้าอบรมย่อมตระหนักถึงความศักดิ์สิทธิ์ในสถานที่ดังกล่าว ย่อมทำให้การอบรมบ่มเพาะมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้องค์กรสงฆ์และองค์กรคริสต์ศาสนา สามารถวางแผนทาง นโยบาย เป้าหมาย ทิศทางการเผยแผ่ทางศาสนาร่วมกันได้ โดยมุ่งหมายไปที่ประชาชนที่จะได้รับประโยชน์หรือคุณค่าทางศาสนาอย่างแท้จริง และเพื่อให้เกิดพลังสามัคคีขององค์กรทางศาสนาและชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเรื่อง แนวทางการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนิก เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เนื่องด้วยความเห็นต่างระหว่างศาสนิกย่อมเกิดความระแวงหรือความไม่เข้าใจกัน การลดช่องว่างด้วยการจัดทำกิจกรรมให้ผู้นับถือแต่ละศาสนาได้มาทำกิจกรรมร่วม จะช่วยลดความขัดแย้งและไม่ทอดทิ้งซึ่งกันและกัน

2.2 ควรศึกษาเรื่อง เปรียบเทียบแนวคิดทฤษฎีการล้างบาปในมุมมองพระพุทธศาสนาและศาสนาคริสต์ เนื่องด้วยการปลงอาบัติของพระสงฆ์คือการชำระศีลให้บริสุทธิ์ซึ่งมีแนวคิดคล้ายคลึงกับการล้างบาป จึงศึกษาหลักการ แนวทาง วิธีการ เพื่อให้เห็นความแตกต่าง ความเหมือนและสาระประโยชน์ในการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิต

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2551). *การศาสนา*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กรมการศาสนา. (2547). *คู่มือปฏิบัติงานศาสนิกสัมพันธ์*. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2552). *พิธีกรรมและประเพณี*. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- พระครูบรรลิกขการ. (2547). *พุทธจริยาวัตรและพระจริยาวัตรของพระเยซูคริสต์: การศึกษาเปรียบเทียบ ในมหาปริณิพพานสูตร กับพระวรสารลูกา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสามร พรหมเถโร. (2561). *ศึกษาอุโบสถกรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2524). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศิริพจน์ สกุลทอง. (2546). *กระบวนการสืบทอดจากสัญลักษณ์ทางพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ 7 ประการ ไปสู่ความเชื่อศรัทธาและการดำเนินชีวิตทางธุรกิจ แบบมีจริยธรรมของชุมชนชาวคริสต์ (โรมันคาทอลิก) ของโบสถ์พระมารดานิจจานุเคราะห์ กรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). *วินัยมุข เล่ม 3*. พิมพ์ครั้งที่ 20. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมคิด จิรทัศน์กุล. (2547). *รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: บริษัทวิริยะธุรกิจ จำกัด.
- สมิทธิ์ สระอุบล. (2534). *มานุษยวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- เสฐียร พันธรังสี. (2563). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: บ.เอสแอล การพิมพ์ จำกัด.

**ภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก:
กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี**

**Comparison of Religious Leadership in Theravada Buddhism and
Catholic Christianity: A Case Study of Lao Khrang Ethnic Group
in Doem Bang Nang Buat, Suphanburi Province**

¹พระครูโกมุทสุวรรณภรณ์ และ²พระมหามงคลกานต์ ฐิตธมโม

¹Phrakhru Komutsuwannaphon and²Phramaha Mongkholkhan Thitadhammo

^{1,2}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6301101001@mcu.ac.th

Received: September 10, 2023; **Revised:** December 22, 2023; **Accepted:** December 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก และ 3) ภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์พระคริสตธรรมคัมภีร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ลงพื้นที่สัมภาษณ์ และการสานเสวนา การเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นร่วมกันของคนในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า 1) ผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท เดิมคือการปฏิบัติเพื่อสืบต่ออายุพระพุทธานุภาพ ปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัย โดยเน้นการเป็นผู้นำในทางด้านจิตใจ ปัจจุบันได้เปลี่ยนบทบาทเพื่อเป็นผู้นำทั้งทางด้านจิต และคุณภาพชีวิตพื้นฐานของสังคม โดยต้องมีคุณสมบัติ (1) มีความรู้พระธรรมวินัย (2) มีจริยวัตรน่าเลื่อมใส (3) มีคุณธรรม ในการมีส่วนร่วมด้วยชุมชน คือ (1) สนับสนุน ส่งเสริม ประเพณีวัฒนธรรมลาวครั้ง (2) สนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมชุมชน 2) ผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก คือผู้ได้รับการแต่งตั้งด้วยการรับพระพรหรือการเจิมจากพระเจ้า โดยมีคุณสมบัติ (1) มีความพอประมาณ (2) เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม (3) มีสติปัญญา (4) มีความกล้าหาญ ในการมีส่วนร่วมด้วยชุมชน คือ (1) การให้ความสำคัญกับบุคคล (2) การให้ความสำคัญการศึกษา (3) การสนับสนุน สร้างอาชีพชุมชน 3) บทบาทของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้นำศาสนาต้องคอยประสาน สนับสนุนกิจกรรมชุมชน สถาบันการศึกษา ไม่มีการแบ่งแยกทางศาสนา มีความเอื้อกันแบบสังคมสมานฉันท์

คำสำคัญ: ผู้นำทางศาสนา; พุทธศาสนาเถรวาท; คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก; กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง

Abstract

This research paper has objectives: 1) to study of the religious leadership in Theravada Buddhism, 2) to study of religious leadership in the Roman Catholic Christianity and 3) to study of religious leadership in Theravada Buddhism and Roman Catholicism of the Lao Khrang ethnic group in Doem Bang Nang Buat District, Suphan Buri province. The research is a qualitative study by studying and collecting information from the Tripitaka, Bible scriptures, related research and on-site interviews, dialogue, learning and sharing opinions of people in the community.

In the research, it was clearly found that 1) The study found that religious leaders in Theravada Buddhism Originally aimed at, it was a practice to continue the renewal of Buddhism, acting in accordance with the principles of dharma and discipline and it is emphasis on being a leading in the mind. But nowadays the roles had shifted by being a leader in terms of spirituality and the basic quality of life in society. They must have the qualifications: (1) knowledge of the dharma and discipline; (2) a respectful conduct; (3) a full virtue. Therefore, the participations with the community are: (1) supporting and promoting Lao Khrang cultural traditions (2) supporting and promoting community activities. 2) The religious leaders in Catholicism; those who are ordained by the blessing or anointing of God consisting with; (1) modesty (2) altruism (3) wisdom (4) courage. For participations with the community are (1) paying attention to people (2) paying attention to education (3) supporting community careers.c 3) The roles of leaders in Theravada Buddhism and Catholicism for the Lao Khrang ethnic group in Doem Bang Nang Buat District, Suphan Buri Province that they as the religious the leaders must be coordinating with supporting community activities, academy by no religious discrimination, there is mutual assistance in a harmonious society.

Keywords: Religious Leadership; Theravada Buddhism; Catholic Christianity; Lao Khrang Ethnic Group

บทนำ

ศาสนาในสังคมไทยในปัจจุบันที่ปรากฏชัดเจน ได้แก่ พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา ศาสนา อิสลาม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิขงจื้อ ศาสนาฮินดู ศาสนายูดาห์ ศาสนาซิกข์ ลัทธิเต๋า ศาสนา เซน ศาสนาบาไฮ สำหรับศาสนาที่ยังคงมีปรากฏในสังคมไทยที่ไม่ชัดเจนก็มีหลายศาสนา แต่สิ่งที่ สำคัญของศาสนา คือ ผู้นำทาง ศาสนา ทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำประกอบกิจทางศาสนา การเป็น ดำรงตน ความเป็นภาวะผู้นำ ของแต่ละ ศาสนา ให้เป็นไปตามรูปแบบยึดถือปฏิบัติของศาสนานั้น ๆ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ภาวะ ผู้นำ ความสำคัญต่อการพัฒนาคน คุณสมบัติ ผู้นำตาม หลักพระพุทธศาสนา (มองมุมใหม่) หลักธรรมคำสั่ง สอนตามหลักพระพุทธศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ทันสมัย เป็นวิทยาศาสตร์ และสามารถนำมาปรับใช้ได้กับการ ดำรงชีวิต และการทำงานในปัจจุบันโดยเฉพาะ เรื่องของภาวะผู้นำหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมา สัมพุทธเจ้านั้น เกี่ยวข้องกับผู้นำที่สามารถ นำมาประยุกต์ใช้ได้ หลักผู้นำจากพระพุทธศาสนาประการแรก คือ บทบาทของผู้นำกับการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะจากปัญหาทางด้าน การเมือง เศรษฐกิจ ผู้นำขององค์กรต่างๆ ต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารทั้งภายในและภายนอกองค์กร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2540)

ผู้นำศาสนาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงคงไว้ สืบสานและสืบทอดความเชื่อ สังคมต้องมีการนำและต้องเป็นการนำที่ดีด้วย ผู้นำศาสนาเช่นเดียวกับพุทธศาสนา เปรียบได้กับ เจ้าอาวาส ที่พึงของชุมชนในการเป็นผู้นำการดำเนินวิถี ชุมชน ผู้นำสัตบุรุษ คือคริสต์ศาสนิกชนในการประกอบศาสนพิธี เทศน์สอน อบรมศีลธรรม จริยธรรม ในฐานะเป็นเจ้าอาวาสประจำโบสถ์ ดูแลรับผิดชอบสถาบันการศึกษา ดูแลรับผิดชอบ โรงพยาบาล และสถานสงเคราะห์ต่าง ๆ พระจารุวัฒน์ ฐิตวิมลโน กล่าวไว้ว่า บทบาทพระสงฆ์ด้านการเป็นผู้นำชุมชน พระสงฆ์มีฐานะเป็นผู้นำของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในสังคมไทยปัจจุบันพระนักพัฒนาสามารถเข้าถึงชาวชนบทและได้รับการยอมรับ จากชาวชนบทยิ่งกว่าบรรดาเจ้าหน้าที่ของรัฐเนื่องจากพระสงฆ์ผู้ทำงานพัฒนามักเป็นชาวท้องถิ่นนั้นอยู่แล้ว จึงเล็งเห็นความจำเป็นในการช่วยเหลือชาวบ้านเข้าทำนองวัดพึ่งบ้านบ้านพึ่งวัด (พระจารุวัฒน์ ฐิตวิมลโน, 2555)

จากคำกล่าวเห็นได้ว่า ภาวะผู้นำทางศาสนามีความสำคัญยิ่ง การเป็นศูนย์กลางของการดำรงคงไว้ ภาพลักษณ์ที่ดีของศาสนา ชุมชน บทบาทภาวะ ผู้นำต่อการก้าวเดินการงานต่าง ๆ ได้แก่ ประกอบศาสนพิธี จุดศูนย์กลางให้คำปรึกษาแนะนำกับชุมชน เดิมบางนางบวช เป็นอำเภอหนึ่ง ของจังหวัดสุพรรณบุรี เดิมเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดชัยนาท ก่อนที่จะย้ายมาขึ้นกับเมืองสุพรรณบุรี และรวมท้องที่ตำบลในอำเภอสามชูก จังหวัดสุพรรณบุรี อำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท และอำเภอบางระจัน จังหวัดสิงห์บุรี ตั้งขึ้นเป็นอำเภอในปี พ.ศ.2454 (ราชกิจจานุเบกษา 28, ร.ศ. 130) ชื่อว่า “อำเภอเดิมบาง” ในวันที่ 21 พฤษภาคม 2454 กระทรวงมหาดไทยได้แยกพื้นที่ตำบลนางเรียง ตำบลเขาพระ ตำบลท่ารวก ตำบลท่าช้าง ตำบลหัวเขา ตำบลวังศรีราช ตำบลหัวนา ตำบลป่าสะแก ตำบลลำพันบอง ตำบลบ่อกรู ตำบลห้วยขมิ้น ตำบลนางบวช อำเภอนางบวช (อำเภอสามชูก) ตำบลท่ามะนาว ตำบลโคกช้าง อำเภอสิงห์ (อำเภอบางระจัน) เมืองสิงห์บุรี ตำบลเดิมบาง และตำบลก้ามเขิน อำเภอเดิมบาง (เดิม) แยกเมืองไชยนาท ไปจัดตั้งเป็นอำเภอเดิมบางขึ้นกับเมืองสุพรรณบุรี ส่วนท้องที่อำเภอเดิมบาง (เดิม) ที่ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านเขิน ตั้งขึ้นเป็นอำเภอชื่อว่า “อำเภอบ้านเขิน” เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอหันคาในปี พ.ศ.2482 ได้เปลี่ยนชื่อ “อำเภอเดิมบาง” เป็น “อำเภอดิมบางนางบวช” (ราชกิจจานุเบกษา 56, 2482)

ลาวครั้ง หรือ ลาวภูครั้ง คือกลุ่มชาติพันธุ์ในตระกูลภาษาไท-กะได กลุ่มชนดังกล่าวมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในเมืองภูครั้ง ซึ่งปรากฏหลักฐานเพียงว่าเมืองดังกล่าวตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของลุ่มแม่น้ำโขง กองทัพไทยเคยยกทัพไปตั้งมั่นชั่วคราวเมื่อทำสงครามกับเวียดนามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อกวาดต้อนชาวลาวเมืองภูครั้งเข้ามา ก็ได้ส่งไปยังเมืองสุพรรณบุรี และเมืองนครชัยศรี โดยในเอกสารสมัยนั้นเรียกว่า ลาวภูครั้ง และลาวครั้ง ลาว หรือไทย คือชนชาติเดียวกัน มีบรรพบุรุษร่วมกันจึงจึงได้มีวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษาพูด ภาษาเขียนใกล้เคียงกันมาก

ในการสำมะโนประชากรประเทศไทย (สกุลกร ยาไทย, 2564) มิได้กำหนดลักษณะทางชาติพันธุ์อย่างเด่นชัด เพราะมีแนวคิดการหลอมรวมความเป็นไทย ตามนโยบายจากอดีต การระบุเรื่องชาติพันธุ์จึงไม่เคร่งครัดนัก กล่าวคือ ทางกรมไทยไม่มุ่งเน้นแยกหาว่า เป็นชนเผ่าใดหรือชาติพันธุ์ใด และมีได้นำมาย้า แยกใน

การสำรวจแม้จะมีการให้ระบุเชื้อชาติ (Race) กับสัญชาติ (Nationality) แต่คนไทยมักจะระบุ ว่าตนเป็นคนเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ไปโดยปริยาย ยกเว้นผู้มีประวัติว่าเป็นชาวต่างชาติจริงแล้ว เพื่อย้ายตัวมาอยู่ในประเทศไทย เช่น เชื้อชาติอินเดีย สัญชาติไทย, เชื้อชาติจีน สัญชาติไทย แต่ถ้า บุพการีเป็นชาวต่างชาติแล้ว แต่ตนเกิดในประเทศไทย เช่น ลูก หลาน หรือเหลนของคนมอญ คน อินเดีย คนอิหร่าน คนจีน ที่เกิดในไทย เขาย่อมมีสิทธิแสดงตนว่าเป็นคนเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย ดังนั้น ในการสำรวจประชากรไทย จึงไม่พบข้อมูลที่เป็นเอกเทศแน่ชัดว่า มีชาวลาวครั้ง (และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ) เป็นจำนวนเท่าใด เพราะชาวลาวครั้งในปัจจุบันล้วนเกิดในประเทศไทย ดังนั้น จึงไม่ จำเป็นต้องระบุว่า ตนมีเชื้อชาติลาวครั้ง เพราะคำว่า เชื้อชาติ เป็นคำทางการ แต่คำว่า เชื้อสาย เป็นคำที่ไม่เป็นทางการ ด้วยเหตุนี้ จึงพบเห็นคนไทยจำนวนมากที่มักเผยตัวว่าเป็นคน เชื้อสายจีน เชื้อ สายมอญ เชื้อสายลาว แต่ไม่บอกว่าตนเป็นคนเชื้อชาติจีน เชื้อชาติมอญ หรือเชื้อชาติลาว ชาวลาวครั้ง นับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ปฏิบัติตามความเชื่อลัทธิผี และศาสนาฮินดูอยู่หลายประการ ในการปฏิบัติกิจ ที่เนื่องด้วยพุทธศาสนา ชาวลาวครั้งมีการบำเพ็ญบุญกุศลโดยการตักบาตรในตอนเช้า หรือนำอาหารไปถวายพระในตอนเช้า เมื่อถึงวันพระ บางคนงดเว้นไม่ฆ่าสัตว์ หรือไม่ใช้แรงงานวัวควายลากคราดไถ เพราะถือว่าเป็นการทรมานสัตว์ ครั้นเมื่อมีกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ โกนผม ไฟ ตาย ก็มักจะโน้มนำเข้าไปหาพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระมาสวดในงานถือว่าเป็นสิริมงคล

นอกจากนี้ ในวาระสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา มักจะมีการทำบุญใหญ่เป็นกรณีพิเศษว่าวันปกติ นอกจากนี้ ชายชาวลาวครั้งยังบวช เป็นภิกษุสามเณรเพื่อศึกษาพระธรรมคำสอนของพระศาสดาในขณะเดียวกัน ความเชื่อเรื่องผีในหมู่ ชนชาวลาวครั้งก็ยังคงดำเนินไปพร้อมกับการนับถือพุทธศาสนา เช่น ความเชื่อเรื่องผีเทวดาอารักษ์ การทรงเจ้า การอ้อนวอนขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง อีกทั้ง ยังมีความเชื่อทางศาสนาฮินดู ซึ่งศาสนานี้มี พราหมณ์เป็นผู้ปฏิบัติศาสนกิจ แต่การประพฤติ ตามลัทธิศาสนานี้ ไม่ได้เคร่งครัดมากนัก เพียงแต่ นำเอารูปรอย หรือแบบแผนบางประการมาใช้ เช่น เวลาจะสร้างบ้าน หรืออาคาร จะเชิญพราหมณ์มาตั้งเสาเอก และทำพิธีดูฤกษ์ยาม ซึ่งพราหมณ์นั้นก็ได้เชิญจากผู้ที่มีวรรณะพราหมณ์ แต่เป็นหมอดู หรือผู้ที่เคยศึกษาบวชเรียนทางพุทธศาสนามาแล้ว แต่งกายด้วยอาภรณ์สีขาว สื่อนัยว่าเป็นพราหมณ์ เจ้าพิธี บางครั้งหมอสวดหรือผู้ทำพิธีสุดขั้ว ก็แต่งกายสีขาว ถือว่าเป็นสีแห่งความบริสุทธิ์ การนับถือ ศาสนาของชาวลาวครั้ง เป็นไปด้วย ความอะลุ่มอล่วย กล่าวคือ เป็นการหยิบเอาบางส่วนของแต่ละ ศาสนาหรือลัทธิมาปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อและความเป็นอยู่ มิได้มุ่งหมายถือเคร่งจนยากแก่ การดำรงความเป็นอยู่ในวิถีวัฒนธรรมของตนเองแต่ประการใด กวาน คือ ผู้นำ หรือหัวหน้า เช่น กวานบ้าน หมายถึง ผู้ใหญ่บ้าน แต่ภาษาชาวลาวครั้งสูญเสียเสียงกล้ำ ว โดยเสียง ว ไม่ได้ทำหน้าที่ กล้ำ แต่ทำหน้าที่ เป็นเสียงสระ ชาวบ้านจึงออกเสียงว่า กวาน

สิริวัฒน์ คำวันสา ได้กล่าวไว้ในหนังสือลาวครั้งว่า “ลาวครั้งเป็นชื่อของภาษาและกลุ่มผู้มีเชื้อสายลาวกลุ่มหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่ในภาคกลางของประเทศไทยเช่นในจังหวัดนครปฐม จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดอุทัยธานี ฯลฯ ลาวครั้งมักจะเรียกตนเองว่า “ลาวซี้ครั้ง” หรือ “ลาวคั้ง” ความหมายของคำว่า “ลาวครั้ง” ยังไม่ทราบความหมายที่แน่ชัดบางท่านสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “ภูซัง” ซึ่งเป็นชื่อของภูเขาที่มี

ลักษณะคล้ายระฆัง อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของหลวงพระบางในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อันเป็นถิ่นฐานเดิมของลาวครั้ง” (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2529) หลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อแน่ว่าชาวลาครั้งถูกกวาดต้อนเข้ามาในประเทศไทยในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ปีพุทธศักราช 2321 และในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชในปีพุทธศักราช 2334 ไม่ปีใดก็ปีหนึ่งอย่างแน่นอน เพราะไทยยกกองทัพไปตีเมืองหลวงพระบาง และกวาดต้อนครอบครัวของชาวลาเข้ามาในช่วงนั้น เนื่องจากแพ้สงคราม ลักษณะทั่วไปของลาครั้ง คือมีรูปร่างค่อนข้างไปทางสูงหรือสันทัด ทั้งหญิงและชายผิวค่อนข้างเหลือง ตาสองชั้น ใบหน้าไม่เหลี่ยมมาก จมูกมีสัน ผมเหยียดตรง ขอบนุ่งผ้าชิ้นคลุมเข่า นุ่งชิ้น มีดอก ผ้าทอที่ใช้ในพิธีทางศาสนา ผ้าคลุมหัวนาค ผ้าห่อคัมภีร์ ผ้าทอใช้ในชีวิตรประจำวัน ผ้าชิ้น ผ้าขาวม้า หมอนน้อย หมอนเท้า ถุงขนมเส้น และมีการจัดงานประเพณีท้องถิ่นที่ได้ ยึดถือกันมายาวนาน (วัลลียา วัชรภรณ์, 2534)

ในสมัยที่ลาวอพยพลงมาอยู่ที่เมืองด่านซ้ายคราวตอนนั้น ลาวอดอยากมากไม่มีเครื่องมือทำนาจึงได้เลี้ยงครั้งไว้สำหรับย้อมผ้าซึ่งเป็น สิ่งที่ถนัดและคุ้นเคย ดังนั้น คนไทยจึงเรียกลาวกลุ่มนี้ว่าลาครั้งหรือลาซี้ครั้ง อาจจะเป็นที่มาของชื่อลาครั้ง สีแดงที่ได้จากครั้งเป็นสีที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นและสดใสที่ใช้ในการย้อม ผ้าเพื่อใช้ทอเป็นผ้าจากของชาวลาครั้ง จังหวัด สุพรรณบุรี อำเภอที่มีชาวลาครั้งอยู่ในเขตอำเภออยู่ทอง อำเภอด่านช้าง และอำเภอเดิมบางนางบวช โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำเภอเดิมบางนางบวช นั้นมีชาวลาครั้งอาศัยอยู่เป็นจำนวน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลป่าสะแก ตำบลบ่อกรุ และตำบลหนองกระทุ่ม ซึ่งจำนวนประชากรส่วนใหญ่เกือบ 80% เป็นชาวลาครั้งที่มีภาษา วัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างออกไป นอกจากนั้นยังมีผ้าทอที่สวยงามและประณีตที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์เป็นอย่าง ยิ่งชาวลาครั้งในเขตอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัด สุพรรณบุรี อาศัยอยู่ใน 3 ตำบลได้แก่ ตำบลป่าสะแก อาศัยอยู่ที่บ้านวัดขวาง บ้านทุ่งก้านเหลืองและบ้านใหม่ไร่อ้อย จะใช้นามสกุล “ภูษัง” ส่วนลาครั้งร้อยละ 80 ซึ่งอาศัยอยู่ที่ตำบลหนองกระทุ่มและตำบลบ่อกรุ ส่วนใหญ่ใช้นามสกุล “กาฬภักดี” (สุพิศ ศรีพันธุ์, 2552)

สรุปความหมายของลาครั้ง ได้ 2 ประเด็น คือ 1) มาจากชื่อของภูเขา ในอาณาเขต ของอาณาจักรหลวงพระบางที่มีรูปร่างเหมือนกับระฆัง จึงทำให้เรียกชื่อตามนั้น คือ ลาภูษัง และเรียกกันจนเพี้ยนกลายเป็นลาครั้ง 2) สันนิษฐานว่า สาเหตุที่เรียกชื่อกลุ่มของตนเองมา ตั้งแต่โบราณว่าลาครั้ง เป็นการเรียกตามชื่อของครั้งที่นิยมนำมาใช้ ย้อมสีผ้าให้เป็นสีแดง เพื่อใช้ในการทอเป็นเครื่องนุ่งห่ม

ประชาชนอำเภอเดิมบางนางบวชจังหวัดสุพรรณบุรี ในเขตตำบลบ่อกรุ ตำบลหนองกระทุ่ม ตำบลป่าสะแก โดยส่วนใหญ่ชาวไทยเชื้อสายลาครั้ง มีภาษา วัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่างออกไป (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี, 2564) ประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งยังคงอยู่จนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ประเพณียกธง ที่ยังยึดถือและสืบทอดปฏิบัติสืบทอดติดต่อกันทุกปี หลังงานเทศกาลสงกรานต์ เนื่องจากในช่วงงานเทศกาลสงกรานต์นั้น บรรดาบุตรหลานที่ออกไปทำงานและศึกษาหรือแยกไปอยู่ที่อื่น จะเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้านเกิดและรดน้ำดำหัวบรรพบุรุษและหรือญาติผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ชาวไทยเชื้อสายลาครั้งจะมีความผูกพันทางเครือญาติสูงมาก ซึ่งถือว่าเป็นเหตุผลที่มีการดำรงอยู่ ของเผ่าพันธุ์และการธำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยประเพณียกธงฯ นั้น เป็นการแสดงออกถึงความสามัคคีและร่วมมือร่วมใจของ

ประชาชนในท้องถิ่น เรื่องราวของการโยกย้ายชุมชนชาวลาวครั้งมาจากฝั่งลาว มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งแต่แผ่นดินพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สำหรับการจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถาน ท่านพระครูใช้ศาลาเดิมของวัด และปิดผนังเป็นกระจกโดยรอบ จนกลายเป็นอาคารชั้นเดียว เงินส่วนหนึ่งได้รับจากการบริจาคเช่นเดียวกับข้าวของที่ได้รับการเก็บรักษาไว้ภายใน “เราไปเก็บมาเอง หนึ่ง สอง บ้านที่มีของเก่าดั้งเดิมบริจาคเข้ามาในพื้นที่ เขาอยากให้อោไว้ ด้วยจิตที่ว่า ของเก่าถ้าเราไม่เห็นประโยชน์ในปัจจุบัน อาจเกิดประโยชน์กับลูกหลานรุ่นหลัง เพราะสิ่งเหล่านั้นจะไม่มี ณ กาลข้างหน้าผู้เฒ่ารุ่นเก่าเขาใช้วิธีอย่างไร เขาเลยบริจาคกันมาแต่ละอย่างเลยเอามารวบรวมไว้ แม้กระทั่งตำราสมุณโพรโบราณ ที่ผู้เฒ่ารุ่นเก่าเขาเสียแล้วและเป็นมรดกตกทอดก็ได้รับมา แต่เป็นตัวขอมลาวเก่า ขอมตัวธรรมโบราณ ในตอนนี้ได้รับความช่วยเหลือจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่สนใจหนังสือโบราณในการปริวรรต จะกลายเป็นประโยชน์ในอนาคต” เมื่อเข้าสู่อาคารพิพิธภัณฑสถาน สิ่งจัดแสดงได้รับการจัดเก็บรักษาไว้ในตู้ไม้ ส่วนใหญ่เป็นตู้บริจาค จากทางเข้าประตูทางซ้ายมือเป็นข้าวของเครื่องใช้ของวัด เช่น ปันชา เครื่องทองเหลือง และเครื่องกระเบื้องต่าง ๆ จากนั้น เป็นมุมของการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนหึ่งผี ซึ่งเป็นที่นับถือในแต่ละครัวเรือน หมายถึงผีบรรพบุรุษ รวมถึงการจัดชุดบายศรีสู่ขวัญ ลาวครั้งอำเภอเดิมบางนางบวช (ชีวลีสิทธิ์ บุญเกียรติ, 2564) มีผ้าเป็นอัตลักษณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างลาวครั้งกับลาวเวียง ลาวครั้งมีลายผ้าเฉพาะจริง ไม่เหมือนที่อื่น ลวดลายแสดงถึงภูมิปัญญาโบราณ ในอดีตนั้น ชาวบ้านมีวิถีว่า ทำเกษตรกรรมเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว เขาถึงจะมานั่งทำกัน (ทอผ้า) เขาใช้เวลาว่างทอผ้าไว้ใช้ แต่ไม่จำเป็นต้องทำไว้ขาย ส่วนมากคือทำไว้ใช้ในงานบุญ งานแต่ง งานทำบุญบ้าน หรือมอบไว้ให้กับลูกหลานเป็นที่ระลึก ไม่ได้ทำขาย เขาจะสอนลูกหลานให้จับลายอย่างนี้ อย่างลายตีนช้าง คนจะรู้ว่าผู้เฒ่าที่สอน

การอยู่รวมกลุ่มของคนที่มีความหลากหลายทางด้านศิลปวัฒนธรรมและศาสนา ที่เรียกว่า พหุวัฒนธรรม อำเภอเดิมบางนางบวชมีชุมชนหลากหลายรูปแบบวัฒนธรรมชาติพันธุ์ ได้แก่ ชุมชน ลาวครั้ง ตำบลบ่อกรู ตำบลหนองกระพุ่ม ชุมชนลาวโซ่ง ชุมชนไทยทรงดำ ตำบลป่าสะแก และยังมีผู้ที่ นับถือศาสนาอื่นๆ ในเขตทั้งศาสนาพุทธ คริสต์ศาสนา ศาสนาอิสลาม แต่ละศาสนามีที่ตั้งเคารพ สักการะของตน ได้แก่ วัดอารามที่ใช้ประกอบกิจในศาสนาพุทธ โบสถ์ที่ใช้ประกอบกิจในคริสต์ศาสนา มัสยิดที่ใช้ประกอบกิจในศาสนาอิสลาม ผู้นำถือศาสนาอิสลาม นอกจากประกอบในพื้นที่ของตนแล้ว ยังคงเดินทางไปประกอบกิจเพิ่มเติมที่มัสยิดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งผู้มีเชื้อสายลาวนอกจาก จะเคารพนับถือศาสนาดังกล่าวแล้ว ยังให้ความเคารพบูชาพระเจ้าประจำศาลผู้นำหมู่บ้านของตนใน อดีต เช่น ศาลเจ้าพ่อดงไม้งาม ศาลเจ้าบ้านหนองกระพุ่ม ปู่เชื่อง ย่าเชื่อง ทูตผีปีศาจ การศึกษาเรียนรู้ สอนศาสนาก็มีเพียง 2 ศาสนาที่ดำเนินการ ได้แก่ โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) เปิดเรียนในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา ที่มีนักเรียนส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ ในระดับมัธยมศึกษา มีนักเรียนนับถือคริสต์ศาสนา อิสลาม ส่วนน้อยที่ยังได้เข้ารับการศึกษาศา และ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน เปิดสอนในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา ที่มีนักเรียนทั้งนับถือพุทธศาสนา และคริสต์ศาสนาเข้าเรียนร่วมกัน ปัจจุบันมีโรงเรียน เอกชนในพื้นที่อำเภอเดิมบางนางบวช 3 แห่ง แบ่งเป็นโรงเรียนในคริสต์ศาสนา จำนวน 1 แห่ง

จึงเป็นที่มาของงานศึกษาวิจัยเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท และคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อจักเป็นประโยชน์ต่อการค้นหาอัตลักษณ์และบทบาทคุณธรรมของผู้นำสังคมพหุวัฒนธรรม และนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต งานวิจัยและวงการศึกษาอย่างกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก
3. เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและต่างกันระหว่างภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยในเชิงคุณภาพ ซึ่งได้มีการศึกษาตามวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสาร

- 1.1 ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์พระคริสต์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย
- 1.2 ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกงานงานวิจัย เป็นต้นว่าวิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ และเอกสารต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาภาคสนาม การจัดการสานเสวนาทางศาสนา การสัมภาษณ์ และการสังเกต

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ

- ผู้นำทางศาสนาพุทธศาสนาเถรวาท ผู้แทนชาติพันธุ์ลาวครั้งและกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 15 รูป/คน โดยแยกเป็นผู้นำทางฝ่ายสงฆ์ 3 รูป/คน ผู้และกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งนับถือพุทธศาสนา จำนวน 7 คน และคริสต์ชน จำนวน 5 คน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ ศึกษารวบรวมข้อมูล และเปรียบเทียบเนื้อหาหลักให้เห็นถึงประเด็นในความเหมือนและความแตกต่างกัน

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอจัดทำเป็นรายงาน

ผลการวิจัย

จากการศึกษานี้ ผู้วิจัยนำเสนอสรุปผลการวิจัยเป็น 3 ส่วนเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท สรุปได้ดังนี้

1. นิยามและความหมายของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาท ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นผู้นำ มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม สามารถนำพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนด เป้าหมายไว้บนพื้นฐานแห่งหลักธรรมตามหลักแนวคิดทางพุทธศาสนา เถรวาท

2. แนวคิดของผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท ตามปณิธานเดิมคือการปฏิบัติเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธรูป โดยยึดปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัย โดยเน้นการเป็นผู้นำในทางด้านจิตใจ ปัจจุบันได้เปลี่ยนบทบาทเพื่อเป็นผู้นำทั้งทางด้านจิต และคุณภาพชีวิตพื้นฐานคือความอยู่ดีมีสุขของสังคม โดยรับภาระ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์

3. คุณสมบัติของผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท คุณธรรม นับได้ว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญยิ่งสำหรับผู้นำ เพราะผู้ที่มีคุณธรรมส่วนใหญ่เชื่อกันว่าเป็นผู้ดี ควรแก่การเคารพนับถือในสังคม ผู้นำสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ตามหลัก 3 ด้าน คือ 1) หลักธรรมในการครองตน ได้แก่ สติและสัมปชัญญะ เบญจศีลและเบญจธรรม หลักสัปปุริสธรรม หิริและโอตตัปปะ 2) หลักธรรมในการครองคน ได้แก่ พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อคติ 3) หลักธรรมในการครองงาน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ อิทธิบาท หลักทศพิธราชธรรม

4. ลักษณะของผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาท ผู้นำที่ดีตามหลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นคุณธรรมสำหรับคนดี เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นในการส่งเสริมผู้นำที่เป็นคนดี มีจริยธรรม มีคุณธรรม มาปกครองหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ เพื่อให้เกิดความสงบสุข การพัฒนาหมู่คณะ สังคม และประเทศชาติ ให้มีศักยภาพที่มั่นคงและก้าวหน้าตลอดไปในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

5. บทบาทภาวะผู้นำทางศาสนากับสถานการณ์ทางสังคมในปัจจุบัน ในพุทธศาสนาเถรวาทกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี จากมุมมองข้อคิดของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากการสัมภาษณ์ใน 3 ประเด็น คือ 1) ภาวะผู้นำทางศาสนา ผู้นำต้องมีคุณสมบัติคือ (1) ต้องมีความรู้ความสามารถตามหลักของพระธรรมวินัย (2) ต้องมีจริยวัตรควรแก่การเคารพนับถือ (3) ต้องมีคุณธรรม 2) บทบาทการทำงานของผู้นำทางศาสนา คือ (1) บทบาทเพื่อตน ผู้นำต้องพัฒนาตนให้มีคุณภาพเสียก่อน (2) บทบาทเพื่อองค์กร ผู้นำต้องพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้มีศักยภาพ (3) บทบาทเพื่อชุมชน ผู้นำศาสนา สามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนทั้งด้านจิตใจ และด้านร่างกาย 3) การมีส่วนร่วมของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาทกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี พบอยู่ 2 ประเด็น คือ (1) การให้การสืบทอดวัฒนธรรมทาง

พระพุทธรูปและประเพณีวัฒนธรรมลาวครั้ง (2) การให้การสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมชุมชน อันเป็นกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ในลักษณะชาวชุมชนพึ่งพาอาศัย

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก สรุปได้ดังนี้

1. นิยามความหมายของภาวะผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ผู้นำ ในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก หมายถึง ผู้ได้รับการแต่งตั้งด้วยการรับพระพรหรือการเจิมจากพระเจ้า และยังหมายถึงผู้ที่ปรารถนาทำหน้าที่ปกครองดูแลผู้ทุกข์ยากในฐานะผู้ทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีความรู้ เพื่อทำหน้าที่ในการดูแลเอาใจใส่ต่อบรรดาผู้ติดตามบนวิถีแห่งความเชื่อ และได้รับการยอมรับในคุณสมบัติด้านความรู้ในพระคัมภีร์ทางศาสนาและความประพฤติ

2. แนวคิดผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ผู้นำทางคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก นั้น ต้องมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดผล 3 ประการ คือ 1) ทำให้เกิดความรัก โดยกล่าวถึงความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าและความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ 2) ทำให้ได้แง่คิดจากคำสอนในแง่จริยธรรมทางคริสต์ศาสนา และ 3) ทำให้รู้ถึงความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นคุณค่าทางจิตใจ

3. คุณสมบัติของผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก การที่บริหารงานนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายที่สำเร็จได้นั้น ผู้นำต้องเป็นผู้ที่มีความพอประมาณ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน มีสติปัญญา รู้จักเหตุผลและต้องมีความยุติธรรมในการบริหารงานให้ความเป็นธรรมต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเท่าเทียมกัน พร้อมทั้งเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ คือ กล้าที่จะสละชีวิตเป็นปกป้องความถูกต้องอันชอบธรรมในการบริหารงาน และมากไปกว่านั้นผู้นำต้องมีความอดทน และเป็นผู้รู้จักวิธีการที่จะจัดการต่อความโกรธอย่างถูกต้องเหมาะสม และมีความสามารถในการให้อภัยแก่ผู้อื่นได้ จึงจะถือได้ว่าเป็นผู้นำที่ดีมีความสามารถในการบริหารงานนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้

4. ลักษณะของผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก จากการศึกษาตามพระคัมภีร์ ผู้นำต้องมีลักษณะตรงตามอุดมคติของพระเป็นเจ้า เพื่อกำหนดหน้าที่ในฐานะผู้รับใช้และเป็นคนของพระเจ้า ซึ่งมาจากการแต่งตั้งของพระเจ้าหรือเป็นผู้ที่ปรารถนาทำหน้าที่ในการปกครองดูแล โดยมีลักษณะเด่นที่สำคัญของผู้นำคือการได้รับการเจิมด้วยพระจิต เพื่อกระทำการกิจที่ดีงามและสามารถช่วยนำทางสำหรับผู้ติดตามให้ได้รับความรอดพ้นจากบาป สามารถประสบความสำเร็จบนเส้นทางแห่งความเชื่อได้

5. บทบาทภาวะผู้นำทางศาสนา กับสถานการณ์ทางสังคม ในปัจจุบันในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี การเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สรุปได้ดังนี้ 1) ภาวะผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมัน ผู้นำต้องรู้จักประมาณตน คือ สำนึกในฐานะเป็นผู้รับใช้พระเจ้าของตนเอง อีกทั้งยังรู้ในความสามารถของตนเอง อะไรทำได้และอะไรที่ทำได้ไม่ได้ สิ่งไหนควรทำไม่ควรทำ มีอภัยภัยดี กิริยาดี มีนิสัยใจคอดี เป็นผู้ที่มีจิตใจกว้างขวาง และต้องได้รับการยอมรับเป็นคนที่มีชื่อเสียงดี เป็นที่เคารพนับถือจากบุคคลทั่วไป เขาย่อมไม่ถูกตำหนิ ผู้ที่เป็นที่นับถือจากบุคคลภายนอกนั้น หมายถึงผู้ที่ได้รับการยอมรับจากสังคมของคนที่ไม่เชื่อพระเจ้าหรือไม่ใช่คริสตชน

2) บทบาทการทำงานของผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ผู้นำมีบทบาทดังนี้ (1) การดูแลเอาใจใส่ต่อผู้ติดตามบนวิถีแห่งความเชื่อ (2) การฟื้นฟูความสัมพันธ์หรือการคืนดี (3) การมีส่วนร่วมของผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี สำหรับคริสเตียนพันธกิจถือว่าเป็นหัวใจ ถ้าหัวใจแห่งพันธกิจหยุดแต่นั้นหมายความว่าความเป็นคริสตจักรที่แท้จริงได้หมดสภาพไปแล้วเป็นเหมือนกายที่ปราศจากวิญญาณ พันธกิจที่กล่าวมาแล้วนั้นคืออะไร พันธกิจคืองานที่คริสตจักรทำร่วมกับพระวิญญาณ ดังนั้น การทำงานมีส่วนร่วมกับชุมชนของคริสต์ศาสนา คือ (1) การให้ความสำคัญกับบุคคล ให้ความรู้ในทางคริสต์ศาสนา (2) การให้ความสำคัญงานการศึกษาส่งเสริมกิจกรรมทางคริสต์ศาสนา ในโรงเรียน (3) การสนับสนุนการสร้างงาน สร้างอาชีพชุมชน

วัตถุประสงค์ที่ 3 ภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี สรุปได้ดังนี้

1. เปรียบเทียบนิยามความหมายของภาวะผู้นำทางศาสนา ในประเด็นต่างกันคือ พุทธศาสนาเถรวาทให้ความหมายผู้นำที่เป็นโดยกำเนิดเช่นพระพุทธเจ้า และผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งตามคุณสมบัติที่เหมาะสม ส่วนคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกมีความหมายถึงผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากพิธีกรรมของพระเจ้า โดยรับพระจิตของพระเจ้า ส่วนประเด็นที่สอดคล้องกัน ภาวะผู้นำนั้น คือผู้ที่สามารถนำหมู่คณะไปในทิศทางที่องค์กรต้องการ

2. เปรียบเทียบแนวคิดผู้นำทางศาสนา มีประเด็นต่างกัน คือ ทางพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการพัฒนาหรือมีแนวคิดในการสร้างงานให้ตรงตามภาระงานทั้ง 5 ประการ ส่วนคริสต์ศาสนาดังกล่าวตามปณิธานของศาสนาคือการสร้างความรักให้เกิดขึ้นกับมวลมนุษย์ให้เกิดสัมพันธภาพที่ดีในสังคม ส่วนประเด็นที่สอดคล้องกันคือทั้งสองศาสนาจะสร้างผู้นำให้มีแนวคิดเพื่อสร้างประโยชน์สุขต่อชุมชน และสังคม

3. เปรียบเทียบคุณสมบัติของผู้นำทางศาสนา ประเด็นที่ต่างกัน คือ พระพุทธศาสนาจะเน้นคุณสมบัติ 3 ประการ ที่ผู้นำสามารถปฏิบัติให้สอดคล้องโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนคริสต์ศาสนาอาศัยหลักการแห่งคริสต์ธรรม 12 ประการ มีความวินัยเป็นต้น สำหรับประเด็นสอดคล้องกัน คือทั้งสองศาสนาต้องการผู้นำที่มีความรู้ เข้าใจ และสามารถปฏิบัติตามคุณธรรมและจริยธรรมในการปกครองตนปกครองคน ปกครองงานได้ อย่างถูกต้องและเป็นธรรม

4. เปรียบเทียบลักษณะของผู้นำทางศาสนา ลักษณะผู้นำทางศาสนาทั้งสองนั้นมีต่างกัน คือ ทางพุทธศาสนาเถรวาทเน้นปฏิบัติตามหลักปุริสธรรม 7 ประการ ส่วนคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก เน้นลักษณะของผู้นำตามที่พระเจ้าประทาน และผู้นำที่สังคมยกให้เป็นผู้นำซึ่งไม่ผิดไปจากหลักแห่งคริสต์ธรรม สำหรับในประเด็นที่สอดคล้องกันนั้น ลักษณะผู้นำทั้งสองศาสนา ผู้นำต้องมีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำสูง นอกจากลักษณะภายนอกแล้ว ลักษณะภายในต้องสามารถตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเด็ดขาด แต่ต้องอยู่ในกรอบของคุณธรรม

5. เปรียบเทียบบทบาทภาวะผู้นำทางศาสนากับสถานการณ์ทางสังคม ในปัจจุบันของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี

1) ภาวะผู้นำทางศาสนาในชุมชนลาวครั้ง อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางศาสนาพุทธเถรวาทของกลุ่ม ชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ประชาชนในชุมชนทั้ง 2 ศาสนานั้น สามารถอยู่ร่วมกันได้ อันเนื่องมาจากเหตุผลประการแรก คือ ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตนเองเพื่อ เพื่อนร่วมโลก ผู้ใหญ่ เยาวชน เด็ก ไม่เลือกความแตกต่างทางศาสนา การทำหน้าที่ของตนเองให้ สมบูรณ์ คือ การเข้าใจตัวเองว่า สิ่งที่มีผู้นำมีจุดมุ่งหมายการกระทำอยู่เกิดประโยชน์ หรือมีโทษมากน้อย เพียงไร เมื่อได้ปฏิบัติแล้วใครคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมากที่สุด การทำงานร่วมกันที่ไม่มีการแบ่งแยกศาสนา ได้แก่ (1) งานด้านการศึกษา เช่น การมอบทุนการศึกษา การสนับสนุนกิจกรรมทางการศึกษาของโรงเรียน เป็นต้น (2) งานด้านศิลปวัฒนธรรม เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีวัฒนธรรม วันสำคัญทางศาสนา ของทั้ง 2 ศาสนา เป็นต้น (3) งานกรอบพันธกิจกิจกรรมของชุมชน เช่น กิจกรรมศึกษาธิการจังหวัด การศึกษาระดับ เขตพื้นที่การศึกษา การศึกษางานอำเภอ เป็นต้น (4) งานการกีฬา เช่น การเข้าร่วมทีมการแข่งขันกีฬาภายในระดับตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

2. บทบาทการทำงานของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาท และคริสต์ศาสนาโรมัน คาทอลิก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้เห็นการทำงานของผู้นำศาสนาที่มีความแตกต่างทางศาสนา ย่อมมีความคิด วิธีการดำเนินชีวิตข้อคิดเห็นที่แตกต่างกันไปต่างๆ นานา แต่ถ้าความเป็นผู้นำด้วย ความเป็นมนุษยชนโลกการทำงานโดยไม่ยึดติดในเรื่องศาสนาปัญหาก็ย่อมไม่เกิดปัญหาใดใด อย่างแน่นอน โดยเฉพาะการดำเนินการวิถีชีวิตของคนในกลุ่มชนศาสนาของตนกับศาสนาอื่น โดยเฉพาะในหมู่ของการศึกษาเล่าเรียนในสถาบันการศึกษา ที่ต้องเอื้อเพื่อแผ้วถางงานเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ระหว่างผู้ใหญ่ เยาวชน เด็ก ให้เกิดสังคมที่ดีแห่งอนาคตได้ ส่งผลบทบาทการทำงาน ของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาท และคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอ เดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ดังนี้ (1) งานการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมคริสต์ ศาสนา ในโรงเรียน (2) งานบริการความรู้ ได้แก่ การจัดกิจกรรมวันสำคัญร่วมกัน 2 ศาสนา (3) ข้อมูล สนเทศ เพื่อการศึกษา ได้แก่ การให้ข่าวสารเชื่อมโยงความเป็นสมานฉันท์ เพื่อความถูกต้องชัดเจน

3. การมีส่วนร่วมของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาท และคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้เห็นการอยู่ร่วมกันในสังคมนอกจากหน่วยงานทางรัฐแล้ว ผู้นำศาสนาซึ่งต้องคอยประสาน สนับสนุนกิจกรรมชุมชน สถาบันการศึกษา แม้จะให้ความความร่วมมือแก่ ประชาชนในต่างศาสนา การทำงานมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นปัญหาให้เกิดอคติทางศาสนาได้ เพราะมีความ เอื้อกันแบบสังคมสมานฉันท์ การมอบทุนการศึกษา การประสานการฉีควัคซีน การแลกเปลี่ยนบุคลากรเรียนรู้ในการร่วมกันทำงาน ทำตามหน้าที่ เมื่อต่างคนต่างเข้าใจหน้าที่ของกันและกัน โดยไม่ยึดถือความก้าวล่วงศาสนาในหน้าที่ของผู้อื่น ย่อมสร้างประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมได้ยิ่งขึ้น โดยรวมการมีส่วนร่วมของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาท และคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบาง

นางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี สามารถสรุปได้ดังนี้ (1) การให้ความสำคัญงานการศึกษาส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา กิจกรรม คริสต์ศาสนา ในโรงเรียน ทั้ง 2 ศาสนา (2) การจัดการงานบริการความรู้ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมวันสำคัญร่วมกันใน 2 ศาสนา (3) การให้ข้อมูล สนเทศ เพื่อการศึกษา ข่าวสารเชื่อมโยงเพื่อความถูกต้องชัดเจน การทำงานของ 2 ศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาทต้องเป็นผู้ที่ทุกกิจกรรมที่ผู้นำต้องดำเนินการนั้น มีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน คือการกินดีและอยู่เย็นเป็นสุข ผู้นำที่ดีนั้นต้องมีความสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ได้ ที่สำคัญต้องนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารประเทศ และสะท้อนให้เห็นถึงภาวะความเป็นผู้นำตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ปกครองโดยธรรมอย่างสม่าเสมอ ย่อมสั่งสมบารมีอันยากแก่คนพาลทั่วไปจักทำลายล้างได้ ทรงแสดงให้เห็นว่าหลักธรรมเป็นเกราะคุ้มครองผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตาม และนำประโยชน์สุขมาสู่ผู้ที่อยู่ใต้การปกครองโดยธรรมซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภฏฐเมธี (ศิริพันธ์) (2551) ว่าภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้นำและผู้บริหารทุกระดับ และเป็นกลไกให้การบริหารงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ และความหมายของภาวะผู้นำยังมีมากมายแล้วแต่จะมีผู้นิยามตามทัศนะของพระพุทธศาสนา การที่จะเป็นผู้นำที่ดีมีความสามารถก็ต้องสร้างภาวะผู้นำให้แก่ตัวเองโดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจของตนและยึดหลักธรรมในการบริหารงาน ส่วนหลักธรรมสำหรับผู้นำในพระไตรปิฎก ได้แก่ หลักราชสังคหวัตถุ หลักจักรวรรตีสูต หลักอภิปรานิยมธรรม หลักทศพิธราชธรรม หลักอศติธรรม หลักพรหมวิหารธรรม หลักสาราณียธรรม หลักอธิปไตยและหลักสัพบุริสธรรม นอกจากนี้ผู้นำต้องรู้จักใช้หลักธรรมในการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง และในผลการศึกษาพบว่าผู้นำที่มีปัญหาในการบริหารงานกับผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากผู้นำนั้นขาดภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยหลักธรรมที่สำคัญในการปกครอง

2. ผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกต้องเป็นผู้นำที่แท้จริงคือผู้นำฝ่ายจิตวิญญาณ เป็นผู้นำที่เกิดจากภาวะทางด้านจิต เกิดจากจิตใจที่ประสงค์จะช่วยเหลือผู้อื่น ตามหลักคำสอนของพระคริสต์ และผู้นำคริสตจักรหรือผู้อภิบาลต้องไม่มีข้อตำหนิในเรื่องความประพฤติ ทางกาย วาจาหรือใจ หรือแม้กระทั่งการขาดคุณธรรมจริยธรรม และศีลธรรม ซึ่งจะก่อให้เกิดความอับอายขายหน้าแก่พระเยซูเจ้าและคริสตจักรตลอดถึงต้องมีภรรยาเพียงคนเดียว เป็นคนที่ไม่มียศฐาหรือเรื่องเพศ หรือทำนองชู้สาว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิมลพร จรุงจิตร (2543) ว่า ผู้นำคริสเตียนปฏิบัติตามอย่างคำสอนของพระเยซูในพระคริสตธรรมคัมภีร์ ใช้ในชีวิตส่วนตัวที่แสดงออกทุกวัน โดยมีจริยธรรมที่ดิงามจากการแสดงออกทางคำพูด การแสดงออกทางกิริยามารยาท การแสดงออกทางการทำงานในหน้าที่การงานที่รับผิดชอบ และสิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุคคลในครอบครัวของตนเอง

3. ผู้นำทางศาสนาในพุทธศาสนาเถรวาทและในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ลักษณะผู้นำทางศาสนาทั้งสองนั้นมีต่างกันคือ ทางพุทธศาสนาเถรวาทเน้นปฏิบัติตามหลักปรัสธรรม 7 ประการ ส่วนคริสต์

ศาสนาโรมันคาทอลิก เน้นลักษณะของผู้นำตามที่พระเจ้าประทาน และผู้นำที่สังคมยกให้เป็นผู้นำซึ่งไม่ผิดไปจากหลักแห่งคริสต์ธรรม สำหรับในประเด็นที่สอดคล้องกันนั้น ลักษณะผู้นำทั้งสองศาสนา ผู้นำต้องมีลักษณะแห่งความเป็นผู้นำสูง นอกจากลักษณะภายนอกแล้ว ลักษณะภายในต้องสามารถตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเด็ดขาด แต่ต้องอยู่ในกรอบของคุณธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของปนะวรรตน์ คงสัตย์ชนะคำ (2562) ว่า คุณลักษณะผู้นำในทัศนะของพระพุทธรศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ส่วนที่เหมือนกันคือ ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการปกครองและมีบทบาทในการชักพาให้ผู้อื่นปฏิบัติตามเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ส่วนที่ต่างกันคือการดำรงตำแหน่งของผู้นำ โดยพระพุทธรศาสนาเถรวาท กล่าวถึงการเป็นผู้นำต้องได้รับการยอมรับจากปวงชน ส่วนคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก การเป็นผู้นำต้องได้รับการยอมรับจากพระเจ้า

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาในพุทธรศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ได้องค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแบบเรียนภาวะผู้นำตามหลักของศาสนาได้ โดยที่ผู้นำนั้นต้องเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนาอย่างเคร่งครัด จากภาพรวมทั้งสองศาสนาสามารถสรุปให้เห็นถึงภาวะผู้นำตามหลักศาสนาได้ดังนี้

พัฒนาตน	พัฒนาคน	พัฒนางาน
1. ความเชื่อมั่นในอุดมการณ์หรือยึดหลักศาสนา 2. ความเป็นผู้องอาจกล้าหาญด้วยไม่มีมลทิน 3. ความเป็นผู้มี ความงามทั้งทางกาย และทางใจ	1. มีความรักความเมตตาต่อผู้อื่น 2. มีความมุ่งหวังประโยชน์ให้ลูกทีม	1. มีความคิดเพื่อสร้างประโยชน์สุขต่อสังคม 2. สามารถทำให้องค์กรต่าง ๆ เกิดความสมัคสมานสามัคคีกันได้

สรุป

ผู้นำทางศาสนาในพุทธรศาสนาเถรวาท เป็นบุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นผู้นำ มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชาและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่มสามารถนำพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้บนพื้นฐานแห่งหลักธรรมตามหลักแนวคิดทางพุทธรศาสนาเถรวาท ผู้นำทางศาสนาในพุทธรศาสนาเถรวาท ตามปณิธานเดิมคือการปฏิบัติเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธรศาสนา โดยยึดปฏิบัติชอบตามหลักพระธรรมวินัย โดยเน้นการเป็นผู้นำในทางด้านจิตใจ ปัจจุบันได้เปลี่ยนบทบาทเพื่อเป็นผู้นำทั้งทางด้านจิต และคุณภาพชีวิตพื้นฐานคือความอยู่ดีมีสุขของสังคม โดยรับภาระ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่

พระพุทธศาสนา 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งต้องมีคุณสมบัติ 3 ด้าน คือ 1) หลักธรรมในการครองตน ได้แก่ สติและสัมปชัญญะ เบญจศีลและเบญจธรรม หลักสัปปุริสธรรม หิริและโอตตัปปะ 2) หลักธรรมในการครองคน ได้แก่ พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อกติ 3) หลักธรรมในการครองงาน ได้แก่ โยนิโส มนสิการ อิทธิบาท หลักทศพิธราชธรรม

ภาวะผู้นำทางศาสนาในคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก เป็นผู้ได้รับการแต่งตั้งด้วยการรับพระพรหรือการเจิมจากพระเจ้า และยังหมายถึงผู้ที่ปรารถนาทำหน้าที่ปกครองดูแลผู้ทุกข์ยากในฐานะผู้ทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ ต้องมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดผล 3 ประการ คือ 1) ทำให้เกิดความรัก โดยกล่าวถึงความรักระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าและความรักระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ 2) ทำให้ได้แง่คิดจากคำสอนในแง่จริยธรรมทางคริสต์ศาสนา และ 3) ทำให้รู้ถึงความสัมพันธ์กับคนอื่นเป็นคุณค่าทางจิตใจ นอกจากนี้ ต้องมีคุณสมบัติ คือ (1) มีความพอประมาณ (2) เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน (3) มีสติปัญญา รู้จักเหตุผลและต้องมีความยุติธรรม

การมีส่วนร่วมของผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาท และคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้เห็นการอยู่ร่วมกันในสังคมนอกจากหน่วยงานทางรัฐแล้ว ผู้นำศาสนาซึ่งต้องคอยประสาน สนับสนุนกิจกรรมชุมชน สถาบันการศึกษา แม้จะให้ความร่วมมือแก่ประชาชนในต่างศาสนา การทำงานมีส่วนร่วมไม่ได้เป็นปัญหาให้เกิดอคติทางศาสนาได้ เพราะมีความเอื้อกันแบบสังคมสมานฉันท์ สามารถสรุปได้ดังนี้ (1) การให้ความสำคัญงานการศึกษาส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาในโรงเรียน (2) การจัดการงานบริการความรู้ ส่งเสริมการจัดกิจกรรมวันสำคัญร่วมกัน และ (3) การให้ข้อมูล สนเทศ เพื่อการศึกษา ข่าวสารเชื่อมโยงเพื่อความถูกต้องชัดเจนโดยการทำงานร่วมกันของทั้งสองศาสนา สรุปได้ว่า ผู้นำทางพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิก ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้งในอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี ต้องมีความรู้ มีคุณธรรม และมีพฤติกรรมที่ดี ต้องคอยประสาน สนับสนุนกิจกรรมชุมชน สถาบันการศึกษา ไม่มีการแบ่งแยกทางศาสนา มีความเอื้อกันแบบสังคมสมานฉันท์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

- 1.1 รัฐควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างผู้นำตามหลักศาสนา เพื่อพัฒนาประเทศให้มีศักยภาพ
- 1.2 องค์กรทางศาสนาพึงพัฒนาศักยภาพของบุคลากรทางศาสนาให้เป็นผู้นำทั้งทางจิตวิญญาณและพัฒนาคูณภาพชีวิตทางกายภาพอย่างแท้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

- 2.1 ควรมีการศึกษาการสร้างแบบเรียนผู้นำตามหลักศาสนาเพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน
- 2.2 ควรมีศึกษาภาวะผู้นำทางศาสนาในอนาคต

บรรณานุกรม

- ชีวลีสิทธิ์ บุญยเกียรติ. (2564). *พิพิธภัณฑ์ศูนย์วัฒนธรรมลาวครั้งบ้านบ่อกรุ*. สืบค้น 27 ตุลาคม 2566 จาก <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/1485>.
- ปนะวรรณ คณัตย์ชนะคำ. (2562). *การศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก*. ปรินญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระจารย์วัฒน์ ภูริวัฒน์. (2555). *การศึกษาผลการดำเนินงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลในเขตการปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดลำปาง*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2540). *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภักดิ์ (ศิริพันธ์). (2551). *การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2564). ประกาศกระทรวงมหาดไทย ประกาศตั้งอำเภอเดิมบาง และ เปลี่ยนชื่ออำเภอเดิมบางเก่า เป็น อำเภอบ้านเขียน. *ราชกิจจานุเบกษา* 28 (พฤษภาคม ร.ศ.130): 299-300. สืบค้น 10 ตุลาคม 2566 จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2454/D/299.PDF>.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2564). พระราชกฤษฎีกา เปลี่ยนนามอำเภอ กิ่งอำเภอ และตำบลบางแห่ง พุทธศักราช 2482. *ราชกิจจานุเบกษา* 56. กันยายน 2482: 354. สืบค้น 20 ตุลาคม 2566 จาก <https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2482/A/354.PDF>.
- วัลลียา วัชรภรณ์. (2534). *การศึกษาคำลงท้ายในภาษาลาวครั้ง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วิมพร จริจิจิตร. (2543). *ศึกษาการส่งเสริมศีลธรรมของผู้นำคริสเตียนในจังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สกุลกร ยาไทย. (2564). *กลุ่มชาติพันธุ์: มอญ*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). สืบค้น 15 ตุลาคม 2566 จาก <https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/133>
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2529). *โครงการลุ่มน้ำท่าจีน: ภาษาและวรรณกรรม จังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุพิศ ศรีพันธ์. (2552). *ภูมิปัญญาการทอผ้าของคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในเขตอำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี. (2564). *กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ในเขตพื้นที่จังหวัดสุพรรณบุรี*. สืบค้น 27 กันยายน 2566 จาก <https://www.m-culture.go.th/suphanburi/main662.php?Filenamee=index>.

การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาว

มุสลิมเขตเทศบาลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

A Comparative Study of Sustainable Community Development

Model of Buddhists and Muslims in Singhanakhon District,

Songkhla Province

¹พระสุริยัน ชุตินธโร และ²ธีรโชติ เกิดแก้ว

¹Phra Suriyan Chutindharo and²Teerachoot Kerdkaew

¹คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

²คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

²Faculty of Liberal Arts, Huachiew Chalermprakiet University

¹Corresponding Author's Email: PhraSuriyan6401201003@gmail.com

Received: August 15, 2023; **Revised:** December 22, 2023; **Accepted:** December 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธ 2) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวมุสลิม และ 3) เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิมในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เชิงลึก 12 คน วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบการพัฒนาชุมชนชาวพุทธในเขตเทศบาลสิงหนคร พบว่า (1) มุ่งเน้นพัฒนาชุมชนให้พึ่งพาตัวเองได้ (2) ทำงานตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน (3) นำวิธีการพัฒนาที่ได้ผลมาใช้แก้ปัญหาที่สำคัญของชุมชน และกระตุ้นให้เกิดการลงมือทำโดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และสุขภาพอนามัยที่ดี เป็นหนทางนำไปสู่ความเจริญเติบโตให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน 2) รูปแบบการพัฒนาชุมชนของชาวมุสลิมในเขตเทศบาลสิงหนคร พบว่า มุ่งพัฒนาคนและสังคมเป็นหลักโดย (1) การพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (2) การเสริมพลังให้ชุมชนเพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน สิ่งสำคัญคือพัฒนาให้คนในชุมชนเกิดสำนึกความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน 3) การเปรียบเทียบรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิมในเขตเทศบาลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา พบว่า ชาวพุทธกับชาวมุสลิมมีทัศนะที่เหมือนกัน คือ การพัฒนาคนให้เข้าใจในหลักของศาสนาและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขได้ โดยต้องมีศรัทธามั่นคง

และปฏิบัติตามหลักศาสนาของตนอย่างเคร่งครัดเสมอภาค จึงจะสามารถพัฒนากาย วาจา ใจ ของตนให้เกิดสบายใจได้ ส่วนนัยที่ต่างกันนั้น ชาวพุทธมุ่งหมายการปฏิบัติตามหลักของศีล 5 เป็นเครื่องพัฒนากาย วาจา ใจ ให้เป็นบุญ และก้าวสู่ความสุขอันยั่งยืนคือพระนิพพาน ส่วนชาวมุสลิมมุ่งหมายยึดหลักศรัทธาในอัลลอฮ์ มีพระองค์เป็นผู้ชี้แนวทางในการพัฒนาชีวิต นำมาซึ่งความสุขแบบยั่งยืนสู่สังคมโลก

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชน; ชาวพุทธ; ชาวมุสลิม; เทศบาลสิงหนคร

Abstract

This research paper has three objectives: 1) to study of sustainable community development model of Buddhists in Singhanakhon District, Songkhla Province 2) to study of sustainable community development model of Muslims in Singhanakhon District, Songkhla Province and 3) to compare of sustainable community development model of Buddhists and Muslims in Singhanakhon District, Songkhla Province. This study is of qualitative research. The sources of this study have been collected from documents and research papers related. In-depth interviews with 12 people. Data were analyzed and findings were presented descriptively.

The results of the study were as follows: 1. The development model for Buddhist communities in Singhanakhon municipality is (1) focusing on developing communities to be self-reliant; (2) working to respond to the environment that is unique to each community; (3) applying effective development methods to solve problems major community issues and encourage action, especially on issues of economic, social development, education and good health. It is a path leading to sustainable growth for the community. 2. Muslim Community Development Model in Singhanakhon Municipality mainly aiming to develop people and society by (1) developing community participation (2) empowering the community to be a force for community change the important thing is to develop people in the community to realize their responsibility towards their locality. 3. From the comparison of the sustainable community development model of Buddhists and Muslims in Singha Nakhon Municipality, Singhanakhon District, Songkhla Province. It was found that Buddhists and Muslims had the same view that developing people to understand the principles of religion and live together in society happily. Must have firm faith and strictly adhere to their religious principles equally. So that they can develop their body, speech and mind to be at ease the implications are different. Buddhists aim to follow the principles of the five precepts as a tool to develop the body, speech and mind to make merit and to lead to lasting happiness that is nirvana. Muslims aim to hold on to their faith in Allah. He is the guide for the development of life, bring sustainable happiness to the world society.

Keywords: Community Development; Buddhists; Muslims; Singhanakhon District

บทนำ

การพัฒนาชุมชนโดยอาศัยหลักการและมีรูปแบบเป็นหลัก เน้นความสำคัญของประชาชน ชาวบ้าน หรือสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการวางแผน การดำเนินการ ตามรูปแบบที่วางไว้และติดตามประเมินผล และการได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นโดยตรง การกระทำใน ลักษณะนี้จำเป็นต้องเริ่มโดยการรวมกลุ่มของประชาชนตามความสนใจหรือความถนัดในกิจกรรม การพัฒนาที่

จัดขึ้นและค่อย ๆ เพิ่มขีดความสามารถและความรับผิดชอบในการดำเนินการตามรูปแบบในการพัฒนาให้แก่ประชาชน จนในที่สุดประชาชนสามารถดำเนินด้วยตนเองตามลำพังได้ (จินตวิโร เกษมสุข, 2559)

รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน (Forms of Public Participation) การที่ประชาชนภายในพื้นที่มีการรวมกลุ่มในรูปแบบของประชาคมหรือชุมชน ซึ่งสนับสนุนความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหา นั้น จำเป็นต้องมีความร่วมมือในการทำพร้อม ๆ กันในทุกระดับ ต้องระดมทุกองค์ประกอบในสังคม โดยเฉพาะชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเป็นชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง รูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ดำเนินอยู่โดยทั่วไปสามารถสรุปได้เป็น 4 รูปแบบคือ 1) การรับรู้ข่าวสาร 2) การปรึกษาหารือ 3) การประชุมรับฟังความเห็น 4) การร่วมในการตัดสินใจ อย่างไรก็ตามแนวทางในการพัฒนาชุมชนนั้น จำเป็นต้องมีการแสวงหาวิธีการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับแต่ละชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งหมายถึง การที่ประชาชนหรือสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง (Involvement) ในการตัดสินใจร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาของชุมชนเองในทุกระดับขั้นตอน (จินตวิโร เกษมสุข, 2559)

พุทธศาสนาสอนอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน คือ สอนให้รู้จักคิด ให้รู้จักวิเคราะห์ปัญหา หาสาเหตุแล้วแก้ไขที่เหตุ ตามอริยสัจ 4 ได้แก่ ทุกข์ ความไม่สบายกายไม่สบายใจ สมุทัย เหตุให้เกิดความทุกข์ นิโรธ ความดับทุกข์ และ มรรค ทางดำเนินให้ถึงความดับทุกข์ ผู้ที่ต้องการดำเนินชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ เจริญก้าวหน้า ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษาหรืออาชีพการงานก็ตาม พึงปฏิบัติตามหลักของคัมภีร์ชีวิตอยู่อย่างมั่นใจ ตามหลักของความเจริญที่เรียกว่า จักร และหลักความสำเร็จที่เรียกว่า อิทธิบาท (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2540) ความสุขที่ยั่งยืน พระพุทธศาสนาสอนไว้สำหรับชุมชน 4 อย่างคือ อตฺถิสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ โภคสุข สุขเกิดแต่การใช้จ่ายทรัพย์ อนนฺตสุข สุขเกิดจากการไม่เป็นหนี้ และ อนวัชชสุข สุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2562)

ชุมชนมัสยิดบ้านหัวเขาแดงในเขตเทศบาลสิงหนคร มีหลักศาสนาเป็นแกนนำในการผลักดัน 3 ด้าน เช่น สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม สามารถนำชุมชนไปสู่แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้าสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน ตามแนวทางของนโยบายท้องถิ่น “การพัฒนาคน พัฒนาสังคม” โดยมุ่งเน้นคนและสังคมเป็นหลัก การพัฒนาให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมพลังให้ชุมชน เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชน คำสอนทางศาสนาอิสลาม ซึ่งสอนให้รู้จักรักษาความสะอาด จึงเป็นตัวกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้าใจเหตุผลและความสำคัญของการรักษาสิ่งแวดล้อมและก่อให้เกิดการปฏิบัติจริง โดยเริ่มจากเรื่องใกล้ตัว เช่น การรักษาความสะอาดในชุมชน อาหาร การกิน การประกอบอาชีพ ซึ่งผู้นำศาสนาอิสลามมีหน้าที่คอยดูแลชุมชนให้มีความรู้และทำให้คนในชุมชนเกิดความสำนึกความรับผิดชอบต่อท้องถิ่นของตน ในที่สุดจะส่งผลดีต่อชุมชน จะมีสุขภาพที่ดีและสิ่งแวดล้อมกลับมาสมบูรณ์ได้อย่างยั่งยืน (เมืองโบราณ, 2561)

หลักธรรมที่อิสลามิกชนมุสลิมจะต้องปฏิบัติศาสนกิจเท่า ๆ กัน ทั้งชายและหญิง คือ มุขยบัญญัติ ซึ่งมีอยู่ 5 ประการ ได้แก่ 1) การกล่าวปฏิญาณตน 2) การนมาซ 5 เวลา 3) การบริจาคทรัพย์ตามศาสนบัญญัติ

4) การถือศีลอดในเดือนเราะมะฎอน 5) การประกอบพิธีฮัจย์ คำสอนในศาสนาอิสลาม ยังมีหลักศรัทธา 6 ประการ มีดังนี้คือ 1) ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า 2) ศรัทธาในเทพบิรวาร 3) ศรัทธาในพระคัมภีร์อัลกุรอาน 4) ศรัทธาในองค์พระศาสดา 5) ศรัทธาในวันสิ้นโลก 6) ศรัทธาในกฎกำหนดสภาวะการณ์ของพระเจ้า (อนุชา หวังภักดี, 2553)

จากเหตุผลดังกล่าว เป็นเหตุให้ผู้วิจัยต้องการศึกษารูปแบบในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิม ในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา เพื่อนำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงนัยที่ต่างกันและสามารถที่จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธ ในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวมุสลิม ในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา
3. เพื่อเปรียบเทียบรูปแบบในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิม ในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 รูปแบบการวิจัย ในงานวิจัยนี้ได้ใช้วิธีการศึกษา 2 แบบ คือ การศึกษาเอกสาร (Documentary Data) เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ ประกอบด้วย งานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม รูปแบบในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิม ในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลาเป็นต้น และ การศึกษาเชิงคุณภาพ (Quality Research) เป็นการศึกษาแบบในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

ขั้นตอนที่ 2 กลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย 3 กลุ่ม ได้แก่ นักการศาสนา 6 คน นักวิชาการ 1 คน ผู้นำชุมชน 1 คน เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐเทศบาล 4 คน เพื่อต้องการศึกษาถึงความแตกต่างทางทางศาสนาที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามได้อย่างมีความสุข

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือการวิจัย การวิจัยนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างในการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ใช้การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อค้นหาตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนมีลักษณะแบบสัมภาษณ์ 2 กลุ่ม คือ ชาวพุทธและชาวมุสลิม

ขั้นตอนที่ 4 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เบื้องต้นศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวพุทธกับชาวมุสลิม ในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา แล้วมาสร้างเครื่องมือแบบสอบถาม นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความเหมาะสม และแก้ไขนำไปทดลองใช้ก่อนการเก็บข้อมูลจริง เพื่อปรับปรุงข้อคำถามให้มีความชัดเจน สรุปผลการเก็บข้อมูล วิเคราะห์และรายงานผล

ขั้นตอนที่ 5 การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 แบบ คือ เก็บข้อมูลเชิงเอกสารเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิจากแหล่งวิจัย เช่น ห้องสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น แล้วเก็บข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพนั้น เน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ และกระบวนการกลุ่ม แล้วทำการวิเคราะห์เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อผู้วิจัยได้จัดเก็บรวบรวมและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในแต่ละประเด็นอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้วก็จะนำข้อมูลมาจัดระบบเป็นหมวดหมู่ เรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยเริ่มต้นจากการศึกษารูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนตามเอกสารงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและตำรา ในประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม รูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิมในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นต้น และนำข้อมูลที่ได้มา ศึกษาจากข้อมูลเอกสารและการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ ต่อจากนั้นจึงดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลแบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยได้จัดระบบหมวดหมู่ของการวิเคราะห์เรียงตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อค้นหาตัวชี้วัดด้านรูปแบบการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธกับชาวมุสลิมในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ขั้นตอนที่ 7 สรุปกระบวนการวิจัย กระบวนการวิจัยเรื่องนี้ เริ่มต้นจากการศึกษาประวัติความเป็นมา โดยรวบรวมข้อมูลจากงานเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องรูปแบบในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนของชาวพุทธและชาวมุสลิม ในเขตเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา ในประเด็นวิธีการ รูปแบบ และเป้าหมาย จากนั้นจึงวิเคราะห์ข้อมูลแล้วจะได้นำข้อมูลมาจัดระเบียบเรียงข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิภาคเอกสาร ตำรา งานวิจัย หนังสือ บทความ สื่ออินเทอร์เน็ต และข้อมูลภาคสนาม นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เรียบเรียงเนื้อหา จากนั้นจึงเรียบเรียงข้อมูลลงมือเขียนงานวิจัย โดยนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อตอบประเด็นปัญหาของโครงการวิจัย และรายงานความคืบหน้าต่อหน่วยงานที่สนับสนุนงานวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องนี้ พบผลการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ชาวพุทธมีทัศนะว่า การพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขแบบยั่งยืนถาวรมั่นคง เป็นสภาพความเป็นอยู่หรือการดำรงชีพอยู่ที่มีแต่ความสงบสุขปราศจากความขัดแย้ง ความรุนแรง มีความยุติธรรมและแนวทางต่าง ๆ ของการพัฒนาชีวิต ที่จะก่อให้เกิดความสงบอย่างมีหลักการและมีเหตุผล

รวมทั้งรู้จักสิทธิหน้าที่ มีวินัยในตนเอง (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2562) เพราะที่ไหนมีความสงบ มีความสุข นั่นคือสภาวะไร้ความขัดแย้ง ภาวะที่ทำให้เกิดความสงบสุข ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินชีวิตอยู่อย่างสงบสุขที่ยั่งยืนของชาวพุทธ ได้แก่ การส่งเสริมโรงเรียนสอนศาสนา ศิลธรรม จริยธรรม มีปัจเจกบุคคลและสังคม มีธรรมะ คือ ความถูกต้อง ยึดเอาความถูกต้องเป็นใหญ่และเป็นหลักการสำคัญ การประพฤติปฏิบัติ ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม การปกครอง ศาสนา การศึกษา และนิเวศวิทยา หากส่งเสริมตามแนวทางดังที่กล่าวในเบื้องต้น ให้เป็นไปพร้อม ๆ กันทั้ง ส่วนปัจเจกบุคคลและส่วนสังคม ความสงบสุขแบบยั่งยืนก็จะเกิดขึ้นแก่สังคมโลก

หลักศาสนธรรมของศาสนาพุทธมีวิธีในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แตกต่างกันไปบ้าง เพื่อให้ศาสนิกชนได้นำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหรือการประพฤติปฏิบัติของศาสนิกชนทั่วไป หลักศาสนธรรมนั้น ๆ จะสอนให้มนุษย์มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นคนดี มีความสุขด้วยกันทั้งนั้น หลักธรรมคำสอนให้มนุษย์เป็นคนดี เช่น สอนให้เว้นจากการทำชั่ว มุ่งทำดี มีหลักศาสนธรรมบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก ให้มีความรัก ความเมตตา ให้มีการเสียสละหรือการสังคสมสงเคราะห์ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กับมนุษย์ด้วยกัน ให้มีความวิริยะอุตสาหะ มีการพัฒนาตนเองให้ความเพียร ขยัน อดทน มุมานะ พยายามให้ตนเองไปสู่ความสำเร็จ ให้มีความยุติธรรม เพราะสังคมมนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุขและสันติภาพ จำเป็นต้องมีหลักแห่งความยุติธรรมเป็นแกนกลางในการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างยั่งยืนด้วยความสงบสุข

เป้าหมายการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขของชาวพุทธ สรุป 3 ระดับคือ 1) กระตุ้นให้โลกตระหนักเห็นความสำคัญ ของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขและยั่งยืน เพื่อให้เกิดสันติภาพ การอยู่อย่างสมบูรณ์มีจุดมุ่งหมายประการแรก คือ ให้มนุษย์และสังคมตระหนักเห็นความ สำคัญของการอยู่อย่างสงบสุขว่ามีความสำคัญต่อสรรพชีวิต ตลอดถึงโลกและจักรวาล 2) ให้ความร่วมมือรวมใจกันสร้างพลังความสามัคคีเพื่อสันติภาพ ความร่วมมือร่วมใจกันสร้างพลังความสามัคคี ช่วยกันปรับปรุงและพัฒนาด้านจิตใจของมนุษย์แต่ละคนให้ดีและถูกต้องได้ 3) หันมาส่งเสริมโรงเรียนสอนศาสนา ศิลธรรม เป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องใดในโลก เพื่อความสงบสุขของมนุษย์และสังคม ศิลธรรมจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญที่จะต้องศึกษาปฏิบัติให้เข้าใจจนเกิดผล คือ นำศิลปธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมกลับมาสู่วิถีชีวิตมนุษย์ดังเดิม

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า อิสลามเป็นวิถีที่เกี่ยวกับธรรมชาติของจักรวาล และความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับอัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าให้ความสำคัญและเข้าใจเกี่ยวกับสมดุลทางธรรมชาติและสัมพันธ์ภาพระหว่างส่วนต่างๆ ของธรรมชาติ จากนั้นก็ปล่อยให้มนุษย์เรียนรู้ส่วนต่าง ๆ ขององค์ประกอบ เพื่อนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในการทำหน้าที่คอลีฟะฮ์ผู้สืบทอดต่อไป โดยมีเงื่อนไขว่า เขาจะต้องศรัทธาเชื่อมั่นต่ออัลลอฮ์ แต่พระองค์เดียว พวกเขาจะต้องมุ่งไปสู่พระองค์ด้วยการนมัสการต่อพระองค์แต่เพียงพระองค์เดียว ความเข้าใจในระบบและข้อกฎหมายจะต้องรับมาจากพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียว เป็นศาสนาแห่งสันติภาพ ความสงบสุขที่มุ่งหมาย 2 แบบ คือ 1) ความสงบสุขภายใน เป็นความสุขอันเกิดขึ้นจากการยอมจำนนต่ออำนาจของพระผู้เป็นเจ้า โดยไม่มีข้อขัดแย้ง ลังเล สงสัยภายในจิตใจ 2) ความสงบสุขภายนอก เป็นความสุขอันเกิดจากการวางหลักการ ข้อบังคับและกฎเกณฑ์ของความสงบสุขภายในครอบครัว สังคมโลกอย่างลงตัว

การพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขของชาวมุสลิมก็คือ การปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตของอิสลามอย่างเคร่งครัดนั่นเอง มีอยู่ 4 แนวทาง ได้แก่

1. แนวทางการสร้างความสงบสุขในระดับปัจเจกบุคคลมุสลิม มุสลิมเชื่อว่าจะไม่มีความสุขในโลกนี้ จนกว่าคนแต่ละคนจะอยู่ในความสุขของตัวเอง ฉะนั้น ความสงบสุขในระดับปัจเจกนั้นสามารถสร้างขึ้นได้โดย 1) การมอบความไว้วางใจต่ออัลลอฮ์พระเป็นเจ้า (1) ผู้มีศรัทธาเชื่อมั่นในสิ่งเร้นลับ (2) ดำรงละหมาด (3) ใช้จ่ายบางส่วนของสิ่งที่เราได้ประทานแก่พวกเขา (4) ศรัทธามั่นในสิ่งที่ถูกประทาน (5) พวกเขาเชื่อมั่นในโลกหน้า 2) การขจัดความขัดแย้งภายในจิตใจไปได้ 3) ความรักและความเมตตาอารีย์

2. แนวทางการสร้างความสงบสุขในระดับครอบครัว อิสลามเน้นสร้างให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นและเป็นศูนย์กลางของสังคม โดยการสร้างกฎข้อบังคับและมีหลักเกณฑ์ของความประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมา เพื่อรองรับกับความสงบสุขในส่วนนี้

3. แนวทางการสร้างความสงบสุขในระดับสังคม ชี้ให้เห็นว่า คนละคนในสังคมจะตระหนักว่าพวกเขามีได้มีชีวิตอยู่เพื่อพวกเขาเอง และเพื่อบรรดาผู้ที่ดำเนินรอยตามพวกเขา

4. แนวทางการสร้างความสงบสุขในระดับโลก อิสลามได้ปลูกฝังเรื่องสันติภาพคือความสงบสุข ให้มีขึ้นในความสัมพันธ์ของแต่ละคนเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นก็ในครอบครัวของเขา ในชุมชนของเขาและสุดท้ายก็ในความสัมพันธ์ระหว่างชาติ อิสลามมีข้อกำหนดเกี่ยวกับความสงบสุขระหว่างคนแต่ละคนกับพระผู้เป็นเจ้า ผู้ทรงสร้างเขามาระหว่างคนแต่ละคนกับความสัมพันธ์ของเขา และระหว่างเขากับชุมชน ความสุขสามารถสร้างขึ้นได้ในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันของกลุ่มต่าง ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างแต่ละคนกับรัฐบาลของพวกเขา และในที่สุดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐ (อนุชา หวังภักดี, 2553)

เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขแบบยั่งยืนของชาวมุสลิม คือสันติภาพ ความสงบสุขของโลกจะเกิดขึ้นได้ จะต้องปลูกฝังอบรมสั่งสอนแนวคิดดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง โดยมีองค์ประกอบ 4 ประการ คือ 1) เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขในระดับปัจเจก คือ การมอบความยำเกรงต่ออัลลอฮ์ แต่เพียงพระองค์เดียวและสามารถปฏิบัติตามวิถีทางของอิสลามได้อย่างสมบูรณ์ 2) เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขในระดับครอบครัว อิสลามได้เน้นสร้างให้ครอบครัวเป็นปึกแผ่นและเป็นศูนย์กลางของสังคม โดยส่งเสริมกฎข้อบังคับหลักเกณฑ์ของความประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ขึ้นมา อันจะนำมาซึ่งการใช้ชีวิตครอบครัวที่สุขสมบูรณ์แบบ 3) เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขในระดับสังคม สังคมจะเกิดขึ้นได้ คือ การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ โดยมีลักษณะความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีหลายรูปแบบ เช่น อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ฐานะ ที่อยู่อาศัย จากการมารวมตัวของครอบครัวแต่ละครอบครัว ซึ่งคนภายในสังคมจะต้องยึดหลักดังต่อไปนี้ (1) ความรักและความเมตตา (2) ความร่วมมือและความเป็นปึกแผ่น (3) ระบบการเมืองที่รัฐจะต้องดูแลประชาชนด้วยความเสมอภาค (4) ความยุติธรรม และ (5) สวัสดิการที่ดีของสังคม 4) เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขในระดับโลก สันติภาพ คือ ความสงบสุขของโลกนั้นจะเป็นผลดีตามมาจากการมีความสุขขึ้นภายในปัจเจกบุคคลแต่ละคน สงบสุขภายในครอบครัวและความสงบสุขในสังคมนั่นเอง

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านบ่อสระ พร้อมใจร่วมพัฒนาคน สร้างคน สร้างอาชีพ ให้ความรู้เอาไปประกอบอาชีพได้ ได้รับความอนุเคราะห์จากพระครูสุวัฒนธรรมคุณ เจ้าอาวาสวัดบ่อสระ เป็นผู้นำศาสนาที่มีวิสัยทัศน์มองการณ์ไกล ได้ตั้งโรงเรียนศูนย์เด็กเล็กก่อนเกณฑ์ และโรงเรียนวัดบ่อสระ วิทยาทาน เน้นสอนจริยธรรม คุณธรรม ทุกวันพระและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คณะคุณครูจะนำเด็กนักเรียนมาใส่บาตรพระ ฟังธรรมะ รับศีล รับพร ได้รับอบรมบ่มนิสัย อายุยังน้อย ๆ โตขึ้นจะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีต่อสังคม โรงเรียนวัดบ่อสระวิทยาทาน ได้จ้างบุคลากรที่มีความชำนาญทางการรำโนราห์และดนตรีไทย ให้มาสอนและแนะแนวทางการรำโนราห์และดนตรีไทย ทุกกระบวนการทำให้เกิดความชำนาญในการรำเมื่อเรียนจบแล้วสามารถประกอบอาชีพได้ บางรุ่นเมื่อจบแล้วมีชื่อเสียงโด่งดังทั่วภาคใต้ บางรุ่นจบแล้วเป็นครูสอนรำโนราห์ทั่วภาคใต้ เป็นการต่อยอดในการรำโนราห์ เป็นมรดกโลกไปแล้ว เป็นสิ่งที่น่าภูมิใจคนปักษ์ใต้ทุกคน

ศาสนาทั้ง 2 ศาสนาสอนให้มีความสุข ยุติธรรม ไม่รุกราน เปียดเบียนผู้อื่น รวมทั้งการยอมรับศาสนาอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้ในเรื่องศาสนาที่ถูกต้อง มีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีการปกครองที่ยุติธรรม มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ถึงจะมีความแตกต่างทางภาษาและวัฒนธรรม ก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ ความร่วมมือของบุคคลระหว่างศาสนาเป็นสิ่งสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม นำมาซึ่งสันติสุขที่ยั่งยืนให้ถือเสียว่าเราคือ คนไทย

ชุมชนบ้านบ่อสระและชุมชนบ้านหัวเขาแดง เทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีทั้งชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ความสงบสุขร่มเย็นเป็นสิ่งปรารถนาของมนุษย์ทุกคนในสังคม มนุษย์ไม่สามารถอยู่ลำพังเฉพาะตนได้ ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้ดีต้องมีหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเดียวกัน เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจก็คือศาสนา ซึ่งเป็นหลักความเชื่อที่มีกำลังมากที่สุด และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่แน่นและลึกซึ้งที่สุด ศาสนาช่วยสร้างมนุษย์ให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยขจัดช่องว่างทางสังคม สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นรากฐานแห่งความสามัคคีและสร้างความสงบสุขให้แก่ชุมชน การปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ ทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังคำขวัญว่า “ด้านขวานทองได้ร่มเย็น” อะไรคือปัจจัยที่ทำให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่เทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและยังมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ถึงแม้ว่าสถานการณ์ความไม่สงบจะสร้างผลกระทบต่อชุมชน แต่ก็ได้บั่นทอนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนหรือต่างศาสนาได้และชุมชนมีแนวทางใดในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสองศาสนา ในช่วงเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดย่อมปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคมของตน แต่การที่คนหลายกลุ่มมาอยู่ร่วมกันในบริบทของวัฒนธรรม สังคม และศาสนาที่ต่างกันก็ย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง ความขัดแย้งก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ วิธีการแก้ไขก็แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม และเมื่อมนุษย์ได้นำศาสนามาเป็นเข็มทิศนำทางสังคม ก็จะนำซึ่งสันติสุข

อภิปรายผลการวิจัย

1. การพัฒนาชุมชนอย่างสงบสุขแบบยั่งยืนถาวรมั่นคงในทัศนะของชาวพุทธ เป็นสภาพความเป็นอยู่หรือการดำรงชีพอยู่ที่มีแต่ความสงบสุขปราศจากความขัดแย้ง ความรุนแรง มีความยุติธรรมและแนวทางต่าง ๆ ของการพัฒนาชีวิต ที่จะก่อให้เกิดความสงบอย่างมีหลักการและมีเหตุผล รวมทั้งรู้จักสิทธิหน้าที่ มีวินัยในตนเอง เพราะที่ไหนมีความสงบ มีความสุข ซึ่งเป้าหมาย 3 ระดับคือ 1) กระตุ้นให้โลกตระหนักเห็นความสำคัญ ของการพัฒนาชุมชนอย่างสงบสุขและยั่งยืน เพื่อให้เกิดสันติภาพ 2) ให้ความร่วมมือร่วมกันสร้างพลังความสามัคคีเพื่อสันติภาพ ความร่วมมือร่วมกันสร้างพลังความสามัคคี ช่วยกันปรับปรุงและพัฒนาจิตใจของมนุษย์แต่ละคนให้ดีและถูกต้องได้ 3) หันมาส่งเสริมโรงเรียนสอนศาสนา ศีลธรรม เป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องใดในโลก เพื่อความสงบสุขของมนุษย์และสังคม สอดคล้องกับงานของ สะอาด ภูนาสรณ์ (2564) ที่กล่าวว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตในทางพระพุทธศาสนานั้นเน้นการพัฒนา 4 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนากาย (กายภาวนา) คือ การพัฒนาอินทรีย์ 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นสิ่งเชื่อมต่อกับอารมณ์ทั้ง 6 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อารมณ์ที่ใจรับรู้ การพัฒนาอินทรีย์ 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกฝนในด้านการใช้งาน 2) การพัฒนาศีล (ศีลภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย และวาจา 3) การพัฒนาจิต (จิตภาวนา) คือ การฝึกฝนด้านคุณภาพของจิต การฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ และ 4) การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) คือ การฝึกปรี้อปัญญาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจสรรพสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง จนกระทั่งหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์

2. อิสลามเป็นวิถีที่เกี่ยวกับธรรมชาติของจักรวาล และความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับอัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าให้ ความสำคัญและเข้าใจเกี่ยวกับสมดุลทางธรรมชาติและสัมพันธ์ภาพระหว่างส่วนต่างๆ ของธรรมชาติ จากนั้นก็ ปลอ่ยให้มนุษย์เรียนรู้ส่วนต่าง ๆ ขององค์ประกอบ เพื่อนำสิ่งเหล่านั้นมาใช้ประโยชน์ในการทำหน้าที่ คอลีฟะฮ์ผู้สืบทอดต่อไป การพัฒนาชุมชนอย่างสงบสุขของชาวมุสลิมก็คือ การปฏิบัติตนตามวิถีชีวิตของ อิสลามอย่างเคร่งครัดนั่นเอง มีอยู่ 4 แนวทาง ได้แก่ 1) สร้างความสงบสุขในระดับปัจเจกบุคคลมุสลิม 2) สร้าง ความสงบสุขในระดับครอบครัว 3) สร้างความสงบสุขในระดับสังคม 4) แนวทางการสร้างความสงบสุขในระดับ โลก ซึ่งมีเป้าหมาย คือสันติภาพ ความสงบสุขของโลกจะเกิดขึ้นได้ จะต้องปลูกฝังอบรมสั่งสอนแนวคิดดังกล่าว อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ แสน กิรินวนันท์ และสิริยา รัตนช่วย (2562) ที่กล่าวไว้ว่าวัฒนธรรม และประเพณีสำคัญของศาสนาอิสลาม เช่น มารยาทในการสลาม เป็นรูปแบบการทักทายของชาวมุสลิมที่ ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาอย่างยาวนาน ถือเป็นเครื่องมือหนึ่งภายใต้กลไกอันแยบยลทางวัฒนธรรมของชาวมุสลิมที่ นับถือศาสนาอิสลามได้ปฏิบัติต่อกันเมื่อพบเจอกัน โดยชายจะจับมือทักทายกับชาย ส่วนหญิงจะจับมือทักทาย กับหญิง ไม่มีการปฏิบัติที่เป็นการสัมผัสร่างกายกันข้ามเพศในลักษณะชายจะจับมือทักทายกับหญิงอย่าง เด็ดขาด วิธีการสลามไม่ได้เป็นเพียงการทักทายเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของการให้อภัยหรือการให้เกียรติ อีกแก่บุคคลอื่นด้วย โดยผู้ที่รู้จักการให้สลามก่อนจะเป็นผู้ที่มีความประเสริฐมากกว่าสะท้อนการอภัยเพื่อการ อยู่ร่วมกันบนฐานการใช้หลักศาสนากลมเกลียวสมาชิกครอบครัวและชุมชนมุสลิมด้วยกัน

3. ชุมชนบ้านบ่อสระและชุมชนบ้านหัวเขาแดง เทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีทั้งชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ความสงบสุขร่มเย็นเป็นสิ่งปรารถนาของมนุษย์ทุกคนในสังคม มนุษย์ไม่สามารถอยู่ลำพังเฉพาะตนได้ ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน การที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันได้ดีต้องมีหลักความเชื่อหรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจอย่างเดียวกัน เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจก็คือศาสนา ซึ่งเป็นหลักความเชื่อที่มีกำลังมากที่สุด และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่แน่นและลึกซึ้งที่สุด ศาสนาช่วยสร้างมนุษย์ให้มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ช่วยขจัดช่องว่างทางสังคม สร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นรากฐานแห่งความสามัคคีและสร้างความสงบสุขให้แก่ชุมชน การปฏิบัติตามคุณธรรมของการอยู่ร่วมกันตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ ทำให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังคำขวัญว่า “ด้านขวานทองใต้ร่มเย็น” อะไรคือปัจจัยที่ทำให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในพื้นที่เทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา อยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและยังมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ถึงแม้ว่าสถานการณ์ความไม่สงบจะสร้างผลกระทบต่อชุมชน แต่ก็ไม่ได้บั่นทอนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนหรือต่างศาสนาได้และชุมชนมีแนวทางใดในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างสองศาสนา ในช่วงเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดย่อมปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคมของตน แต่การที่คนหลายกลุ่มมาอยู่ร่วมกันในบริบทของวัฒนธรรม สังคม และศาสนา ที่ต่างกันก็ย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง ความขัดแย้งก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ วิธีการแก้ไขก็แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม และเมื่อมนุษย์ได้นำศาสนามาเป็นเข็มทิศนำทางสังคม ก็จะนำซึ่งสันติสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิต เรืองรุ่งชัยกุล (2561) ที่กล่าวว่า การลำดับความสำคัญของทิศทางการพัฒนาส่งเสริม และสนับสนุนนวัตกรรมเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและสังคมไทย จากการศึกษาแผนนโยบายหน่วยงานภาครัฐในประเทศ การร่วมระดมความคิดเห็นของนักวิชาการไทย และผู้เชี่ยวชาญในมุมมองชาวต่างชาติ ภายใต้กรอบประเด็นนวัตกรรมเพื่อสังคม 9 ด้าน พบว่ามีความเห็นที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญในการจัดการทรัพยากร ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ทั้งนี้ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญในและต่างประเทศ ได้เล็งเห็นถึงสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบันที่ควรได้รับการแก้ไข ส่งเสริม สนับสนุน และการพัฒนานวัตกรรมเชิงพื้นที่ให้ประเทศและสามารถดำเนินการได้ในระยะสั้น สำหรับการจัดการทรัพยากร ต่อยอดองค์ความรู้ ผลิตภัณฑ์ชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ โดยคำนึงถึงผู้ได้รับผลประโยชน์เป็นสำคัญ อาทิเช่น เกษตรกร กลุ่มกิจการเพื่อสังคม กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม รวมถึงพลเมืองและประชาสังคมในประเทศ เพื่อพัฒนาระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบองค์รวมในประเทศต่อไป โดยสามารถสรุปทิศทางการพัฒนาส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับประเทศไทยในแต่ละด้าน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่องนี้ได้พบองค์ความรู้ใหม่ดังนี้

ปัจจัยที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ในองค์การบริหารเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา

1. ผู้นำชุมชน เป็นบุคคลสำคัญในการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชน และทำให้ชุมชนมีความปลอดภัยและมีความสุข ผู้นำชุมชนจะต้องมีความยุติธรรมในการปกครองชาวบ้านทั้งไทยพุทธ และมุสลิม ต้องมีความเข้าใจในวิถีวัฒนธรรมที่มีความแตกต่าง

2. การสื่อสารในชุมชน ทำให้ชาวไทยพุทธและชาวมุสลิม ลดความหวาดระแวงต่อกัน ไว้ว่างใจกัน อยู่กันได้อย่างสันติสุข

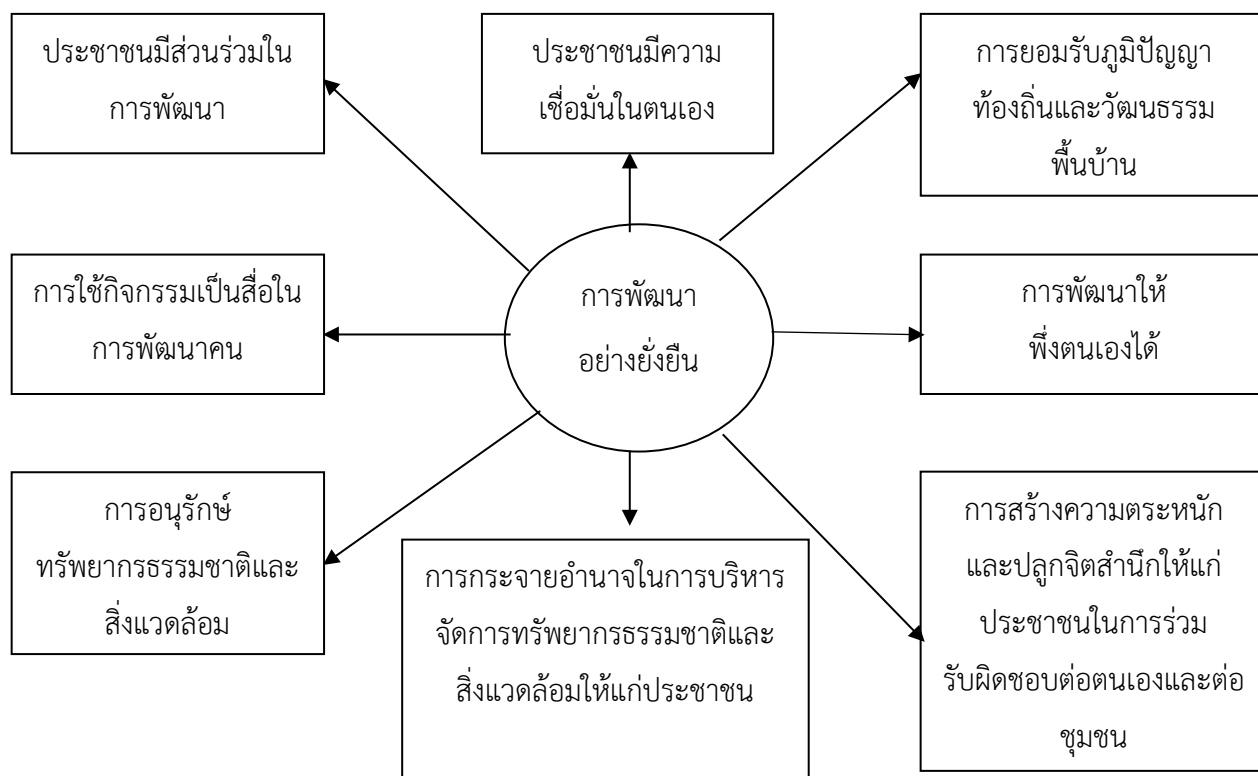
3. แนวทางในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม ในองค์การบริหารเทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา

4. การปรองดอง ความสัมพันธ์ หน้าที่หลักของผู้นำชุมชน คือ การปกครองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนสองศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกและความไม่ไว้วางใจกัน เพราะไทยพุทธและไทยมุสลิมคือพี่น้องกัน

5. ชี้แจงทำความเข้าใจต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ให้ประชาชนรับรู้และเข้าใจ ต่อปัญหาที่ผู้ไม่หวังดีพยายามทำให้เกิดความแตกแยกทางศาสนา

6. การร่วมมือของคนชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการรักษาความสัมพันธ์ของพี่น้องไทยพุทธ ไทยมุสลิม ให้เกิดความรักสามัคคี ด้วยการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม อาทิเช่น “สองศาสนาสายสัมพันธ์พัฒนาชุมชนอยู่อย่างยั่งยืน”

สรุปวิธีการพัฒนาอย่างยั่งยืน อธิบายได้ตามภาพดังนี้

ภาพที่ 1 : วิธีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

สรุป

การพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขแบบยั่งยืนถาวรมั่นคง เป็นสภาพความเป็นอยู่หรือการดำรงชีพอยู่ที่มีแต่ความสงบสุขปราศจากความขัดแย้ง ความรุนแรง มีความยุติธรรมและแนวทางต่าง ๆ ของการพัฒนาชีวิต เป้าหมายการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขของชาวพุทธ 3 ระดับคือ กระตุ้นให้โลกตระหนักเห็นความสำคัญ ของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขและยั่งยืน ให้ความร่วมมือรวมใจกันสร้างพลังความสามัคคีเพื่อสันติภาพ และ หันมาส่งเสริมโรงเรียนสอนศาสนา ศิลธรรม เป็นเรื่องสำคัญกว่าเรื่องใดในโลก เพื่อความสงบสุขของมนุษย์และสังคม ศิลธรรมจึงกลายเป็นหัวใจสำคัญที่จะต้องศึกษาปฏิบัติให้เข้าใจจนเกิดผล คือ นำศิลปธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมกลับมาสู่วิถีชีวิตมนุษย์ดั้งเดิม

อิสลามเป็นวิถีที่เกี่ยวกับธรรมชาติของจักรวาล และความสัมพันธ์ที่มีอยู่กับอัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าให้ความสำคัญและเข้าใจเกี่ยวกับสมดุลทางธรรมชาติและสัมพันธ์ภาพระหว่างส่วนต่างๆ ของธรรมชาติ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขแบบยั่งยืนของชาวมุสลิม คือสันติภาพ ความสงบสุขของโลกจะเกิดขึ้นได้ จะต้องปลูกฝังอบรมสั่งสอนแนวคิดดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง โดยมีองค์ประกอบ คือ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขในระดับปัจเจก คือ การมอบความยำเกรงต่ออัลลอฮ์แต่เพียงพระองค์เดียวและสามารถปฏิบัติตามวิถีทางของอิสลามได้อย่างสมบูรณ์ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขในระดับครอบครัว และ เป้าหมายของการพัฒนาชุมชนอยู่อย่างสงบสุขในระดับสังคม

ชุมชนบ้านบ่อสระและชุมชนบ้านหัวเขาแดง เทศบาลสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีทั้งชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดย่อมปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นกับชุมชนหรือสังคมของตน แต่การที่คนหลายกลุ่มมาอยู่ร่วมกันในบริบทของวัฒนธรรม สังคม และศาสนา ที่ต่างกัน ก็ย่อมมีความขัดแย้งเกิดขึ้นบ้าง ความขัดแย้งก่อให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ วิธีการแก้ไขก็แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม และเมื่อมนุษย์ได้นำศาสนามาเป็นเข็มทิศนำทางสังคม ก็จะนำซึ่งสันติสุข

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาพบว่า สังคมอยู่เป็นสุขได้ก็เพราะศาสนาช่วยประสานสัมพันธ์กัน ดังนั้น รัฐควรนำแนวคิดการพัฒนาชุมชนศาสนิกสัมพันธ์ไปปรับเป็นแผนในการพัฒนาชุมชนที่มีความเชื่อทางศาสนาต่างกัน เพื่อสร้างความกลมเกลียวกัน ควรได้รับการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เข้าถึงการพัฒนาทางด้านจิตใจโดยอาศัยศาสนาผสมกับการพัฒนาด้านวัตถุ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมยุวศาสนิกสัมพันธ์อย่างยั่งยืน” จากผลของการวิจัยพบว่า ยังขาดประเด็นการให้ความสำคัญกับเยาวชน ซึ่งจะเป็นนักพัฒนาในอนาคต ดังนั้น ควรมีการ

ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณธรรมยุวศาสนิกสัมพันธ์อย่างยั่งยืน” เพื่อหาแนวทางในการสร้างภูมิคุ้มกันเยาวชนไม่ให้หลงไปสู่ทางอบายมุข

บรรณานุกรม

- จินตวีร์ เกษมสุข. (2559). *หลักการมีส่วนร่วมกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนัท เรืองรุ่งชัยกุล. (2561). *ศึกษาทิศทางการพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนนวัตกรรมเพื่อสังคมที่เหมาะสมกับประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *พระพุทธศาสนาพัฒนาคนกับสังคม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2562). *ศาสนากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- เมืองโบราณ. (2561). สงขลาหัวเขาแดง เมืองสุดด้านสุไloomาน. *วารสารเมืองโบราณ*. 44 (4), 20-30.
- สอาด ภูนาสรณ์, สมควร นามสีฐาน และอำนวยพร โหมจุมจิง. (2564). พุทธวิถีไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในยุค NEW NORMAL. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*. 8(2), 18-19.
- แสนกิตตินันท์ และสิริยา รัตนช่วย. (2562). กลไกขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนเมืองของชุมชนมุสลิมมัสยิดกมาลุลอิสลาม กรุงเทพฯ. *วารสารปริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ*. 32(2), 41.
- อนุชา หวังภักดี. (2553). *การเผยแพร่คำสอนในศาสนาอิสลามที่เกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาโต๊ะอิหม่ามในเขตกรุงเทพฯ*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

การศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ในพระพุทธศาสนากับศาสนาขงจื้อ

A Comparative Study of Ethical Principle for Peaceful Coexistence in Buddhism and Confucius

¹พระครูสุวัฒนภัทรภรณ์, ²พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี และ³กฤต ศรียะอาจ

¹Phrakhru Suwatthanapattharaporn, ²Phramaha Khwanchai Kittimetee and ³Kit Sriya-ad

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6201101002@mcu.ac.th

Received: กันยายน 10, 2023; **Revised:** ธันวาคม 22, 2023; **Accepted:** December 22, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในศาสนาขงจื้อ และ 3) เพื่อเปรียบเทียบหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพระพุทธศาสนากับศาสนาขงจื้อ บทความนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์หลุนอวี่ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) จริยธรรมในศาสนาจึงเป็นการวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติ เพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสงบสุข และมีจุดหมายที่ดีในสัมปรายภพ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเริ่มต้นจากการพัฒนาจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อทำให้คนมีคุณธรรม ไม่สร้างปัญหาให้กับตนเองและสังคม ซึ่งต้องอาศัยหลักพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ และสาราณียธรรม 2) หลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในศาสนาขงจื้อ คือการปฏิบัติตนด้วยการสัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างบุคคล เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจให้อันจะทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สัมฤทธิ์ผลอย่างมีคุณภาพ และประสิทธิภาพ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ตามหลักแห่งหน้าที่ และเมตตาธรรม 3) การอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักจริยธรรมทั้งสองศาสนาคือการต้องการให้สังคมมีการอยู่ร่วมกันโดยไม่ความขัดแย้ง ไม่สร้างภาระหรือปัญหาให้เกิดแก่สังคม โดยต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นส่วนประกอบ ส่วนในประเด็นที่ต่างกันนั้น พระพุทธศาสนาเน้นในการพัฒนาตนให้สมบูรณ์แบบแล้วขยายผลสู่สังคมโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ เช่น พรหมวิหารและสังคหวัตถุ เป็นต้น ส่วนศาสนาขงจื้อ มีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและการเมือง และเสนอแนวทางพัฒนาคนให้สมบูรณ์ตามหน้าที่

คำสำคัญ: จริยธรรม; การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ; พระพุทธศาสนา; ศาสนาขงจื้อ

Abstract

This article has objectives: 1) to study of ethical principles for peaceful coexistence in Buddhism 2) to study of ethical principles for peaceful coexistence in Confucianism and 3) to compare the ethical principles for peaceful coexistence in Buddhism and Confucianism. This article is a documentary study by studying and collecting information from the Tripitaka, Lun Yu Scripture, and related research. The analysis and presentation of the descriptive research.

In the research, it was clearly found that 1. The findings found that religious ethics are the set of a framework for human behaviors, for peaceful collaboration, and reach good goals in the next after life (the future world). The goal is to improve the quality of life by starting with the development of prior ethics and making people virtuous but not creating problems for themselves and society. They, therefore, must rely on the principles of Brahma Vihara Dhamma (to abide in loving-kindness, compassion, appreciative joy, and equanimity), Saṅgahavatthu (Generosity, kind words, beneficial help, consistency) and SaraniyaDhamma (a set of six states of conciliation). 2. Ethical Principles for Peaceful Coexistence in Confucianism is to conduct oneself with good relations between individuals in order to create cooperation that will work in order to achieve quality results and efficiency, which will bring benefits and happiness to oneself and others according to the principle of duty and mercy. 3. The ethical peaceful coexistence of both religions is the need for society to coexist without conflict and not creating burdens or problems for society by practicing the virtues and the ethics. For the different issues, in Buddhism emphasizes perfect self-development then, extending the results to society by using Buddhist principles as a supplement, such as Brahma Vihara Dhamma and Saṅgahavatthu, etc. For Confucianism, the goal was to create social and political development, and propose ways to develop people to complete their duties.

Keywords: Ethical Principles; Peaceful Coexistence; Buddhism; Confucianism

บทนำ

จริยธรรมเป็นกรอบแนวคิดสำหรับการปฏิบัติและการประพฤติ เพื่อก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในสังคม หลักจริยธรรมของแต่ละศาสนา ล้วนแสดงให้เห็นถึงทัศนะต่างๆ ด้านการดำเนินชีวิตอย่างกว้างขวาง เพื่อให้ศาสนิกของตนได้มีแนวทางการดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม ตามความเป็นจริง แล้วหลักของศีลธรรมและจริยธรรมเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ดีที่สุด (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2520) ดังนั้น หลักจริยธรรมในทางศาสนาจึงมีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนในสังคมระดับต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตขัดเกลาจิตใจพัฒนาพฤติกรรมบุคคล ให้เป็นไปในทิศทางที่ดีและมีคุณภาพมากขึ้นหลักคำสอนของพุทธศาสนาได้สะท้อนภาพรวมเกี่ยวกับการกระทำต่างๆ ของศาสนิกว่า มีผลเกิดขึ้นจริง จึงถูกเรียกว่าเป็นจริยธรรม คือ เป็นหลักคำสอนให้เชื่อเรื่องกรรม พระพุทธศาสนาถือว่ากรรมหรือการกระทำเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเจตนาของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม (พระไตรปิฎก ภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/334/422) หลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักสากล เพราะว่า จริยธรรมเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วย อุปนิสัย นิสัย และพฤติกรรมของมนุษย์ ความประพฤติของมนุษย์จะเป็นกระจกเงาส่องให้เรา เห็นอุปนิสัยและนิสัยของคน จริยธรรมจะช่วยชี้ค่าของมนุษย์โดยการมองทางอุปนิสัย นิสัยใจคอ และความประพฤติตามที่บุคคลนั้นแสดงออกมาทางกาย วาจา ใจ จริยธรรมจึงศึกษาเรื่องที่ว่าอะไรถูก อะไรผิด อะไรควร อะไรไม่ควร อะไรดี อะไรชั่ว

การใช้หลักจริยธรรมบางอย่างในการพัฒนาการอยู่ร่วมกัน พระพุทธศาสนาได้พิจารณาเรื่องหลักธรรมนั้นผ่านการปฏิบัติ 2 แบบคือ 1) วิธินักบวชแบบพระปัจเจกพุทธเจ้า อันเป็นวิธีการหลักหนีออกจากสังคม ดังข้อความว่า “แม้บรรพชิตพวกหนึ่ง และคฤหัสถ์ที่กำลังครองเรือนสงเคราะห์ได้ยาก บุคคลพึงเป็นผู้ชวนชวายน้อยทั้งในผู้อื่นและในบุตรจึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/43/509) และจะพบว่าชีวิตการบวชนั้นเป็นวิธีการหลักหนีจากการไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้อื่น เนื่องจากเกี่ยวข้องด้วยการไม่เป็นอิสระ ดังข้อความว่า “ในท่ามกลางสหาย ย่อมมีการปรึกษากันในเรื่องที่อยู่ เรื่องการดำรงตน เรื่องการไป เรื่องการเที่ยวจาริก บุคคลเมื่อพึงเห็นการบวชที่ไปถึงความเสรีที่พวกคนพาลไม่มุ่งหวังจึงประพฤติดูอยู่ผู้เดียวเหมือนนอแรด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/40/508) โดยข้อปฏิบัตินี้ปรากฏว่าเป็นรูปแบบของนักบวชในสมัยพุทธกาลเช่นเดียวกับวิธีปฏิบัติของนักบวชที่ต้องการหลักหนีออกจากสังคมเป็นหลัก และ 2) วิธินักบวชแบบพระพุทเจ้า เป็นการอ้างถึงการบวชที่จะพบว่ามีการสนับสนุนให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ดังข้อความ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 3 จำพวกนี้คือ พระพุทธเจ้า สาวกของพระตถาคตเจ้าผู้เป็นพระอรหันต์ และ สาวกของพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระเสขะ กำลังปฏิบัติอยู่ เป็นพหูสูต ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร แม้สาวกนั้นก็แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธ์ บริบูรณ์ ครบถ้วน นี่คือนักบวชจำพวกที่ 3 ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูลเพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย (พระไตรปิฎกภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/84/449-450)

การที่พระพุทธเจ้าและสาวกได้ปฏิบัติเพื่อสังคมนั้นเป็นการนำเอาหลักการทางจริยธรรมมาเพื่อใช้ในสังคมเป็นหลัก ไม่ใช่แค่เพียงบวชเพื่อตนเองอย่างที่เป็นมาในอดีตแบบพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น จึงปรากฏหลักการบริหารในจกกวัตติสูตร และมหาปริณีพพานสูตร รวมถึงการปฏิบัติต่อกันทางสังคมอย่างมงคลสูตร ทิศ และหลักความกตัญญูทศเวทีพิจารณาบนหลักการอยู่ร่วมกันทางสังคม วิธีการดังกล่าวนี้เป็นการนำเอาหลักการทางศาสนานั้นมาใช้ในการสร้างการอยู่ร่วมกันบนฐานของการเข้าใจกันพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) เรียกวิธีการนี้ว่า ความประนีประนอม (Compromise) เป็นการประนีประนอมกันระหว่างความต้องการที่จะให้คนอื่นลดละความต้องการลง เช่นเดียวกับตนเองก็ลดความต้องการลงด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2550) หรือถ้าเรารักสุข เกลียดทุกข์ คนอื่นก็รักสุขและเกลียดทุกข์เช่นเดียวกัน การปฏิบัติต่อกันจึงควรเป็นไปในทิศทางที่ช่วยสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน

ลักษณะของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมได้ถูกนำเสนอผ่านประวัติศาสตร์จำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการมีสัญญาประชาคมและกฎเกณฑ์กติการวมถึงความรับผิดชอบต่อการกระทำที่จะสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น ทางศาสนามองว่าการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นเป็นเครื่องมือในการที่มนุษย์จะทำให้เกิดความสันติสุขหรือเป็นไปด้วยดี ในคำสอนที่เสนอให้เห็นวิธีการปฏิบัติตนในแง่ของการหลักหนีออกจากสังคม

ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “อาจารย์กล่าวว่า สัตบุรุษย่อมปลีกตัวจากโลก รองลงมาย่อมปลีกตัวจากแผ่นดิน รองลงมา ย่อมปลีกตัวจากกามารมณ์ รองลงมาย่อมปลีกตัวจากการใช้วาจา” (ขงจื๊อ, 2562)

วิถีชีวิตดังกล่าวเป็นวิถีที่ถูกรังเกียจของการที่ขงจื๊อต้องการจะปฏิเสธและชี้ให้เห็นคุณค่าของการ รับผิดชอบต่อศีลธรรมทางสังคมมากกว่า จึงไม่เห็นด้วยกับการหลีกหนีปลีกตัวออกจากสังคม เพราะทุกอย่าง ต่างมีค่า ตามที่ขงจื๊อลูกกล่าวว่า

การไม่เข้ารับราชการเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้อาวุโสกับผู้เยาว์ยังไม่อาจจะได้ ไฉนจะ ละหน้าที่ระหว่างผู้ปกครองกับข้าบริพารได้เล่า พยายามรักษาความบริสุทธิ์ส่วนตัว แต่กลับปล่อยให้ ความสัมพันธ์อันยิ่งใหญ่สับสนวุ่นวาย วิทยุชนเข้ารับราชการอันยิ่งใหญ่ สับสนวุ่นวาย วิทยุชนเข้ารับราชการ ก็เพื่อดำเนินตามความถูกต้อง ส่วนการที่เต๋ายังไม่ก้าวหน้าขึ้นก็รู้ดีอยู่แล้ว (ขงจื๊อ, 2562)

การกล่าวนี้เป็นการให้คุณค่าต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม และไม่เห็นด้วยกับการที่ปัจเจกบุคคลที่ยึดมั่น ต่อตัวเองจนลืมความรับผิดชอบต่อสังคม จึงนำไปสู่วิธีการที่ขงจื๊อมองผ่านวิธีการดำเนินชีวิตในสังคมนั้นมีค่า มากกว่าการหลีกหนีออกจากสังคม ขงจื๊อมองว่าการหาทางออกจากสังคมของปัจเจกบุคคลเป็นเรื่องง่ายเกินไป และไม่ถูกต้อง แต่การมาร่วมกันขัดเกลาสังคมให้ถูกทางต่างหากเป็นวิธีที่ถูกต้อง ขงจื๊อจึงหันมาให้ความสำคัญ แก่ศิษย์ผู้อยากเรียนรู้ และผู้ต้องการขัดเกลาตัวเอง (สุวรรณา สถาอานันท์, 2556) ผ่านการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างความสัมพันธ์แบบพ่อกับลูก รวมถึงครอบครัวกับรัฐ เพราะตามจริงแล้วการเข้ารับราชการเป็นการ ถูกต้องเที่ยงธรรมกว่าการหลีกหนีไปลำพังผู้เดียว เพราะการปกครองหมายถึงการแก้ไขนามธรรมให้ถูกต้อง และการจัดความสัมพันธ์ชุดต่างๆ ให้เป็นไปตามครรลองที่ควรจะเป็นอีกด้วย

จากการศึกษาในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่า หลักจริยธรรม เป็นหลักเกณฑ์ที่คนส่วนใหญ่มีความเห็นร่วมกัน ว่า ควรประพฤติปฏิบัติและกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติตามหลัก จริยธรรมเองและเพื่อการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างปกติสุขร่มเย็น คุณค่าของหลักจริยธรรมในศาสนาทุก ศาสนานั้น เริ่มต้นที่ความประพฤติของบุคคล บุคคลใดก็ตามที่เป็นคนมีศีลมีวินัยหรือปฏิบัติตามกฎกติกาของ สังคม หรือประพฤติปฏิบัติดำรงตนประกอบสัมมาอาชีวะอยู่ในหลักศีลธรรม บุคคลนั้นย่อมเป็นคนดีและเป็นที่ ต้องการของสังคม ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติใน พระพุทธศาสนากับศาสนาขงจื๊อในประเด็นหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ครองเรือน และเป้าหมายของการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติเป็นลำดับต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในศาสนาขงจื๊อ
3. เพื่อเปรียบเทียบหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพระพุทธศาสนากับศาสนาขงจื๊อ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษานี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร ซึ่งได้มีการศึกษาตามวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) รวบรวมข้อมูลหลักฐานเรื่องหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และจริยธรรมในคัมภีร์ศาสนาขงจื้อ เช่น คัมภีร์หลุนอวี่ เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) เช่น ศึกษาข้อมูลเรื่องหลักจริยธรรม จากตำรา เอกสาร สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะใช้หลักฐานเหล่านั้นมาสนับสนุน เพื่อหาข้อสรุปและเรียบเรียง เสนอผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 ประมวลและรวบรวมข้อมูล ทั้งจากส่วนการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ นำข้อมูลมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อนำมาสร้างเป็นรูปแบบการสร้างสันติสุขตามหลักจริยธรรมเชิงพุทธต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 นำเสนอผลงานวิจัยผ่านวิทยานิพนธ์และบทความเผยแพร่

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่องนี้พบดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 จริยธรรม เป็นคุณธรรม หรือธรรมะที่อยู่ในจิตสำนึกหรืออุปนิสัยของบุคคล เป็นคุณงามความดีที่บริสุทธิ์ภายในตัวตนผู้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ในการรับรู้ ในการคิด ในการทำงาน ในการพูด ในการประกอบอาชีพ มีธรรมะเป็นหลักยึดของจิตใจ มีจิตใจซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นเมตตาธรรมเป็นสรณะและอุดมคติ ความดีที่ควรประพฤติปฏิบัติ เป็นกรอบป้องกันสังคม และผู้คนไม่ให้เกิดในสิ่งที่ขัดกับหลักศาสนา พฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติที่ดีงาม เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับชมชอบหรือยอมรับของสังคมเพื่อความสันติสุขแห่งตนเองและความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม เป็นหลักการที่มนุษย์ในสังคมยึดถือปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นสุขในสังคมนั้นเอง และเมื่อนำไปใช้กับการประกอบวิชาชีพ หรือเรียกง่าย ๆ ว่า การทำงาน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์จำเป็นต้องมีจริยธรรมในการทำงาน หรือการประกอบวิชาชีพ เพราะในการทำงาน มนุษย์ต้องมีสังคมซึ่งประกอบด้วยคนหลายคน เนื่องจากในวงการของการทำงานนั้น การทำงานคนเดียว เป็นไปไม่ได้ยาก จริยธรรมในศาสนาจึงเป็นการวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติปฏิบัติ เพื่อการทำงานร่วมกันอย่างสงบสุข และมีจุดหมายที่ดีในสัมปรายภพ

การประพฤติของคนมีได้หลายขั้นแยกตามสภาพจิตใจและจะได้รับผลมากน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับขั้นสติปัญญาของบุคคลผู้นั้น บางคนอาจปฏิบัติได้ขั้นสูงสุด แต่บางคนก็ปฏิบัติได้ตามขั้นมาตรฐานขั้นต่ำที่มนุษย์ควรปฏิบัติเท่านั้น แบ่งออกเป็น 3 ขั้น ตามความละเอียดของการประพฤติปฏิบัติ คือ 1) จริยธรรมขั้นต้น 2) จริยธรรมชั้นกลาง 3) จริยธรรมชั้นสูง

1. หลักจริยธรรมระดับต้น คือ 5 จะมีสาระที่มุ่งเพื่อการไม่เบียดเบียน ซึ่งเป็นขั้นต้นที่สุดของการสร้างสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูล จะหันไปเน้นการสร้างสภาพเกื้อกูลทั้งของสิ่งแวดล้อมและความเป็นอยู่ส่วนตัว และการฝึกหัดขัดเกลาดนเองเพื่อจุดหมายที่จำเพาะมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นข้อห้าม และใช้ควบคู่กับหลักเบญจธรรม ที่เป็นข้อปฏิบัติ

2. หลักจริยธรรมระดับกลาง กุศลกรรมบถ 10 เป็นหลักจริยธรรมที่มีทั้งหลักปฏิบัติทางกาย ทางวาจา และทางใจรวมกัน เป็นข้อปฏิบัติของอารยชน เป็นจริยธรรมของคนดี เป็นหลักปฏิบัติที่มีความละเอียดขั้นกว่าจริยธรรมขั้นพื้นฐานซึ่งมีขอบเขตการปฏิบัติอยู่เฉพาะทางกาย เจตนาของการปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ 10 นั้นต่างจากศีล 5 อยู่บ้างคือ คนรักษาศีล 5 มีเจตนาที่จะงดเว้นเพราะถือว่าเป็นข้อห้ามไม่ให้ตนเองทำความชั่วตามที่ได้สัญญาหรือสมาทานไว้ แต่เจตนาของผู้ที่งดเว้นจากอกุศลกรรมบถ 10 นั้นปฏิบัติตามด้วยความสมัครใจไม่ได้ถูกบังคับ

3. หลักจริยธรรมระดับสูง เป็นหลักปฏิบัติเพื่อให้ข้ามพ้นจากอาสวะทั้งหลายหมดสิ้นทุกข์ อันเป็นจุดหมายสูงสุดในพุทธศาสนาเถรวาท หลักปฏิบัติในจริยธรรมขั้นสูงนี้เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 ได้แก่ หนทางอันประเสริฐ อริยมรรคมีองค์ 8 นี้ สามารถสรุปลงในไตรสิกขา 3 ประการ ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือเรียกง่าย ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

หลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ครองเรือน เป็นหลักจริยธรรมสำหรับครอบครัวยุคใหม่ ได้แก่ 1) หลักธรรมสำหรับชีวิตคู่ ประกอบด้วย หลักสมชีวะธรรม หลักฆราวาสธรรม หลักของสามีและหลักธรรมของภรรยา หลักธรรมของมารดาบิดา และหลักธรรมของบุตรธิดา 2) หลักพุทธธรรมกับการครองชีวิต สถาบันครอบครัวมีบิดามารดา ซึ่งถือว่าเป็นหัวหน้าของครอบครัวจึงมีหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในการรักษาความมั่นคงของครอบครัว และสร้างครอบครัวให้เป็นสุข ความมั่นคงของครอบครัว จะเป็นไปได้โดยอาศัยหลักธรรมมูลจริยธรรม 3) หลักพุทธธรรมในการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ โดยการปฏิบัติตามหลักทศ 6 คือ หลักธรรมเป็นเครื่องอนุเคราะห์ด้วยการปิดป้องทศ 6 เพราะการดำรงอยู่ในสังคมนั้นเราจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ ด้วยวิธีปฏิบัติที่แตกต่างตามสถานะแห่งความสัมพันธ์กับตัวเรา

เป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยสังคมปัจจุบันมีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ย่อมเป็นไปตามเหตุและปัจจัยและความเหมาะสม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นมีการเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอย่างมีระบบและต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อชีวิตมีคุณภาพนั้นจะต้องพัฒนาร่างกายให้มีสุขภาพอนามัยดี พัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อทำให้คนมีคุณธรรม ไม่สร้างปัญหาให้กับตนเองและสังคม ในการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบได้ ต้องอาศัยหลักธรรมในทางศาสนา ได้แก่ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ และสาราณียธรรม

วัตถุประสงค์ที่ 2 หลักจริยธรรมตามแนวคิดของขงจื๊อ หมายถึง “การรักผู้อื่น” เราอยู่ในสังคมและมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบแตกต่างกันมากมาย แต่มีหน้าที่อยู่อย่างหนึ่งที่สำคัญมากซึ่งคนทั่ว ๆ ไปมักจะมองข้าม นั่นก็คือในฐานะที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์เรามีหน้าที่ต้อง “รักผู้อื่น” และต้องรักจริง ๆ ปัญหาก็คือว่า เราจะรัก

ผู้อื่นจริง ๆ ได้ไหม หรือรักอย่างไร ขงจื้อแสดงทัศนะว่า ถ้าพิจารณาจากคนใกล้ตัว ให้เอาใจใส่คนในครอบครัว เช่น พ่อแม่ ลูก ถ้าใกล้ตัวออกไป ก็รักคนทั้งโลก เหมือนกับพระพุทธศาสนาที่สอนเราว่าให้มีเมตตาธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ อย่าตกเป็นทาสของความรักแบบเสน่หาซึ่งไม่จีรังยั่งยืน ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “มนุษย์ธรรม ประกอบไปด้วยความรักในบุคคลอื่น หลักจริยธรรม คือการปฏิบัติตนด้วยดีที่สัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างบุคคล เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจให้อันจะทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สัมฤทธิ์ผลอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิภาพ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์สุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น “เอาใจเขามาใส่ใจเรา”

แนวความคิดทางจริยธรรมของขงจื้อนั้น มุ่งหมายที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันที่เป็นส่วนประกอบขึ้นมูลฐานของสังคม หากครอบครัวเป็นครอบครัวที่ดีและมีความสุข ตั้งแต่หน่วยย่อยที่สุดของสังคม สังคมหน่วยที่ใหญ่ขึ้นก็จะดีตามไปด้วย 1) หลักจริยธรรมของขงจื้อที่นำมาใช้กับคนในรัฐ 2) หลักจริยธรรม 3 ระดับ (1) หลักจริยธรรมระดับครอบครัว (ขั้นพื้นฐาน) หน้าที่ต่อตนเอง กัลยาณมิตร ใส่ใจในชีวิตและมารยาทประจำวัน ใส่ใจคำพูด ความกล้าหาญและการฝึกฝนตนเอง การรักเพื่อนมนุษย์ (2) หลักจริยธรรมระดับสังคม(ขั้นกลาง) ได้แก่เมตตาธรรม (3) จริยธรรมระดับรัฐ (ขั้นสูง) คือ หลักเหริน (เมตตาธรรม) และหลักความชอบธรรม

หลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ครองเรือน 1) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร มีความกตัญญูต่อบิดามารดาถือว่าเป็นพื้นฐานของความกตัญญูต่อบุคคลอื่น ๆ ด้วย 2) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา มีความสัมพันธ์ตามหน้าที่ต่อกัน ก็มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติต่อภรรยา ให้การดูแลรักษาคุ้มครอง พร้อมทั้งทำหน้าที่เลี้ยงดูแลครอบครัว เป็นต้น 3) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง มีความสัมพันธ์ตามลำดับอาวุโสเป็นหลัก ผู้เป็นน้องจะต้องให้ความเคารพเชื่อฟังผู้เป็นพี่ ปฏิบัติต่อพี่ด้วยความเหมาะสม รู้จักให้เกียรติพี่ ขณะเดียวกันผู้เป็นพี่ก็ต้องมีความสุภาพอ่อนโยนต่อผู้เป็นน้อง ข้อปฏิบัติดังกล่าวจะรวมถึงภาวะของผู้มีอาวุโสและผู้ที่มีอายุน้อยด้วย 4) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน มีสัจจะเป็นหลัก

เมื่อคนที่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าในหลายๆ ด้าน ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยส่วนรวม ซึ่งสามารถมองในประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ 1) หลักก่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคม 2) หลักก่อก่อให้เกิดการพัฒนาการเมืองการปกครอง 3) หลักความสัมพันธ์ของหน้าที่ (1) หน้าที่ต่อตนเอง(2) ต่อกัลยาณมิตร (3) ต่อกองใสใจในชีวิตและมารยาทประจำวัน (4) ต่อกองใสใจคำพูด (5) ต่อกองหลักจารีตประเพณี (หลัก) (6) ต่อกองปรารถนาและความตั้งใจของตนเอง (7) ต่อกองความกล้าหาญและการฝึกฝนตนเอง (8) ต่อกองรักเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดามารดาและพี่น้องในครอบครัว (9) ต่อกองทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น กล่าวโดยสรุปวิธีการปฏิบัติตามเหริน ขงจื้อวางหลักเกณฑ์ไว้ 2 ประการ ทั้งเชิงบวก และเชิงลบ ซึ่งเรียกว่า “จง” กับ “ชู่” เป็นหลักสัมพันธ์ภาพต่อกัน

วัตถุประสงค์ที่ 3 จากการเปรียบเทียบหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพระพุทธศาสนา กับศาสนาขงจื้อ พบว่า จริยธรรมในความหมายของพระพุทธศาสนาและศาสนาขงจื้อ คือ กฎข้อปฏิบัติเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ส่วนประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนายึดหลักปฏิบัติในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก ส่วนศาสนาขงจื้อยึดหลักจริยธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางศาสนาเช่น คัมภีร์

หลุนยื้อ เป็นต้น หลักจริยธรรมในศาสนาทั้งสองแบ่งเป็น 3 ระดับเพื่อให้เหมาะแก่การปฏิบัติ เพราะทุกคนในสังคมนั้นมีวุฒิภาวะที่ต่างกันทั้งเพศ ฐานะ การศึกษา ชีวิตความเป็นอยู่ อาชีพการงาน เป็นต้น ดังนั้น จริยธรรมจึงแยกตามความเหมาะสมได้ แต่บางคนอาจต้องถือจริยธรรมหลายส่วนตามสถานะของตน ส่วนในประเด็นที่ต่างกัน พระพุทธศาสนาจัดระดับจริยธรรมจากความประพฤติดังกล่าวไปถึงการบำเพ็ญเพียรทางจิต มีเป้าหมายคือการบรรลุมรรคผล ส่วนจริยธรรมในทางศาสนาขงจื้อ มุ่งถึงการปฏิบัติหน้าที่ของคนให้สมบูรณ์ตามระดับครอบครัว สังคม และรัฐ ซึ่งเป็นโลกียะเท่านั้น

ชีวิตการครองเรือนเป็นชีวิตที่ต้องพึ่งพิงอาศัยกันและกัน ซึ่งทั้งสองศาสนามีความเห็นสอดคล้องกันว่าทุกคนต้องรู้หน้าที่ และทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ไม่กระทบต่อหน้าที่ของคนอื่น ทำให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข โดยเฉพาะชีวิตคู่ต้องอยู่กันด้วยความรัก เหมือนคำโบราณไทยที่ว่า “อยู่กันถึงถ้อยไม้เท้ายอดทอง กระบองยอดเพชร” ส่วนในประเด็นที่ต่างกัน จริยธรรมของการครองเรือน พระพุทธศาสนาจัดไว้ 3 กลุ่มคือหลักธรรมสำหรับชีวิตคู่ หลักธรรมสำหรับการครองชีวิตของคนทั่วไป และหลักธรรมสำหรับการสงเคราะห์คือการทำหน้าที่ต่อบุคคลอื่น ๆ ส่วนศาสนาขงจื้อ กล่าวถึงหน้าที่ที่บุคคลพึงทำต่อผู้อื่นตามหน้าที่ 4 สถานะคือ บิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา พี่กับน้อง และเพื่อนกับเพื่อน

เป้าหมายการอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักจริยธรรมทั้งสองศาสนาคือการต้องการให้สังคมมีการอยู่ร่วมกันโดยไม่ความขัดแย้ง ไม่สร้างภาระหรือปัญหาให้เกิดแก่สังคม โดยต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นส่วนประกอบ ส่วนในประเด็นที่ต่างกันั้น พระพุทธศาสนาเน้นในการพัฒนาตนให้สมบูรณ์แบบแล้วขยายผลสู่สังคมโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ เช่น พรหมวิหาร และสังคหวัตถุ เป็นต้น ส่วนศาสนาขงจื้อ มีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและการเมือง และเสนอแนวทางพัฒนาคนให้สมบูรณ์ตามหน้าที่

อภิปรายผลการวิจัย

1. จริยธรรม เป็นคุณธรรม หรือธรรมะที่อยู่ในจิตสำนึกหรืออุปนิสัยของบุคคล เป็นคุณงามความดีที่บริสุทธิ์ภายในตัวตนผู้มีจิตใจที่บริสุทธิ์ในการรับรู้ ในการคิด ในการทำงาน ในการพูด ในการประกอบอาชีพ มีธรรมะเป็นหลักยึดของจิตใจ มีจิตใจซื่อสัตย์สุจริต ยึดมั่นเมตตาธรรมเป็นสรณะและอุดมคติ ความดีที่ควรประพฤติปฏิบัติ เป็นกรอบป้องกันสังคม และผู้คนไม่ให้กระทำในสิ่งที่ขัดกับหลักศาสนา พฤติกรรมในการประพฤติปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติที่ดีงาม เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับชอบหรือยอมรับของสังคมเพื่อความสันติสุขแห่งตนเองและความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาไฉน ประกอบผล (2544) ว่า สังคมไทยอิงอาศัยวัตถุนิยมมากขึ้น สังคมที่เคยยกย่องคนดี มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต คนที่ทำผิดจะถูกประณามและไม่มีใครคบ กล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ สังคมไทยในอดีตมีการอบรมสั่งสอนในหลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงามหรือมีจริยธรรมศีลธรรมที่ดีงาม มีความซื่อสัตย์ มีความกตัญญู กตเวที แต่ในปัจจุบันมีค่านิยมทางวัตถุนิยมมากกว่าการส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจ การพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมาเน้นหนักไปในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาทางจิตใจได้รับความสนใจน้อย การเรียนการสอนในสถานศึกษา

มุ่งเน้นการพัฒนาด้านร่างกายและสติปัญญา รวมทั้งวิชาการด้านต่าง ๆ มากกว่าการส่งเสริมด้านคุณธรรม และจริยธรรมการพัฒนาคนที่จะได้ผลดีต้องพัฒนาทางด้านจิตใจ ความประพฤติเป็นลำดับแรกเพราะจิตใจเป็นสิ่งสำคัญของมนุษย์จะคิดจะทำอยู่ที่ใจถ้าใจดีก็พูดดีทำดีถ้าใจไม่ดีก็พูดคิดทำไม่ดีไปด้วย

2. หลักจริยธรรมตามแนวคิดของขงจื๊อ หมายถึง “การรักผู้อื่น” เราอยู่ในสังคมและมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบแตกต่างกันมากมาย แต่มีหน้าที่อยู่อย่างหนึ่งที่สำคัญมากซึ่งคนทั่ว ๆ ไปมักจะมองข้าม นั่นก็คือในฐานะที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์เรามีหน้าที่ต้อง “รักผู้อื่น” และต้องรักจริง ๆ ปัญหาก็คือว่า เราจะรักผู้อื่นจริง ๆ ได้ไหม หรือรักอย่างไร ขงจื๊อแสดงทัศนะว่า ถ้าพิจารณาจากคนใกล้ตัว ให้เอาใจใส่คนในครอบครัว เช่น พ่อแม่ ลูก ถ้าไกลตัวออกไป ก็รักคนทั้งโลก เหมือนกับพระพุทธศาสนาที่สอนเราว่าให้มีเมตตาธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ อย่าตกเป็นทาสของความรักแบบเสนหาซึ่งไม่จริงยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญเรือง ปญญาวิโร (2541) ว่า หลักคำสอนของขงจื๊อเรื่องจริยธรรม มุ่งที่หลักเมตตา มีความเกี่ยวเนื่องกับหลักสัมพันธภาพทางสังคมระหว่างบุคคล 5 คู่ด้วยกันคือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน (2) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา (3) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา (4) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง (5) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน และภายใต้ความสัมพันธ์ทั้ง 5 นี้เป็นตัวกำหนดหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตั้งแต่ระดับปัจเจกชนจนถึงระดับประเทศ

3. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักจริยธรรมทั้งสองศาสนาคือการต้องการให้สังคมมีการอยู่ร่วมกันโดยไม่ความขัดแย้ง ไม่สร้างภาระหรือปัญหาให้เกิดแก่สังคม โดยต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นส่วนประกอบส่วนในประเด็นที่ต่างกันั้น พระพุทธศาสนาเน้นในการพัฒนาตนให้สมบูรณ์แบบแล้วขยายผลสู่สังคมโดยอาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ เช่น พรหมวิหาร และสังคหวัตถุเป็นต้น ส่วนศาสนาขงจื๊อมีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและการเมือง และเสนอแนวทางพัฒนาคนให้สมบูรณ์ตามหน้าที่สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูโสภาส สราธิคุณ อาสโภ (โหมตศิริ) (2554) ว่า ทั้งขงจื๊อและพุทธปรัชญาเถรวาทต่างก็ให้ความสำคัญที่ตัวบุคคลมากกว่าวิธีการ แต่ทั้งคู่ก็ยังได้เสนอหลักปฏิบัติ ที่บุคคลจะต้องนำไปปฏิบัติต่อกัน ทั้งขงจื๊อมีเป้าหมายอยู่ในโลกนี้เป็นหลัก เพื่อตนเอง และเพื่อสังคม ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาทมีเป้าหมายทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ในส่วนตนนั้นรวมไปถึงโลกหน้า ส่วนเพื่อสังคมเน้นโลกนี้เป็นหลัก

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษา “การศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในพระพุทธศาสนากับศาสนาขงจื๊อ” ผู้วิจัยได้พบองค์ความรู้ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและการศึกษาต่อไปดังนี้

องค์ความรู้ใหม่	พระพุทธศาสนา	ศาสนาขงจื๊อ
1. ฐานจริยธรรม	1.จริยธรรมขั้นต้น ต้องมีศีล 5 2.จริยธรรมชั้นกลาง ระดับสังคม ต้องมีกุศลกรรมบถ 10 3.จริยธรรมขั้นสูง เป็นวิถีแห่งนักบวชต้องการพ้นทุกข์ด้วยมรรค 8	1.จริยธรรมขั้นต้น คือครอบครัว ต้องรู้หน้าที่ตนเอง 2.จริยธรรมชั้นกลาง ระดับสังคม ต้องมีเมตตาธรรม

		3. จริยธรรมชั้นสูง คือรัฐต้องมีความชอบธรรม
2. นำมาปฏิบัติ	หลักความสัมพันธ์ตามหลักทศ 6 1. ทิศเบื้องหน้า บิดามารดา 2. ทิศเบื้องขวา ครูอาจารย์ 3. ทิศเบื้องหลัง บุตร ภริยาหรือคู่ครอง 4. ทิศเบื้องซ้าย มิตรสหาย 5. ทิศเบื้องล่าง คนรับใช้ 6. ทิศเบื้องบน สมณพราหมณ์	1) ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร 2) ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา 3) ความสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้อง 4) ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนกับเพื่อน 5) ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับรัฐ
3. แจ่มชัดทุกทิศ	ปัญญาแจ้งชัดจนทำให้สิ้นอาสวะกิเลส	การปฏิบัติตนด้วยดีที่สัมพันธ์ภาพอันดีระหว่างบุคคล เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจให้อันจะทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สัมฤทธิ์ผล

สรุป

เนื่องด้วยสังคมปัจจุบันมีการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ย่อมเป็นไปตามเหตุและปัจจัยและความเหมาะสม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นมีการเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาอย่างมีระบบและต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจ และการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อชีวิตมีคุณภาพนั้นจะต้องพัฒนาร่างกายให้มีสุขภาพอนามัย พัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาจริยธรรมเป็นอันดับแรก เพื่อให้คนมีคุณธรรม ไม่สร้างปัญหาให้กับตนเองและสังคม ในการที่จะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบได้ ต้องอาศัยหลักธรรมในทางศาสนาได้แก่ พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุ และสาราณียธรรม หลักจริยธรรมตามแนวคิดของขงจื้อ หมายถึง “การรักผู้อื่น” แนวความคิดทางจริยธรรมของขงจื้อนั้น มุ่งหมายที่จะสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นสถาบันที่เป็นส่วนประกอบขั้นมูลฐานของสังคม หากครอบครัวเป็นครอบครัวที่ดีและมีความสุขตั้งแต่หน่วยย่อยที่สุดของสังคม สังคมหน่วยที่ใหญ่ขึ้นก็จะดีตามไปด้วย เมื่อคนที่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตน ย่อมก่อให้เกิดคุณค่าในหลายๆ ด้าน ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยส่วนรวมซึ่งสามารถมองในประเด็นหลัก ๆ ได้แก่ หลักก่อให้เกิดการพัฒนาสังคม หลักก่อให้เกิดการพัฒนาการเมือง การปกครอง หลักความสัมพันธ์ของหน้าที่ หน้าที่ต่อตนเอง ต่อภักษณมิตร ต่อการใส่ใจในชีวิตและมารยาทประจำวัน ต่อการใส่ใจคำพูด ต่อหลักจารีตประเพณี (หลี่) ต่อความปรารถนาและความตั้งใจของตนเอง ต่อความกล้าหาญและการฝึกฝนตนเอง ต่อการรักเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดามารดาและพี่น้องในครอบครัว ต่อการทำให้ตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น กล่าวโดยสรุป วิธีการปฏิบัติตามเหริน ขงจื้อวางหลักเกณฑ์ไว้ 2 ประการ ทั้งเชิงบวก และเชิงลบ ซึ่งเรียกว่า “จิง” กับ “ชู่” เป็นหลักสัมพันธ์ภาพต่อกัน

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติตามหลักจริยธรรมทั้งสองศาสนาคือการต้องการให้สังคมมีการอยู่ร่วมกันโดยไม่ความขัดแย้ง ไม่สร้างภาระหรือปัญหาให้เกิดแก่สังคม โดยต้องมีคุณธรรม จริยธรรมเป็นส่วนประกอบส่วนในประเด็นที่ต่างกันั้น พระพุทธศาสนาเน้นในการพัฒนาตนให้สมบูรณ์แบบแล้วขยายผลสู่สังคมโดย

อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือ เช่น พรหมวิหาร และสังคหวัตถุ เป็นต้น ส่วนศาสนาขงจื้อมีเป้าหมายเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและการเมือง และเสนอแนวทางพัฒนาคนให้สมบูรณ์ตามหน้าที่

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.1 รัฐควรสนับสนุนงบประมาณให้มีการนำหลักจริยธรรมทางศาสนาไปเป็นแบบแผนในการพัฒนาประเทศ

1.2 องค์กรทางศาสนาควรมีการศึกษาให้เข้าใจในหลักจริยธรรมทางศาสนาของตนเองอย่างถ่องแท้ และสามารถนำไปใช้แนะนำต่อสังคมได้อย่างไม่ผิดหลักการของศาสนาของตน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาและศาสนาขงจื้อให้กว้างขวาง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาตนให้เป็นคนดีอย่างถูกต้อง และสามารถวัดเป็นค่ามาตรฐานได้

2.2 ควรมีศึกษาการประยุกต์ใช้หลักจริยธรรมในโรงเรียน และส่วนราชการเพื่อความเจริญรุ่งเรืองทั้งภาคเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างมั่นคง สันติสุข แบบยั่งยืน

บรรณานุกรม

ขงจื้อ. (2562). *หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา*. แปลโดย สุวรรณา สถาอานันท์. กรุงเทพฯ: โอเพ่น โซไซตี้.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน. (2520). *จริยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

พระครูโสภาสราธิคุณ อาสโภ (โหมตศิริ). (2554). *การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องหน้าที่ของขงจื้อกับแนวคิดเรื่องหน้าที่ของพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาไฉน ประกอบผล. (2544). *การศึกษาหลักพุทธจริยธรรมเรื่องหน้าที่ของบุตรธิดาต่อบิดามารดากรณีศึกษา: นักเรียนโรงเรียนปากเกร็ดจังหวัดนนทบุรี*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.

พระมหาบุญเรือง ปญฺญาวชิโร. (2541). *การศึกษาแนวความคิดเรื่องมนุษยนิยมในปรัชญาขงจื้อ*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 22*, 25. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุวรรณา สถาอานันท์. (2556). *กระแสธารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจและจารีต*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.

การออกแบบผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดี ในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

Design and Layout of Buddhist Archeological Sites in the Dvaravati Period
in Nakhon Sawan-Uthai Thani Province

¹พระราชรัตนาลงกรณ์, ²อติเทพ ผาธา, ³สมบัติ มั่งมีสุขศิริ
⁴อัยุสกร งามชาติ, ⁵สันทยา ประภารัตน์ และ ⁶ธัญชาภาวี ชัยประภา
¹Phrarajrattanalongkorn, ²Athithep Phatha,
³Sombat Mangmeesuksiri, ⁴Ayusakorn Ngamchat,
⁵Santhaya Prapararat and ⁶Thanunchapa Chaiprapa

^{1,6}วิทยาเขตหนองคาย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
^{1,6}Nongkhai Campus, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
^{2,4,5}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
^{2,4,5}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
³Faculty of Archaeology, Silpakorn University.

¹Corresponding Author's Email: Phatha121415@hotmail.co.th

Received: July 17, 2023; Revised: December 25, 2023; Accepted: December 25, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเพื่อศึกษาแนวความคิดการออกแบบผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดี 2) เพื่อพัฒนาการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี 3) เพื่อศึกษาประโยชน์การใช้ผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ผู้ให้ข้อมูล 45 คน ใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การออกแบบผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคตินั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเนื่องจากการออกแบบผังแหล่งโบราณคดี จะเป็นสิ่งที่สามารถเข้าไปช่วยนำทางในการเข้าถึงพื้นที่ของแหล่งโบราณคตินั้นได้ง่าย โดยหลักของการออกแบบผังแหล่งโบราณคตินั้นจะต้องมุ่งถึงความเรียบง่ายชัดเจนและระบุที่ตั้งของอาคารและศาสนสถานอื่นๆ ภายในได้อย่างชัดเจนโดยการใช้สัญลักษณ์แทนการระบุสิ่งของอาคารหรือพื้นที่เหล่านั้น 2) การออกแบบผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีใน

จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีได้ดำเนินการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีจำนวน 5 เมือง ได้แก่ (1) ในจังหวัดนครสวรรค์จำนวน 3 เมือง (2) ในจังหวัดอุทัยธานีจำนวน 2 เมือง โดยมีการออกแบบใน 3 ส่วน คือ (1) ออกแบบผังภูมิสถาปัตย์ (2) ออกแบบผังเชิงพื้นที่ (3) ออกแบบผังเส้นทางการเข้าถึงแหล่งโบราณคดี 3) ผลการดำเนินการออกแบบก่อให้เกิดประโยชน์ คือ (1) ประชาชนในพื้นที่เข้าใจในผังของแหล่งโบราณคดีได้ดีและสามารถเข้าถึงแหล่งโบราณคดีได้ง่าย (2) มีความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์ของสถานที่นั้น (3) ก่อให้เกิดประโยชน์ในการท่องเที่ยวผ่านผังดังกล่าวได้

คำสำคัญ: แบบผัง; แหล่งโบราณคดี; สมัยทวารวดี

Abstract

This research article has the objectives 1) to study the design concept of environmental and archaeological site layouts, 2) to develop the design of Buddhist archaeological site layouts in the Dvaravati Period in Nakhon Sawan-Uthai Thani Provinces, and 3) to study the benefits of environmental and archaeological site planning. Use the map of Buddhist archaeological sites in the Dvaravati period in Nakhon Sawan-Uthai Thani provinces. It is qualitative research. There were interviews, observations and joint operations. Area is Nakhon Sawan-Uthai Thani Province, 45 contributors, used the Deming Cycle Research Process. Analyze data and present descriptive research results.

The results showed that 1) the design of the environmental map and the archaeological site is considered to be important because the site map design can help guide the access to the area of the archaeological site. easy The principle of designing the archaeological site plan is to focus on simplicity and clearly identifying the location of buildings and other religious sites within by using symbols to identify those buildings or areas. 2) The design of the layout of Buddhist archaeological sites in the Dvaravati period in Nakhon Sawan - Uthai Thani provinces has been carried out in designing the layout of 5 cities of archaeological sites, namely (1) in Nakhon Sawan Province, 3 cities (2) in Uthai Thani Province, 2 cities, by There are designs in 3 parts: 1. Landscape architecture design. 2. Design a spatial plan 3. Design a map of access routes to archaeological sites. (3) Benefits of the design implementation are (1) people in the area understand the layout of the archaeological site well and can access the archaeological site easily (2) have knowledge and understanding of the history of that site (3) can cause benefits in tourism through the aforementioned plan.

Keywords: Layout Design; Archaeological Site; Dvaravati Period

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีพัฒนาการในเรื่องของการก่อตั้งอาณาจักรและพัฒนาในเรื่องของการติดต่อค้าขาย และเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับต่างประเทศ และได้รับเอกราชของศาสนาจากแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก คือ อินเดียมาเป็นศาสนาของตนอาณาจักรแรกเริ่มในประเทศไทยนั้นได้ก่อตั้งมาพร้อมๆ กับการเปิดรับอารยธรรมจากภายนอกที่ได้เข้ามามีอิทธิพลและวางรากฐานให้กับตัวเมืองและประชาชนในอาณาจักรนั้นมาโดยตลอด ซึ่งตามหลักฐานที่ได้จากแหล่งโบราณคดีในประเทศไทยพบว่าอาณาจักรในยุคแรกที่ปรากฏตัวในประวัติศาสตร์สมัยโบราณของไทย ก็คือ อาณาจักรสุวรรณภูมิ โดยนักประวัติศาสตร์และโบราณคดีเชื่อว่า ดินแดนไทยได้รับกระแสทางด้านศาสนาจากอินเดียยุคแรกก็คือ

สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราว พ.ศ. 236-360 (พระพุทธโฆสาจารย์, 2556) โดยนำมาทางเรือขึ้นฝั่งที่เมืองนครชัยศรีในปัจจุบันก็คือจังหวัดนครปฐม หรืออีกที่หนึ่งก็คือเมืองอู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรีซึ่งสมัยนั้นมีพ่อค้าวานิชชาวอินเดียได้มาค้าขายกับรัฐต่าง ๆ ในคาบสมุทรอินโดจีนผ่านทางเรือเข้ามาเพื่อการค้ากับชาวเมืองสุวรรณภูมิ โดยคำว่า สุวรรณภูมิ แปลว่า ดินแดนแห่งทองคำ หมายถึงดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งคำนี้มีปรากฏในคัมภีร์ชาดก เช่น มหาชนกชาดก กล่าวถึงพระมหาชนกเดินทางมาค้าขายที่สุวรรณภูมิ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/2/98-99) ต่อมาอาณาจักรสุวรรณภูมิก็ได้ล่มสลายไปจากการเกิดขึ้นของเมืองสำคัญอีกหลายเมืองที่มีการติดต่อสัมพันธ์ต่อกัน และบางครั้งก็ขยายอาณาเขตเข้าแย่งพื้นที่ซึ่งกันและกัน ทำให้อาณาจักรบางแห่งได้สูญหายจากการล่มสลายที่เกิดจากสงครามและภัยธรรมชาติ พร้อมกับเกิดอาณาจักรขึ้นใหม่หลายแห่ง และต่อมาก็ได้มีอีกรัฐหนึ่งเกิดขึ้นมาภายหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรสุวรรณภูมิ ก็คือรัฐที่มีชื่อว่าทวารวดีที่ได้ก่อตัวเป็นรัฐในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-12 (กรมศิลปากร, 2531) โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครปฐมและเมืองศรีเทพมณฑล (สุจิตต์ วงศ์เทศ, 2548) โดยเรื่องราวของทวารวดีปรากฏอยู่ในบันทึกการเดินทางของหลวงจีนอี้จิง ที่เรียกชื่อในบันทึกว่า “โถ-โล-โป-ตี้” ตั้งอยู่ในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และอาจมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดนครปฐม หรือเมืองศรีเทพก็ได้เพราะพบเหรียญที่สุโขทัยมีจารึกภาษาสันสกฤตว่า “ศรีทวารวดีศวรปุณย” แปลว่า “การบุญของผู้ใหญ่ศรีทวารวดี” (จี.เชเดส, 2521)

ในการขุดค้นทางโบราณคดีที่เมืองนครชัยศรี (นครปฐม) ได้พบหลักฐานสมัยทวารวดีจำนวนมาก เช่น ธรรมจักรศิลา พระพุทธรูปศิลาขนาดใหญ่ประทับนั่งห้อยพระบาทปางแสดงธรรมรวมถึงโบราณสถานขนาดใหญ่ ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าสมัยทวารวดีนี้มีศูนย์กลางอยู่ที่ลุ่มปากแม่น้ำ และบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยศูนย์กลางนั้นเชื่อว่าอยู่ที่เมืองนครปฐม ราชบุรี กาญจนบุรี และนครสวรรค์ รวมถึงปราจีนบุรี แต่จากการศึกษาจะพบว่าร่องรอยของทวารวดีนั้นมีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

กล่าวเฉพาะพื้นที่ในภาคกลางจะพบว่ามีพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของเมืองหรือชุมชนสมัยทวารวดีจำนวนมาก และกระจายอยู่เกือบทุกพื้นที่ของภาคกลาง ซึ่งจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานีถือว่าเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีชุมชนของชาวทวารวดีตั้งอยู่ในหลายพื้นที่ เนื่องจากเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำสาขาอีกหลายสาย ที่เป็นจุดก่อกำเนิดเมืองหรือชุมชนมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยในยุคประวัติศาสตร์คือสมัยทวารวดี โดยในพื้นที่ของจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานีมีแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีอยู่หลายแห่งแต่ที่เด่นชัดก็มีอยู่จำนวน 5 แห่งดังต่อไปนี้

1. เมืองจันเสน สำหรับเมืองจันเสน ตั้งอยู่ที่หมู่ 2 ตำบลจันเสน อำเภอดาคลี ชาวบ้านเรียกว่า "โคกจันเสน" ลักษณะของเมือง เป็นเมืองรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มุมมนทั้งสี่มุมเกือบกลมคิดเป็นเนื้อที่ 300 ไร่เศษ กรมศิลปากรได้ทำการสำรวจพบว่าเมืองนี้มีคนเข้ามาอาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ยุคโลหะ (พุทธศตวรรษที่ 4) ติดต่อกันเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยประวัติศาสตร์ยุคทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 12-14) จึงได้ร้างไปในพุทธศตวรรษที่ 16

2. เมืองบน-โคกไม้เดน เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ตั้งอยู่ที่ตำบลทำนุอ้อย อำเภอพยุหะคีรี ด้านตะวันตกติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีการดำเนินการทางโบราณคดี โดยกรมศิลปากร ทำให้ทราบว่า ลักษณะของเมือง มีกำแพงดินหรือคันดิน 2 ชั้น กรมศิลปากรได้ดำเนินการสำรวจและ

ชุดแต่งโบราณสถานวัดโคกไม้เดน เมื่อ พ.ศ. 2507 จำนวน 16 แห่ง ลักษณะเป็นเนินดินที่พบบนพื้นราบ และบนภูเขาหลายลูก เช่น เขาไม้เดน เขาหัวพระ เขาลั่นทม ซึ่งอยู่นอกกำแพงดินชั้นนอกของเมืองบนด้านตะวันออก

3. เมืองดงแม่นางเมือง เป็นเมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่งตั้งอยู่ที่ตำบลเจริญผล อำเภอบรรพตพิสัย เป็นเมืองที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมาในสมัยทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-18 โดยลักษณะของเมือง เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลมมุม กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดค้นพบผังเมือง 2 ชั้นตลอดจนโบราณสถานและโบราณวัตถุ สมัยทวารวดี เป็นจำนวนมาก และพบศิลาจารึกระบุชื่อเมืองนี้ว่า "ธานยปุระ" ระบุว่าตรงกับ พ.ศ. 1710

4. เมืองโบราณบึงคอกช้าง อยู่ในท้องที่ตำบลไผ่เขียว อำเภอสว่างอารมณ์ ตัวเมืองตั้งอยู่ในป่า ซึ่งได้ทำการสำรวจพบว่า มีคูเมืองปละกำแพงดินสูง มีประตูเข้าเมืองทั้ง 4 ทิศ โบราณสถานที่สำรวจพบมีอยู่ 5 แห่ง ส่วนโบราณวัตถุพบจารึกอยู่ 3 หลัก

5. เมืองโบราณเมืองการุ้ง อยู่ในตำบลเมืองการุ้ง อำเภอบ้านไร่ ลักษณะของตัวเมืองเป็นวงกลมรี ภายในบริเวณเมืองมีซากเจดีย์หักพังอยู่ค่อนข้างตรงกลาง โบราณวัตถุที่พบบนนั้น มีพระพุทธรูปปางเสด็จดาวดึงส์ และสิ่งอื่นๆ เช่นเดียวกับเมืองสมัยทวารวดีทั่วไป

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า แม้ว่าแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในประเทศไทยจะกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่างๆจำนวนมาก แต่ก็ปรากฏว่าไม่ได้รับความสนใจและไม่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปเนื่องจาก ขาดการเอาใจใส่จากหน่วยงานของรัฐ ที่จะเข้าไปกระตุ้นให้สังคมเห็นความสำคัญของแหล่งโบราณคดีในชุมชนได้ทราบ อีกทั้งประชาชนในชุมชนก็ยังขาดความเข้าใจ และรู้ถึงคุณค่าของแหล่งโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนของตน ทำให้แหล่งโบราณคดีหลายแห่งไม่มีใครรู้จักเลย เช่น ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง หรือแม้แต่ในภาคใต้ หลายแห่งถูกทอดทิ้งอย่างไร้ค่า และไม่ได้รับการสืบต่อหรือการพัฒนาเพื่อให้เห็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งแหล่งโบราณคดีชุมชนที่คนรุ่นเก่าจะส่งต่อให้กับคนรุ่นใหม่ได้ จึงนับว่าเป็นเรื่องที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง โดยปัญหาที่เกิดขึ้นก็มาจากการที่ “ผู้ศึกษาไม่สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งโบราณคดีชุมชนได้” ทั้งในส่วนของข้อมูลของแหล่งโบราณคดีในชุมชน เนื่องจากขาดการศึกษาและวิจัยอย่างเพียงพอ

จากสภาพปัญหาดังกล่าวเป็นเหตุให้ประชาชนในชุมชนเมืองโบราณ หรือแหล่งโบราณคดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีไม่สามารถที่จะเข้าถึง หรือเรียนรู้เกี่ยวกับรายละเอียดในพื้นที่ของเมืองโบราณสมัยทวารวดีแต่ละแห่งได้ เนื่องจากการไม่มีแผนที่หรือแผนผังของแหล่งโบราณคดีของนครสวรรค์-อุทัยธานีเป็นไกด์ไลน์ในการเข้าถึงหรือการแสวงหาจุดที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีที่สำคัญๆ ของจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งในหลายสาเหตุทำให้ผู้คน/ชุมชนไม่สามารถที่จะเข้าถึงองค์ความรู้ สถานที่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา เป็นต้นของแหล่งโบราณคดีนั้นได้ หรือเป็นทำให้ผู้คนและชุมชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่แห่งนั้น เมื่อไม่มีความรู้ก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงแหล่งโบราณคดีแต่ละแห่งนั้นได้ ดังนั้น หากมีการทำผังแหล่งโบราณคดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี แต่ละแห่งให้ละเอียดและมีการเชื่อมโยงเส้นทางในการเข้าถึงแหล่งโบราณคดีแต่ละแห่งได้ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ผู้คนหันมาสนใจและเป็นการง่ายต่อการประชาสัมพันธ์ให้ผู้คนได้ทราบและเข้าถึงแหล่งโบราณคดีแต่ละแห่งได้ง่ายมากยิ่งขึ้น

จากสภาพปัญหาดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยในเรื่องนี้และเห็นว่าควรที่จะต้องมีการเร่งการศึกษาและการพัฒนาแผนผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีแต่ละแห่งให้ละเอียดเพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อการเข้าถึงแหล่งโบราณคดีได้ง่ายขึ้น โดยประเด็นปัญหาที่คณะผู้วิจัยได้ตั้งไว้ในเรื่องนี้ก็คือ 1) แนวทางการออกแบบผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดีควรเป็นอย่างไร 2) จะพัฒนาออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ได้อย่างไร และ 3) การนำผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ไปใช้นั้นก่อให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร ทั้งนี้ก็เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาและการเข้าถึงองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีให้ละเอียดต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการออกแบบผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดี
2. เพื่อพัฒนาการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี
3. เพื่อศึกษาประโยชน์การใช้ผังแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการวิจัย เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย มีการจัดกระบวนการวิจัยด้วยการถอดบทเรียนและการบูรณาการข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการปฏิบัติการร่วมกันในพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมายที่กำหนดไว้โดยใช้กระบวนการตามวงจรเดมมิง (PDCA) เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน โดยมีลำดับการดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา/เอกสาร/แนวคิดทฤษฎี คณะผู้วิจัย ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา แนวคิดทฤษฎี การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนามหรือพื้นที่กรณีศึกษา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต (Observation) การสัมภาษณ์ (Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมาจัดกระทำข้อมูลและตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษามาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกตาม

ความมุ่งหมายของการวิจัย และนำเสนอข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มประเภทประชากร การวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้จำแนกประชากร และผู้ให้ข้อมูลดังนี้ ประชากรศึกษาเป็นกลุ่มพระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนา ผู้บริหารภาครัฐ ส่วนท้องถิ่น และตัวแทนชุมชน ที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีใน 2 จังหวัด ได้แก่ 1) จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งมีอยู่ 3 แห่ง ได้แก่ (1) เมืองโบราณจันเสน ต.จันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ (2) เมืองโบราณโคกไม้เดน ต.ท่าน้ำอ้อย-ม่วงหัก อ.พยุหะคีรี จ.นครสวรรค์ (3) เมืองโบราณดงแม่นางเมือง ต.ตาสง อ.บรรพตพิสัย จ.นครสวรรค์ และ 2) จังหวัดอุทัยธานี มีอยู่ 2 แห่ง ได้แก่ (1) เมืองโบราณบึงคอกช้าง ต.ไผ่เขียว อ.สว่างอารมณ์ จ.อุทัยธานี (2) เมืองโบราณท่าการุ้ง ต.เมืองการุ้ง จ.อุทัยธานี โดยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่มีความรู้ที่จะสามารถให้ข้อมูลที่สำคัญ โดยกำหนดเกณฑ์ คือ เป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในประเด็นที่ศึกษา และเป็นผู้ที่ยินดีจะให้ข้อมูลเชิงลึกถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามบริบทของพื้นที่ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ดังนี้ (1) กลุ่มพระสงฆ์หรือผู้นำทางศาสนา จำนวน 10 รูป (2) กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 10 คน (3) กลุ่มตัวแทนชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน/นักวิชาการจำนวน 5 คน (4) กลุ่มเรียนและกลุ่มคนที่ร่วมกิจกรรม หมู่บ้านรวม 20 คน รวม 45 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย 1) แบบสำรวจ ใช้ในการสำรวจพื้นที่ในการกำหนดพื้นที่การวิจัย เพื่อกำหนดพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการสำรวจข้อมูลก่อนทำการวิจัย และข้อมูลเบื้องต้นในการเข้าถึงพื้นที่การวิจัย 2) แบบสังเกต (Observation) ใช้ในการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชน พื้นที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี ชุมชน แวดล้อมและนโยบายของหน่วยงานปกครองของท้องถิ่น ซึ่งการเก็บข้อมูลจะประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non- Participant Observation) 3) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น ผู้นำชุมชน หรือประชาชนชาวชุมชนนั้นๆ ซึ่งการดำเนินการสัมภาษณ์จะใช้รูปแบบการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interviews) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดและตามความมุ่งหมายของการวิจัย 4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งมีการจัดสนทนาเป็นกลุ่ม ตั้งแต่ 8-10 คน มีการกำหนดเนื้อหาในการสนทนา และสนทนากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและแนวทางในการออกแบบผังของแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเพื่อให้ตรงตามสถานที่จริงและก่อให้เกิดประโยชน์กับการนำไปใช้ในชุมชน

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล ในการวิจัยเรื่องการศึกษาการออกแบบแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ (1) การสำรวจ เป็นการสำรวจพื้นที่ก่อนการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการกำหนดพื้นที่เพื่อให้การเก็บข้อมูลในขั้นต่อไปได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริง (2) การสังเกต (Observation) ประกอบด้วย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Participant And

Non Participant Observation) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม พร้อมกับสังเกต ซักถามข้อมูลที่ยังสงสัยและจดบันทึกอย่างเป็นระบบ การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ผู้วิจัยจะทำการสังเกตสภาพทั่วไปของชุมชนและสิ่งแวดล้อมแหล่งโบราณคดีในชุมชนเพื่อนำไปสู่การออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีอย่างจริงจัง (3) การสัมภาษณ์ (Interview Guide) ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้างๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (No Structured Interviews) เป็นการสัมภาษณ์ตามแนวทางประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ข้อมูลอย่างกว้างๆ และสามารถที่จะสัมภาษณ์เจาะลึกได้ทันที และมีแนวคำถามที่สามารถสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกได้ ไม่ได้เป็นคำถามที่ตายตัว การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การเก็บข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจัดผู้เข้าร่วมสนทนา 8-10 คน เพื่อให้ได้การสนทนาตามแนวของวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้ได้ผลคือประเด็นคำตอบเกี่ยวข้องกับการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล จากการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ดังนี้

ดำเนินการศึกษาบริบทพื้นที่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย และสรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการ สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ซึ่งมีพื้นที่ที่เป็นเมืองโบราณอยู่ 5 เมือง สนทนากลุ่มในแต่ละชุมชน จัดเวทีแสดงความคิดเห็นทั้ง 2 จังหวัดในพื้นที่ 5 อำเภอ ชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ ประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดี ความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรม สภาพของพื้นที่จริงที่จะนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบผัง หน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องจากนั้นจะนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่างๆ พร้อมทั้งวิเคราะห์สภาพของพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี จำนวน 5 เมือง ใน 5 อำเภอ จากการออกแบบผังโดยใช้หลักทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การสร้างผังของพื้นที่แหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีตามข้อเท็จจริงที่ถูกต้องให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบผัง หรือการออกแบบโดยทั่วไปนั้นเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบผัง หรือการจัดการเกี่ยวกับการวางผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดีที่มีอยู่นั้นตามที่แหล่งโบราณคดีนั้น มีอยู่ไม่ได้เข้าไปทำการเปลี่ยนแปลงหรือทำให้เกิดกับแหล่งโบราณคดีแห่งนั้นเลย สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบผังหรือผังบริเวณนั้นเป็นเรื่องของการออกแบบผังของสิ่งก่อสร้าง

หรือสถานที่หรือวัตถุที่ตั้งของวัตถุ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย หรือเป็นการออกแบบผังบริเวณ เพื่อชี้ให้เห็นถึงแผนผังการจัดวางสิ่งของหรือตัวอาคารของพื้นที่แต่ละแห่ง เพื่อให้เห็นว่าพื้นที่ตรงนั้นประกอบไปด้วยอะไรบ้าง โดยหลักของการออกแบบผังหรือผังบริเวณนั้นจะต้องใช้สัญลักษณ์ประกอบหรือเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งของหรือสิ่งก่อสร้างภายในพื้นที่นั้นๆ

นอกจากนั้นในส่วนของการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีที่ประกอบด้วยพื้นที่และโบราณสถานนั้นถือว่าเป็นแนวคิดของการออกแบบ เพื่อจัดวางสิ่งของหรือพื้นที่ของแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีทั้ง 5 แห่ง ในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ทั้งที่เป็นตัวอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่นของแหล่งโบราณคดี โดยการออกแบบผังนั้นจะมุ่ง เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของแหล่งโบราณคดีนั้นๆ และเพื่อให้เกิดความสะดวกในการทำควมเข้าใจหรือการเข้าถึงแหล่งโบราณคดีนั้นได้ง่าย ซึ่งคำว่าผังหรือหลักการเขียนผังนั้นเบื้องต้นจะต้องเข้าใจว่าผังนั้นมีอยู่ 2 ประเภท คือ 1) ผังบริเวณ (Layout Plan) หมายถึงภาพ 2 มิติ ที่แสดงรายละเอียดในทางราบเกี่ยวกับตำแหน่งอาคารลงบนพื้นที่ก่อสร้าง บนแผนที่ในโน้ตที่ดินที่เขียนขยายให้รายละเอียดเกี่ยวกับระยะห่างจากแนวเขตถนน แนวเขตข้างเคียงโดยรอบ เครื่องหมายทิศเหนือ ตำแหน่งของบ่อบำบัดน้ำเสีย ทางเข้าออก การระบายน้ำทิ้ง บ่อพัก บ่อดักไขมัน และอื่นๆ ที่กฎหมายควบคุมอาคารกำหนด (2) ผังที่ตั้ง (Site Plan) หรือแผนที่สังเขป หมายถึงภาพ 2 มิติ ที่แสดงรายละเอียดในทางราบเกี่ยวกับที่ตั้งของที่ดิน เพื่อแสดงให้เห็นว่าที่ตั้งอยู่ที่ตำแหน่งใด ห่างจากถนนหลัก ถนนรองเท่าไร และมีสภาพแวดล้อมโดยรอบเป็นอะไรบ้าง หรือตั้งอยู่ใกล้กับอะไรที่สังเกตหรือมองเห็นได้ง่าย มีจุดประสงค์เพื่อต้องการแจ้งให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ ไม่เกี่ยวข้องกับการรายละเอียดตัวอาคารแต่อย่างใด ดังนั้นการเขียนแผนที่ตั้ง จึงไม่ต้องมีมาตราส่วนกำกับ ให้เขียนระยะตัวเลขโดยประมาณขนาดของรูปแบบตามความเหมาะสม ซึ่งการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีนั้นก็ต้องอาศัยกรอบการออกแบบผังทั้งสองประเภทนี้เป็นหลัก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ภายหลังจากที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีแล้วจากนั้นก็ได้มีการประชุมแลกเปลี่ยนความเห็นระหว่างนักวิจัยภายในจากนั้นก็ได้นำมาดำเนินการออกแบบผัง โดยเป็นการออกแบบผังในลักษณะทั้งที่เป็นผังบริเวณและผังที่ตั้ง โดยพิจารณาหลักการออกแบบผ่านการพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศก่อน จากนั้นก็ได้นำมาดำเนินการออกแบบผังในแต่ละพื้นที่ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ใน 5 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอตาคลี 2) อำเภอพยุหะคีรี 3) อำเภอบรรพตพิสัย ในส่วนของจังหวัดนครสวรรค์ ส่วนในพื้นที่อุทัยธานีก็มีอยู่ 2 อำเภอ ได้แก่ 1) อำเภอสว่างอารมณ์ 2) อำเภอบ้านไร่ โดยพบว่าตอนที่ลงพื้นที่สำรวจนั้นจะมีการลงพื้นที่สำรวจเมืองโบราณหรือแหล่งโบราณคดีเฉพาะที่กำหนดไว้ 5 แห่ง และนำมาออกแบบผังนี้ทั้งสองจังหวัดนั้นก็รวมทั้ง 5 แห่งเช่นเดียวกัน ได้แก่ 1) เมืองจันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ 2) เมืองโคกไม้เดน อำเภอพยุหะคีรี จ.นครสวรรค์ 3) เมืองดงแม่นางเมือง อำเภอบรรพตพิสัย จ.นครสวรรค์ 4) เมืองบึงคอกช้าง อำเภอสว่างอารมณ์ จ.อุทัยธานี 5) เมืองท่าการุ้ง อำเภอบ้านไร่ จ.อุทัยธานี โดยผังของแต่ละเมืองนั้นจะเป็นผังแบบผังบริเวณและผังที่ตั้งเป็นหลัก 1) เมืองโบราณจันเสน ต.จันเสน อ.ตาคลี จ.นครสวรรค์ สำหรับเมืองโบราณจันเสน มีรูปร่างของเมืองเป็นทรงสี่เหลี่ยมมุมมนที่มีคูน้ำล้อมรอบพื้นที่ตรงกลางเป็นพื้นที่ทำการเกษตรในปัจจุบัน แต่ในอดีตเคยพบโบราณวัตถุจำนวนมาก โดยเมืองจันเสนนี้ถือว่าเป็นเมืองหนึ่งที่อยู่

ในช่วงสมัยของความเจริญรุ่งเรืองของวัฒนธรรมแบบทวารวดี โดยเป็นเมืองที่มีความสืบเนื่องกับชุมชนโบราณ ในบริเวณใกล้เคียงก็คือ ชุมชนยุคก่อนสมัยประวัติศาสตร์บ้านใหม่ชัยมงคล ซึ่งเป็นชุมชนยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 11-12 ก็ได้มีชาวมอญ-ขอมหรือเขมรโบราณได้อพยพเข้ามาสร้าง เมืองที่บริเวณเมืองจันเสนซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ใกล้แม่น้ำก็คือแม่น้ำเจ้าพระยาเดิม ชาวเมืองจันเสนนั้นนับถือศาสนา 2 ศาสนาก็คือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งพบหลักฐานในตราดินเผาที่จารึกข้อความถึงพระเจ้าในศาสนา พราหมณ์ก็คือ พระศิวะหรือพระพรหม และนับถือศาสนาพุทธนิกายสรวาสติวาทิน ซึ่งเป็นนิกายเถรวาทสาย ภาษาสันสกฤต ปรากฏหลักฐานก็คือพระพุทธรูปแสดงวชิรระกมุทรา ซึ่งเป็นศิลปะคุปตะอันแสดงให้เห็นว่าอยู่ในอิทธิพลของพระพุทธศาสนานิกายสรวาสติวาทินนั้น เมืองจันเสนถึงกาลล่มสลายในราวพุทธศตวรรษที่ 16 เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสายน้ำก็คือแม่น้ำเจ้าพระยาได้เปลี่ยนทิศทางจากเดิมไหลมาที่เมืองจันเสน ก็ได้ไหลไปทางเมืองอุตะเกาแทนเป็นเหตุทำให้เมืองประสบปัญหาเรื่องการขาดน้ำและล่มสลายไปในที่สุด

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า สำหรับการใช้ผังในการเข้าไปศึกษานั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ในการ เข้าถึงแหล่งโบราณคดีอยู่หลายประการ คือ 1) ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากเดิมที พื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี หลายเมืองนั้นไม่มีคนให้ความสนใจ ทั้งๆ ที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งสามารถนำไปจัดการท่องเที่ยวได้ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมได้แต่ก็ยังไม่มีการดำเนินการใดๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเลย เป็นเหตุให้แหล่งโบราณคดีหลาย แห่งถูกละเลย ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการจัดการทดลองนำเอาผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัด นครสวรรค์-อุทัยธานี ไปใช้กับประชาชนในพื้นที่ของชุมชนทั้ง 5 แห่ง เพื่อแสวงหาที่ตั้งหรือจุดที่ควรไปสำรวจ หรือศึกษาที่พบว่าผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนั้นก็ทำให้เกิดเป็น ประโยชน์ในการศึกษาแหล่งโบราณคดีได้ คือ 1) ทำให้รู้จุดที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีในชุมชน คือ สามารถใช้ เป็นแผนที่ในการค้นหาหรือแหล่งโบราณคดีที่ตนเองต้องการได้ 2) ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา เมื่อใช้ผัง ในการค้นหาแล้วสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาก็เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้ให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นและปรารถนาจะ ศึกษาค้นคว้าถึงข้อมูลประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีที่ตนสนใจได้ 3) เอื้อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดมากขึ้น กล่าวคือ แผนที่ผัง หรือผังเมืองโบราณหรือผังแหล่ง โบราณคดีนั้นสามารถที่จะนำมาเป็นอุปกรณ์ในการเดินทางท่องเที่ยว ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี สมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ได้ประโยชน์การใช้ผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัด นครสวรรค์-อุทัยธานี ในด้านการอนุรักษ์ กล่าวคือ ผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์- อุทัยธานี สามารถที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีที่ตนเองต้อง ึ่งการศึกษาแล้วย่อมกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ โดยประโยชน์ของผังในด้านการอนุรักษ์นั้นก็ สามารถที่จะพิจารณาได้ดังต่อไปนี้ 1) ด้านการปลูกจิตสำนึกในเรื่องของคุณค่า 2) ด้านการรักษาและคุ้มครอง 3) ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ 4) ด้านการใช้ประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ 3) ประโยชน์การใช้ผังสิ่งแวดล้อมและแหล่ง โบราณคดีในด้านสังคม กล่าวคือ เมื่อพิจารณาผังโดยภาพรวมก็สามารถที่จะมองเห็นแต่ละพื้นที่ว่าแหล่ง โบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ในแต่ละจุดนั้นอยู่ที่ไหนบ้าง และแต่ละจุดได้ระบุถึง เรื่องใดมีความสำคัญในแง่ไหนบ้าง เช่น บางจุดเป็นเขตพื้นที่ที่เป็นเจดีย์ บางจุดเป็นหลุมฝังศพ หรือบางจุดเป็น

สระโบราณ ซึ่งในทั้ง 5 เมืองโบราณของแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนั้น มีองค์ประกอบของตัวเมืองเกือบจะทุกแห่ง เมื่อคนหรือชุมชนพิจารณาในภาพรวมก็จะมองเห็นว่าหากไปจุดนี้จะได้รู้และเข้าใจในเรื่องของเมืองประวัติศาสตร์ ซึ่งผังจะช่วยให้เราเข้าใจในเรื่องของภาพรวมที่เป็นองค์ความรู้ของเมืองได้เป็นอย่างดี

อภิปรายผลการวิจัย

1. สำหรับแนวคิดการออกแบบหรือการออกแบบผังบริเวณนั้นมีแนวคิดที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการออกแบบผัง อยู่หลายทฤษฎี เนื่องจากการออกแบบนั้นถือว่าการใช้จินตนาการในการสร้างงานเพื่อให้เห็นภาพรวมของพื้นที่ และที่ตั้งของวัตถุสิ่งของภายในสถานที่หรือพื้นที่นั้นๆ ว่าการจัดวางตำแหน่งของพื้นที่และวัตถุในแต่ละพื้นที่นั้นจะมีอย่างไร โดยกรอบของการออกแบบผังนั้น จะต้องมีการวางจุดหรือการใช้สัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงหรือแทนความหมายของสิ่งของหรือเขตพื้นที่ของสถานที่นั้น โดยสัญลักษณ์จะต้องเป็นเรื่องที่สามารถสื่อความหมายได้ง่าย ในแง่ของการออกแบบผังบริเวณหรือผังสถานที่นั้นโดยมากจะมุ่งให้ผู้ใช้งเห็นหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับจุดหรือที่ตั้งของสถานที่หรือตัวอาคารที่ปรากฏในพื้นที่หรือบริเวณนั้นได้อย่างชัดเจน สะดวกและรวดเร็ว สอดคล้องกับสมภัสสร และธารทัศน์ ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการวางผังโรงงานไว้ว่า “การวางผังโรงงาน เป็นกิจกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดรูปแบบการวางตำแหน่งหรือการจัดสรรพื้นที่สำหรับปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เช่น ตำแหน่งของเครื่องจักร สถานิงาน คนงาน เครื่องมือต่าง ๆ พื้นที่สำหรับเก็บวัตถุดิบ เป็นต้น เพื่อให้การดำเนินการผลิตมีความประหยัด ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพสูงสุด” (สมภัสสร และธารทัศน์, 2551)

นอกจากนั้น ในประเด็นเรื่องของการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีก็ยังมีแนวคิดเกี่ยวข้องกับการออกแบบผังแหล่งโบราณคดี หรือการออกแบบผังวัด ซึ่งการออกแบบวัดนั้นนั้นจะต้องคำนึงถึงการวางผังบริเวณภายในวัด ซึ่งเป็นการกำหนดตำแหน่งที่ตั้งของอาคาร สิ่งปลูกสร้างให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมซึ่งประกอบด้วยปัจจัยสำคัญ เช่น ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยด้านสุนทรียภาพ ปัจจัยด้านวัฒนธรรม และปัจจัยการใช้สอยที่ดินหรือการใช้ประโยชน์ของอาคาร สำหรับการวางผังบริเวณวัดในประเทศไทยนั้น วัดโดยทั่วไปนิยมแบ่งเขตพื้นที่ภายในออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ 1) เขตพุทธาวาส 1) เขตสังฆาวาส และ 3) เขตธรณีสงฆ์ ในการดำเนินการออกแบบโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีก็เช่นเดียวกันจะต้องคำนึงถึงกรอบในการพิจารณาผังของวัดเป็นหลัก เพราะผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีโดยมากนั้นเป็นเมืองโบราณที่เป็นพื้นที่ของเมือง และภายในเมืองก็จะมีพื้นที่ของอารามหรือวัดซึ่งการออกแบบจะต้องสอดคล้องกับแนวคิดเชิงจักรวาลวิทยาทางด้านพระพุทธศาสนาด้วย สอดคล้องกับแนวคิดของ โชติ กัลยาณมิตร กล่าวถึงเรื่องไตรภูมิในพระพุทธศาสนากับ สถาปัตยกรรมไทย ว่ามีอิทธิพลสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ แต่ในงานสถาปัตยกรรมไทยยังพบปัญหา เนื่องจากหนังสือทางด้านสถาปัตยกรรมไม่ได้กล่าวถึงปรัชญาที่แฝงอยู่เบื้องหลังของการสร้างอาคารทางสถาปัตยกรรมเป็นเพียงการบอกกล่าวรูปแบบ และคัดลอกแบบต่อกันมา หากผู้ศึกษาสามารถวิเคราะห์ และทำความเข้าใจลักษณะเรื่องไตรภูมิว่าเป็นแม่แบบของสถาปัตยกรรมไทยในประเด็นใดได้บ้าง ก็จะเป็น ประโยชน์ในการเผยแพร่อย่างยิ่ง (โชติ กัลยาณมิตร, 2521)

2. สำหรับผลของการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนั้นพบว่า คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการออกแบบผังโดยเลือกมาจากเมืองโบราณใน 2 จังหวัดจำนวน 5 แห่ง โดยเมื่อออกแบบผังเสร็จแล้วก็ได้นำไปทดลองใช้ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนสังคมในหลายด้าน เช่น ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัด ด้านการอนุรักษ์ และด้านสังคม โดยเฉพาะเรื่องการปลูกจิตสำนึกในการรักบ้านเกิดนั้นถือว่าได้เป็นเรื่องที่ชุมชนให้ความสำคัญมาก อนึ่ง จากการทดลองใช้ผังแหล่งโบราณคดีนั้นได้ก่อให้เกิดประโยชน์ที่สำคัญ ก็คือ ก่อให้เกิดประโยชน์ในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเนื่องจากชุมชนนั้นมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว ดังนั้น การใช้ผังประกอบการท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดประโยชน์มาก สอดคล้องกับการวิจัยของสมเกียรติ ชัยพิบูลย์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร พบว่า การที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ประสบผลสำเร็จได้สิ่งหนึ่งที่ขาดไม่ได้ก็คือ ความรู้และการเข้าถึงความรู้ของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจะต้องมีก็คือคู่มือการท่องเที่ยวและแผนผังสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งหากนักท่องเที่ยวมีอุปกรณ์หรือเครื่องมือดังกล่าวแล้วย่อมจะสามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้ง่ายและมากขึ้น (สมเกียรติ ชัยพิบูลย์, 2551)

3. ในส่วนของประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ ผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนั้นสามารถที่จะพิจารณาได้จากการดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีประเภทเมืองโบราณจำนวน 5 เมือง ใน 2 จังหวัดและใน 5 อำเภอ โดยที่คณะผู้วิจัยได้ทำการนำเอาผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีไปทดลองใช้กับนักท่องเที่ยวและชุมชนแล้วก็จะพบว่าผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนี้มีประโยชน์ดังต่อไปนี้ คือ 1) ประโยชน์ของการใช้ผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดีในแง่ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ ผู้ใช้ผังแหล่งโบราณคดีสามารถที่จะ (1) ทำให้รู้จักที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีในชุมชน (2) ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา (3) เอื้อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดมากขึ้น 2) ประโยชน์ในเชิงการอนุรักษ์ และ 3) ประโยชน์ในเชิงสังคม เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่

สำหรับองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนั้นจะพบว่า ได้รับองค์ความรู้ที่เป็นเนื้อหาสาระของเมืองทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดอุทัยธานีก็คือองค์ความรู้ด้านพื้นที่ รูปร่างของเมือง ว่าเมืองแต่ละเมืองในยุคทวารวดีนั้นมีกรอบในการออกแบบผังเมือง 1) เป็นเมืองรูปทรงกลมหรือวงรี หรือรูปสี่เหลี่ยมหักมุม ซึ่งเป็นเมืองที่มีคูน้ำล้อมรอบ เนื่องจากว่าเป็นเมืองทำการเกษตรและการเดินทางที่ต้องอาศัยแม่น้ำลำธารเป็นหลัก 2) ผังของเมืองนิยมทำเป็นเมือง 2 ชั้นผ่านคูน้ำ ซึ่งเป็นเมืองที่ได้รับอิทธิพลมาจากเมืองศรีเทพ เช่น เมืองโคกไม้เดน เมืองดงแม่นางเมือง เมืองบึงคอกช้าง เป็นต้น โดยผังดังกล่าวคาดว่าเป็นผังที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากเมืองที่มีขนาดใหญ่ และเป็นเมืองที่มีอิทธิพลในด้านการปกครอง 3) ในคูเมืองชั้นนอกกับคูเมืองชั้นในนั้นพบว่า เมืองสมัยทวารวดีนิยมสร้างอารามไว้ทั้งภายในเมืองและนอกเมือง เพื่อให้เป็นอิสระแก่ผู้คนในการสร้างวัด 4) ในเมืองเกือบทุก

เมืองจะมีหลุมฝังศพอยู่ทั้งภายนอกเมือง และในตัวเมือง ทำให้ทราบว่าการฝังศพนั้นมียุคทุกพื้นที่ของเมือง ซึ่งรูปแบบของการสร้างเมืองและการวางผังของเมืองนั้นสมัยทวารวดียึดหลักของพื้นที่ที่อยู่ใกล้แม่น้ำมากที่สุดและเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำการเกษตร

สรุป

สำหรับการออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีนั้นพบว่า ดำเนินการออกแบบผังโดยเป็นการออกแบบผังของคณะนักวิจัยนั้นได้ดำเนินการออกแบบผังในลักษณะทั้งที่เป็นผังภูมิสถาปัตย์ ผังเชิงพื้นที่และผังเส้นทางการเดินทางเข้าสู่เมืองโบราณ โดยพิจารณาหลักการออกแบบผ่านการพิจารณาจากภาพถ่ายทางอากาศก่อนจากนั้นก็ดำเนินการออกแบบผังในแต่ละพื้นที่ของแหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ทั้ง 5 แห่งของสองจังหวัดนั้นเมื่อดำเนินการออกแบบผังเสร็จแล้วและมาการนำไปใช้ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ในการเข้าถึงแหล่งโบราณคดีอยู่หลายประการ คือ ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เนื่องจากเดิมทีพื้นที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีไม่เป็นที่รู้จักมากนัก แต่เมื่อนำผังไปใช้ก็จะทำให้เกิดเป็นประโยชน์ในการศึกษาแหล่งโบราณคดีได้ คือ ทำให้รู้จุดที่ตั้งของแหล่งโบราณคดีในชุมชน คือ สามารถใช้เป็นแผนที่ในการค้นหาหรือแหล่งโบราณคดีที่ตนเองต้องการได้ ทำให้ทราบประวัติความเป็นมา เมื่อใช้ผังในการค้นหาแล้วสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาก็เป็นแรงกระตุ้นให้ผู้เกิดความอยากรู้อยากเห็นและปรารถนาจะศึกษาค้นคว้าถึงข้อมูลประวัติความเป็นมาของแหล่งโบราณคดีที่ตนสนใจได้ เอื้อประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดมากขึ้น ประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์ กล่าวคือ ผังสามารถที่จะนำไปสู่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ของเมืองนั้นๆ ได้ดีอันจะทำให้เกิดประโยชน์ดังต่อไปนี้ ด้านการปลูกจิตสำนึกในเรื่องของคุณค่า ด้านการรักษาและคุ้มครอง ด้านการบูรณปฏิสังขรณ์ ด้านการใช้ประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ ประโยชน์การใช้ผังสิ่งแวดล้อมและแหล่งโบราณคดีในด้านสังคม กล่าวคือ เมื่อพิจารณาผังโดยภาพรวมก็สามารถที่จะมองเห็นแต่ละพื้นที่ว่าแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี ในแต่ละจุดนั้นอยู่ที่ไหนบ้าง และแต่ละจุดได้รับบุถึงเรื่องใดมีความสำคัญในแง่ไหนบ้าง เช่นบางจุดเป็นเขตพื้นที่ที่เป็นเจดีย์ บางจุดเป็นหลุมฝังศพ หรือบางจุดเป็นสระโบราณ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การออกแบบผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานี” พบว่า คุณค่าของการออกแบบผังแหล่งโบราณคดี มีอยู่หลายประการคือ คุณค่าด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านการสำนึกรักบ้านเกิดหรือ คุณค่าในแง่ของการอนุรักษ์และหวงแหนแหล่งโบราณคดีในชุมชนของตนเอง โดยภาคภาครัฐ ภาคธุรกิจท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ ควรต้องร่วมมือประสานทำงานร่วมกันเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสืบทอดวัฒนธรรมที่ก้นมาแต่โบราณให้เกิดกับชุมชน อันจะทำให้

ให้เกิดจิตสำนึกในการดูแลรักษาแหล่งโบราณคดีด้วยการร่วมมือกันสอดส่องดูแลโบราณสถานในชุมชนกันต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยในประเด็นเรื่อง “การศึกษาแนวทางในการออกแบบผังผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ทั้งนี้ก็เพื่อให้เห็นถึงมุมมองเกี่ยวกับการนำเอาผังแหล่งโบราณคดีไปใช้ในธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยเน้นการใช้แผนผังหรือผังแหล่งโบราณคดีเป็นไกด์นำทางไปสู่การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย

2.2 ควรวิจัยในประเด็น “การจัดการความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผังแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” เพราะเมื่อศึกษาอย่างถี่ถ้วนแล้วจะพบว่าแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานียังไม่ได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างเต็มที่ จะมีการส่งเสริมเฉพาะส่วนของแหล่งโบราณคดีบางพื้นที่หรือบางแห่งเท่านั้นทำให้ไม่สามารถที่จะเข้าถึงองค์ความรู้ทั้งหมดของแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีในจังหวัดนครสวรรค์-อุทัยธานีได้ ดังนั้นผังแหล่งโบราณคดีจึงถือว่าเป็นคำตอบในเรื่องนี้ได้

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2531). *โบราณคดีศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หัตถศิลป์.
- จี. เซเดส. (2521). *ชนชาติต่าง ๆ ในแหลมอินโดจีน*. แปลโดย ปัญญา บริสุทธิ์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- โชติ กัลณามิตร. (2521). *ไตรภูมิในพระพุทธศาสนากับสถาปัตยกรรม: คำสอนเชิงวิเคราะห์แม่แบบสถาปัตยกรรมไทย*. (เอกสารอัดสำเนา). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2540). *พระพุทธศาสนาในเอเชีย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระสงฆ์ เสกทอง. (2541). *แนวความคิดการจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักทางพุทธศาสนา*. ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานพ นักการเรือน และบานชื่น นักการเรือน. (2564). ทวารวดี: มิติทางความเชื่อและศาสนา Dvaravati: Belief and Religious Dimension. *วารสารสิรินธรปริทรรศน์*. 22(1), 256.
- วิศรุต เนาวสุวรรณ์. (2546). *แนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ลพบุรี*. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2535). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุทธิลักษณ์ นิลเอสงค์ (2561). *บูรณาการพุทธนิเวศเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม*. ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2551). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชน นครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร*. กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2548). *คนไทยมาจากไหน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.

เปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ

วันคเณศตฤทธีในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

Comparison of the Tradition of Holding the Buddha Image in Buddhism with the Floating Ceremony of Ganesha on the Day of Ganeshturthi in Brahmin-Hinduism

¹ดนัย สิริวารกุล, ²พระมหามงคลกานต์ กลางพนม และ³คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์

¹Danai Sithivarakul, ²Phramaha Mongkhokan Khlangpanom and³Khongsaris Pangthrap

^{1,2,3}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: Danai78945@gmail.com

Received: July 20, 2023; **Revised:** December 11, 2023; **Accepted:** December 21, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธ 2) เพื่อศึกษาพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณศตฤทธี ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู 3) เพื่อเปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณศตฤทธี ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร และภาคสนามทำการสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มประชากรผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ข้าราชการและคนพื้นที่ 10 คน นักวิชาการ 6 ท่าน ในพื้นที่อำเภอเมืองจังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประเพณีอุ้มพระดำน้ำเป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองประจำวัดไตรภูมิ คือ พระพุทธมหาธรรมราชา ดังนั้น ในเทศกาลทำบุญสารทไทยจึงมีพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชาลงริ้วขบวนเรือไปสงน้ำ มาทำพิธีที่ท่าหน้าของวัดโบสถ์ชนะมาร ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ได้ร่วมใจกันอัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมราชาเข้าพิธีดำน้ำ และสืบทอดประเพณีปฏิบัติต่อมาจนถึงปัจจุบัน 2) ประเพณีลอยพระพิฆเนศวันคเณศตฤทธี ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นประเพณีที่ชาวฮินดูส่งองค์พระพิฆเนศกลับสู่วิมานเบื้องบน หลังพิธี สามวันโดยเชื่อว่า เป็นการอัญเชิญองค์พระพิฆเนศกลับสู่เขาไกรลาสกลับสู่วิมานบน 3) เปรียบเทียบความเหมือนในมิติทางความเชื่อก่อให้เกิดผลต่อชีวิต เพื่อสร้างความสงบสุขแก่ตนเองและครอบครัว ส่งเสริมด้านการมีสัมมาคารวะ ที่สะท้อนถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน เพิ่มความรักความสามัคคีแก่ชุมชน ให้คนรู้จักการเสียสละ ส่วนในประเด็นที่ต่างกัน พิธีอุ้มพระดำน้ำ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งมีรากฐานจากความเชื่อในศาสนา การประพฤติปฏิบัติตามจึงช่วยนำความสุขความเป็นสิริมงคลแก่

ตนเองและครอบครัว ส่วนการบูชาพระพิฆเนศ โดยเชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จทั้งปวง มนุษย์สามารถขอในสิ่งที่ตนเองประสงค์ได้ ความแตกต่าง คือ กระบวนการ วิธีการ แต่สอดคล้องกันคือ การใช้ สายนํ้าเป็นตัวเชื่อมโยง ในพิธีกรรมนั้นๆ

คำสำคัญ: ประเพณี; อุ้มพระดำน้ำ; ลอยพระพิฆเนศ; วันคนเฒ่าจตุรฤดี

Abstract

The objectives of this study were 1) To study the tradition of carrying the Buddha in the water in Buddhism, 2) To study the floating ceremony of Ganesha on Ganeshturthi in Brahmin-Hinduism, 3) To compare of the tradition of holding the Buddha image in Buddhism with the floating ceremony of Ganesha on the Day of Ganeshturthi in Brahmin-Hinduism. Information group; 10 government officials and local people, 6 academics, in Mueang District, Phetchabun Province, analysis the content, descriptive presentation. This is a qualitative research. The analysis and presentation of the descriptive research.

The research results found that 1) Tradition of carrying the Buddha image diving is a tradition that arises from the belief in the supernatural power of the important Buddha image at Wat Traiphum, namely Phra Buddha Maha Thammaraja, which has disappeared and villagers came to see the Buddha statue at Koh Rasan Palace in the Pa Sak River Basin in Phetchabun city. Therefore, during the Sart Thai merit-making festival, there is a ceremony to invite Phra Buddha Maha Thammaracha to float in a procession of boats to bathe in water at Koh Rasan Palace. Currently, it is used for ceremonies at the waterfront of Wat Bost Chana Man. The people of Phetchabun Province joined together to invite Phra Buddha Maha Thammaracha to the diving ceremony and continue the tradition of practice until the present day. 2) Ganesha floating tradition on Ganesha Chaturthi day In the Brahmin-Hindu religion is a tradition of carrying the Ganesha floating in the floating ceremony to worship Lord Ganesha. 3) Comparison of the tradition was found that in the same issue between the ceremony is the dimension of belief that produces positive effects on life to create peace for themselves and their families, promote the aspect of having respect that reflects humility, Increase love and unity in the community, let people know the sacrifice. Sections on different issues, the tradition of carrying the Buddha image is a tradition which is rooted in religious beliefs. The practice of following will help bring happiness and prosperity to oneself and one's family. But the ceremony of Ganesha is believed that Ganesha is the god of all success. Human beings can make any wish they wish.

Keywords: Tradition; Holding the Buddha Image; Floating of Ganesha; Ganeshturthi Day

บทนำ

พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม ประเพณี มีบทบาทอย่างสำคัญต่อสังคมไทย นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในวิถีชีวิต การประพฤติปฏิบัติของแต่ละคน ของครอบครัว และของสังคม เป็นพื้นฐานของสังคมมาตั้งแต่สมัยโบราณ บทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยก็เปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ทำหน้าที่หลักในการสั่งสอนชาวบ้าน ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ แต่นับวันลดบทบาทและสถานะทางสังคมลง สังคมเริ่มมีสิ่งต่างๆ มาทดแทน พระสงฆ์ ชาวบ้าน โดยการอิงจากพิธีกรรม ศาสนาผี พราหมณ์ พุทธ เริ่มปรับบทบาทในการพัฒนาสังคมและชุมชน ช่วยเหลือให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกัน และช่วยเหลือตนเอง

แบ่งปัน และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ความเป็นอยู่ และความเป็นไป อธิบายอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทำให้เกิดความสามัคคีในการดำเนินชีวิตและสังคมเกิดความสงบสุข จึงเกิดพิธีกรรมต่างๆ ที่เห็นได้ชัดเจน และอยู่ในพื้นฐานของความศรัทธา (พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทับทิมเทศ), 2539)

พิธีกรรมคือ การแสดงออกถึงความเชื่อเหล่านี้ ตั้งแต่คนเกิดมา จนถึงตาย มีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมตามฤดูกาล ตามเทศกาล หรือวันสำคัญที่ศาสนา ส่วนประเพณีนั้นได้กำหนดและกระทำสืบต่อกันมา พิธีกรรมเหล่านี้ นอกจากจะให้ความหมาย เกี่ยวกับชีวิตแล้ว ยังเป็นการกระชับความเชื่อ ความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้หลักธรรมคำสอน และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของศาสนา ได้รับการเคารพนับถือ และปฏิบัติตามความเชื่อในศาสนา แสดงออกในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ซึ่งมีกฎหรือบัญญัติ ที่เรียกชื่อต่าง ๆ กันเป็นแนวทาง อย่างเช่น ในจังหวัดเพชรบูรณ์ยังมีรากเหง้าแห่งความเชื่อหรือวัฒนธรรมดั้งเดิม ทั้งความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์และพุทธ อันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ดังนั้น ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์จึงมีความเชื่อที่ว่า ผีมีอยู่จริง เทวดามีอยู่จริง และมีทุกหนทุกแห่ง และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ สามารถดลบันดาลให้ชีวิตความเป็นอยู่อย่างสงบสุขได้ จึงทำให้ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์จึงต้องอ่อนน้อมต่อสิ่งเหล่านี้ เช่น แม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้ และชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกนั้นต่างคนต่างมีความเชื่อไปต่างๆ นานาว่ามี เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ ควรระบุหลักฐานเชิงประจักษ์ ว่า มีความเชื่ออะไร/อย่างไรบ้าง ในพื้นที่ใด

ประเพณีอุ้มพระดำน้ำเป็นประเพณีที่มีเพียงแห่งเดียวในประเทศไทย เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับ อภินิหารของพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองคือ พระพุทธมหาธรรมราชา ซึ่งคนหาปลาสองสามีภรรยาทอดแห ได้ที่วังเกาะระสารในบริเวณลุ่มน้ำป่าสักในเขตตัวเมืองเพชรบูรณ์ จึงนำไปไว้ที่วัดไตรภูมิ เมื่อถึงเทศกาลสารท พระพุทธรูปองค์นี้จะหายไปและชาวบ้านจะพบมาลอยน้ำ ที่บริเวณที่ค้นพบเดิม ดังนั้น ในเทศกาลทำบุญสารท หลังจากทำบุญเสร็จแล้วจะมีพิธีอัญเชิญพระพุทธมหาธรรมราชาลงริ้วขบวนเรือไปลงน้ำที่วังเกาะระสาร แต่ปัจจุบันนำมาทำพิธีที่หน้าของวัดโบสถ์ชนะมาร ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ในวันสารทไทย ชาวจังหวัด เพชรบูรณ์จะร่วมใจกันอัญเชิญพระพุทธมหาธรรมราชา พระคู่บ้านคู่เมืองเพชรบูรณ์เข้าพิธีดำน้ำที่สืบทอด ปฏิบัติกันต่อมาหลายรุ่นหลายสมัย จนกลายเป็นประเพณีอุ้มพระน้ำเป็นประจำทุกปี โดยมีพ่อเมืองเพชรบูรณ์ หรือผู้ว่าราชการจังหวัดเพชรบูรณ์ทำหน้าที่อัญเชิญลงดำน้ำที่บริเวณหน้าวัดโบสถ์ชนะมาร ด้วยเชื่อกันว่าการ อุ้มพระดำน้ำจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวปลาอาหารจะสมบูรณ์ พืชผลทางการเกษตรจะงอกงามดีให้ ผลผลิตมาก จนก่อให้เกิดเป็นความเชื่อของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์

เทพเจ้าฮินดูในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ชาวพุทธไทยให้ความเคารพบูชากันมาก คือ “พระพิฆเนศ” หรือ “พระพิฆเนศวร” หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “พระพิฆเนศ” เป็นเทพเจ้าที่มีคนเคารพบูชาอย่าง แพร่หลาย ที่สุดในหมู่คนหลายชาติหลายภาษาและทุกชนชั้น ทั้งนี้เพราะความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู พระพิฆเนศ ไม่ถือพระองค์และไม่เคยรังเกียจผู้ใด ทุกคนจึงเข้าถึงพระองค์ได้ ไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ คนบุญ คน บาป คนมี คนจน คนวรรณะสูง หรือคนที่ต่ำต้อย พระองค์พร้อมที่จะรับฟังคำวิงวอนของทุกคนที่เข้าหาอยู่ตลอดเวลา พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าที่รู้จักมากที่สุดองค์หนึ่งในสังคมไทยปัจจุบัน โดยทั่วไปเชื่อกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่ง

ความสำเร็จที่สามารถจัดปัญหาอุปสรรค และเป็นเทพแห่งความฉลาดและสติปัญญา พระพิฆเนศเป็นโอรสของพระศิวะกับพระนางปารวตี มีตำนานที่กล่าวถึงกำเนิดพระพิฆเนศหลายตำนาน ส่วนในมิติภาษามีการศึกษาในด้านความหมายของ 108 พระนาม ที่ผู้มีความเชื่อเคารพ นบถใช้สวดภาวนาบูชาอันวน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มความหมาย คือ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยสถานภาพทางสายตระกูลของพระองค์ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยลักษณะพระวรกายของพระองค์ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยคุณลักษณะของพระองค์ และสิ่งที่พระพิฆเนศทรงโปรด เพื่อคลันดาลหรือ ตอบสนองความต้องการของผู้เคารพนบถให้ครอบคลุมทุกมิติของความจำเป็น

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้พระพิฆเนศให้พรและคลันดาลให้ประสบความสำเร็จดังกล่าว คือ ผู้เคารพ นบถมีความเชื่อ ต้องปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรม ใครปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เชื่อว่าท่านจะประทานพรให้เร็วขึ้น พระพิฆเนศในสังคมไทยได้รับการยกสถานะและเผยแพร่ความรู้แบบการศรัทธาให้เฟื่องฟูขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 และใช้เป็นตราสัญลักษณ์หน่วยงานราชการ และสถาบันการศึกษาหลายแห่งสืบมา จนกระทั่งระบอบทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย ได้เข้ามาสู่สังคมไทย จึงมีกลุ่มคนที่ต้องการใช้คุณค่า พระพิฆเนศสร้างมูลค่าที่เป็นเงินทองตามระบอบทุนนิยม โดยการผลิตพระพิฆเนศเพื่อจำหน่ายในรูปแบบและราคาที่หลากหลาย และได้รับความนิยมจากผู้มีความเชื่อเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงความคิด ความรู้ ความเชื่อและค่านิยมกับสังคมและวัฒนธรรมอินเดียกับประเทศอินเดีย พระพิฆเนศมณฑลเทศ พระพิฆเนศมณฑลเทศอินเดียสู่สังคมไทยในมิติภาษาและวัฒนธรรม ชาว อินเดีย ที่เข้าสู่สังคมไทยมานานนับพันปีแล้ว ยังเป็นพลวัตรขับเคลื่อนสังคมไทยสร้าง คุณค่าเพื่อเข้าถึงความเป็นวัฒนธรรมสมัยนิยมได้อย่างมีประสิทธิภาพจนกระทั่งปัจจุบัน (โสภนา ศรีจำปา, 2557)

จากการศึกษาประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันกณเจตฤติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในเบื้องต้น จะทำให้เห็นถึงความเชื่อของมนุษย์ทุกคนที่หาที่พึ่งทั้งทางกายและทางใจ เพื่อเสริมมงคลให้เกิดขึ้นกับชีวิตตนเองและครอบครัว ชาวพุทธก็อาศัยบารมีของพระพุทธเจ้าผ่านพระพุทธรูปปฏิกรณ์แล้วสร้างให้เกิดวัฒนธรรมขึ้นมาเพื่อประโลมใจตนเองและสังคม ส่วนชาวฮินดูที่มีความเชื่อในบารมีของพระพิฆเนศก็จะหาวิธีประกอบกิจกรรมบูชาเพื่อให้ท่านประทานพร จึงเกิดวัฒนธรรมบูชาในวันกำเนิดของพระพิฆเนศขึ้นมา จะเห็นได้ว่าประเพณีทั้งสองนั้น มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อเสริมมงคลแก่ตนเองและครอบครัว กลายเป็นวัฒนธรรมแห่งความเชื่อที่ถือปฏิบัติจนเป็นประเพณี ดังนั้น ในงานนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาเปรียบเทียบถึงประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันกณเจตฤติ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในประเด็นประวัติและความเป็นมา ความเชื่อและพิธีกรรม มิติคุณค่าสำคัญด้านคตินิยม ด้านความงาม ด้านความเชื่อ ด้านของการท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาสังคม ว่ามีความเหมือนและความแตกต่างกันอย่างไร และมีคุณค่าทางวิชาการและสังคมอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธ
2. เพื่อศึกษาพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณจตุรถี ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู
3. เพื่อเปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณจตุรถี ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และภาคสนามทำการสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งมีขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสารตำราทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เกี่ยวข้องกับ รวมถึงเอกสาร โดยมีวิธีศึกษา ดังนี้ 1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ด้านพระพุทธศาสนาศึกษาจากคัมภีร์ในศาสนาได้แก่ พระไตรปิฎก และอรรถกถา 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ งานวิจัย หนังสือ ตำรา และบทความที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจะใช้หลักฐานเหล่านี้มาสนับสนุน เพื่อหาข้อสรุปและเรียบเรียงเสนอผลการวิจัย แล้วเอกสารของศาสนาพราหมณ์ฮินดูศึกษาจากเอกสารใดเพราะระบุเพียงเอกสารพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีอุ้มพระดำน้ำและพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณจตุรถี มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ทำการศึกษาและคัดเลือกประชากรกลุ่มเป้าหมาย กำหนดคุณสมบัติโดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง มีคุณสมบัติดังนี้ 1) ผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่กระทรวงวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 10 คน 2) ผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณจตุรถี เช่น ผู้นำศาสนาและผู้ประกอบพิธีกรรมเทวสถานพระพิฆเนศเพชรบูรณ์ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวน 3 คน

ขั้นตอนที่ 3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษามีการจัดสัมภาษณ์กลุ่มย่อย และการลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง Focus group และสัมภาษณ์ไม่ใช้เครื่องมือ เป็นวิธีการศึกษาวิธีการเก็บข้อมูล โดยมีกระบวนการดังนี้ 1) ผู้วิจัยและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมออกแบบแบบสัมภาษณ์และกิจกรรมที่สอดคล้องกับงานวิจัยคือ กิจกรรมอะไร 2) ส่งแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรง ได้ค่า IOC เท่าไหร่โปรดระบุ แล้วนำมาแก้ไข 3) นำแบบสัมภาษณ์ที่แก้ไขแล้ว ลงพื้นที่สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง 5. การเก็บรวบรวมข้อมูล นำข้อมูลที่ได้ทั้งจากเอกสารและการลงพื้นที่วิจัย แยกประเด็นคำถาม คำตอบให้เป็นหมวดหมู่

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลค้นหาจุดเด่น คุณค่าประโยชน์ ความเหมือนความแตกต่าง จัดกลุ่มแบ่งประเภทของประเด็นเนื้อหาสาระ ความเป็นมาของแนวคิดและวิธีการปฏิบัติ จัดระบบข้อมูลและทำการเรียงลำดับเชื่อมโยงประเด็น

ขั้นตอนที่ 5 นำข้อมูลที่ได้มาแปรผลเขียนรายงานการวิจัย การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ในรูปแบบของวิทยานิพนธ์ และบทความวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเดินจุลคติ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” พบผลการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ หมายถึง พิธีกรรมของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์และผู้ที่เกี่ยวข้องในองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา เชื่อกันว่า เป็นพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ จะนำความสุข ความสงบร่มเย็น และความเจริญรุ่งเรือง อีกทั้งยังส่งผลให้ฝนฟ้าตกตามฤดูกาล ทำให้พืชผลการเกษตรอุดมสมบูรณ์และทำให้ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุขตลอดจนเป็นการอุทิศส่วนบุญให้ญาติผู้ล่วงลับไป (แซขวัญ สุนทรสารทูล, 2554) ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ก่อให้เกิดมิติทางคุณค่าดังนี้

1. ความเชื่อในพระพุทธศาสนา ความเชื่อของประเพณีอุ้มพระดำน้ำเป็นการปฏิบัติกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของศาสนาและความเชื่อว่าพระพุทธรูปมหาธรรมราชาเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์อย่างแน่นแฟ้น เพราะเชื่อว่าพุทธานุภาพของพระพุทธรูปมหาธรรมราชาช่วยปกป้องรักษา ค้ำครองให้มีความสุข และอวยพรให้มีความอุดมสมบูรณ์ ด้วยพืชพันธุ์ ธัญญาหาร แม่น้ำอุดมสมบูรณ์

1) เชื่อว่าการได้บูชาพระพุทธรูปเจ้า ด้วยดอกไม้ธูปเทียนของหอม ด้วยจิตเลื่อมใสความเชื่อแล้วย่อมทำให้ประสบแต่ความสุขและถือว่าได้เข้าเฝ้าพระพุทธรูปเจ้า

2) เชื่อว่ามีเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา จะมาปกป้องรักษาให้รอดพ้นจากภัยอันตรายทั้งปวงหากใครไม่เคารพบูชาหรือไม่มีความความเชื่อต่อองค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชา ก็จะไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตได้รับแต่ความโชคร้าย ไม่ได้รับความคุ้มครองจากสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในองค์พระธาตุ

3) เชื่อว่าการสร้างพระพุทธรูป ถือว่าเป็นการได้บูชาพระพุทธรูปเจ้า ยิ่งมีมากเพียงใด ถือว่าสถานที่นั้นเป็นที่เจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และให้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริงแต่เป็นที่ยอมรับและยำเกรงของคนในสังคม ผู้เขียนเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระพุทธรูปมหาธรรมราชาแต่อธิบายถึงความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระพุทธรูปโดยทั่วไป ไม่ได้อธิบายถึงความเชื่อต่อพระพุทธรูปมหาธรรมราชา แต่หากดูตามหัวข้อจะเป็นการพูดถึงความเชื่อต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธรูปเจ้า และพระพุทธรูป

2. ความเชื่อของประเพณีอุ้มพระดำน้ำ คือ ประเพณีอุ้มพระดำน้ำที่ได้จัดขึ้นทุกปีและได้นำพระพุทธรูปมาดำนํ้า ชาวจังหวัดเพชรบูรณ์เชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ขององค์พระพุทธรูปมาดำนํ้าในการประกอบพิธีจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลผลผลิตของการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์ และการที่ได้มาร่วมพิธีอุ้มพระดำน้ำจะเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ในการประกอบพิธีจะมีน้ำเป็นสื่อทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้และได้ขอพรให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คือ องค์พระพุทธรูปมาดำนํ้าได้ช่วยดลบันดาลให้การดำเนินชีวิตของตัวเองและครอบครัว การประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การค้าขาย ห้างร้านและบริษัทต่าง ๆ ให้มีความเจริญรุ่งเรืองและเชื่อในเรื่องโชคลาภด้วย

3. คุณค่าของประเพณีอุ้มพระดำน้ำ คือ มิติคุณค่าสำคัญที่มีต่อพระพุทธรูปมาดำนํ้าในจังหวัดเพชรบูรณ์ และคุณค่าของงานประเพณีอุ้มพระดำน้ำนั้นทุกด้านประกอบด้วย 1) มิติทางด้านการบูชาพระพุทธรูปมาดำนํ้า 2) มิติทางด้านคติธรรม 3) มิติทางด้านความงาม 4) มิติทางด้านความเชื่อ 5) มิติด้านของทางท่องเที่ยว 6) มิติทางด้านการพัฒนาสังคม ขอให้อธิบายทั้ง 6 มิตินี้ให้ชัดเจนว่ามีคุณค่าอย่างไร จึงทำให้ผู้ที่มาเที่ยวชมงานประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ได้นำหลักธรรมที่กล่าวมาข้างต้นนั้นมาใช้ใน การดำเนินชีวิตประจำวัน เพราะเชื่อว่าธรรมเหล่านี้ย่อมเป็นหลักในการดำเนินชีวิตที่ดีเป็นที่สมควรแก่การยึดถือเพื่อความผาสุกในชีวิต นอกจากนี้พระพุทธรูปมาดำนํ้าในจังหวัดเพชรบูรณ์ ยังเป็นพุทธานุสดีมีลักษณะที่เตือนสติของผู้พบเห็น สร้างความร่มเย็นเป็นสุขให้เกิดแก่จิตใจให้มีพลังและความมั่นใจที่จะปฏิบัติภารกิจของตนต่อไปด้วยความไม่ประมาท ตั้งตนอยู่ในโอวาทปาฏิโมกข์ตามหัวใจของพระพุทธศาสนาที่ว่าจะ ไม่ทำบาปทั้งปวง จะทำแต่ความดี และจะทำจิตใจให้ผ่องใส อาจจะสรุปเกินข้ออ้างได้ ว่าหากมองเห็นพระพุทธรูปมาดำนํ้าแล้วจะละชั่วทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ ให้ผู้เขียนพิจารณา แต่เมื่อเกิดทุกข์ภัยก็หันหน้าเข้าหาพระธรรมคำสอน เข้าหาพระพุทธรูปมาดำนํ้าอันเป็นที่กราบสักการะบูชา ในจังหวัดเพชรบูรณ์เพื่อเป็นหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความเชื่อว่าพระพุทธรูปมาดำนํ้าในจังหวัดเพชรบูรณ์มีพุทธานุภาพที่จะช่วยในการบันดาลให้ภัยพิบัติต่าง ๆ ลดลงหรือหมดไปได้ฉะนั้น คุณค่าดังกล่าวนี้เป็นการถวายเป็นสักการะ เป็นพุทธานุภาพ ถือว่า เป็นการปฏิบัติบูชาด้วยการน้อมนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและบุคคลอื่น ซึ่งเป็นการช่วยสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่งอีกด้วย อันนี้ก็อาจจะสรุปเกินข้ออ้างเช่นกัน ให้ผู้เขียนพิจารณาว่าการอุ้มพระดำน้ำเป็นการเอาหลักธรรมมาประยุกต์อย่างไร (เสกสรรค์ นิยมเพ็ง, 2565)

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า พิธีลอยพระพิฆเนศ และการบูชาพระพิฆเนศ วันคเณศจุติ ในช่วงเทศกาล “คเณศจุติ” ผู้ศรัทธาจะปั้นองค์พระพิฆเนศ ขึ้นมาจากดิน แล้วทำการบูชา จากนั้นส่งเสด็จกลับสู่สวรรค์ ด้วยการนำเทวรูปที่บูชาไปลอยน้ำ เรียกพิธีนี้ว่า คเณศวิสรขัน ชาวฮินดู จะทำพิธีในบ้านหรือเทวาลัย (นุสรา จิตตเกษม, 2560) มิติและคุณค่าสำคัญของพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณศจุติ

1. มิติและคุณค่าด้านการบูชาพระพิฆเนศ คือ การสักการบูชาพระพิฆเนศ มีจุดมุ่งหมายปรารถนาให้ ได้มาซึ่งความสุขความเจริญในชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาด้วยกันทั้งสิ้น แต่ขอให้เป็นการเชื่อโดยใช้วิจารณญาณของผู้มีความเชื่อและนับถือซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของผู้ศรัทธาในสังคมไทยปัจจุบันล้วนแล้วหวังให้

เกิดประโยชน์แห่งความสุขกายสบายใจไม่ว่าจะเป็นเรื่องของโชคกลาง ความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ในชาติปัจจุบันและในอนาคตสืบไป

2. มิติและคุณค่าด้านความเชื่อ ความเชื่อของพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคเณศตรูถิ ว่าเป็นเทพที่มี ตัวตนอยู่จริงและสามารถประทานพรในเรื่องต่างๆ ที่มนุษย์ต้องการได้ตามปรารถนา เช่น เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งศิลปวิทยาการทั้งปวง เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพผู้บันดาลโชคกลาง สามารถบันดาลให้มนุษย์มีความร่ำรวยในทรัพย์สินสมบัติต่างๆ เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากอันตรายต่างๆ ได้ เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศสามารถช่วยบันดาลให้มนุษย์มีสติปัญญาดีและประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน และแก้ปัญหาต่างๆ ให้แก่มวลมนุษย์ได้ เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จทั้งปวง สามารถบันดาลให้มนุษย์พ้นจากอุปสรรคทั้งหลายที่ขัดขวางในกิจการงานทั้งปวง เพื่อให้สำเร็จราบรื่นด้วยดีทุก

3. มิติและคุณค่าด้านการพัฒนาสังคมไทย จากเนื้อความยังไม่ค่อยเป็นการพัฒนาสังคมไทย น่าจะปรับหัวข้อเป็นคุณค่าที่มีต่อสังคมไทย ในปัจจุบันผู้ที่นับถือพระพิฆเนศที่ได้รับอิทธิพลการบูชาพระพิฆเนศ ก่อนการทำการกิจการทั้งปวงของกลุ่มบุคคลในหลายสาขาอาชีพ เช่น ประชาชนทั่วไปห้างร้าน บริษัท ตลอดจนถึงบุคคลในวงการบันเทิงของไทย ไม่ว่าจะเป็นการถ่ายภาพยนตร์หรือละครโทรทัศน์ ในแต่ละครั้งก่อนที่จะมีการเปิดกล้องถ่ายทำจริง การเปิดกิจการ งานพิธีมงคล เจ้าภาพหรือผู้จัดละครหรือผู้สร้างภาพยนตร์อันได้แก่เหล่าดารานักแสดงและทีมงานผู้สร้างทุกคนก็จะต้องมีการประกอบพิธีบวงสรวงพระพิฆเนศและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ก่อนเริ่มการถ่ายทำหรือทำพิธีกรรมต่าง ๆ โดยนำรูปปั้นพระพิฆเนศหรือรูปภาพของพระพิฆเนศ มาทำพิธีบวงสรวงเพื่อขจัดอุปสรรคใด ๆ และสร้างขวัญกำลังใจแก่นักแสดงและทีมงานตลอดจนเจ้าภาพ เจ้าของกิจการ ห้างร้าน ให้การถ่ายทำภาพยนตร์หรือละครนั้นประสบความสำเร็จลุล่วงด้วยดี ซึ่งปัจจุบันก็มีบริษัทผู้ผลิตหนังและละครทุกค่ายในประเทศไทยก็ต้องถือปฏิบัติเช่นนี้เสมอ นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมการไหว้ครูและครอบครูที่หลายหน่วยงานมักจะมีการจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีตามธรรมเนียมและความเชื่อของคนในวงการการแสดงทุกแขนง ซึ่งการประกอบพิธีไหว้ครูแต่ละครั้งนั้นสิ่งที่จะขาดมิได้เลยก็คือ การบูชาองค์พระพิฆเนศด้วยทุกครั้ง

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนามองว่า พิธีกรรมที่บุคคลผู้ยังมีชีวิตอยู่ประกอบพิธีขึ้นเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ที่สิ้นชีพไปเป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษและญาติผู้ล่วงลับไป ในวันสาทรไทยและงานประเพณีอุ้มพระดำน้ำจะเป็นพิธีกรรมซึ่งเชื่อกันว่าเมื่อนำพระพุทธรูปมหาธรรมราชามาดำน้ำแล้วจะทำให้พืชพันธุ์ธัญญาหารและการดำเนินชีวิตของชาวจังหวัดเพชรบูรณ์ดีขึ้น ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาและอุทิศต่อพระพิฆเนศ และสวดอ้อนวอนขอพรจากเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้การดำเนินชีวิตและธุรกิจมีความเจริญรุ่งเรือง ส่วนที่เหมือนกัน คือ ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู การประกอบพิธีกรรมจะใช้สายนํ้าเป็นสื่อให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาของศาสนาดนเอง

ศาสนาพุทธมีความเชื่อในประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ที่ได้จัดงานประเพณีอุ้มพระดำน้ำขึ้นทุกปีและได้นำพระพุทธรูปมาดำน้ำ โดยเชื่อว่าจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตของการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์ และการที่ได้มาร่วมพิธีอุ้มพระดำน้ำจะเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว ส่วนศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความเชื่อของการได้นำองค์พระพิฆเนศไปลอยน้ำ ในการประกอบพิธีทั้งสองศาสนานี้จะมีน้ำเป็นสื่อทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์รับรู้ และได้ขอพรให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นช่วยดลบันดาลให้การดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว การประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การค้าขาย ห้างร้านและบริษัทต่าง ๆ ให้มีความเจริญรุ่งเรือง และเชื่อในเรื่องโชคลาภด้วย

มิติและคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติบูชาต่อสิ่งที่เคารพ เช่น การบูชาพระพุทธรูปหรือพระพุทธรูปเป็นการแสดงความเคารพด้วยการให้สิ่งของ เช่น จัดเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน บูชาพระพุทธรูป รูปปั้นหรืออนุสาวรีย์ของบุคคลที่มีคุณต่อสังคมและประเทศชาติ และ การปฏิบัติบูชาเป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติตามแบบที่ท่านทำ ปฏิบัติตามคำที่ท่านสอน ได้แก่ ท่านปฏิบัติมาอย่างไรก็ปฏิบัติตามท่านสอนอย่างไร แนะนำอย่างไร ก็ทำตามด้วยความเต็มใจ ด้วยการประพฤติปฏิบัติชอบ กระทำแต่สิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์ เช่น ปฏิบัติตามคำสั่งสอน คำเตือน คำแนะนำของพระพุทธเจ้า ของบิดามารดา ของครูอาจารย์ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นทั้งศีลธรรมและความงามของผู้ที่มีความเชื่อในพระพุทธศาสนาย่อมนำมาซึ่งการท่องเทียวประเพณีอุ้มพระดำน้ำก็หนึ่งในนั้นที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาตนเองและสังคมสืบไป ส่วนคุณค่าในทัศนะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นความเชื่อที่ได้อำนวยความสะดวกแก่ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวาระสุดท้าย ถ้าใครได้เคารพบูชาพระพิฆเนศแล้วจะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุขความเจริญล้วนเป็นคุณค่าของพระผู้จัดปัญหาและเป็นพระผู้นำสิ่งดี ๆ ให้แก่ชีวิต

อภิปรายผลการวิจัย

1. ความเชื่อในพิธีกรรมพระพุทธศาสนา เป็นพฤติกรรมที่มนุษย์ถือปฏิบัติตามความเชื่อความศรัทธาต่อศาสนาที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมเหล่านั้นส่วนมากจะสัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิตประจำวัน การทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ ของชาวพุทธ ซึ่งมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและพลังลึกลับ โดยเฉพาะความเชื่อต่อดวงวิญญาณบรรพบุรุษว่ายังมีการวนเวียนและดูแลคนในครอบครัวอยู่ และได้ทำพิธีกรรม เช่น ไปทำบุญที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ล่วงลับไป สอดคล้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผลยึดมั่นในหลักกรรมคือ การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผลของกรรมดีและชั่วสามารถเวียนว่ายตายเกิดในนรกสวรรค์ได้ มิติและคุณค่าด้านการพัฒนาสังคม เป็นประเพณีก่อให้เกิดสภาพสังคมธรรมชาติทัศนคติ เอกลักษณ์ ค่านิยม โดยความเชื่อของคนในสังคมต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์นั้น ๆ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ ฉะนั้น เมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้นมนุษย์จึงต้องอ้อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้ พอภัยนั้นผ่านพ้นไปแล้ว มนุษย์ก็แสดงความรู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการทำพิธีบูชาเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ตามความเชื่อ ความรู้ของตน เมื่อความประทุพพิษนั้นคนส่วนรวมสังคมยึดถือปฏิบัติ เป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และทำงานเป็นพิมพ์เดียวกันสืบต่อ ๆ

กันจนกลายเป็นประเพณีของสังคมนั้น ๆ ประเพณีและวัฒนธรรม เมื่อว่าโดยเนื้อความก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่ไม่ใช่มียู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในส่วนรวมร่วมกันสร้างให้มีขึ้นแล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่าง ๆ ว่าโดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชน เกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบทอดร่วมกันมานานในส่วนรวมจนเกิดความเคยชิน เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี สอดคล้องกับงานวิจัยของพระใบฎีกาวิรัชศักดิ์ ธรปัญญา (2554) ที่กล่าวว่า ประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ประชาชนจังหวัดเพชรบูรณ์มีความเชื่อว่า พระพุทธมหาธรรมราชา เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ผู้ที่มพระพุทธมหาธรรมราชาไว้สักการบูชาสามารถลดบันดาลให้แคล้วคลาดปลอดภัย และเป็นสิริมงคลต่อตัวเอง พิธีกรรมที่จัดในประเพณีอุ้มพระดำน้ำ คือ การบวงสรวง การแข่งขันเรือยาว ทำให้ เกิดคุณค่าด้านสุนทรียรสและด้านจิตใจรวมถึงสร้างความรักสามัคคีแก่ประชาชนในชุมชนวัดไตรภูมิรวมถึงชาวจังหวัดชาวเพชรบูรณ์ ในด้านเศรษฐกิจจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวมีประชาชนทั้งจังหวัดต่าง ๆ และในจังหวัดเพชรบูรณ์เข้าร่วมชมประเพณีทำให้เกิดรายได้แก่ชาวเพชรบูรณ์ในแต่ละปีจำนวนมาก ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวได้สืบทอดกันจนมานานกลายเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทุกปีในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10

2. ความเชื่อของพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเจนจตุรฤตี ว่าเป็นเทพที่มี ตัวตนอยู่จริงและสามารถประทานพรในเรื่องต่างๆ ที่มนุษย์ต้องการได้ตามปรารถนา เช่น เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งศิลปะวิทยาการทั้งปวง เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพผู้บันดาลโชคลาภ สามารถบันดาลให้มนุษย์มีความร่ำรวยในทรัพย์สินสมบัติต่างๆ เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากอันตรายต่างๆ ได้ เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศสามารถช่วยบันดาลให้มนุษย์มีสติปัญญาดีและประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน และแก้ปัญหาต่างๆ ให้แก่มวลมนุษย์ได้ เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จทั้งปวง สามารถบันดาลให้มนุษย์พ้นจากอุปสรรคทั้งหลายที่ขัดขวางในกิจการงานทั้งปวง เพื่อให้สำเร็จราบรื่นด้วยดีทุกประการ สอดคล้องกับงานวิจัยของโสภณา ศรีจำปา (2558) พบว่า พระพิฆเนศเป็นเทพเจ้าที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดองค์หนึ่งในสังคมไทยปัจจุบัน โดยทั่วไปเชื่อกันว่าเป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จ ที่สามารถจัดปัญหาอุปสรรค และเป็นเทพแห่งความฉลาดและมีสติปัญญาเป็นเลิศ พระพิฆเนศเป็นโอรสของพระศิวะและพระนางปารวตี มีตัวอย่างตำนานที่กล่าวถึงกำเนิดพระพิฆเนศหลายตำนานส่วนในมิติภาษา มีการศึกษาในด้านความหมายของ 108 พระนาม ที่ผู้ศรัทธาเคารพนับถือใช้สวดภาวนาบูชาอันวอน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มความหมาย คือ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยสถานภาพทางสายตระกูลของพระองค์ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยพระวรกายของพระองค์ กลุ่มพระนามที่เนื่องด้วยลักษณะของพระองค์ และสิ่งที่พระพิฆเนศทรงโปรดเพื่อลดบันดาลหรือตอบสนองความต้องการของผู้ที่เคารพนับถือ เจื่อนไขสำคัญที่จะทำให้พระพิฆเนศให้พรและลดบันดาลให้ประสบผลสำเร็จดังกล่าว คือ ผู้เคารพนับถือศรัทธาต้องปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรม ใครปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ เชื่อว่าท่านจะประทานพรให้เร็วขึ้น

3. มิติและคุณค่าที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติบูชาต่อสิ่งที่เคารพ เช่น การบูชาพระพุทธรูปมหาธรรมราชาเป็นการบูชาด้วยอามิสบูชาเป็นการแสดงความเคารพด้วยการให้สิ่งของ เช่น จัดเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน บูชาพระพุทธรูป รูปปั้นหรืออนุสาวรีย์ของบุคคลที่มีคุณต่อสังคมและประเทศชาติ และ การปฏิบัติบูชาเป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติตามแบบที่ท่านทำ ปฏิบัติตามคำที่ท่านสอน ได้แก่ท่านปฏิบัติมาอย่างไรก็ปฏิบัติตาม ท่านสอนอย่างไร แนะนำอย่างไร ก็ทำตามด้วยความเต็มใจ ด้วยการประพฤติปฏิบัติชอบ กระทำแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์ เช่นปฏิบัติตามคำสั่งสอน คำเตือน คำแนะนำของพระพุทธเจ้า ของบิดามารดา ของครูอาจารย์ เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นทั้งศีลธรรมและความงามของผู้ที่มีความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนาย่อมนำมาซึ่งการท่องเที่ยวประเพณีอุ้มพระดำน้ำก็หนึ่งในนั้นที่จะนำมาซึ่งการพัฒนาตนเองและสังคมสืบไป ส่วนคุณค่าในทัศนะของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เป็นความเชื่อที่ได้อ้อนวอนเทพเจ้าซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตตั้งแต่แรก เกิดจนถึงวาระสุดท้าย ถ้าใครได้เคารพบูชาพระพิฆเนศแล้วจะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุขความเจริญล้วนเป็นคุณค่าของพระผู้จัดปัญหาและเป็นพระผู้นำสิ่งดี ๆ ให้แก่ชีวิต

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง “เปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเดิน จตุรฤดี ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู” ได้พบองค์ความรู้ใหม่ดังนี้

1. พุทธศาสนา มีความเชื่อที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติบูชาต่อสิ่งที่เคารพ ด้วยจัดเครื่องสักการะ มีดอกไม้ ธูป เทียน และการปฏิบัติบูชาเป็นการบูชาด้วยการปฏิบัติตามแบบที่ท่านทำ และจะนำมาซึ่งการพัฒนาตนเองและสังคมสืบไป ควรขยายความเพิ่มเติม

2. ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีความเชื่อที่ได้อ้อนวอนเทพเจ้า ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการดำเนินชีวิต ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงวาระสุดท้าย ถ้าใครได้เคารพบูชาพระพิฆเนศแล้วจะทำให้ชีวิตมีแต่ความสุขความเจริญล้วนเป็นคุณค่าของพระผู้จัดปัญหาและเป็นพระผู้นำสิ่งดี ๆ ให้แก่ชีวิต เป็นสิ่งที่น่าจะทราบกันอยู่แล้ว ควรเพิ่มเติมมิติของสังคม และการเปรียบเทียบ

สรุป

ความเชื่อของประเพณีอุ้มพระดำน้ำ ในการประกอบพิธีจะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ผลผลิตของการเกษตรจะอุดมสมบูรณ์ เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว การประกอบอาชีพต่าง ๆ เช่น การค้าขาย ห้างร้านและบริษัทต่าง ๆ ให้มีความสุขเจริญรุ่งเรือง และเชื่อในเรื่องโชคลาภ และเป็นการทำบุญอุทิศให้ญาติผู้ล่วงลับ ส่วนความเชื่อของพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเดินจตุรฤดี เชื่อว่าพระพิฆเนศเป็นเทพผู้บันดาลโชคลาภ เป็นเทพผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ เป็นเทพผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศสามารถช่วยบันดาลให้มนุษย์มีสติปัญญาดีและประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน เป็นเทพเจ้าแห่งความสำเร็จทั้งปวง สามารถบันดาลให้มนุษย์พ้นจากอุปสรรคทั้งหลายที่ขัดขวางในกิจการงานทั้งปวง

ข้อเสนอแนะ

จากการเปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเฒ่าจตุรฤติในศาสนาพราหมณ์- ฮินดู มีข้อเสนอแนะดังกล่าวนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรนำแนวคิดและคตินิยมเกี่ยวกับประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเฒ่าจตุรฤติในศาสนาพราหมณ์- ฮินดู ไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทตามหลักทางศาสนา ควรมีการศึกษาคติธรรมที่แฝงเร้นในพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเฒ่าจตุรฤติในศาสนาพราหมณ์- ฮินดู โดยนำมาบูรณาการเกี่ยวกับการเรียนการสอนและการเผยแพร่ศาสนา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับพิธีลอยพระพิฆเนศ วันคนเฒ่าจตุรฤติในศาสนาพราหมณ์- ฮินดู โดยการศึกษาในด้านพิธีกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยปัจจุบันเพียงด้านเดียว

2.2 ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธกับศาสนาอื่น ๆ เช่น คริสต์ อิสลามและซิกข์

2.3 ศึกษาเปรียบเทียบประเพณีอุ้มพระดำน้ำในศาสนาพุทธที่มีผลกระทบกับศาสนาอื่นๆ เช่น ศาสนาคริสต์, เต๋า, ขงจื๊อ เป็นต้น

บรรณานุกรม

แขขวัญ สุนทรสารทูล. (2554). สืบสานตำนานท้องถิ่น: ประเพณีอุ้มพระดำน้ำจังหวัดเพชรบูรณ์. เพชรบูรณ์: ม.ป.ท.

นุสรรา จิตตเกษม. (2560). พระพิฆเนศ. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 25(4), 137.

ป๊อก เซลซี. (2549). พระศรีศัณเฑาะพแห่งความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอส.พี.มิลเลียนแนร์.

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทัพบิมเทศ). (2539). การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนา เกรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระใบฎีกาวิรัชศักดิ์ ธีรปญโญ (2554). ศึกษาประเพณีความเชื่อการอุ้มพระดำน้ำของชุมชนวัดไตรภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสกสรรค์ นิยมเพ็ง. (2565). นายกเทศมนตรีเมืองเพชรบูรณ์. *สัมภาษณ์*. 27 กันยายน.

โสภณา ศรีจำปา. (2557). บทบาทศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ชิกข์ เซนในการสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัว
สังคมวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายอินเดียในประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 35(1),
33-60.

วิเคราะห์องค์คุณการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร

An Analysis of the Elements of Being Noble One in Vatthūpama Sutta

¹พระครูภาวนาธีรวรคุณ (ธรรมชาติ), ²พระเทพวชิราจารย์,

³พระมหาดิเดช สติวโร และ⁴อติเทพ ผาธา

¹Phrakhrupawwanateerawarakun (Thammachad), ²Phra Debvajracarya,

³Phramaha Adidej Sativaro and⁴Athitthep Phatha

^{1,2,3,4}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3,4}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: 6401201064@mcu.ac.th

Received: August 31, 2023; **Revised:** December 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้าง และสาระสำคัญในวัฏฏปมสูตร 2) เพื่อศึกษาองค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร 3) เพื่อวิเคราะห์คุณค่าการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร แหล่งข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือและงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) วัฏฏปมสูตรปรากฏในโครงสร้างพระไตรปิฎก เป็นพระสูตรว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้าสาระสำคัญระบุอุปกิเลส 16 ชนิดเป็นอุปสรรคขัดขวางจิตไม่ให้พัฒนา จึงอุปมาจิตมีอุปกิเลสเหมือนผ้าสกปรกนำไปย้อม กับจิตบริสุทธิ์เหมือนผ้าสะอาดนำไปย้อม ผลที่ได้มีความแตกต่าง เมื่อจิตมีอุปกิเลส จึงต้องรู้ชัด เพียรละแล้วเกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัย สลัดทิ้ง จิตตั้งมั่น ปฏิบัติตนดำรงอยู่ไม่ขัดต่อมรรคแปดพรหมวิหารธรรมไปทั่วทิศ เกิดมีวิชารู้ทั่วดับอวิชชา ขึ้นอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคลจนหลุดพ้นทุกข์ 2) องค์คุณเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติพัฒนาให้เป็นอริยบุคคล สติปัฏฐาน 4 ทำหน้าที่เพื่อความรู้ชัด ไตรสิกขาทำความถึงพร้อมด้วยศีล สมาธิ ปัญญาให้สมบูรณ์บริสุทธิ์ ขัดเกลากิเลสโดยเจริญญาณเพื่อข่มกิเลสให้สงบ รวมจิตเป็นหนึ่งเดียวเกิดฌาน 1-4 เป็นฐาน ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนา ใช้มรรคในอริยบุคคลดับอุปกิเลส 16 3) ก่อเกิดคุณค่าความเป็นอริยบุคคล คือ เมื่อปฏิบัติตามจะพัฒนายกจิตบุรุษให้เป็นผู้มีจิตใญ่สูง จากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไม่ดีที่เคยชินเป็นนิสัยให้เกิดความบริสุทธิ์ เป็นฐานต่อการพัฒนาด้านการปฏิบัติภาวนาขั้นสูง มีสมถภาวนาเป็นฐาน ทำให้แจ้งด้วยวิปัสสนาภาวนา นำอุปกิเลสออกจากกมลสันดานที่ฝังลึกในจิต ใช้ภาวนามยปัญญาจัดการทำให้มีปัญญาสมบูรณ์วิขาเกิดขึ้น ทำลายอวิชชาดับสูญไป นำไปสู่คุณค่าทางปัญญาของอริยบุคคล ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นอริยบุคคล จึงเกิดจากการรู้จักอุปกิเลส รู้จักควบคุม รู้วิธีสลัดทิ้ง รู้วิธีละอุปกิเลสในจิตตนเอง

คำสำคัญ: คุณค่าองค์คุณ; อริยบุคคล; วัฏฏปมสูตร

Abstract

This Article aimed to 1) study the structure and essence of Vatthūpama Sutta. 2) study the factor of virtue of Being Noble One in Vatthūpama Sutta. 3) analyze the value of virtue factor to attainment of Being Noble One in Vatthūpama Sutta. It is a documentary research, that the researcher has studied and researched from sources such as Tipitaka, commentaries, books and thesis. Analyze data and present descriptive research results.

The research results were found as follows: 1) the process of physical, physical, verbal refining in the life of the layman. It is a shield to prevent yourself from violating the 10 unwholesome actions or not tainting your mind by violating the precepts. And the virtue of enlightenment is the Being Noble One of the monks in the material sutra. There are 16 types of defilements. It is an obstacle to development that leads to enlightenment. Therefore, one has to let go of defilements in body, speech and mind in order to attain nirvana. 2) Value of virtue and defilements in meditation. It can be concluded that the state of meditation can be classified into 4 categories: 1) reaching a high level of concentration 2) Lanivana 3) Eliminating defilements, knowing that what arises from introspection is “The Threefold Knowledge means knowledge that will eliminate ignorance until attainment in the end. and 3) self-worth when leading you to develop into the current Being Noble One. Summarize that Kindness Civilizer is known as the character of Suphavamokkha. The Compassion Civilizer is known as the character of the sphere of infinity of space. The Sympathetic Joy Civilizer is known as the character of the sphere of infinity of consciousness. The Equanimity Civilizer is known as the character of the sphere of nothingness. The Four Boundless Sublime States of Mind Civilizer is an Appamaññā in every respect, able to be the one who completes all the good morals.

Keywords: The Factor; Virtue of Being Noble One; Vatthūpama Sutta

บทนำ

ชีวิตผู้คนบนโลกใบนี้ผ่านการเรียนรู้ในตนเองตั้งแต่ลืมตามาดูโลก ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติแวดล้อมรอบตนเอง การเรียนรู้นำไปสู่การพัฒนาทางด้านจิตใจ ทางด้านร่างกายภายใต้การเรียนรู้นั้น ย่อมมีอุปสรรคเป็นเครื่องทดสอบอยู่เสมอ ผลการทดสอบทำให้เกิดประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตที่แกร่งขึ้น สอดแทรกตนเองขึ้นมาภายใต้ภาวะสังคมที่แก่งแย่งวุ่นวาย ภายใต้การเรียนรู้เมื่อการเรียนรู้ นำมาปฏิบัติผ่านการทดสอบแล้ว จึงเกิดเป็นแนวคิดไปสู่รุ่นต่อรุ่น ถ้ายทอดความดีงามส่งต่อกลายเป็นวัฒนธรรม ความเชื่อ การนับถือ เกิดความศรัทธาที่มีรากฐานจากความเชื่อทางจารีตประเพณี ความเชื่อทางธรรมชาติ ความเชื่อทางศาสนา ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวด้านจิตใจของคนในเวลามีปัญหาชีวิต เช่นพิธีการอาบน้ำล้างบาป เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย (ไทยอนันต์, 2563) ต่อประเด็นความเชื่อที่ถูกอธิบายว่า น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถชำระล้างบาปผ่านการชำระล้างร่างกายได้

วัตถุปฐมสูตร ระบุแนวคิดผ่านตัวบท อุปกิเลส 16 ชนิด อภิชฌาวิสมโยคะ ความโลภไม่สม่าเสมอ เป็นความเพ่งเล็งอยากได้สิ่งของผู้อื่น, พยาบาท ความคิดปองร้ายผู้อื่น, โทสะ ความโกรธ, อุปาทะ ความผูกโกรธ, มักษะ ความลบหลู่คุณท่าน, ปสาสะ ความตีเสมอ, อิสสา ความริษยา, มัจฉริยะ ความตระหนี่, มายา มารยา, สาถะยะ ความโอ้อวด, ถัมภะ ความหัวดี, สารัมภะ ความแข่งดี, มานะ ความถือตัว, อติมานะ ความดูหมิ่นเขา, มหะ ความมัวเมา, ปมาทะ ความประมาท เหล่านี้เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการพัฒนาให้จิตบริสุทธิ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/71/63-64)

การชำระจิตภายในสู่การกระทำอันสมควรภายนอก เสมือนจิตเปรียบเทียบกับผ้าข้อม โดยหากผ้าข้อมที่เป็นผ้าเปื้อนสกปรกนำไปข้อมสี ผลที่ได้นั้นก็จะได้อ้อมสีที่ไม่สวยงามใสมีตำหนิ เปรียบได้กับจิตที่มีอุปกิเลสครอบงำ ก็จะทำให้จิตนั้นมัวหมองไม่พัฒนา ตรงกันข้ามหากผ้าข้อมเป็นผ้าสะอาดนำไปข้อมสี ผลที่ได้ก็จะได้อ้อมสีที่สวยงามใสไม่มีตำหนิ เปรียบได้กับจิตที่ไม่มีอุปกิเลสครอบงำ จิตนั้นบริสุทธิ์จึงเหมาะแก่การพัฒนาไปสู่การเป็นอริยบุคคลหมดสิ้นอุปกิเลสดับสิ้นโดยสิ้นเชิงจึงเป็นการชำระล้างบาปที่ทำให้เกิดขึ้นได้จริง มีเหตุ มีผลจึงเป็นการเปรียบเทียบเป็นการอาบน้ำตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนา (มติชนออนไลน์, 2556) เหตุการณ์หักล้างเหตุผลเหล่านี้ปรากฏในวัตถุปมสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/70-80/62-69)

พระพุทธเจ้าแสดงธรรมเทศนาแก่เหล่าพุทธสาวก ณ พระเชตะวัน อารามของอนาถบิณฑิกคหบดี พราหมณ์ที่อยู่บริเวณนั้นสามารถได้ยินได้ การได้ยินนั้นในเวลาต่อมาจึงเป็นคำถาม-อธิบายในตอนท้ายพระสูตรของการชำระล้างบาปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื้อหาพระสูตรระบุการอธิบายอุปสรรคอุปกิเลส 16 ชนิดที่ทำให้จิตมัวหมองเมื่อถูกกิเลสจรมารอบงำ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาถึงเหตุที่มีอุปกิเลส 16 ชนิดที่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการพัฒนาจิตให้เป็นอริยบุคคล พระพุทธองค์ตรัสกระบวนการจัดการกับอุปกิเลส 16 ชนิด อุปกิเลส หมายถึงกิเลสที่จรมาร่วมด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ แล้วทำให้จิตปกติเดิมทำให้มัวหมอง (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/71/261)

อุปกิเลสทั้ง 16 ชนิดเป็นอุปกิเลสแห่งจิตเมื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงโดยแยกคายทั้งหมดแล้ว จึงเพียรละ ผลจากการละได้แล้วนั้นจึงทำให้เหล่าพระภิกษุทั้งหลายจะมีความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ที่หมายถึง พระอริยบุคคล 4 คู่ 8 บุคคล ได้แก่พระโสดาบัน, บุคคลทำให้แจ้งโสดาปัตติผล, พระสกทาคามี, บุคคลทำให้แจ้งสกทาคามีผล, พระอนาคามี, บุคคลทำให้แจ้งอนาคามีผล, พระอรหันต์, บุคคลทำให้แจ้งอรหันต์ผล (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 36/207/229) เหตุที่สละคาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งจิตได้แล้วรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม มีความปรารถนา เกิดปิติตามมา กายสงบ เมื่อสงบแล้วเสวยสุข ทำให้จิตตั้งมั่น ยกจิตสู่การพิจารณาตามความเป็นจริงตามกระบวนการวิปัสสนาภาวนาพิจารณาแยกแยะ ประโยชน์ คุณ โทษในศีล ธรรม ปัญญา พิจารณาธรรมที่ไม่เป็นอันตรายแก่มรรค ผล แล้วเจริญเมตตาภาวนาให้จิตแผ่ไปทั่วทิศ เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวรไม่เบียดเบียน อุปกิเลสละได้หมดสิ้นด้วยมรรค โสดาปัตติมรรคละกิเลสได้ 6 ชนิดคือ มกขะ, ปฬาสะ, อิสสา, มัจฉริยะ, มายา, สาถะยะ, อนาคามีมรรคละกิเลสได้ 4 ชนิดคือ พยาบาท, โกธะ, อุปนาหะ, ปมาทะ, อรหัตตมรรคละกิเลสได้ 4 ชนิดคือ อภิชฌาวิสม โภคะ, พยาบาท, โกธะ, อุปนาหะ, มกขะ, ปฬาสะ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/72/164-165) เหล่านี้จึงเป็นพื้นที่วิจัยของการวิจัย ที่นำมาซึ่งเหตุ และผลเพื่อตอบคำถามของปัญหาในการล้างบาปทางพระพุทธศาสนา โดยการชำระล้างทางจิตของพระพุทธศาสนาหักล้างความเชื่อที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ เมื่อทราบชัดแล้วจึงก่อให้เกิดกระบวนการคิดการพิจารณาอย่างมีเหตุ และผลสำหรับตนเอง ความเชื่อนั้นต้องมีกระบวนการพิสูจน์ มีหลักฐานอ้างอิงถึงแหล่งที่มา จึงจะทำให้ไม่เป็นบุคคลที่มีโมหะครอบงำ แต่พุทธศาสนิกชนที่มีปัญญาในการพิจารณา

บทความวิจัยนี้นำเสนอองค์คุณการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร ที่สามารถนำพาบุคคลทั่วไปไปธรรมดา พัฒนาตนเองตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนาที่มีลำดับองค์คุณในการพัฒนาจนถึงปลายทางเป้าหมาย การเป็นอริยบุคคล 4 พวก 8 บุคคล ผู้วิจัยใช้โครงสร้าง และสาระสำคัญของวัฏฏปมสูตรเป็นกระบวนการทำความเข้าใจในหลักคิด และใช้เอกสารที่เกี่ยวข้องร่วมประกอบเพื่อขยายได้ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น จึงปรากฏเป็น องค์คุณในรายละเอียดอุปกิเลส 16 ชนิดเป็นอุปสรรค องค์คุณเพื่อรู้ชัด องค์คุณเพื่อจิตสลัดกิเลสให้ดับไป ก่อให้เกิดคุณค่าในการดำเนินชีวิต ขณะยังทำความถึงพร้อมคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่มีใจสูงที่เบาบางจากกิเลส จนหมดสิ้นในที่สุด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญในวัฏฏปมสูตร
2. เพื่อศึกษาองค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี หลักการ ที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการวิจัยด้านเนื้อหา/เอกสาร/แนวคิดทฤษฎี/กฎระเบียบ ในรูปแบบของ (Documentary Study) ดังนี้

1. ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ข้อมูลที่ได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉพาะพระไตรปิฎก เล่มที่ 12 พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ 4 มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก มูลปริยายวรรค วัฏฏปมสูตร เพื่อรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์องค์คุณการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร” โดยผู้วิจัย มุ่งศึกษาถึงองค์คุณการเป็นพระอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร
2. ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้ศึกษาค้นคว้า หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง กับโครงสร้าง และสาระสำคัญของวัฏฏปมสูตร องค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลที่ปรากฏในวัฏฏปมสูตร โดยนำข้อมูลต่าง ๆ ที่ค้นคว้า และรวบรวมได้มาวิเคราะห์ คุณค่าขององค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัฏฏปมสูตร และสังเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์พร้อมทั้งปัญหาที่ ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ อธิบาย ขยาย นัยจากเอกสารขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก และเอกสารขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และอินเทอร์เน็ต ที่ผู้วิจัยเห็นสมควรว่าแก่การอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่จะต้องมี การอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งศึกษาข้อมูลด้านองค์คุณการเป็นอริยบุคคลใน

วัตถุปมสูตร จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ศึกษาจากชั้นปฐมภูมิ และชั้นทุติยภูมิ รวมทั้งเอกสาร บทความ งานวิจัยมาสังเคราะห์ ในประเด็นที่เห็นว่าเกี่ยวข้อง และมีความสำคัญตรงกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย และนำมาวิเคราะห์มาอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนเพียงพอในการวิจัย

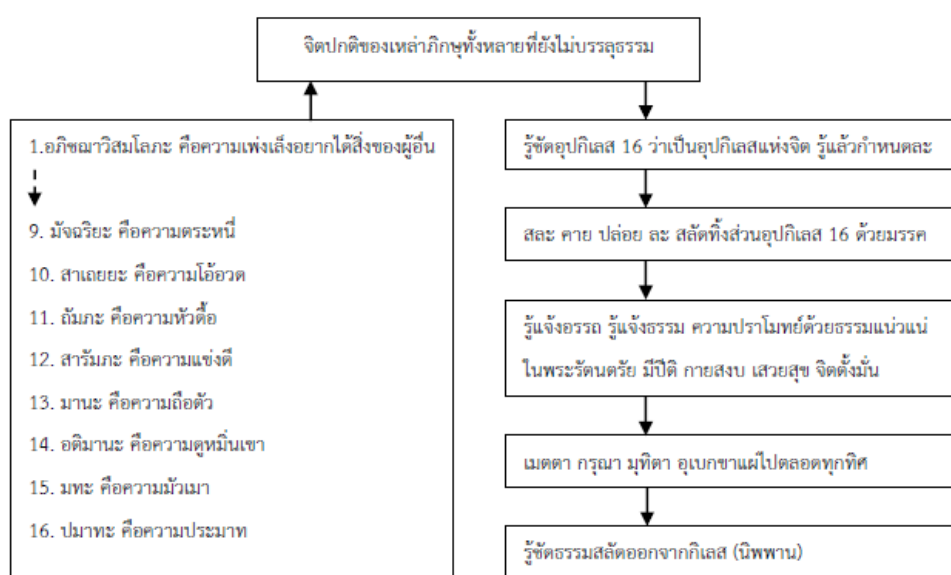
ขั้นตอนที่ 3 ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล การศึกษาวิเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อธิบายขยายนัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ วรรณคดี บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และอินเทอร์เน็ต จากนั้นนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาจัดลำดับข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์ และนำเสนอผลของการศึกษาโดยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา จากนั้นจึงสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า มูลเหตุการณเกิดวัตถุปมสูตร ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้า เกิดขึ้นขณะที่พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ พระเชตวัน กรุงสาวัตถี พระสูตรแบ่งเป็น 1 เหตุการณ์ต่อเนื่องกัน

เหตุการณ์ที่ 1 มูลเหตุการณเกิดขึ้นจาก พระผู้มีพระภาคได้ตรัสธรรมปะทานแก่เหล่าพระภิกษุพุทธสาวก เรื่องการย้อมผ้าเปรียบกับธรรม ทรงยกธรรมอุปกิเลสแห่งจิต 16 ชนิด ให้รู้ชัดอุปกิเลส 16 ชนิดแล้วเพียรละอุปกิเลส กาลนั้นจึงเกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัย เหตุเพราะ ละ สัตตทั้งกิเลสได้แล้ว ย่อมมีจิตตั้งมั่น รู้ชัดแยกแยะว่าสิ่งใดคือศีล, ธรรม, ปัญญา เป็นเหตุไม่เป็นอันตรายแก่มรรค และผล พ้นจากวิภวภูมิจะพระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นการอาบน้ำชำระจิตใจภายใน

เหตุการณ์ที่ 2 มูลเหตุการณเชื่อมโยงเรื่องการอาบน้ำชำระจิตใจภายใน จากความเห็นผิดของพราหมณ์สุนทริกการทวาชะว่า อาบน้ำล้างบาปกับเทศนาธรรมเชื่อมโยงกัน พระพุทธเจ้าอธิบายว่าเมื่อทำบาป บาปนั้นชำระล้างหมดไปได้ไม่ ควรชำระล้างบาปที่เกิดอยู่ในจิตใจตน โครงสร้างวัตถุปมสูตร สังคิติกาจารย์ได้เรียบเรียงในโครงสร้างพระไตรปิฎก ดังนี้

ภาพที่ 1 : โครงสร้างและสาระสำคัญโดยย่อที่ปรากฏในวัตถุปมสูตร

วัตถุปมสูตร มีโครงสร้าง และสาระสำคัญเนื้อหาพระพุทธานุญาต 16 ชนิดเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาของจิตให้บริสุทธิ์ และยังระบุกระบวนการสละ คาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งอุปกิเลส 16 ชนิด การพัฒนาจิตให้บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล ไม่สามารถใช้เพียงองค์ธรรมใดองค์ธรรมหนึ่งในการสละ คาย ปล่อย ละ สลัดทิ้งอุปกิเลส แต่ต้องความในสามัคคีธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงทำให้อุปกิเลสลดลง เบาบางลงไปในแต่ละลำดับของมรรคในชั้นอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/72/264-265) อุปกิเลสดับไปได้สนิท นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน

สาระสำคัญของวัตถุปมสูตร เป็นเรื่องราวอุปมา ด้วยผ้าย้อมเปรียบเทียบกับจิตที่มีอุปกิเลสเป็นอุปสรรคในการพัฒนาตนเองให้เป็นอริยบุคคล สาระสำคัญที่ระบุว่า ผ้าที่สกปรกนำมาใช้น้ำย้อมสี ผลคือผ้าผืนนั้นเนื้อผ้าย้อมไม่ดี มีสีไม่สดใส เหตุเพราะผ้าที่ไม่สะอาด เปรียบกับธรรม เมื่อใดจิตนั้นเศร้าหมอง ทุกข์ เป็นอันหวังได้ ตรงกันข้าม หากนำผ้าที่สะอาดลงย้อมสี ย้อมได้เนื้อผ้าย้อมที่ดี มีสีสดใส เหตุเพราะเป็นผ้าที่สะอาด เปรียบกับธรรม เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุข เป็นอันหวังได้ ความอุปมาจึงเป็นการเปรียบเทียบให้เข้าใจได้ง่ายกับสิ่งที่จะพยายามอธิบายในพระสูตร เป็นพุทธลีลาของพระพุทธเจ้าในการเทศนา จิตที่ทำให้เศร้าหมองคืออุปกิเลส 16 ชนิดเป็นสาเหตุ ตรชนกทำให้รู้ชัด เพียรละ กาลนั้นเกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัยขึ้น ทำความถึงพร้อมด้วยธรรมคือ ศรัทธา มีปรโมทย์ ปิติ กายสงบ เสวยสุข มีจิตตั้งมั่น รู้ชัดว่าได้สละ ละ สลัดส่วนแห่งกิเลสแล้ว จึงได้ความรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม แยกแยะรู้ว่าสิ่งใดคือศีล ธรรม ปัญญา ไม่เป็นอันตรายแก่มรรค และผล มีจิตดำรงอยู่ในพรหมวิหารธรรมแผ่ไปทั่วทิศ มีสติรู้ แยกแยะ จิตหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ รู้ชัดว่า ชาตินี้สิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าเรียกว่าผู้อบน้ำสะอาดแล้ว ด้วยการอาบน้ำภายใน ต่างจากความเชื่อของ พราหมณ์สุนทรภะการทวาชะ จากเรื่องอาบน้ำศักดิ์สิทธิ์เพื่อการชำระบาป เหตุผลหักล้างความเชื่อเดิมของพราหมณ์ กระทำบาปแล้ว น้ำนั้นไม่สามารถชำระล้างได้ บาปนั้นยังคงอยู่ ผู้อบน้ำภายในทางพระพุทธศาสนา คือการชำระล้างจิตใจตนเองออกจากกิเลสทั้งปวงจนพ้นออกจากทุกข์

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า อุปกิเลส 16 ชนิด ได้แก่ 1. อภิชฌาวิสมโลภะ 2. พยาบาท 3. โภชะ 4. อุปนาหะ 5. มักขะ 6. ปฬาสะ 7. อิสสา 8. มัจฉริยะ 9. มายา 10. สาถะเย 11. ถัมภะ 12. สารัมภะ 13. มานะ 14. อติมานะ 15. มทะ และ 16. ปมาทะ เป็นอุปสรรคต่อการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล อยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส 3 คือ โลภะ โทสะ และโมหะ เป็นต้นทางปัญหา อุปกิเลส 16 ชนิดเป็นเพียงบางส่วนของกิเลส จรเข้ามายังจิตเป็นบางเวลา ขัดเกลียดด้วยภาวนา 2 ดับสูญด้วยมรรค ดังนั้นคือ อภิชฌาวิสมโลภะ พยาบาท โภชะ อุปนาหะ มักขะ ปฬาสะ ซึ่งเป็นกิเลสด้านโลภะ โทสะ และโมหะ สามารถละได้ด้วยอหัตตมรรค ส่วนอิสสา มัจฉริยะ มายา สาถะเย เป็นกิเลสด้านโมหะ สามารถละได้ด้วยอนาคามีมรรค และถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ และปมาทะ เป็นกิเลสด้านโมหะ สามารถละได้ด้วยโสดาปัตติมรรค

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า องค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล โดยมีอุปกิเลส 16 ชนิด คือ อภิชฌาวิสมโลภะ, พยาบาท, โภชะ, อุปนาหะ, มักขะ, ปฬาสะ, อิสสา, มัจฉริยะ, มายา, สาถะเย, ถัมภะ, สารัมภะ, มานะ, อติมานะ, มทะ, ปมาทะ เป็นกิเลสบางส่วนที่จรมาด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะที่เป็นประธาน เมื่อกิเลสเกิดขึ้นทำจิตเดิมที่มีความบริสุทธิ์ ต้องเศร้าหมอง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ที่นำไปสู่การ

บรรลุลหรรณ องคฺคุณเป็นสังฆจัตตูปกิลสที่เป็นอุปสรคได้คื การดําเนินตามแนวทางปฏิบัติไตรสิกขา คีล สมิติ ปัญญา ในวัตถูปมสูตรระบุเพียงเหล่านั้พระภิกษุ แต่ผู้วิจัยพบว่ ในแนวทางปฏิบัตินี้ประชาชนสามารถนํามาแบบอย่างไปประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องเหมาะสมกับตนเองได้

1. คีล หมายถึง ในพระสูตรระบุถึงคีลของพระสงฆ์ ในงานวิจัยเสนอคีลของประชาชนเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

1) คีลของพระสงฆ์ หมายถึงการทำความถึงพร้อมในอริยคีล คืดำรงสังจะไม่บกพร่อง ไม่ต่างพร้อย ในปริสสุททิตีล 4 ปาติโมกสังวรคีล อินทริยสังวรคีล อาชีวปริสสุททิตีล ปัจจยสันนิสสิต ดำรงอยู่ในคีลที่ปริสสุทธีเป็นกรอบสิกขาบท (พระพุทโธสเถระ, ข้อ 14-21 หน้า 24-25) ศรัทธาเป็นเหตุให้ปาติโมกสังวรคีลสำเร็จ สติเป็นเหตุให้อินทริยสังวรคีลสำเร็จ วิริยะเป็นเหตุให้อาชีวปริสสุททิตีลสำเร็จ ปัญญาเป็นเหตุให้ปัจจยสันนิสสิตสำเร็จ (พระพุทโธสเถระ, ข้อ 19 หน้า 52-61)

2) คีลของประชาชน มีคีล 5 คีล 8 เป็นการให้สังจะของบุคคลนั้นที่จะไม่ละเมิดในกรอบคีลที่ตนเองกำหนดยอมรับนำมาปฏิบัติเพื่อความดีงาม มีความสอดคล้องกับธรรม สัมมปธาน 4 คืสังวรปธาน เพียรระวังยับยั้งอกุศลกรรมไม่ให้เกิด ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ภาวนาปธาน เพียรทำกุศลกรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลกรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2559)

2. สมิติ หมายถึง การนำภาวนา 2 คืสมถภาวนา วิปัสสนาภาวนา กองใช้เป็นหลักปฏิบัติเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ให้พัฒนานำไปสู่ความเป็นพระอริยบุคคล

3. ปัญญา หมายถึง ปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาตามความเป็นจริงวิปัสสนาภาวนา องคฺคุณ รู้ชัดในส่วนอุปกิลส 16 จรเข้ามานําสติปัญฐาน 4 มาปฏิบัติเพื่อทำให้เป็นผู้สติสัมปญชัญญะ พิจารณาเห็นภายในกายเห็นเวทนาในเวทนา เห็นจิตในจิต เห็นธรรมในธรรม องคฺคุณเพื่อทำให้จิตสลัดกิเลสออก เจริญภาวนาทำสมถภาวนาเป็นฐานในการพิจารณาธรรม เริ่มจากองค์แห่งฌาน 5 เจริญสมาธิรวมจิตเป็นหนึ่งจนเกิดฌานขึ้นเป็นผลให้ออกุศลธรรมทั้งหลาย พร้อมนิวรรณ์ 5 สงบลง ภาวนาต่อไปตามลำดับปฐมฌาน จนถึงฌาน 4 เป็นจิตตั้งมั่นพร้อมใช้งาน ยกจิตทำให้แจ้งโสดาปัตตมรรค ในชั้นอริยมรรคใช้มรรคดับส่วนกิเลสโสดาปัตตมรรคละกิเลสได้ 6 ตามภาพที่ 2 บุคคลผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตตผล เจริญอริยมรรคมีปัญญาเป็นประธานเรียกว่า ธัมมานุสारी หรือสัทธานุสारी คื เป็นผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ชื่อว่าสัทธาวิมุต ชื่อว่าอรุระ 2 คื สัทธาอรุระ, ปัญญาอรุระ จิตละอุปกิลสได้ 6 คือถัมมะ, สารัมมะ, มานะ, อติมานะ, มทะ, ปมาทะ เมื่อทำความถึงพร้อมได้อานาคามีมรรค

สมณะ	วิปัสสนา	1. ผู้ทำให้แจ้งโสดาปัตติผล	2. พระโสดาบัน	3. ผู้ทำให้แจ้งสกทาคามีผล	4. พระสกทาคามี	5. ผู้ทำให้แจ้งอนาคามีผล	6. พระอนาคามี	7. ผู้ทำให้แจ้งอรหัตผล	8. พระอรหันต์
1. อุปกิเลส 11-16 เป็นอุปสรรคละได้ 6									
2. อุปกิเลส 7 11 เป็นอุปสรรคละได้ 4 ชนิด									
3. อุปกิเลส 1-6 เป็นอุปสรรคละได้ 6 ชนิด									
ฌาน 1 ฌาน 2 ฌาน 3 ฌาน 4 อรูปฌาน 1 อรูปฌาน 2 อรูปฌาน 3 อรูปฌาน 4	ศรัทธา ปัญญา	1. สัทธานุสारी 2. อัมมานุสारी			3. สัทธาวิมุต 4. ทิฏฐิปปัตตะ 5. กายสักขี				ปัญญาวิมุต สุขวิปัสสก ปัญญาวิมุต ผู้ได้ฌาน 1 ปัญญาวิมุต ปัญญาวิมุต ปัญญาวิมุต อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 1 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 2 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 3 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้อรูปฌาน 4 อุกโตภาควิมุต ผู้ได้ฉินโรธสมาบัติ
			ละสังโยชน์ได้ 3		ราคะ โทสะ โมหะ เบาบาง		ละสังโยชน์ได้ 2		ละสังโยชน์ได้ 5

ภาพที่ 2 : แสดงแผนผังอุปกิเลสเป็นอุปสรรคในการพัฒนาจิต และการดับด้วยมรรค

จากภาพที่ 2 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557) ทำให้ผู้วิจัยพบว่า องค์คุณที่นำมาใช้สละ คาย ปล่อย ละ สลัดทั้งอุปกิเลส 16 ชนิด มีนัยยะที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาจิตให้ไม่ให้เกิดบรรลุมรรค แต่ในช่วงเวลาเดียวกันต้องมียุทธศาสตร์ในการละสังโยชน์ 10 ดำเนินควบคู่กันไป อุปกิเลสนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกิเลสทั้งหมด การที่ละอุปกิเลสได้แล้วนั้นไม่ได้หมายความว่า จะทำให้เป็นอริยบุคคลโดยสมบูรณ์ ในอรรถกถาขยายความว่าดับลงด้วยมรรค (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/72/264-265) หมายถึง ในกระบวนการดับสังโยชน์ 10 เมื่ออุปกิเลสดับลง ในกระบวนการนั้นยังมีกิเลสที่ยังไม่ดับสูญอยู่

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า การวิเคราะห์คุณค่าการเป็นอริยบุคคลในวัฏฏมสูตร สามารถแบ่งเป็นประเด็นการศึกษาได้ดังนี้

1. คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบัน คำว่า องค์คุณ คือ องค์ประกอบของความดี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 263) สามารถวิเคราะห์ได้ว่า คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดในอุปกิเลส 16 ประการ

พบว่า อุปกิเลส 16 ชนิดเข้ามาสู่จิตได้ด้วยการจรเข้ามาด้วยอำนาจของกิเลสโลภะ โทสะ โมหะ ทำให้จิตที่บริสุทธิ์เศร้าหมอง จึงเป็นที่มาของมูลเหตุวิปสมสูตร ว่าด้วยข้ออุปมาด้วยผ้าพระพุทธรูปเจ้าตรัสสอนให้มัสติสัมปชัญญะ ด้วยการเจริญสติปัฏฐาน 4 อยู่ตลอดเวลาต่อเนื่อง ผลการวิจัยพบว่า

1) การวิเคราะห์คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบันของคุณหัสส

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ศีลเป็นกระบวนการขัดเกลาทางกายภาพ กาย วาจา ที่ป้องกันไม่ให้ตัวของผูปฏิบัติให้กระทำการที่เป็นอกุศลกรรมบถ 10 ให้เกิดขึ้น หรือไม่ทำให้เกิดความมัวหมองด้วยการทำผิดศีล และเมื่อทำความถึงพร้อมคือการมีศรัทธา ศีล จาคะพร้อมแล้ว ปัญญาจึงเกิดขึ้น ทำให้สามารถวิเคราะห์อุปกิเลสทั้ง 16 ประการ ได้ว่า อุปกิเลส ทำให้ใจเศร้าหมอง ไม่สะอาดบริสุทธิ์ 16 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/93/65) แบ่งกิเลสออกได้เป็น 3 ตระกูล ได้แก่

ตระกูลโลภะ ได้แก่

1. อภิขฌาวิสมโลภะ คือ ความเพ่งเล็งอยากได้ไม่เลือกที่ จ้องละโมภ มุ่งแต่จะเอาให้ได้ เกิดจากความวุ่นวายของจิตเป็นไปตามความคิดปรุงแต่งตั้งแต่เห็นสวยงามน่าปรารถนาต้องการ การมีปัญญาทำให้จิตปราศจากความโลภโกรธหลงได้ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ สติสัมปชัญญะทุกขณะ

ตระกูลโทสะ ได้แก่

2. พยาบาท คือ คิดร้าย คิดหมายปองร้ายทำลายผู้อื่นให้เสียหาย ยึดความเจ็บแค้นเป็นอารมณ์ เกิดจากความคิดปรุงแต่งที่ได้จากการรับรู้ กระทบจิตก่อให้เกิดความรุนแรง เป็นโทสะทางร้าย องค์คุณที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การเจริญเมตตาด้วยปัญญา และการเจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ ความมีเมตตาต่อบุคคลได้

3. โกรธ คือ ความโกรธ แม้สามารถทำร้ายตนเองและผู้อื่นได้ แต่เป็นเพียงความโกรธ ไม่ใช่โทสะที่ร้าย โดยเมตตาต่อบุคคลปรุงแต่งให้เกิดความโกรธได้ จึงควรเจริญเมตตาจึงเป็นการขจัดโทสะแห่งความโกรธได้ องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การเจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ

4. อุปนาหะ คือ ผูกโกรธ เก็บความเจ็บ ความโกรธไว้ ไม่คิดทำลายเหมือนพยาบาทแต่จำไว้ไม่ยอมลืม เมื่อโกรธรุนแรงมากขึ้นกลายเป็นความอาฆาตในที่สุด เพราะไม่ใช่ปัญญาไตร่ตรอง ดังนั้นการมีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ สามารถทำลายกิเลสได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 29/122/352) องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การเจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ

ตระกูลโมหะ ได้แก่

5. มกฺขะ คือ ความลบลู่บุญคุณท่าน ไม่รู้จักบุญคุณ แม้ถูกช่วยเหลือให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่กลับคิดว่าได้ดีเองไม่ได้มีคนช่วยเหลือมาก่อน เรียกว่า “คนอกตัญญู” เป็นความคิดปรุงแต่งที่ชั่วที่ร้าย โดยองค์คุณที่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาพิจารณา และเพิ่มการอบรมกตัญญูกตเวทิตาธรรม จะทำลายอุปกิเลสขอลบลู่บุญคุณท่านได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 27/100/273)

6. ปลาสะ คือ ความตีเสมอ เอาตัวเราเทียบกับคนอื่นด้วยความลำพองใจ เป็นกิเลสที่ตรงข้ามกับมกฺขะ เพราะเป็นการยกตัวขึ้นไปเทียมท่าน เกิดจากความคิดปรุงแต่งที่ชั่วทำให้จิตเศร้าหมอง โดยองค์คุณที่

สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะขึ้นประณีต และมีปัญญาที่เพียงพอ เพราะการมีปัญญาที่รู้เห็นความเป็นผู้ลบล้างคุณท่านและยกตัวเทียมท่านย่อมทำให้นั้นสามารถทำลายอุปกิเลสตัวนี้ได้

7. อีสสา คือ ความริษยา กระวนกระวายทนไม่ได้เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีกว่า มีริษยาเป็นแรงกระตุ้นสำคัญของการขัดแย้งขัดขาน ผู้ที่ย่อมให้ความริษยาเกิดขึ้นเท่ากับไม่มีเมตตาต่อตนเอง ดังนั้นผู้มีปัญญาจึงอบรมเมตตาให้ควบคุมความคิดปรุงแต่งดับความรู้สึกริษยาขึ้นได้ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะระลึกสัตว์เป็นตามกรรม ปัญญา มีเหตุผล มีความละเอียด

8. มัจฉริยะ คือ ความตระหนี่ หวงแหน แม้จำเป็นต้องเสียสละแต่ไม่สามารถเสียสละได้ เป็นความรู้สึกเสียสละที่จะให้ตกไปเป็นของผู้อื่น เป็นความยึดมั่นถือมั่นของตัวเอง โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติ และปัญญา เป็นการแก้ความตระหนี่แก้ที่ความคิดปรุงแต่ง โดยคิดปรุงแต่งให้ตัวเองรู้จักเอื้อเฟื้อ เสียสละ มีเมตตากรุณา

9. มายา คือ มารยา ความเจ้าเล่ห์ เล่ห์เหลี่ยม ล่อลวง ไม่จริง สร้างทำเพื่ออำพรางความไม่ดีให้คนอื่นเข้าใจผิด มายาเกิดจากความคิดปรุงแต่ง การแสดงออกของมายนี้นี้มีพยานคือตัวเองที่รู้ดีที่สุดว่า ได้ทำชั่ว ทำบาปหรือไม่ ซึ่งไม่สามารถปิดบังซ่อนเร้นไม่ให้ตัวเองรู้ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/408/204) องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีปัญญา และสัจจะที่เป็นใหญ่

10. สาถะยะ คือ ความโอ้อวดหลอกลวง พุดเกินความจริง ความโอ้อวดเกิดจากความคิดปรุงแต่ง โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การละได้ยากต้องใช้อรหัตตมรรค และไม่คิดปรุงแต่งเพื่อโอ้อวดสิ่งนั้นเพื่อให้ผู้อื่นรับรู้ จิตจะไม่เศร้าหมอง

11. ถัมพะ คือ ความหัวดื้อถือมั่น จิตใจแข็งกระด้าง ไม่ยอมรับการช่วยเหลือหรือต่อต้านปฏิเสธสิ่งที่มีประโยชน์ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีปัญญาในการแก้กันสยดื้อรั้น เพราะต้องใช้เหตุผลให้ถูกต้องเพียงพอ และสัจจะที่เป็นใหญ่

12. สารัมมะ คือ ความแข่งดี ไม่ยอมลดละ แก่งแย่งชิงดี โดยปราศจากกตिकाความยุติธรรม ซึ่งองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การยอมรับความจริง พยายามหยุดความคิดนั้น และยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี จึงจะมีโอกาสได้พ้นทุกข์อย่างสิ้นเชิง

13. มานะ คือ ความถือตัว ทะนงตน เป็นการเปรียบเทียบตัวเองกับผู้อื่น ถือตัวว่าเสมอกับเขา แก้ได้โดยการพยายามยับยั้งไม่ให้มีความคิดปรุงแต่งให้มากที่สุด องค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การรู้ตัวตนว่าตนเองเป็นใคร อย่างไร

14. อติมานะ คือ ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา ความดูหมิ่นดูแคลน เหยียดหยาม หรือดูถูก โดยเริ่มจากความคิดปรุงแต่งว่าผู้อื่นต่ำต้อยกว่าตนต่าง ๆ สามารถแก้ไขได้ด้วย การอย่านำตนไปเปรียบกับผู้อื่น และการตั้งใจทำดีเท่านั้น จึงจะมีโอกาสเพิ่มขึ้นที่ได้พ้นทุกข์ โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การรู้ตัวตนว่าตนเองเป็นอะไร และมีความละเอียด

15. มหะ คือ ความมัวเมา ความหลงเพลิดเพลินในสิ่งที่ไม่ใช่สาระ เมื่อความมัวเมาเกิดขึ้นแล้ว ความเสื่อมเสียย่อมเกิดตามมา โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีปัญญาพิจารณาตามความ

เป็นจริง เพราะผู้มีปัญญาที่พยายามหยุดความคิดปรุงแต่งนั้น สามารถหลุดพ้นจากความมัวเมา เพื่อให้ปรากฏความประภัสสรแห่งจิตได้

16. ปมาทะ คือ ความประมาทเลินเล่อ ไม่คิดให้รอบคอบ ขาดสติปัญญากำกับ เกิดจากความคิดปรุงแต่งว่า “ไม่เป็นไร” นั่นคือความประมาท โดยองค์คุณที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้คือ การมีสติสัมปชัญญะ ดังนั้นจึงควรเจริญสติในการดำเนินชีวิต เพื่อความไม่ประมาท

กิเลส	อุปกิเลส 16	ลักษณะนิสัยที่มี อุปกิเลส 16	องค์คุณนำมาเปลี่ยนนิสัย
โลภะ	1. อภิชฌาวิสมโลภะ	ความโลภไม่สม่ำเสมอ	มีสติสัมปชัญญะทุกขณะ
โทสะ	2. พยาบาท	ความคิดปองร้ายผู้อื่น	เจริญพรหมวิหารธรรม 4 เป็นฐาน มีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่ทุกขณะ
	3. โกรธะ	ความโกรธ	
	4. อุปนาหะ	ความผูกโกรธ	
โมหะ	5. มกขะ	ความลบหลู่คุณท่าน	มีสติสัมปชัญญะ มีปัญญาพิจารณา
	6. ปฬาสะ	ความดีเสมอ	สติสัมปชัญญะขั้นประณีต มีปัญญาที่เพียงพอ
	7. อิสสา	ความริษยา	สติสัมปชัญญะระลึกรู้ตัวเป็นตามกรรม ปัญญามีเหตุผล มีความละเอียด
	8. มัจฉริยะ	ความตระหนี่	สติ ปัญญา
	9. มายา	มารยา	มีปัญญา-สัจจะที่เป็นใหญ่
	10. สาถยยะ	ความอื้ออวด	ละได้ยากต้องใช้อรรถตมมรรค
	11. ถัมภะ	ความหัวดี	ปัญญา-สัจจะที่เป็นใหญ่
	12. สารัมภะ	ความแข่งดี	ยอมรับความจริง
	13. มานะ	ความถือตัว	รู้ตัวตนว่าตนเองเป็นใคร อย่างไร
	14. อติมานะ	ความคูหมิ่นเขา	รู้ตัวตนว่าตนเองเป็นอะไร ละอาย
	15. มทะ	ความมัวเมา	มีปัญญาพิจารณาตามความเป็นจริง
	16. ปมาทะ	ความประมาท	มีสติสัมปชัญญะ

ภาพที่ 3 : องค์คุณสำหรับเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

2) การวิเคราะห์คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบันของพระสงฆ์

อุปกิเลสเครื่องทำให้จิตเศร้าหมอง เป็นสิ่งที่มีอยู่ทุกผู้ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ผ้าที่เศร้าหมองมลทินจับข้างย้อมพึงนำเอาผ่านนั้นใส่ลงในน้ำย้อมใด คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง หรือสีชมพู ผ่านนั้นพึงเป็นของมีสีที่เขาย้อมไม่ดี มีสีมัวหมอง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร? เพราะผ้าเป็นของไม่บริสุทธิ์ผืนใดเมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว ทุกติเป็นอันหวังได้ ฉะนั้น (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/93/48) โดยพระสงฆ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท (มานพ นักการเรือน, 2544) คือ 1) อริยสงฆ์ และ 2) สมมติสงฆ์ เป็นผู้ที่ตั้งมั่นออกบวชเป็นบรรพชิต เพราะเห็นโทษของกิเลสด้วยปัญญา สละทุกสิ่งที่เป็นอย่างคฤหัสถ์ ละการกระทำอย่างคฤหัสถ์ ประพฤติขัดเกลาละกิเลสอย่างยิ่งเพื่อถึงการดับทุกข์ โดยมีพระวินัยบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้ภิกษุประพฤติปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นภิกษุในเมือง ภิกษุชนบท และภิกษุทุกรูปที่บวชมาในพระ

ศาสนานี้ ต่างต้องปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติทุกรูป จากการศึกษา ผลแห่งการที่ภิกษุละกิเลสได้ สามารถแบ่งตามลำดับได้ดังนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/188/195)

ระดับ 1 (ระดับสูงสุด) ภิกษุเหล่าใด มีอาสวะสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีสัญญาในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว ภิกษุเหล่านั้นย่อมไม่มีวิภวัญชะ (เป็นอรหันต์ผู้หลุดพ้น)

ระดับ 2 ภิกษุเหล่าใดละ โอรัมภาคิยสัญญาชนทั้ง 5 ได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น เป็นโอบปาติกะ ปรินิพพานในโลก นั้น (เป็นอานาคามี)

ระดับ 3 ภิกษุเหล่าใดละสัญญาชน 3 ประการได้แล้ว กับ มีราคะโทสะ และ โมหะ บางเบา ภิกษุเหล่านั้นเป็น พระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น (เป็นสกทาคามี)

ระดับ 4 ภิกษุเหล่าใดละสัญญาชน 3 ประการได้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นเป็นพระโสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีปัญญาเครื่องตรัสรู้เป็นเบื้องต้น. (เป็นโสดาบัน)

ระดับ 5 ภิกษุเหล่าใด ผู้เป็นธัมมานุสारी เป็นสัทธานุสारी ภิกษุเหล่านั้น มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ที่เป็นที่ไปใน เบื้องหน้า (เป็นธัมมา-สัทธานุสारी)

ระดับ 6 (ระดับต่ำสุด) บุคคลเหล่าใด มีเพียงความเชื่อ เพียงความรักในเรา บุคคลเหล่านั้น เป็นผู้มีส่วนเป็นไปใน เบื้องหน้า (เป็นผู้ไปสู่สุคติโลกสวรรค์) ในระดับต่ำสุดนี้ เพียงแค่มีความเชื่อ (คำสอน) มีความรักถากถาง มีโอกาสไปเกิดในสวรรค์ แต่ยังไม่พ้นสังสารวัฏ ยังต้องกลับมาสู่คติ 5 (คือ ยังไม่พ้นนรก)

ดังนั้นเมื่อพระภิกษุรู้ชัดธรรมอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตแล้ว ย่อมสามารถละธรรมอันเป็นเครื่องเศร้าหมองจิตเสียได้ในขณะนั้น เมื่อละกิเลสเหล่านั้นได้แล้ว ย่อมได้ความรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ อันประกอบด้วยธรรม เมื่อปราโมทย์แล้ว ย่อมเกิดปิติ เมื่อมีปิติในใจ กายย่อมสงบ มีกายสงบแล้ว ย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุขแล้ว จิตย่อมตั้งมั่นอยู่ในความสงบและสามารถบรรลุได้ในระดับต่าง ๆ

จากการรู้ชัดในอุปกิเลสทั้ง 16 ประการแล้ว สามารถบรรเทา ลด ละ เลิกกิเลส ทั้ง 16 ประการนี้ ด้วยการอาศัยสติ รู้ทันอารมณ์ และพยายามเข้าใจการกระทำของผู้อื่น รวมทั้งแผ่เมตตาตั้งจิตปรารถนาดีต่อผู้นั้น ด้วยปัญญา จากนั้นจึงให้อภัยตนเองและผู้อื่นได้ การตามรู้ทันอัตตาตัวเองสามารถช่วยได้มากในการลดละกิเลสทั้งปวง เพราะส่วนใหญ่คำพูดและการกระทำของผู้อื่นจะเข้ามากระทบอัตตาของเรา อัตตาจึงได้สั่งจิตให้รู้สึกและกระทำสิ่งที่ไม่ดีออกมา หากรู้ทันอัตตาจะตกอยู่ในอำนาจของกิเลสน้อยลง สติจะช่วยทำให้เห็นอัตตาที่ทำให้จิตร้อนรนได้ ดังนั้นจึงควรการเจริญสติ เจริญเมตตา เจริญปัญญาในชีวิตประจำวัน

คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบัน เกิดจากการรู้แจ้งในเหตุของความเศร้าหมองแห่งจิตแล้วทำการบำรุงรักษาจิตให้มีสุขภาพที่ดี แข็งแรงผ่องใสบริสุทธิ์ จิตจะอ่อนแอ หวั่นไหวต่อเหตุการณ์รอบตัวได้ง่าย การบำรุงรักษาจิตให้แข็งแรงผ่องใสบริสุทธิ์ เรียกว่า การบริหารจิต ฝึกฝนให้จิตสงบนิ่งอยู่กับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งการฝึกจิตให้สงบ ทำได้โดยการฝึกสติควบคุมจิตใจให้จดจ่อกับสิ่งที่ทำโดยระลึกรู้อยู่เสมอ พร้อมระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาด ฝึกตนให้มีเมตตาต่อตนเองและคนรอบข้าง รวมทั้งฝึกปัญญาให้เข้มแข็ง คิด แยกแยะ วิเคราะห์เหตุผลได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้จิตใจสงบสุข เพื่อให้ตนเองและคนรอบข้างมีความสุข

2. คุณค่าองค์คุณการละอุปกิเลสในภาวนา 2 สรุปได้ว่า สภาวธรรมของสมถภาวนาสามารถจำแนกได้ 4 ประการ คือ 1) เข้าถึงสมาธิในระดับสูง 2) ละนิวรณ์ 3) กำจัดอาสวกิเลส และทำให้ทราบวาสิ่งที่เกิดขึ้นจากการวิปัสสนา คือ ญาณ (วิชา) 3) ญาณ คือ ความรู้ที่จะกำจัดอวิชชา (ความไม่รู้) ให้หมดสิ้นไป จนบรรลุธรรมได้ในที่สุด

3. คุณค่าตนเองเมื่อนำองค์คุณพัฒนาสู่อริยบุคคลในปัจจุบัน สรุปได้ว่า ผู้เจริญเมตตาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งสุภวิโมกข์ ผู้เจริญกรุณาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งอาภาสานัญญาตนะ (อรุณานที่ 1) ผู้เจริญมูทิตาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งวิญญาณัญญาตนะ (อรุณานที่ 2) ผู้เจริญอุเบกขาอัปปมัญญา ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแห่งอากิญจัญญาตนะ (อรุณานที่ 3) ผู้เจริญพรหมวิหาร 4 เป็นอัปปมัญญาทุกข้อ ชื่อว่าเป็นผู้ทำกัลยาณธรรมทั้งปวงมีทานเป็นต้นให้บริบูรณ์ได้ เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลายสามารถบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์ได้ด้วยมีอัปปมัญญาทุกข้อเป็นพื้นฐาน

เมื่อวิเคราะห์ผลการวิจัยคุณค่าด้านการพัฒนาเป็นผู้จิตใจสูงในทางโลก โดยนำเอาองค์คุณมาขัดเกลาพฤติกรรมที่เป็นนิสัยเดิมออกไป เปลี่ยนแปลงเป็นนิสัยใหม่ที่ทำให้การกระทำตรงกันข้ามกับอุปกิเลส 16 ผลการวิจัยพบว่า เมื่อรู้โทษของอุปกิเลส 16 จึงทำให้รู้ชัดที่ทำให้ตนเองมีการแสดงอาการที่แย ๆ ออกมาทางกายทางวาจาส่งผลเสียต่อผู้คนรอบข้าง นำกุศลกรรมบถ 10 มาใช้จนเป็นนิสัยเกิดการเปลี่ยนแปลงนิสัยในทิศทางที่ดีขึ้น เป็นที่ชื่นชมหน้าคบหาต่อผู้คนรอบข้างพัฒนาเป็นผู้จิตใจสูงเป็นฐานรองรับการพัฒนาไปสู่คุณค่าด้านการปฏิบัติภาวนาขั้นสูงที่มีสมถภาวนาเป็นฐาน ทำให้แจ้งด้วยวิปัสสนาภาวนา สู่คุณค่าความเป็นอริยบุคคล 4 พวก 8 บุคคล ทำให้ส่วนกิเลสโมหะส่วนใหญ่หมดสูญที่ผู้ทำให้แจ้งโสดาปัตติผล เพราะคุณค่าทางปัญญามีวิชา ความเฉียบคมมีกำลังเพิ่มขึ้นทำให้อวิชชาลดกำลังลง อุปกิเลสส่วนโมหะดับไป 6 ในลำดับต่อไปในชั้นอนาคามีมรรคส่วนกิเลสโมหะดับไปอีก 4 กิเลสโมหะส่วนที่เหลือที่เบาบาง ดับลงในชั้นอรหัตตมรรครวมทั้งกิเลสโลภะ กิเลสโทสะ ทั้งหมดดับสิ้นในขั้นนี้ ให้คุณค่าความเป็นอริยบุคคลสูงสุดใน อรหัตตผล

อภิปรายผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์เป็นพระสูตรที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงธรรมเทศนาแก่เหล่าพระภิกษุทั้งหลาย โดยยกเรื่องอุปกิเลส 16 อุปสรรคขัดขวางจิต แม้แต่ขณะเจริญภาวนาเพื่อทำให้แจ้งในแต่ละขั้นของการปฏิบัติ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอุปกิเลสเป็นเพียงบางส่วนของกิเลสที่เป็นประธาน จึงมีความสำคัญในแง่ทำให้การเจริญภาวนาไม่พัฒนาอยู่กับที่ไปไม่ถึงการละสังโยชน์ 10 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุชาติ ทองมาลัย (2561) เรื่อง “วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาต่อการบรรลุธรรม” ที่ว่า ขั้นของสมถะนั้นเป็นส่วนของสมาธิ (จิตตสิกขา) อันมีสัมมาสมาธิเป็นหลักดังที่ได้กล่าวแล้ว และขั้นของวิปัสสนาคือ ส่วนของปัญญา (ปัญญาสิกขา) สำหรับกระบวนการกำจัดกิเลสขั้นนี้ หลักธรรมสำคัญ คือ การบรรลุวิชชาอาสวักขยญาณ คือ ญาณอันเป็นความรู้ที่เป็นเหตุให้สิ้นอาสวะ ส่วนอุปกิเลสก็จะทยอยหมดไปในขั้นมรรคตามลำดับในระดับอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ, 2545) ที่ใช้แนวทางของวิปัสสนาในการละอุปกิเลส 16 ด้วยการพิจารณาตามความ

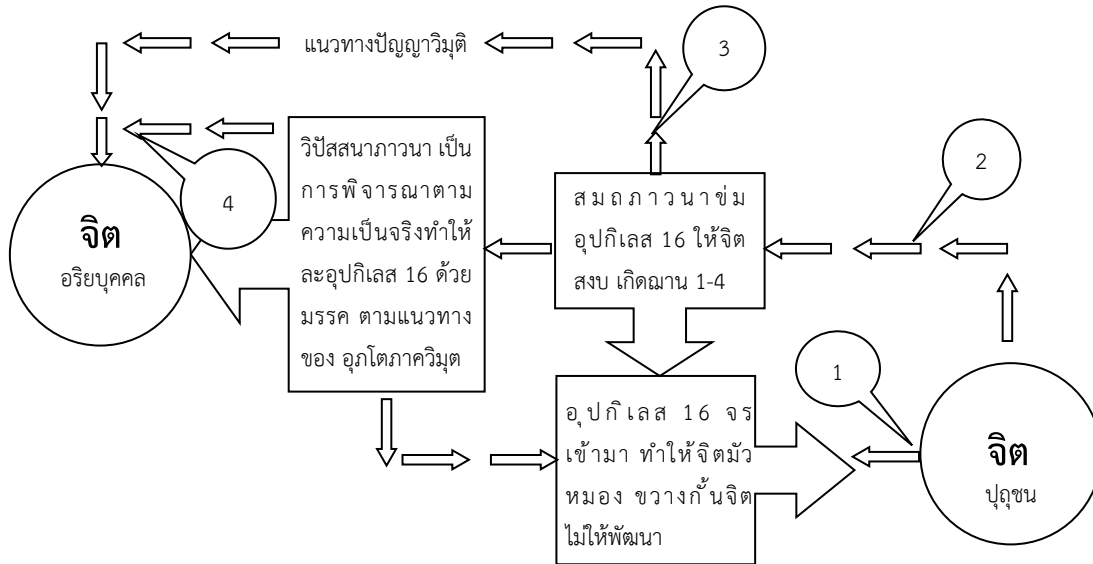
จริงในปฏิจจสมุปบาท ในแนวทางปัญญาวิมุต สติปัฏฐาน 4 กำหนดรู้ทันส่วนอุปกิเลสที่กำลังเกิดเพียงรู้ทัน ส่วนกิเลสก็ดับไปเอง โดยไม่ให้สืบเนื่องจนเกิดอุปาทานการยึดมั่น ถ้อยมั่นเป็นตัณหา ของกูขึ้นมา เป็นแนวทาง ระวังสังวรอีกแนวทางที่ละอุปกิเลสได้

2. องค์คุณในการจัดการ อุปกิเลส 16 ได้แก่ อภิชฌาวิสมโลภะ พยาบาท โภชะ อุปนาหะ มกฺขะ ปหาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาถะยะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ เริ่มต้นจากหายาไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียดที่มีความลึกซึ้งในกระบวนการจัดการ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเป็นกิเลสที่จรมาด้วยอำนาจ โภชะ โทสะ โมหะ ที่เป็นประธาน เมื่อเกิดขึ้นทำจิตเดิมที่มีความบริสุทธิ์ ทำจิตต้องเศร้าหมอง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ที่นำไปสู่การบรรลุธรรม จึงต้องละกิเลสเหล่านี้ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาเอกชัย อุปุทฺตโน (ช้อยแก้ว) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ธรรมาภิสมัยของพระอริยบุคคล ตามหลักไตรสิกขา” และ พระมงคลธรรมวิธาน ในงานวิจัยเรื่อง “ธรรมกับการดำเนินชีวิตในยุคประเทศไทย 4.0” ที่ได้แสดงผลการวิจัยไว้ว่า อุปายวิธีในการฝึกจิตให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิ จำเป็นต้องอาศัย “อารมณ์ของสมถกัมมัฏฐาน” อยู่ 40 วิธี หรือเรียกว่ากรรมฐาน 40 จัดเป็น 7 หมวด คือ 1) กสิณ 10 2) อสุภะ 10 3) อนุสสติ 10 4) พรหมวิหาร 4 (อัปปมัญญา 4) 5) อรูป 4 6) สัญญา (อาหาเรปฏิกูลสัญญา) 7) วัตถาน (จตุธาตวัตถาน) ทั้งนี้การฝึกจิตแบบเจริญสติอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งในกรรมฐาน 40 กอง จะเกิดผลคือ ผู้ฝึกจะมีจิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียว จนถึงระดับที่เรียกว่าฌาน ซึ่งแปลว่าการเพ่ง ฌานประเภทนี้ เรียกว่า อารัมมณูปนิชฌาน โดยมีระดับความตั้งมั่นของจิต 3 ระดับคือ (1) ขณิกสมาธิ (2) อุปจารสมาธิ และ (3) อัปปนาสมาธิ เมื่อจิตถึงอัปปนาสมาธิมีความแคล่วคล่องหรือเรียกจิตเข้าถึงฌาน ผู้ปฏิบัติจะพบสภาวะธรรมต่าง ๆ ที่บัญญัติเรียกว่า องค์ฌาน ซึ่งมีทั้งหมด 5 องค์ คือ วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา

3. วิเคราะห์คุณค่าองค์คุณในการรู้ชัดอุปกิเลสในชีวิตปัจจุบัน คุณค่าองค์คุณการละอุปกิเลสในภาวนา 2 และคุณค่าตนเองเมื่อนำองค์คุณพัฒนาสู่อริยบุคคลในปัจจุบันแล้ว สามารถนำคุณค่าขององค์คุณนั้นปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องชัดเจนเพื่อประโยชน์สุขแก่ทุกคน ทั้งนี้เป็นการ 1) กระบวนการขัดเกลาทางกายภาพ ทางกาย วาจาให้ศีลในชีวิตของคฤหัสถ์ และละอุปกิเลส 16 ชนิด ทั้งกาย วาจา และใจสงบ เพื่อการบรรลุสู่นิพพานในชีวิตของบรรพชิต 2) สภาวะธรรมของสมถภาวนาฝึกปฏิบัติในการเข้าถึงสมาธิในระดับสูง ละนิวรณ์ กำจัดอาสวกิเลส และวิปัสสนาภาวนา ฝึกปฏิบัติ “วิชชา 3” เพื่อให้วิชชาหมดสิ้นไปจนบรรลุธรรมได้ในที่สุด และ 3) เจริญพรหมวิหาร 4 จะทำให้เป็นอริยบุคคลโดยสมบูรณ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ (นะโมพุทธายะ, 2558) ในหัวข้อ “เจริญพรหมวิหาร 4 ควบคุมอำนาจกสิณ” ที่ว่า หากได้บรรลุผลเป็นพระอริยบุคคลขั้นใดขั้นหนึ่งแล้ว ก็ย่อมทรงพรหมวิหารและแผ่พรหมวิหารธรรมไปยังสัตว์ทั้งหลาย ได้ดีกว่าผู้ที่ยังเป็นแต่เพียงโคตรภูบุคคลอยู่ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพระวุฒิไกร สิริสาโร (2561) เรื่อง “ศึกษาประโยชน์ 3 ที่มีผลต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา” ที่ว่า สติปัฏฐาน เป็นหนทางนำไปสู่การพ้นจากทุกข์ ทั้งนี้การปฏิบัติตามหลักของสติปัฏฐานนี้ มีเป้าหมายสำคัญ คือ เพื่อให้บุคคลสามารถบรรลุถึงโลกุตตรธรรมแต่ละขั้น โดยผู้ปฏิบัติสามารถเข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคลได้ คือ บรรลุสุตถาบันสกทาคามี อนาคามีและอรหัตตบุคคล หมายถึง หากปฏิบัติตามลำดับย่อมนละกิเลสจากอย่างหายาไปหากิเลสอย่างละเอียดได้ด้วยตนเอง

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้อันเป็นผลมาจากการวิจัย วัตถุปมสูตร เป็นเนื้อหาที่เป็นโลกุตตระ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว จึงไม่มีการวิเคราะห์ เพียงต้องนำมาประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินตามเจตนารมณ์พระพุทธองค์ที่ประสงค์ให้สรรพสัตว์ได้พ้นจากกองทุกข์ อุปกิเลส 16 เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติขวางไม่ให้พัฒนาไปสู่อริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล

ภาพที่ 5 : แผนผังอุปสรรคต่อการพัฒนาไปสู่อริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคล

แนวทางที่ 1 จิตของคนทั่วไปเพราะไม่รู้กิเลสจึงครอบงำ รวมถึงพระเสขะที่ยังไม่หลุดพ้น เมื่อถูกครอบงำจิตเศร้าหมองไม่เหมาะต่อการใช้งาน แนวทางที่ 2 รู้ชัดด้วยสติปัญญา 4 เจริญสมถภาวนาข่มจิตที่มีอุปกิเลส 16 ให้สงบลง ทำสมาธิรวมจิตเป็นหนึ่งเดียวเกิดองค์แห่งฌาน 5 เกิดฌานขึ้น ยกจิตทำฌาน 1-4 ให้ปรากฏ เมื่อปรากฏใช้สมถะเป็นฐาน ยกจิตขึ้นวิปัสสนาพิจารณาตามความจริงในแนวทางปัญญาวิมุตตินำไปสู่อริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคลได้ทางหนึ่ง ในแนวทางที่ 3 ยกจิตทำรูปฌาน 1-4 ให้ปรากฏ ยกจิตขึ้นวิปัสสนาพิจารณาตามความจริงในแนวทางอุกโตภาควิมุตติบรรลุได้อีกแนวทาง และในแนวทางที่ 4 ทำสมาบัติ 8 ให้เกิดขึ้นแล้วเพื่อยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาภาวนาทำนิโรธสมาบัติให้เกิดในแนวทางอุกโตภาควิมุตติ ดับอุปกิเลสจนสิ้นซึ่งอุปกิเลสเป็นบางส่วนของกิเลสที่เป็นประธาน ในการหลุดพ้นจากอาสวกิเลสต้องละสังโยชน์ 10 จึงเป็นจิตที่บริสุทธิ์หลุดพ้นจากทุกข์

สรุป

อุปกิเลส 16 เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเองให้เป็นอริยบุคคล เพราะจิตเศร้าหมอง ทุกข์ เป็นอันหวังได้ หากจิตไม่เศร้าหมอง สุข เป็นอันหวังได้ พึงทำให้รู้ชัด แล้วละก่อให้เกิดความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระรัตนตรัย พร้อมด้วย ศรัทธา ปราโมทย์ ปีติ กายสงบ มีจิตตั้งมั่น รู้ชัดว่าได้ละ ละ สลัดส่วนกิเลสแล้ว ได้ความรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม แยกแยะสิ่งใดคือ, ธรรม, ปัญญา ไม่เป็นอันตรายแก่มรรค ผล มีจิตดำรงอยู่ใน

พรหมวิหารธรรม 4 แผ่ไปทั่วทิศ มีสติรู้ แยกแยะ จิตหลุดพ้น รู้ชัดว่า ชาตินี้สิ้น อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว องค์คุณการบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลในวัฏฏบัตินี้ พบว่ามีอุปสรรคในการบรรลุธรรม คือ อุปกิเลส 16 กิเลสจรรมาด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ ที่เป็นประธาน เมื่อเกิดขึ้นทำจิตเดิมเศร้าหมอง แก้ไขตามแนวปฏิบัติไตรสิกขา ศีล คือ สัจจะในปริสฺสุทฺธิศีล 4 ไม่ต่างพร้อย สมาธิ คือภาวนา 2 เป็นเครื่องมือนำมาขัดเกลาจิตใจ ปัญญา คือพิจารณาตามความจริง สติปัฏฐาน 4 เกิดสติสัมปชัญญะรู้ชัดต่ออุปกิเลสที่จรเข้ามา องค์คุณเพื่อทำให้จิตสลัดกิเลสออกเพื่อการบรรลุธรรม องค์แห่งฌาน 5 เป็นฐานให้เกิดฌาน ฌาน 1-4 จิตพร้อมใช้งาน ในขั้นนี้หากยถาวิปัสสนาขึ้นพิจารณาทำให้หลุดพ้นได้แนวทางปัญญาวิมุต ในรูปฌาน 1-4 หากยถาวิปัสสนาขึ้นพิจารณาทำให้หลุดพ้นได้เป็นแนวทาง อุภโตภาควิมุต องค์คุณในการละอุปกิเลสด้วยมรรค โสตาปัตติมรรค จิตละอุปกิเลสได้ 6 อนาคามีมรรค จิตละอุปกิเลสได้ 4 พระอรหัตตมรรค เกิดขึ้นจิตละอุปกิเลสได้ 6 การพัฒนาเป็นผู้จิตใจสูงในทางโลก เป็นการเรียนรู้การที่ไม่ดีที่ทำเคยชินเป็นนิสัย ที่มาจากการครอบงำของอุปกิเลส 16 ชนิด เป็นอุปสรรคคอยขัดขวางการพัฒนาทางจิตไม่ให้เกิดความบริสุทธิ์ ยกจิตขึ้นจากกิเลส เป็นมนุษย์ผู้มีใจสูงเป็นฐานต่อการพัฒนาเป็นอริยบุคคล

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

โครงสร้าง และสาระสำคัญของวัฏฏบัตินี้จะเป็นกระบวนการในการพัฒนาการเป็นอริยบุคคลได้ ที่ให้คุณค่าความเป็นมนุษย์ผู้เป็นใจสูงได้ทันทีเมื่อนำมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน เป็นอย่างก้าวการเป็นอริยบุคคลในเบื้องต้น ส่วนการเป็นอริยบุคคลในขั้นกลางที่ต้องใช้องค์คุณในการพัฒนาเป็นเรื่องที่ต้องมีความเพียรพยายามอย่างต่อเนื่องจึงจะสำเร็จได้ ส่วนการเป็นพระอริยบุคคล 4 จำพวก 8 บุคคลขั้นสูง เป็นเรื่องที่ทำได้ แต่ทำได้ยากหากไม่มีความมุ่งมั่น เพราะอุปกิเลส 16 เป็นเพียงบางส่วนของกิเลส ไม่ได้หมายความว่า หมดอุปกิเลส 16 แล้วกิเลสจะหมดสิ้นไป ถ้าต้องการศึกษาเพื่อหลุดพ้น ต้องศึกษาการละสังโยชนประกอบควบคู่กันไป

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาวิเคราะห์อุปกิเลส 16 ชนิดในวัฏฏบัตินี้ เพื่อการเปลี่ยนแปลงนิสัยในการดำเนินชีวิตประจำวันเห็นผลในปัจจุบัน เพื่อเปลี่ยนแปลงจิต ในความเป็นมนุษย์ผู้มีใจสูง

2.1 ศึกษาวิเคราะห์อุปกิเลส 16 ชนิด อุปสรรคต่อการพัฒนาจิต ด้วยการปฏิบัติภาวนาในวัฏฏบัตินี้

2.3 ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าที่ได้จากวัฏฏบัตินี้ต่อการพัฒนา เพื่อการดำเนินชีวิตพอเพียง

บรรณานุกรม

- ไทยออนทัวร์. (27 กุมภาพันธ์ 2563). *แม่น้ำคงคา (Ganges River) เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย*. สืบค้น 29 สิงหาคม 2566 จาก <https://thaiontours.com/india/ganges-river-india>.
- นะโมพุทธานะ. (11 กันยายน 2558). *เจริญพรหมวิหาร 4 ควบคุมอำนาจกลืน*. สืบค้น 29 สิงหาคม 2566 จาก <https://palungjit.org/threads/เจริญพรหมวิหาร4-ควบคุมอำนาจกลืน.554954/>.
- พระติปิฎกจุฬายเถระ. (2559). *คัมภีร์มลินทปัญหภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธรูปของธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 27. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทโธสเถระ. (2555). *คัมภีร์วิสุทธิมรรคภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมงคลธรรมวิธาน. (2562). *ธรรมกับการดำเนินชีวิตในยุคประเทศไทย 4.0. วารสารวิชาการโรงเรียนนายเรือ ด้านสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และศึกษาศาสตร์*. 6(1), 53-61.
- พระมหาเอกชัย อุบถตโน (ช้อยแก้ว). (2566). *ศึกษาวิเคราะห์ธรรมภาษิตของพระอรหันตบุคลตามหลักไตรสิกขา. วารสารมหาจุฬาลงกรณวิชาการ*. 10 (1), 348-362.
- พระวุฒิกโร สิริสาโร (ตาโธสง) . (2561). *ศึกษาประโยชน์ 3 ที่มีผลต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2554). *คู่มือที่จำเป็นในการศึกษาและปฏิบัติธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- มติชนออนไลน์. (18 มกราคม 2556). *ผลวิจัยล่าสุดยืนยันพิธีอาบน้ำ “กุ่มมะเมลา” ในอินเดีย “ดีต่อสุขภาพ”*. สืบค้น 29 สิงหาคม 2566 จาก <https://mgronline.com/around/detail/9560000007202>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชาติ ทองมาลัย. (2561). *วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของการปฏิบัติสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาต่อการบรรลุธรรม. วารสารมนุษยศาสตร์*. 25(2), 376-409.

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน

Buddhist Tourism Promotion of the Temples in Nan Municipality, Nan Province

¹พระครูปลัดอู๋ทัย อคฺคปณฺโณ, ²ชำนาญ เกิดช่อ,

³ฐิติพร สะสม และ ⁴กชพรรณ จันทรา

¹Prakhrupalad Autai Akkapano, ²Chamnarn Kerdchor,

³Thitiporn Sasom and ⁴Kochchapun Chantra

^{1,2,3}วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

^{1,2,3}Nakhon Nan Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴นักวิชาการอิสระ

⁴Independent Scholar

¹Corresponding Author's Email: Phakhrupaladautaiakkapano@gmail.com

Received: August 28, 2023; **Revised:** December 24, 2023; **Accepted:** December 28, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน 2) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน 3) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารและเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน เป็นไปในลักษณะ 4 ประเด็น คือ (1) บทบาทของวัดกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเทศบาลเมืองน่าน โดยวัดมีการประชาสัมพันธ์และอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว (2) การบริหารจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเทศบาลเมืองน่าน โดยวัดดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นไปอย่างสอดคล้องกับพันธกิจคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน (3) ปัจจัยด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเทศบาลเมืองน่าน (4) กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน 2) ด้านสภาพปัญหาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน เป็นไปในลักษณะ 5 ประเด็น คือ (1) สภาพปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม (2) สภาพปัญหาด้านการจัดการความรู้ (3) สภาพปัญหาเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก (4) สภาพปัญหาด้านบุคลากร (5) สภาพปัญหาด้านระบบการจัดการนักท่องเที่ยว 3) ด้านแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน ในสถานการณ์การแพร่

ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นไปในลักษณะ 6 ประเด็น คือ (1) การเตรียมความพร้อมสู่ระดับสากล (2) การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชน (3) ด้านการท่องเที่ยวโดยเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา (4) ด้านความร่วมมือกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (5) การสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของจังหวัดน่าน (6) การสร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือในการท่องเที่ยวให้กลับคืนมา สถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงพุทธ; การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

Abstract

This thesis aims 1) to study Buddhist tourism of temples in Nan Municipality, Nan Province 2) to study the problematic state of Buddhist tourism promotion of temples in Nan Municipality, Nan Province 3) to study Buddhist tourism promotion guidelines Of temples in Nan municipality, Nan province in the situation of the COVID-19 epidemic. This is a qualitative research. By studying documents and collecting field data from interviews. Descriptive data analysis.

The study revealed that 1) Buddhist tourism aspect of temples in Nan Municipality, Nan Province It is in the form of 4 issues: (1) The role of temples and Buddhist tourism in Nan Municipality. The temple has public relations and convenience for tourists. (2) Temple management for Buddhist tourism in Nan Municipality. The temple operates Buddhist tourism in accordance with the mission of the Sangha in all 6 areas. (3) Factors in the management of Buddhist tourist attractions in Nan Municipality. (4) Process of managing Buddhist tourism of temples in Nan Municipality, Nan Province. 2) Problems in promoting Buddhist tourism of temples in Nan Municipality, Nan Province. It is in the form of 5 issues: (1) problems in preserving arts and culture (2) problems in knowledge management (3) problems in facilities (4) problems in personnel (5) problems in Tourist management system 3) Guidelines for promoting Buddhist tourism of temples in Nan Municipality, Nan Province. In the situation of the COVID-19 outbreak It is in the form of 6 issues: (1) Preparation for international level (2) Community network management (3) Tourism by linking Buddhist tourism routes (4) Cooperation with the tourism industry (5) Reflection to the identity of Nan Province (6) Building confidence and credibility in tourism to return to the situation of the COVID-19 outbreak

Keywords: Buddhist tourism; Promotion of Buddhist tourism

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและสิ่งปลูกสร้างทางศิลปวัฒนธรรม สร้างความภาคภูมิใจแก่ชาวไทยทุกคน ซึ่งในแต่ละภูมิภาคมีขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน บ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ได้มีการถ่ายทอดสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน (สรารวรรณ์ เรื่อง กัลปวงศ์, 2556) จากข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เดือนมกราคม 2564 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย จำนวน 7,694 คน หดตัวร้อยละ 99.80 เดือนเมษายน 2564 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย จำนวน 8,529 คน ขยายตัวร้อยละ 100 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา เดือนพฤษภาคม 2564 มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย จำนวน 6,052 คน ขยายตัวร้อยละ 100 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา จำนวนนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติสะสมตั้งแต่เดือนมกราคม-เมษายน 2564 มีจำนวน 28,701 คน หดตัวร้อยละ 99.57 เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงเวลาเดียวกันของปีที่ผ่านมา ซึ่งผลกระทบหลักยังคงมาจากการระบาดของโรค COVID-19 โดยการขยายตัวดังกล่าวมาจากเดือนเมษายน 2564 เป็นช่วงที่ประเทศไทยไม่อนุญาตให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติเดินทางเข้าประเทศเนื่องมาจากการระบาดของโรค COVID-19 (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564)

การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นการเดินทางโดยมีเหตุผลทางศาสนาเป็นหลัก ถือเป็นการปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่ยุคแรก ๆ ซึ่งเหตุผลในการเดินทางที่แท้จริงแล้วอาจไม่มีการท่องเที่ยวเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ในปัจจุบันการเดินทางลักษณะนี้มักจะรวมกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากกิจกรรมทางพุทธศาสนาเข้าอยู่ด้วย ซึ่งอาจรวมถึงการเดินทางไปสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือประกอบพิธีกรรม สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา มิได้มีเพียงผู้ที่นับถือศาสนานั้นเท่านั้นที่เข้าเยี่ยมชม หากแต่นักท่องเที่ยวอื่นๆ ยังให้ความสนใจเข้าชมความงดงามของอาคารวัตถุต่าง ๆ หรือเข้าไปพักผ่อนสงบจิตใจสงบใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมที่วุ่นวายในปัจจุบันนี้ ผู้คนโดยทั่วไปต่างให้ความนิยมสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา เป็นที่พึ่งพิงทางจิตใจกันมากขึ้น (ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2551) สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยจะนึกถึงวัดและทุกๆ ส่วนที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นวัด เช่น การได้มีสถานที่ทำบุญ ได้บริจาคทาน ได้ไหว้พระได้สนทนาธรรมกับพระ และได้มีสถานที่ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างศาสนาจะมองไปที่ความงดงามของงานก่อสร้างที่แปลกตา ความงดงามของพระพุทธรูป และผลงานเกี่ยวกับพุทธศิลป์ต่างๆ และขณะปัจจุบันนี้นักท่องเที่ยวต่างชาติ ได้สนใจศึกษาพระพุทธรูปกันมากขึ้นซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในบรรดานักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ยังมีนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งที่มีความสนใจศึกษา และถึงขั้นเข้ามาปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ซึ่งจัดเป็นการเดินทางที่ก่อประโยชน์และความสุขต่อผู้เดินทาง และการปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องแก่เพื่อนมนุษย์ (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และคณะ, 2556)

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยได้มีการพัฒนารูปแบบไปอย่างมาก หลากหลายวัตถุประสงค์และมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไปตามประเภทของการท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นต้น กล่าวได้ว่าประเทศไทยมีประชากรนับถือพระพุทธศาสนามากที่สุดและเป็นหนึ่งในศูนย์กลางพุทธ

ศาสนาของโลก เมื่อการเที่ยวมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษเฉพาะตน ผู้ที่สนใจในพุทธศาสนาส่วนหนึ่งจึงเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยเป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ที่สร้างรายได้เข้าประเทศ เมื่อการท่องเที่ยวไม่จำกัดเฉพาะการเดินทางพักผ่อนหย่อนใจเท่านั้น การเดินทางท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ย่อมนับเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวด้วย กล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงพุทธนั้น เป็นการท่องเที่ยวไปยังพุทธสถานหรือร่วมกิจกรรมพุทธศาสนพิธีต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดการพักผ่อนหย่อนใจ และส่งเสริมศรัทธาตลอดจนเกิดความรู้ความเข้าใจในพุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยว ในขณะที่ผู้ประกอบการก็ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในรูปรายได้จากการจำหน่ายสินค้า เงินบริจาค ทำบุญ ค่าเช่าที่จอดรถ เป็นต้น รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักพุทธธรรม การปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ในปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธและการเรียนรู้ที่เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาและแสวงหาคุณค่าทางด้านคุณธรรม/จริยธรรม และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องทั้งแก่เพื่อนมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและกัน การเดินทางท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใดก็ตามล้วนเป็นวิถีทางหนึ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ทุกคนนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กฤษณา รักษาโฉม และคณะ, 2560)

น่าน (Nan Province) เป็นจังหวัดหนึ่งในประเทศไทย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของภาคเหนือเป็นที่ตั้งของเมืองที่สำคัญในอดีต เช่น เวียงวรนคร (เมืองพลัว) เวียงศรีชะเกษ (เมืองจั่ว) เวียงภูเพียงแช่แห้ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำน่าน จังหวัดน่านมีแหล่งท่องเที่ยวให้ผู้สนใจได้ท่องเที่ยวมากมาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี แหล่งอารยธรรมโบราณ โดยที่เพิ่งค้นพบในเขตอำเภอเมืองน่าน ส่วนโบราณสถานโดยเฉพาะวัดเก่าแก่มิให้เห็นแทบทุกอำเภอ ได้แก่ วัดพระธาตุแช่แห้ง พระธาตุคู่บ้านคูเมืองของจังหวัดน่าน วัดภูมินทร์ หอคำ วัดหนองบัว วัดบุญยืน วัดมิ่งเมือง วัดหัวข่วง ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่มีอายุนับร้อย ๆ ปี มีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามทั้งสี่ด้านซึ่งวัดเหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่บ่งบอกด้านวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม และวิถีชีวิตที่เรียบง่ายมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไป วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนในสังคมไทยมาตั้งแต่อดีต อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตของชาวไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งรวบรวมศิลปวิทยาการและความรู้มากมายหลายสาขา ตลอดจนเป็นที่แหล่งรวมของศิลปกรรมที่มีคุณค่า เช่น โบราณสถานโบราณวัตถุ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งงานศิลปกรรมต่าง ๆ เหล่านี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม อันล้ำค่า และเป็นเสมือนเอกลักษณ์ของความเป็นชาติไทย ปัจจุบันวัดมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม คือการเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถานที่สำคัญ เพราะภายในวัดประกอบด้วยศิลปวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นอารยธรรมและความเจริญของชาติ ที่สามารถศึกษาย้อนถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมถึงความเชื่อมโยงของความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ผู้วิจัยเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงพุทธเป็นการท่องเที่ยวที่สร้างคุณค่าทางด้านจริยธรรม และส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจให้กับชุมชนอย่าง

ยั่งยืน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน เพื่อศึกษารูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านที่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการแล้วส่งเสริมวัดอื่นๆ พร้อมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน ให้เกิดการพัฒนาเป็นวัดท่องเที่ยวเชิงพุทธที่มีศักยภาพเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน
3. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และข้อมูลภาคสนาม (Field Study) มีวิธีการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหา แนวคิดทฤษฎีในด้านการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) คณะผู้วิจัย ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจาก แนวคิดทฤษฎีการทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแอปพลิเคชัน (Application) ในศึกษาการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาในภาคสนามเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ (Interview) และนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามมาจัดทำข้อมูล จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้แนวคิดทฤษฎีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ศึกษามาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกตามความมุ่งหมายของการวิจัยและนำเสนอข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จาก เจ้าหน้าที่เทศบาลเมืองน่าน ตัวแทนชุมชนในเขตชุมชนวัดพื้นที่วิจัย นักท่องเที่ยว พระสงฆ์ วัดภูมินทร์ วัดมิ่งเมือง และวัดหัวข่วง ซึ่งเป็นวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน และเป็นวัดที่อยู่ในเขตพื้นที่วิจัย จำนวน 24 รูป/คน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ ในการวิจัยเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจากแนวคิดทฤษฎีเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสารทางวิชาการ ได้แก่ เอกสาร หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความ แล้วสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย 2) นำกรอบแนวคิดในการวิจัยไปสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยให้สอดคล้องกันเนื้อหาในบทที่ 2 วัตถุประสงค์การวิจัย และคำถามวิจัยในบทที่ 1 ตลอดถึงขอบเขตของการวิจัย 3) นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้ ไปปรึกษาอาจารย์ผู้ควบคุมงานวิจัย จากนั้นนำไปปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แก้ไขปรับปรุงเสร็จแล้วให้ท่านดูอีกครั้ง 4) จากนั้นไปขอหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษาขอความเมตตาอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจแบบสัมภาษณ์ แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 5) แก้ไขเสร็จแล้ว กลับไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจดูอีกครั้ง 6) เมื่อผ่านการตรวจแล้ว จึงได้ไปขอหนังสือจากศูนย์บัณฑิตศึกษา ไปลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลวิจัยต่อไป

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) ผู้วิจัย ทำการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ได้ข้อมูล แนวคิด ทฤษฎี คือ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงพุทธ นักท่องเที่ยว ข้อมูลวัดภูมินทร์ วัดมิ่งเมือง และวัดหัวข่วง รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ จากข้อมูลที่มีผู้รวบรวมไว้แล้ว ในลักษณะของตำรา เอกสารทางวิชาการ รายงาน และระบบสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต รวมถึงเอกสารของหน่วยงานราชการ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง 2) ทำการรวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ตามกรอบแนวคิดและขอบเขตการวิจัย จากนั้นจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสอบถามเพื่อการวิจัย แล้วนำเครื่องมือการวิจัยที่สร้าง ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบและประเมินเครื่องมือจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง 3) ทำการจัดเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 24 รูป/คน โดยเริ่มทำการจัดเก็บข้อมูลจาก วัดภูมินทร์ วัดมิ่งเมือง และวัดหัวข่วง ตามลำดับ 4) ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและเรียบเรียงข้อมูลตามข้อคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย จัดหมวดหมู่ของข้อมูลแบบสอบถามเพื่อการวิจัยที่เก็บมา และนำข้อมูลไปวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อทราบถึงข้อมูลบริบทประเด็นที่ศึกษา และกำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลตามข้อคำถามและวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยการจัดระเบียบข้อมูล ตีความ และสรุปผลการศึกษา

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน เป็นไปในลักษณะ 4 ประเด็น คือ

1. บทบาทของวัดกับการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเทศบาลเมืองน่าน การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศเป็นอย่างมาก ถือเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อกลไกการพัฒนาประเทศไทย การส่งเสริมการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังพื้นที่ต่างๆ ซึ่งนำมาสู่การสร้างอาชีพการจ้างงานทั้งในภาคการท่องเที่ยว โดยตรงและการจ้างงานในภาคอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตามมา เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนและท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งในภาพรวมจะนำไปสู่การสร้างความสำเร็จเติบโตทางเศรษฐกิจและมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาถือเป็นการท่องเที่ยว เพื่อการชมหรือสัมผัสสถาปัตยกรรมด้านศาสนากับการท่องเที่ยววัด ศาสนสถานและสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา วัดมีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์รวมทางจิตใจผู้สูงอายุและชาวบ้านในชุมชน ในการประกอบพิธีกรรมด้านศาสนา การใช้พื้นที่วัด รวมตัวของผู้สูงอายุโดยเฉพาะการทำกิจกรรมทางศาสนา ชาวบ้านโดยทั่วไปมีวัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติต่อกันมาอย่างโดยเฉพาะประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา แต่ในปัจจุบันวิธีการปฏิบัติลดความเข้มข้นลงมาก สังเกตได้จากคนเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณีลดลง ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ดังนั้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน จึงมีรูปแบบที่สามารถสรุปได้ดังนี้

สภาพการดำเนินงานของวัดทั้ง 3 วัดในการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า การดำเนินงานวัด มีการปกครองภายใน โดยมีองค์กรในการดูแลการปกครอง โดยจะเรียงลำดับจากเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เรื่อยไปตามลำดับ มีเจ้าหน้าที่ของวัด ที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์และประสานงานสำหรับผู้เข้ามาติดต่อด้านสิ่งอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว เช่น สถานที่ดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ห้องน้ำ ที่จอดรถ ร้านขายของต่างๆ ที่มีการพัฒนาและส่งเสริมอยู่เสมอ ห้องน้ำของสถานที่ท่องเที่ยว จะมีการแบ่งเพศของนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจน เช่น ผู้หญิง ผู้ชายหรือพระภิกษุ เป็นต้น ด้านสถานที่จอดรถ ทางแหล่งท่องเที่ยว ก็มีสถานที่จอดรถพอเพียงแก่นักท่องเที่ยว แต่ถ้ามีช่วงหน้าเทศกาลสถานที่จอดรถก็จะไม่เพียงพอต้องมีการขอยืมสถานที่จอดรถสถานที่ท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียงด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดน่านมีหลากหลายสถานที่ มีระยะทางไม่ห่างกันมากมีถนนลาดยางเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวและมีป้ายบอกทางไปสถานที่ท่องเที่ยวเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

2. การบริหารจัดการวัดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเทศบาลเมืองน่าน การบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือ กิจการที่คณะสงฆ์จะต้องทำหรือที่จะต้องถือเป็นธุระหน้าที่เพราะเป็นการคณะสงฆ์และการพระศาสนาหรือเพราะเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา มี 6 ฝ่าย คือ งานเพื่อความเรียบร้อยดีงาม (การปกครอง) การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการและการสาธารณสงเคราะห์ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของมหาเถรสมาคม สำหรับการบริหารจัดการวัดเป็นภาระหน้าที่โดยตรงของเจ้าอาวาส ซึ่งตามกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 23 (พ.ศ. 2551) ภาระงานในการ

บริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการ เพื่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเทศบาลเมืองน่านได้จำแนกตามด้านต่างๆ ทั้ง 6 ด้าน ดังต่อไปนี้ 1) การปกครอง 2) การศาสนศึกษา 3) การเผยแผ่ 4) การสาธารณูปการ 5) การศึกษาสงเคราะห์ 6) การสาธารณสงเคราะห์

3. ปัจจัยด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธในเขตเทศบาลเมืองน่าน ออกแบ่งเป็น 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านสิ่งดึงดูดใจ พบว่า วัดในเขตเทศบาลเมืองน่านมีสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีประเพณีที่สำคัญที่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั่วไป มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมควบคู่กับการท่องเที่ยววิถีพุทธ เชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับกลุ่มจังหวัด มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่สวยงามขึ้นชื่อและเป็นที่รู้จัก 2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงในเขตเทศบาลเมืองน่านที่ใช้ในการวิจัยมีการจัดเตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกไว้รองรับนักท่องเที่ยวพอสมควร เช่น ที่จอดรถภายในแหล่งท่องเที่ยว ร้านค้า ร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ร้านขายของที่ระลึก การจัดที่นั่งพักผ่อนภายในแหล่งท่องเที่ยว 3) ด้านการเข้าถึง พบว่า จังหวัดน่านมีการคมนาคมทั้งทางบกและทางอากาศที่สะดวก โดยเฉพาะการเดินทางด้วยรถยนต์ส่วนตัว มีสนามบินไว้รองรับนักท่องเที่ยว มีป้ายบอกทางชัดเจน ถนนหลายสายได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้มีความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยว ถนนหลายสายอยู่ในสภาพดี เดินทางได้สะดวก 4) ด้านที่พัก พบว่า ที่พักในจังหวัดน่านที่ให้บริการนักท่องเที่ยว มีกระจายอยู่เกือบทุกพื้นที่ และมีหลายราคาให้เลือกใช้บริการ 5) ด้านกิจกรรม จังหวัดน่านมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอยู่เป็นประจำตามเทศกาลและวันสำคัญต่างๆ แต่โดยส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเดียวกันกับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดอื่นๆ เช่น คนส่วนใหญ่มาร่วมกิจกรรมทางศาสนา อย่างเช่น วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา หรือการทำบุญตามประเพณี

4. กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน แบ่งออกเป็น 3 กระบวนการ คือ 1) กระบวนการจัดการท่องเที่ยวตามเทศกาล จากการวิจัยพบว่า กระบวนการจัดการท่องเที่ยวลักษณะนี้โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านนั้นส่วนใหญ่จะต้องอาศัยช่วงปฏิทินเทศกาลที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อทางวัฒนธรรมของคนสังคมไทย เพราะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อทางวัฒนธรรมของสังคมไทยนั้น สามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าของวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ตลอดจนมรดกทางอารยธรรมที่สั่งสมกันมาตามดั่งนั้นการท่องเที่ยวเชิงพุทธในรูปแบบต่างๆ จึงมีความสำคัญกับการสร้างเส้นทางการท่องเที่ยวผ่านทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมในมิตินี้เป็นอย่างดี โดยทั้งเทศกาลสงกรานต์ เทศกาลเข้าพรรษาและออกพรรษา เทศกาลวันขึ้นปีใหม่ถือเป็นระยะเวลาสำคัญของกระบวนการจัดการท่องเที่ยวลักษณะนี้ เพราะสามารถขยายตลาดนักท่องเที่ยวตลอดจนพัฒนากิจกรรมที่เชื่อมโยงหลักคิดทางพระพุทธศาสนา การแสดงทางวัฒนธรรม ตลอดจนคุณค่าทางพุทธศิลปกรรมไปเผยแผ่สู่นักท่องเที่ยวได้ 2) กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงเครือข่ายชุมชน จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้พบว่า มุ่งเน้นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวและผลประโยชน์แก่ชุมชน อีกทั้งการผลักดันให้เครือข่ายชุมชนมีบทบาทในการกำหนดกิจกรรม ตลอดจนทิศทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของวัดและท้องถิ่นร่วมกัน ทั้งนี้กระบวนการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ จะมีความหลากหลายของทั้งกิจกรรมและแนวทางการดำเนินงานกล่าวคือ กิจกรรมที่ค้นพบนั้นอาจเป็นรูปแบบของการพัฒนาพุทธ

กิจกรรมเชิงบูรณาการทั้งการดูแลรักษาสุขภาพ การส่งเสริมการปฏิบัติสมาธิ ศิลป ภาวนาตลอดจนการส่งเสริมให้เกิดกระบวนการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 3) กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ จากการวิจัยพบว่า การจัดการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการนั้น ส่วนใหญ่จะมององค์กรต่างๆ เข้ามาร่วมประสานความร่วมมือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะวัดหลายส่วน เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือองค์กรทางวิชาการต่างๆ เข้ามาช่วยสนับสนุนการจัดการความรู้และการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ ตลอดจนการจัดการผลประโยชน์และการจัดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ด้านสภาพปัญหาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน เป็นไปในลักษณะ 5 ประเด็น คือ (1) สภาพปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์นับว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของการท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน แต่ปัจจุบันวัดส่วนใหญ่อยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน (2) สภาพปัญหาด้านการจัดการความรู้ วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวไม่มีระบบการบริหารจัดการที่ชัดเจนในทุกด้าน ทำให้ประสบปัญหาที่จะไม่พร้อมต่อการรับคลื่นมหาชน และก่อให้เกิดปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม (3) สภาพปัญหาเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก โดยเฉพาะห้องน้ำที่สามารถรองรับผู้สูงอายุและผู้พิการได้ซึ่งปัจจุบันไม่พอเพียงต่อนักท่องเที่ยวของกลุ่มผู้สูงอายุในช่วงวันหยุดหรือเทศกาลวันสำคัญต่างๆ จัดทางลาดสำหรับรถเข็นจัดเตรียมพื้นที่จอดรถให้เพียงพอในช่วงเทศกาลและจัดพื้นที่สำหรับจอดรถให้กับผู้สูงอายุจัดเตรียมรถเข็นไว้บริการ รวมทั้งศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อให้ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ รวมถึงการจัดเจ้าหน้าที่ไว้บริการและช่วยเหลือผู้สูงอายุ กรณีเกิดอุบัติเหตุหรือเหตุฉุกเฉินที่จอดรถไม่เพียงพอในช่วงเทศกาลที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก (4) สภาพปัญหาด้านบุคลากร การบริหารจัดการภายในชุมชนอย่างไม่เป็นระบบทำให้ไม่สามารถบริหารจัดการชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากความไม่เป็นระบบระเบียบของการทำงาน และไม่มีแผนการทำงานที่ดีการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านภาษาและการสื่อสาร เช่น มัคคุเทศก์ทำให้เวลานักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมาเที่ยวไม่สามารถสื่อสารกันได้ตรงประเด็นและเกิดความลำบากในการสื่อสาร (5) สภาพปัญหาด้านระบบการจัดการนักท่องเที่ยว ทำให้ไม่เข้าใจวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของคนในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนตามมา

วัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ด้านแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นไปในลักษณะ 6 ประเด็น คือ (1) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านในการพัฒนาบุคคลเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ระดับสากล วัดในเขตเทศบาลเมืองน่านมีการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาบุคลากรของแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งในเชิงการบริหารจัดการความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้ทาง

พระพุทธศาสนาที่เป็นเอกลักษณ์และสะท้อนให้เห็นคุณค่าของวัดของตนเอง ตลอดจนการจัดการเชิงผลประโยชน์และกฎหมายเกี่ยวกับองค์กรทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้ในอนาคตองค์กรทางพระพุทธศาสนามีบุคลากรที่มีความพร้อมสำหรับการพัฒนาและยกระดับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ให้มีความพร้อมสู่รองรับความร่วมมือระหว่างประเทศกับภูมิภาคต่างๆ นอกจากนี้การพัฒนาบุคลากรขององค์กรทางพระพุทธศาสนา ยังสามารถช่วยให้เกิดการพัฒนาด้านการบริหารจัดการเชิงเศรษฐกิจวัฒนธรรม (2) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านในการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านมีการส่งเสริมให้มีการพัฒนานโยบายและแนวทางการบริหารจัดการร่วมระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนากับเครือข่ายชุมชน เพื่อให้ในอนาคตการจัดการสิ่งแวดล้อม การพัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชน ตลอดจนงานการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและพุทธศาสนสถานของท้องถิ่น ได้รับการอนุรักษ์และพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนส่งเสริมให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้นความจำเป็นต้องขยายความร่วมมือสู่ชุมชนท้องถิ่นองค์กรทางพระพุทธศาสนาและชุมชนท้องถิ่น ให้เป็นกลไกที่มีความสามารถในการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชน การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชนคือการพัฒนาการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆจะสามารถประสบความสำเร็จได้มีเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเชื่อมโยงกันเป็นสังคมสวัสดิการเป็นพลังหลักในการพัฒนาฐานรากของประเทศให้มั่นคงชุมชนพึ่งตนเองสามารถบรรเทาปัญหาเศรษฐกิจสังคมทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ที่ผ่านมามีวัดบางวัดมีความสัมพันธ์อันดีต่อชุมชนแต่บางวัดมีปัญหาขัดแย้งเรื่องผลประโยชน์ความขัดแย้งความไม่เข้าใจกันนำไปสู่การไม่ให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือความไม่พร้อมของบุคลากรทางศาสนาที่จะให้บริการภายในวัดเจ้าหน้าที่ของวัดหรือชุมชนที่มาช่วยงานวัดไม่สื่อความเป็นท้องถิ่นชุมชน ไม่สามารถแสดงอัตลักษณ์ท้องถิ่น บุคลากรภายในวัดไม่มีน้ำใจไมตรีทักทายนักท่องเที่ยวชุมชนไม่เป็นผู้คอยให้ข้อมูลเกี่ยวกับวัดท่องเที่ยว นั้นๆ อันจะเป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวประทับใจ (3) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวและการจัดการความรู้ วัดในเขตเทศบาลเมืองน่านมีการส่งเสริมสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวและการจัดการความรู้ให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการใช้การจัดการความรู้เป็นพื้นฐานของการต่อยอดการพัฒนาให้แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดสามารถเป็นพื้นที่เชิงเครือข่ายด้านการท่องเที่ยว ที่ไม่เพียงแต่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงบทบาทของการเป็นผู้ให้ธรรม ให้ความรู้ นำปัญญาสู่การพัฒนาสังคมและจิตใจควบคู่ไปด้วย มีหน่วยงานและองค์กรทั้งด้านการท่องเที่ยว องค์กรทางวิชาการและองค์กรภาคประชาสังคม เข้ามามีบทบาทช่วยส่งเสริมการบริหารจัดการท่องเที่ยวและการจัดการองค์ความรู้ให้กับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในเขตเทศบาลเมืองน่าน เพื่อการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา เพราะที่ผ่านมามีการเข้ามาจัดการความรู้ เพื่อสร้างมิติความก้าวหน้าและความหลากหลายเช่นในระดับสากล ยังขาดความพร้อมและการคล่องตัวในการปฏิบัติงานจริง ดังนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ควรร่วมกันพัฒนาพุทธพิธีภัณฑ์ต้นแบบ เพื่อเป็นแหล่งของการจัดการเรียนรู้ที่สามารถยกระดับและสามารถพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในชุมชนให้มีความก้าวหน้าเทียบเท่าระดับสากล (4) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านในความ

ร่วมมือกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว วัดในเขตเทศบาลเมืองน่านมีการส่งเสริมร่วมมือกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนาและองค์กรผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ โดยเป็นการพยายามประสานให้เกิดการมีส่วนร่วมในลักษณะของการพึ่งพาในการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสร้างสรรค์ในเชิงคุณค่าทางสังคมและประโยชน์ในทางธุรกิจ เช่น การเสริมสร้างการเรียนรู้ของวัดกับชุมชน การจัดการร้านขายสินค้าภายในวัด มีการร่วมมือกับมัคคุเทศก์ และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ของบุคลากรในการเรียนรู้จากศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัดนั้นๆ ส่วนชุมชนผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องนั้น จะมีหุ้นส่วนในการมีส่วนร่วมการเป็นภาคีเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัด และการส่งเสริมเพื่อให้เกิดประโยชน์ของวัดและการท่องเที่ยวของในมิติอื่นๆ รวมทั้งการนำไปสู่การพัฒนาในพื้นที่ โดยอาศัยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นขบวนการของชุมชนที่นำไปสู่การพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ที่ทุกฝ่ายได้ผลประโยชน์ด้านการเรียนรู้และด้านเศรษฐกิจร่วมกันปัจจุบันการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวบางชนิดไม่คำนึงความเหมาะสมหรือผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยว มุ่งแต่ผลประโยชน์หรือด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จนทำให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ อีกทั้งต้องให้เกิดการจัดการสิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์แบบส่งเสริมคุณค่า เพื่อให้เกิดความสวยงามให้แก่แหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวบางแห่งกลับถูกทำลายด้วยเหตุของการขาดการบริหารจัดการจากผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่นั้น จึงกลายเป็นปัญหาการสร้างสิ่งแปลกปลอมหรือการทำลายทรัพยากรในการท่องเที่ยว

ดังนั้น ควรมีการจัดทำสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม (5) แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มีลักษณะพิเศษและแปลกใหม่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของจังหวัดน่าน และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ควรมีการจัดทำแผนปฏิบัติการในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวร่วมกับวัด โดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การฝึกอบรมสมาธิวิปัสสนาแก่นักท่องเที่ยวผู้สนใจ (6) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่านในสถานการณ์การระบาดของโรคระบาดโควิด-19 ผลการวิจัยพบว่า มีแนวทางเตรียมความพร้อมทางด้านการท่องเที่ยวเพื่อรองรับกับการระบาดของโควิด-19 และการเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวเข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ หรือ New normal ดังนี้ (1) วัดมีการจัดทำแผนป้องกันโควิด-19 ซึ่งต้องมีแนวทางการปฏิบัติพร้อม Checklist สำหรับการป้องกันการติดเชื้อ การนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อลดการติดต่อโดยตรงระหว่างบุคคล จัดให้มีเครื่องมืออุปกรณ์ป้องกันส่วนบุคคลที่ได้มาตรฐานให้เพียงพอ (2) วัดได้จัดหาอุปกรณ์เครื่องมือทำความสะอาดและฆ่าเชื้อโรคให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยววัด จัดที่นั่งสำหรับนักท่องเที่ยวให้เป็นไปตามกฎระเบียบของภาครัฐที่กำหนดไว้จัดให้มีเครื่องมือตรวจสอบการเข้า-ออก (Check-in /Check-out) ที่ไม่ต้องการสัมผัส (3) การสร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือในการท่องเที่ยวให้กลับคืนมา เช่น วัดจัดให้มีคู่มือคำแนะนำการปฏิบัติตนล่วงหน้า

ก่อนการเดินทางบนพื้นฐานของกฎระเบียบของภาครัฐ การสวมหน้ากาก จัดให้มีสถานที่ล้างมือด้วยสบู่และฉีดด้วยแอลกอฮอล์และการเว้นระยะห่าง รวมทั้งกระบวนการรักษาพยาบาลเมื่อเกิดเหตุจำเป็นเร่งด่วน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาข้อมูลการวิจัย เรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน มีดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน มีการจัดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธ โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เกิดความร่มรื่นสวยงาม มีการสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างหน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา มีการส่งเสริมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญของชาติ งานวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชุมชน มีการสอดแทรกปฏิบัติวิปัสสนาเข้าไปร่วมด้วยอยู่เสมอตามโอกาสเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความสงบเมื่อเข้ามารับชมตามโบราณสถาน และยังส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของวัดให้คงอยู่อย่างคงเดิม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ สอดคล้องกับ จุฑาภรณ์ หินซุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์ ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัด สกลนคร ซึ่งตรงกับผลจากการศึกษาคือ วัดขาดกิจกรรมในการดึงดูดนักท่องเที่ยวในวันสำคัญทางพุทธศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน องค์กรเอกชนและหน่วยงานรัฐอื่นๆ ในการวางแผนการตลาด และการดำเนินการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธแบบมีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง ซึ่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านการประชาสัมพันธ์ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก เส้นทางคมนาคมยังไม่สามารถสนองต่อความเสถียรของนักท่องเที่ยวได้ ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ คือ สร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงพุทธระหว่างหน่วยงานภาครัฐ บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมในทุกวันสำคัญทางพุทธศาสนา ระดมทรัพยากร ทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เส้นทางคมนาคมการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ให้สามารถสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงการประชาสัมพันธ์ให้คนทั่วไปได้รู้จักมากขึ้น (จุฑาภรณ์ หินซุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์, 2547)

2. สภาพปัญหาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน เนื่องจากบริบทของวัดที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ที่พบคือ ห้องน้ำห้องสุขาไม่ค่อยสะอาดและไม่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว มีต้นไม้มีน้อยไม่ค่อยร่มรื่น เจ้าหน้าที่ข้อมูลไม่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยวหรือทำงานในจุดต่างๆ และปัญหาในเรื่องของกิจกรรมในวัดซึ่งมีการประชาสัมพันธ์น้อยจัดไม่ตรงกับวันหยุด จึงทำให้ไม่ทราบเรื่องและไม่สะดวกในการมาร่วมกิจกรรมและปัจจุบันวัดส่วนใหญ่อยู่ในสภาวะล่อแหลมต่อการสูญเสียเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะได้มีการทำลายศาสนสถานและสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิม ทำให้ขาดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสูญเสียเสน่ห์ในแบบฉบับของตนเอง เพราะวัดบางแห่งได้สร้างวัฒนธรรมใหม่ที่

ไม่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแต่ดั้งเดิม และบิดเบือนความหมายอันดีงามที่มีมาแต่เก่าก่อน และมีแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน เพื่อเตรียมความพร้อมสู่ระดับสากล โดยบริหารจัดการความสามารถเชื่อมโยงความรู้ทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ พระครูอุดรภาวนาคูณ (สจจาโสภ) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอนาญ จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธพบว่า วัดป่าภูก้อน มีปัญหา 6 ด้าน คือ 1) ด้านสถานที่ ที่พักสำหรับรองรับการปฏิบัติธรรมไม่เพียงพอ 2) ด้านบุคคล ยังขาดล่ามแปลภาษา 3) ด้านการพัฒนาวัด ภูมิทัศน์ในรูปแบบท่องเที่ยวเชิงพุทธ 4) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จิตสำนึกผู้มาปฏิบัติธรรม 5) ด้านการท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์ไม่เพียงพอ 6) ด้านการอำนวยความสะดวก การคมนาคมที่สะดวก สถานที่จอดรถยนต์มากขึ้น วัดป่านาคำน้อย มีปัญหา 2 ด้าน คือ 1) ด้านการจัดการเรื่องถังขยะ การทิ้งขยะไม่แยกขยะ 2) ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรมีการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ แนวทางการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอนาญ จังหวัดอุดรธานี มี 6 ด้านคือ 1) ด้านสถานที่ ป้ายสัญลักษณ์ที่ชัดเจนในเส้นทางเดินทาง การปรับปรุงภูมิทัศน์และที่พักเรือนปฏิบัติธรรม 2) ด้านบุคคล บุคลากรที่มีความรู้และล่ามแปลหลายภาษา 3) ด้านการพัฒนาวัด ความเป็นสัปปายะของวัด 4) ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม สร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 5) ด้านการท่องเที่ยว การขยายฐานการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ 6) ด้านอำนวยความสะดวก การคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น (พระครูอุดรภาวนาคูณ (สจจาโสภ), 2563)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน ผู้วิจัยได้สรุปเนื้อหาโดยดำเนินการตามกรอบแนวคิด เพื่อใช้เป็นหลักการในการดำเนินวิจัย เริ่มต้นจากศึกษารูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา โดยมีวัดเป็นแหล่งข้อมูลทั้งในเขตเทศบาลเมืองน่านจำนวน 3 วัด จากการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมพบว่า

1. การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในจังหวัดน่านในปัจจุบันนี้ มีการเปลี่ยนรูปแบบไปจากเดิมมาก นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ให้ความสนใจกับการปฏิบัติธรรมในวัดกันมากขึ้น มิใช่มาท่องเที่ยวที่วัด เพียงเพื่อชมความสวยงามของพุทธศิลป์ และทาบิญ ไหว้พระ ขอพร เท่านั้น แต่ยังให้ความสนใจในเรื่องของการเจริญจิตตภาวนา ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมภายในส่วนลึกของจิตใจด้วย และวัดเองก็ได้ตอบรับกระแสนิยมใหม่นี้ด้วยการแสดงบทบาทที่ให้ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในวัด สามารถสอดแทรกให้มีการเรียนรู้หลักพุทธธรรมแบบเป็นธรรมชาติ ไม่ต้องมีพิธีและขั้นตอนที่ยุ่งยาก และเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายสำหรับผู้สนใจใหม่ ดังนั้นเมื่อจับประเด็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนายุคใหม่ได้ จึงให้ความสำคัญกับรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาว่า ในด้านชมงานพุทธศิลป์ ทาบิญ ไหว้พระ ขอพร และด้านการปฏิบัติธรรม

2. การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะต้องพยายามรักษาภาพลักษณ์ที่ดี ในการดูแลนักท่องเที่ยวให้มีความพึงพอใจกับการที่เข้ามาเยี่ยมชมเยือน ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมบริเวณทั้งภายใน

วัดและภายในวัด ให้มีความเรียบร้อยสะอาดตาจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอเช่น ป้ายผังของวัด ป้ายบอกทิศทางไปยังสถานที่ต่าง ๆ ที่เข้าใจง่ายและเป็นสากล การดูแลห้องน้ำ ห้องสุขา มีความสะอาดอยู่เสมอและเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกเพศ ทุกวัยและผู้พิการ ส่วนสำคัญอีกจุดหนึ่งที่มีความสำคัญในยุคสมัยนี้คือ การจัดสถานที่พักผ่อนหย่อนอารมณ์ที่เปิดโล่ง สบายตาและสงบ มีแผนผังแนะนำสถานที่ หนังสือ แผ่นป้ายเชิญชวนให้ผู้สนใจและมีเวลาพอได้ฝึกทดลองการปฏิบัติธรรมและเรียนรู้พุทธธรรมตามสมควร รวมทั้งติดตั้งแผนป้ายปฏิทินการจัดกิจกรรมของวัดตลอดปีที่ผ่านมาการออกแบบสวยงาม เข้าใจง่าย บทบาทและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดขึ้น สามารถสร้างความเชื่อมโยงนักท่องเที่ยวที่เคยสนใจ เฉพาะการชมความงดงามของงานพุทธศิลป์ที่เป็นวัตถุธรรม ไปสู่การเรียนรู้พุทธธรรมที่เป็นนามธรรมภายในจิตใจได้

สรุป

การท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่าน มี 3 กระบวนการ คือ กระบวนการจัดการท่องเที่ยวตามเทศกาล กระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงเครือข่ายชุมชน และกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ ด้านสภาพปัญหาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่าน จังหวัดน่าน คือ สภาพปัญหาด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม สภาพปัญหาด้านการจัดการความรู้ สภาพปัญหาเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวก สภาพปัญหาด้านบุคลากร และ สภาพปัญหาด้านระบบการจัดการนักท่องเที่ยว ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 เป็นไปในลักษณะ 6 ประเด็น คือ 1) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านในการพัฒนาบุคคลเพื่อเตรียมความพร้อมสู่ระดับสากล โดยบริหารจัดการความสามารถเชื่อมโยงความรู้ทางพระพุทธศาสนา การจัดการเชิงผลประโยชน์และกฎหมาย 2) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านในการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายชุมชน โดยบริหารจัดการร่วมระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนากับเครือข่ายชุมชนเพื่อจัดการสิ่งแวดล้อม พัฒนาเศรษฐกิจวัฒนธรรมชุมชน อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและพุทธศาสนสถานของท้องถิ่น 3) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านสนับสนุนด้านการท่องเที่ยวและการจัดการความรู้ และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา โดยสนับสนุนการท่องเที่ยวและการจัดการความรู้ให้เกิดขึ้นที่ต้นแบบด้านการท่องเที่ยว 4) แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านในความร่วมมือกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยร่วมมือกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวระหว่างองค์กรทางพระพุทธศาสนาและองค์กรผู้ประกอบการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว 5) ลักษณะพิเศษและแปลกใหม่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของจังหวัดน่าน และสามารถเชื่อมโยงเส้นทางทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจัดทำแผนปฏิบัติการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวร่วมกันตามรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพระพุทธศาสนา และ 6) ในสถานการณ์การระบาดของโรคโควิด-19 โดยจัดทำแผนป้องกันโควิด-19 จัดหาอุปกรณ์เครื่องมือทำความสะอาดและฆ่าเชื้อโรคให้กับนักท่องเที่ยว และ สร้างความเชื่อมั่นและความน่าเชื่อถือในการท่องเที่ยวให้กลับคืนมา

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการจัดทำแผนปฏิบัติการในการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวร่วมกับวัด

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรวิจัยในประเด็นเรื่อง“รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในเขตเทศบาลเมืองน่านจังหวัดน่านกับกลุ่มวัยรุ่น” มีนักท่องเที่ยวที่ชมความงามของงานพุทธศิลป์แต่มักจะเป็นกลุ่มผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ แต่ยังมีจำนวนเยาวชนที่ค่อนข้างน้อย จึงมีข้อเสนอแนะว่า หน่วยงานภาครัฐและองค์กรพระพุทธศาสนา ส่งเสริมและสนับสนุนให้เยาวชนได้แสดงความเป็นผู้นำในการเข้าร่วมทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาให้มากขึ้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. สถิติด้านการท่องเที่ยว ปี 2564. สืบค้น 19 กรกฎาคม 2566 จาก https://www.mots.go.th/more_news_new.php?cid=628 .
- กฤษณา รักษาโฉม และคณะ. (2560). รูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนเส้นทางบุญ สู่เส้นทางธรรม. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 9(2), 83.
- จุฑาภรณ์ หินซุย และสถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2557). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด”. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ. 10(1), 51.
- พระครูอุตรภาวนาคุณ (สจจาโสภ). (2563). แนวทางการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัดในอำเภอนายูง จังหวัดอุดรธานี. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุทิตย์ อาภาภโร และคณะ.(2556). การพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในประเทศไทย. รายงานการวิจัย กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (2551). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. ขอนแก่น: คลังน่านวิทยา.
- สรารวรรณ เรื่องกัลปวงศ์ และอรรณพ เรื่องกัลปวงศ์. (2556). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. รายงานการวิจัย คณะวิทยาการจัดการ: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต.

บทวิเคราะห์เรื่องกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

The Analysis of Kamma in Theravāda Buddhist Philosophy

¹สุรัชย์ พุดชู และ²อริสา สายศรีโกศล

¹Surachai Phutchu and ²Arisa Saisrikosol

^{1,2}คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^{1,2}Faculty of Religion and Philosophy, Mahamakut Buddhist University.

¹Corresponding Author's E-mail: Sura_chai_1981@hotmail.com

Received: September 15, 2023; **Revised:** December 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

หลักกรรมในพุทธปรัชญาเป็นแนวคิดสำคัญที่มีความลึกซึ้ง เพราะเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า กรรมนิยาม กรรมสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ในที่นี้จำแนกเป็น 7 ลักษณะ แต่ละลักษณะมีปรากฏทั้งในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการอธิบายกรรมและผลของกรรมให้มีความเข้าใจง่ายยิ่งขึ้น ในบทความนี้ได้วิเคราะห์กรรมใน 3 ด้าน คือ 1) กรรมและประเภทของกรรม 2) องค์ประกอบของกรรม 3) เหตุให้เกิดกรรม ทั้งสามด้านพบองค์ความรู้ใหม่ ดังนี้ 1) ประเด็นกรรมเหนือกรรมดีและชั่ว พบว่า กรรมทั้ง 7 กลุ่ม สามารถสรุปเป็น 2 ประเภทหลัก คือ กรรมดี (บุญ) และกรรมชั่ว (บาป) แต่ก็มีบางกรรมที่อยู่เหนือกรรมดีและกรรมชั่ว นั่นคือ กรรมที่เป็นการกระทำของพระอรหันต์ 2) ประเด็นกรรมฝ่ายสนับสนุนและคัดค้าน พบว่า องค์ประกอบของกรรมทั้งสมบัติ 4 และวิบัติ 4 สามารถสรุปเป็นฝ่ายส่งเสริมและฝ่ายคัดค้านเหมือนกรรม 12 คือ (1) ข้ออุปถัมภ์กรรม (กรรมสนับสนุน) มีลักษณะคล้ายกรรมฝ่ายส่งเสริม (2) ข้ออุปปีฬกรรม (กรรมบีบคั้น) และข้ออุปฆาตกรรม (กรรมเข้าไปตัดรอน) มีลักษณะคล้ายฝ่ายคัดค้าน (ห้าม) 3) ประเด็นกรรมฝ่ายพึงพอใจและไม่พึงพอใจ พบว่า เหตุให้เกิดกรรมสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) อิฏฐารมณ์ หมายถึง อารมณ์ที่พึงพอใจ ซึ่งเกิดจากความหลงผิดในกิเลสฝ่ายโลภะ (2) อนิฏฐารมณ์ หมายถึง อารมณ์ที่ไม่พึงพอใจ ซึ่งเกิดจากความหลงผิดในกิเลสฝ่ายโทสะ กิเลสทั้งฝ่ายโลภะและโทสะเกิดจากกิเลสฝ่ายโมหะเป็นต้นตอและสัมพันธ์กับองค์ประกอบของกรรมทั้งด้านสมบัติและวิบัติ

คำสำคัญ: กรรม; ผลของกรรม; กฎแห่งกรรม; พุทธปรัชญา

Abstract

The principle of kamma in Buddhist philosophy is one of important concepts which is very deep to understand due to it is one of the laws of nature so called Kammaniyāma by the Buddha. It is a various characteristic of kamma. Here is divided into seven of it. Each one

appears in both Tipitaka and commentaries. It is to explain the kamma and its effect in order to understand easily. This article is to analyze the kamma into three aspects: 1) kamma and its types; 2) its components; and 3) its causes. These indicate the body of knowledge in the followings: 1) a superior quality to both of good and bad kammas: seven types of kamma are included into two kinds that are good (puñña) and bad (pāpa) but some kamma is a superior quality to both of good and bad kammas which is a deed of Arahantas; 2) supportive and opposed aspects of kamma: components of fourfold favorable and unfavorable factors are included into supportive and opposed aspects like twelve kammas that are (1) Upatthambhakakamma (Supportive Kamma) is similar to supportive aspect, and (2) Upapīlakakamma (Obstructive Kamma) and Upaghātakakamma (Destructive Kamma) are similar to opposed aspect; 3) satisfied and dissatisfied kamma: causes of kamma are included into two aspects: (1) satisfaction: it means a good sensation which is caused by the desire defilement; and (2) dissatisfaction: it means a bad sensation which is caused by the hatred defilement. Both of defilements are caused by the delusion which is a root of all defilements and related to components of kammas in both favorable and unfavorable factors.

Keywords: Kamma; Effect of Kamma; Law of Kamma; Buddhist Philosophy

บทนำ

กรรมเป็นแนวคิดสำคัญในทางพุทธปรัชญาเพราะเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในภพนี้และภพหน้า ทั้งอยู่ในฐานะเป็นกฎธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เรียกว่า กรรมนิยาม แม้หลักธรรมที่ว่าด้วยศรัทธา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนให้เชื่อในสิ่งที่ประกอบด้วยเหตุผลก็เกี่ยวเนื่องกับกรรม อันประกอบด้วยหลัก 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2558ก) ได้แก่ 1) กรรมสัทธา เชื่อเรื่องกรรม 2) วิปากสัทธา เชื่อเรื่องผลของกรรม 3) กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน และ 4) ตถาคตโพรุสสัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า แนวคิดเรื่องความเชื่อเหล่านี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งปัญญาเสมอ จะสังเกตเห็นว่า หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ขึ้นต้นด้วยศรัทธาจะลงท้ายด้วยปัญญา หมายความว่า พุทธศาสนิกชนต้องมีความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาและต้องเป็นปัญญาในทางถูกต้อง คือ เป็นสัมมาทิฐิและสัมมาสังกัปปะ ความจริงแล้วศรัทธา 4 นี้ ปรากฏในบาลีเฉพาะข้อ 4 เท่านั้น ส่วนอีก 3 ประการเบื้องต้นรวมลงในข้อ 4 แต่ที่โบราณจารย์แยกมากล่าว อาจเป็นเพราะประสงค์จะอธิบายหลักศรัทธาและกรรมในทางพุทธปรัชญาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อลบล้างหรือให้ตรงกันข้ามกับพวกมิจฉาทิฐิทั้ง 3 ประเภท (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 13/ 94-102/97-109; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต, 2558ก) คือ

1. อภิกิริยทิฐิ ลัทธิที่มีความเห็นว่า ทุกอย่างไม่เป็นอันทำ กลุ่มนี้คัดค้านเรื่องกรรม เมื่อปฏิเสธกรรมอันเป็นต้นเหตุ จึงเท่ากับปฏิเสธผลแห่งกรรม ผู้มีความเห็นนี้ คือ ปุณณกัสสปะ ดังปรากฏในคัมภีร์สามัญญผล

สูตรว่า “...เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ตัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นตัด เบียดเบียนเอง ใช้ผู้อื่นให้เบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบากเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดิ้นรนเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้ดิ้นรนฆ่าสัตว์ ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ตัดช่องย่องเบา ปล้น ทำโจรกรรมในบ้านหลังเดียว ดักขุมที่ทางเปลี่ยว เป็นขู้ พุดเท็จ ผู้ทำ (เช่นนั้น) ก็ไม่จัดทำบาป...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/166/53) ดังนั้น เพื่อให้ตรงกันข้ามหรือคัดค้านพจนานุกรมจึงอธิบายเรื่องกรรมสัทธา

2. นัตถิกทฤษฎี ลัทธิที่มีความเห็นว่า ขาดสูญ กลุ่มนี้คัดค้านผลของกรรม เมื่อมีความเห็นที่ปฏิเสธผลก็เท่ากับว่าปฏิเสธอำนาจแห่งกุศลเจตนาที่เป็นเหตุแห่งผล ผู้มีความเห็นนี้ คือ อชิตะ เกสกะมพล ดังปรากฏในคัมภีร์สามัญญผลสูตรว่า “...ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเซ่นสรวงก็ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำความชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิณฑบาตไม่มีคุณ มารดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้นก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทำให้แจ้งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้งไม่มีในโลก...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/171/56) ดังนั้น เพื่อให้ตรงกันข้ามหรือคัดค้านพจนานุกรมจึงอธิบายเรื่องวิปากสัทธา

3. อเหตุกทฤษฎี ลัทธิที่มีความเห็นว่า ไม่มีเหตุ กลุ่มนี้คัดค้านทั้งสองอย่าง คือ ทั้งกรรมและผลของกรรม ความเห็นดังกล่าวเป็นความเห็นที่ปฏิเสธเหตุ คือ การกระทำความดี ความชั่วของสัตว์ทั้งหลาย จึงเท่ากับว่าปฏิเสธผลไปด้วย ผู้มีความเห็นนี้ คือ มักขลิโคสาล ดังปรากฏในคัมภีร์สามัญญผลสูตรว่า “...ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์เอง...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/168/54) ดังนั้น เพื่อให้ตรงกันข้ามหรือคัดค้านพจนานุกรมจึงอธิบายเรื่องกัมมัสสกาตาสัทธา

พุทธปรัชญาเรียกความเห็นผิดว่า มิจฉาทิฎฐิ โดยเฉพาะมิจฉาทิฎฐิสุดตังทั้งสามประเภทข้างต้นเรียกว่า นิตยมิจฉาทิฎฐิหรือมิจฉาทิฎฐิที่ให้ผลแน่นอน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 34/1035/266) เพราะเป็นความเห็นผิดที่ส่งผลให้เกิดในนรกภูมิแน่นอนหลังจากที่ตายลงเนื่องจากเป็นความเห็นที่ยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น แม้พระพุทธเจ้าจะทรงทรมานด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้ถอนความเห็นเหล่านี้ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ บางคนมีนิตยมิจฉาทิฎฐิเพียงอย่างเดียว บางคนสองอย่างหรือสามอย่าง แต่เมื่อมีนิตยมิจฉาทิฎฐิแล้ว ห้ามสวรรค์และห้ามนิพพาน พระพุทธเจ้าจึงทรงไม่เห็นด้วยกับมิจฉาทิฎฐิเหล่านี้ ดังที่ทรงจำแนกมิจฉาทิฎฐิไว้ในพรหมชาลสูตรซึ่งเรียกว่า ทิฎฐิ 62 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/1-149/1-47) ว่า “เป็นดุจตาข่ายปกคลุมเอาไว้ ตกอยู่ในตาข่ายนี้ เมื่อโผล่ขึ้นก็โผล่อยู่ในตาข่ายนี้...” และทรงแสดงนิตยมิจฉาทิฎฐิ 3 ไว้ในสามัญญผลสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/150-253/48-86) ซึ่งอรรถกถาจารย์อธิบายพระสูตรนี้เพิ่มเติมในคัมภีร์สุมังคลวลลสินีว่า “ในนิตยมิจฉาทิฎฐิทั้ง 3 นั้น บางคนดังลงสู่ทศณะเดียว บางคน 2 ทศณะ บางคน 3 ทศณะก็มี เมื่อดังลงไปในทศณะเดียวกันดี ใน 2-3 ทศณะก็ดี ย่อมเป็นนิตยมิจฉาทิฎฐิ ห้ามทางสวรรค์และห้ามทางนิพพาน ไม่ควรไปสวรรค์แม้ในภพที่ติดต่อกันนั้น จะกล่าวไปยถาถึงนิพพานเล่า สัตว์นี้ชื่อว่า เป็นตอวัฏฏะ เป็นผู้เฝ้าแผ่นดิน โดยมากคนมีทิฎฐิเห็นปานนี้ ออกจากภพไม่ได้” (พระไตรปิฎกและอรรถกถา

แปล ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: 11/389) อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวโดยภาพรวม พระพุทธเจ้าตรัสถึงมิจฉาทิฏฐิทั้งหมดว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่เป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็เกินไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้นเหมือนมิจฉาทิฏฐิ (ความเห็นผิด) นี้เมื่อเป็นมิจฉาทิฏฐิ อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นก็เกิดขึ้นและที่เกิดขึ้นแล้วก็เกินไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/298/38) ผู้ประกอบด้วยความเห็นผิดเช่นนี้ “...หลังจากตายแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/304/39) เพราะพระพุทธเจ้าทรงพิจารณาว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่งที่มีโทษมากเหมือนมิจฉาทิฏฐินี้ โทษทั้งหลายมีมิจฉาทิฏฐิเป็นอย่างยิ่ง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/310/41) จะเห็นว่า เรื่องกรรมในพุทธปรัชญาเป็นแนวคิดที่ละเอียดลึกซึ้ง จึงควรศึกษาให้ถ่องแท้เพื่อทำความเข้าใจสังคมปัจจุบันที่มีกละเลยเรื่องศาสนา โดยเฉพาะการมีอาชีพที่สุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดศีลธรรม โดยอ้างกฎหมายที่บัญญัติคุ้มครอง สังคมแบบบริโภคนิยมสนับสนุน หรือสิทธิมนุษยชนส่วนตัวที่แผ่ผลประโยชน์ แต่ลืมมองชีวิตหรือสังคมภายนอกว่า จะได้รับผลกระทบอย่างไร เมื่อการดำรงชีวิตในปัจจุบันขาดปัญญาในทางศาสนา ความเชื่อเรื่องกรรมและผลแห่งกรรมจึงขาดหายไปในการรู้สึก ตรงกันข้ามกลับก่อให้เกิดปัญหา เช่น การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ทุจริตแกมโกง ขำข่มขืน อันเป็นพฤติกรรมที่แย้งต่อหลักพุทธปรัชญาและอาจร้ายแรงถึงขั้นจัดอยู่ในประเภทมิจฉาทิฏฐิ เช่น กรณีการไม่เชื่อเรื่องบาปบุญคุณโทษ เรื่องผลกรรมในภพหน้า เรื่องหลักการทำดีได้ดี-ทำชั่วได้ชั่ว

ชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันจึงมีความบกพร่องในเรื่องความเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรม ทั้งที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/289/350) มนุษย์เป็นสัตว์จำพวกหนึ่ง จึงมีกรรมเป็นของตนและตกอยู่ในกฎธรรมชาติเหมือนกับสัตว์จำพวกอื่น แต่การที่มนุษย์ไม่คำนึงถึงเรื่องนี้อาจเป็นเพราะการคลั่งไคล้วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์และเชื่อความรู้วิทยาศาสตร์ทางวัตถุที่ไม่สมดุลกับวิทยาศาสตร์ทางจิตใจในเรื่องกฎแห่งกรรม การศึกษาเรื่องกรรมจึงเป็นเสมือนการทำความเข้าใจชีวิตตามกฎธรรมชาติ เห็นการเกิดของสรรพชีวิตอย่างมีความหมาย เป็นการเกิดที่มีเหตุปัจจัย ไม่ใช่เกิดโดยบังเอิญ ทั้งช่วยคลี่คลายความสับสนและเปิดโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น

ความหมายของกรรมและประเภทของกรรม

คำว่า กรรม เป็นภาษาไทยที่ยืมมาจากภาษาสันสกฤต โดยมีรากศัพท์เดิมว่า “กรฺม” และตรงกับภาษาบาลีว่า กम्म แปลว่า การกระทำ ในความหมายทั่วไปหมายถึง การกระทำความชั่วทุกชนิด แต่ทางพุทธปรัชญายังมีได้ระบุว่าเป็นการกระทำฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว อย่างไรก็ตาม การกระทำที่จัดว่าเป็นกรรมจะเป็นฝ่ายดีหรือชั่วก็ตาม ต้องประกอบด้วยเจตนาเสมอ ดังพุทธพจน์ที่ว่า เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ เจตยิตวา กम्मํ กโรติ กาเยน วาจาเยน มนสา (พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: 22/334/464) แปลว่า ภิกษุ

ทั้งหลาย เพราะอาศัยเหตุนี้ว่า เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำการมด้วยกาย วาจา ใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/63/577) พุทธพจน์นี้ยืนยันความหมายของกรรมอย่างชัดเจน แต่ก็มีนักปราชญ์ชาวพุทธหลายท่านได้อธิบายเพิ่มเติมไว้ ดังนี้ สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน) (2540) ให้ความหมายว่า “กรรม คือ กิจที่บุคคลจงใจทำหรือด้วยเจตนา ถ้าทำด้วยไม่มีเจตนาไม่เรียกว่า กรรม อย่างเช่นไม่มีเจตนาเหยียบมดตาย ไม่เป็นกรรม คือ ปาณาติบาต ต่อเมื่อเจตนาจะเหยียบให้ตายจึงเป็นกรรม คือ ปาณาติบาต แต่เมื่อจ้องอย่างละเอียด สิ่งที่ทำด้วยไม่มีเจตนา ท่านก็จัดเป็นกรรมชนิดหนึ่งเรียกว่า กรรมสักล่าวทำ เพราะอาจให้โทษได้เหมือนกัน เหมือนอย่างที่ถูกกฎหมายถือว่า ผิดในฐานะประมาท” เช่นเดียวกับแนวคิดพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2558ข) ที่ให้ความหมายของกรรมในเชิงมุ่งเน้นที่เจตนาว่า “การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือจงใจทำ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เช่น ชุตหลุมพรางดักคนหรือสัตว์ให้ตกลงไปตาย เป็นกรรม แต่ชุดบ่อน้ำไว้กินไว้ใช้ สัตว์ตกลงไปตายเอง ไม่เป็นกรรม (แต่ถ้ารู้ว่า บ่อน้ำที่ตนชุดไว้อยู่ในที่ซึ่งคนจะพลัดตกได้ง่าย แล้วปล่อยปละละเลย มีคนตกลงไปตายก็ไม่พ้นเป็นกรรม) การกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี ที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว” ในประเด็นนี้จะเห็นว่า กรรมได้แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ กรรมดีและกรรมชั่ว ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของพระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2544) ที่ให้ความหมายว่า “กรรม คือ การกระทำของคน จะทำดีหรือไม่ดีได้ชื่อว่าเป็นกรรมทั้งสิ้น ถ้าทำดีก็เรียกว่า กรรมดี ถ้าทำชั่วก็เรียกว่า กรรมชั่ว” และยังให้ความหมายของคำว่า กฎแห่งกรรม ว่าหมายถึง “กฎหรือข้อบังคับของธรรมชาติที่ว่าด้วยผลของกรรมที่ผู้กระทำจะต้องได้รับ ไม่มีใครหลีกเลี่ยงผลของกรรมนั้นได้ กฎที่ว่านั้น คือ ใครทำกรรมดีไว้อย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วไว้อย่อมได้รับผลชั่ว ฯลฯ คำว่า กฎแห่งกรรมนี้ใช้ได้ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว แต่ส่วนใหญ่มักใช้กับกรรมไม่ดี...”

ส่วนพุทธทาสภิกขุ (2542) ให้ความหมายของกรรมเป็น 2 ประเภทที่ต่างออกไป คือ 1) กรรมที่เป็นไปตามหลักของศีลธรรม 2) กรรมที่เป็นไปตามหลักของสัจธรรม ดังที่ท่านกล่าวว่า “เรื่องกรรมของชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ก็เป็นเรื่องกรรมในขั้นศีลธรรม เป็นเรื่องทางศีลธรรม เพื่อทำให้ผู้นั้นสบายใจหรือเพื่อให้สังคมอยู่เป็นสุข คือไม่เบียดเบียนกัน ส่วนเรื่องกรรมในระดับสัจธรรมหรือปรมัตถธรรมนั้นหาต้องการอย่างนั้นไม่ ต้องการจะให้อยู่เหนือกรรมโดยสิ้นเชิง มีจิตใจที่จะไม่รู้สึกร้ายหรือเป็นสุขเป็นทุกข์อะไรได้อีกต่อไปดังนี้” และให้ความหมายของกฎแห่งกรรมว่า “กฎเกณฑ์ทั้งหลายต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องกรรม อันเป็นกฎของธรรมชาติกำหนดไว้อย่างตายตัวนั้นก็มี อันเป็นกฎเกณฑ์ที่พระศาสดาบางองค์ บางคนบัญญัติกันขึ้นก็มี...” ความหมายในทัศนะของพุทธทาสภิกขุเป็นลักษณะภาษาธรรมที่ลึกซึ้ง ต่างกับความหมายที่พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) (2545) อธิบายไว้ในเชิงรูปวิเคราะห์ว่า กรียตติ กมมํ แปลว่า “สภาวะใด อันสัตว์ทั้งหลายกระทำสภาวะนั้นแล ชื่อว่า กรรม” ทั้งกล่าวขยายความว่า “สัตว์ทั้งหลายทุกประเภทย่อมมีการกระทำ จะอยู่หนึ่ง ๆ เหมือนสิ่งปราศจากชีวิต เช่น ก้อนกรวดก้อนหินนั้นนั้นหาไม่ได้ ก็สิ่งที่สัตว์บุคคลทั้งหลายกระทำต่าง ๆ นั้นเองเรียกว่า กรรม อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกกรรมตามคุณสมบัติสามารถจำแนกได้หลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 กรรมจำแนกตามคุณภาพของธรรมที่เป็นมูลเหตุ แบ่งเป็น 2 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/6/144; พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/30/377; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558ก) คือ 1) กุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายดี เกิดจากอโลภะ โทสะและโมหะ 2) อกุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายชั่ว อันเกิดจากอโลภะ โทสะและโมหะ

ลักษณะที่ 2 กรรมจำแนกตามทวาร แบ่งเป็น 3 ประเภท (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/231-234/104-105) คือ 1) กายทวาร คือ กระทำทางกายทั้งฝ่ายดีและชั่ว 2) วาจาทวาร คือ การกระทำทางวาจาทั้งฝ่ายดีและชั่ว 3) มโนทวาร คือ การกระทำทางใจทั้งฝ่ายดีและชั่ว

ลักษณะที่ 3 กรรมจำแนกตามภพที่ไปเกิด แบ่งเป็น 3 ประเภท (พุทธทาสภิกขุ, 2544) คือ 1) กามธาตุเวปັกกกรรม คือ กรรมที่มีวิบากในกามธาตุหรือทำให้ได้รับผลเวียนว่ายในกามภพ 2) รูปธาตุเวปັกกกรรม คือ กรรมที่มีวิบากในรูปธาตุหรือทำให้ได้รับผลเวียนว่ายในรูปภพ 3) อรูปธาตุเวปັกกกรรม คือ กรรมที่มีวิบากในอรูปธาตุหรือทำให้ได้รับผลเวียนว่ายในอรูปภพ

ลักษณะที่ 4 กรรมจำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับกรรม แบ่งเป็น 4 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 21/232-233/345-348) คือ 1) กรรมดำ มีวิบากดำ ได้แก่ คนที่กระทำทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเบียดเบียนคนอื่น จะได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เช่น การทำอนันตริยกรรม 5 การผิดศีล 5 2) กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ คนที่กระทำทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเบียดเบียนคนอื่น จะได้เสวยเวทนาที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว เช่น การไม่ผิดศีล 5 การไม่ล่วงกรรมบถ 10 3) กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ คนที่กระทำทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเบียดเบียนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น จะได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนและไม่ความเบียดเบียน มีทั้งสุขและทั้งทุกข์ระคนกัน 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ได้แก่ เจตนาที่ละกรรมดำอันมีวิบากดำ ละกรรมขาวอันมีวิบากขาว และละกรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว เป็นไปเพื่อสิ้นกรรม เช่น ผู้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ 8 โพชฌงค์ 7 ซึ่งเป็นกรรมของพระอรหันต์ที่ละบุญและบาปได้แล้ว

ลักษณะที่ 5 กรรมจำแนกตามวิบาก แบ่งเป็น 12 ประเภท จัดเป็น 3 หมวด ตามสูตรต้นตัญ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2532; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558ก) ดังนี้ ก. หมวดที่ 1 จำแนกตามเวลาให้ผล (ปากกาลงทุกกะ) 4 ประเภท ดังนี้ 1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันภพ 2) อุปัชชเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในภพหน้า 3) อปรာปรเวทนียกรรม คือ กรรมที่ให้ในภพต่อ ๆ ไป 4) โอลิสิกกรรม คือ กรรมที่เลิกให้ผล ข. หมวดที่ 2 จำแนกตามกิจหรือหน้าที่ (กิจลงทุกกะ) 4 ประเภท ดังนี้ 5) ชนกกรรม คือ กรรมที่แต่งให้เกิดหรือที่เป็นตัวนำไปเกิด 6) อุปัตถัมภกกรรม คือ กรรมสนับสนุน 7) อุปปีฬกกรรม คือ กรรมบีบคั้น 8) อุปฆาตกกรรม คือ กรรมเข้าไปตัดรอน ค. หมวดที่ 3 จำแนกตามลำดับแห่งการให้ผล (ปากทานปริยายลงทุกกะ) 4 ประเภท ดังนี้ 9) ครุกรรม คือ กรรมหนักที่ให้ผลแรง 10) พหุลกรรม หรืออาจิณณกรรม คือ กรรมที่ทำจนเคยชิน 11) อาสันนกรรม คือ กรรมจวนเจียนหรือใกล้ตาย 12) กตัตตากรรมหรือกตัตตาวาปนกรรม คือ กรรมสักว่าทำ กรรม 12 นี้ ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่พระพุทธโฆษาจารย์

อธิบายไว้ในหนังสือวิสุทธิธรรมที่รวบรวมจากพุทธาษิตในที่ต่าง ๆ ซึ่งพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า เป็นกรรมในประเภทศีลธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2544) ส่วนอัมพร หุตะสิทธิ์ (2546) ได้วิเคราะห์กรรม 12 และการให้ผลของกรรมจากเรื่องที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทไว้ในงานวิจัยที่พบว่า หมวด 1: กรรมให้ผลตามคราวหรือตามเวลา มีมากที่สุด คือ ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม มีปรากฏอยู่ในอรรถกถาธรรมบทจากจำนวน 57 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 20.93 หมวด 2: กรรมให้ผลตามกิจหรือหน้าที่ มีมากที่สุด คือ ชนกรรม หรือร้อยละ 9.30 และหมวด 3: กรรมให้ผลตามแรงหนักเบาหรือตามลำดับ มีมากที่สุด คือ ครุกรรม หรือร้อยละ 4.65

ลักษณะที่ 6 กรรมจำแนกตามวิบัติและสมบัติ แบ่งเป็น 16 ประการ ตามแนวอภิธรรมนัยที่แสดงไว้ในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ชื่อมนโรฎฐณี (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: 34/133-136) และอรรถกถาวิภังค์ ชื่อสัมโมหิโนทนี (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: 78/606-607) คือ ก. กรรมชั่ว มีลักษณะ 8 ประการ ดังนี้ 1) บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 2) บาปกรรมบางอย่างถูกอุปัชฌาย์ห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 3) บาปกรรมบางอย่างถูกกาลสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 4) บาปกรรมบางอย่างถูกปโยคสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 5) บาปกรรมบางอย่างอาศัยคติวิบัติจึงให้เกิด 6) บาปกรรมบางอย่างอาศัยอุปัชฌาย์วิบัติจึงให้เกิด 7) บาปกรรมบางอย่างอาศัยกาลวิบัติจึงให้เกิด 8) บาปกรรมบางอย่างอาศัยปโยควิบัติจึงให้เกิด ข. กรรมดี มีลักษณะ 8 ประการ ดังนี้ 1) กรรมดีบางอย่างถูกคติวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 2) กรรมดีบางอย่างถูกอุปัชฌาย์ห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 3) กรรมดีบางอย่างถูกกาลวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 4) กรรมดีบางอย่างถูกปโยควิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้เกิด 5) กรรมดีบางอย่างอาศัยคติสมบัติจึงให้เกิด 6) กรรมดีบางอย่างอาศัยอุปัชฌาย์สมบัติจึงให้เกิด 7) กรรมดีบางอย่างอาศัยกาลสมบัติจึงให้เกิด 8) กรรมดีบางอย่างอาศัยปโยคสมบัติจึงให้เกิด

ลักษณะที่ 7 กรรมจำแนกตามฐานที่ให้เกิดผลของกรรม (ปาฐานจตุกกะ) หากจำแนกตามอภิธรรมนัยมี 4 อย่าง คือ 1) อกุศลกรรม คือ อกุศลกรรมบถ 10 ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน 2) กามาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลระดับกามาวจร เช่น บุญกิริยาวัตถุ 10 ทำให้ไปเกิดในกามสุคติ 7 ได้แก่ มนุษย์ภูมิและสวรรค์ 6 ชั้น 3) รูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลระดับรูปาวจร คือ รูปมาน 4 หรือ 5 ทำให้ไปเกิดในรูปภพ ตั้งแต่ชั้นพรหมปาริสัชชาถึงชั้นอนิภพ 4) อรูปาวจรกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศลระดับอรูปาวจร คือ อรูปมาน 4 ทำให้ไปเกิดในอรูปภพ 4 คือ ตั้งแต่ชั้นอาภาสานัญญาจนกระทั่งเนวสัญญานาสัญญายตนะ

วิเคราะห์กรรมและประเภทของกรรม

จากการจำแนกกรรมตามลักษณะที่กล่าวมา โดยภาพรวมแล้วจำแนกเป็น 2 ประเภท คือ 1) กรรมดี นำให้เกิดในสุคติภูมิ 2) กรรมชั่วนำให้เกิดในทุคติภูมิ หากสรุปเป็นตารางสามารถเขียนได้ ดังนี้

ลักษณะ	กรรมดี (บุญ)	กรรมชั่ว (บาป)	ละบุญและบาป (นิพพาน)
1	กุศลกรรม	อกุศลกรรม	-
2	กายทวาร/วจีทวาร/มโนทวาร	กายทวาร/วจีทวาร/มโนทวาร	-
3	กามธาตุเวปັก/รูปธาตุเวปັก/อรูปธาตุเวปັก	กามธาตุเวปັก	-
4	กรรมขาว มีวิบากขาว/กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว	กรรมดำ มีวิบากดำ/กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว	กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว
5	ปากกาลจตุกกะ/กิจจตุกกะ/ปากทานปริยายจตุกกะ	ปากกาลจตุกกะ/กิจจตุกกะ/ปากทานปริยายจตุกกะ	-
6	กรรมดีถูกวิบัติห้ามและอาศัยสมบัติ	กรรมชั่วถูกสมบัติห้ามและอาศัยวิบัติ	-
7	กามาวจรกุศล/รูปาวจรกุศล/อรูปาวจรกุศล	อกุศลกรรม	-

ตารางที่ 1 : การประมวลเรื่องกรรมลงในประเภทของกรรม 2

หากวิเคราะห์ตามตารางของกรรมแต่ละกลุ่ม จะเห็นว่า กรรมจำแนกเป็น 2 ฝ่ายหลัก คือ บุญและบาป ในกลุ่มที่ 1 กุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายบุญที่เกิดจากการละอโลภะ โทสะและโมหะ ส่วนอกุศลกรรม คือ ฝ่ายบาปที่เกิดจากการมีโลภะ โทสะและโมหะ กลุ่มที่ 2 เป็นกรรมฝ่ายบุญที่สามารถกระทำทางกาย วาจาและใจ เหมือนกับฝ่ายบาปที่ทำได้ทั้งทางกาย วาจาและใจเช่นกัน กลุ่มที่ 3 ในฝ่ายบุญ จะเห็นว่า กรรมที่มีวิบากให้ได้รับผลการเวียนว่ายในกามภพ 11 คือ มนุษย์และสวรรค์ 6 ชั้น รวมทั้งการเวียนว่ายในรูปพรหม 16 และอรูปพรหม 4 ส่วนฝ่ายบาปก็ทำให้เวียนว่ายในอบายภูมิ 4 กลุ่มที่ 4 จะเห็นว่า ฝ่ายบุญเป็นกรรมของผู้ที่ประกอบกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งจัดเป็นข้อกรรมขาวอันมีวิบากขาว ที่ทำให้เกิดในสุคติภูมิ ส่วนข้อกรรมทั้งดำทั้งขาวอันมีวิบากทั้งดำทั้งขาว หมายถึง กรรมของผู้ที่ประกอบทั้งกุศลกรรมบถ 10 ที่ทำให้เกิดในสุคติภูมิและอกุศลกรรมบถ 10 ที่ทำให้เกิดในทุคติภูมิ ส่วนฝ่ายบาปเป็นกรรมของผู้ที่ประกอบอกุศลกรรมบถ 10 ซึ่งจัดเป็นข้อกรรมดำอันมีวิบากดำ ที่ทำให้เกิดในทุคติภูมิ ส่วนข้อกรรมทั้งดำทั้งขาวอันมีวิบากทั้งดำทั้งขาว หมายถึง กรรมของผู้ที่ประกอบทั้งอกุศลกรรมบถ 10 ที่ทำให้เกิดในทุคติภูมิและกุศลกรรมบถ 10 ที่ทำให้เกิดในสุคติภูมิ อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มนี้ จะเห็นว่า ในข้อกรรมไม่ดำไม่ขาวอันมีวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม หมายความว่า เป็นกรรมที่เป็นไปเพื่อความละบุญและบาป (บุญบาปปปีโน) (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/13/19) กลุ่มที่ 5 เป็นการจำแนกตามเวลาให้ผล (ปากกาลจตุกกะ) ตามกิจหรือหน้าที่ (กิจจตุกกะ) และตามลำดับแห่งการให้ผล (ปากทานปริยายจตุกกะ) แต่ละประเภทแบ่งเป็น 4 รวมเป็น 12 ประเภท กรรมทั้ง 12 เป็นได้ทั้งฝ่ายบุญและบาป เช่น การเป็นกรรมที่

ให้ผลในปัจจุบันภพนี้ที่เป็นทั้งฝ่ายบุญและฝ่ายบาป ยกตัวอย่างฝ่ายบุญ เช่น นายกาฬพิยะตักบาตรพระมหากัสสปะที่เพิ่งออกจากนิโรธสมาบัติ ทำให้เป็นจุฬศรุษฎีภายใน 7 วัน เรียกว่า ปรีกัฏกทิกุฎฐธรรมเวทนียกรรมฝ่ายกุศลกรรม คือ กุศลกรรมที่ให้ผลในอภิปภที่สุกงาม (สำเร็จผลแล้ว) (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: 22/27-29) ส่วนฝ่ายบาป ยกตัวอย่างพระเจ้าสุปปพุทธสาकยะที่ผูกอาฆาตต่อพระพุทธเจ้าได้ไปปิดทางบิณฑบาตของพระพุทธองค์ ทำให้ถูกแผ่นดินสูบภายใน 7 วัน เรียกว่า ปรีกัฏกทิกุฎฐธรรมเวทนียกรรมฝ่ายอกุศลกรรม (อกุศลกรรมที่ให้ผลในอภิปภที่สุกงามแล้ว) (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: 42/61-65) กลุ่มที่ 6 ในฝ่ายบุญซึ่งเป็นกรรมดีที่ให้ผลเป็นเพราะอาศัยการส่งเสริมของสมบัติ 4 ขณะเดียวกันกรรมดีบางอย่างก็ถูกวิบัติ 4 ขัดขวางไว้ ส่วนฝ่ายบาปซึ่งเป็นกรรมชั่วที่ให้ผล เป็นเพราะการส่งเสริมของวิบัติ 4 และกรรมชั่วบางอย่างก็ถูกสมบัติ 4 ขัดขวางไว้ในกลุ่มนี้จะเห็นว่า ทั้งกรรมดีและกรรมชั่วต้องพิจารณาถึงสมบัติและวิบัติที่เป็นตัวส่งเสริมและห้ามปราม ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกรรม 12 ในกลุ่มที่ 5 โดยเฉพาะกรรมที่จำแนกตามกิจหรือหน้าที่ (กิจตุกกะ) 4 ประเภท เพราะกรรมประเภทนี้ทำหน้าที่นำไปเกิด (ชนกกรรม) สนับสนุน (อุปถัมภกกรรม) ปราบกัน (อุปปีฬกรรม) และเข้าไปตัดรอน (อุปฆาตกรรม) การทำหน้าที่ของกรรมทั้ง 4 นี้เป็นเหมือนการส่งเสริมกรรมที่สอดคล้องกัน และขัดขวางกรรมที่ตรงข้ามกันในด้านคติ คือ สถานที่ไปเกิดมีความเจริญหรือไม่เจริญ ด้านอุปธิ คือ รูปร่างที่เกิดในภพมีสมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ ด้านกาละ คือ ช่วงยุคสมัยที่ไปเกิดมีความพร้อมของสังคมเป็นอย่างไร และปัจจัย คือ การกระทำของคนในสังคมมีมากน้อยอย่างไร ส่วนกลุ่มที่ 7 ในฝ่ายบุญเป็นกรรมที่ประกอบด้วยบุญกิริยาวัตถุ 10 รูปฌาน 4 และอรุณฌาน 4 หรือกรรมนำไปเกิดในสุคติ 27 ภูมิ ส่วนฝ่ายบาปเป็นกรรมที่นำไปเกิดในอบายภูมิที่เกิดจากการประกอบอกุศลกรรมบถ 10 จะเห็นว่า กรรมในพุทธปรัชญาจำแนกได้หลายนัย ทั้งที่เป็นพุทธพจน์และการอธิบายความในยุคลหลัง โดยเฉพาะในคัมภีร์มโนรถปुरुณี ซึ่งเป็นอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต นิทานสูตร (พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: 34/133-141) จำแนกกรรมไว้หลายนัย ได้แก่ กรรม 11 กรรม 16 กรรม 12 แต่หากกล่าวโดยย่อมี 3 ประเภท คือ 1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม 2) อุปปีฬเวทนียกรรม 3) อปรปริยายเวทนียกรรม

อย่างไรก็ตาม แม้กรรมจะจำแนกเป็นหลากหลายลักษณะ แต่ประเด็นที่เกี่ยวกับกรรม เช่น การโอฬสิกรรมต่อกัน การขอขมาโทษ การล้างกรรม การล้างบาป การอุทิศผลบุญให้เจ้ากรรมนายเวร การชำระหนี้สงฆ์ ฯลฯ หากพิจารณาประเด็นประเภทของกรรมที่กล่าวมา จะเห็นว่า กรรมมีลักษณะการกระทำและให้ผลแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการนำลักษณะใดมาพิจารณา ยกตัวอย่าง การโอฬสิกรรมต่อกันหรือการขอขมาโทษ ตามหลักของกรรมแล้วกรรมจะเป็นโอฬสิกรรม คือ เลิกให้ผลแล้วนั้น หรือจะเป็นการขอขมาเพื่ออดโทษต่อกันได้ ก็ต่อเมื่อกรรมนั้นได้ให้ผลผ่านไปแล้ว ดังนั้น การกล่าวโอฬสิกรรมต่อกันหรือการกล่าวขอขมาโทษจึงเป็นเพียงการตั้งสัจจะว่า จะไม่กระทำความชั่วต่อกันอีกมากกว่า ส่วนประเด็นการล้างกรรมหรือการล้างบาปก็เป็นแนวคิดของปรัชญาพราหมณ์-ฮินดูมากกว่าที่จะเป็นหลักของพุทธปรัชญา ส่วนการอุทิศผลบุญให้เจ้ากรรมนายเวรเป็นหลักของอนุโมทนาเมัย คือ บุญที่เกิดจากการแผ่บุญไปให้ผู้ตายที่เป็นปรตัตตูปชีวีเปรต (เปรตที่รอสวนบุญจากการอุทิศให้) เท่านั้น และหากปรตัตตูปชีวีเปรตยินดีกับบุญนั้นจึงจะได้รับผลบุญที่เขาอุทิศไปให้

ดังนั้น ทั้งสองฝ่าย คือ ผู้ให้และผู้รับ (ปรทัตตูปชีวีเปรต) ต้องร่วมยินดีในการกระทำบุญต่อกัน กรรมในลักษณะนี้จะเป็นลักษณะของอุปปีฬกรรม (กรรมบิณฑิ) หรืออุปฆาตกรรม (กรรมตฺตรอน) เช่น หากผู้ให้ส่วนบุญได้ อุทิศ (เจาะจง) ไปให้ญาติที่ตายไปเป็นเปรต จากนั้น ปรทัตตูปชีวีเปรตได้อนุโมทนาบุญนั้น เปรตตนนั้นก็จะมีผลดีสภาพจากการเปรตแล้วไปเกิดในภพอื่นตามที่กรรมอื่นจะให้ผลต่อไป ในลักษณะนี้กรรมที่ทำให้เปรตหมดสภาพการเป็นเปรตจะเป็นลักษณะของอุปฆาตกรรมที่ไปตฺตรอนกรรมที่ทำให้เป็นเปรตได้หมดสภาพไป ส่วนประเด็นการชำระหนี้สงฆ์เป็นเพียงกุศโลบายในการทำบุญมากกว่า โดยใช้คำว่า ชำระหนี้ เป็นวาทกรรมในการส่งเสริมให้คนทำความดีตามหลักอภิจินณกรรม คือ การทำความดีอย่างเคยชิน

วิเคราะห์องค์ประกอบของกรรม

ในประเด็นนี้ หากเป็นองค์ประกอบของกรรมที่เป็นด้านสมบุญเรียกว่า สมบัติ หากเป็นด้านความบกพร่องเรียกว่า วิบัติ โดยความหมายรากศัพท์แล้ว สมบัติ แปลว่า ความเพียบพร้อม อันเป็นข้อดีแห่งองค์ประกอบที่อำนวยผลหรือช่วยส่งเสริมกรรมดีและไม่เปิดโอกาสให้กรรมชั่วแสดงผลออกมา องค์ประกอบด้านสมบัติและวิบัติจะปรากฏในกรรม 16 อย่าง ซึ่งแบ่งเป็นอกุศลกรรม 8 และกุศลกรรม 8 กรรมเหล่านี้จะให้ผลได้ขึ้นอยู่กับสมบัติและวิบัติ 4 ได้แก่ 1) คติ คือ สถานที่เกิด 2) อุปธิ คือ เรือนร่างที่เกิดกำเนิด 3) กาล คือ ยุคสมัยการเกิด 4) ปโยค คือ ความสามารถในการประกอบกิจการงาน ในเบื้องต้นขอกล่าวถึงสมบัติ 4 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 35/810/523-524; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558ก) ดังนี้ 1) คติสมบัติ คือ สมบัติแห่งคติ ความพร้อมด้วยคติ ความหมายในระยะยาวหมายถึง การเกิดในกำเนิดที่เจริญ ในระยะสั้นหมายถึง สถานที่ไปที่ดีหรือการกระทำที่เหมาะสม เช่น สภาพแวดล้อม สถานการณ์ ถิ่นอาศัย 2) อุปธิสมบัติ คือ สมบัติแห่งร่างกาย ความถึงพร้อมด้วยรูปกาย ความหมายในช่วงยาวหมายถึง การมีรูปพรรณสัณฐานสง่างาม บุคลิกภาพดี ในระยะสั้นหมายถึง การมีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี อันเป็นผลบุญจากกรรมดีที่ช่วยให้เขาได้รับผลที่ดี เช่น เป็นบุคคลที่มีบุคลิกดี มีบุคลิกของภาวะผู้นำ มีพละกำลังแข็งแรง 3) กาลสมบัติ คือ สมบัติแห่งกาล ความถึงพร้อมด้วยกาล ในระยะยาวหมายถึง การเกิดในสมัยที่โลกมีความเจริญหรือบ้านเมืองสงบสุข คนในสังคมอยู่ในศีลธรรม ในระยะสั้นหมายถึง การทำถูกกาลเวลา กาลสมบัติเป็นระยะเวลาที่กรรมดีที่เขาได้เคยกระทำไว้แต่อดีตกำลังให้ผล ส่วนกรรมที่เขา กำลังกระทำอยู่ ยังไม่ถึงเวลาให้ผล 4) ปโยคสมบัติ คือ สมบัติแห่งการประกอบ ความถึงพร้อมด้วยการประกอบ ความเพียร ในระยะยาวหมายถึง ฝึกฝนในทางที่ถูก ขวนขวายสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ในระยะสั้นหมายถึง เมื่อทำกรรมดีก็ทำให้อย่างจริงจัง เหมาะสมกับเรื่องหรือทำความดีต่อเนื่อง

ส่วนวิบัติ แปลว่า การปราศจากความเพียบพร้อม อันเป็นข้อเสียหรือความบกพร่องแห่งองค์ประกอบที่ไม่อำนวยผลให้กรรมดีปรากฏ แต่เป็นการเปิดโอกาสให้กรรมชั่วแสดงผลแทนมี 4 ประการ ตรงข้ามกับสมบัติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 35/810/523-524; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558ก) คือ 1) คติวิบัติ คือ วิบัติแห่งคติ ในระยะยาวหมายถึง เกิดในที่ไร้ความเจริญ ในระยะสั้นหมายถึง ที่อยู่ ทางดำเนินไม่ดี 2) อุปธิวิบัติ คือ วิบัติแห่งร่างกาย ในระยะยาวหมายถึง ร่างกาย

พิการ บุคลิกภาพไม่ดี ในระยะสั้นหมายถึง สุขภาพไม่ดี 3) กาลวิบัติ คือ วิบัติแห่งกาล ในระยะยาวหมายถึง เกิดในยุคสมัยที่ไม่มีความเจริญ ในระยะสั้นหมายถึง ทำผิดกาล 4) ปโยควิบัติ คือ วิบัติแห่งการประกอบกิจการ ในระยะยาวหมายถึง ผิดไผ่ในทางที่ผิด ในระยะสั้นหมายถึง เมื่อกระทำความผิดไม่ครบถ้วนตามหลักเกณฑ์ วิบัติทั้งสี่นี้ต้องนำมาประกอบการพิจารณาในเรื่องการให้ผลของกรรม เพราะการปรากฏของวิบาก นอกจากอาศัยเหตุ คือ กรรมแล้ว ยังต้องอาศัยฐาน คือ คติ อุปธิ กาลและปโยคจะเป็นปัจจัยประกอบการพิจารณากรรมนิยาม โดยสัมพันธ์กับปัจจัยทั้งหลายที่เป็นไปตามนิยามอื่นด้วย สำหรับกรรม 16 จะระบุถึงความตรงข้ามกันระหว่างสมบัติกับวิบัติ จึงขออธิบายให้เห็นความแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้ คติสมบัติ คือ การได้เกิดในภพภูมิที่ดี เช่น เกิดบนสวรรค์ เป็นเหตุให้ได้รับสิ่งที่ดี น่าพอใจตลอดเวลาที่อยู่บนสวรรค์ เพราะเป็นภูมิสำหรับรับผลของกุศลกรรม กรรมชั่วที่ได้กระทำไว้อย่างไม่สามารถให้ผลได้ แต่เมื่อผลของกุศลที่ทำให้ได้เกิดบนสวรรค์หมดลงและเป็นโอกาสที่อกุศลกรรมให้ผล ผู้นั้นจะไปเกิดในอบายภูมิเพื่อรับผลของอกุศลกรรมที่ได้กระทำไว้แล้ว ส่วนคติวิบัติ คือ การเกิดในนรก เมื่อเกิดในนรกก็ต้องได้รับผลของกรรมชั่วที่ได้ทำไว้ ตลอดเวลาที่อยู่ในนรก กรรมดีที่ได้ทำไว้แม้จะมากมายเท่าใดก็ไม่สามารถให้ผลได้ ต้องรอจนพ้นจากนรก กรรมดีจึงจะมีโอกาสให้ผล อุปธิสมบัติ คือ ผู้ที่เกิดมามีร่างกายที่สวยงาม จะมีโอกาสได้รับผลของกุศลกรรมมากกว่าผู้ที่เกิดมารูปร่างพิการ ส่วนอุปธิวิบัติ คือ ผู้ที่เกิดมามีร่างกายที่พิการ จะมีโอกาสได้รับผลของอกุศลกรรมมากกว่าผลของกุศลกรรม กาลสมบัติ คือ การได้เกิดในยุคสมัยที่บ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุข เป็นโอกาสได้รับผลของกุศลกรรมมากกว่าผลของอกุศลกรรม ส่วนกาลวิบัติ คือ การได้เกิดในยุคสมัยบ้านเมืองประสบภัยพิบัติ ข้าวยากหมากแพง โอกาสจะได้รับผลของกุศลกรรมจะน้อย ปโยคสมบัติ คือ ผู้มีความสามารถประกอบหน้าที่การงาน จะมีโอกาสได้รับผลของกุศลกรรมมากกว่าผู้ที่ไม่มีความสามารถ ส่วนปโยควิบัติ คือ ผู้ไม่มีศิลปะหรือความชำนาญในการประกอบอาชีพ จึงมีโอกาสรับผลของกุศลกรรมน้อย

วิเคราะห์เหตุให้เกิดกรรม

ในแต่ละศาสนามีความเชื่อเรื่องบาปและกำเนิดของบาปแตกต่างกัน ศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์เชื่อว่า บาปจะเกิดขึ้นเมื่อทำผิดคำสั่งของพระเป็นเจ้า เช่น พระเป็นเจ้าสั่งให้นึกถึงพระองค์อยู่เป็นประจำ ถ้าลืมนึกก็เป็นบาป หรือพระเป็นเจ้าในศาสนาคริสต์สั่งไม่ให้เอียนามพระองค์โดยไม่จำเป็น ถ้าใครเอียนามพระองค์โดยพร่ำเพรื่อก็เป็นบาป และยังเชื่อว่า บาปสามารถทอดถึงลูกหลานได้ เช่น ศาสนาคริสต์ถือว่าทุกคนเกิดมามีบาป คือ อาดัมและอีวาซึ่งขัดคำสั่งของพระเป็นเจ้า แอบไปกินแอปเปิลในสวนเอเดน ถูกพระเป็นเจ้าปรับโทษจึงเป็นบาป ลูกหลานทั่วโลกจึงมีบาปติดมาด้วย สำหรับพุทธปรัชญาการที่พระโพธิสัตว์ทรงฝึกฝนพระองค์จนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นผลให้พระองค์ทรงเข้าใจธรรมชาติของกิเลส อันเป็นต้นเหตุแห่งบาปและสามารถกำจัดกิเลสเหล่านั้นโดยสิ้นเชิง ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ตนทำบาปกรรมเอง ก็เศร้าหมองเอง ตนไม่ทำบาปกรรมเอง ก็บริสุทธิ์เอง ความบริสุทธิ์และไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 25/165/84) หรือ “...บาปไม่มีแก่ผู้ไม่ทำบาป ฉะนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

วิทยาลัย: 25/124/70) พุทธพจน์นี้เป็นเครื่องยืนยันว่า บาปเป็นเรื่องเฉพาะตัว ไม่ใช่สิ่งติดต่อกันได้ ใครทำบาป คนนั้นก็ได้รับบาป ใครไม่ทำก็ไม่ได้รับ อย่างไรก็ตาม การกำเนิดของกรรมในพุทธปรัชญา สามารถวิเคราะห์ได้จากหลักธรรมว่าด้วยอกุศลมูลและกุศลมูลที่ปรากฏในนิทานสูตร ความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เหตุให้เกิดกรรม (ชั่ว) 3 ประการนี้ เหตุให้เกิดกรรม 3 ประการ อะไรบ้าง คือ 1) โลภะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 2) โทสะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3) โมหะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม... ภิกษุทั้งหลาย เหตุให้เกิดกรรม (ดี) 3 ประการนี้ ฯลฯ คือ 1) อโลภะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 2) อโทสะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3) อโมหะ เป็นเหตุให้เกิดกรรม...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 22/39/490-491) จากข้อความนี้ เหตุให้กระทำความชั่วประกอบด้วยโลภะ โทสะ โมหะ และเหตุให้กระทำความดีประกอบด้วยอโลภะ อโทสะ อโมหะ หากวิเคราะห์ตามเหตุให้กระทำชั่วและกระทำดีนี้ จะเห็นว่าการใช้ชีวิตประจำวันเกี่ยวเนื่องด้วยโลภะ แต่เป็นโลภะที่ไม่ได้ทำให้คนอื่นเดือดร้อน เพราะเป็นไปตามความต้องการของร่างกายที่จะดำรงอยู่ อย่างไรก็ตาม เมื่อมองอีกมุมหนึ่งจะเห็นว่า จิตของมนุษย์มักประกอบด้วยโลภะ ซึ่งหากเป็นโลภะที่มีกำลังแรงกล้า ก็จะปรากฏออกมา เช่น อยากได้อะไรมากก็จะรุ่มร้อน เพ่งเล็งอยากได้มาเป็นของตน คิดหาวิธีได้มาด้วยการทำทุจริต บางคนรวยแล้วไม่รู้จักพอก็จะประกอบทุจริต เช่น การลักลอบเลี้ยงภรรยา โฆษณาชวนเชื่อเกินความจริง ฯลฯ ส่วนโทสะเป็นสภาวะธรรมที่หยาบกระด้าง คนที่มีโทสะอย่างอ่อนสังเกตุจากการมีความรู้สึกหงุดหงิด เจ้าอารมณ์ มักแสดงกิริยาเกรี้ยวกราด ถ้ามีโทสะรุนแรงก็อาจประทุษร้ายผู้อื่นจนถึงขั้นประทุษประหารได้ สำหรับโมหะเป็นความไม่รู้สภาวะตามความเป็นจริง การถูกโมหะครอบงำทำให้เข้าใจผิดว่า ทุกอย่างมีความเที่ยงแท้ ถาวรและต้องอยู่ในอำนาจของตน จึงยึดติดกับความสุขหรือสำเร็จที่หามาได้ เมื่อประสบความไม่พึงพอใจก็เศร้าโศก หลงระเริงกับอภิวรรณและเป็นที่ทุกข์กับอนิวัตรธรรม หากมองโดยภาพรวม อภิวรรณ คือ สภาวะทุกอย่างที่น่าพึงพอใจ มีลักษณะเหมือนอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดจากการหลงผิดในฝ่ายโลภะ เช่น เมื่อได้สิ่งใดแล้ว ก็ยินดีจนยึดติดว่า เป็นตัวตน (อหังการ) หรือเป็นของตน (มมังการ) ส่วนอนิวัตรธรรม คือ สภาวะทุกอย่างที่ไม่น่าพึงพอใจ มีลักษณะเหมือนอารมณ์ที่เกิดจากการหลงผิดในฝ่ายโทสะ เช่น เมื่อไม่ได้สิ่งที่ต้องการก็เสียใจจนเป็นทุกข์ ดังนั้น โมหะจึงเป็นความหลงผิดที่มีลักษณะสัมพันธ์กับกิเลสในฝ่ายโลภะและโทสะที่เกิดควบคู่และต่อเนื่องกัน บรรดาภิเลสทั้งสามกลุ่มนี้ โมหะมีความสำคัญที่สุดเพราะทำให้เกิดกิเลสกลุ่มอื่นได้ ในทางพุทธปรัชญาการกำจัดกิเลสเหล่านี้ต้องละบาปที่เกิดทั้งทางกาย วาจาและใจ โดยเฉพาะที่เกิดจากโมหะที่ต้องปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนเกิดวิปัสสนาญาณ เพื่อให้รู้สภาวะตามเป็นจริง วิธีการนี้จึงจะกลายเป็นคนฉลาดในความหมายของพุทธปรัชญา หากยังไม่เกิดวิปัสสนาญาณก็ยังเรียกว่า คนเขลา ซึ่งตกเป็นทาสของโลภะ โทสะและโมหะที่เป็นเหตุให้ทำชั่วอยู่ร่ำไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า “คนเขลาทำกรรมที่เกิดเพราะโลภะ โทสะ และโมหะ กรรมที่คนเขลานั้นทำแล้วจะมากหรือน้อยก็ตาม ย่อมให้ผลในอัตภาพนี้แล ฯลฯ ภิกษุผู้รู้โลภะ โทสะ และโมหะ (จึงไม่ทำ) กรรมที่เกิด เพราะเมื่อทำวิชาให้เกิดขึ้น ย่อมละทุกคติทั้งปวงได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/34/188) หลักการของอกุศลกรรมและกุศลกรรมนี้ หากมองอีกมุมหนึ่ง ก็คือ บุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 23/36/294-296) คือ 1) ทานมัย คือ กุศลจิตที่สร้างประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น อันเป็นกุศลโลบายใน

การละโลภะ 2) ศีลมัย คือ ประพฤติกรรมทางกายวาจาที่เรียบร้อย เป็นกุศลโลบายในการละโทสะ 3) ภาวนามัย คือ การเจริญปัญญาด้วยการศึกษาคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดผล เป็นกุศลโลบายในการละโมหะ ผลแห่งการเจริญกุศลทั้งสามนี้ช่วยให้เข้าใจและปฏิบัติตามแนวทางพุทธปรัชญาอย่างถูกต้องจากเรื่องที่ง่ายไปหาเรื่องยาก โดยเฉพาะการเข้าใจในขั้นภาวนาเพื่อละโมหะ สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักกฎแห่งกรรมและช่วยกำจัดมิจฉาทิฐิ เช่น ความเห็นที่ว่า “ทำชั่วได้ชั่วมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” หรือ “เกิดมาคนเดียว ตายคนเดียว” ความเห็นผิดเหล่านี้อาจไม่ตึงลึกเป็นนิยตมิจฉาทิฐิ แต่เป็นความเห็นคนรุ่นใหม่ที่ห่างศาสนาและสับสนกับแนวคิดที่ว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” มีที่ไหน หรือ “เกิดมาใช้กรรมเก่า อยู่สร้างกรรมใหม่ เป็นเสียยิ่งไปเกิดในชาติหน้า” มีจริงหรือ ความเชื่อเหล่านี้พิสูจน์ได้ด้วยการเจริญภาวนามัยให้เข้าใจตามเป็นจริงว่า ผู้ทุจริตคอร์รัปชัน อาจไม่ได้รับผลกระทบชั่วในชาตินี้ เพราะองค์ประกอบของกรรมที่อาจเป็นสมบัติหรือวิบัติ เช่น ชาตินี้มีปัจจัยสมบัติ คือ ฉลาดในการครองชีพ รู้เจรจาให้คนอื่นเห็นตาม ก็จะหนุนให้กรรมดีที่เคยทำในอดีตยังมีกำลังให้ผลอยู่ กรรมชั่วจากทุจริตที่ทำใหม่จึงรอโอกาสที่จะให้ผลไปก่อน ต่อเมื่อผลของการทำดีหมดกำลังลงก็จะได้รับผลของกรรมชั่วแทน ซึ่งคนที่เข้าใจความเป็นจริงนี้จะไม่สำคัญผิดว่า ผลของกรรมไม่มี แต่จะสำเหนียกอยู่เสมอว่า ผู้ทำกรรมชั่วในชาตินี้แต่ไม่ได้รับผลชั่ว ก็เพราะยังเสวยผลของกรรมดีที่เป็นทุนเดิมอยู่ ส่วนผู้ทำกรรมดีมากมายแต่ไม่ได้ผลดี ก็เพราะความดีมีพลังไม่เพียงพอที่จะให้ผลเช่นเดียวกัน ความดีจึงต้องรอการให้ผลดีต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์เรื่องกรรมจะเห็นว่า กรรมตามแนวคิดในพุทธปรัชญาจะพบกรรมใน 2 ลักษณะ คือ 1) กรรมที่อยู่เหนือทั้งในกรรมดี-กรรมชั่ว ในลักษณะนี้เป็นกรรมที่เป็นผลแห่งการกระทำของพระอรหันต์ เพราะเป็นผู้ละบุญและบาปได้แล้ว 2) กรรมฝ่ายส่งเสริมและฝ่ายคัดค้าน ในข้อนี้มีลักษณะเหมือนกับกรรม 12 ข้อว่าด้วยการให้ผลตามหน้าที่ (กิจ) นั่นคือ (1) ข้ออุปถัมภ์ภกกรรม (กรรมสนับสนุน) มีลักษณะคล้ายกรรมฝ่ายส่งเสริม เช่น บาปกรรมบางอย่างอาศัยคติวิบัติจึงให้ผล หรือกรรมดีบางอย่างอาศัยคติสมบัติจึงให้ผล (2) ข้ออุปปีฬกรรม (กรรมบีบคั้น) และข้ออุปฆาตกรรม (กรรมเข้าไปตัดรอน) มีลักษณะคล้ายฝ่ายคัดค้าน (ห้าม) เช่น บาปกรรมบางอย่างถูกคติสมบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล หรือกรรมดีบางอย่างถูกคติวิบัติห้ามเสียจึงไม่ให้ผล

นอกจากกรรมใน 2 ลักษณะนี้แล้ว ยังพบองค์ความรู้ที่เป็นลักษณะของกรรมฝ่ายพึงพอใจและไม่พึงพอใจ ซึ่งเท่าที่ศึกษาจากคัมภีร์ยังไม่พบการจำแนกโดยใช้คำนี้แต่อย่างใด ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่า ในด้านเหตุให้เกิดกรรมที่มี 2 ฝ่าย กล่าวคือ (1) เหตุในฝ่ายอกุศลกรรม ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ (2) เหตุในฝ่ายกุศลกรรม ได้แก่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ เหตุทั้งสองฝ่ายนี้สามารถวิเคราะห์เป็น 2 กลุ่มที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ คือ (1) อภิธรรมมณฺฑ คือ อารมณ์ที่พึงพอใจ อันเกิดจากความหลงผิดในกิเลสฝ่ายโลภะ (2) อนิฏฐารมณฺฑ คือ อารมณ์ที่ไม่พึงพอใจ อันเกิดจากความหลงผิดในกิเลสฝ่ายโทสะ ดังนั้น จะเห็นว่า กิเลสทั้งฝ่ายโลภะและโทสะ แท้จริง

แล้วเกิดจากกิเลสฝ่ายโมหะเป็นต้นตอ นอกจากนี้ ทั้งกรรมดีและกรรมชั่วมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของกรรมด้านสมบัติและวิบัติในแง่ของการให้ผลของกรรม

สรุป

กฎแห่งกรรมเป็นเรื่องที่สำคัญในทางพุทธปรัชญา เพราะเป็นหลักธรรมที่สามารถอธิบายความเป็นกฎธรรมชาติได้ประการหนึ่ง คือ เรื่องของกรรมนิยาม ทั้งสามารถตอบข้อซักถามในเรื่องพระเป็นเจ้าที่พุทธปรัชญาปฏิเสธได้อีกประการหนึ่ง แต่หลักธรรมเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมนั้น เป็นเรื่องละเอียดลึกซึ้ง แม้จะศึกษาจากคัมภีร์หรือตำรามากน้อยเพียงใด ก็เป็นการศึกษาจากเรื่องที่บันทึกเอาไว้ ซึ่งชาวพุทธต่างก็มีความเชื่อถือเพราะเป็นเรื่องที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอันเป็นพระดำรัสของพระพุทธเจ้าเป็นส่วนใหญ่ แต่เรื่องกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของผู้คนและอาชีพต่าง ๆ ดังนั้น จะเห็นว่า หลายเรื่องที่ปรากฏในปัจจุบัน บางครั้งยากต่อตัดสินใจว่าเป็นบาปมากน้อยเพียงใด เพราะอาจกระทบต่อการดำเนินชีวิตจนขาดกำลังใจทำงานได้ เรื่องเหล่านี้อาจเป็นเพราะไม่ได้บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกให้ได้ศึกษาเป็นกรณีตัวอย่าง เพราะฉะนั้นเหตุการณ์หรือพฤติกรรมในสังคมปัจจุบันที่เสี่ยงต่อการเป็นบาป ผู้นำชาวพุทธโดยเฉพาะพระสงฆ์และนักวิชาการด้านพุทธปรัชญาหรือพระพุทธศาสนา จะต้องศึกษาให้เข้าใจและอธิบายให้กระจ่างชัด เพื่อช่วยเหลือสังคมทางด้านจิตวิญญาณเหมือนอย่างในอดีต โดยเฉพาะประเด็นกฎแห่งกรรมที่ว่าด้วยกรรม 12 หากสามารถอธิบายให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจยิ่งขึ้น ก็จะช่วยเสริมปัญญาให้ควบคู่กับศรัทธาที่มีอยู่แล้วให้มีความมั่นคงในพระศาสนาสืบไป ด้วยเหตุนี้ การศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรมในบทความนี้จึงมุ่งศึกษาประเด็นเรื่องกรรม 12 เป็นประการสำคัญ เพราะเห็นว่า สามารถอธิบายและตอบปัญหาที่สังคมสงสัย แต่กระนั้นการศึกษาก็ยังไม่ละเอียดมากนัก เพราะไม่ได้ศึกษาเจาะลึกถึงตัวอย่างเรื่องกฎแห่งกรรมเท่าที่ควร จึงควรศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรมเชิงเปรียบเทียบและภาคปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเพื่อเผาะลาภุกรรมไม่ให้มีในจิตใจ หรือศึกษาประเด็นการบรรลุธรรมขั้นต่าง ๆ ที่สามารถตัดการกระทำบาปกรรมอะไรได้บ้าง

บรรณานุกรม

- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2544). *คำวัด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558ก). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558ข). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ฉานวโร). (2545). *กรรมที่ปี เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 2545.
- พระพุทธโฆษาจารย์. (2532). *วิสุทธิมรรคเผด็จ เล่ม 3*. พิมพ์โดยเสด็จพระราชกุศลออกเมรุพระราชทานเพลิงศพพระวิสุทธิธำมณี (ไสว วิสุทธิวราภรณ์). กรุงเทพฯ: บริษัท จี.เอ. กราฟิค จำกัด.

พุทธทาสภิกขุ. (2542). *กรรมเหนือกรรม (กรรมในฐานะกฎแห่งกรรมและกรรมจากพระโอษฐ์)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พุทธทาสภิกขุ. (2544). *อิทัปปัจจยตา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2552). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2556). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร (สุวฑฺฒโน). (2540). *หลักพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อัมพร หุตะสิทธิ์. (2546). *กรรม 12 และการให้ผล*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สถาบันราชภัฏธนบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

การรู้เท่าทันผัสสายตนะในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท Phassāyatana Conciousness in Paticcasmuppāda

¹พระธนายพงศ์ อาสนธิ์, ²พระมหายุทธนา นรเชฏฐ และ ³นนทิวัต ไล่เลิศ

¹Phra Dhanāyupong Āsondhi, ²Phra Mahayuthanā Norachetto and ³Nontiwat Lileart

^{1,2}คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³นักวิชาการอิสระ

^{1,2}Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

³Independent Scholar

¹Corresponding Author's Email: Offoason@gmail.com

Received: August 25, 2023; **Revised:** December 20, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

ผัสสายตนะ คือ การเกิดผัสสะระหว่างอายตนะภายใน 6 และ อายตนะภายนอก 6 กระทบกันเกิดการรับรู้ (วิญญาณ) ในลักษณะที่เป็นลูกโซ่ตลอดสาย ทั้งสายเกิดและสายดับ ในวิถีทางแห่งชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย และส่งผลไปถึงภพหน้า เป็นวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาทที่เป็นกระบวนการอาศัยกันเกิดของ ตัณหา อุปาทาน ถ้าหากว่ามนุษย์รับผัสสะไม่ถูกต้อง จะนำไปสู่เวทนา แล้วนำไปสู่ตัณหา อุปาทาน ทำให้มีการเกิดภพชาติ วนเวียนอยู่ไม่รู้จักจบสิ้น เป็นเหตุแห่งทุกข์ ดังนั้น เมื่อเกิดผัสสะ เช่น เมื่อตาเห็นรูป บุคคลควรจะรู้เท่าทันให้หยุดอยู่ที่การเห็น ไม่มีความรู้สึกว่าจะ ชอบ หรือไม่ชอบ ตามมา สามารถหยุดอยู่เพียงการกระทบกันของอายตนะ สิ่งนี้ คือ การรู้เท่าทันผัสสายตนะ เป็นการรู้เท่าทันปัจจุบัน การเห็นความจริงตามที่สิ่งนั้นเป็น

คำสำคัญ: การรู้เท่าทัน; ผัสสายตนะ; ปฏิจจสมุปบาท

Abstract

Phassayatana is the arising of contact between the 6 Internal Āyatanas and the 6 External Āyatanas, interacting with each other, creating awareness (consciousness). There are in the form of a chain throughout the line. Both the line of birth and the line of death, in the way of life from birth until death. It is the way of Paticcasamuppāda, which is a process dependent on the arising of craving and attachment. If humans have senses incorrectly, it will lead to craving and attachment, which causes the clinging birth in an endless cycle. Which is the cause of suffering. Therefore, when the sense arises, such as when the eye sees a form, the person must be aware and stop at just seeing. There is no feeling of liking or disliking that follows. It can stop at just the clash of Āyatanas. This is awareness of the senses. It is being aware of the present. Seeing reality as it is.

Keywords: Conciousness; Phassāyatana; Paticcasamuppāda

บทนำ

ปฏิจจสมุปบาทเป็นธรรมที่ลึกซึ้ง และเป็นกระบวนการธรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ดังนั้น เราจึงควรศึกษา และทำความเข้าใจเป็นพิเศษ พระพุทธเจ้าทรงแสดงเพื่อกำจัดทุกข์ ขจัดภัย ในวัฏฏะ ในทาง พระพุทธศาสนามองการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ที่ได้ถึงระดับรากฐานของจิตได้สำนึก ซึ่งสามารถที่จะเรียนรู้ ความเป็นจริงของธรรมชาติ กระบวนการธรรม หรือ กระบวนการรับรู้โลกของมนุษย์ แบ่งเป็น 2 ช่วง โดยมีเวทนา เป็นจุดเชื่อมต่อ คือ ช่วงแรก ตั้งแต่อายตนะถึงเวทนา จะมีกิเลส 3 ตัว คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ เข้ามาแสดง บทบาทของการกระบวนการรับรู้โลกของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม จุดหักเหหรือจุดพลิกผัน (Turning Point) ในชีวิตของบุคคลที่จะส่งผลให้วิถีชีวิตจะเข้าสู่เส้นทางแห่งความดับทุกข์ หรือเข้าสู่เส้นทางแห่ง ความทุกข์ก็ ขึ้นอยู่กับว่ากระบวนการที่รับช่วงต่อจากเวทนาว่าจะเป็นอย่างไร กระบวนการธรรมครั้งนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะถ้าหากมีกระบวนการรับรู้ที่เป็นสัมมาทิฏฐิ โดยมีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ จะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ แล้วดับทุกข์ได้ในที่สุด ในทางตรงกันข้าม ถ้าบุคคลเกิดมีเวทนาแล้ว ปลดปล่อยเวทนามีอิทธิพลต่อการคิดแบบ สมองตันหา มานะ และทิฏฐิ วิถีชีวิตก็จะดำเนินอยู่ในวังวนแห่งความทุกข์ เวียนว่ายอยู่ในวังวนแห่งสังสาร วัฏฏต่อไป

กระบวนการรับรู้ที่เป็นสัมมาทิฏฐิเป็นพื้นฐานแห่งความดีงาม เป็นกุศล และเป็นบ่อเกิดแห่งคุณธรรม เป็นกระบวนการทำงานที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัส และสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ใน การศึกษาจากพระสูตรพบว่า เมื่อมีกระบวนการรับรู้ที่อายตนะ คือ การรับผัสสะ ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ปัญหาจริงๆ อยู่กับการรับผัสสะอย่างไม่ถูกต้องแล้วนำไปสู่เวทนา จึงนำไปสู่ตัณหา เป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งปวง เป็นเหตุแห่งทุกข์หากว่าไม่เป็นสัมมาทิฏฐิ กระบวนการที่สืบทอดจากผัสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ ระหว่าง กุศลกับอกุศล ดังนั้นบุคคลจึงจำเป็นต้องรูุ้บายที่จะรู้จริงในผัสสอายตนะเหล่านั้น เพราะกระบวนการรับรู้ของ มนุษย์จะเริ่มต้นจากผัสสะ หมายถึงสัมผัส การกระทบ และการถูกต้อง ที่ทำให้เกิดความรู้สึก ผัสสะมี 6 ประการเพราะเกิดได้กับอายตนะภายใน 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จากอายตนะภายนอก 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เมื่อสามสิ่งมาประจวบกันพอดี คือ 1) อายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) 2) อายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) และ 3) มีกระบวนการรับรู้ (วิญญาน) ทั้ง 3 อย่างนี้มาประจวบกันพอดีเรียกว่าผัสสอายตนะ

ในอันทันตอคุตตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสเรื่อง ผัสสอายตนะ 6 ว่า เมื่อคู่อายตนะภายในและอายตนะ ภายนอกกระทบกัน แล้วจะเกิดผัสสะเชื่อมต่อให้เกิดการรับรู้หรือวิญญาน (คือ จิตที่รู้อารมณ์) เฉพาะด้านของ อายตนะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 18/94/47) และความสำคัญดังกล่าวนี้มี นักปราชญ์ได้กล่าวยืนยัน เช่น พุทธทาสภิกขุได้กล่าวถึงผัสสะที่เป็นสิ่งสำคัญในการเกิดผัสสอายตนะว่า “สติปัญญามาจากผัสสะ ความโง่ก็มาจากผัสสะ เรียนเรื่องผัสสะ เรียนเรื่องการมีสติควบคุมผัสสะกันให้ เพียงพอเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในหลักธรรมของเรา อบรมให้มีสติสำหรับหยุด การปรุงแต่งของผัสสะ ธรรมที่เป็นองค์ประกอบของการเกิดผัสสะ คือ การประจวบเหมาะระหว่างอายตนะภายใน 6 และ อายตนะภายนอก

6 ประชุมกัน เกิดวิญญาน ดังนั้นสิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุมให้ได้ นั่นก็คือ ผัสสะ ถ้าควบคุมไม่ได้ก็เกิดทุกข์ เพราะความเห็นผิดเมื่อเกิดผัสสาชยตนะ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป).

จากกระบวนการรับรู้ดังที่กล่าวมานั้น เนื่องจากการรับรู้อารมณ์ต่างๆ ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เมื่อมีการรับรู้ ก็มีความรู้สึกพร้อมไปด้วย คือ สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เฉยๆ บ้าง เมื่อมีความรู้สึกสุข หรือ ทุกข์ ก็มีปฏิกิริยาเกิดขึ้นในใจ คือ ชอบใจ หรือ ไม่ชอบใจ เมื่อชอบก็เกิดความอยาก แต่ในทางตรงข้ามกันนั้น เมื่อไม่ชอบ ก็อยากหนี ไม่อยากได้ กระบวนการดังกล่าวนี้ ดำเนินไปตลอดเวลา มีผลต่อจิตใจอย่างชัดเจน ความคิด และการกระทำของมนุษย์ในโลกมีผลมาจากกระบวนการธรรมดังที่กล่าวมาแล้ว ที่เป็นไปในชีวิตแต่ละขณะ การมีสติจะช่วยสกัดกั้นกิเลสที่เข้ามาติดกันปิดบัง ทำให้ไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่สามารถมองเห็นสิ่งทั้งหลาย ตามที่เป็นจริง เกิดความเห็นผิด เริ่มต้นจากการรับผัสสะทางอายตนะ 6 ผิดพลาด เมื่อวิเคราะห์ตามแนวทางปฏิจจสมุปบาท ผัสสะ นำไปสู่เวทนา คือ การที่จิตน้อมออกรับรู้อารมณ์ นำไปสู่ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ เป็นทุกข์ ไม่มีที่สิ้นสุด ดังเช่นที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า การรับรู้ของคนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ อายตนะ อารมณ์ วิญญาน เรียกว่า ผัสสะ คือ การรับรู้ นั่นเอง ในการรับรู้ ส่วนประกอบที่สำคัญ คือ เวทนา ทำให้กระบวนการรับรู้ดำเนินไป (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564) กล่าวได้ว่า กระบวนการที่สืบทอดจากผัสสะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญระหว่างความดี กับความชั่ว มนุษย์ต้องมีผัสสะกับสิ่งเร้าหลายอย่างในแต่ละวัน มีการรับรู้ข้อมูลต่างๆ การรับรู้จะถูกต้องหรือไม่ จะดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ถ้ามีสัมมาสติจะเป็นการรับรู้ที่ถูกต้อง แต่ถ้ามีกิเลสสอดแทรก ย่อมจะเป็นการรับรู้ที่ผิดพลาดได้ การรับรู้ที่ได้จากอายตนะเหล่านั้นเป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้ามาสู่วิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท

ในบทความนี้จะได้ศึกษาในปฏิจจสมุปบาททั้งฝ่ายเหตุ และผล เพราะเป็นกระบวนการเกิดขึ้นของทุกข์ รวมถึงการที่จะพ้นไปจากทุกข์ ซึ่งการที่จะกระทำได้ต้องศึกษาปฏิจจสมุปบาทให้เข้าใจแล้วน้อมนำไปปฏิบัติ เพราะผู้ที่ได้ศึกษาเรียนรู้ย่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ ทำให้พ้นจากทุกข์ได้ ดังปรากฏในอนุธัมมสูตร “...ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมมีธรรมอันเหมาะสม คือ พึงเป็นผู้มากด้วยความเบื่อหน่ายในรูป ... ใน เวทนา ... ในสัญญา ... ในสังขาร ... ในวิญญานอยู่ ... ย่อมพ้นจากรูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาน ... ‘ย่อมพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส และย่อมพ้นจากทุกข์’ (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 17/39/56)

วิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท

ปฏิจจสมุปบาทเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อิทัปปัจจยตา แปลว่า ความมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย ความเป็นปัจจัยแห่งสิ่งนี้ เป็นการเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกัน ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างเกิดด้วยตัวเองโดดๆ กล่าว คือ เป็นการเกิดขึ้นร่วมกันโดยอาศัยกันของอวิชชา สังขาร วิญญาน นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา มรณะ ปฏิจจสมุปบาทที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็มุ่งหมายถึงภาวะที่ต่างฝ่ายต่างเป็นปัจจัยให้กันและกัน เกิดขึ้น อาทิ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร เป็นต้น สิ่งที่ควรกระทำ ก็ คือ การหมั่นมีสติเฝ้าดูการเกิดขึ้นของปฏิจจสมุปบาทในชีวิตประจำวัน ทางตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ให้ต่อเนื่องตามลำดับ จนกระทั่งถึงขั้นที่

รู้จริง คือ ขณะเห็นก็มีสติรู้ทันว่ากำลังเห็น ขณะได้ยินก็มีสติรู้ทันว่ากำลังได้ยิน ขณะได้กลิ่นก็มีสติรู้ทันว่ากำลังได้กลิ่น ขณะลิ้มรสก็มีสติรู้ทันว่ากำลังลิ้มรส ขณะสัมผัสเย็นร้อนอ่อนแข็ง ก็มีสติรู้ทันว่ากำลังสัมผัส และขณะนึกคิดมีความรู้ความเข้าใจ เมื่อเข้าใจถูกต้องแล้วก็มีผลให้เกิดความคิดถูกต้อง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2561)

1. ปฏิจสุมุบาทในพระวินัยปิฎก

ในพระวินัยปิฎกกล่าวถึงกระบวนการในการพิจารณา ปฏิจสุมุบาทว่า พระพุทธเจ้า ทรงมนสิการ ปฏิจสุมุบาทในคราวแรกตรัสรู้ ทั้งฝ่ายอนุโลมและปฏิโลมตลอดปฐมยาม มัชฌิมยาม และปัจฉิมยามตลอด คืบตามลำดับว่า พระพุทธเจ้าทรงมนสิการปฏิจสุมุบาทโดยอนุโลม ที่มีความถูกต้องงดงามซึ่งนำไปสู่ความรู้ ความเข้าใจวงจรชีวิตดังต่อไปนี้

เพราะอวิชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี

เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงมี

เพราะนามรูปเป็นปัจจัย สฬายตนะจึงมี

เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย ผัสสะจึงมี

เพราะผัสสะเป็นปัจจัย เวทนาจึงมี

เพราะเวทนาเป็นปัจจัย ตัณหาจึงมี

เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี

เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี

เพราะภพเป็นปัจจัย ชาติจึงมี เพราะชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาสจึงมี กองทุกข์ทั้งมวลนี้มีการเกิดขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 4/1/1-2)

สรุปความได้ว่า ปฏิจสุมุบาทเป็นกฎธรรมชาติ เป็นกระบวนการเกิดที่อาศัยเหตุปัจจัยของ อวิชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส และ ตัวการสำคัญ คือ อวิชา ซึ่งมี ตัณหา อุปาทาน เป็นตัวสนับสนุน ทุกข์ทั้งปวงเกิดได้ อย่างนี้

2. ปฏิจสุมุบาทในพรหมชาลสูตร

ในพรหมชาลสูตรแสดงลักษณะที่มีผัสสะเป็นปัจจัย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้นนี้ ทุกจำพวกรับสัมผัส (ผัสสะ) ทางผัสสาตนะ 6 แล้วเกิดเวทนา (ความรู้สึก) เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดมี ตัณหา (ความอยาก) เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิด มีอุปาทาน (ความยึดมั่น ถือมั่น) เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย จึงเกิดมีภพ (ความมี ความเป็น) เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดมีชาติ (ความเกิด) เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงเกิดมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/144/45) จากพระสูตรจะเห็นได้ว่าเป็นการกล่าวถึงเหตุปัจจัยสำคัญ คือ ผัสสะแล้วเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน นำไปสู่ความทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด ทรงกล่าววงจรปฏิจสุมุบาทฝ่ายเหตุว่าเป็นการเกิดขึ้นของทุกข์ ดังที่

ตรัสในสัลลสูตร ว่า “ปุถุชนผู้ไม่ได้ดับ ถูกทุกขเวทนาถูกต้อง ย่อมเศร้าโศก ลำบาก รำไร ทุบอกร่ำครวญ ถึง ความลุ่มหลง เขาย่อมเสวยเวทนา 2 ประการ คือ 1) เวทนาทางกาย 2) เวทนาทางใจ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 18/254/274)

3. ปฏิจสุมุขปาหสายดับทุกข์

ทำได้โดยดับที่เหตุ คือ อวิชชา พระพุทธเจ้าทรงสรุปว่า ทุกข์ทั้งปวงดับได้อย่างนี้ ซึ่งเท่ากับเป็นการ บอกว่าไม่มีการดับทุกข์นอกเหนือไปจากนี้ วงจรปฏิจสุมุขปาห คือ การควบคุมกิเลสต้นเหตุ คือ การยับยั้งได้ ช่วงขณะที่มีสติ คนเราสามารถควบคุมต้นเหตุได้ด้วยการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

จักขุสัมผัส (ความกระทบทางตา คือ ตา + รูป + จักขุวิญญาณ

โสตสัมผัส (ความกระทบทางหู คือ หู + เสียง + โสตวิญญาณ

ฆานสัมผัส (ความกระทบทางจมูก คือ จมูก + กลิ่น + ฆานวิญญาณ

ชีวหาสัมผัส (ความกระทบทางลิ้น คือ ลิ้น + รส + ชิวหาวิญญาณ

กายสัมผัส (ความกระทบทางกาย คือ กาย + โผฏฐัพพะ + กายวิญญาณ

มนโสมผัส (ความกระทบทางใจ คือ ใจ + ธรรมารมณ์ + มโนวิญญาณ

ในกรณีที่เราเห็นรูปนั้นควบคุมหยุดอยู่เพียงการเห็นรูป ไม่ให้เกิดความรู้สึกว่า สวยหรือไม่สวย ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ หยุดอยู่เพียงการกระทบกัน ลักษณะนี้ คือ การควบคุมต้นเหตุ ไม่ให้เกิดเป็น แต่อาการ สักว่าเห็นเท่านั้น ควบคุมได้ที่มีการกระทบกัน (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

การศึกษาให้เข้าใจวิถีแห่งปฏิจสุมุขปาหมีผลดีมากมาย เพราะเมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจ กระบวนการเกิดขึ้นของเหตุปัจจัยของโลภียธรรม จะทำให้บุคคลรู้ถึงเหตุปัจจัยที่แท้จริงของความเป็นไปในชีวิต ประจำวัน ทั้งอดีต ปัจจุบัน และในอนาคต ว่าจะมีกระบวนการเกิดขึ้นอย่างไร และ อะไร คือ สาเหตุที่แท้จริง ส่งผลให้บุคคลตระหนักรู้ในการกระทำของตนว่า ควรกระทำสิ่งทั้งหลายที่ชอบด้วยศีล และธรรม ส่วนในด้าน โลกุตตระ ทำให้เข้าใจกระบวนการดับของธรรมทั้งหลาย ทำให้บุคคลสร้างความเพียรเพื่อส่งเสริมคุณธรรม ของตนให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป ปฏิจสุมุขปาหจึงเป็นธรรมที่มีผลต้องการปรับเปลี่ยนความเห็นและพฤติกรรม ทั้งทาง กาย ทางวาจา ทางใจ (แม่ชีวรรณรักษ์ ธนธรรมทิศ, 2561) เมื่อพิจารณาการหมุนเวียนของปฏิจสุมุขปาห อย่างถี่ถ้วนแล้ว จะเกิดความรู้ความเข้าใจ ความเป็นไปของโลกและสังสารวัฏ มีความรู้ความเข้าใจว่า สรรพ สัตว์หากยังมีอวิชชาครอบงำอยู่ เมื่อตายไปจะต้องเกิดในภพหน้าอีก จากปัจจุบันเหตุ 5 ได้แก่ ตัณหา อุปาทาน กัมมภาวะ อวิชชา สังขาร ที่สรรพสัตว์กำลังทำกรรมดีกรรมชั่วอยู่ในปัจจุบัน จะเป็นเหตุปัจจัยนำไปเกิดในภพ หน้า ผลของกรรมเหล่านั้นก็ คือ วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะและเวทนา หรือขันธ 5 นั้นเอง (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564)

ปฏิจสุมุขปาห คือ การเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารไม่รู้จักจบสิ้น อุปมาเหมือนมด ซึ่งเดินวนเวียนอยู่ที่ ขอบปากแก้ว ฉะนั้น พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ตัดปฏิจสุมุขปาหเสียให้ขาดอย่าปล่อยให้มันพาหมุนไปตาม อำนาจเช่นนั้น ดังมีความปรากฏในมหานิทานสูตรที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงถึงความลึกซึ้งของปฏิจสุมุขปาห แก่พระอานนท์ โดยตรัสเตือนว่า “อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ อย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปฏิจสุมุขปาหนี้เป็น

ธรรมที่ลึกซึ้ง สุดจะคาดคะเนได้ เพราะไม่เข้าใจในปฏิจสมุปบาทนี้ หมูสัตว์จึงยุ่งเหยิงเหมือนขอด้ายของช่างทุก เป็นปมยุ่งเหมือนกระจุกด้าย เหมือนหม้ายมุงกระด้าย และหม้ายปล้อง ไม่ข้ามพ้นอบาย ทุกคติ วินิบาต และสงสาร (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/95/57)

ในวงจรปฏิจสมุปบาทฝ่ายเหตุ กล่าวถึงเหตุปัจจัยสำคัญ คือ ผัสสะ ที่นำไปสู่เวทนา ตัณหา อุปาทาน นำไปสู่ความทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด เป็นกระบวนการเกิดขึ้นของทุกข์ ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาเรียนรู้ย่อมยึดมั่น ถิ่นมั่น ทำให้ประสบทุกข์ แต่ในด้านตรงกันข้าม ฝ่ายผู้ที่ได้เรียนรู้แล้วย่อมมีความเข้าใจในวงจรชีวิต รู้ชัดถึงภาวะแห่งเหตุปัจจัย เมื่อถูกทุกข์เวทนากระทบเข้าแล้ว ย่อมเข้าใจในการรับอารมณ์ ไม่โกรธ เมื่อมีผู้ตีเตียน ไม่ดีใจ เมื่อมีผู้สรรเสริญ ไม่เศร้าโศก ไม่หลงใหล เพราะรู้เท่าทันอวิชชาในกระบวนการของปฏิจสมุปบาท รู้เท่าทันผัสสะ

ผัสสาयตนะ

ผัสสาयตนะ มีความสำคัญเป็นอย่างมากในกระบวนการรับรู้เพราะผัสสะเป็นแหล่งแห่งความรู้ (วิญญาณ) ความรู้ทั้งหมด ทุกอย่างทุกประเภทเกิดจากผัสสะ (การรับรู้) หรือเกิดขึ้นที่ผัสสะ ผลที่ตามมา คือ เกิดความรู้สึกต่ออารมณ์ (เวทนา) ในที่นี้ คือ อาศัยการรับรู้โดยผ่านอายตนะ (แดนรับรู้) ทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ซึ่งความรู้สึกทั้งหมดนี้เรียกว่า วิญญาณ (อายตนะข้างนอก มากระทบอายตนะข้างใน ก็เกิดวิญญาณ) คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์

1. กระบวนการกระทบในผัสสาयตนะ

เป็นการกระทบกันระหว่างอายตนะภายใน เช่น ตา กับอายตนะภายนอก มีรูป เป็นต้น ที่ทำงานร่วมกับวิญญาณ จึงเรียกผัสสาयตนะ คือ การรับรู้ทางอายตนะทั้ง 6 ภายนอกและภายใน ทุกครั้ง ที่วิญญาณเกิด นามรูป สฬายตนะ และผัสสะต้องเกิดร่วมด้วยเสมอ ผัสสะนี้เป็นการสัมผัสอารมณ์พร้อมกันนั้นก็เป็นปัจจัยแก่เวทนา ผัสสะ ได้แก่ มีการกระทบอารมณ์ทำให้เกิดกับอารมณ์ติดต่อกัน มีการประชุมร่วมกันระหว่างวัตถุอารมณ์และจิต อายตนะภายใน 6 + อายตนะภายนอก 6 เกิดผัสสะ

ผัสสะทำให้เกิด วิญญาณ (การรู้แจ้ง) 6 ช่องทาง (เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ)

1. ตา + รูป เกิดผัสสะทางตา..เกิดวิญญาณทางตา (การรับรู้ทางตา)
2. หู + เสียง เกิดผัสสะทางหู..เกิดวิญญาณทางหู (การรับรู้ทางหู)
3. จมูก + กลิ่น เกิดผัสสะทางจมูก..เกิดวิญญาณทางจมูก (การรับรู้ทางจมูก)
4. ลิ้น + รส เกิดผัสสะทางลิ้น..เกิดวิญญาณทางลิ้น (การรับรู้ทางลิ้น)
5. กาย + โผฏฐัพพะ เกิดผัสสะทางกาย.. เกิดวิญญาณทางกาย (การรับรู้ทางกาย)
6. มโน + ธรรมารมณ์ เกิดผัสสะทางใจ(มโน)..เกิดวิญญาณทางใจ(การรับรู้ทางใจ)

อายตนะ แปลว่า ที่เชื่อมต่อ, เครื่องติดต่อ หมายถึงสิ่งที่ เป็นสื่อสำหรับติดต่อกัน ทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น แบ่งเป็น 2 อย่าง คือ อายตนะภายใน หมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่ในตัวคน บ้างเรียกว่า อินทรีย์ 6 มี 6 ประการ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหมดนี้เป็นที่เชื่อมต่อกับอายตนะภายนอก อายตนะภายนอก หมายถึงสื่อเชื่อมต่อที่อยู่นอกตัวคน หรืออารมณ์ 6 มี 6 อย่าง คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ คู่กับ

อายตนะภายใน เช่น รูปคู่กับตา หูคู่กับเสียง เป็นต้น เมื่อตาเห็นรูป เรียกว่า สัมผัส รู้ว่ามีการเห็น เรียกว่า วิญญาณ เกิดความรู้สึกขึ้นเมื่อตาเห็นรูป เรียกว่า เวทนา บุคคลควรวางเฉยผัสสะทั้งที่เป็นสุข และทุกข์ ไม่ควรยินดี ยินร้ายเพราะผัสสะ หากจิตประกอบด้วยปัญญาจะไม่ปรุงแต่งกับผัสสะที่มากระทบ

2. คุณ - โทษ แห่งผัสสาอายตนะ

พระพุทธเจ้าทรงใช้คำว่าผัสสาอายตนะ คือ ธรรมที่เป็นองค์ประกอบระหว่างการเกิดผัสสะ หมายถึง บ่อเกิดของอายตนะ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) (อายตนะภายใน 6) และอายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) ประชุมกัน อาศัยกันและกัน เกิดวิญญาณ ผัสสะ คือ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม ดังที่พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า สิ่งที่ท่านทั้งหลายจะต้องรู้จักและควบคุมได้นั้น คือ สิ่งที่เราเรียกว่า ผัสสะ เมื่อควบคุมไม่ได้ก็เกิดทุกข์ ควบคุมได้ก็ไม่เกิดทุกข์ ความทุกข์เกิดที่จิตเพราะเห็นผิด เมื่อผัสสะความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้าไม่โผล่เมื่อมีผัสสะ ความทุกข์เกิดไม่ได้ถ้าเข้าใจเรื่องผัสสะ (พุทธทาสภิกขุ, 2525) กระบวนการที่สืบทอดจากผัสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญระหว่างกุศลกับอกุศล ระหว่างความดีกับความชั่ว ทำให้รู้ชัดถึงความเกิด ความดับ คุณโทษแห่งผัสสาอายตนะ 6

2.1 โทษแห่งผัสสาอายตนะ ในฉกัณฐสูตร กล่าวถึงผัสสาอายตนะ เริ่มจากกระบวนการตั้งแต่ความประจวบของ อายตนะภายนอกและภายในกระทบกัน วิญญาณจึงปรากฏ เป็นกระบวนการรับรู้ผัสสะ ดังนี้ “... อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณ 6 ผัสสะ 6 กระทบกัน คือ ผัสสาอายตนะ 6 ได้แก่ 1. จักขวายตนะ 2. โสทายตนะ 3. ชานายตนะ 4. ชิวหายตนะ 5. กายายตนะ 6. มนายตนะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/420-421/470) การไม่สำรวมในอายตนะ ทำให้เกิดผัสสาอายตนะที่เป็นโทษ มีผลเสียทำให้อกุศลเข้ามารบกวนจิตใจ นำความทุกข์มาให้ มีแต่ความร้อนใจ และแสวงหาตลอดเวลา มัวเมาในกามคุณ การไม่สำรวมในอายตนะทั้ง 6 ทำให้ไม่สามารถรักษา กาย วาจา ใจ ไม่ให้ทำตามอำนาจกิเลส ดังนั้นสิ่งที่จะต้องรู้จักและควบคุมได้นั้น คือ ผัสสะ ถ้าควบคุมไม่ได้ก็เกิดทุกข์ เกิดที่จิต เพราะเห็นผิด เมื่อเกิดผัสสาอายตนะ

ในพรหมชาลสูตรที่ระบุว่าพระพุทธเจ้าทรงกล่าวถึงผัสสาอายตนะที่เป็นโทษ เป็นสาเหตุนำไปสู่มิจฉาทิฎฐิ เพราะอวิชชา “เป็นมูลเหตุที่แท้จริงที่ทำให้สมณพราหมณ์เหล่านั้นเป็นมิจฉาทิฎฐิ ถูกทิฎฐิต่างๆ ครอบงำถึง 62 ประการ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย ไม่นำไปสู่การหลุดพ้น เกิดผัสสาอายตนะ 6 แล้วเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย นำไปสู่ตัณหา อุปาทาน ประกอบด้วยชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสะ มีความเห็นผิด เพราะไม่ได้เรียนรู้ จึงทำให้ไม่เข้าใจในปฏิจกสมุปบาท ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมสายกลางไม่เอียงสุดไปทางสัสสตทิฎฐิ เนื่องจากถูกทิฎฐิ เป็นดุจตาข่ายครอบเอาไว้นเวียนอยู่ในทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/103/39)

สรุปความเรื่องโทษแห่งผัสสาอายตนะ ซึ่งจะมีขึ้นได้ก็ต้องเกิดที่ผัสสะ ผัสสะที่เกิดจากความไม่รู้จริง เพราะอวิชชา คือ ความไม่รู้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงวงจรนี้เพื่อให้รู้จริงถึงเหตุแห่งทุกข์ และการเวียนว่ายตายเกิด การที่จิตรับรู้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จะกระทบถึง รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ เกิดทุกข์เพราะมีความเห็นผิด ปัญหาจริงๆ อยู่ที่การรับรู้ผัสสะอย่างไม่ถูกต้องจึงนำไปสู่เวทนา แล้วนำไปสู่ตัณหา

เป็นต้นต่อแห่งปัญหาทั้งปวงเป็นเหตุแห่งทุกข์ การนำมาใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์นั้นสิ่งที่จะต้องรู้จัก และควบคุมให้ได้ นั่นคือ ผัสสะ ถ้าควบคุมไม่ได้ก็เกิดทุกข์เพราะความเห็นผิดเมื่อเกิดผัสสาตนะ นำไปสู่ตัณหา อุปาทาน ยึดมั่นในอุปาทานชั้น 5 จึงเกิดชาติ ชรา มรณะ ... เป็นทุกข์ ไม่มีที่สิ้นสุด

2.2 คุณจากผัสสาตนะ ในผัสสาตนะสูตร ระบุว่า ภิกษุบางรูปไม่รู้ชัดถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากผัสสาตนะ 6 ประการตามความเป็นจริง นั่นคือ ประพฤติพรหมจรรย์ยังไม่จบ เป็นผู้ไกลจากธรรมวินัย (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/145/45) จากพระสูตรสรุปได้ว่า ผู้ที่ไม่ได้เรียนรู้จะไม่รู้เท่าทันการกระทบระหว่างอายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) และ วิญญาณ เมื่อมีกระบวนการรับรู้แล้วเกิดเวทนา นำไปสู่ ตัณหา อุปาทาน เป็นเหตุให้เวียนตายเวียนเกิด จะประกอบด้วยทุกข์ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ประพฤตินิสัยสมาธิจะยับยั้งได้ มีสติ สามารถที่จะรู้เท่าทันการกระทบของผัสสะได้ ควบคุมได้ที่มีการกระทบกัน ไม่ให้เป็นที่ยึดมั่นก่อเกิดวิญญาณ (การรับรู้) ขึ้น แล้วเกิดวิถิจิต จิตก็จะเกิดสืบต่อๆ กัน ถ้ามีสติปัญญา มีโยนิโสมนสิการ คือ การมีปัญญาที่แยบคาย จิตที่เกิดขึ้นจะเป็นจิตที่เกิดกุศล เป็นความดี ผัสสาตนะที่เป็นคุณประโยชน์นั้น เกิดจากการที่บุคคลมีสติปัญญา โดยเป็นผู้ที่มีสมาธิรู้เท่าทันผัสสาตนะ จาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย วิธีที่จะควบคุมอายตนะเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด สำคัญที่สุดสำหรับมนุษย์ทุกคน เป็นที่สุดแห่งความทุกข์อยู่เหนือโลก เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง เพราะว่าเมื่อใดที่บุคคลรู้อายตนะจนควบคุมอายตนะได้ จนออกไปเสียได้จากอำนาจของกิเลส ตัณหา วิธีที่เราจะหลุดออกมาเสียได้จากอิทธิพลของเวทนา คือ ให้มีสมาธิรู้เท่าทัน ควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจรู้เท่าทันอายตนะ คือ รู้เท่าทันการทำงานของอายตนะภายใน อายตนะภายนอก และวิญญาณที่ทำให้เกิดผัสสะ การมีผัสสะและเวทนา ตรงจุดนี้ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะเป็นจุดพลิกผันหรือจุดหัวเลี้ยวหัวต่อทางจริยธรรม

การรับผัสสะที่เป็นคุณ คือ รู้เท่าทันอวิชชาในกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท รู้เท่าทันผัสสะเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การรู้เหตุปัจจัย รู้เท่าทันอวิชชาในกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสรุปว่ารู้ได้เฉพาะบัณฑิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/144/45) การควบคุมกิเลส ตัณหา คือ การยับยั้งได้ขณะที่มีสติ คนเราสามารถควบคุมตัณหาได้ด้วยการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เมื่ออายตนะภายใน กระพบบั้ยอายตนะภายนอก ในกรณีที่ตาเห็นรูปควบคุมหยุดอยู่เพียงการเห็นรูป ไม่ให้เกิดความรู้สึกว่า สวยหรือไม่สวย ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ ชัง หยุดอยู่เพียงการกระทบกันนั้น ลักษณะนี้ คือ การควบคุมตัณหาไม่ให้เกิด การที่บุคคลใดสามารถที่จะควบคุมกิเลส ตัณหา คือ การยับยั้งได้ขณะที่มีสติ จะต้องต้องมีพื้นฐานของจิตใจที่เป็นสมาธิปัญญา ในเบื้องต้นต้องเป็นผู้มีศีล มีปัญญา รู้เท่าทันอวิชชาในกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท รู้เท่าทันผัสสะ คุณแห่งผัสสาตนะเกิดมิได้ เพราะ ไม่โกรธ เมื่อมีผู้ตีเตียน ไม่ดีใจ เมื่อมีผู้สรรเสริญ รู้ความเกิด ความดับ ถ้ามีสติปัญญามีโยนิโสมนสิการที่แยบคาย จิตที่เกิดขึ้นก็จะเป็นจิตที่เกิดกุศล เป็นความดี การควบคุมกิเลสตัณหา คือ การยับยั้งได้ด้วยสติ คนเราสามารถควบคุมตัณหาได้ในทุกๆ ขณะของชีวิต เมื่ออายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระพบบั้ยอายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ มีวิญญาณเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ

จิตเข้ามารับรู้นั้นเอง เมื่อตาเห็นรูปเห็นรูปจิตที่รับรู้ว่าเป็น ไม่ให้เกิดความรู้สึกว่า สวยหรือไม่สวย ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ จิตหยุดอยู่เพียงการกระทบกันของ ตาและรูป ไม่มีความอยากใดๆเกิดขึ้น ไม่มีตัณหาใดๆ เกิด เป็นแต่อาการเห็นเท่านั้น นี่ คือ การมีสติรู้เท่าทันในผัสสะ

การรู้เท่าทันผัสสะในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท

ผัสสะตนะเป็นความประจวบกันแห่งสามสิ่ง คือ อายตนะภายใน (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) อายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์) และการรับรู้ (วิญญาณ) ดังที่ปรากฏในสฬายตนะ-วิภังคสูตร ที่กล่าวถึงสาระของอายตนะ โดยการจำแนกการทำงานของอายตนะภายในและ อายตนะภายนอก และจิต กล่าว คือ เมื่ออายตนะภายใน 6 ได้แก่ จักขุ (ตา) โสต (หู) ชานะ (จมูก) ชิวหา (ลิ้น) กาย (กาย) และ มโน (ใจ) กับอายตนะภายนอกหรืออารมณ์ 6 ได้แก่ รูป (รูป) สัททะ (เสียง) คันธะ (กลิ่น) รส (รส) โผฏฐัพพะ (สิ่งที่ต้องกาย) ธรรมารมณ์ (อารมณ์ที่เกิดกับใจ) มากระทบกันก็จะเกิดวิญญาณ จากนั้นก็เกิดผัสสะและเวทนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 14/618-619/340)

1. กระบวนการที่สืบเนื่องในปฏิจจสมุปบาท ผัสสะตนะเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องในปฏิจจสมุปบาทที่หมายถึง สิ่งที่มาอาศัยกันและกันเกิดขึ้น คือ สิ่งนี้เกิดขึ้นก็มีสิ่งนี้ตามมาหรือเมื่อสิ่งนี้ดับไปสิ่งนี้ก็ดับไป เกี่ยวโยงกันไปเหมือนลูกโซ่ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัจจยาการ แปลว่าอาการที่เป็นปัจจัยแก่กันมี 12 ประการ มีอวิชชา เป็นต้น ทั้งฝ่ายเกิด ฝ่ายดับ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550) เป็นหลักธรรมที่อธิบายถึงการเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์จึงมี ผัสสะตนะ จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ อายตนะภายใน 6 ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายตนะภายนอก 6 รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ และวิญญาณ มาประจวบกันจึงเกิดผัสสะตนะ รับสัมผัส (ผัสสะ) ทางผัสสะตนะ 6 แล้วเกิดเวทนา ... ตัณหา ... อุปาทาน อันเป็นวงจรชีวิตของมนุษย์ คือ วงจรปฏิจจสมุปบาทปัจจยาการ ทั้งหมดนี้จะก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ เนื่องมาจากการรับสัมผัสทางอายตนะ 6 และการรับสัมผัสกับเวทนาไม่ถูกต้อง การรับรู้ด้วยอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และเวทนา ไม่หลงในรูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ นั่นก็ คือ การมีสติในผัสสะจากอายตนะ 6 เป็นการรู้เท่าทันถ้าเป็นผู้ที่รู้แล้ว จะสามารถหยุดอยู่เพียงการกระทบกัน

ในปัจจยาการ ทั้ง 12 ขั้นตอนในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท ผัสสะตนะจะส่งผลให้มีเวทนา เวทนาจะเป็นปัจจัยเอกที่มีอิทธิพลครอบงำ ความเป็นไปของกระบวนการทั้งหมด เป็นตัวนำของจิตมนุษย์ที่จะคิดปรุงแต่งอย่างไร ทำการอะไร ก็เพราะเวทนาและเพื่อเวทนา กล่าวได้ว่ากระบวนการที่สืบทอดจากผัสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ ระหว่างกุศลกับอกุศล ระหว่างความดีกับความชั่ว ถ้าแยกแยะไม่เป็นก็จะนำไปสู่การเกิด ภพ ชาตวินเวียนอยู่อย่างนี้ ไม่รู้จักจบสิ้น (อำพล บุคดาสาร, 2563) ในกรณีที่ตาเห็นรูปนั้นควบคุมหยุดอยู่เพียงการเห็นรูป ไม่ให้เกิดความรู้สึกว่า สวยหรือไม่สวย ชอบหรือไม่ชอบ พอใจหรือไม่พอใจ หยุดอยู่เพียงการกระทบกันนั้น ลักษณะนี้ คือ การควบคุมตัณหา ไม่ให้เกิดเป็นแต่อาการ สักว่าเห็นเท่านั้น ควบคุมได้ที่มีการกระทบกัน (พุทธทาสภิกขุ, 2549)

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา เป็นบุคคลชั้นนำผู้หนึ่งในด้านคุณธรรม เน้นว่าอุปนิสัยที่ดีงาม คือ คนที่ปราศจากความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา การยึดมั่น การถือตน ความเกลียด ความแค้น ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) จึงเป็นการฝึกให้รู้เท่าทันผัสสะในชีวิตประจำวัน ให้สำรวจระวังในผัสสะ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จุดสำคัญของการเรียนรู้ คือ การตีความ โดยรู้เท่าทันผัสสะอายตนะตัวที่ 1 คือ จิต เป็นจิตที่รับรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างได้ตรง คือ การรู้เท่าทันผัสสะนั่นเอง การที่จะเข้าใจอะไรจะรู้อะไรอยู่ที่จิต ควบคุมการรับข้อมูลจากประสาทสัมผัส ชักฟอกจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ไม่เป็นทาสของประสาทสัมผัส (อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา, 2549) ซึ่งสอดคล้องกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่กล่าวไว้ในหนังสือหลักแม่บทของการพัฒนาตน สรุปได้ว่าการพัฒนากาย ก็ คือ พัฒนาความสัมพันธ์ทางทวาร 6 (อายตนะ 6) ให้ดี ไม่ให้เกิดเป็นโทษ ดังจะเห็นในหลักอินทรีย์สังวร การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วยดี เช่น ตาของเราเห็นสิ่งแวดล้อมภายนอก จะดูอย่างไรให้ได้ประโยชน์ ไม่เกิดโทษ ทำอย่างไรจะให้เด็กของเรารู้จักเลือกรับเอาสิ่งที่ดีมาใช้ประโยชน์ ไม่เอาสิ่งที่เป็นโทษมา เช่น ดูโทรทัศน์เป็นให้เขารู้จักสัมพันธ์ทางตา รู้จักสัมพันธ์ทางหู เมื่อได้ยินก็เลือกรับสิ่งที่ดี เช่น หาฟังความรู้ที่เป็นประโยชน์ ไม่เอาสิ่งที่ร้ายตลอดจนพัฒนาการใช้จมูก พัฒนาการใช้ลิ้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2566)

การเข้าถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษ และเครื่องสลัดออกจากผัสสายตนะ 6 ประการตามความเป็นจริงนั้นเมื่อเข้าใจหลักการที่แท้จริงของพระไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และอนัตตา เมื่อเข้าใจผัสสายตนะ 6 ประการตามความเป็นจริง ว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดา ผู้ได้รู้เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายใน ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด จิตย่อมหลุดพ้น ไม่มีกิจอื่น เพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/54/262) บุคคลควรจะไม่ยินดี ยินร้ายเพราะผัสสะใดๆ ก็ตาม ควรวางเฉยผัสสะ ทั้งที่เป็นสุข ทั้งที่เป็นทุกข์ ให้ฝึกฝน คุ้มครอง รักษา สำรวมระวัง ในผัสสายตนะ นั้น คือ การพัฒนาคุณภาพของจิตใจ และสามารถอธิบายได้อย่างแยบยลถึงการฝึกจิตไม่ให้ตกเป็นทาสของประสาทสัมผัส ตา หู จมูก ลิ้น กาย อันเป็นหนทางไปสู่การหลุดพ้นจากห้วงสังสารวัฏ

2. การรู้เท่าทันผัสสายตนะในวิถีแห่งปฏิจกสมุบาท ผัสสายตนะในวิถีทางของปฏิจกสมุบาทมีความสำคัญ ดังมีพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภิกษุรู้ชัดถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษแห่งผัสสายตนะ 6 และอุบายเครื่องสลัดผัสสายตนะเหล่านั้นออกตามความเป็นจริง เมื่อนั้นเธอย่อมรู้ชัดยิ่งกว่า สมณพราหมณ์เหล่านั้น” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 9/144/45) พระพุทธเจ้าทรงรู้ชัดว่า มูลเหตุที่บุคคลยึดมั่นถือมั่น แล้วย่อมมีเวทนาและตัณหา ดังนั้นจึงมีวงจรชีวิตที่ไม่สิ้นสุด มีชาติ ภพ แต่พระพุทธเจ้ารู้มูลเหตุนี้ชัด และยังรู้ชัดยิ่งขึ้นไปกว่านั้นอีก จึงไม่ยึดมั่น รู้ความเกิดความดับ คุณ โทษแห่งเวทนา และอุบายเครื่องสลัดเวทนาออกตามความเป็นจริง ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต ใช้เหตุผลคาดคะเนเอาไม่ได้ การที่บุคคลประสบปัญหาต่างๆ เพราะผัสสะเป็นปัจจัยไม่นำไปสู่การหลุดพ้น เกิดผัสสายตนะ ๖ แล้วเกิดเวทนา (ความรู้สึก) เพราะเวทนาเป็นปัจจัย นำไปสู่ตัณหา อุปาทาน เกิดทุกข์ วนเวียนอยู่ในภพ มีความเห็นผิด เพราะไม่ได้เรียนรู้ จึงทำให้ไม่เข้าใจในปฏิจกสมุบาท

ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในบทความนี้จะได้นำเสนอผลการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันผัสสายตนะในวิถีแห่งปฏิจกสมุปปาท ของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และ นักวิชาการ เพื่อนำมาเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนดังแผนภาพต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)	สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)	พระวรศักดิ์ วรธมโม	อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา
ผัสสะที่เป็นสิ่งสำคัญในการเกิดผัสสายตนะว่า “สติปัญญามาจากผัสสะ ความโง่ก็มาจากผัสสะ เรียนเรื่องผัสสะ เรียนเรื่องมีสติ ควบคุมผัสสะกันให้เพียงพอ เป็นเรื่องสำคัญที่สุดในหลักธรรมของเรา อบรมให้มีสติ สำหรับหยุดการปรุงแต่งของผัสสะ ธรรมที่ เป็นองค์ประกอบของการเกิดผัสสะ คือ การประจวบเหมาะระหว่างอายตนะภายใน 6 และ อายตนะภายนอก 6 ประชุมกัน เกิดวิญญูณ ดังนั้นสิ่งที่จะต้องรู้จักและควบคุมให้ได้ นั่นก็คือ ผัสสะถ้าควบคุมไม่ได้ก็เกิดทุกข์เพราะความเห็นผิด เมื่อเกิดผัสสายตนะนี้ คือ การควบคุมตัณหาไม่ให้เกิดควบคุมได้ ที่มีการกระทบกัน	การรับรู้ของคนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ อายตนะ อารมณ วิญญูณ เรียกว่า ผัสสะ คือ การรับรู้ตนเอง ในการรับรู้นี้ ส่วนประกอบที่สำคัญ คือ เวทนา ทำให้กระบวนการรับรู้ดำเนินไป กล่าวได้ว่า กระบวนการที่สืบทอดจากผัสสะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญระหว่างความดี กับความชั่ว มนุษย์ต้องมีผัสสะกับสิ่งเร้าหลายอย่างในแต่ละวัน มีการรับรู้ข้อมูลต่างๆ การรับรู้จะถูกต้องหรือไม่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ถ้ามีสมมาสติจะเป็นการรับรู้ที่ถูกต้อง แต่ถ้ามีกิเลส ย่อมจะเป็นการรับที่ผิดพลาดได้ การรับรู้ จากอายตนะ เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้ามาสู่วิถีแห่ง ปฏิจกสมุปปาท	เราควรตามรู้ในขณะผัสสะหนึ่งๆ แต่เราเพียงแต่เรียนรู้การดับทุกข์ดับกิเลสต่างๆ อย่างมีตัวตน แต่เมื่อมีผัสสะเกิดเวทนา เราก็กังเฬนเวทนา เรื่องที่สำคัญๆ เริ่มมาจากผัสสะ อย่างไม่มีตัวตน ปฏิจกสมุปปาท ที่จะ เป็นปัญหา ต้องเริ่มจาก เวทนาที่มาจากผัสสะทั้ง 6 ทางอายตนะ ด้วยอวิชชา จึงทำให้เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา อุปาทาน และเกิดทุกข์ เพราะการเพลนในเวทนา ที่มาจาก ผัสสะ ในขณะผัสสะนั้นๆนั้นเอง และเพลนมากเข้าก็เป็นอุปาทาน ในขณะแห่งผัสสะเกิดเวทนา เมื่อเพลนเวทนาแล้วจึงเกิดทุกข์ ถ้าไม่เพลนเวทนา ก็ไม่เกิดทุกข์ เป็นอนัตตา	กระบวนการเรียนรู้ คือ การฝึกให้รู้เท่าทันผัสสะในชีวิตประจำวัน ให้สำรวมระวังในผัสสะ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จุดสำคัญของการเรียนรู้ คือ การตีความ โดยรู้เท่าทันผัสสะ อายตนะตัวที่ 1 คือ จิต เป็นจิตที่รับรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างได้อย่างได้ตรง คือ การรู้เท่าทันผัสสะนั่นเอง การที่จะเข้าใจอะไร จะรู้อะไรอยู่ที่จิต ควบคุมการรับข้อมูลจากประสาทสัมผัส ชักพอกจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ไม่เป็นทาสของประสาทสัมผัสทั้ง 6 รู้เท่าทันผัสสะในชีวิตประจำวัน ให้จิตควบคุมการรับข้อมูลจากประสาทสัมผัส ไม่เป็นทาสของประสาทสัมผัสทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ตารางภาพที่ 1: แนวคิดในการรู้เท่าทันผัสสายตนะในวิถีแห่งปฏิจกสมุปปาท

แนวคิดในการรู้เท่าทันผัสสายตนะในวิถีแห่งปฏิจกสมุปปาท ซึ่งเป็นลักษณะเด่นเฉพาะของพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ ความเข้าใจในการรู้เหตุปัจจัย รู้เท่าทันอวิชชา การรู้เหตุปัจจัยมีผลต่อผัสสายตนะเป็นกระบวนการที่สืบเนื่องในปฏิจกสมุปปาทเป็นหลักการสำคัญ ที่มีหลายประการ คือ การรู้เท่าทันผัสสะซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสรุปว่ารู้ได้เฉพาะบัณฑิต คือ การรู้เท่าทันผัสสะ รู้ความเกิด ความดับ โทษแห่งการไม่เข้าใจ

ผัสสะ ที่นำไปสู่เวทนา ตัณหา กระบวนการรับรู้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถูกนำด้วยคำว่าผัสสาตนะ คือ ธรรมที่เป็นองค์ประกอบระหว่างกาเกิดผัสสะ คือ การประจวบเหมาะระหว่างอายตนะภายใน 6 และอายตนะภายนอก 6 ประชุมกัน ประจวบกับวิญญาน หรือ ตัวรู้ หรือ จิต

ข้อมูลจากตารางแสดงแนวคิดเกี่ยวกับการรู้เท่าทันผัสสาตนะในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาทของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา และนักวิชาการ ทำให้มองเห็นปัญหาของมนุษย์ทั้งในส่วนของปัญหาชีวิต และปัญหาทางสังคมนั้นล้วนมีกระบวนการของปฏิจจสมุปบาทเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ความไม่รู้ในกระบวนการแห่งชีวิตตามความเป็นจริง หลงผิดว่าเป็นตัวตนและเข้าไปยึดมั่นเอาไว้ และทำสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามที่ตนเองปรารถนา ที่แฝงด้วยความหวาดกลัว และความกระวนกระวาย ย่อมเป็นการขัดแย้งต่อกระแสเหตุปัจจัยในธรรมชาติ จะทำให้มนุษย์ใช้ชีวิตอยู่อย่างยึดมั่นถือมั่น มีอุปาทานผูกไว้ การควบคุมกิเลสตัณหา คือ การยับยั้งได้ชั่วขณะที่มีสติ คนเราสามารถควบคุมตัณหาได้ด้วยการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เมื่ออายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ กระพบกับอายตนะภายนอก ในกรณีที่เราเห็นรูปนั้นควบคุมหยุดอยู่เพียงการเห็นรูป หยุดอยู่เพียงการกระทบกันนั้น ลักษณะนี้ คือ การควบคุมตัณหาไม่ให้เกิด เป็นแต่อาการ ลักว่าเห็นเท่านั้น ในกรณีที่ได้ยินเสียง ควบคุมได้ที่มีการกระทบกันด้วยสติสัมปชัญญะ กระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ทำให้เกิดธาตุรู้ คือ รู้สีก หมายถึง รู้คิด รู้แจ้ง และมีการกระทำโต้ตอบ ผึกฝน อบรมตนเอง จนเกิดผล เกิดคุณภาวะที่เป็นประโยชน์ในปัญหาของบุคคล ที่รับสัมผัส (ผัสสะ) ทางผัสสาตนะ 6 แล้วเกิดเวทนา ตัณหา อุปาทาน นำไปสู่ ภพชาติ และทุกข์ ในที่สุด จะเห็นได้ว่าวิธีการวางจิตใจที่ไม่ถูกต้อง ที่จะทำให้อยึดติดอยู่ในภพ ชาติ เปรียบได้กับปลาในน้ำที่ติดอยู่ในร่างแห ไม่สามารถโผล่พ้นจากน้ำได้ ควรทำจิตให้เป็นกลาง คือ ไมยินดี ไมโกรธ ไม่ปรุงแต่ง ในเวทนา มีความเป็นไปได้ที่บุคคลจะหลุดพ้นจากข่ายแห่งความยึดมั่นถือมั่น มนุษย์ทั้งหลายไม่รู้ไม่เห็นความจริง เป็นความดั้นรนของคนมีตัณหา เพราะผัสสะเป็นปัจจัย มีผัสสาตนะที่เป็นโทษ ทำให้มีความเห็น ความคิดที่ผิด เมื่อมีผัสสะ เกิดเวทนา ไม่รู้ทันจิตติดตามเวทนานั้นๆ เรื่องที่สำคัญๆ เริ่มมาจากผัสสะอย่างไม่มีตัวตน ปฏิจจสมุปบาทที่จะเป็นปัญหา ต้องเริ่มจากเวทนาที่มาจากผัสสะทั้ง 6 ทางอายตนะ ด้วยอวิชชา จึงทำให้เวทนาเป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา อุปาทาน และเกิดทุกข์ เพราะการติดข้องในเวทนา ที่มาจากผัสสะในขณะผัสสะนั้นๆ ถ้ามีสัมมาสติจะเป็นการรับรู้ที่ถูกต้อง แต่ถ้ามีกิเลส ย่อมจะเป็นการรับที่ผิดพลาดได้ การรับรู้จากอายตนะ เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้ามาสู่วิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท เพื่อให้เห็นชัดเจนในการรู้เท่าทันผัสสาตนะในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท ในบทความนี้จะขอนำเสนอแผนภาพกระบวนการรับรู้ผัสสะในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท ดังต่อไปนี้

ตารางภาพที่ 2 : กระบวนการรับรู้ฬสสะในวิถีแห่งปฏิจลสมุปบาท

จากแผนภาพแสดงถึงกระบวนการที่สืบทอดจากฬสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ ระหว่างกุศลกับอกุศล หรือระหว่างความดีกับความชั่ว เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้ามาสู่การพัฒนาปัญญาที่เป็นสัมมาทิฐิ ทำให้รู้ชัดถึงความเกิด ความดับ คุณ โทษแห่งฬสสายตนะ 6 แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของกระบวนการรับรู้ฬสสะในแห่งปฏิจลสมุปบาทที่มี 2 ประการ คือ คุณจากฬสสายตนะ การรับรู้ฬสสะที่เป็นคุณ คือ รู้เท่าทันอวิชาในกระบวนการด้วยสติ มีโยนิโสมนสิการรู้เท่าทันฬสสะ การคิดพ่วงต่อจากกระบวนการรับรู้ เริ่มต้นด้วยการที่

อายตนะประสบกับอารมณ์ และเกิดวิญญาณ คือ ความรู้ต่ออารมณ์นั้น เช่น เห็น ได้ยิน ตลอดถึงรู้ต่อเรื่องในใจ เมื่อเกิดความ เรียกว่าผัสสะที่เป็นคุณ เป็นฝ่ายกุศล ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา การยึดมั่น การถือตน ความเกลียด ความแค้น

บุคคลต้องฝึกจิตใจให้รู้เท่าทันผัสสะจากสิ่งแวดล้อมต่างๆที่มักจะพบเสมอในชีวิตประจำวัน การมีสติ และมีโยนิโสมนสิการจะช่วยให้สำรวจมรรวังในผัสสะ จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จุดสำคัญของการเรียนรู้ คือ การตีความ โดยรู้เท่าทันผัสสะ อายตนะตัวที่ 1 คือ ใจ เป็นใจที่รับรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างได้ตรง คือ การรู้เท่าทันผัสสะนั่นเอง การที่จะเข้าใจอะไร จะรู้อะไรอยู่ที่ใจ ควบคุมการรับข้อมูลจากประสาทสัมผัส ไม่เป็นทาสของประสาทสัมผัส ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งก็คือ การรับผัสสะที่เป็นโทษ เพราะไม่รู้เท่าทันอวิชชา ในกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท ไม่รู้เท่าทันผัสสะ เป็นอกุศล เกิดโทษแห่งผัสสาอายตนะ ๖ มีความเห็นผิดเป็นทาสของอายตนะ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จิตรับสัมผัส (ผัสสะ) แล้วเกิดเวทนา ...เกิดมีตัณหา ...อุปาทาน ภพชาติ วนเวียนอยู่ไม่มีที่สิ้นสุด

สรุป

การรับรู้ของคนจะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ อายตนะ อารมณ์ วิญญาณ เรียกว่า ผัสสะ ที่เป็นสิ่งสำคัญในการเกิดผัสสาอายตนะ ดังนั้นสิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุมให้ได้นั้นก็ คือ ผัสสะ ถ้าควบคุมไม่ได้ก็เกิดทุกข์ เพราะความเห็นผิด เมื่อเกิดผัสสาอายตนะ และเป็นกระบวนการในปฏิจจสมุปบาท จากผัสสะ และเวทนา กระบวนการรับรู้ด้วยอายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้อายตนะแล้วก็จะรู้จักสิ่งที่เนื่องกันอยู่กับอายตนะ คือ รูป วิญญาณ ผัสสะ เวทนา ปัญหาจริงๆ อยู่ที่เวทนาเป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งปวง ผัสสะ และเวทนา ตรงจุดนี้ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะเป็นจุดพลิกผัน หรือหัวเลี้ยวหัวต่อทางจริยธรรม กระบวนการรับรู้ตรงนี้ เรียกว่า ผัสสาอายตนะ ถ้าจิตควบคุมการรับข้อมูลจากอายตนะด้วยอวิชชา จึงทำให้เกิดเวทนา เป็นปัจจัยให้เกิดตัณหา อุปาทาน และเกิดทุกข์ ถ้าควบคุมได้จิตก็จะเป็นกุศล การเห็นตามที่สิ่งทั้งหลายเป็นจริง เป็นกระบวนการที่ผัสสะทั้ง 6 ของมนุษย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อมีกระบวนการรับรู้ที่อายตนะ คือ การรับผัสสะ ทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้อายตนะแล้ว ปัญหาจริงๆ อยู่ที่การรับรู้ผัสสะอย่างไม่ถูกต้อง จึงนำไปสู่เวทนา แล้วนำไปสู่ตัณหาเป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งปวงเป็นเหตุแห่งทุกข์

จากการศึกษาแนวคิดของผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ละท่านได้ตีความกระบวนการรับรู้ ผัสสะในวิถีแห่งปฏิจจสมุปบาทที่ทำให้เข้าใจได้ชัดเจน คือ ผัสสะเป็นสิ่งสำคัญในการเกิดผัสสาอายตนะ การมีสติ ควบคุมผัสสะ หยุดการปรุงแต่งของผัสสะ คือ การรับรู้ที่เป็นกระบวนการสืบเนื่องที่สืบทอดจากผัสสะ เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญระหว่างความดี กับความชั่ว ถ้ามีสัมมาสติจะเป็นการรับรู้ที่ถูกต้องแต่ถ้ามีกิเลส ย่อมจะเป็นการรับที่ผิดพลาดได้ การรับรู้จากอายตนะ เป็นจุดเริ่มต้นที่จะเข้ามาสู่วิถีแห่งปฏิจจสมุปบาท กระบวนการเรียนรู้ คือ การฝึกให้รู้เท่าทันผัสสะในชีวิตประจำวัน จากการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จุดสำคัญของการเรียนรู้ คือ การตีความโดยรู้เท่าทันผัสสะ ควบคุมการรับข้อมูลทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รู้เท่าทันผัสสะในเป็นการรับผัสสะที่เป็นคุณ คือ รู้เท่าทันอวิชชาด้วยสติ มีโยนิโสมนสิการ รู้เท่าทันผัสสะ การรับผัสสะที่เป็นโทษ

เพราะไม่รู้เท่าทันวิชาในกระบวนการของปฏิจลสมุปบาท ไม่รู้เท่าทันผัสสะ เราจะเห็นความสำคัญของผัสสะที่มีอิทธิพลต่อเวทนาและตัณหา เป็นเหตุให้เวียนตายเวียนเกิดมีภพชาติไม่สิ้นสุด อันเป็นวงจรชีวิตของมนุษย์ คือ วงจรปฏิจลสมุปบาท มาจากการรับผัสสะทางอายตนะ 6 บุคคลต้องมีกระบวนการเรียนรู้ โดยฝึกจิตใจให้รู้เท่าทันผัสสะจากสิ่งแวดล้อมต่างๆที่มากระทบ ฝึกการมีสติ และมีการคิดด้วยปัญญา ฝึกจิตใจให้รับรู้ ทุกสิ่งทุกอย่างได้ตรง ควบคุมจิตในการรับข้อมูลจากอายตนะ ยกตัวอย่างเช่น เมื่อตาของเราเห็นสิ่งแวดล้อมภายนอก ต้องรู้เท่าทันว่าจะดูอย่างไรให้ได้ประโยชน์ ไม่เกิดโทษ โดยไม่เกิดเวทนาที่เป็นต้นตอสำคัญ ซึ่งเป็นการขจัดตัณหา อุปาทาน ไม่วนเวียนอยู่ในภพชาติ อีกต่อไป

บรรณานุกรม

- บรรจบ บรรณรุจิ. (2561). ปฏิจลสมุปบาท: ขั้นตอนการรู้แจ้งความจริงของพระพุทธเจ้าและการปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาสังคม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์. 4(1), 1-26.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุดศัพท์วิเคราะห์, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). *อายตนิกรรม (ธรรมที่เนื่องอยู่กับอายตนะ)*. สืบค้น 7 สิงหาคม 2566 จาก: <https://www.pagoda.or.th/buddhadasa/2525-5.html>.
- พระวรศักดิ์ วรธมโม. (2566). *คุณ-ค่า พุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2549). *ปฏิจลสมุปบาทจากพระโอษฐ์*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป). *ผัสสะ คือ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม*. กรุงเทพฯ: ธรรมทานมูลนิธิ.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แม่ชีวรรณรักษ์ ธนธรรมทิศ. (2561). “ศึกษาปฏิจลสมุปบาทฝ่ายเหตุในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา”. ปริญาพุทธศาสนมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2564). *พุทธธรรมฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 57. พระเมธี วชิโรดม พิมพ์เป็นธรรมทาน (Printed in China).
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต). (2566). *หลักแม่บทของการพัฒนาตน*. มงคลวาร อายุ 44 ปี ผศ.ดร. วัชรพจน์ ทรัพย์สงวนบุญ. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. (2549). “Mind-Set”. *วารสารท่องเที่ยวโลกการศึกษา*. 1(1), 32.
- อำพล บุคตาสาร. (2563). “สัมมาทิฐิ: มัชฌิมศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์”. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*. 6(1), 35.

การประยุกต์ใช้มหาสติปัฏฐานเพื่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในยุคดิจิทัล
The Application of Mahasatipatthana for the Development
of Human Potential in the Digital Age

¹พระวรพนธ์ วรธมโม, ²พระสุชีศม สีสเตชปุตติโย

และ³พระมหาทองเก็บ ญาณพล

¹Phra Woraponte Varadhammo, ²Phra Sukheesom Silatechaputtiyo

and ³Phramaha Thongkeb Yanapalo

^{1,2}วัดพุทธเมตตาบุญญาภาพ

^{1,2}Wat Buddhamettabunyanupab

³วิทยาลัยพระธรรมทูต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³Dhammaduta College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

¹Corresponding Author's Email: dhanardhip.hard@mcu.ac.th

Received: September 15, 2023; **Revised:** December 19, 2023; **Accepted:** December 20, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักมหาสติปัฏฐานมาใช้ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคมแห่งยุคดิจิทัล มีการนำเสนอแนวทางและแก่นของมหาสติปัฏฐานซึ่งมุ่งการพัฒนาในสี่ด้านหลัก ได้แก่ ร่างกาย การรับรู้ จิตใจ และสภาวะธรรม สติปัฏฐานจะเป็นกลไกความเชื่อมโยงการแก้ไขปัญหา 1) ทางกายภาพ การประยุกต์มหาสติปัฏฐานเรื่องกายเป็นการช่วยพัฒนา ด้านการเข้าใจร่างกายให้สอดคล้องกับโลกในยุคใหม่ที่บีบคั้นให้เกิดความทุกข์ทางกาย เมื่อเข้าใจกายก็จะพัฒนากายนั้นรองรับต่อความเป็นจริงที่เกิดต่อชีวิตได้ดีขึ้น 2) ทางเวทนา ช่วยพัฒนาให้เกิดความรับรู้ความรู้สึกว่าเป็นสุขและทุกข์นั้นว่าไม่ใช่ของเรา และปล่อยวาง หรือเข้าใจว่าควรจะรู้ว่าทุกข์นั้นเป็นเรื่องที่ควรเข้าใจ มากกว่าจะยึดถือไว้ 3) ทางจิต ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติได้ชัดเจนและสามารถพัฒนาจิตให้มีคุณภาพสูงขึ้นโดยลำดับ 4) ทางสภาวะธรรม ช่วยให้จิตกำจัดอวิชชาและกิเลสได้ นอกจากนี้ การชี้แนะแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เกิดทางแก้ปัญหาการดำรงชีวิตรวมเทคนิคต่างๆที่ออกแบบมาเพื่อช่วยบุคคลปลูกฝังการรับรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับร่างกาย ความรู้สึก จิตใจ และธรรมชาติของความเป็นจริงของตนเอง ความทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ในสังคมปัจจุบันมีการกดดันจากภายนอกและภายใน เราสามารถปรับเปลี่ยนมุมมองและทัศนคติของเราต่อสิ่งต่างๆ เพื่อลดความทุกข์ในชีวิตประจำวันได้โดยการปรับแนวทางปฏิบัติมหา

สติปัฏฐานนี้ให้มีความสุขในชีวิตของเราได้ทั้ง 4 ด้านโดยประยุกต์เข้ากับการใช้ชีวิตในยุคดิจิทัล เพราะมันเป็นวิธีการพัฒนาจิตใจและการไตร่ตรองเพื่อเพิ่มความสงบและความสุขในชีวิต บทความนี้ ได้นำเสนอแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เกิดคุณูปการแก่การดำรงชีวิตในโลกสมัยใหม่แก่คนหนุ่มสาวได้เป็นอย่างดี เพราะผู้เขียนได้นำเสนอหลักการและสาระสำคัญของมหาสติปัฏฐานไว้เป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติไว้ด้วย

คำสำคัญ: มหาสติปัฏฐาน; สังคมยุคดิจิทัล; สติและปัญญา

Abstract

This academic article its objective is to present guidelines for applying Mahasatipatthana principles to be beneficial and effective in developing the quality of human life in society in the digital age. The guidelines and principles of Mahasatipatthana are presented, which focus on development in four main areas: body, perception, mind, and dhamma. Satipatthana will be a linking mechanism for problem solving; 1) Physical: Applying the Mahasatipatthana regarding the body helps develop an understanding of the body in line with the modern world that forces physical suffering. When you understand your body, you will develop that body to better support the reality that affects your life. 2) Through compassion, it helps to develop awareness of the feelings of happiness and suffering that do not belong to us and let go or understand that suffering is something that should be understood rather than holding on. 3) Mentally, it helps to understand nature clearly and can develop the mind to be of higher quality respectively. 4) Physically, it helps the mind to get rid of ignorance and defilements. Additionally, guided practices for achieving living solutions include techniques designed to help individuals cultivate a deep awareness of their own body, feelings, mind, and nature of reality. Suffering is something that can happen. In today's society, there is pressure from external and internal. We can change our perspective and attitude towards things. To reduce suffering in daily life by adjusting this Mahasatipatthana practice to have balance in all 4 aspects of our lives by applying it to living in the digital age. Because it is a method of developing the mind and contemplating it to increase peace and happiness in life, this article presents young people with practical guidelines to make a positive contribution to living in the modern world. Because the author has presented the principles and important messages of Mahasatipatthana as a norm for practice.

Keywords: Mahasatipatthana; The Digital Age Society; Mindfulness.

บทนำ

หลักมหาสติปัฏฐานเพื่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในยุคดิจิทัล โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพที่ยั่งยืนของมนุษย์ในโลกสมัยใหม่ มุ่งหวังให้เกิดความสุขในการใช้ชีวิตในยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ เนื่องจากในศตวรรษที่ 21 นี้ เป็นยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ ประชากรหนุ่มสาวสมัยปัจจุบัน จึงมีภาวะการดำรงชีวิตที่ค่อนข้างยุ่งยาก เพราะมีการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจและการแย่งชิงทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตต่างๆ มากมาย ดังนั้น มนุษย์จึงเกิดปัญหาการดำรงชีวิตที่มีคุณภาพที่เหมาะสมและสมดุล การปฏิบัติธรรมจึงเป็นการปรับตัวให้มีความสุขของร่างกาย และจิตใจ เพื่อการสร้างพลังงานเชิงบวกในการต่อสู้กับการ

ดำรงชีวิตที่มีปัญหาความยากลำบากและอุปสรรคอันเกิดจากการบีบคั้นทางสังคมเหล่านั้น การนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้จึงเป็นกลไกสำคัญยิ่งต่อการส่งเสริมความสงบสุขของจิตใจ และทำให้ชีวิตมีความสุขได้ เพราะเป้าหมายหลักของมนุษย์นั้น ย่อมมุ่งเน้นไปที่ความสุขเป็นหลักอยู่แล้ว ดังคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เน้นไปที่แนวทางการแสวงหาความสุข หลีกเร้นความทุกข์ เพราะความทุกข์เป็นสาเหตุแห่งความฉิบหาย เป็นความไม่ปกติสุขของชีวิต มีอาการเดือดเนื้อร้อนใจ ความทุกข์จึงเป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยง และถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็พึงเป็นสิ่งที่ต้องเข้าใจมันอย่างถ่องแท้ หาไม่แล้ว ชีวิตของคนเราที่เกิดมาบนโลกใบนี้ ก็จะเสียเปรียบธรรมชาติอย่างแน่นอน มนุษย์พึงชนะธรรมชาติด้วยความเข้าใจกลไกของมัน ปัญญา รู้แจ้งอันเกิดจากการปฏิบัติตามวิมหารัตนสูตร หลักการของอริยสัจ 4 และอริยมรรคมีองค์ 8 นั้น จึงจะให้ผลสัมฤทธิ์ที่พึงประสงค์ต่อการเอาชนะข้อเท็จจริงของธรรมชาติได้ ในบทความนี้ จึงพยายามนำเสนอแนวทางการปฏิบัติตามหลักมหารัตนสูตร เพื่อเป็นแนวทางการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ให้กับคนหนุ่มสาวในยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือ ยุคดิจิทัล ซึ่งพวกเขาต้องเผชิญปัญหาความเครียดและปัญหาการดำรงชีวิตอื่นๆ มากมาย มหารัตนสูตร คือ รากฐานของสติ จึงเป็นหลักการพื้นฐานในพระพุทธศาสนาที่สรุปว่าด้วยการฝึกสมาธิ สติ ดังนั้น เราจึงมักเรียกกันว่า "หลักการอันยิ่งใหญ่บนรากฐานของสติ" มหารัตนสูตรถือเป็นคำสอนที่สำคัญและครอบคลุมที่สุดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการมีสติ พระสูตรนำเสนอแนวทางที่เป็นระบบในการพัฒนาสติ เพื่อให้เข้าใจธรรมชาติแห่งความเป็นจริงและบรรลุลมุดพ้นจากความทุกข์ (นิพพาน) ในที่สุด

มหารัตนสูตรถือว่า เป็นความสำคัญในการการพัฒนาสติ การไตร่ตรองให้บุคคลสามารถเข้าใจธรรมชาติของจิตใจและร่างกายโดยรวมของธรรมชาติของความทุกข์ เป็นอุปกรณ์เสริมที่ช่วยให้การปฏิบัติอย่างจริงจังมีผลต่อการบรรลุถึงความดับทุกข์และจิตวิญญาณการตระหนักถึงการบรรลุเป้าหมาย โดยสรุป มหารัตนสูตรได้ให้การอบการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่เป็นอมตะและสามารถประยุกต์ใช้หลักการได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล การผสมผสานการมีสติเข้ากับปฏิสัมพันธ์กับเทคโนโลยีทำให้เราสามารถรับมือกับความท้าทายในยุคดิจิทัลได้อย่างเชี่ยวชาญมากขึ้น ส่งเสริมการเติบโตส่วนบุคคล ความฉลาดทางอารมณ์ และความรู้สึกเป็นอยู่ที่ดี ท้ายที่สุดแล้ว การประยุกต์ใช้มหารัตนสูตรในยุคดิจิทัลเป็นหนทางสู่การพัฒนาความสัมพันธ์กับโลกดิจิทัลอย่างมีสติและสมดุลมากขึ้น ซึ่งมีส่วนช่วยในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์แบบองค์รวมนั่นเอง

แนวคิดพื้นฐานของมหารัตนสูตร

มหารัตนสูตร เป็นพระสูตรที่ว่า ด้วยการเจริญสติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) เรียกว่า สติปัฏฐาน 4 อันเป็นทางสายเอกในอันที่จะนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพานได้ มหารัตนสูตร เป็นพระสูตรสำคัญในพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ชาวกุรุชนบท ชื่อว่า กัมมาสทัมมะ โดยปัจจุบันเมืองกัมมาสทัมมะ อยู่ในกรุงนิวเดลี เมืองหลวงของประเทศอินเดีย มหารัตนสูตร เป็นพระ

สูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นแนวทางปฏิบัติที่มีเป้าหมายเดียว คือ การบรรลุนิพพาน การเจริญสติเป็นการฝึกสมาธิพื้นฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นกรอบความคิดที่ครอบคลุมซึ่งออกแบบเพื่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสติ สมาธิ และปัญญาของมนุษย์โดยตรง เป็นการสังเกตและทำความเข้าใจประสบการณ์ของธรรมชาติด้านต่างๆของตนเองอย่างเป็นระบบ แนวทางการปฏิบัตินี้ ระบุไว้ในสติปัฏฐานสูตร ซึ่งเป็นโอวาทของพระพุทธเจ้าเป็นการแนะนำโดยละเอียดเกี่ยวกับวิธีเจริญสติและปัญญา สติปัฏฐานสูตร ได้กล่าวถึงพื้นฐานของการเจริญสติไว้ 4 ประการ กล่าวคือ

1. สติในกาย (กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน) เป็นรากฐานเกี่ยวข้องข้องกับการมุ่งเน้นไปที่ด้านต่างๆ ของร่างกาย เช่น ลมหายใจ ท่าทาง การเคลื่อนไหว และความรู้สึก โยคีผู้ปฏิบัติพึงเรียนรู้ที่จะสังเกตปรากฏการณ์ทางร่างกายเหล่านี้ด้วยความตระหนักรู้และการปล่อยวาง เข้าใจธรรมชาติที่ไม่เที่ยงและไม่มีตัวตน ดังความปรากฏใน ขอมมหาสติปัฏฐาน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/113-116/109-114) ความว่า “ภิกษุในศาสนานี้ พิจารณาเห็นกายในกายภายในเนื่องๆอยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกเนื่องๆ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในและภายนอกเนื่องๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก ก็ภิกษุเมื่อพิจารณาเห็นกายในกายภายในเนื่องๆ อยู่ เป็นอย่างไร? ภิกษุในศาสนานี้ พิจารณาเห็นกายภายใน ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นไปในเบื้องบน แต่ปลายผมลงมาในเบื้องต่ำ มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบเต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า ในกายนี้ มี ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา เปลวมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เป็นต้น ภิกษุนั้น ย่อมเสพ เจริญ ทำให้มาก กำหนดด้วยดี ซึ่งนิมิตนั้น ภิกษุนั้น ครั้นเสพ เจริญ ทำให้มาก กำหนดด้วยดี ซึ่งนิมิตนั้นแล้ว ย่อมน้อมจิตเข้าไปในกายภายนอก” ข้อความบางส่วนที่ปรากฏบางส่วนในสติปัฏฐานนี้ เป็นการฝึกปัญญา เพื่อการสร้างสติอย่างเข้มข้น โดยหลักการของกายานุปัสสนาสติปัฏฐานนั้น เป็นการตั้งใจให้สังเคราะห์และตระหนักตลอดเวลาในหน้าที่และประสบการณ์ต่าง ๆ ของตัวเรา และในบทความนี้จะสรุปเนื้อหาหลักของกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ผู้พึงทราบว่าการพิจารณากายในกาย (สติในกาย) การฝึกในส่วนนี้เน้นไปที่ร่างกายและปรากฏการณ์ทางร่างกายต่างๆ รวมถึงการหายใจ ท่าทางการเคลื่อนไหว และความรู้สึกต่าง ๆ โยคีผู้ปฏิบัติพึงเรียนรู้การสังเคราะห์และสังเกตสัญญาณการเคลื่อนไหวของร่างกายโดยมีความตั้งใจในการไม่ผูกพันหรือสนใจกับปรากฏการณ์เหล่านี้เพียงแต่มีการตั้งสติให้มั่น เพื่อสังเกตความเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ปราศจากการกีดกัน บิบบังคับสภาวะจิตให้วิ่งตามปรากฏการณ์ของกาย กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ไม่ได้เป็นการฝึกเพียงแค่ว่าในเวลาฝึกสมาธิเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาปัญญาเพื่อให้มีสติในทุก ๆ ช่วงเวลาในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัล ดังเช่นทุกวันนี้เป้าหมายของการฝึก กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ก็คือ การพัฒนาความเข้าใจลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั้งหมดซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ อารมณ์ การให้ความสนใจอย่างใกล้ชิดกับลักษณะทางกายภาพของร่างกายเป็นปรากฏการณ์โดยปราศจากความยึดติด หรือความเกลียดชังโดยตระหนักถึงธรรมชาติที่ไม่เที่ยงหรือ ธรรมชาติที่ไม่แน่นอนนั่นเอง

2. สถิในเวทนา (เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน) คือ สติสัมพัทธอารมณ์ ความรู้สึก เรียกว่า เวทนาในความรู้สึก หมายถึง การมุ่งหมายเอาส่วนใดส่วนหนึ่งของเวทนาทั้งหลาย (ความรู้สึกทั้งหมด) ไม่ว่าจะมีความสุขปรากฏแก่ตนเมื่อไร ก็ให้พิจารณาอยู่ในเวทนาอันนั้น มีสุขก็ให้ตั้งสติกำหนดระลึกอยู่ในที่นั้น ประคองสุขอันนั้นให้อยู่ในตน ประคองตนให้อยู่ในสุข อย่าให้คลาดเคลื่อนเปลี่ยนแปลงไปเป็นอื่น และอย่าให้ความปรารถนาใดๆ เข้ามาแทรกแซงสภาวะอารมณ์นั้นๆ ดังความปรากฏใน ความว่า “ก็ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในเนื่องๆอยู่ เป็นอย่างไร ภิกษุในศาสนานี้ เมื่อเสวยสุขเวทนาจึงรู้ชัดว่า เรากำลังเสวยสุขเวทนา เมื่อเสวยทุกขเวทนาจึงรู้ชัดว่า เรากำลังเสวยทุกขเวทนา เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาจึงรู้ชัดว่า เรากำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนา เมื่อเสวยสุขเวทนามีอามิส จึงรู้ชัดว่า เรากำลังเสวยสุขเวทนามีอามิส หรือเมื่อเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เรากำลังเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส เมื่อเสวยทุกขเวทนามีอามิส จึงรู้ชัดว่า เรากำลังเสวยทุกขเวทนามีอามิส หรือเมื่อเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เรากำลังเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส จึงรู้ชัดว่า เรากำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส หรือเมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เรากำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ภิกษุนั้น ครั้นเสพ เจริญ ทำให้มาก กำหนดด้วยดี ซึ่งนิมิตนั้นแล้ว ย่อมโน้มจิตเข้าไปในเวทนาภายใน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 12/114-118/111-121) และ มีความปรากฏว่า “ก็ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกเนื่องๆ อยู่เป็นอย่างไร ภิกษุในศาสนานี้ รู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยสุขเวทนาว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยสุขเวทนา รู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยทุกขเวทนาว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยทุกขเวทนา รู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนาว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนา รู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยสุขเวทนามีอามิสว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยสุขเวทนามีอามิส หรือรู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิสว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส รู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยทุกขเวทนามีอามิสว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยทุกขเวทนามีอามิส หรือรู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิสว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส รู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิสว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส หรือรู้ชัดบุคคลอื่นผู้กำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิสว่า เขาผู้นั้นกำลังเสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ภิกษุนั้น ย่อมเสพ เจริญ ทำให้มาก กำหนดด้วยดี ซึ่งนิมิตนั้น ภิกษุนั้น ครั้นเสพ เจริญ ทำให้มาก กำหนดด้วยดี ซึ่งนิมิตนั้นแล้ว ย่อมโน้ม จิตเข้าไปในเวทนาภายนอก” ด้วยอาการอย่างนี้ และภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในและภายนอกเนื่องๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและ โทมนัสเสียได้ในโลก ในขอบเขตนี้ โยคีผู้ปฏิบัติย่อมมุ่งความสนใจไปที่การรับรู้และเข้าใจความรู้สึกและอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ของตนเอง ความสำคัญอยู่ที่การปลูกฝังการรับรู้ที่สมดุลของความรู้สึกทั้งที่น่ายินดีและไม่น่าพอใจ การพัฒนาความเยือกเย็นของจิตและการไม่ยึดติด ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคสมัยปัจจุบัน

3. สถิในจิต (จิตานุปัสสนาสติปัฏฐาน) เกี่ยวข้องกับการสังเกตจิตของตนเอง ความคิด อารมณ์ สภาพจิตใจ และแนวโน้ม โยคีผู้ปฏิบัติย่อมรับรู้การเกิดขึ้นและดับไปของปรากฏการณ์ทางจิต เข้าใจธรรมชาติที่

เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของจิต สติในจิต หมายถึง สภาวะของการมีสติหรือความตระหนักรู้อย่างต่อเนื่องในสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในจิตใจของเรา สติในจิตเป็นส่วนหนึ่งของการเพิ่มการพัฒนาความตระหนักรู้และสติปัญญา ซึ่งมุ่งหวังเพื่อเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะและพฤติกรรมของจิต และการทำงานของมันในแต่ละวินาที หรือ ทุกขณะจิต ในการฝึกสติของจิต โยคีผู้ปฏิบัติจะใช้เทคนิคการสังเกตและการเข้าใจปรากฏการณ์ของจิตในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อที่จะมีสติและความตระหนักต่อความเปลี่ยนแปลงของความคิด อารมณ์ และแนวโน้มในจิตใจของโยคีผู้ปฏิบัติ การฝึกสติในจิตสามารถช่วยให้เรารู้จักกับจิตใจของเรามากขึ้น รับรู้พฤติกรรมความคิดและอารมณ์ที่เกิดขึ้น และเข้าใจถึงความสัมพันธ์ทั้งหมดเหล่านั้น สติในจิตเชื่อมโยงกับหลักการของปัญญา ซึ่งเป็นการพัฒนาความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับความจริงและลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ในโลก การฝึกสติในจิตเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาสติปัญญาและเพื่อให้เกิดการรู้เข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับการทำงานของจิต ความรู้นี้สามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและการเติบโตทางจิต อย่างสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันของเราได้อย่างมาก (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/382/316)

4. สติในธรรม (ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน) เป็นปรากฏการณ์บนพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการพิจารณาธรรมชาติของความเป็นจริง การรับรู้ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ความรู้สึก การก่อตัวของจิต และสติ โยคีผู้ปฏิบัติจะเข้าใจเหตุแห่งทุกข์และหนทางสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ การฝึกสติปัฏฐานไม่ได้จำกัดเฉพาะการทำสมาธิเท่านั้น แต่หมายถึงการรวมเข้ากับชีวิตประจำวันอีกด้วย การปฏิบัติสติปัฏฐานมักเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติวิปัสสนา โดยมุ่งหวังให้ผู้ฝึกสามารถพัฒนาสติปัฏฐานขึ้นมาเพื่อให้ได้รับการเข้าใจความจริงและธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ลดความเจ็บปวด และความทุกข์ในชีวิต นอกจากนี้ สติปัฏฐาน เป็นเครื่องมือที่มีคุณภาพของพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตประจำวันของมนุษย์ เพื่อให้เกิดความสงบและความเป็นคุณค่าในชีวิตอย่างยั่งยืน คำว่า ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นสภาวะของความสงบและเข้าใจที่เกิดขึ้น เมื่อเราปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง และมีการรู้เห็นและเข้าใจความจริงในเชิงลึกซึ้งของธรรมชาติแห่งการเปลี่ยนแปลง พึงทราบว่า จุดมุ่งหมายการปฏิบัตินั้น ก็คือ เพื่อพัฒนาการรับรู้อย่างลึกซึ้งและต่อเนื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ของตน การส่งเสริมความชัดเจน การหยั่งรู้ และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งของความเป็นจริง (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/382/316)

ผู้ศึกษาพึงตระหนักให้แน่วแน่ใจว่า สติปัฏฐานนั้น คือ การเจริญสติ สมาธิ และปัญญา นำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์และการบรรลุธรรมในที่สุด ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการฝึกสติปัญญาที่เน้นการสังเกตและการเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในร่างกาย ความรู้สึก และจิตใจ วิธีการนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาความตระหนักและการฝึกทักษะทางปัญญา และเป็นองค์ประกอบสำคัญในการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแบบเถรวาท หลักการของธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การสังเกตและเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในร่างกายและจิตใจโดยมีสติและความตระหนักรู้เป็นส่วนสำคัญ ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มุ่งหมายที่จะให้ความสำคัญกับการสังเกตและการเข้าใจเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในร่างกายและจิตใจ ซึ่งส่งผลให้เกิดความรู้และเห็นภาวะความจริงเป็นอย่างลึกซึ้ง การฝึกสติตามธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีขั้นตอนการสังเกตและสำรวจใน

แต่ละสาเหตุและผลลัพธ์ของสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยปฏิบัติตามข้อบัญญัติของปัญญาหยั่งรู้ในร่างกาย (กานุปัสสนา) สติของความรู้สึก (เวทนานุปัสสนา) สติในจิต (จิตตานุปัสสนา) และปัญญาในธรรม (ธรรมนุปัสสนา) ผ่านการสังเกตสภาวะเหล่านี้ โยคีปฏิบัติควรสร้างความตระหนักรู้และเข้าใจลึกซึ้งเกี่ยวกับลักษณะอุปสรรคที่เกิดขึ้นในจิตใจและการทำงานของมัน ซึ่งจะช่วยให้เราเข้าใจถึงลักษณะของความเป็นจริงและลักษณะไม่ผูกพันหรือมีความเหนียวแน่นกับสิ่งใดเป็นการเฉพาะ แต่พร้อมที่จะเข้าใจสภาวะอารมณ์นั้นๆ ด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้

ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาความรู้และปัญญาในพุทธศาสนา ซึ่งช่วยให้โยคีปฏิบัติ สามารถเข้าใจความจริงและธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและมีความหมาย ในมหาสติปัฏฐานนี้มีคำแนะนำโดยละเอียดเกี่ยวกับวิธีการฝึกสติในแต่ละฐานทั้ง 4 โดยนำเสนอการไตร่ตรอง เทคนิค และแนวทางเฉพาะด้วยการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ บุคคลจะพัฒนาความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติของปรากฏการณ์ทั้งหมดที่ไม่เที่ยง ไม่น่าพอใจ และไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ของผู้ปฏิบัติกับจิตใจ อารมณ์ สภาวะ และปรากฏการณ์รอบตัวเราได้อย่างมีคุณภาพ เมื่อกล่าวโดยสรุปจะเห็นว่ามหาสติปัฏฐานคือการตั้งสติ เป็นการปฏิบัติอย่างลึกซึ้งที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา แนวทางปฏิบัตินี้ พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานเพื่อเป็นแนวทางที่ครอบคลุมในการพัฒนาสติและปัญญารวมเทคนิคต่างๆ ที่ออกแบบมาเพื่อช่วยให้บุคคลปลูกฝังการรับรู้อย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับร่างกาย ความรู้สึก จิตใจ และธรรมชาติของความเป็นจริงของตนเอง ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า กายกับการแก้ปัญหาด้านสังคม เวทนากับการแก้ปัญหาทางด้านอารมณ์ จิตกับการแก้ปัญหาด้านจิตใจ ธรรมกับการแก้ปัญหาด้านปัญญา

ในบทความนี้ เราจะสำรวจหลักการและวิธีการที่สำคัญของมหาสติปัฏฐาน ความสำคัญและประโยชน์ที่เป็นไปได้สำหรับการพัฒนาพฤติกรรมของโยคีให้เติบโตและการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่น่าพึงพอใจยิ่งขึ้น ดังที่หลวงพ่อบุญทาสได้กล่าวไว้ในกถาบรรยายเรื่อง “มหาสติปัฏฐาน เป็นเครื่องมือให้บรรลุมรรคผล นิพพาน” ไว้ว่า “มหาสติปัฏฐานเป็นเครื่องมือพื้นฐานหรือเครื่องมือสารพัดนึกที่ทำให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของมนุษย์เมื่อว่า ด้วยสติปัฏฐาน ก็คือ การตั้งสติไว้พร้อมเฉพาะในเรื่องนั้นๆ อย่างทั่วถึงให้ครบถ้วน ท่านจำแนกไว้ 4 อย่าง คือ กาย เวทนา จิต ธรรม ตั้งไว้อย่างใดอย่างหนึ่งก็ให้ถึงพร้อมทั่วถึง การปฏิบัติธรรม ก็คือ การตั้งสติกำหนด เรียกว่า การตั้งจิต ก็ได้ เช่น คำว่า ผู้ก่อกมลไว้กับอารมณ์ หรือ ตั้งสติไว้กับอารมณ์ ในที่นี้ หมายถึงเรื่องเกี่ยวกับการทำงานของจิต เพราะเป็นการใช้สติเป็นเครื่องมือฝึกตน...ปัญหาทางจิต คือ การฟุ้งซ่าน รำคาญ ไม่ให้ผาสุกของจิต...(ข้อความบรรยายบางส่วน)” (พระปรมาภิไธย ปาโมชโย: 2566) สอดคล้องกับคำอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ที่ว่า...สติปัฏฐาน คือ การเอาสติมาใช้ในการจับตาปรากฏการณ์ของอารมณ์ต่างๆ หรือตามดูรู้ทันสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปในชีวิตของจิตของเรา เอาสติไปจับให้ทันหมด แล้วส่งให้ปัญญารู้เห็นเข้าใจ สติ กับ ปัญญา ทำงานคู่กัน เรียกว่า สัมปชัญญะ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต, 2566) ในวิธีปฏิบัติวิปัสสนา จะมีสติเป็นตัวสำคัญเป็นตัวจับสิ่งนั้นไว้ให้ปัญญาดู สติกับปัญญางานทำงานคู่กัน สติเป็นองค์ธรรมฝ่ายจิต คือ อยู่ในหมวดสมาธิ ก็มา

ทำงานประสานกับปัญญา เหมือนกับรับใช้ปัญญา สติตามทุกอย่างที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ให้พลาดไป สติจับปัญญาก็ดี ปัญญารู้ตามเป็นจริง ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในด้านร่างกาย ความเคลื่อนไหว การยืน การนั่ง การนอน การกิน การดื่ม การรับประทานอาหาร สติจับทั้งหมด ปัญญาก็รู้ตามเป็นจริง อาการที่เกิดขึ้นเป็นไปในจิตใจ เช่น ความรู้สึกสุขทุกข์ และความคิดอะไรต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตจิตใจของเราทุกอย่าง สติจับให้ปัญญาดูหมดทั้งกับปัจจุบัน เมื่อดูไปๆ ปัญญาก็เห็นความไม่เที่ยง เห็นความเปลี่ยนแปลง เห็นความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพราะสิ่งทั้งหลาย เมื่อเรามองตามที่มันเป็น ตามดูต่อเนื่องไปและไม่ขาดตอน ก็ จะเห็นการเกิดขึ้น การตั้งอยู่ การดับไป ซึ่งเป็นอาการของอนิจจังตลอดเวลา พอเราดูโดยไม่มีอะไรมาบังตา ก็เห็นตามเป็นจริง เห็นสภาพที่เป็นอย่างนั้น คือ เห็นความเปลี่ยนแปลง เป็นต้น ตามที่มันเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อันนี้คือเรื่องของสติปัญญา”

ทั้งนี้ ท่านดาไลลามะ องค์ที่ 14 ก็ได้กล่าวถึงหลักการของมหาสติปัฏฐาน (Maha Satipatthana Sutta) ไว้ในลักษณะเดียวกันว่า “โดยพื้นฐานทางศีลธรรม ข้าพเจ้าได้พยายามปลุกฝังสภาวะแห่งสมณะ ที่ทำให้เราใช้จิตได้อย่างมีสมาธิ นอกจากนี้ จุดเน้นหลักในการปฏิบัติของข้าพเจ้าคือการเจริญโพธิจิต จิตที่ตื่นรู้ ความตั้งใจเห็นแก่ผู้อื่นในการบรรลุพุทธภาวะเพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์ คำสั่งสอนที่สำคัญนี้มาจากสิ่งที่เราชาวทิเบตเรียกว่าเชื้อสายของความประพาสที่กว้างขวางหรือเชื้อสายของการปฏิบัติที่กว้างขวาง...จุดที่น่าสนใจของการปฏิบัติของฉันทคือการสอนเรื่องความว่างเปล่า ซึ่งนำมาซึ่งการเข้าใจธรรมชาติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นของความเป็นจริง นี่เป็นคำสอนของสายเลือดแห่งมุนีที่ลึกซึ้ง...จุดเน้นความสนใจเป็นพิเศษกับการพัฒนาความตั้งใจที่เห็นแก่ผู้อื่นผ่านการปลุกฝังแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่าการเท่าเทียมกันและการแลกเปลี่ยนตนเองและผู้อื่น มันแสดงให้เห็นถึงการวางแนวที่เห็นแก่ผู้อื่น ดังคำกล่าวที่ว่า สิ่งใดก็ตามที่ขึ้นอยู่กับการดำรงอยู่คือความว่างเปล่าของธรรมชาติ เมื่อเราพูดถึงคำสอนที่มาจากพระพุทธเจ้า เราอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนเพื่อให้เราเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง นี่เราต้องใช้สติของเราเพื่อให้สามารถเข้าใจสิ่งที่เขาพูด ทุกคำพูดของพระพุทธเจ้าสามารถวิเคราะห์ได้ สามารถตรวจสอบได้ด้วยหลักเหตุผล การวิเคราะห์ดังกล่าวก่อให้เกิดศรัทธาอันมั่งคั่งที่มีเหตุผล (The Maha-Satipatthana Sutta - First Day, 2566) ผู้ศึกษาจะพึงพิจารณาข้อยืนยันจากนักปราชญ์ทั้ง 3 ท่าน ได้ด้วยประสบการณ์ว่า การปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐานนั้น เป็นเครื่องมือพัฒนาตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชีวิตในทิศทางที่ดีขึ้นได้อีกด้วย

คุณค่าและความสำคัญของสติปัฏฐาน

สติปัฏฐาน คือ การตั้งสติ เป็นหนทางที่ลึกซึ้งในการค้นพบตนเองและการเติบโตทางจิตวิญญาณ บุคคลสามารถพัฒนาความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับประสบการณ์ของตนเอง ธรรมชาติของความเป็นจริง และสาเหตุของความทุกข์ได้ด้วยแนวทางที่เป็นระบบในการปลุกฝังสติและปัญญา ด้วยการบูรณาการหลักการและเทคนิคของสติปัฏฐานเข้ากับชีวิต โยคีผู้ปฏิบัติมีโอกาสนี้ที่จะเปลี่ยนความคิดและดำเนินชีวิตด้วยความ

ตระหนักรู้ ความเมตตา และปัญญามากขึ้น มหาสติปัฏฐาน ในมุมมองของพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักการหนึ่งที่สำคัญและเป็นศูนย์กลางในการฝึกปฏิบัติและเป็นการแสวงหาความหมายแห่งชีวิตที่แท้จริงโดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. นิรนาม (อรุป): มหาสติปัฏฐานเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายออกจากสภาวะการมีชื่อเรียกและรูปร่างตามแบบแผนของการเกิด-ตาย เมื่อโยคีปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จะค้นพบความรู้และความเข้าใจแก่นที่แท้จริง (Ultimate truths) ว่า สรรพสิ่งนั้นว่างเปล่า แทนที่จะยึดติดกับนามและรูป (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559)

2. คุณค่าของสมาธิ: การปฏิบัติสมาธินั้น เป็นการฝึกให้จิตใจเจริญก้าวหน้าไปสู่การปลุกดันความอยู่ดีธรรมและธรรมชาติให้ห่างไกลออกจากจิต บรรเทาความโง่เขลา และความมัวหมองของจิต

3. วิปัสสนา: การฝึกวิปัสสนานั้น เชื่อว่า เป็นการขับเคลื่อนจิตให้ออกจากความผูกพันและทุกข์ทรมานต่าง ๆ ที่สร้างความเจ็บป่วยให้กับจิตใจเพราะเข้าใจแก่นธรรมชาติที่ว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และ ดับไป

4. อนิจจญาณ: มหาสติปัฏฐานเป็นการเข้าถึงความจริงแห่งธรรมชาติในมิติที่กาลและจักรวาลหมุนวน (สังสารวัฏฏ์) ไม่มีอะไรที่แน่นอนหรือคงที่ นักปฏิบัติจะสัมผัสถึงการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องของความเป็นทุกข์และความไม่ถาวรในโลก

5. นียตธรรม: หลักการนี้เน้นความละเอียดอ่อนในการสังเกตและตระหนักถึงสิ่งต่าง ๆ ในสภาวะปัจจุบัน นักปฏิบัติจะตัดสินใจและปฏิเสธการผูกพันทางจิตใจเพราะเข้าใจแก่นธรรมดีแล้ว

6. ภาวนา: หลักการนี้ เป็นการกำหนดใจให้มุ่งระลึกถึงคุณค่าและเป้าหมายของการฝึกปฏิบัติ นักปฏิบัติจะใช้เวลาฝึกฝนนี้ ในการทำให้จิตใจเข้าสู่สภาวะแห่งสติปัฏฐาน

7. ความรู้คลาด (อาวิปัญญ): หลักการนี้สอนให้รับรู้ถึงความจริงที่แท้จริงผ่านการเข้าใจ ความไม่ทราบและการรู้สึกถึงความพลัดสูญเสียของการคิดว่า “รู้อยู่แล้ว”

8. สังขาร: มหาสติปัฏฐานเน้นถึงความไม่คงที่และการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในโลก ทุกสิ่งในโลกมีลักษณะการเกิด-ตาย และการมีอยู่ของมันเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการแห่งความเปลี่ยนแปลง

สภาวะของมหาสติปัฏฐานเป็นการเข้าถึงความรู้แห่งความจริงที่เกิดขึ้นร่วมกับความเข้าใจที่ลึกซึ้งและสูงสุดของสภาวะทางใจโดยการปฏิบัติตามหลักการเหล่านี้

วิธีปฏิบัติของสติปัฏฐาน

การฝึกสติปัฏฐานนั้นจำเป็นต้องใช้เทคนิคต่างๆในการเจริญสติ ได้แก่

ก. การสังเกตอาการโดยตรง

โยคีผู้ปฏิบัติธรรม ควรสังเกตประสบการณ์แต่ละด้านโดยตรงโดยไม่ยึดติดหรือต่อต้านอารมณ์ใดๆ เพียงแต่ตามรู้เท่าทันอย่างมีสติเข้าใจอาการเหล่านั้นโดยถ่องแท้ การรับรู้ที่ชัดเจนและตอบสนองต่อช่วงขณะ ปัจจุบัน ดังนั้น การสังเกตอาการเหล่านี้ จึงเน้นที่การมีสติ ตามรู้ ตามดูลมหายใจเข้าออกแบบต่าง ๆ สังเกตเห็นอาการของลมหายใจ สอดคล้องกับแนวคิดของหลักมหาสติปัฏฐาน เป็นต้น

ข. การสืบสวน

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของสติปัฏฐาน คือ การตรวจสอบสภาพความเป็นจริงของปรากฏการณ์ โยคีผู้ปฏิบัติ พึงตั้งคำถามเกี่ยวกับความไม่เที่ยง ความไม่น่าพอใจ และความไม่เห็นแก่ตัวด้วยประสบการณ์ทั้งหมด ซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นของความเป็นจริง กลไกนี้จะช่วยพุงให้เราเข้าใจปรากฏการณ์ของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

ค. การเจริญสติตามลมหายใจ

สติในการหายใจ เป็นเทคนิคหลักในสติปัฏฐานเกี่ยวข้องกับการสังเกตลมหายใจตามที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ส่งเสริมสมาธิและพัฒนาการหยั่งรู้ การเจริญสติตามลมหายใจ (Meditation on Breath/Breath Awareness Meditation) เป็นหนึ่งในเทคนิคการฝึกสติประเภทหนึ่งที่ใช้ลมหายใจเพื่อจุดประสงค์ในการฝึกสติ ซึ่งเป็นการปรับสมดุลและความตระหนักรู้ของความคิดผ่านการสังเคราะห์ลมหายใจที่เป็นธรรมชาติ โดยไม่ต้องพยายามเปลี่ยนแปลงลมหายใจเอง เป็นแต่เพียงแค่สังเกตและติดตามอาการลมหายใจที่เข้าและออกโดยการรู้เท่าทันเท่านั้น

การเจริญสติตามลมหายใจ เป็นวิธีหนึ่งในการพัฒนาความตระหนักรู้ การควบคุมอารมณ์ และการลดความเครียด เหมาะสมกับผู้คนในยุคสมัยแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศนี้ มันสามารถช่วยในการสร้างความสงบและความเป็นประสบการณ์ที่ตระหนักรู้ของตนเอง การฝึกสติตามลมหายใจส่วนใหญ่มักเริ่มด้วยการนั่งสบาย ๆ และใช้การสังเกตพลังของลมหายใจเพื่อเสริมสร้างความจืดชืดและความสัมพันธ์กับปัจจุบันในขณะนั้น ๆ โดยมุ่งหวังให้มีความตระหนักรู้ที่เด่นชัด และเข้มข้นกับปรากฏการณ์ในขณะที่เรานั่งและสัมผัสลมหายใจที่เกิดขึ้นแบบธรรมชาติโดยไม่คาดหวังหรือการตั้งใจในทิศทางใดๆ (Buddhadāsa Bhikkhu, 1996)

บางครั้ง นักปฏิบัติธรรมผู้ที่มีประสบการณ์อาจใช้การเจริญสติตามลมหายใจเป็นเครื่องมือหนึ่งในการพัฒนาสติปัญญาและความเข้าใจในตัวเองและความจริงของการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ง. เดินจงกรม

การเดินจงกรมเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้ในการเจริญสติขณะเดิน โยคีผู้ปฏิบัติ จะมุ่งความสนใจไปที่แต่ละขั้นตอนและความรู้สึกที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมการเจริญสติในกิจวัตรประจำวัน การเดินจงกรม (Mindfulness Walking) เป็นกิจกรรมที่ผสมผสานระหว่างการเดินและการฝึกสติ (Mindfulness) โดยการให้ความสำคัญกับการตระหนักรู้เกี่ยวกับกิจวัตรประจำวันและสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน การเดินจงกรมมีความเหมาะสมกับคนยุคปัจจุบัน

อย่างมากเนื่องจากความเร่งรีบและสภาวะความเครียดในชีวิตประจำวันที่ค่อนข้างสูง ดังนั้น จึงเป็นการฝึกที่ช่วยในการสร้างสมดุลและความสงบในชีวิตประจำวันได้ดีเป็นอย่างมาก

การฝึกสมาธิเหมาะสมกับคนยุคปัจจุบันอย่างไร

เป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่า คนหนุ่มสาวยุคปัจจุบัน ต้องเผชิญกับปัญหาความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการดำรงชีวิตประจำวันเป็นอย่างมาก จึงเกิดปัญหาด้านสุขภาพจิตและสุขภาพกาย จะสังเกตพบว่า ตามโรงพยาบาลของรัฐหรือเอกชน มักจะมีคนหนุ่มสาววัยทำงานเข้ารับการรักษามากมายทั้งด้านภาวะทางความเครียด โรคทางกายเกิดจากการบีบรัดทางสังคมและอื่นๆ ดังนั้น การประยุกต์ใช้หลักมหาสติปัฏฐาน จึงถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการผ่อนคลายภาวะเสื่อมถอยในด้านต่างๆของคนหนุ่มสาวในสังคมได้เป็นอย่างดี ผู้ศึกษาพึงพิจารณาแนวทางร่วมกัน

การประยุกต์ใช้มหาสติปัฏฐานด้านกายภาพ

- 1. ลดความเครียดและความวิตกกังวล:** การเจริญสติและสมาธิ เช่น นั่ง หรือการเดินจงกรมนั้น จะช่วยให้ความสนใจเน้นไปที่ปัจจุบัน ช่วยลดความวิตกกังวลเกี่ยวกับอนาคตหรือความคิดใดๆ ที่อาจทำให้คุณรู้สึกกังวลและเครียด
- 2. สร้างความสงบและความตระหนักรู้:** การเจริญสติและสมาธิ จะช่วยในการสร้างสภาวะความสงบและความตระหนักรู้ และเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรอบข้าง เช่น มลภาวะทางเสียงสัมผัส จนถึงแสง และอากาศ
- 3. พัฒนาความสัมพันธ์กับร่างกาย:** การนั่งสมาธิ หรือการเดินจงกรม เป็นกิจกรรมที่ทำให้เราได้รับการออกกำลังกายเบา ๆ และเพิ่มทักษะการเรียนรู้เกี่ยวกับร่างกายของเราได้อย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเหมาะสมกับการปรับใช้ในที่ทำงาน หรือ การใช้ชีวิตประจำวัน
- 4. ช่วยในการจัดการกับความเร่งรีบ:** การเจริญสติและสมาธิ เป็นโอกาสที่ดีในการหยุดพักและการสร้างความยืดหยุ่นในการใช้ชีวิตในแต่ละช่วงขณะจิต เพราะมันช่วยในการลดความเร่งรีบและการรีบร้อนที่อาจส่งผลกระทบต่อสุขภาพทางกายและจิตใจ
- 5. เพิ่มความคล่องตัว:** การฝึกสมาธิ เป็นการออกกำลังกายที่เบา ๆ และสามารถช่วยในการเพิ่มความคล่องตัว และความยืดหยุ่นของกล้ามเนื้อได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการเดินจงกรม
- 6. เพิ่มความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม:** การเจริญสติด้วยการเดินจงกรม จะช่วยให้เราสัมผัสและรับรู้สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบข้างอย่างชัดเจน เช่น เสียงนก ลมพัด เสียงในร้านค้า เสียงจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว เป็นต้น

การประยุกต์ใช้มหาสติปัฏฐานด้านจิตภาพ

ผู้ศึกษาพึงทราบว่า มหาสติปัฏฐานนั้น มีความสำคัญและเป็นประโยชน์มากต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำว่า การปฏิบัติตามแนวทางมหาสติปัฏฐานนี้ จะเป็นเหตุให้ประสบผลที่ล้ำเลิศให้กับมนุษย์ได้ดังความที่ปรากฏใน (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 10/405/340) ว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเวท เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลुธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพานหนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน 4 ประการ 4 ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลายภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ 1 พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ 1 พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ 1 พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ 1 ท่านผู้ศึกษาพึงพิจารณาด้วยจิตของตนเองเถิดว่า มหาสติปัฏฐานนั้น มีอานิสงส์มหาศาลมากขนาดไหน ดังเราจะได้พิจารณาาร่วมกัน ดังต่อไปนี้

ก. การหลุดพ้นจากความทุกข์: สติปัฏฐานเป็นส่วนหนึ่งของอริยมรรคมีองค์ 8 อันนำไปสู่การดับทุกข์ ด้วยการเจริญสติและสัมปชัญญะ โยคีผู้ปฏิบัติจะได้เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงสาเหตุของความทุกข์และวิธีที่จะเอาชนะมัน

ข. การเปลี่ยนแปลงของจิตใจ: การปฏิบัติสติปัฏฐานอย่างสม่ำเสมอจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับโลก เมื่อการรับรู้ลึกซึ้งขึ้น รูปแบบความคิดและพฤติกรรมเชิงลบสามารถรับรู้ได้และค่อยๆ ก้าวข้ามไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ค. การปลูกปัญญา: การปฏิบัติส่งเสริมการพัฒนาปัญญา ความเข้าใจในธรรมชาติที่ไม่เที่ยง ไม่น่าพอใจและไม่มีตัวตนของปรากฏการณ์ทั้งหมด ภูมิปัญญานี้ นำไปสู่การเปลี่ยนมุมมองและความรู้สึกของการปลดปล่อยของจิตใจของเราได้

ดังนั้น การเจริญสติและสมาธิด้วยการนั่งสมาธิ การเดินจงกรม หรือ อาริยาบถอื่นๆ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับคนในยุคปัจจุบันที่ต้องการสร้างสมดุลและความสงบในชีวิตประจำวัน โดยช่วยในการลดความเครียดและความวิตกกังวล พัฒนาความตระหนักรู้ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมและร่างกายของตนเองได้อย่างเหมาะสมแห่งยุคสมัย

แนวทางมหาสติปัฏฐานในพระไตรปิฎกเป็นหลักการพื้นฐานของพุทธศาสนาซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมปัจจุบันได้ แนวทางมหาสติปัฏฐานนั้น เริ่มต้นด้วยการรับรู้ความเป็นจริงว่า เพราะความทุกข์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ความทุกข์และความเจ็บปวดเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ในสังคม

ปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความกังวลและความเครียด เราสามารถรับรู้และยอมรับความทุกข์เหล่านี้เพื่อเตรียมพร้อมในการจัดการกับสถานการณ์ที่ท้าทายได้ สาเหตุของความทุกข์เป็นปัญหาที่เน้นความสำคัญของความคิดและจิตในการก่อให้เกิดความทุกข์นั่นเอง ทั้งนี้ อาจเกิดได้จากหลายปัจจัย เนื่องจากในสังคมปัจจุบัน มีการกดดันจากภายนอกและภายใน เราสามารถปรับเปลี่ยนมุมมองและทัศนคติของเราต่อสิ่งต่างๆ เพื่อลดความทุกข์ในชีวิตประจำวันได้โดยการปรับแนวทางปฏิบัติมหาสติปัฏฐานนี้ให้มีความสุขในชีวิตของเราได้ เพราะมันเป็นวิธีการพัฒนาจิตใจและการไตร่ตรองเพื่อเพิ่มความสงบและความสุขในชีวิต ในสังคมที่มีการแข่งขันกันอย่างรุนแรงและมีแรงกดดัน เราสามารถใช้เทคนิคการทำสมาธิ การรักษาสมาธิจิตใจ และการใช้ปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นเพื่อเพิ่มความสงบและความสุขให้กับชีวิตของเราได้ ในพระไตรปิฎก ได้นำเสนอแนวทางการปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐาน เพราะเป็นทางออกจากความทุกข์ เป็นการปลดปล่อยความทุกข์และความเจ็บปวด ในสังคมปัจจุบัน เราสามารถนำหลักการของมหาสติปัฏฐานมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมและการกระทำที่ดีๆ เพื่อสร้างความสมดุลและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตของเราและผู้อื่นโดยเฉพาะในสังคมสมัยใหม่ ด้วยการอาศัยแนวทางมหาสติปัฏฐานนี้ เราสามารถมองเห็นความเป็นจริงของความทุกข์และความเครียดในชีวิตประจำวัน และมีเครื่องมือในการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดความสงบและความสุขในสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายและความท้าทายนี้ได้

สรุป

นักฝึกปฏิบัติธรรมจะพึงเดินทางสู่สติปัฏฐานที่เป็นความสุขและความสงบในใจ ในแง่ที่เกิดจากความเข้าใจและเข้าถึงประสบการณ์ที่แท้จริง เหมาะแก่คนหนุ่มสาวยุคสมัยปัจจุบันอย่างแท้จริง อนึ่ง องค์การระหว่างประเทศ เช่น องค์การสหประชาชาติ (UN) ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างสันติสุขและความเข้าใจระหว่างประเทศ มีหลักการและหน้าที่ที่สำคัญต่อความเจริญของมนุษยชาติ โดยการประยุกต์ใช้หลักการของมหาสติปัฏฐานเพื่อหนุนเนื่องต่อความสันติสุข หลักการขององค์การสหประชาชาติ (UN) คือ การสร้างสันติสุขและความเจริญแก่มนุษยชาติ โดยกระทำเพื่อป้องกันสงคราม สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมการร่วมมือระหว่างประเทศ สนับสนุนหลักการของความเสมอภาคและความยุติธรรมในการปฏิบัติงาน การให้สิทธิแก่ทุกประเทศให้เท่าเทียมเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดีงาม เป็นหลักการสำคัญสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการร่วมมือในเชิงนานาชาติเพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง จึงควรนำหลักมหาสติปัฏฐานมาเป็นแนวทางปฏิบัติด้วยเช่นกัน หน้าที่สำคัญของมหาสติปัฏฐานก็คือการส่งเสริมสันติสุขและความเข้าใจ สนับสนุนการเจรจาแก้ไขปัญหาและลดความขัดแย้ง การสร้างความเข้าใจระหว่างประเทศ การสนับสนุนการร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาาร่วมกันถือเป็นการจัดการปัญหาการข้ามพรมแดน การควบคุมอาวุธ และการป้องกันการกระทำที่ผิดกฎหมายระหว่างประเทศ มหาสติปัฏฐานยังสนับสนุนการพัฒนาโครงการและกิจกรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงการกำหนดเป้าหมายยุติธรรม

สำหรับการกำจัดความจน การพัฒนาอุปสรรคทางสังคม และการสนับสนุนสิ่งแวดล้อมอีกด้วย นอกจากนี้ มหาสติปัฏฐาน ก็ยังสนับสนุนและส่งเสริมการปกป้องสิทธิมนุษยชาติ รวมถึงสิทธิเสรีภาพ สิทธิประชาธิปไตย และสิทธิในการเข้าถึงบริการพื้นฐานของประเทศชาติ ผู้ศึกษาพึงทราบร่วมกันว่า มหาสติปัฏฐาน มีหลักการที่มุ่งหวังสร้างสันติสุขและความเข้าใจธรรมชาติของมนุษยชาติที่องค์การสหประชาชาติเอง ก็มองเห็นแนวทางของมหาสติปัฏฐานนี้โดยส่งเสริมการสนับสนุนความเข้าใจ สันติสุข ความเสมอภาคและความยุติธรรม การสนับสนุนการพัฒนา และการปกป้องสิทธิมนุษยชาติ เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งในโลกของความหวังและสันติสุข มหาสติปัฏฐานนั้น เป็นเครื่องชี้นำผลสัมฤทธิ์แห่งการกระทำและพฤติกรรมของผู้คน ช่วยให้พวกเขาดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมและสมดุล ดังนั้น ถ้าหากมนุษย์ในสังคมยุคดิจิทัลสามารถนำแนวทางของมหาสติปัฏฐานมาปฏิบัติได้โดยสมบูรณ์แล้ว เชื่อว่า จะสามารถปรับความสมดุลของชีวิตในสังคมยุคสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี น่าจะได้เห็นคุณภาพแห่งความสัมพันธ์ที่ระหว่างชีวิตของคนหนุ่มสาวในยุคสมัยเทคโนโลยีสารสนเทศหรือยุคดิจิทัลนี้ ดังนั้น หลักการของมหาสติปัฏฐาน จึงเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตให้มีความสุขและมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างความสมดุลเชิงบวกให้กับชีวิตได้ เป็นการสนองตอบต่อความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ว่าด้วยการแสวงหาความพึงพอใจ และความสุขในชีวิตนั่นเอง

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระอภิธรรมปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปราโมทย์ ปาโมชฺสี. *ธรรมะเพื่อความพ้นทุกข์*. สืบค้น 7 กรกฎาคม 2566 จาก <https://www.dhamma.com/handling-the-noise/>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 12. สืบค้น 7 กรกฎาคม 2566 จาก http://thesis.rru.ac.th/files/pdf/503_2016_01_12_113333.pdf
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 34. กรุงเทพฯ: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พุทธทาสภิกขุ. *สติปัฏฐาน เครื่องมือให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน*. สืบค้น 7 กรกฎาคม 2566 จาก <https://www.youtube.com/watch?v=nQ5QOC514c4>
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *สมาธิแบบพุทธ*. สืบค้น 7 กรกฎาคม 2566 จาก <https://www.watnyanaves.net/th/book-reading/431/14>

Buddhadāsa Bhikkhu. (1996). *Mindfulness with Breathing*. Boston: Wisdom Publications.

The Maha-Satipatthana Sutta-First Day สืบค้น 7 สิงหาคม 2566 จาก <https://www.dalailama.com/news/2021/the-maha-satipatthana-sutta-first-day>

วารสาร มจร

พุทธศาสตร์ปริทรรศน์

JMBR : Journal of MCU Buddhist Review
